

AKÜSBD

ISSN: 1302-1265
e-ISSN: 2149-4894

Afyon Kocatepe Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt: 24, 100. Yılında Kocatepe-Büyük
Taarruz Özel Sayısı 2022

BÜYÜK TAARRUZ'UN YÜZÜNCÜ YILI

Afyon Kocatepe University

Journal of Social Sciences

Vol: 24, The 100th Anniversary of
Kocatepe-Great Offensive Special Issue
2022

	<p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 24, Sayı: 100. Yılında Kocatepe- Büyük Taarruz Özel Sayısı, Kasım- 2022</p>	
<p>Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences Volume:24, Issue: The 100th Anniversary of Kocatepe-Great Offensive Special Issue, November-2022</p>		
<p>ISSN: 1302-1265 e-ISSN: 2149-4894</p>		

Sahibi / Owner

Afyon Kocatepe Üniversitesi adına Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Elbeyi PELİT

Editörler / Editors

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU

Özel Sayı Editörü / Special Issue Editor

Prof. Dr. Ahmet ALTINTAŞ

Yardımcı Editör / Assistant Editor

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖSE

Alan Editörleri / Field Editors

Coğrafya

Prof. Dr. M. Ali ÖZDEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖSE

Dil ve Edebiyat

Prof. Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ
Prof. Dr. Celal DEMİR

Eğitim

Prof. Dr. Gürbüz OCAK
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KOÇYİĞİT

Felsefe

Doç. Dr. Murat KELİKLİ
Doç. Dr. Mustafa KAYA

Halkla İlişkiler-İletişim

Dr. Öğr. Üyesi Sena COŞKUN
Dr. Öğr. Üyesi Ümit DEMİR

Hukuk

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet HATİPOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Özkan ÖZYAKIŞIR

İktisadi ve İdari Bilimler

Prof. Dr. Yusuf KARACA
Prof. Dr. Mustafa FİŞNE

İlahiyat

Prof. Dr. İrfan GÖRKAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Eyüp KURT

Psikoloji

Dr. Öğr. Üyesi Pınar DURSUN
Dr. Öğr. Üyesi Timuçin AKTAN

Sanat-Tasarım

Doç. Dr. Şerife Ebru OKUYUCU
Doç. Çağhan ADAR

Sosyoloji

Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK
Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU

Tarih

Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN
Doç. Dr. Selim KAYA

Turizm

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
Doç. Dr. Ahmet BAYTOK

Dil Editörleri / Language Editors

Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU (İngilizce)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖSE (Türkçe)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Kemal BAYRAM	Marmara Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Artur KOZLOWSKI	Gdansk School of Bankowa	Polonya
Prof. Dr. Birsal KÜÇÜKSİPAHİOĞLU	İstanbul Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Ceylan Gazi UÇKUN	Kocaeli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Elbeyi PELİT	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ	University of Central Florida	ABD
Prof. Dr. Gürbüz OCAK	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Huziie HİROAKİ	Osaka Üniversitesi	Japonya
Prof. Dr. Jacek JAWORSKI	Gdansk School of Bankowa	Polonya
Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mustafa FİŞNE	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Timothy MAY	University of North Georgia	ABD
Doç. Dr. Evren GÜÇER	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mürsel BAYRAM	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Selim KAYA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yusuf DEMİR	Selçuk Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖSE	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Ayhan URAL	Gazi Üniversitesi	Türkiye
Dr. Bashir ADAMU	University of Leicester	İngiltere
Dr. Renata BZDILOVA	Pavol Jozef Safarik University	Slovakya

* Yayın Kurulu listesi unvana göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet KAYACIK	Erciyes Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Aytunga OĞUZ	Dumlupınar Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Belkıs ÖZKARA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Celal DEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Cihan ÇOBANOĞLU	University of South Florida	ABD
Prof. Dr. Cüneyt AKIN	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Güler SAĞLAM ARI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Hasan KORKUT	Marmara Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İrfan MORİNA	Priştine Üniversitesi	Kosova
Prof. Dr. İrfan YAZICIOĞLU	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV	Semerkand Devlet Üniversitesi	Özbekistan
Prof. Dr. M. Ali ÖZDEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Mustafa GÜLER	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Nesrin KULA DEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Nusret KOCA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Oğuz TÜRKAY	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	Türkiye

Prof. Dr. Selçuk AKÇAY	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Seyhan ÇİL KOÇYIĞIT	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Şuayıp ÖZDEMİR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Uğur TÜRKMEN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Veysel KULA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Prof. Dr. Yusuf KARACA	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Abdullah SELVİTOPU	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Ahmet BAYTOK	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Hasan DURAN	İstanbul Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet ÖZCAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Mehmet ALTIN	University of Central Florida	ABD
Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Yasin KELEŞ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Türkiye
Doç. Dr. Zivar Hüseyin BAYLAN	Khazar University	Azerbaycan
Dr. Öğr. Üyesi Ali YAŞAR	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Cihat ATAR	Sakarya Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Eyüp KURT	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mutlu KAYA	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Sena COŞKUN	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Seyil NAJIMUDINOVA	Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi	Kırgızistan
Dr. Alan V. MURRAY	University of Leeds	İngiltere
Dr. Cristopher S. LIGHTFOOT	Metropolitan Müzesi	İngiltere
Dr. Naringül MARGAZİYEVA	Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi	Kırgızistan
Dr. Ulanbek ALİMOV	Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi	Kırgızistan

* Danışma Kurulu listesi unvana göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayımlanan ve alanında ulusal ve uluslararası indeksler tarafından taranan hakemli, disiplinler-arası akademik bir dergidir.

Dergide yayımlanan yazıların, her türlü bilimsel, imlâ ve hukukî sorumlulukları yazarlarına aittir. Derginin amaç, kapsam, yayın etik ilkeleri, makale kabul süreci ve diğer tüm ayrıntılar derginin resmî web sitesinde mevcuttur (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/akusosbil>).

Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences is a scientific, interdisciplinary and academic journal published by Afyon Kocatepe University Institute of Social Sciences and indexed in national and international field indexes.

All scientific, spelling and legal responsibilities of the articles published in the journal belong to the authors. Please check the Journal's website for aim and scope, ethical principles of the journal and article acceptance process and full details (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/akusosbil>).

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin Yer Aldığı Dizin/İndeksler:
Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences is Indexed at:

- **ACARINDEX**
- **CITEFACTOR** (*Academic Scientific Journals*)
- **DRJI** (*Directory of Research Journals Indexing*)
- **EBSCO** (*SocINDEX with Full Text - Full Text Subject Title List*)
- **EBSCO Essentials**
- **EBSCOHOST** (*SocINDEX with Full Text - Database Coverage List*)
- **EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL INDEX (ESJI)**
- **GOOGLE SCHOLAR**
- **İDEALONLINE**
- **INTERNATIONAL CITATION INDEX**
- **MLA** (*Modern Language Association*)
- **RESEARCHBIB** (*Academic Resource Index*)
- **ROOT INDEXING** (*Journal Abstracting and Indexing Service*)
- **SCIENTIFIC INDEXING SERVICES (SIS)**
- **SOBİAD** (*Sosyal Bilimler Atıf Dizini*)
- **TEİ** (*Türk Eğitim İndeksi*)
- **TÜBİTAK-ULAKBİM TR DİZİN**

Dergi Yazışma Adresi/Journal Correspondence Address:

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi

ANS Yerleşkesi, 03200/Afyonkarahisar/Türkiye

Tel: +90 272 2281255– **Belgegeçer/Fax:** +90 272 2281476

e-posta/e-mail: akusbder@aku.edu.tr

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akusosbil> - <http://www.sbd.aku.edu.tr>

ISSN: 1302-1265 | **e-ISSN:** 2149-4894

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of This Issue*

Sıra No	Unvan-Ad-Soyad Title-Name-Surname	Kurum Institution
1.	Prof. Dr. Abidin TEMİZER	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
2.	Prof. Dr. Barış METİN	Uşak Üniversitesi
3.	Prof. Dr. Bekir KOÇLAR	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
4.	Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
5.	Prof. Dr. Hakkı UYAR	Dokuz Eylül Üniversitesi
6.	Prof. Dr. Haluk SELVİ	Sakarya Üniversitesi
7.	Prof. Dr. Hamit PEHLİVANLI	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
8.	Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ	Karadeniz Teknik Üniversitesi
9.	Prof. Dr. İbrahim ERDAL	Yozgat Bozok Üniversitesi
10.	Prof. Dr. Kemal ARI	Dokuz Eylül Üniversitesi
11.	Prof. Dr. Mehmet EVSİLE	Amasya Üniversitesi
12.	Prof. Dr. Mustafa MÜJDECI	Kırıkkale Üniversitesi
13.	Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY	Fırat Üniversitesi
14.	Prof. Dr. Sadiye TUTSAK	Uşak Üniversitesi
15.	Prof. Dr. Şaban ORTAK	Afyon Kocatepe Üniversitesi
16.	Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ	Karadeniz Teknik Üniversitesi
17.	Prof. Dr. Umut KARABULUT	Pamukkale Üniversitesi
18.	Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
19.	Doç. Dr. Duygu SÖKEZOĞLU ATILGAN	Afyon Kocatepe Üniversitesi
20.	Doç. Dr. Erdem KARACA	Bitlis Eren Üniversitesi
21.	Doç. Dr. Fikretin YAVUZ	Sakarya Üniversitesi
22.	Doç. Dr. Mehmet Ali KARAMAN	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
23.	Doç. Dr. Olcay ÖZKAYA	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
24.	Doç. Dr. Sevilay ÖZER	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
25.	Doç. Dr. Yaşar BAYTAL	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
26.	Doç. Dr. Yenal ÜNAL	Bartın Üniversitesi
27.	Doç. Dr. Yusuf Ziya KESKİN	Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi
28.	Dr. Öğr. Üyesi Ferruh KAYALAN	Balıkesir Üniversitesi
29.	Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÖLGESİZ	Ege Üniversitesi
30.	Dr. Öğr. Üyesi Sabit ÇETİN	Milli Savunma Üniversitesi
31.	Dr. Öğr. Üyesi Süleyman HATİPOĞLU	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
32.	Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

* Hakem listesi unvana göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

TAKDİM

Temelleri, Afyon Maliye Muhasebe Yüksekokulu'nun açıldığı 1974 yılına dayanan Afyon Kocatepe Üniversitesi (AKÜ), 3 Temmuz 1992 tarih ve 3837 sayılı Kanunla resmen kurulmuştur. Üniversitemiz, kuruluşundan bugüne evrensel düzeyde bilimsel bilgi üretme, mesleki açıdan çağdaşlarıyla rekabet edebilen nitelikli bireyler yetiştirme ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlama misyonuyla çalışmalarını çok yönlü olarak sürdürmektedir. AKÜ, çalışmalarında başarı çitasını daha yukarılara çıkarmak için sürekli bir çaba ve aksiyon içerisinde olan bir kurumdur.

Bilimsel araştırma ve eğitim faaliyetlerinde kaliteyi sürekli artırarak bölgesel kalkınmaya katkı sunan, yenilikçi projelerle ulusal düzeyde girişimci üniversiteler arasında yer alma, ulusal ve uluslararası tanınırlığını artırma vizyonu ile yoluna devam eden üniversitemiz, Büyük Taarruz'un 100. Yılı münasebetiyle coşkulu ve geniş katılımlı kutlamalar, bilimsel ve kültürel etkinlikler ile yazılı, görsel ve işitsel tanıtım faaliyetleri yapmayı planlamış ve yıl içerisinde yapılan bütün planlamalar hayata geçirilmiştir. Kutlama etkinlikleri kapsamında gerçekleştirilen bilimsel faaliyetlerden biri olarak da; Sosyal Bilimler Enstitü'müz tarafından yılda dört sayı olarak çıkarılmakta olan Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin bu sayılarına ek olarak "100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı" çıkarılması kararlaştırılmıştır. Bu özel sayımız, 1922 yılının Kocatepe ruhunu yaşatma düşüncesiyle gerçekleştirilen kalıcı bir eser olacaktır.

İlgili sayının, Atatürk'ün askeri dehasının, Büyük Taarruz'un ve Kocatepe ruhunun daha geniş kitlelere anlatılması yolunda bilimsel bir çaba olarak değerlendirilmesini ve bu hususta da faydalı olmasını diliyor, emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ
Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörü

SUNUŞ

Kurulduğu günden bugüne bilime katkı sağlayan ve akademik yayın dünyasında saygın bir yere sahip olan dergimiz 2022 yılının Büyük Taarruz'un 100. Yılı olmasını bir fırsat bilerek bu önemli zaman dilimine de duyarsız kalmamış ve bilimsel bir pencereden bir perspektif sunmayı hedeflemiştir. Bu kapsamda Enstitü Yönetim Kurulu'nun 13.01.2022 tarih 2022/01 sayılı kararı ile Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi bünyesinde 2022 yılı içerisinde "100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı" çıkarılmasına karar verilmiştir. Atatürk'ün askeri dehasına, Büyük Taarruz'a ve Kocatepe ruhuna bir saygı olarak yayımladığımız bu sayının ortaya çıkmasında emeği olan konuk editörümüz sayın Prof. Dr. Ahmet ALTINTAŞ'a da katkılarından ötürü teşekkürü bir borç biliriz.

1999 yılından bugüne hakemli akademik dergi statüsünde yayın hayatına devam eden Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2015 yılından itibaren TÜBİTAK çatısı altındaki DergiPark sistemi üzerinden yayın hayatına devam etmekte ve sosyal bilimler alanında bilime katkı sunmaktadır. Elinizdeki bu sayıya kadar dergimizde yayımlanan makalelerin sosyal bilimlerin alt alanlarına göre dağılımı tablodaki gibi gerçekleşmiştir.

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde Yayımlanan Makalelerin Yıllara ve Alanlara Göre Dağılımı (1999- 2022 Yılları Arası)														
Makale Alanı	Coğrafya	Dil ve Edebiyat	Eğitim	Felsefe	Hukuk	İktisadi ve İdari Bilimler	İlahiyat	İletişim-Halkla İlişkiler	Psikoloji	Sanat-Tasarım	Sosyoloji	Tarih	Turizm	Toplam
Yıl														
1999	1	3	-	-	-	15	-	-	-	-	1	-	-	20
2000	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	4	5	-	15
2001	2	11	11	-	-	-	-	-	-	-	2	12	-	38
2002	2	6	6	-	-	1	1	-	-	-	3	7	-	26
2003	4	10	13	-	-	-	-	-	-	-	2	6	-	39
2004	5	6	10	2	-	-	-	-	-	-	1	3	-	27
2005	4	5	2	-	-	-	-	-	-	-	4	13	-	28
2006	4	6	6	-	-	2	-	1	-	1	6	20	-	46
2007	2	4	4	-	-	6	-	2	-	2	3	8	-	31
2008	2	2	1	-	-	3	-	1	-	1	3	22	2	37
2009	4	2	3	-	-	5	-	-	-	2	2	3	1	22
2010	1	2	1	-	-	7	-	-	-	5	2	4	3	25
2011	2	1	3	-	-	5	2	1	-	1	2	-	-	17
2012	2	3	5	-	-	5	1	1	-	1	3	3	2	26
2013	-	3	3	1	-	7	-	2	-	1	2	-	-	19
2014	-	1	4	-	-	1	-	2	-	-	3	-	2	13
2015	-	-	1	-	-	5	2	-	-	2	1	3	2	16
2016	1	2	4	-	-	10	2	-	-	1	1	5	-	26
2017	3	2	7	-	1	10	-	-	-	-	2	4	1	30
2018	2	4	11	-	-	23	2	2	-	5	2	5	3	57
2019	-	10	10	-	-	27	4	2	3	3	3	23	15	100
2020	1	2	11	-	-	40	-	3	4	4	3	4	5	77
2021	2	7	19	1	-	35	4	5	5	5	7	1	5	96
2022 (Son üç sayı)	1	3	18	-	-	29	-	3	2	4	3	6	6	75
TOPLAM	46	100	153	4	1	236	18	25	14	38	65	157	47	904

Tüm bu süreçte, dergimize katkı sunan, makale gönderen yazarlarımıza teşekkürü bir borç biliriz. Kıymetli katkıları ile hakemlik yaparak bilime katkı veren tüm hakemlerimize de aynı şekilde teşekkür ederiz.

Bilimsel ve etik ilkelere uygun, kör hakemlik sisteminin esas alındığı akademik etik ilkelere önem veren bir dergi olarak yayın hayatına ve bilime katkı sunmaya devam etme niyetindeyiz. Bu çerçevede, Büyük Taarruz'un 100. Yılı'nın kutlu olmasını diliyor, bu sayının oluşturulmasında önemli katkıları olan özel sayı editörümüze ve editör yardımcımıza, değerlendirmeleri ile makalelerin daha kaliteli hâle gelmesinde önemli çabalar gösteren hakemlerimize ve makaleleri ile sayıya değer katan değerli bilim insanlarına teşekkürlerimi sunuyorum. Dergimizde yer alan makalelerin tüm okuyucularımıza ve araştırmacılarımıza faydalı olmasını temenni ediyor, saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖN SÖZ

Değerli Okuyucular,

Milletlerin hayatında önemli dönüm noktaları olmuştur. Türk Milleti'nin hayatında da Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi'nin büyük etkileri olmuştur. Mondros Mütarekesi sonrası Türk Ordusu'nun önemli ölçüde tasfiye edilmesinden dolayı Anadolu'nun en kritik bölgeleri çeşitli güvenlik gerekçeleriyle işgal edilmiştir. Döneme kısaca göz attığımızda Osmanlı İmparatorluğu, İmparatorluktan çıkmış küçük bir devletçiğe dönüştürülmeye çalışılmış payitahtı bile işgal edilmiş, Mebusan Meclis'i dağıtılarak önde gelen milletvekilleri ya tutuklanmış ya da Malta'ya sürülmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nda 9 Ordu olarak örgütlenmesi yapılan kuvvetler, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile asayişini sağlamakla görevli kuvvete dönüştürülmüştür. Afyonkarahisar'da Anadolu'nun kilit noktalarından birisi olması, yol kavşaklarının kesişiminde yer alması, demiryollarının kavşağında bulunması gibi nedenlerden ötürü dönemin emperyal güçleri olan İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir. Afyonkarahisar bu işgallerde o zamana kadar tarihinde hiç yaşamadığı şekilde acılar çekmiş, esaretin bütün ağırlığını benliğinde hissetmiştir.

Afyonkarahisar Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin tek çatı altında birleşerek düzenli orduya geçişleri sürecinde de üzerine düşeni yapmış 2 Ağustos 1920 tarihinde Afyonkarahisar Kongresi'ne ev sahipliği yapmıştır. Bu kongre Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin istemeden de olsa yarattıkları olumsuzluklara bir son verme, düzensizliği ortadan kaldırma, halkı işgalci kuvvetlerle Kuva-yı Milliye kuvvetleri arasında bir tercih yapmaya zorlama ortamına çare arayışlarına önemli ölçüde cevap oluşturmuştur. Sözkonusu kongreyle Kuva-yı Milliye milislerinin düzenli orduya geçmeleri gerektiği kararı alınmıştır. Nitekim bu kongreden sonra zorlu da olsa Çerkez Ethem vb. Kuva-yı Milliye kuvvetleri istemese de düzenli orduya geçiş Birinci İnönü Savaşı'na kadar gerçekleşecektir.

Afyonkarahisar halkı söz konusu işgaller karşısında hiçbir zaman sessiz kalmamış daha İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin hemen ardından Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni teşkil ederek protesto ve mitinglerle sesini duyurmaya çalışmıştır. Bunun hemen ardından Kuva-yı Milliye Teşkilatını kurarak fiili direniş için alt yapı çalışmalarını başlatmıştır. Bu doğrultuda Bayatlı Arif Bey'in Kara Keçili Milli Alayı ile İsmail Şükrü Hoca'nın Çelikalay'ı düzenli ordu teşkilatı kuruluncaya kadar çok faydalı ve kahramanca faaliyetler yürütmüştür. Söz konusu milli alaylar faaliyetlerini sadece Afyonkarahisar ve çevresinde değil, Konya, Uşak, Alaşehir, Denizli ve civarında da devam ettirmişler bilhassa iç isyanların bastırılmasında büyük yararlılıklar sağlamışlar, Yunan Ordusu'nun Anadolu içlerine ilerlemesini güçleri oranında engellemeye gayret etmişlerdir.

Hiç şüphesiz Afyonkarahisar'ın bünyesinden çıkan milli alayların çabaları Yunan Ordusu'nun Anadolu içlerine ilerlemesini durdurmaya yetmemiştir. Yunan Ordusu'nun ilerleyişi sürmüş Afyonkarahisar belki de tarihin en kara günlerinden birini 27 Mart 1921 tarihinde yaşamıştır. Afyonkarahisar'ın Yunanlılar tarafından ilk işgali 27 Mart-8 Nisan 1921 tarihinde gerçekleşmiş İkinci İnönü Zaferi'nin kazanılması üzerine stratejik nedenlerden dolayı Yunan Ordusu Afyonkarahisar'ı 8 Nisan'da tahliye etmek zorunda kalmıştır. Birinci İşgalin kısa süreli olmasında hiç şüphesiz Fahrettin Paşa Komutası'nda merkezi Konya'da bulunan 12. Kolordu büyük rol oynamıştır. Afyonkarahisar'da Kuva-yı Milliye'nin kökleşmesi sürecinde gerek 20. Kolordu'ya tabi 23. Tümen gerekse 12. Kolordu'ya bağlı tümenler etkili olmuşlardır. Dolayısıyla Afyonkarahisar stratejik önemi, demiryolu kavşağında bulunması, iki adet cephaneliğinin olması, vb. nedenlerden dolayı stratejik önemini her zaman muhafaza etmiştir.

Yunan Ordusu kısa süreli duraklamasının ardından Eskişehir-Kütahya Muharebeleri'nde elde ettiği başarıyla 13 Temmuz 1921 tarihinde Afyonkarahisar'ı ikinci defa işgal etmiştir. Başkomutan Mustafa Kemal'in talimatıyla Türk Ordusu Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmeyi uygun görmüş gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra tarihe Sakarya Zaferi olarak geçecek olan başarı sağlanmış Yunan Ordusu bunun üzerine savunma hatları olarak Afyonkarahisar-Seyitgazi-Eskişehir hattında konuşlanmıştır. Sakarya Zaferi'nin hemen ardından Türk Ordusu yeni baştan teşkilatlanarak Çay'da Birinci Ordu, Bolvadin'de İkinci Ordu'yu oluşturmuş Afyonkarahisar-Konya demiryolu, Akarçay güney batısı Birinci Ordu, Akarçay kuzeydoğusu, Güzelimdağı, Döğër-Altıntaş hattı İkinci Ordu'nun görev alanı olarak tanımlanarak Sad Taarruz Planı oluşturulmuştur. Sad Taarruz Planı çerçevesinde zaman zaman şartlara göre değişiklikler yapılmış en nihayet Büyük Taarruz olarak adlandırılan taarruz hareketi hazırlıkları tamamlanmıştır.

Akşehir'de Batı Cephesi Karargahı'nda son şekli kararlaştırılan Büyük Taarruz hareket planı çerçevesinde Başkomutan Mustafa Kemal, 26 Ağustos 1922'de Kocatepe'den taarruz emrini vermiştir. Taarruz'un ilk günü çok kanlı çatışmalar yaşanmış Birinci Ordu'ya bağlı kuvvetler, Süvari Kolordusu büyük fedakarlıklar göstermiştir. En sonunda 27 Ağustos tarihinde Afyonkarahisar Yunan işgalinden kurtarılmıştır. Afyonkarahisar halkı esaretten kurtuluşunu büyük bir sevinçle karşılamış şehre giren Türk askerlerine şükranlarını sunmuştur. Büyük Taarruz'un başarıyla sonuçlanması İzmir'in kurtuluşunun da yolunu açmış habercisi olmuştur. Başkomutan Meydan Savaşı'nın 30 Ağustos tarihinde kazanılmasının ardından işgalci Yunan Ordusu askeri bir değer olmaktan uzaklaşmış 9 Eylül'e kadar Türk Ordusu'nun takip hareketine maruz kalmış bu arada akla hayale gelmeyen zulüm ve işkencelerini de sürdürmüştür. Yunan Ordusu'nun söz konusu eylemleri Türk Milleti üzerinde büyük bir etki yaratmış esaretten kurtulmanın verdiği sevinçle yaşanan kötü anların üzüntüsü bir araya gelmiştir. Olayların 100 yıl dönümlerinin her zaman özel bir yeri ve anlamı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kazanıldığı topraklar olarak haklı bir övünç kaynağına sahip olan Afyonkarahisar'ın Yunan işgalinden kurtuluşunun 100 yıldönümü olmasının ayrı bir yeri vardır. Bu noktadan hareketle Afyon Kocatepe Üniversitesi, yaşananların bir kez daha doğru şekilde kayda girmesi, hatırlanması, Milli Mücadele'nin 100. Yılı'nı gelecek nesillere aktarılmasını önemli görmüştür.

Bu düşüncelerden hareketle Afyon Kocatepe Üniversitesi Milli Mücadele'nin 100. Yılı, Büyük Taarruz'un 100. Yılı, Afyonkarahisar'ın Yunan işgalinden kurtuluşunun 100. Yılı olması nedeniyle böyle bir çalışma yapmayı uygun görmüştür.

Bu çalışmanın amacı hiç şüphesiz çok büyük acılar çekmiş Afyonkarahisar ve yöresinin savaşa ilgili yaşamış olduğu olumsuzlukları sürekli gündemde tutmak değildir. Buradaki temel hedef bu topraklarda yaşananları mümkün olduğu kadar duyguların esiri olmadan konu ile ilgilenenlerle paylaşmaktır. Bu paylaşma düşüncesi, yaşanmış şeyleri gözardı etmemize de fırsat vermemektedir.

Bu bağlamda *100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı* için bize yazı göndererek destek veren tüm yazar, araştırmacı ve akademisyenlerimize teşekkür ediyorum.

Bu eserin hazırlanmasında başta Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ, AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Sayın Prof. Dr. Elbeyi PELİT, Enstitü Yönetim Kurulu, Enstitü Müdür Yardımcısı Doç. Dr. Koray KASAPOĞLU olmak üzere emeği geçen herkese sonsuz teşekkürlerimi sunar, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi 100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı*'nin hayırlı olmasını dilerim.

Prof. Dr. Ahmet ALTINTAŞ

100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayı Editörü

İçindekiler / Contents				
Makale Sıra No	Makale Başlığı Paper Title	Yazar(lar) Author(s)	Makale Türü Paper Type	Sayfa Page
1	Büyük Taarruz'un İletişim Stratejisi / <i>Communication Strategy of the Great Offensive</i>	Doç. Dr. Haluk ÖLÇEKÇİ	Araştırma Research	1-19
2	Millî Mücadele'nin Batı Cephesi'nde Levazım ve İkmal Faaliyetleri / <i>Quartermaster and Supply Services on the Western Front of the Turkish National Struggle</i>	Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI, Yüksek Lisans Öğrencisi Oğuz KÖSELER	Araştırma Research	20-37
3	İngiliz, İtalyan ve Fransız Basınında Büyük Taarruz ile İlgili Yayınlanan Haberler ve Türk Basınındaki Yansımaları / <i>News about the Great Offensive in the British, Italian, and French Press and its Reflections in the Turkish Press</i>	Öğr. Gör. Gül ÇAKIR	Araştırma Research	38-53
4	Atatürk Dönemi Zafer Bayramı Kutlamaları (1929-1938) / <i>Victory Day Celebrations during the Atatürk Period (1929-1938)</i>	Doç. Dr. Nermin Zahide AYDIN	Araştırma Research	54-73
5	Büyük Taarruz Kültürel Mirası Üzerine Bir Değerlendirme / <i>An Evaluation on Cultural Heritage of the Great Offensive</i>	Doktora Öğrencisi Veysel ÖZBEY	Araştırma Research	74-85
6	Büyük Taarruz ile Nablus Muharebesi'nin Karşılaştırmalı Nicel Analizi / <i>Comparative Quantitative Analysis of the Great Offensive and the Battle of Nablus</i>	Doktora Öğrencisi Onur KÖSE	Araştırma Research	86-95
7	Turkish Great Offensive in French and English Resources / <i>Franızca ve İngilizce Kaynaklarda Türk Büyük Taarruzu</i>	Arş. Gör. Dr. Mekki ULUDAĞ	Araştırma Research	96-107
8	Büyük Taarruz'un Kazanılmasının İngiliz Prestij Faktörüne Etkileri / <i>The Effects of the Winning of the Great Offensive on the English Prestige Factor</i>	Doç. Dr. Feyza KURNAZ ŞAHİN	Araştırma Research	108- 128

9	Yunan Başkomutanı Trikopis'in Esareti Üzerine / <i>The Capture of the Greek Chief Commander Trikopis</i>	Prof. Dr. Sadık SARISAMAN	Araştırma Research	129-151
10	İran Basınında Türk-Yunan Savaşı: Büyük Taarruz / <i>The Turkish-Greek War in the Iranian Press: The Great Offensive</i>	Doç. Dr. Gülay ÇINAR, Doktora Öğrencisi Roghayeh AGHABALAZADEH	Araştırma Research	152-175
11	Bir Savaş İki Kardeş: Büyük Taarruz'da Görev Alan Kurmay Binbaşı Mustafa Şemsettin (Taner) ve Kurmay Binbaşı Cemil Tahir (Taner)'in Meslek Hayatlarından Bazı Kesitler / <i>One War, Two Brothers: Some Parts from the Professional Careers of Staff Major Mustafa Şemsettin (Taner) and Staff Major Cemil Tahir (Taner) Serving in the Great Offensive</i>	Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN	Araştırma Research	176-193
12	Bir İngiliz İstihbarat Raporuna Göre İzmir'in İşgali Sonrasında Afyonkarahisar'da Vuku Bulan Olayların Özeti (25 Ağustos 1919) / <i>Summary of Events Occurring in Afyonkarahisar After the Occupation of Izmir According to a British Intelligence Report (25 August 1919)</i>	Doç. Dr. Orhan TURAN	Araştırma Research	194-202
13	30 Ağustos Zaferi İçin Bestelenmiş Şarkı ve Marşlara Yönelik Tematik Bir İnceleme / <i>A Thematic Review of Songs and Anthems Composed for the Victory of August 30</i>	Dr. Burak SAĞIRKAYA	Araştırma Research	203-221
14	Büyük Taarruz'da Çiğiltepe'nin Alınması ve Sinanpaşa (Sincanlı) Ovasının Düşmandan Temizlenmesi / <i>Capturing Çiğiltepe in the Great Offensive and Mopping Up of the Enemy in Sinanpaşa (Sincanlı) Plain</i>	Dr. İbrahim BAŞ	Araştırma Research	222-247
15	26-31 Ağustos 1922 Tarihleri Arasında 14. Süvari Tümeni'nin Harekâtı / <i>Operation of the 14th Cavalry Division between August 26 and August 31, 1922</i>	Dr. Çağlar ÖNGEL	Araştırma Research	248-266

Büyük Taarruz'un İletişim Stratejisi

Communication Strategy of the Great Offensive

Doç. Dr. Haluk ÖLÇEKÇİ¹

Öz

Milli Mücadele'nin yapılmasında ve zaferle sonuçlandırılmasında, bütün süreci yöneten stratejik bir aklın önemli rolü olmuştur. Bölgesel direniş hareketlerinin tek bir merkezde birleşmesini ve milli iradeye dönüşmesini başaran bu akıl, planlama ve yönetim alanındaki etkinliğini her sahaya yayarak nihai zaferin elde edilmesini sağlamıştır. İletişim olgusu, içerisinde barındırdığı stratejik kavrayışla Türk Milli Mücadelesi'nin en kilit kavramlarından birisidir. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışıyla birlikte yükselen Türk Milli Mücadelesi'nde, planlama ve uygulamaya dayanan bir iletişim stratejisi hep var olmuştur. Savaşın sona ermesine kadar ana stratejinin askeri, siyasi ve diplomatik cepheleriyle birlikte iletişim stratejisi de aktif biçimde kullanılmıştır. Bu strateji savaşın cephe gerisi faaliyetlerine, diplomatik temaslara, basın ve halkla ilişkilere güçlü bir şekilde eşlik ederek kendisini hissettirmektedir. Kurtuluş Savaşı boyunca iç ve dış kamuoyunun aydınlatılmasında basını etkili bir araç olarak kullanan Mustafa Kemal Paşa, uyguladığı iletişim stratejisiyle milli direnişin örgütlenmesini ve milli birliğin oluşmasını sağlamıştır. Askeri mücadelenin yanı sıra diplomasi ve propaganda savaşlarının yapıldığı dönemde, iletişim politikalarıyla Türk ve dünya kamuoyuna Milli Mücadele'nin meşruiyeti anlatılmıştır. Türkiye'nin işgalini sonlandıran ve ulusal bağımsızlığını teyit ettiren Büyük Taarruz, savaş ve iletişim stratejilerinin başarıyla yürütüldüğü son aşamadır. Askeri harekât planlarıyla eşgüdüm içerisinde iletişime yönelik alınan önemli kararlar savaşın kaderinde belirleyici olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, stratejik iletişim, Mustafa Kemal Paşa, kamuoyu, basın

Makale Türü: Araştırma

Abstract

A strategic mind that managed the whole process played an important role in the making of the National Struggle and its victory. This mind, which managed to unite the regional resistance movements in a single center and turn into a national will, ensured the final victory by spreading its effectiveness in the field of planning and management to every field. The phenomenon of communication is one of the key concepts of the Turkish National Struggle with its strategic understanding. A communication strategy based on planning and implementation has always existed in the Turkish National Struggle, which rose with the departure of Mustafa Kemal Pasha to Samsun. Until the end of the war, the communication strategy was actively used together with the military, political and diplomatic fronts of the main strategy. This strategy makes itself felt by strongly accompanying the activities behind the war, diplomatic contacts, press and public relations. Mustafa Kemal Pasha, who used the press as an effective tool in enlightening the domestic and foreign public opinion during the War of Independence, ensured the organization of national resistance and the formation of national unity with his communication strategy. In addition to the military struggle, the legitimacy of the National Struggle was explained to the Turkish and world public opinion through communication policies during the period of diplomacy and propaganda wars. The Great Offensive, which ended the occupation of Turkey and confirmed its national independence, is the last stage in which war and communication strategies are successfully carried out. Important decisions taken regarding communication in coordination with military action plans were decisive in the fate of the war.

Keywords: National Struggle, strategic communication, Mustafa Kemal Pasha, public opinion, press

Paper Type: Research

¹Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, haluk.olcekci@hbv.edu.tr

Atf için (to cite): Ölçekçi, H. (2022). Büyük Taarruz'un iletişim stratejisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), 1-19.

Giriş

Birinci Dünya Savaşından sonra Türkiye'nin işgal edilmesine karşı yapılan Milli Mücadele, Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından yerel direnişlerle başlamış ve 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasıyla önemli bir ivme kazanarak 9 Eylül 1922'de İzmir'de tamamlanmıştır. Nihai zaferle noktalanın bu tarihi sürecin en önemli ve son safhası olan Büyük Taarruz, hazırlanışı ve uygulanışıyla askeri, diplomatik ve siyasi yönler barındırmanın yanı sıra iletişim stratejileriyle de dikkat çekicidir. Ankara'da temsil edilmeye başlanan milli iradeyi yaşatmak için geliştirilen stratejilerle ve diplomatik ilişkilerle eşgüdüm içerisinde, Türk ve dünya kamuoylarının nabzını tutan ve basınla ilişkilerin tamamını kapsayan komplike bir iletişim stratejisi uygulanmıştır.

Türkiye'nin bağımsızlık savaşı Mondros'tan sonra ordunun terhis edildiği, ulaşım ve haberleşmenin kontrol altına alındığı, aydınların ve gazetecilerin susturulduğu, halkın savaşlarda yorgun ve ümitsiz düştüğü ağır şartlar altında başlamıştır. Ülkenin üzerine çöken bezgin ve ümitsiz havayı ortadan kaldıracak ve ihtiyaç duyulan mücadele ruhunu yaygınlaştıracak çalışmaların, iletişim ayağı olmadan eksik kalacağı bilinmektedir. Ancak on yıllardır süren savaşların millette oluşturduğu tahribat, yeni bir savaşa destek sağlamayı güçleştirmektedir (Selek, 1987, s. 710). Türk insanından yaşadığı sıkıntılara yeni külfetler ekleyecek maddi ve manevi fedakârlıklar istemenin ve yeniden cephelelere koşacak asker vermesini talep etmenin haklı gerekçeleri gazetelerle anlatılacaktır.

Anadolu'daki milli hareket için Türk halkının desteğini almanın yanı sıra, uluslararası kamuoyunu da haklı mücadeleye ikna etmek önemli bir gerekliliktir. Çünkü işgal sadece askeri sahada ilerlememekte, Yunan ordusunun yaptığı mezalimler Avrupa kamuoyuna Türkler yapıyormuş gibi sunulmaktadır. Türk ordusu cepheye işgalcileri süpürürken, Yunan ve İngiliz propagandalarını da yenecek bir savaş vermek zorundadır.

Milli Mücadele'yi yönetenlerin bu çok cephele savaşta basına olan ihtiyacın farkında olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın ilk günden itibaren attığı bütün adımlarda milletin desteğini almayı amaçladığı ve bu nedenle halkın nabzını tutacak ve bilinçlendirecek araçlara önem verdiği görülmektedir. Henüz Harp Okulu öğrencisi iken çıkardığı gizli gazete ile basının gücünü keşfettiği anlaşılan Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele boyunca basınla ortak amaçlar doğrultusunda stratejik bir ilişki kuracaktır.

Kamuoyu oluşturmanın etkili araçlarından basın, işgalin en başından itibaren oynadığı aktif rolle Ankara'nın iletişim stratejisinin temel oyuncusudur. Ancak Mondros sonrasındaki gelişmeler, tıpkı ülke idaresini olduğu gibi Türk basınına da işgal karşısındaki tavrına bağlı olarak Milli Mücadele Basını ve Mütareke Basını olarak ayrıştırmıştır. Basının bölünmüşlüğü'nün kamuoyuna olumsuz tesirlerini engelleyebilmek ve Milli Mücadele'ye halk desteğini sağlayabilmek için tutarlı ve uzun vadeli iletişim stratejilerine ihtiyaç duyulmuştur. Türk Milli Mücadelesi'nin bilhassa Yunan ve İngiliz propagandalarıyla karalanmasının önüne geçebilmek ve verilen mücadelenin meşruiyetini dünya kamuoyuna anlatabilmek gibi zorunluluklar güçlü bir iletişim stratejisini gerektirmiştir.

Bu makale; Milli Mücadele'de politik ve askeri stratejilerle birlikte savaşın propaganda cephesinin yönetilmesini, iç ve dış kamuoyuna verilecek mesajların içerik ve zamanlamasının belirlenmesini, diplomatik temasları ve basınla ilişkileri yöneten bir iletişim stratejisinin varlığını konu edinmektedir. Milli Mücadele'nin iletişim faaliyetlerinin kendiliğinden ya da rastgeleliği yerine bir strateji üzerine inşa edildiğini ortaya koyan çalışma, Büyük Taarruzu ve 30 Ağustos zaferini getiren tarihi süreçte ana stratejiyle birlikte uygulanan iletişim stratejisinin rolü üzerinde durmaktadır.

1. Stratejik İletişim

Türk Kurtuluş Savaşı ilk evreleri itibarıyla yerel unsurların Mütareke'ye ve işgale karşı kendiliğinden ve tepkisel dirençleriyle başlar. Ancak bilhassa Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışıyla birlikte stratejik bir aklın ve planın devreye girdiği (Timur, 2001, s. 264) ve kısa sayılabilecek bir zaman aralığında bütün direniş örgütlerinin² bir araya getirilerek tek bir merkezden yönetilen milli hareketin ortaya çıktığı görülmektedir. Kongrelerin yapılışı ve Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılışıyla devam eden süreç, strateji kavramının özünde yer alan, bir noktadan ötekine ulaşmayı hedefleyen planlamayla doğrudan ilişkilidir. Hedeflerin belirlenmesi ve bunların hayata geçirilmesi için araçların kullanılması olarak tanımlayabileceğimiz (Bryson, 2011: 7) stratejik düşünceye Milli Mücadele önderlerinin sahip olduğu ve üretilen stratejilerle nihai zafere ulaşıldığı anlaşılmaktadır³.

Strateji kavramı, yönetimlerin belirlediği uzun vadeli hedeflere ulaşabilmek amacıyla takip edilen planlı yolları ifade etmektedir (Gürcean, 2012, s. 104-108). Askeri anlamda çok eski bir geçmişe sahip olan strateji kavramı, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yönetim bilimlerinde ve bilhassa işletmelerin organizasyon yapılarında 'stratejik planlama' ve 'stratejik yönetim' gibi disiplinlerle gelişimini sürdürmüştür (Aktan, 2003, s. 67-125). Stratejik planlamayı da kapsayan stratejik yönetim süreci, askeri ya da farklı türdeki bütün organizasyonların varlık nedenlerini, yaptıklarını ve geleceğe dair hedeflerini belirleyen yönetim biçimidir.

Strateji özü itibarıyla planlı ve taktiksel bir süreçtir. Belirlenen öncelikleri ve hedefleri içerir. Planlamanın mutlaka uygulama safhası ve uygulamanın yaratacağı etkileri hesap edecek stratejiye sahip olması gereklidir. Bu anlamda uygulanan strateji, kurumların stratejik hedeflerini belirlemenin de ötesinde varoluş amaçlarını verecek boyutta olmalıdır (West, 1995: 195-200).

İletişim olgusu ise hangi türde gerçekleşirse gerçekleşsin içerisinde daima strateji barındıran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Stratejik bir yetenek olarak tanımlanabilecek iletişim (Taylor, 2009, s. 115), uzun vadeli çalışmalar için kullanıldığında kurumsal politikalar için çizilen yol haritalarına eşlik edeceği gibi, paylaşılacak mesajların rastgeleliğinin önüne geçerek belirlenen amaçlara hizmet etmiş olacaktır. Bu anlamda stratejik iletişim, ölçülebilir hedeflere gerçekçi bir zaman aralığında ulaşılması için hedef kitle ile kurum arasında gerçekleşecek iletişimin yönetimidir (Plowman, 2013, s. 550). Stratejik iletişim, belirlenen hedeflere ulaşmaya yardımcı olmak amacıyla mesajların tasarlanması ve uygun araçlar, zaman ve yer seçimiyle kamuoyunda istenen etkinin yaratılmasıdır (Coffman, 2004).

Günümüz modern dünyasında kitle iletişim araçlarının gelişmişliği ve çeşitliliği bilginin ve iletişimin etkisini artırmakla birlikte, Milli Mücadele yıllarındaki tek haber kaynağı gazetelerin etkilerini yok saymak mümkün değildir. 20. yüzyılın başlarından 2. Dünya Savaşına kadar olan döneme ilişkin yapılan iletişim araştırmalarında, medyanın kamuoyu üzerinde güçlü etkilere sahip olduğu ön kabulleri akademik çalışmalarda öne çıkmaktadır. Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında haber kaynağı olarak bireylerin dikkatini çekmeye başlayan sınırlı sayıdaki kitle iletişim aracı, aynı zamanda devletlerin propaganda araçlarına dönüşmüştür. Bu süreç, demokrasinin yaygınlaşmasıyla kitleleşen bireyleri kontrol etmeye çalışan totaliter rejimler tarafından kitle iletişim araçlarının yeniden keşfedilmesiyle devam etmiştir (Işık, 2012, s. 24-

² Mütarekeye rağmen işgal tehdidi altında bulunan bölgelerin Türklüğünü savunmak ve işgale karşı koymak üzere birçok dernek kurulmuştur. Vilâyet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniyesi gibi adlar altındaki yerel müdafaa-i hukuk, muhafaza-i hukuk, redd-i ilhak derneklerinin ilk amaçları, kendi bölgelerini kurtarabilmektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992; Haluk Selvi, *Milli Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011.

³ Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışıyla birlikte böyle bir strateji uyguladığını kendi sözlerinden anlıyoruz: "Türk ata yurduna ve Türk'ün istiklâline tecâvüz edenler kimler olursa olsun, onlara bütün milletçe müsellehan mukabele ve onlarla mücadele eylemek icap ediyordu. Bu mühim kararın bütün icâbat ve zarûriyatını ilk gününde izhâr ve ifade etmek, elbette müsib olamazdı. Tatbikatı birtakım safhalara ayırmak ve vakayı ve hâdisâtın istifade ederek milletin hissiyât ve efkârını ihzâr eylemek ve kademe kademe yürüyerek hedefe vâsil olmaya çalışmak lâzım geliyordu. Nitekim öyle olmuştur. Ancak dokuz senelik ef'âl ve icrâatımız bir silsile-i mantıkiye ile mütâlâa olunursa, ilk günden bugüne kadar takip ettiğimiz istikamet-i umumiyenin ilk kararın çizdiği hattan ve teveccüh eylediği hedeften asla inhirâf eylememiş olduğu kendiliğinden tebâruz eder." (Gazi Mustafa Kemal, 2011, s. 17).

28). Döneme ait iletişim araçlarının sınırlı sayıda oluşu, bu araçlar üzerinden kamuoyu oluşumu sağlamayı amaçlayan iletişim stratejileri oluşturmayı ve sürdürmeyi de etkilemiştir. Tek bir kaynak tarafından kodlanan mesajın etkiye kapalı bir kanal üzerinden alıcıya ulaştırıldığı geleneksel iletişim modeli, stratejik iletişim yönetim sürecinin üç faktörü olan mesajlar, medya kanalları ve izleyiciler arasında dengeli bir modelin yürütülmesine olanak sağlamaktadır (Bockstette, 2008, s. 5-6). Böylelikle stratejik iletişimin bilgi akışı, imaj yönetimi ve medya geliştirmeye yönelik planlama ve gerçekleştirebilme kabiliyeti, mesajların belirlenen zaman içerisinde hedef kitleye uygun medya araçlarıyla iletilmesiyle tamamlanmaktadır.

Stratejik yönetim, değişen koşulları hesaba katan planlamacı yönetim tekniğidir. Stratejik iletişim ise hedef kitleye ulaşılmasında kullanılacak araçları, mesajların içeriğini ve zamanlamasını belirleyerek yönetimin mesaj organizasyonunu tamamlamaktadır. Aktif bir iletişim biçimi olan stratejik iletişim, hedef kitlenin tutum ve davranışları üzerinde etki ve yönlendirme gücüne sahip bir strateji barındırmaktadır. Bu bağlamda stratejik iletişimin kamu diplomasisinin yabancı ülke kamuoylarına yönelik etki çabalarıyla, diplomasisinin diğer ülkelere yönelik faaliyetleriyle, halkla ilişkilerin iç kamuoyuna yönelik çalışmalarıyla doğrudan ilgili olan şemsiye model olduğundan söz edilmektedir (Goldman, 2008, s. 43). Stratejik iletişimin bilgi yönetimi, medya ile etkileşim, itibar ve algı yönetimini de kapsayan etki alanı, stratejik hedeflere yönelik eylem ve söylemlerin kamuoyundaki anlaşılabilirliğini artırmaktadır.

Stratejik iletişim ikna etme üzerine kurulu olmakla birlikte, halkla ilişkilerin kamuoyuna yönelik stratejileri ya da propaganda gibi kötü niyetle kullanılabilen bir araçtan daha fazlasıdır. Bilginin tek taraflı paylaşımı yerine kamuoyunun tutum ve davranışlarına odaklanan ve buradaki değişime göre yenilenen aktif etki odaklı bir süreçtir. Kamuoyunun tamamı üzerine stratejiler geliştirmek yerine, hedef kitleye yönelik özel iletişim stratejileriyle istenen etkiyi sağlayacak stratejiler üzerinde durur. Bu nedenle propaganda, pazarlama ya da reklam çalışmalarından ayrışır (Tatham, 2008, s. 18).

Kamuoyu oluşturma ve bilgilendirme sürecini planlayan ve yöneten bir işleve sahip stratejik iletişim, mikro ölçekte işletmelerin ve makro ölçekte devletlerin stratejik yönetimlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Devletlerin, kurumların ve işletmelerin hizmet ve hedefleriyle ilgili ihtiyaç duyacağı kamuoyu desteğini, ilgisini ve bağlılığını sağlamanın bir aracı olarak stratejik iletişim yönetiminden yararlanılmaktadır. İletişimin stratejik bir kavram olarak yönetiminin artan öneminden devletlerin silahlı güçleri de savunma stratejileri ve hareket politikaları bağlamında yararlanmaktadır (Gürcan, 2012).

2. Yöntem

Çalışmada, Türk Milli Mücadelesi'nde iletişim stratejilerinin varlığının ortaya konması ve uygulamalarının incelenmesi hedeflenmiştir. Ankara Hükümetinin savaşın ana stratejisine göre kamuoylarını, devlet adamlarını, aydınları ve gazetecileri yönlendirecek iletişim stratejileri hakkında farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır.

Belirlenen amaca yönelik, birinci el kaynak olarak dönemin gündem belirleyen yayın organlarından *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin Büyük Taarruz'daki sayılarına müracaat edilmiştir. Ayrıca ulusal ve uluslararası literatür taranarak konu hakkındaki kaynaklar ışığında değerlendirmeler yapılmıştır.

Türkiye'nin egemenlik ve bağımsızlık savaşını zaferle sonuçlandıran Büyük Taarruz'a giden süreçteki iletişim stratejileri ve uygulamaları ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

3. Büyük Taarruz'a Doğru Basının Durumu

Yunan ilerleyişinin durdurulduğu 23 Ağustos-13 Eylül 1921'deki Sakarya Savaşından 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz'a kadar geçen bir yıllık süre önemli hazırlıkların yapıldığı bir dönem olmuştur. Esasında Türkiye'nin milli egemenlik ve bağımsız mücadelesi, en başından itibaren bütün aşamalarıyla üzerinde düşünülen, planlaması yapılan ve bu doğrultuda

yönetilerek nihai zaferle sonuçlandırılan tarihi bir süreçtir. Askeri alandaki planlama, sevk ve idaredeki başarının yanı sıra, iletişimin stratejik bir araç olarak kullanılmasının, basınla ilişkiler ve kamuoyu oluşturma çalışmalarının büyük zaferde payı vardır. Türk Kurtuluş Savaşı, yurdun tamamında halkın desteği ve katkılarıyla yürütülen bir milli mücadele olmuştur. Bu nedenle bir taraftan silahlı mücadele cephesi organize olurken ve genişlerken, diğer taraftan halkın mücadeleye desteğini alabilmek ve meşruiyeti anlatabilmek için basın ve propaganda savaşı yapılmıştır. Anadolu'daki milli hareketi yönetenler savaşın askeri yönüne ilişkin stratejilerle birlikte, Türk ve dünya kamuoyuna yönelik iletişim stratejileri de geliştirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin modernleşme ve merkezi bir devlet olma çabalarıyla birlikte gelişimini sürdüren Türk basını, 20. yüzyılın başlarında ardı ardına girilen savaşlardaki büyük insan ve toprak kayıpları sonrası haber alma ihtiyacı duyan halkın ilgisini çeken önemli bir araç haline gelmiştir. Halkın gündeminin Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı cephelerinden gelen haberlerle şekillendiği yıllarda, gazetelerin kamuoyu oluşturmadaki etkinliği daha da belirginleşmiştir. Basın haber ve bilgi kaynağı olmanın yanı sıra, halkın işgale ve direnişe ilişkin görüşlerinin şekillenmesinde, kısacası iç ve dış kamuoyunun oluşumu ve bilinçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Mondros Ateşkes Anlaşması'nın nihai bir barışı temin için yeterli olmadığı, Mütareke'nin 7. ve 24. maddelerine⁴ dayanarak işgalin genişleyebileceği endişesi, basın ve kamuoyu üzerinde önemli etkiler ortaya çıkarmıştır. İşgale karşı bir kısım idarecilerin ve aydınların teslimiyetçi tutumlarına benzer bir şekilde, basın organlarının tamamının da Milli Mücadele'den yana tavır almadığı görülmektedir. Ülkenin kurtuluşunu işgalcilerle işbirliği yapmakta gören, padişahın ve Osmanlı hükümetlerinin izlediği teslimiyetçi politikaları destekleyen, buna karşılık mücadele yanlılarını hıyanetle suçlayan bir mütareke basını oluşmuştur (Ölçekçi, 2021, s. 263-264). İstanbul'un yanı sıra Anadolu'daki yayımlar arasında da Milli Mücadele karşıtı kimi yayımlar söz konusudur. İşgal bölgelerinde istilacıların teşvikleriyle çıkarılan ve halkın mücadele azmini yıkmaya çalışan bu gazeteler işbirlikçi bir yayın politikası takip etmiştir⁵. Mütareke basını Avrupa Ajansları ve Rum haber kaynaklarını dahi kullanırken, Anadolu'dan gelen Milli Mücadele konulu haberlere sayfalarını kapatmıştır. Ankara bu gazetelerde ancak harabe olarak yer bulabilmiştir (Özyürek, 2016, s. 1106).

İşgalin aynı zamanda basının bağımsızlığını da yok etmesi karşısında, Anadolu'nun her bölgesinde yeni gazeteler ve dergiler ortaya çıkmış ve bunlar büyük oranda Milli Mücadele'yi destekleyen yayımlar yapmıştır⁶. İstanbul basınının bütünüyle Milli Mücadele karşıtı olmadığı, ağır sansür ve cezai müeyyidelere rağmen Anadolu'daki milli hareketten yana tavır aldıkları görülmektedir⁷. İstanbul basınının önemli bir kısmı vatanın işgaline karşı tavrını açıkça belli etmekten çekinmemiş, protesto mitingleri gibi milli tepkileri yayınlamayı İstanbul'un işgaline kadar sürdürmüştür.

⁴ Mondros Ateşkes Anlaşması, Osmanlı Devleti ile Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri arasında 30 Ekim 1918'de Limni Adasının Mondros limanında demirli Agamemnon zırhlısında imzalanmıştır. Ateşkestten daha çok teslimiyet anlaşması niteliklerine sahip Mondros Anlaşması ağır şartlar içermektedir. 7. maddesi, galiplere lüzum gördüklerinde istedikleri yerleri işgal edebilmeyi; 24. maddesi ise 'Ermeni bölgesi' olarak nitelenen Doğu Anadolu'nun işgal edilebileceğini belirtmekteydi (Türkgeldi, 1948; Tolon, 2004, s. 100-102).

⁵ Anadolu'daki işbirlikçi yayın organları arasında Yunan komutanlığının himayesinde Ağustos 1920'de Balıkesir'de yayınlanan *İrşad* ve *Adalet*, Mondros'un hemen ardından Fransız ordusu ve Ermeni alaylarının girdiği Adana'da çıkan *Ferda*, işgal altındaki İzmir'de 1919'da yayınlanan *Köylü*, *Musavat*, *Şark* ve *İslahat*, Kastamonu'da *Zafer*, Mudurnu'da *Kürsi-i Milliyet*, Edirne'de *Teemmin*, Bursa'da *Yoldaş* ve *Kevkep*, Denizli'de *Kozmos* ve *Ahenk* yer almaktadır (Kayacan, 1996: 43; Özkaya, 1989, s. 9-12).

⁶ Anadolu'daki bağımsızlık hareketini desteklediği için Milli Mücadele Basını olarak adlandırılan yayımlar arasında *Açıksöz* (Kastamonu), *Savet-i Milliye* (Elazığ), *İstikbal* (Trabzon), *Ahali* (Samsun), *Küçük Mecmua* (Diyarbakır), *İzmir'e Doğru*, *Yeni Adana*, *Albayrak* (Erzurum), *Doğru Söz* (Balıkesir), *Babalık*, *Öğüd* (Konya), *Emel* (Amasya), *Türkoğlu*, *Dertli* (Bolu), *Yeşil Yuva* (Artvin), *Ahali* (Edirne), *Işık* (Giresun), *Anadolu* (Antalya), *Amâl-i Milliye* (Maraş) gibi gazeteler yer almaktaydı. Milli Mücadeleyi destekleyen Anadolu'daki gazeteler ve dergiler hakkında geniş bilgi için bkz. Ömer Sami Coşar, *Milli Mücadele Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1964.

⁷ Milli Mücadele yanlısı İstanbul gazeteleri arasında Mustafa Kemal'in fotoğraflarını basmaktan çekinmeyen *Yeni Tasvir-i Efkâr*, Ankara'ya muhabir gönderen *Akşam*, *İleri*, *İstiklal*, *Vakit*, *Güleryüz* gibi desteğini açıkça gösterenlerin yanı sıra *Tevhid-i Efkâr*, *Tanin* ve *İkdam* gibi yakınlık duyan gazeteler ve dergiler bulunmaktadır (İnuğur, 2002, s. 337; Koloğlu, 1994, s. 116).

Mütareke basını olarak nitelenen basın organları, devletin varlığını korumanın savaşın galipleriyle uzlaşmayla mümkün olacağı kanaatini dillendirirken (Selvi, 2011, s. 21-33), Milli Mücadele'nin sözcülüğünü yapan basın organları ise ülkenin bağımsızlığının tehlikeye girdiği ve karşı konulmazsa işgalin genişleyeceğine dair düşünceler etrafında bir kamuoyu oluşturmuştur. Ülkenin sınırlarının belirsizleştiği, büyük toprak kayıplarının ve savaşa bağlı kitlesel göç hareketlerinin yoğunlaştığı, yönetici kadroların ülkeyi terk ettiği ve son vatan Anadolu'nun işgalinin söz konusu olduğu bu olağanüstü dönemde; halkı bilinçlendiren ve uyaran yayınlara sahip mücadele yanlısı basın kritik bir rol oynamaya başlamıştır. Bu nedenle ağır mütareke şartları karşısında halkın sesi ve sözcüsü olmayı seçen gazeteler ve dergilerin yayınları işgal bölgelerinde sonlandırılmış ya da sıkı sansür tedbirleri altında müsaade edilen türde yayınlara zorlanmışlardır (Özyürek, 2016, s. 1098).

İstanbul hükümeti ve mütareke basınının önemli bir kısmının Mondros sonrası genişleyen işgale sessiz kalmasına karşın⁸, 15 Mayıs 1919'da İzmir'e Yunan askerinin çıkışıyla birlikte kamuoyunda yükselen hoşnutsuzluk, miting meydanlarından gazete sütunlarına taşmaya başlamıştır. İlki işgali önlemek amacıyla 14 Mayıs'ta İzmir'de başlayan mitingler yurdun dört bir yanında geniş halk kitlelerinin katılımına sahne olmuş, İstanbul'da Fatih, Üsküdar, Kadıköy ve Sultanahmet meydanlarında düzenlenenler büyük ses getirmiştir (Sunata, 2006, s. 29-36). Milli Mücadele'nin henüz daha ilk safhalarında Anadolu'nun dört bir yanında toplumun her kesiminin Mondros Mütarekesi'ne karşı gösterdiği refleks tepkiler, kısa süre içerisinde bölgesel direniş örgütleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ni ortaya çıkarmaya başlamıştır. Milli Mücadele'nin temelini oluşturan bu cemiyetlerin ortaya çıkışında Anadolu'nun yerel önderleri aktif rol almakla kalmamış, aynı zamanda temsil yetkisinin seçim yoluyla doğrudan milletten elde edildiği milli iradeye dayalı bir yapı inşa edilmiştir. Anadolu'daki bağımsızlık savaşının ardında, geniş halk kitlelerine bilinç aşılayan aktif bir basının ve etkili bir kamuoyunun olduğu ve bu iki dinamik yapının üzerine direniş örgütlerinin kurulduğu görülmektedir. Bu anlamda kitle iletişim araçlarının yayınlarıyla ve fısıltıyla oluşturulan kanaatlerin bir bileşkesi olarak yaygınlaşan bağımsızlık yanlısı fikirlerin kamuoyu üzerinden siyasal otoritelere iletildiği (Daver, 1993, s. 251), dolayısıyla Anadolu'daki milli hareketin halkın isteği ve desteğiyle mücadeleye başladığı anlaşılmaktadır.

Bağımsızlık yolunda alınan kararları ve mücadeleyi duyurmak ve halkı bilinçlendirmek amacıyla basından yararlanmanın yollarını arayanların başında Mustafa Kemal Paşa gelmektedir. Aslında Mustafa Kemal Paşa kamuoyunun gücünü ve basının önemini çok öncelerden keşfetmiştir. Henüz Harp Okulu'ndaki öğrencilik yıllarında (1896-1902) el yazısıyla hazırlanmış gizli bir gazete çıkaran Mustafa Kemal'in, "Memleketin idaresindeki ve siyasetindeki fenalıkları anlatmak" (Bayur, 1990, s. 12) için gazetenin gücünden faydalanmayı öğrendiği anlaşılmaktadır. Yakın arkadaşı Fethi Okyar ile birlikte Mondros'tan hemen sonra 2 Kasım 1918'de İstanbul'da çıkardığı *Minber* gazetesi ise siyasi sahada fikirlerini duyurmak ve etkinliğini artırmanın bir aracı olarak dikkat çekici bir girişimdir (Tevetoğlu, 1988, s. 183-193).

Anadolu'daki bağımsızlık mücadelesinin en önemli destekçilerinden ve motivasyon kaynaklarından olan Milli Mücadele basını, yurdun dört bir yanında Kuvayı Milliye ruhunu güçlendirecek yayınlar yapmıştır. Sayıları 82'yi bulan (Koloğlu, 2006, s. 115) Milli Mücadele yanlısı bu gazetelerin önemli bir bölümü yerel direniş hareketleriyle birlikte ve kimi zaman onlardan da önce bağımsızlık taraftarı yayınlar yapmaya başlamış, bir kısmı ise Ankara'nın talimatlarıyla kurulmuştur.

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'ye halkın katılımını ve desteğini sağlayacak önemli adımları atarken basından yararlanmayı sürdürmüştür. Erzurum Kongresi esnasında bölgenin etkili gazetesi *Albayrak*'ın aktif bir şekilde kullanıldığı görülmektedir (Akbulut, 1991).

⁸ İzmir'in işgali üzerine istifa etmek zorunda kalan ancak sonrasında yeniden görevlendirilen Damat Ferit yayınladığı bildiriye; aldatıldıklarını ancak hükümet olarak üzerlerine düşeni yaptıklarını belirtmekte, halkı sükûnet ve ağırbaşlı davranmaya davet etmektedir (Türkmen, 2016, s. 31; Jaeschke, 2011, s. 81).

Milli Mücadele'ye giden sürecin önemli duraklarından Sivas Kongresi'nin ardından 14 Eylül 1919'da Sivas'ta yayınlanmaya başlanan ve kimi zaman başyazarlığını Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı *İrade-i Milliye* gazetesi, milli hareket için yarı resmi yayın organı niteliğindedir (Yıldırım, 1992, s. 325-330). Heyeti Temsiliye'nin Ankara'ya gelişinin hemen ardından 10 Ocak 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın talimatlarıyla çıkarılan *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi de alınan kararları duyurma amacını taşımaktadır (Kansu, 1968, s. 503). Milli Mücadele'nin lider kadrosunun iletişimin önemine ilişkin farkındalıklarını yansıtan önemli örneklerden bir başkası, Atatürk'ün talimatıyla Ankara'da 6 Nisan 1920'de *Anadolu Ajansı*'nin kurulmasıdır (İnuğur, 1992, s. 29). Ajans Anadolu'daki milli hareketin görüşlerini ve faaliyetlerini Türk ve dünya kamuoyuna başarıyla duyurmuştur.

Milli Mücadele'nin meşru müdafaaasının iç basının yanı sıra dış basında da yer bulmasına önem veren Mustafa Kemal Paşa, basında çıkan haber ve yazıların takibine daima dikkat etmiştir. Gereken yazılara mutlaka cevap yazıları göndertmiş ve yabancı basına sıklıkla verdiği röportajlar üzerinden diğer ülke kamuoylarına ve devlet adamlarına seslenmiştir. Sivas Kongresi sırasında *Chicago Daily News* muhabiri Louis E. Browne'a Milli Mücadele'yi anlatmış, Ankara'da aylarca misafir ettiği Fransız gazeteci Berthe-Georges Gaulis aracılığıyla dünya kamuoyuna mesajlarını iletmıştır (Giritli, 1986, s. 53). Amerikalı muhabir Browne gazetesine gönderdiği telgrafta⁹ Mustafa Kemal'in Anadolu'nun her yanıyla kurduğu iletişimi anlatırken, Ankara'nın iletişim stratejisine hizmet etmiştir.

Anadolu'daki milli hareketi destekleyen basının İstanbul hükümeti ve mütareke basını ile ilişkileri Kurtuluş Savaşı boyunca karşılıklı suçlamalar ve atışmalar içinde geçmiştir. Uluslararası ajansların varlığı ve dış dünyayla bağlantılar nedeniyle basının merkezi olmayı sürdüren İstanbul, Anadolu'daki basın ve kamuoyu üzerinde etkili olmaya devam etmiştir (Ayhan, 2008, s. 90). Milli Mücadele'yi destekleyen Anadolu ve İstanbul gazeteleri arasında karşılıklı haber alışverişi işgal şartlarında dahi tamamen kopmamıştır. İstanbul'da hükümetin ve işgal güçlerinin Anadolu'daki mücadele haberlerini engelleme girişimlerinin bir benzerini, Ankara hükümeti de uygulamıştır. Milli Mücadele'nin mesajlarının bütün yurda ve dünyaya iletilmesi için basından yararlanmaya çalışılırken, İstanbul'daki Mütareke basını başta olmak üzere aleyhte yayınların Anadolu'ya ulaşmaması için tedbirlerin ihmal edilmeyişi (Özkaya, 1989, s. 18-28), iletişime yönelik bir politikanın varlığını göstermektedir.¹⁰

Anadolu'dan gelecek haberleri ilgiyle bekleyen okuyucularının taleplerini karşılamaya çalışan İstanbul gazeteleri ise milli hareket hakkındaki haberleri İnebolu ve İzmit üzerinden ulaştırılan haber bültenlerinden edinmiştir. İstanbul basınının Anadolu'ya dair ilgisini çeken konular arasında başta cephe haberleri olmak üzere, Anadolu Ajansı'nın Meclis görüşmeleri ve hükümet tebliğleri önemli yer tutmaktadır (Gündüz, 2007, s. 96). Bu bültenler yük gemileri, takalar ve kayıklarla güç şartlar altında İstanbul'daki gazetelere kadar ulaştırıldıktan sonra haber yapılarak büyük kitlelere ulaşma şansı yakalamıştır. İstanbul'un işgalinden itibaren ağır bir baskı ve sansür altında sayfaları boş çıkan İstanbul gazetelerinin Milli Mücadele ve Kuvayı Milliye hakkında 1921'e kadar süren suskunluk dönemleri cepheden gelen zafer haberleriyle birlikte bozulmaya ve daha cesur yayınlar yapılmaya başlanmıştır (Özkaya, 1985, s. 10-11).

Sonuçları itibarıyla askeri ve siyasi inisiyatifin Ankara'ya geçmesini sağlayan Sakarya Savaşı, aynı zamanda İstanbul basını üzerindeki baskının daha da azalmasını sağlamıştır. Yunan

⁹ Amerikalı muhabirin gazetesine gönderdiği mesaj şöyledir: "Bu gece gördüğüm kadar iyi işleyen bir telgraf şebekesini ömrümdede görmedim. Yarım saat içinde Erzurum, Erzincan, Musul, Diyarbakır, Samsun, Trabzon, Ankara, Malatya, Harput, Konya ve Bursa, hepsi birbiriyle haberleşme halinde idiler. Bütün bu yerlere ulaşan telin bir ucunda Mustafa Kemal oturuyor, öbür ucunda da bu şehir ve kasabaların askeri komutanlarıyla mülki idare amirleri bulunuyorlardı" (Kinross, 1984, s. 302).

¹⁰ Milli Mücadele karşıtı gazetelerin toplatılması hakkında Mustafa Kemal Paşa'nın 23 Mart 1920'de Ankara'dan kolordulara çektiği telgraf şöyledir: "Bilumam vilayat ve elviye-i müstakileye, mukadderatı milliyemizin kesb-i katiyet edeceği bu zamanda memleketteki ahenk-i efkârın teşeddüden muhafazasını temin için amal-i milliye aleyhinde propoğanda yapan Peyam Sabah, Serbesti, Alemdar, Bosfor, Entanet gazeteleriyle, aynı mahiyette olan bilumum Rumca ve Ermenice gazetelerin Anadolu'ya sokulmaması münasib görülmüştür. Postahanelerde sansür vazifesine memur edilenler tarafından bu hususun temin ettirilmesini arz ederiz. Heyet-i Temsiliye Namına Mustafa Kemal" (Özkaya, 1989, s. 32).

ilerleyişini püskürten Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, bir taraftan da Rusya ve Fransa ile yaptığı dostluk anlaşmalarıyla Doğu ve Güney cephelerindeki savaş ihtimalini ortadan kaldırmış ve Batı cephesindeki hazırlıklarını hızlandırmıştır (Sonyel, 1991, s. 182-203). Ankara hükümetinin uluslararası meşruiyeti ve tanınırlığı ile basın ve kamuoyu üzerindeki etkinliği arasında birbirini besleyen güçlü bir ilişki oluşmuştur.

4. Propaganda Savaşları

Bütün savaşlarda olduğu gibi, Milli Mücadele'nin kazanılmasında cepheler kadar cephe gerisi faaliyetlerin de belirleyici etkileri olmuştur. Anadolu işgalini gerçekleştiren Yunanistan'ın ve teşvik eden İngiltere'nin savaşın askeri harekâtlarıyla propaganda cephesini aynı anda yürüttükleri görülmektedir. Bu iki ülkenin Avrupa kamuoyuna yaptığı gerçek dışı propagandalar, Ankara Hükümetini savaşın sonuna kadar meşgul etmiş ve dünyayı Türk milletinin meşru müdafaasına ikna etmek silahlı mücadeleden daha büyük önem arz eder hale gelmiştir. Ankara'nın iletişim stratejisinin üzerinde durduğu konulardan bir başkası ise, Türkiye'deki basının bölünmüşlüğü'nün iç kamuoyu üzerindeki olumsuz tesirleridir.

Henüz Birinci Dünya Savaşı sona ermeden Osmanlı topraklarından taleplerini ortaya koyan Yunanistan, galip devletlerin aralarındaki pay kapma çabasından yararlanarak Batı Anadolu'yu bir parçası yapmaya çalışmıştır. Yunanlılar için 15 Mayıs 1919 ile 23 Eylül 1922 tarihleri arasındaki Anadolu işgalinin arkasında 'Büyük Yunanistan' düşü olsa bile, perdenin gerisindeki asıl güç İngiltere'dir (Goldstein ve McKercher, 2003, s. 4). Dönemin büyük devleti İngiltere, Osmanlı'nın geniş topraklarının paylaşımında kendisi için en düşük maliyetli ve kestirme yol olarak Yunanistan'ı kullanmayı uygun bulmuş ve diğer devletlerle düşülen anlaşmazlıklara rağmen Yunan işgalini desteklemiştir¹¹. Batı Anadolu'nun kaderinin tayin edilmesinde İngilizlerin Yunanistan'ı ileri karakol olarak kullanması kadar, İngiltere-Fransa rekabetinin frenleyici etkisinin ve bölgenin paylaşımında İtalya-Yunanistan anlaşmazlığının payı büyüktür (Montgomery, 1969, s. 52-53).

'Küçük Asya Seferi' olarak adlandırılan Anadolu işgali, Yunan milli hedefleriyle doğrudan ilgilidir. Yunan yayılcılığının ideolojik motivasyon kaynağı olan 'Megali İdea', Türklerin Anadolu'daki varlıkları ve İstanbul'un fethine karşı geliştirilen büyük Yunanistan'ı kurma hayalidir¹². Yüzyıldır Türklere karşı genişleyen Yunan yayılcılığı Anadolu'ya sıçramış ve Kral Konstantin "İngiliz aslanı" sayesinde Bizans İmparatoru ilan edilmeye ve Ayasofya'da taç giymeye özenmiştir (Şimşir, 1972, s. 394). Bütün bu nedenlerle, Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu işgali ve Bizans hayalleri, Büyük Taarruz ve 30 Ağustos zaferini yalnızca askeri bir başarı olmaktan çıkaran derin tarihi anlamlar taşımaktadır¹³.

Yunanistan çağdaş Bizans hülyalarıyla hareket etmekle birlikte, "Anadolu'da Rumların çoğunlukta olduğu bölgelerin Yunanistan'a ilhakı, göçe zorlanmış Rumların eski yerlerine dönmeleri ve el konulan malların iadesi" gibi gerekçelerle işgal girişimini meşrulaştırmaya çalışmıştır. İngiltere Hükümetiyle birlikte hareket ederek, Birinci Dünya Savaşını sona erdiren anlaşmaların hazırlandığı ve mağlupların topraklarının paylaşırıldığı Paris Barış Konferansında taleplerini ve propagandalarını dillendirmeye başlamıştır. Yunanistan Batı Anadolu'nun ve Trakya'nın yanı sıra İstanbul'da dahi Rumların çoğunlukta olduğu iddiasıyla, İstanbul'un ilhakı

¹¹ Osmanlı Devletinin İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı aldığı yenilgiler sonrası 1829'da bağımsızlığını elde eden Yunanistan'ın, tarih boyunca oynadığı büyük devletlerin ileri karakolu rolünü günümüzde de Adalar Denizi ve Batı Trakya'da Türk sınırları boyunca Amerikan üslerine izin vererek sürdürüyor olması dikkat çekicidir.

¹² Tarihi süreç içerisinde Osmanlı devletini parçalamaya çalışan İngiltere, Fransa ve Rusya gibi emperyalist devletler, Yunanistan'ın Megali İdea (Büyük Ülkü) fikrini destekleyerek pek çok örgütün kurulmasına ve kanlı mücadelelerin yaşanmasına yol açmıştır. Yunan yayılcılığının temel belgesi olan Megali İdea'nın ilk yayınlandığı 1796 yılında hepsi Türk egemenliğinde olan coğrafyanın önemli bölümü zaman içerisinde el değiştirmiştir. Megali İdea'yı gerçekleştirmek amacıyla kurulan Filiki Eterya (1814) ve Etniki Eterya (1894) gibi örgütlerin sıraladıkları hedefler arasında bağımsız bir Yunanistan, Batı Trakya ve Selanik, Ege adaları, Oniki Adalar ve Girit, Batı Anadolu ve Kıbrıs'ın ilhakı, Pontus Rum devletinin kurulması, İstanbul'un ele geçirilmesi ve Bizans'ın diriltmesi yer almaktadır (Ölçekçi, 2020, s. 287).

¹³ Anadolu'daki işgallerini Türklere mezalim yaparak sürdüren Yunan ordusunun tarihi ve ideolojik motivasyon kaynakları Megali İdea'yı, kolordu komutanı ve aynı zamanda Kral Konstantin'in yeğeni Prens Andre, 'Felakete Doğru' adlı kitabında anlatmaktadır (Andre, 1932, s. 191).

için de gerekçeler üretmeye çalışmıştır. Oysa 1914'teki Osmanlı istatistikleri İstanbul, Trakya ve Anadolu'daki Rum nüfusu iddialarının ve Yunan tezlerinin tümüyle gerçekdışı olduğunu, Türklerin ekseriyeti oluşturduğunu göstermektedir (Karpas, 2010).

İleri sürdükleri rakamlar gerçeklerle örtüşmese dahi, Yunanistan Batı Anadolu'yu işgal öncesinden başlayarak abartılı Rum nüfusu istatistiklerini ve Türklerin Hıristiyan unsurlara baskı uyguladığı iddialarını propaganda malzemesi yapmıştır. Türklerin mezalim yaptığı iddiaları, Hıristiyanları korumak için bir gerekçe ve işgale meşruiyet kazandırmanın anahtarı olarak kullanılmıştır. Bu kara propagandalar sadece Avrupa kamuoyuna değil, İzmir'de işgal sonrası Türkçe yayınlanan *Islahat* ve *Şark* gibi gazeteler üzerinden Türk halkına da yapılmıştır. Yunan işgali sırasında Türklere yapılan zulümlere ise, kendi kontrollerindeki işbirlikçi Türk gazetelerinde yerli ahalinin ileri gelenlerinin beyanlarına dayalı tekzipnamelerle cevaplar yazılmıştır. Yunan mezalimini Müslüman Türk ahalden gizlemeye ve Yunan ilerleyişi karşısındaki hoşnutsuzluğu azaltmaya çalışan Yunan tekzipleri, genellikle *Hâkimiyet-i Milliye* gibi Milli Mücadele taraftarı gazetelerde yer alan haberlere karşı yapılmıştır. Yunan tekzipleri arasında çoğunlukta bulunan Türk zaferlerini yalanlayanların yanı sıra, Türk ordusuna iltica eden Yunan askerleri, mezalim iddiaları, Kütahya Tavşanlı'daki kütüphanenin yakılması gibi kültürel tahribatlar ya da köylülerin ekinlerinin yakılması benzeri haberlere sıklıkla rastlanmaktadır (Üçüncü, 2012).

Yunan propagandasının ana dayanaklarından bir başkası, yerli ahalinin işgal sonrası kurulan idareden memnun olduğu iddiaları üzerine kurulmuştur. Bu nedenle, İzmir'in işgali sonrası kurulan Muhtariyet idaresine Müslümanların ve diğer dinlerden ileri gelenlerin bağlılıklarını belirttikleri beyannameler gazetelerde sıklıkla yer almıştır. Başta İngiltere olmak üzere müttefiklerinin desteğini alabilmek için İtilaf Devletleri adına savaştığı propagandasını yoğun bir şekilde kullanan Yunanistan, İzmir çevresindeki Muhtariyet ilanı ile de yetinmeyerek İstanbul'un kendilerine verileceği propagandasıyla güç gösterisi yapmaya çalışmıştır. Ancak İstanbul'a dair Yunan talepleri Fransa ve İtalya'nın notalarıyla sona ermek zorunda kalmış, İzmir'deki Muhtar idare ise Büyük Taarruz'da yok olmaktan kurtulamamıştır (Arıkan, 1996, s. 37).

Yunan ve İngiliz propagandalarına işgal bölgelerinde alet olan Türkçe gazetelerin yanı sıra, İstanbul gazetesi *Peyam-ı Sabah*'ın desteği dikkat çekicidir. Kuvayı Milliye karşıtı radikal söylemleriyle dikkat çeken bu gazetenin başyazarlığını yapan Ali Kemal, memleketin kurtuluşunu müttefik devletlerle işbirliğinde gören ve bu yöndeki propagandayı Büyük Taarruz'un bitimine kadar tekrarlayan işbirlikçi bir kalem olmuştur. İşgalcilerin propagandalarını tekrarlayan bir yayın çizgisi takip eden *Peyam-ı Sabah*, yabancı basında çıkan Milli Mücadele aleyhindeki yazıları kamuoyuna aktarmaktan ve onlardan daha radikal bir dil kullanmaktan geri durmamıştır (Ayhan, 2007, s. 308).

Türk tarafının ise Büyük Taarruz'a kadar olan süreç içerisindeki propagandası, daha çok İngiliz ve Yunan'ın aleyhte propagandalarına cevap vermek üzerine kurulmuştur. Anadolu'nun içlerine doğru işgal ordularının ilerleyişleri devam ederken, İngiliz ve Yunan propagandası bir taraftan da Türklerin mezalim yaptıklarını iddia ediyordu. İlerleyişin durması ve Türk zaferlerinin gelmesi üzerine propagandalarının şiddetini artırıyor, askeri sahadaki kayıplarını örtmeyi ve kamuoyunu etkilemeyi amaçlıyorlardı. Ankara Hükümeti ve basını ise mezalim iddialarının üzerine ısrarla gidiyor ve gerçekte mezalimi Yunan ordusunun yaptığını belgeleriyle ortaya koyuyordu. Ankara Hükümetinin yayınladığı beyannameler ve protestolarında Yunan mezalimine dair yüzlerce örnek olayı kamuoyunun dikkatine sunulmuştur. Türk tarafının karşı propaganda faaliyetleri Ankara'daki hükümetin yarı resmi yayın organı *Hâkimiyet-i Milliye* başta olmak üzere Milli Mücadele Basını ve Anadolu Ajansı'nda geniş yer bulmuştur.

Propaganda savaşlarında Yunanlıların Müslüman ahalinin ileri gelenlerine zorla yaptırdıkları Milli Mücadele aleyhindeki beyanlara bir cevap niteliğinde, Türk basını da Rum ileri gelenlerin aksi yöndeki beyanlarını yayınlamıştır. Türkiye'nin değişik bölgelerinde yaşayan

Rumların Türk gazetelerinde yayınlanan imzalı ve mühürlü mektuplarında, herhangi bir baskı ve zulüm görmedikleri kamuoyuna duyurulmuştur (Üçüncü, 2012). Milli Mücadele Basını'nın propaganda savaşlarındaki ortak tavrı, Ankara'nın yürüttüğü iletişim stratejisi tarafından şekillendirilmiştir. Türkiye'de yaşayan Hıristiyan ahalinin kendi beyanlarıyla Türklerin mezalim yaptığı iddialarını yalanlayan mektuplar basında yayınlanarak Yunan propagandalarının boşa çıkarılması ve dünya kamuoyunda olumsuz algıların oluşmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

5. Büyük Taarruz Hazırlıkları

22 gün 22 gece süren Sakarya Savaşından sonra Yunan işgal ordusunu nehrin batısına kadar iten Türk ordusu, kesin yenilgiye uğratacak ve yurttan atacak harekât planıyla Büyük Taarruz'a hazırlık yapmıştır. Saldırı planının ana hedefini işgalcileri yok edecek bir meydan savaşı oluşturmaktadır. Bu plan çerçevesinde 26 Ağustos 1922 sabahı Afyon Kocatepe'den başlayan Türk taarruzu, 30 Ağustos 1922'de Başkomutanlık Meydan Savaşında Yunan işgal ordusunun asıl kuvvetinin imhası ve komutanları Trikopis dâhil binlercesinin esir alınması ile sonuçlanmıştır. Yunan işgal kuvvetlerinin bozgun halinde yakıp yıkarak kaçışı, 9 Eylül 1922'de Türk ordusunun İzmir'i kurtarışına kadar devam etmiştir. 23 Eylül'de İtilaf Devletlerinin barış çağrısıyla birlikte, Türk Milli Mücadelesi'nin askeri boyutu muzafferiyetle sona ermiştir (Gazi Mustafa Kemal, 2011, s. 582, 637).

Milli Mücadele'nin başlangıcından itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın takip ettiği ana stratejiye bağlı olarak bir iletişim stratejisi de hep olmuştur. Bu stratejinin politik, diplomatik ve askeri gelişmelerle yakından ilişkili olduğu kadar, Türk ve dünya kamuoylarının gündemindeki konulara göre yürütüldüğü de gözlenmektedir. Anadolu'daki milli hareketin liderliğini yapan Mustafa Kemal Paşa'nın iletişim stratejisinin başlıca dayanakları arasında Milli Mücadele Basını yer almıştır. Vatanın ortak çıkarları ve geleceği konusunda Mustafa Kemal Paşa ile aynı kaygıları taşıyan Türk basını, tam bir uyum içerisinde yaptığı yayınlarıyla Milli Mücadele'nin başarısı için hizmet etmiş, zarar verebilecek ve dünya kamuoyunda Türklerin aleyhine olabilecek bir içerik üretmekten kaçınmışlardır. Ankara Hükümetinin izlediği iç ve dış politikalar yakından takip edilerek destekler mahiyette yayınlar yapılmıştır. Kimi durumda Mustafa Kemal basın organlarını uyararak takip edilen iletişim stratejisine uygun yayınlar yapılmasını sağlamıştır. Uygulanan iletişim politikasının bir gereği olarak, 1920 Martından itibaren daha ılımlı ilişkiler kurulan Fransa hakkında olumsuz yayınlar yapılmaması örneğinde olduğu gibi gazetelere yapılan uyarılar dikkate alınmıştır. İstanbul'daki *İleri* gazetesi başyazarı Celal Nuri'ye telgraf çekerek *Alemdar* gazetesinde yayınlanan aleyhte yazıların tekbizini istemesine (Atatürk, 1991, s. 150) benzer pek çok örnekte görüleceği üzere, Mustafa Kemal'in iç ve dış basını çok yakından takip ettiği ve sürekli temas halinde olduğu anlaşılmaktadır.

Türk basını, Milli Mücadele'nin iletişim stratejisiyle uyumlu yayınlarıyla hem İtilaf devletlerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları hem de Türk ordusunun cephelerdeki başarı haberlerini yayarak Ankara'nın kamuoyu desteğini artırmıştır¹⁴. Mustafa Kemal Paşa'nın direktiflerine göre hareket eden Türk basını Milli Mücadele'nin gönüllü neferliğini yapmakla kalmamış, halkın da bu mücadeleye inanmasında önemli rol oynamıştır. Türk basını Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Ankara Hükümetinin çalışmalarını, tebliğleri ve yasaları, Kurtuluş Savaşı ile ilgili bütün gelişmeleri Türk ve dünya kamuoyuna duyurmada başarılı olmuştur (Özkaya, 1985, s. 40-44).

Sakarya Savaşının ardından bir yılı bulan hazırlık sürecinde, Büyük Taarruz'un planlarının ve askeri stratejilerin yanı sıra sürecin iletişim ayağını yönetecek bir stratejinin de titizlikle uygulandığı görülmektedir. Türk ordusunun Büyük Taarruz hazırlıkları, askeri ve

¹⁴ Türk basını Fransa ve İtalya'nın İngiltere ile olan çıkar çatışmalarını ve İtalya'nın Yunanistan'a karşı kızgınlığını gündemde tutacak haber ve yorumları sayfalarından eksik etmemiştir. Bu haberlerden bir örnek; Pire'de İtalyan askerlerine Yunanlılar tarafından açılan ateş sonucu askerlerin ölmesinin Türk basını tarafından kışkırtıcı bir üslupla verilmesidir (Hâkimiyet-i Milliye, 9 Eylül 1922, s. 1).

iletişim stratejisinin bir gereği olarak basın ve kamuoyundan gizlenmiştir. Askeri stratejinin başarıyla uygulanmasında, iletişimin kontrol altında tutulması ve hazırlıkların büyük bir gizlilik içinde yürütülmesinin önemli bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa gizliliğe verdikleri önemi, “Efendiler, Başkumandan Muharebesi’nin neticesine kadar her gün büyük muvaffakiyetlerle inkişaf eden taarruzumuzu tebliğ-i resmîlerde gayet ehemmiyetsiz harekâttan ibaret gösteriyorduk. Maksudumuz, vaziyeti mümkün olduğu kadar cihandan gizlemektir. Çünkü düşman ordusunu tamamen imha edeceğimizden emin idik.” sözleriyle *Büyük Nutuk*’ta anlatmaktadır (Gazi Mustafa Kemal, 2011, s. 583).

İtilaf devletlerinin ve kamuoyunun dikkatlerinin barış görüşmeleri ve Yunan hükümetinin durumu gibi konularla meşgul olduğu bu zaman aralığında, basında farklı gündemler öne çıkarılarak Türk ordusunun taarruzuna ilişkin beklentinin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Benzer girişimin diplomasi ayağında ise Fethi Okyar Bey Ağustos ayının başından itibaren Avrupa başkentlerinde barış görüşmeleri yaparken, aslında Mustafa Kemal Paşa’nın Büyük Taarruz öncesi kuşkuları giderme görevini yerine getirmektedir (Borak, 1990, s. 381). Fethi Bey’in barış görüşmeleri görevi, basın tarafından da Ankara’nın savaştan uzaklaştığı algısını destekleyecek biçimde sayfalarına taşınmaktadır.

Taarruz hazırlıklarının sürdüğü dönem içerisinde, Ankara hükümetinin kamuoyunun dikkatini farklı konulara çektiği ve bu nedenle Büyük Taarruz’un beklenmedik bir etki yarattığı anlaşılmaktadır. Yunan basını Kral Konstantin ve hükümetlerine yönelik eleştirilerle, İzmir’de ilan edilen muhtariyetle ve İstanbul’a dair hesaplarla ilgilenirken¹⁵, Türk ordusunun hazırlıkları dikkatlerden kaçırılmıştır. Dünyadan ve özellikle İngiltere’den saklanan taarruz hazırlıkları, Ankara’daki sınırlı sayıdaki yetkili dışında Meclis’ten dahi gizli yürütülmüştür. Bu nedenle Büyük Taarruz öncesi ordunun durumundan duyulan endişeler Meclis’te yüksek sesle dile getirilmiş ve Mustafa Kemal Paşa’ya ağır eleştiriler yapılmıştır (Gazi Mustafa Kemal, 2011, s. 531). Savaşa hazırlığı olmayan ve düzeni bozulmuş ordusuyla güç kaybeden bir Ankara görüntüsü içeride muhalefetin yoğun eleştirilerine yol açarken, 1922 Ağustos’unda dahi İngiliz devlet adamlarında Yunan ordusunun yenilmeyeceğine dair kanaatlerin devam etmesini sağlamıştır (Bayur, 1972, s. 79-80).

Büyük Taarruz hazırlıkları hızla devam ederken, Ankara Hükümeti cephedeki savaşı başlatmadan önce propaganda savaşını kazanmak için harekete geçmiştir. Yunan ve İngiliz propagandalarının çarpıttığı mezalim meselesinin açıklığa kavuşturulması için yeni adımlar atılmıştır. Avrupa kamuoyuna taşınan mezalim iddialarının Milli Mücadele’nin meşruiyetini örtmesinden büyük rahatsızlık duyan Ankara Hükümeti; Türklerin mezalim yapmadığını, tam tersine mezalim gördüğünü ispatlamayı ve bu gerçekleri uluslararası kamuoyuna duyurmayı amaçlamıştır. İşgal bölgelerinde yaşananları ortaya çıkarmak için basına yapılan çağrılar üzerine, Halide Edip ve Mehmet Emin gibi aydınlar ve yazarlar cepheye gitmiştir. Cephedeki vaziyete bizzat tanık olan Halide Edip’in öncülüğünde aralarında *İkdam* yazarı Yakup Kadri, *Vakit* yazarı Mehmet Asım ve *Akşam* yazarı Falih Rıfkı Beylerin de bulunduğu Basın Komisyonu kurulmuş ve Yunan mezalimi hakkında rapor hazırlanmıştır. Mezalim bölgesinde yakılıp yıkılan yerlere ve mezalime uğrayanların anlattıklarına fotoğraflar ve yazılarla yer veren Türk basını, Yunan tahribatı hakkındaki kanaatin kamuoyunda yaygınlaşmasını sağlamıştır. Benzer şekilde dış basından gazeteci ve yazarların mezalim bölgelerine gelmeleri için yapılan girişimler sonucu incelemeler yapmak üzere bölgeye giden Avrupalı çok sayıda gazeteci, bizzat gözlemedikleri hakikatlere dair belgeleri ve fotoğrafları ülkelerinde ve bütün Avrupa’da duyurmuştur (Hâkimiyet-i Milliye, 23 Ekim 1922, s. 4). Bu tür girişimler sadece gazete haberleriyle sınırlı kalmamış, Batı Anadolu’daki Yunan mezalimine dair kitaplar ve risalelerin de yayınlanması için Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü çalışmalar yürütmüştür. Yapılan çalışmalar sonucunda Yunan vahşeti binlerce belgeyle ispatlanmış ve Batılı kamuoyları

¹⁵ Yunan hükümet üyelerinin Yunan basınında yer alan görüşlerine göre, Türkler’in Anadolu’da bir askeri harekât yapması mümkün değildir. Türkler saldırıyı akıllarından dahi geçirmemektedir (Hâkimiyet-i Milliye, 20 Ağustos 1922, s. 1).

tarafından kabul görmeye başlamıştır. Buna karşın İngiliz ve Yunan propagandalarının aksine Türk askerlerini lekeleyen tek bir belge dahi ortaya konamamıştır (Şimşir, 1972, s. 394).

Yunan işgalinden kurtarılan bölgelerde yapılan zulümlerin ve tahribatın yerinde incelenmesi için tahkik heyetlerinin ve yabancı gazetecilerin götürülmesi gibi uygulamalara eş zamanlı olarak, Yunan ordusunun Müslüman ahaliye yaptığı mezalimi protesto eden hükümet bildirimleri ve Genelkurmay Başkanlığının beyannameleri de basın tarafından yayınlanmıştır. Ankara Hükümeti uyguladığı iletişim stratejisiyle Batı Anadolu'daki Yunan mezalimini kayıt altına alınmakla kalmamış, aynı zamanda uluslararası basına ve kamuoyuna ulaştırılmasını ve tepkileri de yönetmiştir. Basın ve kamuoyunu cephe gerisindeki Yunan mezalimi konusunda bilgilendiren Ankara Hükümetinin, eş zamanlı olarak İstanbul'daki Müttefik Devletlerin elçiliklerine de İcra Vekilleri Heyeti Reisi (Başbakan) Rauf Orbay imzalı nota vererek Yunan hükümeti üzerindeki baskıyı artırdığı görülmektedir (Hâkimiyet-i Milliye, 2 Eylül 1922, s. 2).

Büyük Taarruz hazırlıklarının her sahada devam ettiği 1922 Temmuz'unda, Fransa ve İtalya ile diplomatik yakınlaşma sağlayan Ankara hükümeti, İngiltere'yi yöneten savaş yanlısı Lloyd George'a rağmen barış yanlısı grubun önemli isimlerinden General Townshend'i ağırlayarak (Sonyel, 1991, s. 229) önemli bir iletişim başarısı elde etmiştir¹⁶. Savaşın askeri ve diplomatik cephesini beraber yürüten Ankara'nın uyguladığı strateji karşılık bulmuş ve savaşın devam etmesi halinde Rusya ile yakınlaşılacağına dair endişe İngiltere'deki savaş yanlısı cepheyi zayıflatarak barış arayışlarını hızlandırmıştır (Aralov, 1967, s. 136). İngiliz Başbakanı Lloyd George'a karşı sert bir üslup kullanan Türk basınının, General Townshend'in ziyareti sonrası İngiltere'ye yönelik haberlerde daha dikkatli davranması alınan önlemlerle, dolayısıyla iletişim stratejileriyle yakından ilgilidir.

Generalin Türk topraklarında uğradığı Adana'da *Yeni Adana* gazetesi ve ardından Konya'da *Babalık* gazetesi mülakatlarında pozitif bir iletişim zemini kurulmuştur. Konya'da Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edildikten sonra Ankara'da TBMM tarafından ağırlanan, İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey'le görüşen Townshend, Büyük Taarruz öncesi Ankara'daki askeri ve siyasi vaziyetin dünya kamuoyuna anlatılmasında önemli bir oynamıştır. Townshend Türk gazetelerine barış ve dostluk mesajları vermekle yetinmemiş, Türkiye'den ayrıldıktan sonra sırasıyla uğradığı İskenderiye'de *Morning Post* gazetesine, Port Said'de *Nearest* gazetesine, Fransa'da *Ekodopari* gazetesine ve Londra'ya döndükten sonra da bütün basın organlarına Milli Mücadele'nin propagandasını yapmıştır (Şimşir, 2000, s. 274). General Townshend Türklerin ordularının çok güçlü olduğunu ancak barış istediklerini, İzmir'in tahliyesi halinde barışın yapılabileceğini, sivil halkın Ankara'daki milli hükümetin yanında olduğunu anlatan görüşleriyle Büyük Taarruz öncesi Anadolu'daki durumla ilgili Batı kamuoyunun algısının şekillenmesinde etkili olmuştur (Hâkimiyet-i Milliye, 4 Ağustos 1922, s. 2). General Townshend'in ziyareti, milli hareketin savaş boyunca yürüttüğü diplomatik ilişkilerin ve iletişim stratejilerinin önemli başarılarından birisi olmuştur. General'in milli basın tarafından yayınlanan dostluk mesajları Büyük Taarruz öncesi halkın zafere olan inancını ve ümidini artırırken, Mısır ve Avrupa gazetelerinde çıkan diğer demeçleri Milli Mücadele'nin haklı davasını, kararlılığını ve gücünü dünya kamuoyuna ve devlet adamlarına duyurmuştur.

6. Büyük Taarruzun Basına ve Kamuoyuna Duyurulması

¹⁶ Ankara'nın Batı basını ve kamuoyu ile kurduğu iletişimde, General Townshend mesajları taşıyan ilk örnek değildir. Sivas Kongresi'ni takip etmek üzere şehre gelen *Chicago Daily News* muhabiri Louis Edgar Browne'mın 13 Ekim 1919'dan itibaren iki hafta süreyle yayınlanan yazı dizisi, Milli Mücadele'nin Batı basını üzerinden sesini duyurmasında bir başlangıçtır. Böylelikle Mustafa Kemal ve Milli Kurtuluş Hareketi hakkındaki detaylı bilgiler, ilk defa Amerikan kamuoyunun dikkatine sunulmuştur. Müttefiklerin sıkı sansür uygulamalarıyla İstanbul gazetelerine dahi haber olamayan Anadolu'daki milli hareketin, Amerikan basınında yer alması ve kamuoyuna sesini duyurabilmesi önemli bir iletişim başarısıdır. Browne ve arkadaşları dönemin Türkiye'si ile ilgili üç önemli rapor olan; King-Crane Komisyon Raporu, Ermenistan hakkındaki Harbord Raporu ve Anadolu'daki gerçek durumu anlamaları için ABD Senatosundan bir heyetin gönderilmesini isteyen Sivas Kongresi kararını Amerikan kamuoyuna duyurmuştur. Raporlarda Ermenilerin Anadolu'da çoğunluk oluşturmadıkları, Türk Kurtuluş Hareketinin Anadolu'nun çoğunluğunun iradesini temsil ettiği ve desteklenmesi gerektiği yönünde görüşler bulunmaktadır (Giritli, 1986, s. 53).

Anadolu'daki Yunan işgalini sonlandıracak taarruzun hazırlıklarının Ağustos ayının ortasına kadar tamamlanması kararlaştırılmıştır. Üç yılı bulan Türk Milli Mücadelesi'nin ve bir yıla yakın hazırlıkları süren Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlanması için uygulanan bütün stratejilerin ve planların hayata geçirilmesi için atılacak son adımlarda gizliliğe özel önem verilmiştir. Başkomutan ve ordu komutanlarının Batı Cephesine yaptığı ziyaretler büyük gizlilik içerisinde yapılmış ve Büyük Taarruz'un planı cephedeki karargâhlarda son halini almıştır¹⁷. Mustafa Kemal Paşa ve komutanların 28 Temmuz'da taarruzla ilgili Akşehir'deki toplantısı, orada yapılacak futbol maçını izleme bahanesiyle bir araya gelinerek yapılmıştır (Sarıhan, 1977, s. 551-552). Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Taarruz öncesi Ankara'dan cepheye gidişi de gizlenmiş ve Anadolu Ajansı tarafından "Çankaya'da Çay Ziyafeti" haberleri servis edilmiştir¹⁸.

Hazırlıkları gizlilik içerisinde yürütülen Büyük Taarruz haberleri de basına gecikmeli bir şekilde verilmiştir. Savaş stratejisinin bir gereği olarak gizliliği ve baskın niteliği önem taşıyan taarruzun hemen öncesinde, bütün ulaşım ve haberleşmenin denetim altına alınması titizlikle uygulanmıştır. Bu nedenle savaşın akıbetinin belli olduğu Başkomutanlık Meydan Muharebesi'ne kadar Ankara tarafından herhangi bir haber sızdırılmamıştır. Öyle ki herkesin Ankara'da bulduklarını sandığı savaşın kurmay heyeti Başkomutan Mustafa Kemal, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, 24 Ağustos'ta Afyon'daki cephede yerlerini almıştır (Artuç, 2001, s. 418). Türk tarafının gizliliğe verdiği önem sayesinde tam bir baskın niteliği taşıyan Büyük Taarruz, haber yasaklarının da etkisiyle İstanbul ve dünya için de beklenen bir gelişme değildir. Bu nedenle Yunan Başkomutanı Hacıanesti Atina'ya gitmek için hazırlanırken, General Trikopis 25-26 Ağustos gecesi Afyonkarahisar'da balo verecek kadar rahattır.

Taarruza ilişkin gizliliği sağlayabilmek için Ankara Hükümetinin 25 Ağustos'tan itibaren dışarıyla her türlü ilişkiyi kestiği görülmektedir. Resmi tebliğlerde 26 Ağustos tarihine kadar doğrudan savaş sahası yerine çevre bölgelerde çıkan keşif çatışmaları haber verilmektedir. Ayrıca resmi tebliğleri önemsiz göstermek için geçmiş tarihli gibi gösterildiği anlaşılmaktadır. Milli Mücadele Basını da bu haberleri ikinci sayfasından vermekte ve Büyük Taarruz'un başlangıcı örtülmektedir (Hâkimiyet-i Milliye, 22 Ağustos 1922, s. 2).

Büyük Taarruz başlamadan hemen önce, Ankara'nın ilgili görevlilere ve TBMM'nin İstanbul temsilcisi Hamit Bey'e gönderdiği 25 Ağustos tarihli tebliğ, ulaşım ve haberleşme ile ilgili yasaklar koymaktadır. Taarruz öncesi her türlü haberleşmeyi kesen Ankara Hükümeti, Anadolu'ya kimsenin girmemesini ve çıkmamasını, Anadolu'dan dışarıya hiçbir haberin verilmemesini temin etmiştir. Tebliğde, belirtilen yasalara uymayanların Hıyaneti Vataniye Kanunu gereğince cezalandırılacağı belirtilmiştir. Alınan tedbirler Anadolu ile İstanbul arasındaki haber trafiğini bir süreliğine sekteye uğratmıştır. İkinci bir emre kadar İzmit treninin Hereke'den öteye geçmesine izin vermeyen Ankara, İzmit ve çevre sahillerdeki mavna ve kayıkları da engellemiştir. Aynı şekilde bütün telgraf hatlarına el konularak Büyük Taarruz gizlilik içerisinde yürütülmüştür (Sarısan, 2008, s. 35-37).

Savaşın ilk günlerinde Anadolu'dan haber alamayan İstanbul basınının haberlerini Yunan resmi tebliğleriyle çıkan Avrupa basınına dayandırdığı görülmektedir. Anadolu'daki işgali bitirecek nihai savaş olan Büyük Taarruz'un sıcak saatleri başlarken, merak ve endişe

¹⁷ Tarihi Türk savaş stratejisi 'Kurt Kapanı' ya da çok bilinen şekliyle 'Turan Taktiği'ne dayanan Büyük Taarruz planı, harekâtın merkezi Sandıklı'dan esinlenerek, gizliliği sağlamak amacıyla evraklar üzerine Osmanlıca alfabenin onyedinci harfi olan sad yazılmasından dolayı 'Sad Planı' olarak adlandırılmıştır (Kollu, 1992, s. 26). Savaş meydanının sağına ve soluna gizlenen kuvvetlerin düşmanı çevirmesine dayalı bu strateji sayesinde Yunan kuvvetlerinin arkasına örtme harekâtı gerçekleştirilerek haberleşme ve ikmal yolları kesilmiş, dirençlerinin ve morallerinin bozulması sağlanmıştır. Hükümet tebliğleri, uçaklarla atılan bildiriler ve basında çıkan haberler de düşman ordularının çözüldüğünü hızlandırmıştır.

¹⁸ Ankara'da yapılacağı duyurulan çay ziyafeti haberi Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde şu şekilde yer almıştır: "Mustafa Kemal Paşa Hazretleri rical-i siyasiye köşlerinde bir ziyafet veriyorlar. Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Ağustos'un yirmi birinci pazartesi günü öğleden sonra saat dörtte Çankaya'daki köşlerinde şehrimizin rical-i siyasiyesine bir ziyafet keşide edeceklerdir. Ziyafete bütün sefira ve rical-i siyasiye hazır bulunacaklardır. Birçok zevade dün bu hususda davetname gönderilmiştir". (Hâkimiyet-i Milliye, 20 Ağustos 1922, s. 1).

içerisindeki halka haber ulaştırmaya çalışan basının haber kaynağı savaştan iki ülke tarafından yayınlanan resmi tebliğler olmuştur. Yeni bir savunma hattı oluşturarak tutunabilecekleri düşüncesiyle bozgunu kamuoyundan gizleyen Yunan resmi tebliğleri, Avrupa basınının aksine İstanbul basını tarafından tereddüt ve endişe içerisinde karşılanmıştır.

Milli Mücadele'nin yürütülmesinde Ankara'nın etkili araçları olan basın organları, Büyük Taarruz'la ilgili haberi vermek için yapılacak resmi açıklamayı beklemiştir. Gazetelere ve kamuoyuna açıklama yapılmadan önce, 26 Ağustos 1922'de TBMM'de yapılan gizli oturumda İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey tarafından Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın telgrafı okunmuştur. Taarruza başlandığını Rauf Bey'e 25/26 Ağustos'ta şifreli bir telgrafla bildiren Mustafa Kemal Paşa gibi (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, 2006, s. 470), Fevzi Paşa'nın Meclis gizli oturumunda okunan telgrafında da taarruzun gizli tutulması bilhassa istenmektedir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 26 Ağustos 1338 (1922), s. 710-711).

Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyet-i Reisi Rauf Bey imzasıyla 26 Ağustos'ta yayınlanan beyannameyle bu bekleme sona ermiştir. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi 27 Ağustos tarihli sayısında, "Dün Gelen İlk Malumat" başlığı altında okuyucularına Büyük Taarruz'la ilgili açıklamalar yaparken¹⁹; Rauf Bey'in açıkladığı beyannameyi ise "Dün Sabahtan İtibaren Cephelede Kahraman Ordumuz Canı Düşmanla Çarpışmağa Başladı" başlığı ile vererek halka savaşı duyurmaktadır²⁰. Her iki metin de halka ümit aşılacak bir içeriğe sahiptir. Halkın resmi tebliğleri takip etmesini isteyen açıklama, savaşın moral cephesini yüksek tutmayı ve Türk ordusuna maddi ve manevi desteğin devam etmesini hedeflemektedir.

Büyük Taarruz esnasında iletişimin etkili bir şekilde kullanıldığı uygulamalardan bir başkası, cephe gerisindeki halka ve Yunan askerlerine uçaklarla propaganda bildirilerinin atılmasıdır. Türk Genel Kurmayı uçakla beyanname atılması yöntemini, Yunan ordusunun çekilirken işlediği suçların ve zulümlerin önüne geçebilmek için kullanmıştır. Rumca beyannamelerde Yunan kumandan ve askerlere seslenilmekte ve yapılan zulümlerden ve tahribattan sorumlu olacakları uyarısı yapılmaktadır. Türk ordusunun muzafferiyetini vurgulayan Rumca beyannameler, geri çekilirken tahribata devam eden Yunan askerlerinin verdiği zararları önlemeyi amaçlamaktadır²¹.

Taarruz sırasında Türklere seslenen beyannamelerde ise kadınların ve çocukların güvenliğine dikkat çekilerek dağlara çekilmeleri istenmektedir (*Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1922, s. 1). Yakıp yıkarak ve sivil halka zarar vererek çekilen Yunan askerlerine karşı konulmasını tavsiye eden ve Yunan kuvvetleri hakkındaki bilgilerin Türk ordusuyla paylaşılmasını isteyen Türkçe bildiriler, büyük zaferin habercisi niteliğindedir²². Savaşın nihai

¹⁹ Gazetenin okuyucularına Büyük Taarruzla ilgili sükûnet çağrısı yapan ve resmi tebliğlerin dikkate alınmasını isteyen açıklaması şöyledir: "... Hareket-i Harbiye, dün ael-sabah cihanın bil-cümle aksamına sirayet eylemiş ve kahraman ordularımız, kalplerinde iman, elinde süngü düşmanla her tarafta çarpışmağa başlamıştır. Dün başlayan bu harp haberi, öğleden evvel şehrimize gelmiş ve saat ikiye doğru Büyük Millet Meclisine tebliğ edilmiştir..." (*Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1922, s. 1).

²⁰ Büyük Taarruz'un duyurulduğu resmi tebliğ metni şöyledir: "Ordumuz teveffikat-ı sübhaniyye istinaden canı ve müstevli düşmanla çarpışmaktadır. Fedâkar milletimiz için mukadder olan mesut günler artık yaklaşmıştır. Bugün sabahtan itibaren Garp Cephesinde muhabere başlamıştır. Kahraman ordularımız namus ve istiklal-i vatani kurtarmaktan ibaret olan ulvi vazifeyi ifa için teveffikat-ı sübhaniyye istinaden tekmil cihette canı ve müstevli düşmanla çarpışmaktadır..." (*Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1922, s. 1).

²¹ Bozgun halinde çekilen Yunan askerlerine atılan ve basında yer alan Rumca beyannamelerden birisi şöyledir: "Yunan Kumandanları, Yunan zâbitleri, Yunan askerleri! Mağlûb ve münhezim Yunan Fırkaları topunu, tüfeğini bırakarak kaçıyor. Açlık ve yorgunluktan bitâb kalmış olan askerleri her yerde teslim oluyor. Her tarafınız sarılmıştır. Kaçamayacaksınız. Teslim olanlar açık, sefâlet ve mahrûmiyyet ile sürünerek ölmekten kurtulurlar. Bazı Yunan askerlerinin çekildikleri yerlerde İslâm ahâlîye zulm ve işkence yaptığını ve şimendüförleri tahrib ettiğini görüyoruz. Gerek kumandan ve zâbitlerin emriyle ve gerek münferiden her türlü zulm ve yangından şahsen mes'ûlsünüz" (*Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1922, s. 1).

²² Halkı Yunan ordusunun vereceği zarara karşı uyarı ve Türk ordusunun gelişini haber veren Türkçe beyanname şöyledir: "... Ey ahâlî! Sakın korkmayınız. Sizi kurtarmak için üç senedir dağlarda çarpışan ordunuza Cenâb-ı Hak büyük bir zafer verdi. Yıldırım gibi Yunan cellâdlarını kovalıyor. Kadınlarımızı, çocuklarımızı düşman kaçarken dağlara ve emin yerlere saklayınız. Eğer düşman bir köy yakmağa, bir yol tahrib etmeye teşebbüs ederse hemen ona hücum ediniz. Kaçan düşmanın yanında kalan her köy emniyetle bilsin ki Türk ordusu yirmi dört saat geçmeden yetişiyor. Bir de hangi Yunan kıt'ası ve kumandanı mezâlim yaparsa onun numrosunu ve kumandanın ismini öğreniniz." (*Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1922, s. 1).

aşamasında, taarruz bölgesindeki işgal kuvvetlerine ve yerli ahaliye yönelik mesajların etkili olduğu anlaşılmaktadır (Avanas, 1998, s. 250). Bu beyannameler Türk tarafında moral ve motivasyonu yükseltirken, Yunan tarafında askerlerin teslim olmasında ve panik halinin artışında etkili olmuştur.

Gizliliğin kalkmasıyla birlikte taarruz haberleri sadece gazeteler aracılığıyla halka ulaştırılmamış, zafer müjdeleri uçaklardan atılan bildirilerle de verilmiştir. Daha önce halkın maneviyatını güçlendirmek ve birlik beraberliğini sağlamak amacıyla uçaklardan atılan ya da elle dağıtılan propaganda metinleri ve beyannameler, bu defa Büyük Taarruzu haber vermektedir. Samsun'dan cepheye giden iki uçak, 25 Ağustos'ta Ankara üzerinde iken Samsun Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi'nin beyannamesini atmıştır²³.

Büyük Taarruz'un en önemli safhası olan Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nde elde edilen zaferin ardından, Yunan ordusunun yeni bir savunma hattı oluşturmasını önlemek için, 1 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa'nın "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz" emriyle takip hareketi başlamıştır. Ordunun ilerleyişi artık resmi kaynakların beyannamelerine yansımakta ve bunlar basın tarafından kullanılmaktadır. Türk ordusunun başarı haberlerini okuyucularına aktaran gazetelerin, taarruzun başlarındaki sansür nedeniyle Avrupa üzerinden gelen kısıtlı haberler karşısındaki tedirginliklerinin yok olduğu gözlenmektedir (Hâkimiyet-i Milliye, 1 Eylül 1922, s.1-2). Cephedeki zaferi haber veren Hükümetin resmi tebliğleri ve gazete haberleri, kullanılan coşkulu dille dikkat çekmektedir. Gazeteler üzerinden bütün yurda yayılan zafer havasıyla birlikte, Anadolu'nun her yanında kutlamaların ve gösterilerin tertip edildiği ve halkın milli duygular etrafında birlik ve beraberliğinin pekiştirildiği gözlenmektedir (Hâkimiyet-i Milliye, 3 Eylül 1922, s. 2).

Sonuç

Türk Milli Mücadelesi her evresiyle üzerinde düşünülen, hazırlığı yapılan bir stratejik planla yönetilmiş ve galibiyetle sonuçlandırılmıştır. Milletın topyekûn seferberliğiyle, büyük kahramanlıklarla ve fedakârlıklarla kazanılan zaferle Türk milletinin egemenlik hakları ve bağımsızlığı elde edilmiştir. Bu zaferde, basın organlarının ve daha genel çerçevede iletişim faaliyetlerinin plan ve programa göre düzenlenmesini sağlayan stratejik iletişim yönetiminin de önemli katkısı bulunmaktadır. Mücadelenin başlangıcından itibaren hedeflere ulaşmaya yardımcı olacak mesajların tasarlanmasını, belirlenen zaman ve yer seçimi ile uygun araçlar vasıtasıyla kamuoyuna yansıtılmasını ve istenen etkinin alınmasını kapsayan, iletişim politikalarının bütününi yöneten iletişim stratejisi büyük zaferin elde edilmesinde önemli paya sahiptir.

Basın organlarının ve kamuoyunun gücünün farkında olan Mustafa Kemal Paşa, Türk Kurtuluş Savaşı boyunca oluşturduğu iletişim stratejileriyle bu güçten yararlanmıştır. Gazetecilerle kurduğu ilişkilerle, Türk ve dünya kamuoylarına haklı mücadeleyi anlatacak haberlerin yayınlanmasını sağlamıştır. Gazeteleri adeta diplomasinin bir aracı olarak kullanmaya Sivas Kongresinden itibaren başlamıştır. Halide Edip'in tavsiyesi ile Amerikan *Chicago Daily News* gazetesi muhabiri Louis E. Browne ile görüşen Mustafa Kemal Paşa'nın, gerçekleri görmek üzere Türkiye'ye heyet gönderilmesi mesajını Amerikan Kongresi'ne iletmek için basını kullanması tek örnek değildir (Kinross, 1984, s. 295-300). Basınla yapılan her temas, aynı zamanda Milli Mücadele'nin dünya kamuoyuna duyurulması için bir fırsata dönüştürülmüştür.

²³ Ankara'daki resmi kurumlara ve ahaliye hitaben yazılarak uçaktan atılan beyanname metni şöyledir: "Ankara'da Büyük Millet Meclisi, Heyet-i Vekile, Matbû'ât, Bütün Müessesât ile Belediye Ahâlisine! İzmir'i istirdâd ve düşmân ordusunu berbâd eylemek yolunda gittikçe yükselen heveslerimizi size yüksektek in iblâğ için kuşun kanadını vâsıta ittihaz eyleyerek size evinizden selâm-ı ihtirâm ve ricâ yağmuru yağdırıyoruz. Siz de düşmâna top, gülle, kurşun ve bütün gayz ve kin yağmuru yağdırarak esbâbi ihzâr ediniz. Haymana Ovasının müntehâsında Yeşil Bursa dağlarının mâverâsında kardâş ciğerinden çıkmış avâze-i imdâd ve istidâdı var. Bunu işitiyor musunuz? Biz size derûni, boynu bükük yetimlerin hürmet ve ricâlarıyla dolu teyyâreler gönderdik. Siz bize İzmir ve Bursa'nın istirdâdı haberini ne vakit göndereceksiniz" (Hâkimiyet-i Milliye, 28 Ağustos 1922, s. 2).

Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti, Milli Mücadele'nin başlangıcına kadar birkaç cılız örneği bulunan Anadolu basınının gelişiminde ve bilinçli bir yayın politikası geliştirmelerinde önemli katkılarda bulunmuştur. Etkinliğini işgalin ağır sansür şartlarına rağmen yitirmeyen İstanbul basını ve Anadolu basınının Milli Mücadele'yle güçlü bağlar kurması ve basın aracılığıyla başta halkın moralinin yüksek tutulması ve yanlış bilgilendirmenin önüne geçilmesi, bütünüyle bilinçli bir iletişim stratejisi sayesinde mümkün olmuştur. Kamuoyu hassasiyetlerinin basın üzerinden yansıtılması sayesinde, hükümet politikalarının uygulanabilirliği ve etkisi de artmış, bir anlamda iletişim stratejileri Milli Mücadele'nin yolunu açmıştır.

Büyük Taarruz'un askeri hazırlıkları sürerken, Ankara Hükümetinin iletişim politikaları İngiliz ve Yunan propagandalarının asılsız iddialarıyla savaşmaya devam etmiştir. Türk Milli Mücadelesi'nin bir meşru müdafaa ve vatan savunması olduğu ve asıl zulüm görenlerin, yurtları ellerinden alınanların Türkler olduğu dünya kamuoyuna anlatılmıştır. İçeride ise işbirlikçi basının işgal karşısındaki teslimiyetçi tutumunun halk üzerindeki tesirlerini boşa çıkaracak bir iletişim stratejisi uygulanmış ve kamuoyu Milli Mücadele konusunda bilinçlendirilmiştir.

Sonuç olarak; Anadolu'nun direniş hareketinin cephe savaşıyla sınırlı kalmadığı, cephe gerisinde yürütülen diplomatik ve siyasi ilişkileri de kapsayan bir iletişim stratejisinin bütün süreç boyunca aktif bir biçimde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Büyük Taarruz ve 30 Ağustos'un, aynı zamanda başarıyla uygulanmış iletişim stratejisinin zaferi olduğu muhakkaktır.

Kaynakça

- Akbulut, D. A. (1991). *Albayrak olayı*. Erzurum.
- Aktan, C. C. (2003). *Değişim çağında yönetim*. İstanbul: Sistem Yay.
- Andre, P. (1932). *Felakete doğru*. İstanbul: Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Matbaası.
- Ankara Gazeteciler Cemiyeti. (1998). *Cumhuriyet basını*. Ankara: Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü.
- Aralov, S. İ. (1967). *Bir Sovyet diplomatının Türkiye hatıraları*. İstanbul: Burçak Yay.
- Arıkan, Z. (1996). Büyük Taarruz öncesi Türkiye'nin durumu. *10. Milli egemenlik sempozyumu 'Büyük Taarruz ve sonuçları'*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay.
- Artuç, İ. (2001). *Yeniden doğuş Türk kurtuluş savaşı*. 2, İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Atatürk. (1991). *Atatürk'ün tamim, telgraf ve beyannameleri 4*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*. (2006). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Avanas, A. (1998). *Milli Mücadele'de Konya*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Ayhan, B. (2007). *Milli Mücadele'de basın*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Ayhan, B. (2008). Olağanüstü durumlarda toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye basının katkısı Milli Mücadele dönemi Türk basını. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 75-99.
- Bayur, Y. H. (1972). 26 ağustos büyük zaferin dünya hayatındaki etkileri. *Büyük Zaferin 50. Yıldönümüne Armağan*, İstanbul: Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü.
- Bayur, Y. H. (1990). *Atatürk hayatı ve eseri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Bıyıklıoğlu, T. (1992). *Trakya'da Millî Mücadele*. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bockstette, C. (2008). Jihadist terrorist use of strategic communication management techniques. *Occasional Paper Series*, 20, 5-21.

- Borak, S. (1990). Mustafa Kemal Büyük Taarruz gününü bütün dünyadan nasıl gizli tuttu? *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 6 (17), 381-389.
- Bryson, J. M. (2011). *Strategic planning for public and nonprofit organizations: A guide to strengthening and sustaining organizational achievement*. San Francisco: John Wiley.
- Coffman, J. (2004). *Strategic communication audits*. Washington DC: Communications Consortium Media Center.
- Coşar, Ö. S. (1964). *Milli mücadele basını*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Daver, B. (1993). *Siyaset bilimine giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gazi Mustafa Kemal. (2011). *Nutuk (1919–1927)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Giritli, İ. (1986). *Samsun'da başlayan ve İzmir'de biten yolculuk (1919-1922)*. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3(7), 49-58.
- Goldman, E. (2008). Strategic communication theory and application. *Presentation presented in the Office of Coordinator for Counterterrorism of U.S. Department of State*.
- Goldstein, E. ve McKercher, B.J.C. (2003). *Power and stability: British foreign policy 1865-1965*. London: Taylor & Francis Ltd.
- Gündüz U. (2007). Kurtuluş savaşında yerel basının rolü. Gezgin, S. (Ed), *Türkiye'de yerel basın içinde* (ss. 86-106). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Gürcan, M. (2012). Stratejik iletişim modeli ve güvenlik alanına uygulanabilirliği. *Güvenlik Stratejileri*, 15, 99-138.
- Hâkimiyet-i Milliye, 1 Eylül 1922, Nu. 595.
- Hâkimiyet-i Milliye, 2 Eylül 1922, Nu. 596.
- Hâkimiyet-i Milliye, 20 Ağustos 1922, Nu. 584.
- Hâkimiyet-i Milliye, 22 Ağustos 1922, Nu. 586.
- Hâkimiyet-i Milliye, 23 Ekim 1922, Nu. 641.
- Hâkimiyet-i Milliye, 27 Ağustos 1922, Nu. 587.
- Hâkimiyet-i Milliye, 28 Ağustos 1922, Nu. 591.
- Hâkimiyet-i Milliye, 3 Eylül 1922, Nu. 597.
- Hâkimiyet-i Milliye, 4 Ağustos 1922, Nu. 574.
- Hâkimiyet-i Milliye, 4 Eylül 1922, Nu. 598.
- Hâkimiyet-i Milliye, 9 Eylül 1922, Nu. 603.
- Işık, M. (2012). *Kitle iletişim teorilerine giriş*. Konya: Eğitim Yayınları.
- İnuğur, N. (1992). *Türk basın tarihi*. İstanbul: Der Yayınları
- Jaeschke, G. (2011). *Kurtuluş savaşı ile ilgili İngiliz belgeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kansu, M. M. (1968). *Erzurum'dan ölümüne kadar Atatürk'le beraber*. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı nüfusu 1830-1914*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kayacan, İ. (1996). *Dünyada ve Türkiye'de gazetecilik-basınımızın Anadolu cephesi*. Ankara: Ece Yayınları.
- Kinross, L. (1984). *Atatürk (bir milletin yeniden doğuşu)*. İstanbul: Sander Yayınları.

- Kollu, A. (1992). Büyük Zafer. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8(24), 481-560.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. yüzyıla basın tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Montgomery, A. E. (1969). *Allied policies in Turkey from the armistice of mudros, 30th October, to the Treaty of Lausanne, 24 July 1923*, Phd., London: Universty.
- Ölçekçi, H. (2020). Kıbrıs milli mücadelesi, TMT ve basın faaliyetleri. S. Y. Gömeç ve M. Gökçe (Ed), *Yalnız Kurt: Toros- Rauf Denktaş'a armağan içinde* (ss. 279-328), Ankara: Berikan Yayınevi.
- Ölçekçi, H. (2021). *Güteryüz gazetesinin Milli Mücadele karikatürlerinde Mustafa Kemal Paşa imgesi*. Doğumunun 140. Yılında Atatürk Uluslararası Sempozyumu, Samsun, 261-281.
- Özkaya, Y. (1985). Milli Mücadele başlangıcında basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın basınla ilişkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(3), 871-911.
- Özkaya, Y. (1989). *Milli Mücadele'de Atatürk ve basın (1919-1921)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Özyürek, M. (2016). *Milli Mücadele döneminde İstanbul basınının Anadolu'dan haber alma kaynakları*. Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2, 1095-1113.
- Plowman, K. D. (2013). Creating a model to measure relationships: US Army strategic communication. *Public Relations Review*, 39(5), 549-557.
- Sarıhan, Z. (1996). *Kurtuluş savaşı günlüğü IV*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sarısaman, S. (2008). Atatürk'ün Büyük Taarruz değerlendirmeleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, X(2), 28-51.
- Selek, S. (1987). *Anadolu ihtilali*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Selvi, H. (2011). *Milli Mücadele'de ilk işgaller ilk direnişler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Sonyel, S. R. (1991). *Türk kurtuluş savaşı ve dış politika*. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sunata, İ. H. (2006). *İstanbul'da işgal yılları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Şimşir, N. B. (1972). *İngiliz belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e 1921-1922*, İstanbul: Bilgi Yay.
- Şimşir, N. B. (2000). *İngiliz belgelerinde Atatürk (1919-1938)*. 4, Ekim 1921-Ekim 1922, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Tatham, S. (2008). Strategic communication: a primer. *Defence Academy of the United Kingdom*, Arag Special Series, 8(28).
- Taylor, P. M. (2009). *Routledge handbook of public diplomacy*. London: Rutledge Press.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, 26 Ağustos 1338 (1922), Devre: 1, Cilt 3, Doksan Birinci İnikat, İkinci Celse.
- Teveoğlu, F. (1988). Atatürk'le Okyar'ın çıkardığı gazete Minber. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V(134), 185.
- Timur, T. (2001). *Türk devrimi ve sonrası*. Ankara: İmge Yay.
- Tolon, A. H. (2004). *Birinci dünya savaşı sırasında taksim anlaşmaları ve Sevr'e giden yol*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Türkgeldi, A. F. *Moudros ve Mudanya mütarekelerinin tarihi*. Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü.
- Türkmen, Z. (2016). *Milli Mücadele yıllarında İstanbul mitingleri*. Ankara: Berikan Yay.

Üçüncü, U. (2012). *Büyük Taarruz*. Ankara: Altınpost Yay.

West, C. (1995). Communications research. N. A. Hart (Ed), *Strategic public relations* içinde (ss. 195- 212). London: MacMillan Business.

Yıldırım, H. (1992). İrade-i Milliye gazetesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VIII(23), 325-330.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Yayın Geliş Tarihi (Submitted): Temmuz/July-2022 | Yayın Kabul Tarihi (Accepted): Kasım/November-2022

Millî Mücadele'nin Batı Cephesi'nde Levazım ve İkmal Faaliyetleri

Quartermaster and Supply Services on the Western Front of the Turkish National Struggle

Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI¹, Yüksek Lisans Öğrencisi Oğuz KÖSELER²

Öz

Türk İstiklal Harbi'nin önemli dönüm noktalarının yaşandığı Batı Cephesi'nin tarihimizde oldukça ayrı bir yeri ve önemi vardır. Batı Cephesi'nde verilen mücadeleler neticesinde elde edilen kazanımlar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasına giden sürecin askeri unsurlarını oluşturmuştur. Söz konusu kazanımların arkasında kolay bir süreç yaşanmamıştır. Bu dönemde Türk kuvvetlerinin cephe gerisindeki ikmal, iye ve sevkiyat faaliyetleri son derece zor koşullar altında gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada amaç, Batı Cephesi'nde ikmal, iye ve sevkiyat faaliyetlerinin sağlanması noktasında yürütülen çalışmalar ile ihtiyaçlar, üretilen çözümler ve kullanılan kaynaklar olmuştur. Çalışmanın hazırlanmasında faydalanılan kaynaklar esas itibarıyla Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askeri Tarih Başkanlığı tarafından hazırlanan Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Türk İstiklal Harbi Serisi, Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, konuya dair araştırma inceleme eserleri ile literatürde yer alan başlıca tezlerden oluşmaktadır. İzlenecek yöntem, bahsi geçen kaynaklar doğrultusunda, cephede yer alan askeri birliklerin ihtiyaçları nerelerden, nasıl ve ne kadar temin edilip, bu ihtiyaçların cepheye hangi yollarla sevk edildiği ve bu süreçte hangi zorluklarla mücadele edilip, bunların ne ölçüde çözüme kavuşturulduğunun tespit edilmesi olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Batı Cephesi, İnönü Muharebeleri, Kütahya-Eskişehir Savaşları, Sakarya Meydan Muharebesi, Büyük Taarruz, levazım, ikmal

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The Western Front, where the important turning points of the Turkish War of Independence were experienced, has an extraordinary place and importance in our history. The gains obtained as a result of the struggles on the Western Front formed the military elements of the process leading to the establishment of the Republic of Turkey. There was no easy process behind these gains. During this period, the supply, subsistence and shipment activities of the Turkish forces behind the front were carried out under extremely difficult conditions. Therefore, the aim of this study has been the works carried out at the point of providing supply, subsistence and shipment activities on the Western Front, as well as the needs, solutions produced and resources used. The sources used in the preparation of the study mainly consist of the Journal of Military History Documents prepared by the Ministry of National Defense Archive and Military History, the Turkish War of Independence Series, the Presidency Republic Archive and research studies on the subject and the main theses in the literature. The method to be followed will be to determine from where, how and how much the needs of the military units at the front are supplied, in what ways these needs are conveyed to the front, and to what extent they are tackled and resolved in this process, in line with the aforementioned sources.

Keywords: Western Front, The War of Inonu, Kütahya-Eskişehir Wars, The War of Sakarya, Great Offensive, supply

Paper Type: Research

Giriş

¹Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, savkili67@ksu.edu.tr

²Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, oguzkoseler@gmail.com

1914-1918 yılları arasında küresel çapta gerçekleşen I. Dünya Savaşı'ndan mağlup kabul edilen Osmanlı Devleti, Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Söz konusu antlaşmaya istinaden, mevcut sınırların denetimi ve içeride güvenliğin muhafazası için gereken birlikler dışında kalan Türk birlikleri hemen teslim edilecek, savaş gemileri ve ordunun araç-gereçlerinin yanı sıra silahları da müttefiklere bırakılacaktı (Türkmen, 2001, s.27). Ayrıca mütareke metninin 7. maddesi doğrultusunda İtilaf Devletleri, “*kendi güvenliklerini tehdit eden herhangi bir stratejik noktayı*” işgal hakkını elde ettiler (Turan, 1991, s.68). İtilaf Devletleri'nin Osmanlı topraklarını işgal etme planları, Türkler arasında Kuvâ-yı Milliye ruhunu canlandırmıştır (Özkaya, 1985, s.240-241). İtilaf Devletleri, işgalleri öncelikli olarak coğrafi kolaylıklarının yanı sıra ekonomik ve stratejik önemi olan yerlerden başlatmışlardır. Bu işgalin etkileri hissedilince, Anadolu'daki halkın teşkilatlanmaya başlamasıyla, önce yerel sonra da ulusal kurtuluş yollarını aramaya başlamışlardır (Yaman, 1993, s.418).

Düzenli ordudan önce oluşturulan Kuvâ-yı Milliye³ teşkilatının lojistik desteği devletten daha ziyade halka dayanmıştır. Düzenli orduda olduğu gibi silah, cephane, personel ve gereken teçhizatı bulunmayan bu birliklerin, levazım⁴ faaliyetleri de planlı bir sistem dâhilinde ele alınmamıştır (TİH, İdari Faaliyetler, 1975, s.14; Şavkılı, 2015, s.83). İşgalin ardından Batı Cephesi teşkilatı tam anlamda düzen sağlayana kadar, Kuvâ-yı Milliye birliklerinin yiyecek ihtiyacı buldukları bölgede yer alan halkı tarafından karşılanmıştır. İlk etapta Kuvâ-yı Milliye birliklerinin mevcutları az olduğundan halka pek fazla ağırlık olmamışlardır. Ancak ilerleyen süreçte Batı Cephesi teşkilatı büyüdüğü için iase ikmal ve diğer ihtiyaçlar “Heyeti Milliye” ve “Heyeti Merkeziye” adı verilen gönüllü halk kitleleri tarafından düzenlenmeye başlamıştır (TİH, Batı Cephesi, 1991, s.170; TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.14-21). Kuvâ-yı Milliye birliklerinin asker sayısı arttıkça, askerlerin iasesi ve diğer ihtiyaçlarında önemli bir sorun ortaya çıkmış ve imkânlar dâhilindeki kaynaklar yetersiz kalmaya başlamıştır.

28 Haziran-12 Temmuz 1919 tarihlerinde gerçekleştirilen ilk Balıkesir Kongresi'nde alınan karara göre; Kuvâ-yı Milliye birliklerinin iase ihtiyaçları kurulacak olan bir komisyon tarafından temin edilecekti. Bu komisyon iase temini görevinin yanı sıra idari ve teşkilatlanma ile ilgili görevleri de yerine getirecekti. Diğer taraftan cephedeki birliklerin yardım alacakları kazalar da kongrede belirlenen bir diğer önemli husus olmuştur (İlgürel, 1999, s.95-99). Yine daha sonra gerçekleştirilen Nazilli ve Alaşehir kongrelerinde de gerek yönetim gerek mali konularda ayrıntılı kararlar alınmıştır (Albayrak, 1998, s.108-112). 16-25 Ağustos 1919 tarihlerinde gerçekleşen Alaşehir Kongresi'nde ise alınan kararla Kuvâ-yı Milliye'nin gıda temini, ikmal konusu, teçhizatı ve diğer levazım hizmetleri, kurulan menzil müfettişliklerinin görevine bırakılmıştır (Şavkılı, 2015, s.84).

Sivas Kongresi'nden itibaren Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar olan süreç içerisinde Heyeti Temsiliye tarafından Batı Anadolu'da Ayvalık, Akhisar, Salihli, Soma ve Aydın yörelerinde; düşman kuvvetleriyle mücadele veren ordu ve Kuvâ-yı Milliye birlikleri idari ve lojistik açıdan yönetilmeye çalışılmıştır (Ataman, 2007, s.53; TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.51). Fakat Kuvâ-yı Milliye hareketi gayr-ı nizami kuvvetler olması sebebiyle beklenen sonuç alınamadı. Dolayısıyla bu tür nizamsız ve disiplinsiz birliklerle Millî Mücadeleyi kazanmanın mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Bu yüzden bir an önce düzenli orduya geçme

³ Kuvâ-yı Milliye terimi ilk defa kim tarafından ve nasıl kullanıldığı konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat 93 Harbi ve Balkan Harpleri esnasında sivil halkın direnişi ve örgütlenmesi için kullanıldığı bilinmektedir. (Aybars, 1997, s.150) Kuvâ-yı Milliye terimi Millî Mücadele yıllarında iki farklı anlamda kullanılmıştır. İlk olarak, “Millî Kuvvetler” yani gayri nizami askeri birlikler anlamını ifade eder. İkinci olarak ise, “Müdafaa-i Hukuk” ve “Reddi İlhak” teşkilatları, “Heyeti Milliyeler”, kongreler, bunlara yardımcı kuruluşlar ve millî kuvvetler çerçevesinde bir anlamı ifade eder (Selek, 2010, s.120; Ataman, 2007, s.36).

⁴ Lojistik terimi köken olarak Yunanca “*logistikos*” sözcüğünden gelir ve mantık ve hesap bilimi anlamını ifade eder. Askeri anlam bakımından ikmal, lojistik, ulaştırma, haberleşme, vb. alanlarda muharip birlikleri desteklemek amacıyla yürütülen hizmet faaliyetlerinin bütünü ifade eder (Britannica, 1992, s.559). “*Levazım*” kelimesi ise; Arapça “*Lâzime*” kelimesinin çoğulu olup, gerekli olan şeyler, bir işin yapılması için gerekli olan araç ve gereçler anlamına gelmektedir. Askeri bir terim olarak ise levazım; silahlı kuvvetlerin yiyecek, giyecek, yakacak vb. ikmal maddelerinin temini, depolanması, bakım ve onarımı ile dağıtılmasını sağlamakla yükümlü askeri sınıf anlamına gelmektedir (Türkçe Sözlük, s.1471).

düşüncesi gündeme gelmiş ve TBMM Hükümeti tarafından yeterli alt yapının oluşturulması için çalışmalara başlanmıştır (Türkmen, 2001, s.234).

O dönemde tam tertibatlı modern bir ordunun kurulabilmesi; donatım, ikmal yeterlilikleri ve psikolojik bakımdan değerlendirildiğinde imkânsız denecek kadar zor gözükmekteydi (Timur, 2013, s.20). Dönemin tüm olumsuz şartlarına rağmen hükümet, gerekli teşkilatlanmayı ve disiplini sağlayarak düzenli orduya geçmeyi başarmıştır. Bu dönemde uygulanan levazım hizmetleri genel itibarıyla Osmanlı Ordusu için I. Dünya Savaşı'nda yürürlüğe konulan bir takım yasal düzenlemelere dayanmaktaydı. Lojistik teşkilatlanmada, 1916 yılında yayınlanan "*Seferiye Nizamnamesi*" ve bunun tamamlayıcısı olan diğer talimatnameler örnek alınmıştır (TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.213-214; Ataman, 2007, s.13). Yiyecek ikmal konusunda 1914 yılında "*Askeri Tayinat ve Yem Kanunu Muvakkati*" temel alınırken; giyim-kuşam ikmal konusunda ise 1909 tarihli "*Elbise-i Askeriye Nizamnamesi*" örnek alınarak, 1920 yılına değin kullanılmıştır (Şavklı, 2015, s.86).

1. İnönü Muharebeleri Döneminde Levazım İkmal Faaliyetleri

Kuvâ-yı Milliye birliklerinin tasfiyesi ve düzenli ordunun kurulmasıyla beraber Batı Cephesi; Batı ve Güney bölümlerinden oluşmak üzere ikiye ayrıldı. Böylelikle Batı Cephesi Komutanlığına 10 Kasım 1920 tarihinde İsmet İnönü, Güney Cephesi Komutanlığına ise Refet Bele tayin edilmiştir (Ezer, 2013, s.100-101). Bu vesile ile düzenli ordu ilk mücadelesini 6 Ocak 1921 günü taarruza geçen Yunan ordusuna karşı vermiştir. Birinci İnönü Muharebesi'nde yer alan Türk Birlikleri, üç tümen ve üç alaydan oluşup genel anlamda zayıf bulunmaktaydı. Bu Birliklerin toplam sayısı ise; 8.500 insan, 5.500 tüfek, 28 top ve 47 ağır makineli tüfekti. Yunan birlikleri ise yedi tümen ve bir süvari tugayından oluşmaktaydı. Bunların toplam sayısı da; 15.816 er, 227 subay, 12.500 tüfek, 120 ağır makineli tüfek ve 72 toptur (Ataman, 2007, s.85).

İnönü Muharebelerinde levazım ikmal faaliyetleri Millî Savunma Bakanlığı ve ona bağlı olmak üzere kurulan Sevkiyat Nakliyat Genel Müdürlüğü tarafından idare edilmiştir. Bu dönemde Sevkiyat Nakliyat Genel Müdürlüğü tarafından cephelere lojistik destek için tahsis edilen ikmal maddelerinin yelpazesi genişti. Bunlardan gıda maddesi, hayvan yemi ve tıbbi ilaçlardan meydana gelen levazım I. sınıf ikmal malları; un, pirinç, fasulye, mısır, soğan, hurma, zeytinyağı, kırmızı et çeşitleri, peksimet, sigara gibi yiyecek maddeleri, arpa ile yulaf gibi çeşitli hayvan yemleri ve sağlık konusunda işe yarar tıbbi malzemelerden oluşmaktaydı. Levazım II. sınıf ikmal maddeleri ise giyim-kuşam, teçhizat ve araç-gereçlerden oluşmuştur. Bunlar başta kışlık-yazlık kıyafet olmak üzere; gömlek, don, çarık, yemeni, fotin, çorap, battaniye gibi cephe için son derece önemli maddelerden oluşmaktaydı. Son olarak donatım çeşitleri de; matara, çeşitli çadır, kaşağı, nal ve mih, süngülük, sırt çantası gibi ikmal maddelerinden oluşmuştur. (TİH, İdari Faaliyetler, 1975, s.270-271). Söz konusu ikmal maddeleri şu güzergahlar aracılığıyla cepheye taşınmıştır; Kayseri-Kırşehir-Yahşihan güzergahı, İnebolu-Kastamonu-Çankırı-Kalecik-Ankara Karayolu güzergahı, Samsun-Çorum-Sungurlu-Yahşihan güzergahı ve İzmit-Ankara güzergahı (Süt, 2008, s.92).

İkinci İnönü Muharebesine kadar olan zaman zarfında lojistik teşkilat yeterli şekilde sağlanamadığından birlikler gıda ihtiyacı hususunda gereken finansal desteği yöresel mal sandıkları ile bütçeden tahsis edilen miktarlar ile bizzat kendileri sağlamışlardır. O dönemde Millî Savunma Bakanlığı, lojistik destek bakımından faaliyet yürütmekle yükümlüydü. Ancak bu desteği 1920 yılının ağustos ayından itibaren gerçekleştirebilmiştir (TİH, İdari Faaliyetler, 1975, s.283). İkinci İnönü Muharebesi esnasında ihtiyaç duyulan birçok gıda maddesi satın alınarak kontrata bağlanmıştır. Bu maddelerden bazıları şunlardır:

Tablo 1. MSB tarafından satın alınan ve kontrata bağlanan gıda maddelerinden bazıları

Yiyecek Maddesi	Miktarı (Kg)
Bulgur	90.682
Çay	2.269
Fasulye	173.038
Kavurma	13.078
Pirinç	167.610
Pastırma	1.474
Soğan	268
Şeker	388.261
Tuz	2.000
Üzüm	10.173
Un	3.175.395
Yağ	4.608

Kaynak: TİH, İdari Faaliyetler, 1975, s. 288

Yukarıda aktarılan verilerden anlaşılacağı üzere, Batı Cephesi'ndeki askerlerin temel gıda maddelerine erişimi noktasında ayrı bir özen gösterilerek, o dönemde gıda konusunda sıkıntı yaşamamaları için büyük çaba sarf edilmiştir. Ayrıca muharebe boyunca temiz içme suyu temini, cephedeki kuvvetlerin bünyelerinde mevcut olan saka arabası, fiçı ve gaz tenekelerinin mekkârelerde taşınarak birliklerin mataralarına bu şekilde su doldurulması suretiyle çözülmüştür (TİH, İdari Faaliyetler, 1975, s.289). Millî Savunma Bakanlığı, İkinci İnönü Muharebesi ile gıda teminini merkezi satın alma yoluyla, gerekli görülen yerlerde depolama ve bu noktalardan merkezi dağıtım yolu şeklinde sağlamıştır. Muharebe boyunca birlikler kendi araçlarıyla cepheye 25 km. uzaklıkta bulunan dağıtım noktalarından ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Böylelikle levazım ve ikmal faaliyetleri, mevcut ihtiyaçlar doğrultusunda askeri kuvvetlerin kendilerine ait araçlar vasıtasıyla temin edilmesinin yanı sıra hareket bölgesinde para ile ihtiyaçların sağlanması şeklinde yürütülmüştür. Daha sonra muharebenin uzaması sebebiyle gıda ikmalî savunma hattı yakınlarına kadar sağlanmış, birliklerin tüketim ihtiyacı özenle yürütülmeye çalışılmıştır (Ataman, 2007, s.87). Millî Savunma Bakanlığı tarafından bu dönemde cepheye dağıtılan bazı giyim kuşam eşyaları Ocak-Şubat 1921 itibariyle şu şekildeydi:

Tablo 2. Ocak-Şubat 1921 itibariyle eşya ve miktarları

Eşya	Miktarı (Adet)
Battaniye	1.367
Ceket	40.477
Çorap	45.233
Çarık	2.870
Çizme	768
Eldiven	1.370
Fotin	40.144
Gömlek	60.620
Pantolon	37.254
Urgan	9.946
Yorgan	520

Kaynak: TİH, İdari Faaliyetler, 1975, s. 290

Bu dönemde giyim-kuşam meselesi, Batı Cephesi'nde yer alan birliklerin yaşadığı önemli bir sorunu teşkil etmekteydi. Tablo-2. de aktarılan veriler askerlerin yaşadığı sıkıntıları gidermek adına meseleye çözüm getirme çabalarını göstermektedir. Ayrıca Millî Savunma Bakanlığı tarafından birliklerin giyim maddelerinin giderilmesi için 1921 yılının mart ayında Maraş'ta bir adet yapımevi kurduğu bazı kaynaklardan anlaşılmaktadır (Atakan, 1988, s.111).

2. Kütahya-Eskişehir Savaşları Döneminde Levazım İkmal Faaliyetleri

Yunan ordusunun, İnönü Muharebelerindeki başarısızlıklarını bertaraf etmek ve harp hedeflerine ulaşmak üzere yeniden taarruza geçeceğini hesap eden Genelkurmay Başkanlığı, böyle bir taarruza karşı Batı Cephesini güçlendirme çalışmalarını başlatmıştı. 5 Mayıs 1921'de ise Güney Cephesi Komutanlığı kaldırılmış ve buradaki birlikler Batı Cephesine nakledilmiştir

(TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.301-302). Temmuz 1921 itibariyle Batı Cephesi ikmal edilerek; insan mevcudu 6.160 subay, 122.229 er, hayvan mevcudu ise 31.467 olmuştur. Bu arada er mevcuduna hayvanlarıyla birlikte gelmiş olan ve sayısı 5.000'e varan yurtsever sivil halk da dâhildi (TİH Batı Cephesi, 1974, s.561).

Hesaplamalara göre mevcut durumda, er başına günlük gıda ihtiyacı 900 gr. ekmek, 150 gr. kırmızı et, 120 gr. bulgur, 120 gr. kuru sebze, 20 gr. yağ ve 20 gr. tuz olarak belirlenmişti. Bu itibarla, Batı Cephesi'nde yer alan askeri birliklerin günlük gıda gereksinimi, 85 ton ekmeklik, 70 ton yemeklik, 15 ton etlik ve 115 ton yemlik idi. Böylelikle cephenin bir aylık gıda ihtiyacı 2635 ton ekmeklik, 527 ton yemeklik, 465 ton etlik ve 3565 ton yemlik gıda maddesine tekabül ediyordu. Ancak Temmuz 1921'de aylık sevkiyat 3005 ton ekmeklik, 295 ton yemeklik, 361 ton etlik ve 1468 ton yemlikten ibaretti. Dolayısıyla, ekmeklik hariç olmak üzere diğer ikmal maddelerinin ikmali yetersiz kalmaktaydı. Bu sorun tümenler tarafından, genellikle para karşılığında; geri kalanı "Harp Yükümlülükleri Kanununa" göre senet aracılığıyla buldukları yöreden sağlanmaktaydı (TİH Batı Cephesi, 1974, s.561).

Birliklere yaş sebze ikmali konusunda sıkıntı çekiliyordu, özellikle güneyde bulunan birlikler güç durumdaydılar. Bu açıdan birliklere hafta boyunca ancak bir kez soğan ve taze kabak verilebilmekteydi. Erler genellikle noksan durumlarda topladıkları ebegümeçlerini pişirerek bu durumu gidermeye çalışıyorlardı (TİH Batı Cephesi, 1974, s.561). Temiz içme suyu ihtiyacında ise birlikler ellerinde bulunan türlü yapma teçhizatlar ile bölgedeki doğal kaynaklardan bizzat gidermekteydiler. Dönemin şartlarında sutaşıma vasıtası olan, saka aracı ile mekkârelerin sayısı pek azdı. Eğer askerin matarası varsa herhangi bir noktadan onu su ile doldur, böylece o günkü su gereksinimini giderirdi. Dolayısıyla durum savaş süresince bu şekilde devam etmiştir (TİH, İdari Faaliyetler, 1975, s.325-326).

Diğer ikmal maddelerinde olduğu gibi giyim ve donatma maddelerine de fazla ihtiyaç duyuluyordu. Ancak giyim-kuşam maddeleri öteki ikmal maddelerine nazaran daha kısıtlı imkânlarda temin edilmiştir. Maliye Bakanlığında bu kalem için ayrılan para bulunmadığından ötürü cephelerin eksiklikleri için yardım imkânı pek mümkün olmuyordu. Bu imkânsızlık Batı Cephesi Komutanlığı'nın verdiği rapora şu şekilde yansımıştır: "*Çıplak ayaklı erat her geçen gün çoğalmakta olup en kısa zamanda cepheye çarık veya ayakkabı gönderilmesi gerekmektedir.*" Bütün imkânsızlıklara rağmen Millî Savunma Bakanlığı'nın, cephenin ihtiyaçlarını sağlamak için bazı eşyalar göndermiştir. Bu dönem içinde Millî Savunma Bakanlığı'nın gönderebildiği eşyalardan bazıları şunlardır:

Tablo 3. Kütahya-Eskişehir Savaşları döneminde cepheye gönderilen bazı eşyalar

Giyecek ve Donatım Cinsi	Gönderilen Miktar (Adet)
Adi Semer	166
At Nalı	4.400
Battaniye	3.172
Ceket	80.593
Don	52.243
Çorap	57.473
Çarık	27.402
Çizme	235
Gömlek	87.718
Kaşağı	1.817
Pantolon	99.660
Potin	43.006
Süngülük	4.259
Su Fıçısı	48
Subay Potini	1.556
Yemeni	16.359

Kaynak: TİH, İdari Faaliyetler, 1975, s. 326-327

Tabloya göre, Cephede bulunan insan mevcudu ve Millî Savunma Bakanlığı tarafından gönderilen giyim kuşam malzemeleri dikkate alındığında, büyük sıkıntılar çekildiği ve bazı

eşyaların sağlanmasında yetersiz kaldığı göze çarpmaktadır. Özellikle ayakkabı konusundaki eksiklik cephede etki yaratmıştır. Verilerde aktarıldığı üzere cepheye subay potini haricinde ayakkabı sağlanamamış, onun yerine dayanaksız olan çarık ve yemeni gönderilebilmiştir. Yukarıda aktarıldığı gibi Batı Cephesi Komutanlığının bir kısım eratin çıplak dolaştığı yönünde verdiği bilgi, cepheye gönderilen giyecek maddelerine bakıldığında kesinleşmektedir.

İkmal maddelerinin dağıtımında ikmal noktası usulü kullanılmaktaydı. Buna göre, tümenler, en yakın menzil noktalarından gıda maddelerini alıyor ve uygun bir yerde dağıtım açıyorlardı. Diğer birlikler ise kendi araçlarıyla gıda maddelerini mutfaklarına taşıyorlardı. Cepheye en yakın olan menzil noktaları, gruplara şöyle tahsis edilmişti: Pazaryeri, Kurşunlu, Bilecik ve Bozüyük noktaları 1. gruba; Alayunt, Kütahya ve Çekürler noktaları 3. ve 4. gruplara; Afyon noktası 12. grupla mürettep tümene; Dinar noktası ise 6. tümene tahsis edilmişti (TİH Batı Cephesi, 1974, s.562). Muharebe boyunca Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğünün naklettiği levazım ikmal maddelerinin ağırlıkları ise şu şekildedir:

1. Kayseri-Kırşehir-Yahşihan güzergâhı ile Ankara ve çevre bölgelere gönderilen gıda ve yem maddelerinin toplam ağırlığı 527 ton, teçhizat donatım ve gereçlerin ağırlığı 25,5 ton.

2. İnebolu-Kastamonu-Çankırı-Kalecik güzergâhı ile Ankara ve çevre bölgelere gönderilen gıda ve yem maddelerinin toplam ağırlığı 138,5 ton, teçhizat donatım ve gereçlerin toplam ağırlığı 498 ton.

3. Samsun-Çorum Sungurlu-Yahşihan güzergâhı ile Ankara ve çevre bölgelere gönderilen gıda ve yem maddelerinin toplam ağırlığı 11 ton, donatım ve gereçlerin toplam ağırlığı 84 ton.

4. İzmit'ten Ankara ve çevre bölgelere gönderilen gıda ve yem maddelerinin toplam ağırlığı 34 ton, teçhizat donatım ve gereçlerin toplam ağırlığı 49 tondur.

Yukarıda bahsedilen levazım ikmal faaliyetleri büyük oranda Yahşihan ve Ankara bölgesine, Yahşihan-Ankara dekovil ve Ankara-Polatlı normal demiryolu hattı ile Polatlı'ya, buradan da Eskişehir ve çevresine nakledilerek gerçekleştirilmiştir. Muharebe boyunca Batı Cephesi'nde askeri kuvvetler lojistik bakımdan sağlanana bu levazım ikmal maddeleriyle desteklenmiştir (TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.316; Ataman, 2007, s.103).

3. Sakarya Meydan Muharebesi Döneminde Levazım İkmal Faaliyetleri

İnönü Muharebelerinin yarattığı mali sarsıntıları gidermek için çözümler aranırken, bu sırada daha büyük çapta mücadelelere sahne olan Kütahya-Eskişehir Savaşları başlamıştı. Neticede Türk Birlikleri ciddi ölçüde kayıplar vererek Afyon, Kütahya ve Eskişehir'i geride bırakmak zorunda kalmış ve Sakarya Irmağı'nın doğu tarafına çekilmiştir. Yaşanan muharebeler sonucu mali kaynaklar bir hayli zorlanmıştır. Ayrıca hasat mevsimi olduğu bir zamanda, çok önemli olan bu üç şehrin kaybı tarımsal devlet gelirlerinin kaybedilmesine yol açmıştır (Müderisoğlu, 1990, s.439). Afyon, Kütahya ve Eskişehir'in işgali Yunan kuvvetlerinin Ankara'ya doğru yönelmesine yol açmış ve bu durum Türk halkında manevi bakımdan çöküntüye neden olmuştu. Hükümet ile Büyük Millet Meclisi'nin Kayseri'ye taşınması doğrultusunda gerçekleştirilen birtakım hazırlıklar, olayları daha çok gerginleştirmiştir (TSK, TBMM Hükümeti Dönemi Özet Tarihi, s. 465-472). Bu gelişmeler üzerine mecliste hararetli müzakereler meydana gelmiştir. Bu dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi en uzun süreli gizli celseleri gerçekleştirmiştir. Gizli celselerde, Türk Ordusunun cephelerdeki vaziyeti karşısında alınması gereken tedbirler görüşülmüştü. Kütahya-Eskişehir Savaşları'nın ardından durumun kritikleşmesi üzerine Sinop Mebusu Rıza Nur, Karesi Mebusu Vehbi ve İzmir Mebusu Mahmut Esat Beyler olayların çözülmesi için Başkomutanlık makamı oluşturulması için talepte bulunmuşlardı (TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. I, C. II: 131-134, 157-162). Mersin Mebusu olan Selahaddin Bey (Köseoğlu), 04.08.1921'de gerçekleşen gizli oturumda, savaşı idare edecek kabiliyeti olan bir şahsiyetin gerekliliğinden bahsederek, Mustafa Kemal Paşa'yı hedef göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa ise karşısına gelen fırsatı çok iyi değerlendirecekti. Bu

doğrultuda Mustafa Kemal Paşa, meclise verdiği önergeyle, üç ay süreye mahsus olmak üzere meclisin tam yetkisini istemiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. I, C. II, s.159-164).

Muhalef cenahta bulunan Selahaddin Bey: “Başkumandanlık padişah hukukundandır. Vekil olsun” şeklinde cevap vererek bu konuya itirazda bulunmuştur (TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. I, C. II, s.165-166). Muhalef taraftan Selahaddin Bey’in yanı sıra Sinop Mebusu olan Hakkı Hilmi (Ulukan) Bey de Meclis yetkilerinin verilmemesi gerektiğinin altını çizmişti (TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. I, C. II, s.165). Muhaleflerden gelen itiraz sesleri üzerine Mustafa Kemal Paşa duruma açıklık getirmek amacıyla bir açıklamada bulunmuştur. Buna göre; meclisten böyle bir yetki almanın çok büyük bir sorumluluk anlamına geldiğini ifade eden Mustafa Kemal Paşa, aynı zamanda bu yetkinin üç ay süreyle kısıtlı olduğunu, olası halde Meclis’in söz konusu yetkiyi geri alabileceğini vurgulamıştır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. I, C. II, s.166). Meydana gelen karşılıklı tartışmalar sonrası önerge, Meclis’teki oylama ile 13 ret oyuna karşı, 169 evet oyu sayesinde 5 Ağustos 1921’de kanunlaşarak yürürlüğe girmiştir (TBMM Kav. M., I. Dev., C. 1, s.169). Böylelikle 5 Ağustos 1921 tarihinde kanun hükmünde emir verme yetkisiyle başkomutan olan Mustafa Kemal Paşa, başkomutanlık karargâhını oluşturmasından hemen sonra ilk adımını atmıştır. Bu doğrultuda orduda mevcut insan ve taşıt araçları gücünün artırılması ile yiyecek ve giyecek konusunda çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa, Türk halkının durumuna açıklık getirmek gayesiyle “*Orduya ve Millete*” adı altında bir beyanname yayımlamıştır (Ataman, 2007, s.106; Ezer, 2014, s.449).

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, önemli ikmal maddelerini kaybeden, personel ve lojistik açıdan yıpranan ordunun vaziyeti karşısında Ankara’da yürüttüğü çalışmaların ardından 7-8 Ağustos 1921 tarihlerinde on ayrı konuyu kapsayan Tekâlif-i Milliye Emirlerini yayınlamıştır (Sürmeli, 1998, s.61). Mustafa Kemal Paşa tarafından, ordunun ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla önceden uygulanmış olan Tekâlif-i Harbiye Emirleri ile benzerlik barındıran, fakat daha geniş kapsamlı olan “Tekâlif-i Milliye Emirleri” 7-8 Ağustos 1921 tarihinde yayımlandı. Tekâlif-i Milliye Emirleri genel anlamda Türk Halkına bazı sorumluluklar yüklemiştir:

- 1- Halk devlet tarafından istenen bazı malları verecekti.
- 2- Halkın ve tüccarların bünyesinde mevcut olan bir takım mamul ve yarı mamul maddelerin yaklaşık yüzde kırkı devlete verilecekti. Bunların ücretleri ilerde ödenecekti.
- 3- Halk kendine ait olan taşıma araçları ile ordunun malzemelerini parasız taşıyacaktı. (Tekâlif-i Milliye Emirlerinde hizmetin şart olduğunu belirtmek gerekir. Bu bakımdan hizmet yerine para verme usulü kabul görmemiştir).
- 4- Ülkeyi terk edenlerin geride bıraktığı mallardan ordunun işine yarayanlara el konulacaktı.
- 5- Halkın elindeki savaşta kullanılabilecek tüm silah ve cephane malzemelerine el konulacaktı.
- 6- İşe yarar sanat ustaları ve bazı atölye, imalâthaneler birtakım işleri yapmak ve belirlenen malları üretmekle görevlendirilecekti (Müderrisoğlu, 1990: 377).

Toplam on emirden oluşan Tekâlif-i Milliye Emirleri özetle şu şekildeydi;

1 No’lu Tekâlif-i Milliye Emri: Her ilçede bir Tekâlif-i Milliye Komisyonu kurulacak, bu komisyonun çalışmaları neticesinde toplanan malzemeler ordunun çeşitli kısımlarına dağıtılacaktır.

2 No’lu Tekâlif-i Milliye Emri: Her aile birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık hazırlayıp, Tekâlif-i Milliye Komisyonu’na teslim edecektir.

3 No'lu Tekâlif-i Milliye Emri: Tüccarların ve halkın elinde mevcut olan donatımda kullanılabilecek her çeşit malzemenin yüzde kırkına bedeli sonra ödenmek üzere el konulacaktır.

4 No'lu Tekâlif-i Milliye Emri: Halkın elinde bulunan buğday, un, arpa, fasulye, bulgur, nohut, mercimek, kasaplık hayvan, şeker, pirinç, gaz, sabun, yağ, tuz, çay, mum, stoklarından yüzde kırkına bedeli sonra ödenmek üzere el konulacaktır.

5 No'lu Tekâlif-i Milliye Emri: Ordu ihtiyacı için alınan taşıt araçları dışında, halkın elinde kalan taşıt araçlarıyla, yüz kilometrelik bir uzaklığa kadar, ayda bir defa olmak üzere, parasız askeri nakliyat yapılacaktır.

6 No'lu Tekâlif-i Milliye Emri: Ordu giyimine ve beslenmesine yarayan bütün sahipsiz mallara el konulacaktır.

7 No'lu Tekâlif-i Milliye Emri: Halkın elinde bulunan bütün silah ve cephaneler üç gün içinde teslim edilecektir.

8 No'lu Tekâlif-i Milliye Emri: Halkın elinde bulunan taşımacılıkta ve haberleşmede kullanılabilecek tüm malzemelerin yüzde kırkına bedeli sonra ödenmek üzere el konulacaktır.

9 No'lu Tekâlif-i Milliye Emri: Demirci, marangoz, dökümcü, tesviyeci, saraç, arabacı, esnafı ve imalathaneleriyle, bu esnaf ve imalathanelerin iş çıkarabilme güçleri ve kasatura, kılıç, mızrak ve eyer yapabilecek ustaların adlarıyla beraber sayıları ve durumları saptanacaktır.

10 No'lu Tekâlif-i Milliye Emri: Halkın elinde bulunan dört tekerlekli yaylı araba, dört tekerlekli at ve öküz arabalarıyla, kağı arabalarının, bütün takım ve hayvanlarıyla beraber ve binek ve topçeker hayvanları, katır ve yük hayvanları, deve ve eşek sayısının yüzde yirmisi ordu adına alınacaktır.

Alınan bütün malzemeler için halka birer belge verilmişti. Böylelikle Ankara Hükümeti halka karşı borçlanmıştır (Kayıran, 1989, s.649-650). Bu emirlere rağmen, Kuvâ-yı Milliye erlerinin kendi giyim-kuşam malzemelerini evlerinden getirdikleri özellikle vurgulanmalıdır. Silah ve cephaneye konu ise; askeri birlik depoları, askerlik şube ve daire depoları, yurtiçi depolar ve jandarma birlik depoları aracılığıyla temin edilerek giderilmiş; ayrıca yine kendi getirdikleri eşyalarda ikmal eşyalarını oluşturmuştur (Sofracı, 2020, s.15). Nihayetinde Tekâlif-i Milliye Emirleri kapsamında yürütülen çalışmalarla 100.000 nüfuslu insan ve 30.000 nüfuslu hayvanı, yaklaşık 30 güne kadar besleyebilecek gıda maddelerinin toplanması başarılmıştır (TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.366-367; Ataman, 2007; s.112).

Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'nin mağlubiyetle sonuçlanmasının ardından Mustafa Kemal Paşa, askeri birliklerin toparlanması ve daha iyi koşullar altında savaşabilmesi amacıyla İsmet Paşa'ya Sakarya Irmağı'nın doğu kesimine çekilmesi tavsiyesinde bulunmuştur (Tural, 1995, s.538). Ordu Sakarya Irmağı'nın doğusuna çekildikten bir süre sonra Batı Cephesi'nde yer alan Türk birlikleri on iki fırkaya çıkarıldı. Bu on iki fırkanın silah ve cephaneye mevcudu; 96.000 tüfek, 1.300 kılıç, 5.600 kadar ağır ve hafif makineli tüfek ve 345 adet top idi (Tarih IV, 1934, s.94). Nitekim ağustos ayı sonuna gelindiğinde birliklerin elinde 100.000 insan ve 25.000 hayvanın yaşesi için, yaklaşık 4 gün yetecek kadar ekmek ve 10 gün yetecek kadar yemek maddeleri kalmıştı (TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.371). Bu noktada Batı Cephesi Komutanlığı, 15 Ağustos 1921'de Millî Savunma Bakanlığı Levazım Dairesine yolladığı telgrafta askerin beslenmesi hususunda duyduğu endişeyi şu şekilde ifade etmiştir; "*Sadullah Bey'in Millî Savunma Bakanlığına sunmuş olduğu 13 Ağustos 1921 tarihli raporunu okudum. Zihnimi savaş harekâtından çok beslenme durumu oyalamaktadır. Savaşma sonucundan iyimser olduğum kadar beslenmenin geleceğinden kötümser ve kaygılı bulunuyorum. Genel kuvvet gittikçe kabarmaktadır. Olağanüstü tedbirlerin alınmasını istirham ederim*" (Harp Tarihi Vesikalari Dergisi, 1973, Belge No. 1511).

Birliklerin beslenmesine yönelik sorun Millî Savunma Bakanlığı'nın aldığı tedbirlere göre, yiyecek maddeleri Polatlı'da hazır bulundurulacak; Batı Cephesi'ndeki birlikler ise kendilerine ait araçlar ile bu gıda maddelerini bakanlığın deposundan alıracaklardı. Muharebenin gidişatına göre Bala ve Haymana ilçelerinde 5'er gün yetecek kadar kuru sebze, peksimet ve bulgur gibi bozulması güç gıda maddeleri stoklanacak, Polatlı'dan iâşe ikmal yapıldığı süre zarfında bu depolara dokunulmayacaktı. Ayrıca Batı Cephesi'nin ikmal için Çorum-Yozgat-Kırşehir ve Sivas-Kayseri yörelerinde altı ay yetecek kadar gıda maddesi stoklanması kararlaştırılmıştır. Yahşihan bölgesinde günlük 40.000, Keskin bölgesinde günlük 60.000 ekme ve Kırşehir-Köprüköy'de üç ay yetecek kadar hububat ve zahire toplanması ve günlük 60.000 ekme çıkartılması için tedbirler geliştirilmiştir (TİH İdari Faaliyetler, 1975, s. 371; TİH Batı Cephesi, 1972, s.473).

Batı Cephesi birliklerinin günlük ekme ihtiyacının önemli bir kısmı Ankara, Haymana ve Polatlı'daki fırınlardan temin edilmekteydi. Millî Savunma Bakanlığı askeri kuvvetlerin ekme yapımı için un ihtiyacını bir er için 600 gr et, et istihkaklarını ise 250-300 gr olarak belirlemişti. Cephenin günlük ekme ihtiyacı yaklaşık 90 tondu. Tadilat edilen fırınlarda çalışanlar arasında Hristiyan işçiler de bulunuyordu. Fakat bunların düşmanla iş birliği yapıp toplu zehirleme girişimlerine karşı, tedbir almak amacıyla yerleri Müslüman sanatkarlarla değiştirilmiştir (Türkman, 1997, s.115). Batı Cephesindeki günlük ekme iâşesinin neredeyse yarısı Haymana, Polatlı ve Ankara'daki fırınlardan sağlanmıştır. Ekme sevkiyatının yapılmasında ve pişirilmesinde Halaşlı Mehmet Ağa ve Çayırılı İsmail Ağa'nın büyük katkıları olmuştur (Halil İbrahim Uçak, 1985, s.112). Ağustos 1921 sonlarında düşman kuvvetleri Polatlı ve Haymana civarına yaklaştığı için buradaki ekme fırınlarından yararlanma imkânı epey zorlaşmıştı. Bu sebeple Millî Savunma Bakanlığı hemen hemen her gün Ankara'daki fırınlardan demiryolu vasıtasıyla ekme temin etmeye çalışmıştır. Köylere yakın olan bölgelerde iâşe ikmaline Türk kadınları da seferber olmuş, yemekler pişirerek bu yemekleri kağnılar aracılığıyla gece yarısı cepheye taşımışlardır. Böylece bu olaylar karşısında Türk askerlerinin morali yükseliyor ve savaş azmi de dolayısıyla artıyordu. Bu süreçte cepheye yer alan birlikler; ekme, et ve diğer ihtiyaçlar genelinde iyi bir şekilde ikmal edilmelerine karşın, aylar boyunca meyve ve yaş sebze yüzü görmemişlerdi. Öyle ki, askerler konaklama yaptıkları bölgelerde çiğ kabakları hıyar gibi soyup tuzlayarak yemek zorunda kalmışlardır (Yazman, 1999, s.167). Bu itibarla cepheye bulunan askerler genel olarak et ve protein oranı yüksek besinler tüketmesine rağmen, özellikle meyve ve yaş sebze konusunda sıkıntılar yaşamışlardır. Günün şartları çerçevesinde soğuk sistem imkânı olmadığından ötürü meyve ve yaş sebze gibi gıdaların taze kalması için muhafazası pek elverişli olamamıştır (Ataman, 2007, s.116). Millî Savunma Bakanlığı birlikleri iyi sayılabilecek ölçüde besleyememiş fakat aç da bırakmamıştır. Tekâlif-i Milliye Emirleri kapsamında toplanan gıda maddeleri haricinde askerlere 3.657 ton ekme, 330 ton yemek ve 1243 ton kadar yem maddesi yollanmıştır (TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.373).

Sakarya Meydan Muharebesi takip harekâtı sırasında 5. Süvari Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa, geçilen bölgelerdeki köylerde yiyecek maddelerinin tükenmesinden ötürü iâşe sorunu ortaya çıktığını dile getiriyor ve sıkıntının giderilmesi noktasında Konya'da iâşeden sorumlu bulunan müdür ile iletişime geçerek, iâşe kollarının Uzunbeyli'ye gönderilmesiyle bu sorununun giderildiğini aktarıyordu. Paşa, iâşe konusunun önemini belirtmek için hatıratında şu sözlere yer vermiştir; *"Bizim motorlarımızın benzini arpa olduğundan, Konya'dan gelen bu erzak ile hem atlarımız hem de askerlerimiz iyice doymuş ve canlılık kazanmışlardı"* (Altay, 1970, s.310).

Kütahya-Eskişehir Muharebesi'nden hemen sonra Batı Cephesi birlikleri Sakarya Irmağı'nın doğusuna çekildiği esnada, burada su ikmal için kaynak bulunamamış ve Porsuk Çayının kokmuş suyunu içmek zorunda kalmışlar; neticede birçok er rahatsızlanmıştı. Bu durumu göz önüne alan Millî Savunma Bakanlığı, ordunun su ihtiyacını gidermek için 38 eşekten meydana gelen bir su müfrezesini, demiryolu aracılığıyla bölgeye ulaştırmıştır (TİH Batı Cephesi; 1972, s. 37; Şavklı, 2015, s. 98).

Bakanlık ordunun giyim-kuşam ihtiyaçlarını gidermek için çaba göstermekle birlikte sanayinin vaziyetini göz önünde bulundurarak; 1 Ağustos 1921 tarihinde Kastamonu ve Bolu'da yapımevi, Mart 1921'de Maraş yapımevi, Nisan 1921'de ise Kayseri Mensucat Fabrikasını kurmakla kalmamış; ayrıca Ankara'da sanayi takımları ile tabakhane açmıştır. Aktif durumda olan bu yapımevleri cephenin bir miktar ihtiyacını giderse de, pek yeterli olmadığı için müteahhitlerden anlaşma ile malzeme satın alınması bildirildiyse de, birçok sebeplerden ötürü müteahhitler yükümlülüklerini yerine getirememişlerdir (Türkman, 1997, s.119). Bu dönemde cephedeki askerlere dağıtılan bazı giyim malzemeleri ve miktarları şunlardı:

Tablo 4. Sakarya Savaşı sırasında birliklere dağıtılan bazı giyecekler

Giyeceğin Cinsi	Miktarı (Adet)
Ceket	43.785
Çorap	41.138
Çorap	54.982
Ekmek torbası	11.085
Gömlük	102.785
Matara	41.426
Pantolon	49.048
Yemeni	20.277

Kaynak: TİH, İdari Faaliyetler, 1975, s. 373-374

Tabloda aktarılan verilerden anlaşılacağı üzere, Batı Cephesi birlikleri mevcudunun yaklaşık olarak 100.000 kişi olduğu dikkate alındığında, ayakkabı olarak kullanılan çarık, yemeni ve fotin sayılarının büyük ölçüde arttığı ve Kütahya-Eskişehir Muharebeleri dönemine kıyasla bu giyim malzemelerinde görülen sıkıntının önemli oranda giderildiği dikkat çekmektedir (Ataman, 2007, s.118).

1 Eylül 1921 tarihinde düşmanın Haymana ve Çal Dağı civarında gerçekleştirdiği taarruzu bu bölgede önemli gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda bütün ihtiyat kuvvetleri cepheye sürülmüş ve muharebe şekli; taarruzlar, karşı taarruzlar ve mevzilerin el değiştirmesiyle hararetle gerçekleşmiştir. Haymana'nın elden çıkmaması için son derece kanlı çarpışmalar gerçekleşmişti (Selek, 1987, s.661). Sakarya Meydan Savaşı'nda birliklerin beslenmesine her ne kadar önemli olsa da; ikmal ağırlığı daha çok silah ve cephaneye verilmekteydi. Bu dönemde cepheye sevk edilen silah ve cephaneye miktarı özetle; 12.085 adet ve 32 sandık çeşitli tüfek, 7.740 sandık ve 44.147 adet çeşitli piyade cephanesi, 35 adet top çeşidi, 44.107 atım ve 3.100 sandık top cephanesinden oluşmaktaydı (Şavkılı, 2015, s.99; Süt, 2008, s.133). Bu arada, Mondros Mütarekesi'nden sonra en önemli limanlarımızın bulunduğu İstanbul, İzmir, Mersin ve Trabzon gibi bölgelerin tamamı işgal kuvvetlerinin kontrolüne girdiği için Millî Mücadele Döneminde ihtiyaç duyulan bütün askeri mühimmat ve levazımat kayıklar ve takalar vasıtasıyla kaçak olarak Anadolu'ya taşınmıştır. Bu mühimmat ve levazımatın bir kısmının İstanbul depolarından kaçırıldığı vurgulanmalıdır. Taşınan malzeme miktarının yaklaşık olarak 250-300.000 ton olduğu tahmin edilmektedir. Bu malzemeler arasında sayısı 1000'i aşan top, 3.000.000 tüfek, 6000 el bombası, 600 mayın, 25.000 ton mermi, çok sayıda kılıç, taşıt araçları ve işe yarar pek çok farklı malzeme bulunmaktaydı (Bayar, 1945, s.71-72).

Cephede yer alan birliklere gereken birçok malzemenin ikmali için Anadolu da Akşehir, Dinar menzil müfettişlikleriyle, Konya'da Batı Anadolu Menzil Müfettişliği ve Emirdağ Hat Komutanlığı olarak dördü bir komite kurulmuştur (Kayabalı ve Arslanoğlu, 1976, s.356). Ayrıca Yahşihan, Sivas ve Kastamonu menzil bölge müfettişlikleri kendisine bağlanarak "Ankara Sevkiyat ve Nakliyat Umum Müdürlüğü" oluşturulmuştur (Ünal, 1972, s. 971). Diğer taraftan Beş numaralı emrin yayınlanmasıyla beraber, Anadolu'nun kara yolu olarak adlandırılan kervan izleri, yaylı kağrı, eşek, öküz arabası, deve, katır ve atlardan meydana gelen ulaşım kolları ile dolup taşmıştır. Böylelikle Anadolu'yu baştan sona saran bir taşıma ağı örülmüştür. Eli silah tutabilenlerin cephede olmalarından ötürü genellikle taşıma işleriyle kadınlar, yaşlılar ve hatta çocuklar bile ilgilenmişlerdir (Şapolyo, 1965, s.84).Bu bakımdan ulaştırma ağında develerin etkin olarak kullanıldığı görülmektedir. Batı Cephesine gereken

7.500 adet devenin temini için 11 Ağustos 1921 tarihinde yürürlüğe giren 1176 sayılı Kararname ile; vaziyeti iyi halde olmayan deve sahiplerinin zarar görmemesi için develerin bedellerinin bir kısmının durumu yerinde olanlardan alınıp deve sahiplerine verileceği, develeri ve sahiplerinin işeleri noktasında taşıma ücreti üzerinden hesaplanarak miri ambarlardan karşılanacağı kararlaştırılmıştır. Yapılan değerlendirme sonucu yalnızca Alaiye, Koçhisar ve Manavgat kazalarının bazı köylerinde sayısı 1000'in üzerinde deve tespit edilmiştir (BCA, 030.18.1.1, Yer No:4.36.7.1).

Sakarya Savaşı Döneminde Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü tarafından Ankara ve bölgesi civarına gönderilen levazım ikmal maddelerinin ağırlıkları ise şu şekildedir:

1. Kayseri-Kırşehir-Yahşihan güzergâhı ile Ankara ve civarına gönderilen yiyecek ve yem maddelerinin ağırlığı 152 ton, teçhizat ve gereçlerinin ağırlığı 20 ton,

2. İnebolu-Kastamonu-Çankırı-Kalecik güzergâhı ile Ankara ve civarına gönderilen yiyecek ve yem maddelerinin toplam ağırlığı 13 ton, teçhizat ve gereçlerinin toplam ağırlığı 636,5 ton,

3. Samsun-Çorum-Sungurlu-Yahşihan güzergâhı ile Ankara ve civarına gönderilen yiyecek ve yem maddelerinin toplam ağırlığı 2 ton, teçhizat ve gereçlerinin toplam ağırlığı 199 ton,

4. İzmit üzerinden Ankara ve civarına gönderilen yiyecek ve yem maddelerinin toplam ağırlığı 47,5 ton, teçhizat ve gereçlerinin toplam ağırlığı ise 101 ton idi.

Yukarıda aktarılan levazım ikmal ihtiyaçları, bu dönemde Ankara-Polatlı ve Yahşihan-Ankara dekovil demiryolu hattı üzerinden Polatlı'ya gönderilmiştir (TİH İdari Faaliyetler, 1975, s. 350-354; Ataman, 2007, s.122).

Genel olarak bakıldığında, Sakarya Meydan Muharebesinin kazanılmasında en önemli faktörlerden biri, Tekâlif-i Milliye Emirlerinin de büyük etkisi ile cephe gerisinde ikmal ve işe konusuna büyük özen göstermek olmuştur. Bu dönemde Türk ordusu silah, cephan ve asker sayısı bakımından düşmana kıyasla zayıf olsa da, bu açığı devamlı ve tertibatlı bir şekilde işe ve ikmal ederek gidermeyi başarmıştır (Ataman, 2007, s.120).

4. Büyük Taarruz Dönemi Levazım İkmal Faaliyetleri

Sakarya Meydan Muharebesinin zaferle sonuçlanmasının ardından, Büyük Taarruz ile Sakarya zaferi arasındaki süre içinde önemli bir çatışma olmamıştır. Buna rağmen 10 Ekim 1921 ile 30 Temmuz 1922 arasında, millî amaçlara ulaşabilmek için bütün güç kaynakları seferber edilerek ordunun beslenmesi, mevcudun arttırılması ve ikmal edilmesi konusuna odaklanılmıştır. Bu hazırlıklarla hedeflenen, genel bir taarruz için en azından Yunanlılara denk bir ordu yaratmaktı (Ataman, 2007, s.124; Erdaş, 2012, s.414). Büyük Taarruza katılacak olan Batı Cephesi Birlikleri: 1. ve 2. Ordu, bir süvari kolordusu ile kolordu yetkisindeki Kocaeli grubundan oluşup, ayrıca 18 piyade tümeni ile beş süvari tümenine sahipti. Bu birliklerin toplam sayısı ise şu şekildeydi; 199.283 er,8.658 subay, 2.025 hafif makineli tüfek,100.352 tüfek, 839 ağır makineli tüfek, 323 top, 5.282 kılıç ve 10 uçak (TİH Batı Cephesi, 1995, s. 5-9; Ataman, 2007, s.124).

Sayısı gün geçtikçe çoğalan Batı Cephesi'nde birliklerin ikmal ve işesi savaşa hazırlık sürecinde en önemli gündem maddesi olmuştur. Yunanlıların Batı Anadolu bölgesinde oldukça önemli bir bölümü işgal etmesi, kış mevsiminin gelmiş olması, ayrıca harekât alanı içinde bulunan karayollarının bozuk ve elverişsiz olması, buna ilaveten Ankara-Eskişehir arasında yer alan demiryolu ağının da tahribatı, ekonomik durumu etkilemiş ve cephenin işesini zorlaştırmıştır. Uzun süredir ordunun işesini sağlayan Ankara ve civarının kaynakları neredeyse tükenmekteydi. Hatta Ankara'da baş gösteren gıda sıkıntısı sebebiyle orada mevcut olan birliklerden bazıları yöredeki yakın ilçelere kaydırılmıştır (Erdaş, 2012, s.420).Sakarya Muharebesi'nin kazanılmasından sonra İtalyanlar ve Fransızlar, Akdeniz ve Güneydoğu

bölgesinde işgal ettikleri alanlardan çekilmişlerdir. Dolayısıyla Tekâlif-i Milliye Emirleri buralarda da uygulanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, Çukurova civarından büyük miktarda hububat Konya güzergâhında üzerinde bulunan demiryolu vasıtasıyla Batı Cephesi birliklerine yollanmıştır (Ataman, 2007, s.125). Büyük Taarruza hazırlık sürecinde önem arz eden hususlardan bir diğeri ise ekmek ihtiyacıydı. Bu ihtiyacın karşılanması adına Batı Cephesi Birlikleri Komutanı İsmet Paşa'nın faaliyetleri neticesinde, Polatlı mevkiinde bulunan tahribe uğramış ve günlük 10.000 ekmek kapasitesi olan 5 adet ekmek fırını yeniden aktif hale getirilmiştir. Bu arada Dinar'da bulunan ekmek fırınında günlük 4000 ekmek, Denizli'deki fırınlarda ise 350 kg peksimet üretilmiştir (Türkman, 1997, s.145-146).

10-15 Ekim 1921 tarihleri arasında Ankara Menzil Müfettişliği ambar mevcudu ise şöyle idi: 1246 ton ekmek, 313 ton yemek, 222,5 ton et, 336 ton yem maddesi. Aynı günlerde Tekâlifi Milliye ambarları mevcudu ise şu şekildeydi: 1141 ton ekmek, 63 ton yemek, 75,5 ton et, 349 ton yem maddesi(TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.423).4 Ekim 1921 tarihli bildiriye Batı Cephesi Menzil Müfettişi Miralay Kazım Bey'in ifadesinden anlaşıldığı üzere; cephedeki 100.000 insan ve 35.000 hayvanın ancak sekiz aylık iâşesine kâfi aşar ve Tekâlif-i Milliye hasılatı olduğu vurgulanmıştır. Bu hâsılatın bir buçuk aylığına tekabül eden miktarın Dinar ambarında ve altı buçuk aylığının da diğer ambarlarda olduğu, fakat hâsılatın Dinar ambarına naklinin gerektiği belirtilmiştir (Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, 2015, Belge No: 20). Bu hesaplamalar yapıldığı esnada er başına 200 gr. et, 700 gr. buğday, 200 gr. kuru sebze ve hayvanlara da üç kilo yemlik verilmesi farz edilmişti ki, aslında bu miktarlar normal durumdan oldukça azdı. Diğer taraftan bu hesaba dâhil edilmeyen fakat henüz tahsis edilmemiş ve zamanla aşardan, askeri ambarlara alınacak yiyecek maddelerinden ve menzil bölgesinde bulunan ilçelerden gelecek olan iâşelerde söz konusuydu. Söz konusu edilen Beypazarı, Nallıhan, Kalecik, Ayaş, Mudurnu, Bala, merkezi Ankara, Elmadağı, Düzce, Çubuk ilçelerinin toplam mevcut miktarları; 4.704 ton ekmek, 2558 ton yemden oluşup bu maddelerin miktarı 120.000 insanın 56 günlük gıda ihtiyacına ve 35.000 hayvanın 24 günlük iâşesine karşılık gelmekteydi (TİH İdari Faaliyetler, 1975, s. 424). Bu bağlamda Ankara Menzil Müfettişliği tarafından sorunların giderilmesi ve ihtiyaçların karşılanması için şu tedbirler alınmıştır;

1. Cephe gerilerinden gelen gıda maddelerinin çoğaltılması,
2. İhtiyaç maddelerinin hedeflenen yerlere ulaştırılması için menzil taşıma araçları sayısının artırılması,
3. İaşe ağırlık noktasının Konya demiryolu hattı güzergâhında bulundurulması,
4. Ordu muharebe bölgesi doğusunda yer alan birliklerin ve kurumlarının un istihkaklarının azaltılması,
5. Ankara'da iâşe edilenlerin artmasından dolayı sivil halkın il dışına gönderilmesi.

Ayrıca, bu kararların yanı sıra menzil noktalarında stoku tükenen gıda ve temizlik maddelerinin yanı sıra hastanelerde ihtiyaç duyulan yoğurt ve sütün para ile satın alınması adına menzil müfettişliğine günlük 3.000 lira verileceği Genelkurmay Başkanlığına bildirilmiştir (TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.424-425; Erdaş, 2012, s.420). Fakat bu önlemlerin ne yazık ki birçoğu gerçekleştirilememiş; diğer taraftan da Tekâlif-i Milliye Emirleri gelirlerinden ümit edilen sonuçta alınmamıştır. Birliklerin gıda ihtiyaçlarını gidermek için, Başkomutanlığın direktifleri üzerine Maliye Bakanlığı ve Millî Savunma Bakanlığı arasında 14 Kasım 1921 tarihinde bir protokol yapıldı. Bu protokole göre Batı Cephesinde:

1. Ulukışla, Afyon, Eğridir, Çivril ve Denizli demiryolları hattı üzerinde mevcut ve maliye emrinde bulunan bütün aşar ambarları mevcudu askeri makamlara teslim edilecek,
2. Aksaray, Niğde, Konya, Isparta ve Burdur da demir yolu üzerinde bulunmayan bütün aşar ambarları mevcudu Maliye Bakanlığı tarafından en yakın demiryolu istasyonlarına indirilerek buradaki askeri makamlara teslim edilecek,

3. Maliye Bakanlığı aynı zamanda Yahşihan, Beylikköprü demir yolu ve dekovil hatları üzerindeki aşar ambarları ile Kalecik, Haymana, Bala, Çubuk, Beypazarı, Kızılcahamam, Sivrihisar, Mihaliççik, maliye ambarları askeri makamlara teslim edilecek,

4. Maliye ayrıca Geyve, Adapazarı, Düzce, Hendek kesimlerindeki aşar ambarları mevcudunu kendi imkânlarıyla Mihaliççik'a taşıyacak buradaki askeri ambarlara teslim edecek,

5. Merkez ordusunda Tokat, Amasya, Havza, Samsun'da bulunan maliye aşar ambarları mevcudu ise askeri makamlara teslim edilecekti (TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.426).

Ancak bu mevcutların önemli bir bölümü Batı Cephesine uzak bölgelerden yollanacağı için zamana ihtiyaç duyulmaktaydı. Dolayısıyla Maliye Bakanlığı Konya'dan bir aylık zaman dilimi içinde 20.000.000 kg. tahıl satın alınacağını bildirdi. Bu kadar yoğun çalışmalar ve alınan tedbirler sonucunda cepheye yer alan birlikler aç kalmamıştır. Fakat bir muharebeye girilecek olursa, stokları olmadığından dolayı idare makamları endişe içindeydiler. Bakanlık tarafından aralık ayı sonlarına doğru ordu, insan, hayvan ihtiyaçlarının teminatı suretiyle sonradan meydana gelebilecek herhangi bir sıkıntıyı önlemek için bir karar alınmıştır. Bu kararda; arpa, yulaf, çavdar, burçak, buğday gibi hububatların il dışına çıkarılmaması için Zonguldak, Bolu, Çankırı, İzmit, Isparta, Denizli, Burdur, Niğde, Konya, Adana ve Ankara Adana illerinin hepsine genelge gönderilmiştir (TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.427; BCA, FON 30.18.1.1, Yer No: 4.42.5).

Batı Cephesi birliklerinin yiyecek ihtiyaçları doğrultusunda, Aralık 1921'de Konya demiryolu üzerinden günlük 95 ton ekmek, 15 ton yemek, 15 ton et ve 108 ton arpa ikmal edilmekteydi. Cepheye yer alan birliklerin et ihtiyacı yeterli miktarda sağlanamaması üzerine Başkomutanlığın da onayıyla bölgedeki göllerden balık avlanmasına başlanılmıştır (TİH Batı Cephesi, 1994, s.259; Ataman, 2007, s.130). Ordu lojistik ve levazım işlerinin daha hızlı ve düzgün biçimde gerçekleştirilmesi için, Bakanlar kurulunun 14 Ocak 1922'de yapılan toplantısında, Başkomutan Mustafa Kemal başkanlığı altında "Harp Encümeni" kurulması kararlaştırılmış ve Encümenin kuruluşu aşağıdaki emirle makamlara tebliğ edilmiştir; "Başkomutan Başkanlığında, Maliye ve Savunma Bakanlıklarıyla Genelkurmay Başkanlığından oluşmak üzere bir Harp Encümeni kurulmuştur. İlk toplantı, 22 Ocak 1922 Pazar günü Mecliste Başkanlık makamında yapılacaktır" (Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, 2013, s.3).

Harp Encümeni, özellikle 22 Ocak'tan itibaren sürekli şekilde 15 Temmuz'a kadar toplantılar düzenleyerek, ordunun iase işleriyle ilgilenmiş ve ikmal sisteminin düzene oturtulmasını sağlamıştır.

Batı Cephesi birliklerinin yiyecek temini kadar giyecek temini konusunda önemli sorunlardandı. Nitekim 1. Ordu Komutanı Ali İhsan Sabis Paşa'nın Batı Cephesinde yaptığı teftişlerin ardından aktardığı şu tespitler oldukça önemlidir:

"...Bunlar, adeta ellerine çıplak ve kirli tüfekler verilmiş bir yığın fukara halinde idi. Askeri üniformalı yüzde beş insana tesadüf edemedim. Geri kalan köylü kıyafetliler vücutlarını koruyacak bir halde olsalar yine şükredeceğim; fakat yarıdan fazlası yırtık kıyafetler içerisinde tamamen mevsimin şiddetine maruz ve mahkûmdur. Kaput, ancak yüzde beş olduğu gibi, don, gömlek, pamuklu ve çorap gibi bol olması gereken malzemelere dahi ihtiyaç vardır. Onda dokuzunda matara, çanta, torba, beylik karavana ve saç istihkâm edevatı yoktur" (Sabis, 1993, s.169).

Bu hususta benzer tespitleri yabancıların da yaptığı görülmektedir. Örnek verecek olursak 1921 yılı ortalarında Ankara'ya ziyarete gelen Ukraynalı General Firunze askerlerin neredeyse çıplak olduğunu ve son derece kötü silahları bulunduğunu belirtirken (Erdaş, 2012, s.424), Sovyet Büyükelçisi Semyon Aralov'da benzer şekilde ordunun giyim-kuşamının, özellikle de kunduralarının çok kötü olduğunu aktarmaktadır (Aralov, 1997, s.102).

Ordunun elbise ihtiyacını gidermek için 1921 Aralık ayında İtalya'dan tahsis edilen 30.000 civarı takım elbisenin yanı sıra yurt içinden yaklaşık 40.000 takım elbise satın alınmıştır.

Ayrıca 243.000 kadar elbise için kontrat yapılmasına rağmen bu miktarın yalnızca 45.100 kadarı alınabildi. Dolayısıyla birlikler bu dönemde ihtiyacı olan teçhizatın sadece yarısına sahipti. Fransızlardan ise yaklaşık 100.000 kadar takım elbise istenmiş fakat ne yazık ki bu elbiseler gelmemiştir (TİH Batı Cephesi, 1994, s.258). Yine Aralık 1921'de Felah Grubu vasıtasıyla 50.000 çift çorap, 10.000 çift yün eldiven, 10.000 metre şayak kumaş alınması bakanlık tarafından emredilmiş ve bunun için 30.000 lira nakit gönderilmişti (TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.462). Millî Savunma Bakanlığı tarafından çeşitli kaynaklardan temin edilen giyim ve donatım eşyalarının bazıları Aralık 1921'de şöyleydi:

Tablo 5. Aralık 1921'de temin edilen eşyalar ve miktarları

Eşyanın Cinsi	Miktarı (Adet)
Ceket	1.965
Çorap	28.364
Eldiven	1.650
Fotin	16.077
Pantolon	1.200
Subay Elbisesi	180
Soba	30

Kaynak: TİH, İdari Faaliyetler, 1975, s. 462-463

Tabloda aktarılan veriler dikkate alındığında Aralık 1921'de yapılan son sevkiyat kısıtlı imkânlarla yapılmış ve ihtiyaçları giderme noktasında zayıf bir sevkiyat olmuştur. Bu nedenle Ocak 1922'de Millî Savunma Bakanlığı Levazım Dairesi halkın elinde bulunan giyecek ve eşya maddelerinden işe yarayanları satın alıp, sağlam olmayan eşya malzemelerini tamir edilmek dikim yerlerine gönderiyor, öbür ihtiyaçları ise bazı yapım evleri ve halka yaptırıyordu (Ataman, 2007, s.147-148). 1922 yılı başlarına doğru, ordunun giyim sorunu bir dereceye kadar çözülmüştür. Ancak birliklerin palto ihtiyacı tam olarak giderilememiş olmasına rağmen uzun pamuklu hırkalarla bu sorun çözülmüştü. Ordunun kışı rahat bir şekilde geçirebilmesine yeterli miktarda çadır sağlanamamış, zeminlik adı verilen toprak altı kışlaları hazırlanmıştı. Salgın hastalıklara karşı her hafta elbise ve çamaşırlar etüvden⁵ geçiriliyordu. Nihayet yapılan çalışmalar sayesinde askerlerin giyim ve kuşamları memnuniyet verici bir düzeye ulaştırılmıştır (Müderisoğlu, 1990, s.513). Mayıs 1922'de Levazımatı Umumiye Dairesi ve 1922 Haziran ayında Adana ve Cephe Komutanlığı dikim ve yapım evlerinden, Batı Cephesine giyim ve donatım ikmal edilmesine rağmen birlikler tamamen giydirilmiş değildi. Öyle ki, Haziran 1922 tarihli bir belgede askerlerin sivil halktan ayırt edilebilmeler amacıyla kollarına bant takmaları ve kimliksiz gezmeleri bildirilmiştir (TİH Batı Cephesi, 1994, s.288-295; Erdaş, 2012; s.423).

Batı Cephesinin Mayıs 1922'de en fazla ihtiyaç duyduğu eşya maddeleri ayakkabı, çamaşır ve portatif çadır idi. Çadır mevcudunun eksikliğinden dolayı birliklerin köylerden çıkarılması, ordunun seyyar hale getirilmesi pek mümkün olmuyordu. Bütün çabalara karşın Batı Cephesi tam anlamıyla giyecek ihtiyaçlarını karşılayamadan Büyük Taarruza girmiştir. 1922 yılının Mayıs-Temmuz ayları arasındaki cephe ihtiyaçları ve cepheye dağıtılan eşyalar şu şekildedir:

Tablo 6. Büyük Taarruz öncesi askerlere dağıtılan eşyalar

Cinsi	İhtiyaç	Dağıtılan
Ceket	85.596	18.066
Don	358.826	78.900
GöMLEK	357.384	78.500
Kaput	95.114	1.900
Pantolon	89.476	37.166
Portatif Çadır	144.783	6.636

Kaynak: Ataman, 2007, s. 150; TİH Batı Cephesi, 1994, s. 295

⁵ Yiyecekleri, nesnelere yüksek ısıyla sterilize ve dezenfekte etmekte kullanılan kapalı araç, <https://sozluk.gov.tr/>

Büyük Taarruz öncesi Batı Cephesi Birliklerine dağıtılan bu eşyalar cephe personelinin elbise ihtiyacını tam olarak sağlayamamıştır. Dolayısıyla birlikler savaşa gidecek eksiği konusunda problem yaşayarak girmişlerdir.

Cephede savaşan askerlerin silah, cephane ve gereçlerinin temininde iç ve dış kaynaklardan yararlanılmıştır. Buna göre iç kaynaklardan, mütarekenin ardından teşkil eden ve farklı isimler altında örgütlenen millî kuruluşlar, İstanbul'dan kaçırdıkları lojistik malzeme ve destekleri Anadolu'ya ulaştırmışlardı. Bu kuruluşların başında Felah-ı Vatan ve Mim Mim grubu gelmektedir. Bunlar, İngiliz, Fransız ve Yunan kontrolü altında olan birçok depoyu basmışlardı. Nitekim Millî Mücadele boyunca bu örgütler Anadolu'ya toplam 82.749 adet çeşitli piyade tüfeği aktarmışlardır. Ayrıca o dönemde Elcezire ve Doğu cephelerinden Batı Cephesine toplam 44.870 adet piyade tüfeği, 209 adet hafif makineli tüfek, 90 adet çeşitli top ve binlerce sandık piyade ve topçu cephane desteği sağlanmıştır (Erdaş, 2012, s.425; TİH Batı Cephesi, 1994, s.414). Dış kaynaklar bağlamında Sovyetler Birliği, İtalya ve Fransa'dan gizli bir şekilde silah ve cephane yardımı gerçekleştirilmiş veya müttefik devletlerin silah ticaretini serbest bırakması üzerine satın alma yoluyla eksiklikler giderilmiştir (Özalp, 1998, s.220).

11 Ekim 1921-31 Temmuz 1922 tarihleri arasında temin edilen levazım ikmal maddeleri, Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü tarafından aşağıda verilen yollar ile cepheye sevk edilmiştir. Bu yollar ve taşınan malların miktarı şu şekildedir;

1. Kayseri-Kırşehir-Yahşihan güzergâhı ile Ankara ve civarına gönderilen gıda ve yem maddelerinin toplam ağırlığı 1.367 ton, teçhizat ve gereçlerinin ağırlığı 49,5 ton,

2. İnebolu-Kastamonu-Çankırı-Kalecik güzergâhı ile Ankara ve civarına gönderilen gıda ve yem maddelerinin toplam ağırlığı 352,5 ton, teçhizat ve gereçlerinin toplam ağırlığı 758, 5 ton,

3. Samsun-Çorum-Sungurlu-Yahşihan güzergâhı ile Ankara ve civarına gönderilen gıda ve yem maddelerinin toplam ağırlığı 287 ton, teçhizat ve gereçlerinin toplam ağırlığı 151,5 ton,

4. İzmit üzerinden Ankara ve civarına gönderilen gıda ve yem maddelerinin toplam ağırlığı 1367 ton, teçhizat ve gereçlerinin toplam ağırlığı 49,5 tondur.

Büyük Taarruz hazırlıklarının yürütüldüğü esnada Ankara ve Yahşihan'a nakledilen ve yukarıda aktarılan levazım ikmal maddelerinin önemli bir kısmı Ankara-Polatlı demiryolu hattı ve Yahşihan-Ankara dekovil hattı ile Polatlı'ya getirilmiştir. Bu dönemde lojistik destek bakımından Batı Cephesi genel itibarıyla Polatlı'ya nakledilen bu levazım ikmal malzemeleri ile sağlanmıştır (TİH İdari Faaliyetler, 1975, s.415-420).

Sonuç

Mondros Mütarekesi'nin ardından, İtilaf Devletleri yurdun birçok bölgesinde işgallere başlamışlardı. Mütareke'nin Hükümlerinden yararlanan İtilaf Devletleri, İstanbul Hükümeti'ne dayatmaları sonucunda Türk Ordusu'nun kadrolarını küçültüp, kadro fazlasını terhis ettirmişler ve her türlü silah, cephane, muhabere ve levazım malzemesi gibi çeşitli araç gereçleri toplatmışlardır. Sadece bununla kalmayıp bir kısım silah ve cephaneyi de tamamen ortadan kaldırmışlardı. Bu durumda Türk Ordusu'nun önemli ölçüde mücadele gücü kırılmış oluyordu. Dolayısıyla pek çok olumsuz şartlar altında gerçekleştirilen İstiklal Harbi'nde, Batı Cephesi birlikleri levazım ikmal faaliyetleri kapsamında büyük problemler ile mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Söz konusu problemler açısından bakıldığında en büyük sıkıntı mali kaynak sorunu olmuştur. Bu sorunu gidermek için vergi miktarlarında artışlar yapılmış, Tekâlif-i Milliye Emirleri gibi önlemlerin alınmış ve ayrıca yurt dışından mali yardım kaynakları da devreye sokulmuştur.

Batı Cephesinde karşılaşılan bir diğer sorun ise bütün çaba ve faaliyetlere rağmen gidecek konusunda yaşanan sıkıntılardır. Özellikle ihtiyaçları giderebilecek olan sanayi kuruluşlarının işgal altında olan bölgelerde yer alması Millî Savunma Bakanlığı'nın elini büyük

ölçüde zora sokmuştur. Levazım ikmal faaliyetleri kapsamında tedarik edilen malzemelerin cepheye sevkiyatı noktasında karşılaşılan zorluklar ise farklı boyutta mücadelelere sahne olmuştur. Keza devrin önemli ulaşım ağı olan demiryollarının büyük bir bölümü işgal altındaydı. Dolayısıyla sevkiyat işleri şartlar elverdiği ölçüde ilkel imkânlarla eşek, at, deve, kağnı vb. şekilde gerçekleştirilmiştir.

Batı Cephesi'nde gerçekleştirilen levazım ikmal faaliyetleri muharebelerin sonucuna büyük oranda tesirde bulunmuştur. Türk Ordusu Kütahya-Eskişehir Savaşlarını ikmal yetersizliği neticesinde kaybederek geri çekilmek zorunda kalırken; Sakarya Meydan Muharebesini zaferle sonuçlandırmasının en önemli sebeplerinden birisi ise Tekâlif-i Milliye Emirleri sayesinde Türk Ordusu'nun Yunan Ordusu'na kıyasla çok daha iyi bir şekilde ikmal edilmesidir. Büyük Taarruza hazırlık sürecinde de ordunun beslenmesi, ihtiyaçların ve eksikliklerin giderilmesi gibi konulara yoğunlaşmış ve bu işleri yürütecek olan Harp Encümeni kurulmuştur. Kurulan bu encümen levazım ikmal faaliyetlerine verilen önemi göstermesi bakımından önemlidir.

Kaynakça

- Albayrak, M. (1998). *Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)*, Atatürk Araştırma Merkezi.
- Altay, F. (1970). *10 yıl savaş ve sonrası (1912 – 1920)*, İnsel Yayınları.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi* (1992). 14, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- Aralov, İ. S. (1997). *Bir Sovyet diplomatının Türkiye hatıraları*, (Hasan Ali Ediz, Çev.), Cumhuriyet Gazetesi Armağanı.
- Atakan, R (1988). Türk İstiklal Harbi'nde idari faaliyetler ve lojistik, *Askeri Tarih Bülteni*, Genelkurmay Basımevi.
- Ataman, G, M. (2007). *Kurtuluş Savaşı'nda levazım ikmal faaliyetleri*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara.
- Aybars, E. (1997). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi I*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Bayar, M. (1945). *İstiklal Savaşında Türk denizcileri*, Kenan Matbaası, İstanbul.
- BCA, FON 30.18.1.1, Yer No: 4.36.7.
- BCA, FON 30.18.1.1, Yer No: 4.42.5.
- Erdaş, S. (2012). *Büyük Taarruz öncesi lojistik faaliyetler*, Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Millî Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu, C. I, Uşak.
- Ezer, F. (2013). 2. İnönü Savaşı'nın ikmal ve iaşesi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 102(202), 99-112.
- Ezer, F. (2014). Tekâlif-i Milliye emirleri ve tatbikatı. *Turkish Studies*, 9(4), 445-456.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, (1973), Belge No. 1511.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, (2013), Yıl. 62, Sayı. 130.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, (2015), Belge No. 20.
- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 15.06.2022).
- İlgürel, M. (1999). *Millî Mücadele'de Balıkesir kongreleri*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kayabalı, İ. ve Arslanoğlu, C. (1976). İstiklal Savaşı ve Batı Cephesi. *Doruk Dergisi*, Ankara.
- Kayıran, (1989). Tekâlif-i Milliye emirleri ve uygulanışı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5(15), 639-664.

- Müderrişoğlu, A. (1990). *Kurtuluş Savaşının mali kaynakları*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- Özalp, K. (1998). *Millî Mücadele I*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özkaya, Y. (1985). İstiklal Savaşında Türk halkının Kuvâ-yı Milliyyeye ve Milli Orduya katkıları, İkinci Askeri Tarih Semineri, Ankara.
- Sabis, İ, A. (1993). *İstiklal Harbi ve gizli cihetleri*, C. V, Nehir Yayınları.
- Selek, S. (2010). *Anadolu ihtilali*, C. I, Kastaş Yayinevi.
- Sofracı, E, İ. (2020). Milli Mücadele döneminde Anadolu'nun ekonomik ve mali durumuna dair bir analiz (1919-1922), *Researchgate*, 80-116.
- Sürmeli, S. (1998). *Millî Mücadele'de Tekalif- i Milliye emirleri*, Atatürk Araştırma Merkezi. (1918 –1920), Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Süt, R. (2008). *İzmir'in işgalinden Sakarya Meydan Muharebesi sonuna kadar (1919-1921) Batı Cephesi ikmal sistemi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Afyonkarahisar.
- Şapolyo, E, B. (1965). Atatürk ve üç kılıç. *Türk Kültürü Dergisi*, 37, Kasım.
- Şavklı, C. (2015). Sakarya Savaşında levazım ikmal faaliyetleri, Sakarya Zaferi ve Haymana 2, Ankara.
- Tarih-IV (1934)*. T.T.T. Cemiyeti Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları* (1985). 2 Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- TBMM Kavanin Mecmuası, Devre: 1, TBMM Matbaası, Ankara.
- Timur, T. (2013). *Türk Devrimi ve sonrası*, İmge Kitabevi.
- Tural, M. A. (1995). Tekâlif-i Milliye (Halka borcu kalmayan devlet), *AAMD*, 11, 32, Temmuz.
- Turan, Ş. (1991). *Türk devrim tarihi (İmparatorluğun çöküşünden ulusal direniş)*, 1. Kitap, Bilgi Yayinevi.
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, (1991), 2/ 2, Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, (1974), 2/4, Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, (1972), 2/5, Kit. 2, Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, (1994), 2/6, Kit. 1, Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, (1995), 2/6, Kit. 2, Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler*, (1975), 7, Genelkurmay Basımevi.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, TBMM Hükümeti Dönemi Özet Tarihi*, 4/1, Genelkurmay Basımevi.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu (TDK) Yayınları.
- Türkman, S. (1997). *Kurtuluş Savaşında Batı Cephesi'nde iaşe*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İzmir.
- Türkmen, Z. (2001). *Mütareke döneminde ordunun durumu ve yeniden yapılanması*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Uçak, H, İ. (1985). *Tarih içinde Haymana*, Haymanalılar Yardımlaşma ve Tanışma Derneği, Yayın, 1.

Ünal, T. (1972). Millî Mücadele'de ekonomik durum, *Türk Kültürü Dergisi*, 118(10), Ordu Sayısı, Ankara.

Yaman, E, A. (1993). Kurtuluş Savaşı ekonomisi ve maliyesi. *Atatürk Yolu Dergisi*, 3(12).

Yazman, Ş, M. (1999). *Anadolu'nun işgali (İstiklal Savaşı nasıl oldu)*, Kamer Yayınları.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %50

2. yazar katkı oranı : %50

İngiliz, İtalyan ve Fransız Basınında Büyük Taarruz ile İlgili

Yayınlanan Haberler ve Türk Basınındaki Yansımaları

News about the Great Offensive in the British, Italian, and French Press and its Reflections in the Turkish Press

Öğr. Gör. Dr. Gül ÇAKIR¹

Öz

Türk Ordusu 26 Ağustos 1922 yılında Yunan ordusuna karşı beklenmedik bir taarruz hareketi başlattı. İngiltere, Fransa ve İtalya'nın siyasi yetkilileri 1922 yılında Türk ve Yunan savaşını sonlandıracak bir barış konferansı hazırlığındayken Türklerin bu ani saldırısını duyunca büyük bir şaşkınlığa düştüler. İngiliz, İtalyan ve Fransız basını Büyük Taarruz sırasında cephedeki gelişmeleri okuyucularına yansıttı. Üç devletin basını Yunanlara karşı kazanılan Türk başarılarını gizlemediler. Özellikle Fransız ve İtalyan basını Türklerin Yunanlara karşı kazandığı zaferden dolayı duydukları sevinci saklamadı. Türk ordusunun ve Mustafa Kemal'in bu savaşta üstün bir başarı gösterdiği, Yunanların ise bozguna uğradığı ve savaşın sonucunun Yunanlar için bir felâket olduğu şeklinde değerlendirmeler yapıldı. İngilizlerin Anadolu'da uyguladığı siyasete sırt çeviren Fransız ve İtalyanlar, bu zaferle haklı çıktıklarını basın aracılığıyla Dünya kamuoyuna gösterdiler. Fransız ve İtalyan basınına göre bu savaşta kaybeden iki taraftı. Biri İngiltere diğeri ise Yunanistan. İngiliz basını ise kendi yönetiminden çekinmeyerek Başbakan Lloyd George'un Anadolu'da uyguladığı siyaseti eleştirdi, Türk başarısını bu siyasetin iflası olarak gösterdi. Türk basını da üç büyük devletin basınında yer alan haberleri okuyucularına aktardı. Böylece hem dış dünyaya hem de kendi kamuoyuna Anadolu'daki Türkiye ve Yunanistan arasındaki savaşta Türklerin haklı ve başarılı olduğunu gösterdi. Bu çalışmada esas kaynak, 1922 yılına ait İngilizce ve Osmanlıca yazılmış gazetelerdir. İtalya ve Fransa basınına ait veriler konunun uzmanları tarafından yazılmış eserlerden alınmıştır. Çalışmanın amacı Büyük Taarruz' un Büyük Devletler tarafından nasıl ele alındığını ortaya koymak, Türk basınının da buna olan ilgisinin ne derecede olduğunu göstermektir. Ayrıca çalışma Türk ve yabancı basınının Büyük Taarruz'a ilişkin haberlerinin uyumluluğunu görmek açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Büyük Taarruz, İngiliz basını, İtalyan basını, Türk basını, Fransız basını, Yunanistan, Türkiye, Milli Mücadele

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The Turkish Army launched an unexpected offensive against the Greek Army on August 26, 1922. The political authorities of England, France and Italy were shocked when they heard this sudden attack of the Turks while they were preparing for a peace conference that would end the Turkish and Greek war in 1922. The British, Italian and French press informed their readers on developments at the front during the Great Offensive. The press of three states did not hide the Turkish successes against the Greeks. Especially the French and Italian press did not hide the joy they felt for the victory of the Turks against the Greeks. They concluded that the Turkish army and Mustafa Kemal had a great success in this war, the Greeks were defeated, and the result of the war was a disaster for the Greeks. The French and Italians, who turned their backs on the British policy in Anatolia, showed the world public opinion through the press that their position is rightful, by this victory. According to the French and Italian press, two sides lost this war. One is England, and the other is Greece. The British press, on the other hand, did not hesitate to criticize its own administration and Prime Minister Lloyd George's policy in Anatolia, and

¹Dokuz Eylül Üniversitesi, Rektörlük, gul.karacaer@deu.edu.tr

Atf için (to cite): Çakır, G. (2022). İngiliz, İtalyan ve Fransız basınında Büyük Taarruz ile ilgili yayınlanan haberler ve Türk basınındaki yansımaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), 38-53.

cited the Turkish success as a bankruptcy of this policy. The Turkish press also conveyed the news from three big states' press to their readers. Thus, this showed both the outside world and its own public that the Turks were rightful and successful in the Turkish - Greek war in Anatolia. In this study, the main source is 1922 dated English and Ottoman newspapers. The data related to Italian and French press are taken from the works written by experts of the subject. The aim of the study is to reveal how the Great Offensive subject was handled by the big states and to show how the Turkish press is interested in it. In addition, the study is important in terms of seeing the compatibility of the news in Turkish and foreign press about the Great Offensive.

Keywords: Great Offensive, British press, Italian press, Turkish press, French press, Greece, Turkey, National Struggle

Paper Type: Research

Giriş

Millî Mücadele süresince önemli direnişlerin gösterildiği cephelerden bir tanesi Batı Cephesi idi. Türk ordusu, bu cephede önemli askerî başarılar elde etmişti. Batılı büyük devletlerden maddi ve manevi güç alan Yunan Hükümeti, 1919 yılından itibaren Yunan ordusunu Anadolu'ya sevk ederek büyük bir işgal eylemine girişmişti. Yunan ordusu 15 Mayıs 1919'da İzmir'den başlattığı işgal hareketini gün geçtikçe genişletmiş ve Ankara'yı da hedefine koymuştu. 1921 yılı boyunca Türk ordusu sınırlı kaynaklara sahip olsa da tüm gücünü kullanarak Yunan saldırılarına karşı Türk milletini ve vatanını müdafaa etmişti. Millî Mücadele, gücünü Büyük Devletlerden alan Yunan ordusuna karşı verilmişti. Türk askerleri, Batı Cephesi'nde İnönü savaşları ve Sakarya Meydan Muharebesi ile Yunan ordusuna karşı büyük başarı kazanmıştı. Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra cephede bir nebze gerileyen Yunan ordusu 1922 yılında herhangi bir saldırı düzenleyemedi (Kili, 2008, s.114-140). Buna mukabil 1922 Ağustos'unda Türk ordusunun Yunan ordusuna karşı bir saldırı yapacağını Yunan Hükümeti gibi Büyük Devletler de tahmin etmemişlerdi. Büyük Devletlerin Türk ve Yunan tarafına sunduğu 26 Mart barış teklifi Türkler tarafından kabul edilmeyince; Büyük Devletler, Türklerin bahar aylarında bir saldırı ihtimaline yer vermişlerdi. Türkler, Ağustos'a kadar böyle bir girişimde bulunmamıştı. Artık yaz bitecek, yağmur dönemi başlayacaktı. Yunanlara ve Büyük Devletlere göre; sonbaharın uygun olmayan koşullarında Türkler bir saldırı yapmayı göze alamazdı. Bu süreçte Yunanistan, Türklerle Afyon'dan herhangi bir saldırı yapmayı planlamadı. Önemli ölçüde birliklerini Çatalca hattına kaydırarak İstanbul üzerinde baskı kurmaya çalıştı. Yunanistan'ın amacı bu şekilde Müttefiklere baskı yaparak Şark Konferansı'nın toplanmasını hızlandırmak ve Anadolu'daki çatışma duruma son vermektir. Savaşın sonlanmasını isteyen Yunanistan, emperyalist talepleri doğrultusunda Anadolu'daki hâkimiyet alanının belirlenmesini arzuluyordu. Hatta Yunanistan, 1922 yılının Temmuz ayının sonunda Anadolu'da muhtar idare ilanlarında bulundu. Muhtar idareler ne Büyük Devletler ne de TBMM Hükümeti tarafından tanınmadı. Diğer taraftan Yunanistan'ın İstanbul'a girme planı da Müttefikler tarafından bozuldu. Yunanistan'ın tüm hamleleri boşa çıkmış, ülkelerinde siyasal krizler yaşanmıştı (Çakır, 2022, s.61-82). Bu süreçte Yunanistan'ın tüm çabaları neticesiz kalmıştı. 1922 yazında ise Anadolu cephesinde genel anlamda büyük bir sessizlik yaşanıyordu.

Bu sessizlik dönemi Türklerin 26 Ağustos'ta Afyon'dan başlattığı saldırı ile bozulmuştu (Vakit, 31 Ağustos 1922, s.1). Başkumandan Meydan Savaşı sırasında Batılı devletler dikkatlerini savaşın seyrine vermişlerdi (Üçüncü ve Sarıman, 2016, s.269-310). Henüz savaş bitmeden Avrupa kamuoyu, Anadolu'daki Türk ve Yunan savaşı hakkında çeşitli fikirler ortaya koymuş ve yeni tartışmalar doğmuştu. Büyük Taarruz'un başlamasından önce ise Fransa ve İtalya tarafı bu savaşta Yunan ordusunu desteklemekten vazgeçmişti. Yunanların, Anadolu'da Türklerle karşı askerî bir başarı elde edeceğine şüpheyle bakılmaktaydı (Gönlübol, Sar, 1996, s.35-41). Hem taarruz öncesinde hem de taarruz sırasında TBMM Hükümeti ve Yunan Hükümeti arasındaki münasebetlerde Büyük Devletlerin odaklaştığı çeşitli konular olmuş ve Batının iki devletin meseleleri hakkındaki görüşleri, tavırları Türk kamuoyuna yansımış ve dikkatle takip edilmişti. Büyük Devletlerden olan Fransa ve İtalya artık TBMM Hükümeti'ne

daha farklı bir bakış açısı geliştirmişti. Söz konusu devletler, TBMM Hükümeti'nin siyasal varlığını resmen tanımış ve potansiyel gücünün farkına varmışlardı. Özellikle Batı Cephesi'nde kazanılan askeri başarılar Fransa ile Türkiye arasında Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921) gibi yeni siyasal anlaşmanın imzalanmasına vesile olmuştu (Budak, 1997, s. 405. Soysal, 2000, s.50-52. Yavuz, 1992, s.273). Türkiye ve Fransa arasındaki diplomatik faaliyetler Türk ve yabancı basını artık daha çok meşgul etmeye başlamıştı. Büyük Devletlerin Yunan Hükümeti'ne karşı tavırları da eskisi gibi çok dostane değildi. Fransa gibi İtalya da Yunanistan'ın Anadolu'daki siyaset ve eylemlerini körü körüne desteklemedi. Yunanistan'ın Batı Anadolu'da muhtariyet ilanları ve İstanbul'a girme planları Büyük Devletlerin odaklaştığı yeni konuları oluşturmuş ve kamuoyu dikkatini bu konuya vermişti. Yunanistan'ın bu girişim ve talepleri, söz konusu devletleri oldukça rahatsız etmişti (Çakır, 2022, s.61-82). TBMM Hükümeti ve Yunan Hükümeti arasındaki münasebetlerde Büyük Devletlerin odaklaştığı bir diğer konu da yakında toplanması düşünülen Şark Konferansı idi. Büyük Devletler, Anadolu'daki savaşa son vermek, Şark Meselesi'ni çözüme kavuşturmak adına bir konferans düzenlemeyi planlamışlardı. Yunanistan, bu konferansın toplanması konusunda oldukça hevesliydi. Bir an önce kendisine davet gelmesini beklemekte idi. Artık savaşacak gücü olmayan ve açmaza giren Yunanistan, bir barış anlaşmasının imzalanması için Büyük Devletlerin gerekli adımları atmasını beklemekteydi. Fakat Türklere bu aşamadan sonra Sevr'in kabul ettirilemeyeceği de aşikârdı. Özellikle TBMM Hükümeti'nin İngilizler nezdinde başlattığı dostane nitelikte diplomatik girişimler sonuçsuz kalmış ve Mustafa Kemal Paşa, Yunanlara karşı kesin bir askerî zafer kazanılmadan Anadolu'da barışın sağlanamayacağını anlamıştı (Yaman, 1997, s. 246. Üçüncü ve Sarısamam, 2016, s.270).

Mustafa Kemal Paşa, Türk ordusunun Yunan ordusuna karşı taarruz yapabilmesi için büyük bir gizlilik dâhilinde askerî hazırlıklar başlatmıştı. Tüm hazırlık ve planların yapılmasından sonra Türk ordusu, 26 Ağustos 1922 yılında Yunan ordusuna karşı Afyon'dan Büyük Taarruz'u gerçekleştirdi. Türk ordusu 5 gün içerisinde büyük askerî başarılar elde ederek Yunan işgali altındaki Afyon, Eskişehir, Uşak, Kütahya gibi kentleri geri aldı (Görgülü, 1992, s.1-40).

Başkumandan Meydan Savaşı sırasında Türklerin kazandığı başarılar, Müttefik devletlerle Yunanistan'ın işbirliğinin başka boyutlara evrilmesine sebep olmuştu. Artık Fransa, Yunanistan'a mali, siyasi ve askerî alanda destek vermiyordu. Fransa, Özellikle Türk basını, Dünya kamuoyunun Türklerle ilgili olan bakış açılarının ne şekilde değiştiğini dikkatle takip etmiş ve bu yöndeki gelişmeleri halka aksettirmişti.

1. Büyük Taarruz Öncesinde İtalya, İngiltere, Fransa ve Türkiye İlişkilerine Genel Bakış

1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı 1918 yılında bittiğinde Osmanlı Devleti, yenik devletler arasında yerini almıştı. İtilaf Devletleri ile 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmış ve mütareke kavramının sınırlarını zorlayan bu antlaşma ile Anadolu toprakları işgale açık hale gelmişti. İngiliz, Fransız ve İtalyan güçleri gerekçe gösterme zahmetinde bile bulunmadan Osmanlı topraklarının büyük bir bölümünü işgal etmişlerdi. İstanbul, Doğu Trakya, Musul, Boğazlar, Antalya, Hatay, Adana-Mersin bu güçlerin denetimine geçmişti. Diğer taraftan da Anadolu'nun diğer önemli kentleri söz konusu devletlerin görevlileri tarafından denetlenmekteydi. Mütareke şartları ile savunma gücü elinden alınmış olan Anadolu halkına ise olumsuz muameleler yapılmıştı. Sina Akşin'e göre; özellikle İngiliz ile Fransız yetkilileri Anadolu'da Türk halkına sömürge halkı muamelesi yapmış, azınlıkların karşısında Türk halkının hakları gasp edilmiş, ölçsüz tavırlar sergilenmişti. Ancak; Türklerin Batı cephesindeki başarılarından sonra İngiliz siyasetini artık onamayan Fransızlar, bölge halkı üzerindeki davranış tarzlarını değiştirmeye başlamışlardı. İtalyanlara gelince ise durum biraz daha farklıydı. Akşin'e göre; İtalyan güçlerinin Anadolu halkına olan davranışları daha insani bir boyutta idi. İtalyanlar, Türk halkının sempatisini kazanmaya çalışmaktaydılar. Bunun sebebi ise halkın, gözünde kendi lehlerinde bir algı yaratmak ve bölgenin ekonomik fırsatlarından

faydalanmaktı. İtalyanlar ekonomik çıkarları doğrultusunda hareket etmekteydi ve bu durumda bölge halkına verilecek zarar kendilerinin iktisadi menfaatlerine zarar verebilirdi. Yunanların, 1919 yılında Anadolu'da başlattığı işgal süresince bölge halkına karşı tutum çok sert ve zalimce idi (Akşin, 2009, s.119).

İngiliz, Fransız ve İtalyanlar daha önceden tasarladıkları, son rötuşlarını 18 Ocak 1919'da başlayan Paris Barış Konferansı'nda yaptıkları Osmanlı topraklarını paylaşım planlarını bir bir hayata geçiriyorlardı. Ancak en başta İtalyanlar daha sonra da Fransızlar, İngilizlerle bu konuda olan uyumlarını kaybedecekler, birçok konuda tereddüde düşeceklerdi. Bu üç devlet birbirleri ve Türklerle olan siyasi ilişkilerinde Yunanistan faktörü ile büyük dönüşüm yaşayacaklardı. Yunan Başbakanı Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda tarihsel iddialar ortaya atacak, Anadolu'da yaşayan Rumların zulme uğradığı ve Anadolu Rum nüfusunun çokluğu gibi doğruluğu olmayan gerekçeleri öne sürecek ve İzmir'i işgal etme hakkını elde edecekti. Yunanların bu iddialarına karşın Batı Anadolu'daki toprak talepleri en başta İngilizler tarafından onay görecekti. Yunanların Paris Barış Konferansı'ndan kopardıkları toprak hakkı İtalya'yı çileden çıkarmıştı (Dilek, 2013, s.31-42). İtalyanlar, konferansta ne kadar tepki verirse versin Yunanlara bu iznin verilmesine engel olamayacaklardı. İşte bu gelişme İtalyanlar ile İngilizlerin arasını soğutacak nitelikteydi. Diğer taraftan da bu gelişmenin bir sonucu olarak Türkiye ile İtalya ilişkilerinin olumlu yönde seyretmeye başlayacaktı. Daha önce gizli anlaşmalarla İtalya'ya vadedilen yerlerin bir kısmı Paris Konferansı ile Yunanistan'a verilmişti. Akdeniz'i hâkimiyet alanında tutmak isteyen İtalya için bu durum oldukça rahatsız edici idi. Yunanların 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal ettikten sonra işgal alanını daha da genişletmesi ve İngilizlerin de buna razı gelmesi İtalyanların, Yunanistan ile İngiltere'nin eylem ve söylemlerine tepkili bir tavır takınmasına sebep oldu.

İtalyanlar, Paris Barış Konferansı'nda Anadolu'dan istedikleri payı koparamayınca, Mondros Mütarekesi'nin ardından müttefiklerinden bağımsız bir şekilde davranarak Güney Batı Anadolu'yu işgal ettiler. Onların Anadolu'da gerçekleştirdikleri işgal yöntemi Yunanistan'ın uyguladığından daha farklıydı. Onlar daha yumuşak bir işgal politikası takip ettiler. Bölge halkının nefret ve tepkisine sebebiyet vermemek İtalya'nın Anadolu'da uyguladığı işgal politikasının bir parçasıydı. Bölge halkının tepkisini çekmeyerek, diğer işgalcilere göre daha insani tavırlara sahip olarak bölgeden ekonomik kazançlar elde etmek onların esas hedeflerinden bir tanesi idi(Çelebi, 1998, s.167).

Türkiye ile İtalya ilişkilerinin iyi bir seyirde gitmesinde İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Sforza'nın büyük bir etkisi olmuştu. Ankara Hükümeti de İtalyan taleplerinin Misâk-ı Millî'ye uygun olmamasına rağmen söz konusu devletle olan ilişkilerini geliştirmiş, bozulmaması için çaba sarf etmişti (Çelebi, 1998, s.204, 205). İtalyanlar da bazı pürüzlere rağmen Türklerle iyi geçinmek için çaba sarf ettiler. İtalyanlar, Anadolu'da ekonomik avantajlar elde etmek için de Türkler ile arayışı iyi tutmaya çalıştı. Onlar, Yunanların Anadolu'daki hareketinde başarısız olacaklarına inanmaktaydılar ve Yunanların başarısızlığını görmek istiyorlardı. Yunanlar başarısız olduğu takdirde İtalyanlar Avrupa kamuoyunda kendilerini haklı göstermiş olacaklardı. İngilizlerin Yunanistan ve Batı Anadolu hakkındaki siyasetinin yanlışlığını kanıtlanacaktı. Dolayısıyla İtalyanlara haksızlık yapıldığı anlaşılacaktı. İtalya'nın duruma olan bakış açısı böyleydi. Türk ordusunun Batı Cephesinde kazandığı askeri başarılar İtalyanların iddialarının gerçekleşeceğine dair umudunu arttırdı. İtalyanlar, Türk ordusuna askeri malzeme konusunda önemli destekler verdiler. Ancak İtalya'da iç siyasette sıkıntılar yaşanmaya başladı. 1921 yılından itibaren İtalyanlar sessiz bir biçimde boşaltmaya başladılar. 1921'de Cavaliere Tuozzi İtalya'dan Ankara'ya geldi. Ankara Hükümeti, Fransızların yaptığı gibi İtalyanların da Misâk-ı Millî'yi tanıyan ikili anlaşma imzalamalarını istemekteydi. İtalyan temsilci Tuozzi'nin Ankara'ya geliş amacı ise Üçlü Anlaşma'nın kendilerine sağladığı menfaatleri Ankara'ya onaylatmak, Ankara'dan mali ayrıcalıklar almaktı. Fakat yapılan görüşmelerden olumlu bir netice çıkmadı (Çelebi, 1998, s.187). Türk ve İtalyanların bir anlaşma yapamaması İngilizleri oldukça sevindirdi. Yine de ilişkileri sürdürmek adına Tuozzi ile görüşülmesi de önemliydi.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin muhabiri Tuozzi ile bir mülakat yapmış ve mülakat gazetede yayınlanmıştı. Bu mülakatta İtalyanların hürriyet aşığı olduğu, bu uğurda mesai harcayanların da İtalya'da sempatiyle bakıldığına dikkat çekiyordu(Tercüman-ı Hakikat, 10 Ocak 1922. Açıksoz, 18 Ocak 1922).

1922 Mart ayında İngiltere, Fransa ve İtalya; Türkler ve Yunanlar arasında barışın sağlanması için bir sulh teklifinde bulunmuşlardı. Bu süreçte hep Türklerle temasta kalınmıştı. İtalyan Dışişleri Bakanı Schanzer, Yusuf Kemal Bey ile yaptığı görüşmede bağımsız bir Türkiye'nin varlığını onaylıyordu. Ancak karşılığında İtalya'nın mali çıkarlarını öne sürmekten çekinmiyordu (Tengirşek, 1981, s.255. Tercüman-ı Hakikat, 22 Mart 1922).

İtalyanlar, Yunanların zafer kazanacağına inanmıyordu ve Anadolu'dan çekiliyordu. Dönemin Türk gazeteleri İtalyanların Anadolu'dan çekilişini yayınlıyordu. Bir gazete "Anadolu'daki kıtaatına tahliye emri verdi" şeklinde haberler yayınlanmıştı (Tercüman-ı Hakikat, 21 Nisan 1922). İtalyanlar, Söke'yi, Kuşadası'nı Nisan 1922'de boşaltmışlardı (Akşam, 25 Nisan 1922.Tercüman-ı Hakikat, 28 Nisan 1922). Menderes civarı da tahliye edilmişti. Ancak İtalyanların boşalttığı yerler bu sefer Yunanlar tarafından işgal ediliyordu (Tevhid-i Efkâr, 23 Nisan 1922).

Yunanlar, 1922 yılının Temmuz ayının sonlarına doğru iki önemli girişim ve talep ile dikkat çekmeye çalıştılar. Bunlardan bir tanesi, Yunan güçlerinin İstanbul'u işgal etmesi ile ilgiliydi. Diğeri ise İzmir ve havalisinde muhtariyet ilanıydı. (Üçüncü, 2016, s.48-53). Yunanların İstanbul'u işgal etmek için istediği izin İtalyanlar, Fransızlar ve İngilizler tarafından reddedilmiş, böyle bir durumun gerçekleşmesi ihtimalinde büyük güçlerin askeri güç kullanacağı da belirtilmişti (Vakit, 31 Temmuz 1922. Belen, 1973, s.553. Yenigün, 2 Ağustos 1922). 30 Temmuz 1922'de Yunanlar tarafından Anadolu'da ilan edilen İyonya devletini de İtalyanlar, İngilizler ve Fransızlar tanımadılar (Vakit, 15 Ağustos 1922). Bundan sonraki süreçte İngiliz, İtalyan ve Fransızlar Şark meselesinin çözümü için toplanması planlanan Venedik konferansının şartlarını müzakere ediyorlardı. Bu müzakereler devam ederken 26 Ağustos'ta Türk ordusu Yunanlara karşı büyük bir taarruz başlattı.

Millî Mücadele sırasında Türk ve Fransızların dostluk ilişkilerinin gelişmesinde çeşitli faktörler bulunmaktaydı. Aristide Briand'ın başbakanlığa gelişi bu faktörlerden bir tanesidir. Çünkü Briand, bir önceki başbakana göre daha barışçıl bir politika izlemekten yana tavır sergileyen karakterdi. Diğeri ise Anadolu'daki güçlü direniş idi. Antep, Maraş, Kilikya gibi yerlerdeki Türk direnişi Fransa'yı gittikçe kaygılandırmaktaydı. Fransa, bu bölgeyi elinde tutamayacağını anlamıştı. Diğeri faktör ise İngilizlerle Fransa arasındaki ittifakın zayıflaması idi. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransızlar, Almanların ağır yükümlülükler altına sokulmasını istemekteydi. Fransa, bunu temin etmek için Paris Barış Konferansı'nda İngilizlerin yanında durdu ve İngiliz görüşlerine destek verdi. Ancak İngilizler, Fransa'nın Almanya konusundaki isteklerinin gerçekleşmesine yardım etmediler. Zira İngiltere, Avrupa'da Fransa'nın üstün bir hale gelmesini istememekteydi. Bu durumda Fransız siyasetinde önemli değişiklikler oldu. Fransa, İngiliz destekçiliğini terk etmeye başladı(Akyüz,1988,s.348. 2000, s.294. Şimşir, 1972, s.28-30).

Türk ve Fransız ilişkilerine gelince iki taraf arasında en önemli yakınlaşma Batı cephesinde Türk ordusunun Yunanlara karşı başarı elde etmesinden sonra başladı. Fransa da Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'da işgaller gerçekleştirmişti. Fakat bir süre sonra Kilikya, Antep, Urfa, Maraş'ı elinde tutamayacağını anlamıştı. İngilizlerin Anadolu'daki siyasetine de tam olarak destek vermiyordu. Yunanların Anadolu'daki hareketleri de İtalya gibi Fransızları da rahatsız etmişti. Anadolu'da güçlü bir Yunan devletinin varlığı Fransa'nın işine gelmiyordu. Türklerin onlara olan dış borcu ve Anadolu'da sahip olunan imtiyazlar da düşünüldüğünde Türkiye'nin varlığının devamından yana olmak daha mantıklıydı. Öncelikle 1921'de Bekir Sami Bey ile bir anlaşma yapılmıştı. Ancak bu anlaşma TBMM tarafından geçersizleştirilmişti. Fransızlar da İtalyanlar gibi isteklerini Türklere silah yoluyla kabul

ettiremeyeceklerini anlamışlardı. Bu nedenle iki devlet arasında çeşitli görüşmeler başlamıştı. Ankara Hükümeti, Fransızlara Misâk-ı Millî'yi kabul ettirmek istiyordu. Fakat Fransızlar, Sevr'i tamamen yok sayma niyetinde değildi. Bununla beraber kapitülasyonların kaldırılması da Fransa için kaygı yaratmaktaydı. İki devlet arasındaki görüşmeler Türk ordusunun Kütahya-Eskişehir'deki yenilgisi ile kesintiye uğramıştı. Fransa, Sakarya Savaşı'nda Türk ordusunun başarısını görünce tekrar temasa geçti. Nihayetinde 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması'nın imzalandı. Fransa, Misâk-ı Millî'yi tanıdı. Türkiye'nin Suriye sınırı Hatay hariç belirlendi (Akyüz, 1988, s.225-317). Ankara Antlaşması ile Fransa ile İngiltere ittifakına büyük zarar verildi.

Büyük Taarruz öncesinde ise Fransızlar, Yunanistan'ın Doğu Trakya'daki hareketlerinden rahatsız olmuş, daha önce belirttiğim gibi Yunanların Anadolu'da muhtariyet ilanına ve İstanbul'un işgali projesine karşı sert tepkiler ortaya koymuştur (Hâkimiyet-i Milliye, 9 Ağustos 1922. Vakit, 15 Ağustos 1922). Fransızlar ayrıca TBMM resmi yetkilisi olan Fethi Bey'i Paris'te iyi karşılamışlar, Anadolu'nun geleceği ve barış esasları hakkında görüşme yapmışlardı. O sıralarda Yakın Doğu'nun geleceği hakkında kararların alınacağı bir konferansın toplanması görüşülüyordu. Fransız ve İtalyanlar Anadolu'nun tahliyesi konusunda Türk tezine destek veriyordu (İleri, 26 Ağustos 1922).

Büyük Taarruz'a kadarki süreçte Türkiye ile İngiltere ilişkilerinin çok iyi boyutta geliştiğini söylemek pek mümkün değildir. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra bir takım İngiliz yetkilileri başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun birçok kentinde denetim kurmuşlardı. Ancak İngilizler, Anadolu'da Türkler ile fiili bir mücadeleye girmemişlerdi. Yunanları öne sürmek daha akıllıca gelmişti onlara... İngiliz yönetimi, Anadolu'daki mücadeleyi ve TBMM Hükümeti'ni görmemezlikten gelmek için her türlü inatçılığı yapmıştı. İngiliz yönetimi Anadolu'daki yeni devleti tanımamakta, söz hakkının payitahta yani Osmanlı padişahına ait olduğunu düşünmekteydi. Mustafa Kemal'i ve Milli direniş gücünü küçük gören İngilizler, bir süre sonra yanıldıklarını anlayacaklardı. Özellikle İngiltere Başbakanı Lloyd George'un Türk düşmanı olduğu herkes tarafından bilinmekteydi (Akşin, 2009, s.122). Yunanların Anadolu'da Türk halkına yaptığı zulümler Lloyd George'un kulağına her çalındığında kendisi türlü bahaneler üreterek, durumun aksi yönde olduğuna dair cevaplar verecekti. Yunan ordusunun kutsal bir vazife yaptığına vurgu yapacak, Avrupa'ya Yunan ordusunun sanki Anadolu'daki gayri-müslim halkın koruyucusu, kurtarıcısı gibi gösterilecekti (<https://hansard.parliament.uk/Commons/1922-08-04/debates/e8c2fe25-f736-4f36-bd19-4375874f4b5b/NearEast> Erişim 15.06.2022).

İngilizler, Paris Barış Konferansı'nda Yunanlara İzmir'in işgali hakkının verilmesine destek vererek ileride Anadolu'da büyük krizlerin yaşanmasına sebep oldular. İngiliz maliyesi uzun bir süre Yunan ordusuna işgal döneminde yardımlar yaptı. Ancak Yunan ordusu, Türk ordusu karşısında dikkat çekici bir biçimde yenilgiler yaşadı. İngiliz basınının bir kısmı Büyük Taarruz'a kadarki sürede Türklerin zaferlerini, Yunan ordusunun da yenilgisini saklamaya çalıştı (Çakır, 2021, 247-281).

Türk ordusunun I. İnönü Savaşı'nda Yunanları yenilgiye uğratması İngilizlerin, Ankara hükümetini muhatap almalarına sebep oldu. İtilaf güçleri, Yunan ve Türk temsilcilerinin katılacağı bir konferansta barışı sağlamayı umdular. Ancak Londra Konferansı'nda (21 Şubat-12 Mart 1921) Türk temsilcilerinin önüne Sevr Antlaşması'nın biraz değişikliğe uğramış hali sürüldü. Türk tarafı ise Misâk-ı Millî'yi öne sürdü. Konferans bir sonuca varmadan dağılmış ve kısa bir süre sonra Yunan ordusu Türk ordusu üzerine yeni bir saldırı yaparak İkinci İnönü savaşını başlatmıştı (Sonyel,1987, s.117, 118). 23 Ağustos 1922 tarihinde Yunanların saldırısı ile başlayan Sakarya Meydan Muharebesi 13 Eylül 1922'de Türk zaferi ile sonuçlanmıştı. Savaş sonunda Fransa ile Ankara Antlaşması'nın imzalanması İngilizlerin hoşuna gitmemiş, İtilaf güçlerinin birlikteliğine büyük bir darbe inmişti (Akyüz, 1988, s.207-209). Yunanların bütün bu başarısızlıklarına rağmen özellikle Lloyd George, Yunanların tarafında durmaya devam etmişti.

İngilizlerin, Yunanlara bu değin tavizkâr davranması, şımartılması hem Fransız kamuoyunda hem İngiliz kamuoyunda ciddi eleştirilerin yapılmasına sebep olmuştu.

Büyük Taarruz'un hemen öncesinde İngiltere, Fransa ve İtalya Dışişleri Bakanları 22 Mart 1922'de bir araya gelerek Anadolu'daki Türk ve Yunan savaşına son verilmesi için bir ateşkes projesi yaptılar. Fakat bu projenin amacı Türk saldırısını geciktirmektir. Yunanlar bu teklifi kabul ederken Ankara Hükümeti, Türkleri savunmasız bırakacak bu teklifin bazı noktalarına razı gelmemişti. Bu Teklif Fransa kamuoyunca eleştirilmiş ve hoş karşılanmamıştı. Fransız basını İngilizleri sert bir dille eleştirmişti (Akyüz, 1988, s.281-282). Silahlı mücadele vermeden davalarında başarılı olamayacağını anlayan Türkler, 26 Ağustos 1922'de de Büyük Taarruzu başlatarak Yunan ordusuna ve onu destekleyenlere büyük bir darbe indirmişti.

2. Büyük Taarruz Sırasında İngiltere, Fransa, İtalya Basınının Türk - Yunan Savaşı Hakkında Yayınladığı Haberler ve Yapılan Değerlendirmeler

Türk Ordusu'nun Yunanlara karşı 26 Ağustos 1922 günü başlatmış olduğu saldırıya dair haberler Avrupa'ya daha geç bir tarihte ulaşmıştı. İngiliz, Fransız ve İtalyan gazeteleri Anadolu'daki gelişmeleri çoğunlukla Yunan kaynaklarından almaktaydı. Ancak Yunan kaynaklarının cepheye dair aktardığı bilgiler çoğu zaman gerçeği yansıtmamaktaydı. İngiliz basını İngiliz kamuoyuna Türk taarruzunun başladığını 29 Ağustos 1922 günü nüshasında aktarmıştı. Yayımlanan haberlerde saldırının 26 Ağustosta başladığı, çatışmaların kesintiye uğramadan devam ettiği, Türklerin bol miktarda mühimmeta sahip olduğu yazılmaktaydı (The Daily Express, 29 Ağustos 1922). İngiliz basınının bir kısmı Türklerin başarılarını gizlemeden yayınlamaktaydı. İngiliz gazetelerinde yer alan haberlere göre; Türkler cephede Yunanlara darbe indiriyordu. Türklerin saldırı planı büyük bir gizlilik içinde yapılmıştı. Türk saldırıları karşısında Yunanların çekilmek zorunda kaldığı, Afyonkarahisar'ı boşalttıkları da verilen haberler arasındaydı (The Daily Mirror, 30 Ağustos 1922. The Daily Express, 30 Ağustos 1922).

İngiliz basını Yunanların, Afyonkarahisar'ın tahliyesinden sonra bulunduğu bölgeden 37 mil çekildiğine işaret etmekteydi. Ayrıca gazetelerde Yunanların resmi tebliğine yer verilmişti. Türk askerlerinin Fransızlara ait olan mühimmatı kullandıklarına dair haberler yayınlanmıştı. Ayrıca; Yunan ordusunun Trakya'daki askerlerini Anadolu'ya çektiğine dair bir bilgiye rastlamak mümkündür (The Daily Mirror, 31 Ağustos 1922. The Times, 31 Ağustos 1922). 1 Eylül 1922 tarihli bir İngiliz gazetesi, Türklerin Yunanlara karşı Anadolu'da verdiği savaşta önemli ölçüde başarı elde ettiği, Yunanların büyük kayıplar yaşadığı, çok sayıda askerlerinin esir olarak Türk ordusunun eline geçtiği, bol miktarda askeri mühimmattın da bırakıldığından bahsetmişti. Okuyuculara, Güzelpınar ve Elvanlar'daki Türk başarıları sonucunda Yunanların geri çekildiği ve Yunan askerlerinin İnegöl'e doğru yönelerek kaçtıkları yönünde bir açıklama yapılmıştı. Bununla beraber Eskişehir'in Türklerin eline geçtiği de verilen haberler arasındaydı (The Daily Mirror, 1 Eylül 1922. The Daily Express, 1 Eylül 1922). The Daily Mirror gazetesinin 2 Eylül 1922 günü nüshasında Anadolu'daki Türk ve Yunan Savaşı hakkında Yunan kaynakları referans alınarak açıklamalar yapılmıştı. Ancak açıklamalar çoğu zaman gerçeği yansıtmamaktaydı. Sözde; Yunan askerleri, Türklerin Eskişehir'deki saldırılarını geri püskürtmüş, Türklerin Uşak'ta demiryolu bağlantısını bozma girişimi başarısız olmuştu (The Daily Mirror, 2 Eylül 1922). The Times gazetesi ise 2 Eylül 1922 günü nüshasında gecikmeli olsa da cephedeki gelişmeleri aktarmıştı. Buna göre; Yunan ordusu Kütahya, Uşak sınırına çekilmiş, Türk ordusu Altıntaş'ı ele geçirmişti. Yunan komutan Nikolaos Trikupis'in kayıp olduğundan ve çok sayıda Yunan askerinin yaralı bir şekilde İzmir'e götürüldüğünden bahsedilmekteydi (The Times, 2 Eylül 1922).

The Times gazetesi yayınladığı haberlerde Yunanların başarısızlığını dillendirmekte idi. Savaşın sonuna gelindiğinde ise Yunan ordusunun Küçük Asya'daki hareketlerinin felâketle sonuçlandığına, dikkat çekiliyordu. Yunan ordusu Türk ordusu karşısında gaili bir duruma girmiş ve Yunan askerleri kaçmaya başlayarak İzmir'e doğru çekilmişlerdi (The Times, 5 Eylül

1922. The Daily Express, 6 Eylül 1922). Yunanların Anadolu'daki feci bir son yaşamaya başladığına, Yunanların gerilerken Türklerin ilerlemeye devam ettiğine, Yunan çekilmesi sırasında Yunanların geride bıraktıkları yerleşim yerlerini yaktıklarına, Eskişehir'in 1 Eylül 1922'de boşaltıldığına dair bilgilere rastlamak mümkündür (The Guardian, 5 Eylül 1922. The Times, 4 Eylül 1922).

The Times Gazetesi, Yunanların yaşadığı kayıpları okuyucularına 6 Eylül 1922 günlü nüshasında duyurmuştu. Yunanların askeri malzemelerini bırakarak kaçtıkları, ordunun maneviyatının çöktüğü, Uşak'tan çekildikleri ve çekilirken her yeri ateşe verdikleri belirtilmekteydi (The Daily Express, 5 Eylül 1922. The Times, 6 Eylül 1922). Savaşta gelinen bu noktada her yerin harap olduğu, çok sayıda Rum'un İzmir'e doğru doğru göç ettiğini, gıda sıkıntısının yaşandığı, Trikupis'in Türklerin elinde esir olduğunu İngiliz gazetelerinden öğrenmekteyiz (The Daily Express, 5 Eylül 1922. The Times, 8 Eylül 1922). The Daily Mirror ise; Yunan askerlerinin Bursa'yı boşalttığı, Türk askerlerinin İzmir'e yöneldiğini, İzmir'in Türklerin tehdidi altına gireceğini yazmıştı. Haberin devamında büyük güçlerin devreye girmemesi durumunda İzmir'de ciddi karışıklıkların yaşanabilme ihtimaline dikkat çekilmişti (The Daily Mirror, 6 Eylül 1922). The Daily Express gazetesi Yunan tarafının Anadolu'yu boşaltmaya hazır olduğunu ve ivedilikte bırakışmayı istediğini yazmaktaydı (The Daily Express, 8 Eylül 1922). Yunan ordusunun yarısının Türk ordusu tarafından yok edildiği, Türk tarafının Yunanlardan İzmir'in teslim edilmesini istediği, Türk askerlerinin İzmir'e yaklaşık 33 km mesafelik bir uzaklıkta olduğu ifade edilmişti (The Daily Mirror, 9 Eylül 1922). İzmir'in düştüğü ve Türklerin eline geçtiğini ise 11 Eylül 1922 tarihli İngiliz gazetelerinden öğrenmekteyiz (The Daily Express, 11 Eylül 1922, The Times, 11 Eylül 1922).

İngiliz basını 1922 Eylül ayında Türk zaferini artık tasdik etmiştir diyebiliriz. Eylül'ün ikinci haftasından itibaren basın İzmir'deki mültecilerin durumu, İzmir'de çıkan yangın ve taraflarla yapılacak mütareke üzerine yazılar yayınlanmıştı. Türk ordusunun artık İzmir'de olduğu, Mustafa Kemal Paşa'nın, ateşkes şartlarını görüşmek üzere Müttefik devletlerinin ilgili yetkililerine ateşkes koşullarını görüşmek üzere davet gönderdiği yazılmaktaydı. İngiliz basını, Mustafa Kemal Paşa'nın kuvvetlerinin tarafsız bölgeye girmemesi gerektiğini ve bölgede halen Müttefik Devletlerin ortak bir gücünün bulunduğu işaret edilmişti. Bu dönemde İngiltere'de yayınlanan haberlerden anlaşıldığına göre, Türklerin boğazlara girmesinden, Türk-Rus ve Türk-Bulgar ittifakından çekinilmekteydi. Bir takım gazeteler artık Yakın Doğu'da bunalıma son verilmesini talep etmekteydi. Diğer bir mesele de mülteciler meselesi idi. The Daily Express, İzmir'de yığılan mültecilerin sayısını altı yüz bin olarak açıklamış ve bu mültecilerin sağlık ve beslenme sorunlarından bahsederek, İzmir'e giden İngiliz gemilerinden bahsedilmişti. 13 Eylül 1922'de İzmir'de başlayan yangın konusunda The Daily Express ve The Daily Mirror gazeteleri taraflı davranarak, Rum ve Ermeni mahallelerinde çıkan yangının sorumlusu olarak Türkleri göstermişlerdi. Söz konusu gazeteler asılsız iddialarda bulunarak kendi kamuoyunu Türkler aleyhinde etkilemeye çalıştılar. Hâlbuki bu gazeteler daha önceden Anadolu'daki Yunan çekilişi sırasında çıkan yangınlardan bahsetmişlerdi. Ancak gazetelerin 15- 16 Eylül günü çıkan nüshalarında Türklerin gayri-müslimlere misilleme yapmak için böyle bir girişimde bulunduğu hatta çeşitli sayılar vererek Türklerin Rum ve Ermenileri öldürdüğü şeklinde asılsız iddialar yazılmıştı. The Guardian'da ise diğerlerine nazaran daha tarafsız bir yaklaşımla İzmir'de çıkan yangının verdiği tahribattan bahsedilmişti (Hacıhanıoğlu, 2019, s.202-220. The Daily Express, 12-13-15-16 Eylül 1922, The Daily Mirror, 9, 15 Eylül 1922, The Guardian 15 Eylül 1922. Atnur, 2010, s.243-246). *"Yangın üzerinden uluslararası alanda çıkar mücadelesi yapan bazı çevreler, İzmir yangınına kamuoyunun gündeminde tutmaya çalışarak kendi tezlerinin haklılığını tarihsel gerçekleri çarpıtarak kanıtlama yoluna gitmektedirler"* (Gökdemir, 2007, s.20).

Fransız basını ise Büyük Taarruz başlayana kadar Türklerin bir saldırıya geçme ihtimaline yer vermiyordu. L'Eclair, Le Figaro gazeteleri Büyük Taarruz öncesinde Anadolu'daki Türk ve Yunan savaşının bir açmazla girdiğine, Türklerin o ana değin başarılı

olduklarına fakat her iki tarafın da taarruza kalkışamayacağına kanaat getirmişti (Akyüz, 1988, s.290. L'Eclair, 14 Ağustos 1922. Le Figaro, 20 Ağustos 1922). Türkler, 26 Ağustos 1922'de Yunanlara karşı taarruza girişince bu durum herkes için şaşkınlık yarattı. Bu yeni gelişme karşısında Fransa basını özellikle 30 Ağustos 1922 tarihinden itibaren olayları dikkatle takip ettiler ve gelişmeleri yayınladılar. Le Petit Parisien, Le Matin, Le Temps, Le Journal, L'Humanité, Le' Echo de Paris, La Petite Gironde... gibi gazeteler şu başlıklarla önemli haberler yaptılar:

“Türk yıldırım taarruzu Yunan ordularını on günde tam bir hezimete uğrattı, Türk zaferi, Yunanistan Küçük Asya'dan vazgeçti, Yunan hezimet, Anadolu'da Türk taarruzu, Yunanlar 70 km çekildiler, Yunan ordularının hezimet tam. Başkomutan Trikupis'in esir alındığı doğrulandı, Türk orduları İzmir kapılarında, kuzeydeki Yunan ordusu güneydekine yardıma koşarken yok edildi, en büyük Yunanistan'ın sonu: Pek yakında 250 bin Türk İzmir kapılarında olacak, Mustafa Kemal'in orduları yıldırım hızıyla ilerliyor, Yunanlar mütareke istiyor ve Küçük Asya'yı boşaltmayı teklif ediyor...” (Akyüz, 1988, 291).

Fransa'da yayımlanan gazetelerin başlıkları bile aslında çok şey anlatıyordu. Gazete sütunlarında Türklerin hızlı bir surette ilerlediği, mücadelenin Türkler açısından başarı ile sonuçlandığı, mülteci ve askerlerin birbirine karışmış bir biçimde trenlerle İzmir'e geldiği, Türklerin Bursa ve İzmir'e girdiği, Ermenilerin ve Yunanların bölgede yangınlar çıkardıkları, yağma ve katliam yaptıklarına dair bilgiler yer almıştı. Türk süvarilerinin ise İzmir'e girişinin sükûnet havasında gerçekleştiği de ifade edilmişti. Le Temps ise savaş sonunda İngilizlerin Yunanistan'a verdiği desteğin nasıl bir bozgunla sonuçlandığına dikkat çekmiş, Yunanların henüz bir bırakışma yapılmadan işgal ettikleri bölgeleri boşaltmak zorunda kaldığı Mustafa Kemal Paşa'nın askerlerinin hedefine ulaşmakta başarılı olduğunu açıklamıştı (Akyüz, 1988, 292-293). Fransa kamuoyu İngiliz siyasetinin yanlışlığı üzerinde hemfikir olmuşken Türklerin ise Yunanlar karşısında muzafferiyetine inanmışlardı.

Fransız basını, Türk askerlerinin İzmir'i almalarından sonra çoğunlukla İzmir yangını ve yeni gelen noktada olası bir ateşkes ya da barışın nasıl yapılacağı üzerinde durmuş, bu doğrultuda yayımlar yapmıştır (Kırışman, 2011, 80-91).

İtalyan basını da Türk ordusunun Yunan ordusuna karşı Afyon'dan başlattığı taarruza ilişkin haberleri kendi kamuoyuna aktarmıştı. Eylül'ün ilk haftasından itibaren Türk başarılarına yer verilmişti. Il Giornale d'Italia, Yunan ordusunun Afyon'dan çekildiğini, L'Idée Nazionale ise mücadelede Türklerin zafer kazandığını yayınlamıştı. Türk ve İtalyan ilişkileri hakkında önemli araştırmalar yapan Mevlüt Çelebi, Türk taarruzu hakkında İtalya tarafının yayımları ile ilgili bilgileri şu şekilde aktarmıştır: “İtalyan resmi makamları ve basını, Yunan ordusunun geri çekilirken Türkleri katlettikleri ve geçtikleri her yeri tahrip ettiklerine dair örneklerle doludur. Corriere d'Italia, Yunanların kaçarken yaptıkları kötülükleri “Yunanların geçtiği bütün şehirler yanıyor” başlığı ile duyurdu. Il Secolo gazetesi de “Türk ordusunun muzaffer yürüyüşü” başlıklı haberinde Yunan ordusunun geri çekilirken geçtiği bütün köy, kasaba ve kentleri yakıldığını tekrar etti” (Çelebi, 2020, 80).

İtalyan basını Türk askerlerinin İzmir'e girişi konusunda da ayrıntılı haberler yapmışlardı. Haberlerde genellikle Türk askerlerinin İzmir'e girişi sırasında Yunan askerlerinin önemli bir direniş göstermedikleri, Türk askerlerinin kente girmeden önce ve girdikten sonra kent sakinlerinin can ve mal güvenliğinin sağlanacağı, bir zarar verilmeyeceği yönünde güvenceler verildiği, kente çok sayıda mülteci geldiği, İzmir'e gelen Türk askerlerinin halk tarafından sevinçle karşılandığına dair bilgiler vardı. İtalyan basınında İzmir'in Türklerin eline geçmesi ile Türklerin Anadolu'daki zaferlerinin tamamlandığını ima eden yazılara yer verilmişti. İtalyan basınının önemli bir kısmı Türklerin Yunanlara karşı son başarılarını tarafsız bir haber anlayışı ile ele almıştı (Çelebi, 2020, 79-84).

3. Türk Basınında Çıkan Yabancı Gazete Menşe'li Haberlere Göre Büyük Taarruz

İngiliz basını gibi Fransız basını da Türk ordusu ile Yunan ordusu arasında Afyon'dan başlayan mücadeleyi yakından takip etmişti. Türk gazeteleri de konu ile ilgili gelişmelerin Fransa'da yayınlanan gazeteler arasında ne şekilde ele alındığını okuyucularına iletmekten geri kalmamıştı.

Bu yöndeki yansıma ilk defa 31 Ağustos 1922 tarihli Vakit gazetesinde görülmektedir. "Taarruzumuzun tesirati" başlığı ile diğer ülkelerin Türk başarısı hakkındaki tepkilerine yer verilmişti:

"Mehâfil-i ecnebiyede hayret ve takdir ile telakki edilmiştir. Milli ordumuzun nâ-gehane bir surette umumi taarruza girmesi mehâfil-i ecnebiyede hayret ve takdir ile telakki edilmiştir. Bilhassa mübaşeret ile beraber tekmili Anadolu'nun hariç ile kat'-ı münâsebet etmesi bu hayret ve takdir hissini bir kat daha tezâyüd etmiştir. Filhakika umumi taarruz artık her taraftan Türk milli ordusunun kabiliyet-i taarruziyesi olmadığına hüküm edildiği bir zamanda vukuu bulmuştur. Mehâfil-i ecnebiye Türk taarruzunun geçen bahar ayı zarfında vuku bulmasına daha ziyade kuvvetle ihtimal veriyorlardı. Yunanların kanaati de bu merkezde idi. 26 Mart tarihli sulh teklifi neticesiz kaldıktan sonra Türklerin taarruza geçmeleri ihtimali bir müddet zihinlerini işgal etmişti aradan birkaç ay geçince bilhassa yaz mevsimi de nihayetine ermeğe yüz tuttuğu halde Ankara hükümeti sulhe müracaat edecek yerde aldığı sulh-perverane vaziyeti muhafaza etmekte devam edince zihinleri işgal eden taarruz ihtimali kalkmış idi. İşte umumi taarruz hakkındaki ilk haberler böyle bir kanaat ile meşbû' olan mehâfil-i ecnebiye üzerinde bi-t-tab' pek mühim tesirler yapmıştır"(Vakit, 31 Ağustos 1922).

Peyam-ı Sabah gazetesi de 31 Ağustos 1922 tarihli nüshasında "Büyük taarruzun hariçteki tesirati" başlığı altında şu satırlara yer verilmişti: "Londra'da Yunanların pek mühim bir hezimete uğradıklarına muhakkak nazarıyla bakılıyor". Daha sonra Peyam-ı Sabah'ta Paris ve Londra'da çıkan haberleri yayınlamıştı. Peyam-ı Sabah'a göre; Paris basını Ankara'dan aldıkları haberleri 29 Ağustos 1922'de okuyucularına aktarmıştı. Gazeteler, İzmir muntkasında Yunanların zayıya uğradıktan sonra çekildiklerini, Türk kuvvetlerinin Bursa istikametinde ileri harekete devam ettiği takdirde Yunan kıtaatının gerilerden çevrilme tehlikesine maruz kalacağını Fransız halkına duyurmuşlardı. Peyam-ı Sabah'ta yer alan Londra menşeli haber ise şu şekilde aksettirilmişti: "*Öğle üzeri vürut eden haberlere nazaran Türklerin taarruzu bütün cephe bilhassa Yunanların sol cenahı üzerinde tevessü' etmiştir. Kuvayı Milliye'nin hedefini bandırma – İzmir demir yoluna hâkim olmak için Bursa- Bandırma hattı teşkil etmektedir*" (Peyam-ı Sabah, 31 Ağustos 1922).

İngiliz basını, Yunan kaynaklarından aldıkları ve Yunan tarafının yorumlarını içeren haberde Türklerin Eylül ayında yapılması planlanan barış konferansına tesir etmek için taarruz ettiklerini ve buna önem verdiklerini yayınlamışlardı. Aynı haberlerin Türk basınında Peyam-ı Sabah gazetesinde "taarruz ve Londra mehafili" başlığı altında yayınlandığı görülmektedir (Peyam-ı Sabah, 30 Ağustos 1922). Tasvir-i Efkâr gazetesi de mücadelenin İngiltere'de nasıl telakki edildiği üzerine bir yazı yayınlamıştı. Buna göre; Londra basınının bir kısmının görüşüne göre; Türk taarruzu olası Venedik konferansında Türklerin tesir etmek için gerçekleştirdiği bir nümayiş mahiyetindeydi (Tasvir-i Efkâr, 1 Eylül 1922). Babalık gazetesinde ise şu ifadeler kullanılmıştı: İngiltere'de "Westminster gazette sulh hakikaten arzu edildiği takdirde Türkiye'nin kendisine verilecek şeyden fazlasını istememekte olduğunu "Daily Express" ve "Morning Post" gazeteleri Yunanların Anadolu'yu tahliye etmeleri için ısrar edildiğini yazıyorlar. Morning Post Yunanistan'ın Türk toprağı üzerinde bir fütuhât muharebesi yaptığını ilave etmektedir. "İngilizlere göre ordumuzun hedefi ne imiş?" başlığı altında Türklerin taarruzunun bütün cephe ve bilhassa sol cenah üzerinde tevessü' ettiği, Kuva-yı milliyenin Bandırma İzmir yoluna hâkim olmak için Bursa- Bandırma hattını zapt ettiği yazılmıştı (Babalık, 4 Eylül 1922).

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi 10 Eylül 1922’de “Taarruzumuz ve Avrupa devletleri ve gazeteleri: İngiliz gazeteleri Türk kahramanlığının ve dehasının takdirleri ile dolu!” manşeti ile yine İngiliz basınından örneklemeler yapmıştı. Hâkimiyet-i Milliye’de yayınlanan haber şu şekilde idi: “*Morning Post gazetesi artık İngiliz siyaseti hariciyesini tebdil etmelidir diyor. Bütün İngiliz gazeteleri Türk ordusunun kahramanlık ve şevkül-cevş kabiliyeti menkıbesi ile doludur. Yunan inhizamı pek derin akisler yapmış olmakla beraber İngiliz matbuatı Türk kumandanlarının maharetini ve askerimizin şecaatini en geniş kelimelerle tavsif eylemektedirler*”. Hâkimiyet-i Milliye daha sonra Londra’da 7 Eylül tarihli Times gazetesinin haberine yer vermişti: “Türk ordusu muzafferane ileri hareketine devam etmekte ve fevkalade bir süratle İzmir’e doğru yürümektedir”. Hâkimiyet-i Milliye, İngiliz gazetelerinin Türk ordusu ve kuvvetlerinin maharetini bilaistisna kaydettiğini ve yazdığını iddia etmekteydi. Hâkimiyet-i Milliye, Türk ve Yunan savaşı ile ilgili olarak İngiliz basınında yer alan haberleri şu şekilde yayınlamıştı: “*Türkler fevkalade şiddetli darbelerle Yunan mukavemetini imha etmişlerdir. Londra’ya gelen telgraflar Yunanların kuvayı maneviyesinin kırılmış olduğunu gösteriyor*” başlığı altında şu açıklama yapılmıştı:

“Türkler fevkalade şiddetli bir darbe ile Yunanların mukavemetini imha etmişlerdir. Yunanların kuvayı maneviyesi düzelip de Türk taarruzlarına karşı yeni bir mukavemet gösterebilmeleri şüphelidir. Elyevm mütefikler burada kan dökülmesine meydan vermemek için icap eden tedbirin ittihazı hususunda büyük bir faaliyet gösteriyorlar. Artık Yunanların Anadolu’yu tahliye edecekleri tabiidir. Eğer Türk taarruzu şiddetle devam ederse emri tahliyenin kesb-i sürat edeceği şüphesizdir. Atina’da şiddetli bir gerginlik hüküm-fermadır. An be an kabine buhranına intizar olunuyor” (Hâkimiyet-i Milliye, 10 Eylül 1922).

Vakit gazetesinde “İngiliz matbuatı” manşeti ile Morning Post gazetesinin 2 Eylül tarihli “Yunanistan’ın ahvalı” başlığı altında yayınlanan makalesine yer verilmişti. Okuyuculara İngiliz Başvekil Mister Lloyd George önceden yaptığı bir konuşma hatırlatılmıştı. Buna göre Lloyd George demişti ki: “*Yunanlar her tarafta harbi kazanmışlardı. Fakat Anadolu arazisinin teşekkülâtı dolayısıyla geri çekilmeğe mecbur kaldılar. Yunan ordusunun bu cürekârlığını hiçbir Avrupa ordusu yapamazdı. Eğer Yunanları kendi hallerine terk etmiş olsaydık o halde İstanbul üzerine ilerleyerek bir hafta zarfında bu şehri işgal edebileceklerdi*”. Lloyd George’un bu nutkunu açıklayan gazete devamında şu yorumlar yapılmıştı:

“Yunan ordusunun sükûnetinin amilleri henüz anlaşılammıştır. Müthiş bir hezimete uğrayan her ordu kumandanı ricat ederken mukavemetten bahseder. Hâlbuki Yunan tebliğlerinde bu mukavemetten de bahsedilmiyor. Ankara’nın tebliğleri de pek kısa ve büyük miktarda esir alındığından bahsetmiyor. Yunanların taarruz karşısında kaçıklıkları anlaşılıyor. Türk taarruzunu Avrupa diplomatları beklemediği gibi Yunanlar da beklemiyorlardı. Diplomatlar rahatça sandalyelerine oturmuşlar, Venedik konferansı için bir tarih tayin etmeyi düşünüyorlardı. Bu konferansta vaziyet izah edilecek, anlaşma imkânı olup olmadığı söylenecekti. Mister Lloyd George yukarıda bahsedilen nutkunda Türklerin kabiliyeti hakkında yanlış bir tahmin daha yapmıştır. Mister Lloyd George demiştir ki: “Türk daima diplomasi âleminde vakit kazanmak ister. O derki; inat et, davayı kazanırsın. Türkler anlamalıdır ki bu imkânsızdır”. Hâlbuki işleri sürüncemede bırakan Mustafa Kemal Paşa değildi. Kemal Paşa vakit istiyorsa ordusunu teçhiz etmek için istiyordu. Bir ordu bir günde halk edilemez. İtilaf devletleri hâlâ Venedik’te akdedilecek bir konferanstan bahsediyorlar. Ağleb-i ihtimal Mustafa Kemal Paşa bu konferansa icabet etmek zekâsını gösterecektir. Çünkü Kemal Paşanın mevkiî eskisinden pek iyidir. Şüphe yoktur ki müşarünileyh Anadolu’nun derhal tahliyesini talep edecektir” (Vakit, 8 Eylül 1922).

Buradan anlaşılıyor ki İngiliz basını Anadolu’da artık gerçekte ne yaşandığının farkındaydı. İngiliz basınının önemli bir kısmı Lloyd George hükümetinin Anadolu’da Türkiye’ye karşı Yunanistan’ı kollamasından rahatsızdı ve bu konuda serbestçe tepki verip, yorum yapabiliyordu.

Savaşın sonucu belli olduğuna yabancı gazeteler durumu manşetlerine taşımışlardı. Türk basını da Avrupa kamuoyunun bu başarıdan haberdar olduğunu göstermek, başarının manevi gücünü kendi kamuoyuna hissettirmek adına yabancı gazetelerde yayınlanan haberlere yer vermişti. Vakit gazetesi “Türk zaferinin Londra’da tesiri” başlığı altında İngiliz basınında Türk başarısı ile ilgili yayınlanan haberlerden bahsetmişti. Buna göre; Londra basını “Mustafa Kemal Paşa’nın fedakâr ordusunun başarısı ile neticelenmiştir”, “büyük Türk muzafferiyeti”, “Yunanlar elli mil geriye çekilmiştir” manşetleri ile haberler yapmıştır. Vakit gazetesine göre İngiliz kamuoyu bu haberlerle meşgul olmaktadır. Gazete, “Anadolu’daki Türk zaferleri bir defa daha Şark Meselesini günün en mühim bir meselesi sırasına koymuştur” şeklinde düşündürücü bir ifade kullanmıştı (Vakit, 11 Eylül 1922). Anadolu’nun geleceğinin şekillenmesinde Büyük güçlerin ve Yunanların en etkili taraflar olduğu yönünde bir algının artık Türk zaferi ile değiştiğini, Dünya kamuoyunun da artık bu konuda aydınlanmaya başladığını söylemek mümkün.

İngiliz basını kadar Fransız basını da Türklerin başlattığı Büyük Taarruz’u dikkatle ve heyecanla takip etmekteydi. Fransız basınında yer alan haberler Türk gazeteleri aracılığı ile Türk halkına duyurulmaktaydı.

Vakit gazetesi, Le Tan gazetesinin 4 Eylül 1922’de yayınlanan “Anadolu’yu taarruza mecbur eden sebepler” ile ilgili makalesine yer verilmişti. Buna göre; Türklere göre taarruz etmekten başka çare kalmamıştı. Türklerin taarruz etmesini sağlayan iki önemli sebep vardı. Bunlardan bir tanesi Yunanların Anadolu’da muhtariyet ilan etmeleri idi. İkinci sebep ise Ankara hükümetinin resmi bir yetkilisi olarak görevlendirilen Fethi Bey’in yurtdışındaki temaslarının sonuçsuz kalması idi. Le Tan Anadolu’daki savaşın sebeplerini ortaya koyduktan sonra büyük devletlere şu şekilde bir mesaj vermişti: “*Karar veriniz, teşkilat yapınız ve Anadolu’nun Yunan kıtaatından tahliyesine derhal başlayınız. Yunanların orada kalamayacakları artık hiç kimsenin meçhulü değildir. Şu halde onlardan terk etmeleri lazım gelecek olan bu topraklarda çarpışmalarının talep edilmesi neye yarar? Konferans Venedik’te içtima etmeden evvel tahliyenin icrasına başlanmalıdır. Bu veçhile konferansın küşadından mukaddem bir mütareke akdi kabul olur*” (Vakit, 8 Eylül 1922).

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi 10 Eylül’de “Fransa, İtalya müdahale etmeyeceklerdir” başlığı ile Fransız kamuoyuna duyurulan haberlere kendi sütunlarında yer vermişti.

“Paris’ten Fransızca İstanbul gazetesine bildiriliyor: Yunanistan’ın İngiltere’ye bil ihtiyar müracaat etmediğini, mâmafih bunun nisbi ehemmiyeti haiz olduğunu yazıyor. Diğer Fransız gazeteleri de mütarekeyi daima mağlup galipten ister. Fransa ile İtalya müdahaleye mütemayil değildir diyorlar. L’Echo de Paris diyor ki: “Mevkii Türkiye’nin tesisine Yunanistan muhalefetinden aciz olduğunu ispat etmiştir. Türklerin muzaffer olacağına inanmamak, Türkiye’nin Avrupa ailesinden hariç bırakılacağını arzu etmek bir hata olmuştur. Aynı gazete Paris’teki Yunan mehâfilinin Yunanistan’ın Anadolu’daki menfaatini feda etmeyecek şeraiti sulhiyeyi kabul edeceği mütalaasında bulunduğunu ilave ediyor. Yunanlar Edirne ve Gelibolu’da ısrar ederlerse Türklere mühim bir vazife tertip ediliyor!”. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin aynı sayısında “Fransa hükümeti cevabını vermiştir” başlığı ile Fransa’da yayınlanan başka bir haberi aktarmıştı. Bu konu savaş sonrası durum ile ilgiliydi. “Fransa mütareke hakkındaki İngiliz notasına cevabında Ankara üzerine doğrudan doğruya bir tazyik icrasını mümkün görmemektedir. Cevabında en muvaffak çare-i hal muharip orduların mütarekeyi bizzat yapmalarıdır. Fransa tavassut için müttefiklerine iştirak edecekse de taahhüt altına girmeyeceği gibi müdahale de etmeyecektir. İtalyan cevabı da aynı mealdedir” (Hâkimiyet-i Milliye, 10 Eylül 1922).

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde dikkat çeken diğer bir Fransız kaynaklı haber “Anadolu’da iki kişi mağlup edilmiştir. Bunlardan biri Yunan başkumandanı diğeri İngiliz Başvekili” başlığı altında şu şekilde yayınlanmıştı: “*Fransız gazeteleri Yunan mağlubiyetinin neticelerini gösteriyorlar. Le Petit Parisien gazetesi Anadolu’da mağlubun bir değil, iki olduğunu söylüyor ve Hacı Anesti ile beraber Lloyd George da mağlup olmuştur diyor*”. Le Petit Parisien’e göre; İngiliz Başvekili, Kral Konstantin’in ihtirasını teşvik etmeseydi Londra’ya

giden Fethi Bey'i iyi bir şekilde karşılasaydı belki durum bu sonuca varmayacaktı. Bu noktada Fransız basını gelinen noktada İngiltere'nin Anadolu'da yürüttüğü politikalarda yanlış bir yol takip ettiği izlenimindeydi. Her ne kadar Fransa da Anadolu'daki işgalci güçlerden bir tanesi olsa da onların Batı cephesinde kazanılan Türk başarılarından sonra politik anlamda tavır değiştirdiğini, Anadolu'daki savaşın sonlanması yönünde bir tavır sergilediği görülmektedir. Yine Hâkimiyet-i Milliye'nin aynı günlü nüshasında "Kral Konstantin aleyhindeki hareket" başlığı altında Fransa'da yayınlanan başka bir konuya şu şekilde değinilmişti: "*Fransız gazeteleri Yunanlara, yüzünden bu kadar felaket gördüğü hanedandan bir an evvel yakasını sıyırmalıdır diyor ve bu cereyanı kuvvetli görüyor. Fransız gazeteleri, Yunanları yüzlerinden felaketlere duçar oldukları hanedandan yakalarını sıyırmalarını tavsiye eylemektedir. Büyük zaferlerimiz Atina da en kuvvetli adamların bile nüfuzatını sarsmıştır. Mehafil-i askeri ve siyasi, vaziyeti her nokta-i nazardan pek karanlık görülmektedir*". Bundan anlaşıldığına göre Fransa tarafı, Kral Konstantin karşıtlığı yapmakta ve Yunan halkını Kral karşı muhalefete teşvik etmekteydi. Fransızlara göre; Yunan ordusu Türk ordusu karşısında askeri açıdan büyük bir felakete uğramıştı ve bunun sorumlusu Yunan yönetimi idi (Hâkimiyet-i Milliye, 14 Eylül 1922).

Peyam-ı Sabah, Le Figaro gazetesinden alıntılar yaparak "büyük zaferin Fransa'da tesirati" başlığı altında Fransız kamuoyuna aktarılan bilgileri aktarmıştı. Fransız basını, Türklerin Yunanistan'a karşı büyük bir başarı kazandığına, Yunan ordusunun mahvolduğuna kanaat getirmişti. Onlara göre; Yunanistan siyaseten gözden düşmüştü. Savaşın sonuçları siyasi olarak daha büyük boyutlarda yeni durumlar yaratacaktı. Bu durumda meselenin artık Yunanistan ile Türkiye arasında hal edilemeyeceğini iddia etmişlerdi (Peyam-ı Sabah, 14 Eylül 1922).

Büyük Taarruz'un İtalya'da nasıl bir yankı uyandırdığını Türk basınında yer alan İtalya kaynaklı haberlerden görmek mümkün. Hâkimiyet-i Milliye gazetesi İtalya'da yayınlanan gazetelerden örnekler vererek, taarruzun İtalya tarafınca nasıl görüldüğünü Türk kamuoyuna aktarmıştı. İtalyan gazetelerinden birinde "tarihi askeride görülmeyen bir inhizam- bir ordunun bu kadar çabuk mağlup edilmesi nadirdir" başlığı ile haber yapılmış, Türk başarısından bahsedilmişti. Hâkimiyet-i Milliye gazetesi La Tribuna gazetesinden alıntılar yaparak şu satırlara yer vermişti:

"İtalyan matbuatı Yunan inhizamının dehşetini tasvir eylemektedir. İngiliz gazeteleri de düşman ordusunun bütün top ve tüfeğini kaybettiğini söylüyorlar. Yunan ordusunun hezimetinden bahseden İtalyan matbuatı tarihi askeride bir ordunun bu kadar çabuk ve mağlup ve esir edildiğinin nadir bulunduğunu temin etmektedirler. Yunan ordusu yalnız üç gün zarfında elli kilometre amikinde bir mesafe ric'at etmiştir. Aynı gazete Türk taarruzunun her cephede tadrîcen inkişâf ettiğini ve Yunan ordusunu üçe böldüğünü yazıyor. İrtibat artık faydası olmayan bir zamanda temin edilebilmiştir" (Hâkimiyet-i Milliye, 14 Eylül 1922).

Sonuç

Milli Mücadele süresince Türk ordusu ve Türk halkı, İtilaf devletleri tarafından desteklenmiş Yunan ordusunun saldırılarına karşı takdire değer bir mücadele vermiştir. Ankara hükümetine Sevr Antlaşması'nı kabul ettirmek isteyen başta İngiltere olmak üzere büyük devletler, Yunan ordusunu Anadolu'ya sürdüler. İzmir'in işgalinden sonra Batı Anadolu'da geniş bir alana yayılan Yunan işgali ve saldırılarına karşı Türk ordusu I. İnönü, II. İnönü, Kütahya-Eskişehir savaşları ile son savunma savaşımız olan Sakarya Meydan Muharebesini verdi. İngiliz hükümetinin desteğine rağmen Yunan ordusu 1922 yılına kadar önemli bir başarı kazanamadı. Ne Türk ordusunu ne de Ankara hükümetini imha edebildiler. Fransız ve İtalyan kamuoyu ne Türklerin ne de Yunanların 1922 yazında savaşabileceğine ihtimal vermedi. İngiliz hükümeti ise bu dönemde halen Türklerin Yunanlar tarafından dize getirileceğine inanıyordu. Bu düşün en önemli savunucu Lloyd George idi. Lloyd George, her ne kadar İngiliz parlamentosu ve kamuoyunda bu konuda tam destek almasa da Yunanları Asya'daki

maceralarında motive etmekten de geri kalmadı. Türk ordusu, Mustafa Kemal ve diğer yetenekli komutanların planı ile 26 Ağustos 1922'de Afyon'dan taarruz başlattı. Yunan ordusu birkaç gün içerisinde büyük bir yenilgiye uğradı. Bu yeni gelişme ile İngiliz, Fransız ve İtalyan basını gözlerini bu taarruza çevirdi. Söz konusu devletlerin gazeteleri cephedeki gelişmelerle meşgul oldu. Hatta İtalya ve Fransa'nın kırsal bölgelerine ait gazeteler bile bu mücadeleyi dikkatle takip ettiler. Çünkü bu umulmadık savaş Yunanların, Küçük Asya dedikleri Anadolu topraklarındaki büyük ülkünün sonunu getirecekti. Birçok konuda domino taşı yapacaktı... Başka büyük sonuçlar doğuracaktı... Birkaç günde kazanılan başarı, Yunan ve İngilizlerin büyük hayallerinin iflasına, Asya'nın ve dolaylı olarak Müslüman sömürgelerin geleceğine etki edecekti. Milli Mücadele süresince İngiliz siyasetine ayrı düşen Fransız ve İtalyan siyaseti söylem ve eylemlerinin galibi olarak gurur duyacaklardı. Nitekim de öyle oldu. Fransa ve İtalya, kendi menfaatlerini yok sayan İngilizleri ve Yunanları artık desteklemiyordu. Fransa ve İtalya, Büyük Taarruz'un hemen öncesinde Türk ordusuna askeri malzeme konusunda destek vermişti. Bu iki devletin basını ve siyasetçileri, İngiliz hükümetinin Anadolu'da yanlış bir siyaset izlediğini de sıklıkla dile getirmekteydiler. Anadolu'daki başarılar İtilaf bloğunun parçalanmasına sebep olmuştu. Büyük Taarruz'da Türklerin büyük başarı gösterdiğini yayınlayan yabancı basın ayrıca Anadolu'daki Yunan zulümlerine, Mustafa Kemal Paşa'nın yeteneğine, Yakın Doğu'da barışın tesis edilmesi gerekliliğine, Sevr'in uygulanamayacağına, Helen rüyasının darbe yediğine dikkat çektiler. Ayrıca Türklerin taarruz öncesinde barış için sarf ettikleri çabaların İngiltere hükümeti tarafından dikkate alınmadığına, bundan dolayı böyle bir savaşın yaşandığına da işaret edildi. İngilizlerin Türkler ve Yunanlarla ilgili politikalarının gözden geçirilmesi gerektiğini de vurguladılar. Türk basını da bu üç büyük devletin yayınladığı haberleri kendi sütunlarına aktararak dış dünyada bu mücadelenin nasıl algılandığını kamuoyuna duyurdu. Özellikle Fransız ve İngiliz basınında yer alan olumlu haber ve makaleleri kendi sütunlarında yayınlamaya toplumsal moral ve motivasyonunu arttırmaya çalıştılar. Bazı İngiliz gazeteleri başta taarruzun ne amaçla yapıldığını idrak edememişti. Türklerin bu taarruzu ileride toplanacak Venedik konferansında Türklerin daha fazla şey koparmak için başlattığı askeri bir hareket olarak görülecekti. Fakat gerçek olan şu ki; Türklerin amacı bu konuda blöf yapmak değildi. Anadolu'nun kaderini kesin olarak tayin etmekte. Tüm dünya da bu taarruzun sonuçlanması ile Türklerin hedefinin ne olduğunu anlayacaktı.

Kaynakça

Açıksöz

Akşam

Akşın, S. (2009). *Kısa Türkiye tarihi*. İstanbul: Yaylacık Matbaacılık.

Akyüz, Y. (1988). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız kamuoyu 1919-1922*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Artnur, İ. E. (2010). Millî Mücadele ve Büyük Taarruzda Afyonkarahisar. H. Babacan (Ed). *The Times'de Büyük Taarruz'a Bakış* içinde (ss.227-246). Afyon: Afyon Kocatepe Ün. Yay.

Babalık

Belen, F. (1973). *Askeri, siyasal ve sosyal yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yay.

Budak, M. (1997). Ankara İtilafnamesi sürecinde Suriye sınırı üzerindeki tartışmalar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8 (38), 397-425.

Çakır, G. (2021). 100. yılında Sakarya Meydan Muharebesi. Ç. Kılıçoğlu Cihangir, K. Unat (Ed), *İngiliz Basınında Sakarya Savaşı* içinde (ss.247-281). Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Çakır, G. (2022). Büyük Taarruz öncesinde Yunanistan'ın Anadolu'da tutunma çabaları: İstanbul'un işgali projesi ve Anadolu'da muhtariyet ilanları. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (100. Yılında Büyük Taarruz Özel Sayısı), 61-82.

Çelebi, M. (1998). Millî Mücadele döneminde Türk-İtalyan ilişkileri. *Belleten*, 62 (233) , 157-206.

Çelebi, M. (2020). Kurtuluş, İzmir'in işgalden kurtuluşunun 98. Yılı. M. Birsal (Ed), *İtalyan basınında İzmir'in kurtuluşu* içinde (ss.78-84). Ankara: Ofset Fotomat.

Dilek, M. S. (2013). Paris Barış Konferansı'nda Yunan talepleri ve Büyük Güçlerin tutumu. *Karadeniz Araştırmaları*, 36, 31-42.

Gökdemir, O. (2007). Fransız kaynaklarının ışığında 1922 İzmir yangını. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6(15), 19-38.

Gönlübol, M., Sar, C., Sander, O. (1996). *Olaylarla Türk dış politikası 1919-1995*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Görgülü, İ. (1992). *Büyük Taarruz*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Hacıhanıoğlu, A. (2019). *Milli mücadelenin İngiliz basınındaki yankıları (1919-1922)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

Hâkimiyet-i Milliye

<https://hansard.parliament.uk/Commons/1922-08-04/debates/e8c2fe25-f736-4f36-bd19-4375874f4b5b/NearEast>. Erişim Tarihi: 15.06.2022.

İleri

Kırışman, M. (2011). Fransız basınında İzmir yangını üzerine bazı değerlendirmeler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 10 (22) , 77-93.

Kili, S. (2008). *Türk devrim tarihi*. İstanbul: Şefik Matbaası.

Peyam-ı Sabah

Sonyel, S. R. (1986). *Türk kurtuluş savaşı ve dış politika II- Büyük Millet Meclisi'nin açılışından Lozan antlaşmasına kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Soysal, İ. (2000). *Tarihçeleri ve açıklamaları ile birlikte Türkiye'nin siyasal andlaşmaları (1920-1945)*. (1), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Şimşir, B. N. (1972). *İngiliz belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922)*. İstanbul:Milliyet Yay.

Tengirşek, Y. K. (1981). *Vatan hizmetinde*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Tercümân-ı Hakikat

Tevhid-i Efkâr

The Daily Express

The Daily Mirror

The Times

Üçüncü, U. (2016). İzmir'de kurulmuş sözde muhtar idare, *Türk Yurdu*. 348, 48-53.

Üçüncü, U. ve Sarısaman, S. (2016). Arşiv belgelerine göre Büyük Taarruz, *Tarih Okulu*. 25, 269-310.

Vakit

Yaman, A. E. (1997). Kurtuluş Savaşı basınında Büyük Zafer. *Tarih Araştırmaları Dergisi*.19 (30), 239-271.

Yavuz, B. (1992). 1921 tarihli Türk-Fransız Antlaşması'nın hazırlık Aşamaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*,8(23), 273-308.

Yenigün

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Atatürk Dönemi Zafer Bayramı Kutlamaları (1929-1938)

Victory Day Celebrations during the Atatürk Period (1929-1938)

Doç. Dr. Nermin Zahide AYDIN¹

Öz

Bayramlar, toplumu birleştiren, birlik ve beraberlik duygularını pekiştiren önemli günlerdir. Ülkelerin geçmişte yaşadıkları önemli günleri, o ülkelerin milli bayramları olmuştur. Türkiye’de de Milli Mücadele dönemi olayları mili günleri oluşturmuştur. Milli Mücadelede yer alan önemli günlerden biri de 30 Ağustos tarihidir. 26 Ağustos 1922’de başlayan taarruz Türk milletinin zaferi ile sonuçlanmıştır. Büyük Taarruz Türk milletinin umutlarının tekrar yeşermesine ve eski gücünü tekrar elde etmesine neden olmuştur. Taarruz büyük bir gizlilik içinde planlanmıştır. Taarruzun ne zaman yapılacağından sadece Gazi Mustafa Kemal Paşa ve yakın arkadaşının haberi olmuştur. Büyük Taarruz öncesinde Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya tekrar Başkomutan unvanı verilmiştir. 30 Ağustos’ta Türk ordusunun kesin zaferi ile sonuçlanan Büyük Taarruz büyük sevinçle karşılanmıştır. Bayramların kutlama şekilleri ve hangi tarihten itibaren kutlanıldığını bilmek milletlerin geçmişlerini unutmamaları ve ülkesine bağlı yeni nesiller yetiştirmeleri bakımından önemlidir. Bu nedenle 30 Ağustos 1924’te Dumlupınar’da Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın da katıldığı bir törenle zafer kutlanmıştır. Bu törenden iki yıl sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde bir kanun çıkarılarak, 30 Ağustos tarihinin bayram olarak kutlanmasına karar verilmiştir. 30 Ağustos’un bayram sayılması için hazırlanan kanun tasarısı 1926 yılında kabul edilmiştir. 1930’ların ortalarına kadar üst düzeyde gerçekleşen büyük zafer kutlaması yapılmamıştır. Fakat özellikle 1930 yılından sonra 30 Ağustos Zafer Bayramı ülkenin her tarafında büyük bir coşkuyla kutlanmıştır. Çalışmamızda Türkiye’de 1929 ile 1938 yılları arasında yapılan Zafer Bayramı kutlamaları incelenmiştir. Araştırma yapılırken dönem gazeteleri ve basılı diğer kaynaklardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Büyük Taarruz, 30 Ağustos, bayram, Zafer Bayramı

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Holidays are important days that unite society, consolidate feelings of unity and togetherness. The important days that countries have experienced in the past have been the national holidays of those countries. In Turkey, the events of the period of the National Struggle also constituted the days of the militia. One of the important days in the National Struggle is the date of August 30. The offensive, which began on August 26, 1922, resulted in the victory of the Turkish nation. The Great Offensive caused the hopes of the Turkish nation to flourish again and to regain its former strength. The offensive was planned in great secrecy. Only Gazi Mustafa Kemal Pasha and his close friend were aware of when the attack would be made. Before the Great Offensive, Gazi Mustafa Kemal Pasha was given the title of Commander-in-Chief again. . The Great Offensive, which ended with the decisive victory of the Turkish army on August 30, was greeted with great joy. It is important for nations to remember their past and raise new generations connected to their country in terms of the way holidays are celebrated and to know from which date they are celebrated. Therefore, on August 30, 1924, victory was celebrated in Dumlupınar with a ceremony attended by Gazi Mustafa Kemal Pasha. Two years after this ceremony, a law was passed in the Grand National Assembly of Turkey and it was decided that the date of August 30 should be celebrated as a holiday. The draft law on the celebration of August 30 was adopted in 1926. there were no major victory celebrations that took place at the senior level until the mid-1930s. But especially after 1930, Victory Day on August 30 was celebrated with great enthusiasm all over the

¹Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilisli Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, nerminzahideaydin@kilis.edu.tr

country. In our study the Victory Day celebrations in Turkey between 1929 and 1938 were examined. While conducting the research, period newspapers and other printed sources were used.

Keywords: Atatürk, Great Offensive, August 30, feast, Victory Day

Paper Type: Research

Giriş

Tarihte ilk kez 14 Temmuz 1790'da Fransa'da Fransız İhtilali Bayramı'nın kutlanmaya başlanmasıyla birlikte diğer dünya milletleri de kendileri için önemli gördükleri günleri, çeşitli etkinliklerle kutlamaya başladılar. Türklerin de tarih boyunca kutladıkları bayramlar vardı (Şentürk, 2021, s.178). Bayram kavramı ilk defa Kaşgarlı Mahmud'un XI. yüzyılda yazdığı Divan'da yer aldı. Kaşgarlı Mahmud kelimenin aslının bedhrem olduğunu, bu kelimeyi Oğuzların beyrem şeklinde çevirdiklerini belirtti. Tarihi kayıtlara göre Türklerin Hunlardan beri kutladıkları bayram ve festival türünden birçok tören ve faaliyetleri vardı. Örneğin Hun Türkleri ilkbaharda Lungcing ismini verdikleri bayramı kutlarken Göktürkler de her yıl belirli bir zamanda ecdat mağarasında atalarına kurban kesiyorlardı. Uygurlarda da aynı bayram ve festivaller vardı (Koca, 2002, 79)

Osmanlı Devleti'nde ise ilk kez İkinci Meşrutiyet döneminde milli bayram kavramı ortaya çıktı. Milli bayramların temeli 23 Temmuz 1909 tarihinde atıldı ve bu tarih millî bayram olarak kutlandı (Çelepi, 2020, s.36). 23 Temmuz tarihi halk arasında Hürriyet Bayramı olarak adlandırıldı. Birinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılarının bir nebze olsun unutturulmaya çalışıldığı bayramda eğlenceli etkinlikler düzenlendi. İstanbul'un işgal edilmesiyle birlikte her ne kadar Hürriyet Bayramı kutlamaları yasaklansa da milli direnişin simgesi haline gelen Ankara'da kutlamalara devam edildi (Aslan, 2011, 6-7). Milli mücadele döneminde milli bayramların kutlanması konusu tekrar gündeme geldi. Meclisin açılış yıldönümünde Meclisin açılış tarihi olan 23 Nisan tarihinin milli bayram olarak kutlanması teklifi meclise geldi ve kabul edildi (Çakmak, 2010, 89). Öte yandan 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'i işgal eden Yunan kuvvetlerine karşı başlatılan Büyük Taarruz, Mustafa Kemal'in ve Türk ordusunun 30 Ağustos 1922'de elde ettiği zafer ile sonlandı.

Atatürk'ün başkumandanlığında zaferle sonuçlanan Büyük Taarruzu anmak için ilk kez 1924 yılında Afyon'da Başkumandan Zaferi adıyla kutlamalar yapıldı. 30 Ağustos 1924 tarihinde Dumlupınar'da Çal köyü yakınlarında yapılan ilk törene Gazi Mustafa Kemal Paşa da katıldı (Sayılır, 2014, s. 96,100). Bu ilk kutlama Dumlupınar Meydan Muharebesinin İlk Tes'idi başlığı altında duyuruldu. Yapılan törenlerdeki konuşmalarda büyük zaferin birtakım değerlerin kazanılması ve kurumsallaşmasındaki önemi vurgulandı. Yapılan törende konuşan Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'de her alanda yenilik yapılmak istendiğini belirterek, milletin daha büyük bir zaferin peşinde olduğunu söyledi (Salman Bolat, 2012, 42).

30 Ağustos zaferinin, milli bayram olarak kutlanması ile ilgili olarak 1 Nisan 1926'da TBMM'de bir toplantı yapıldı. Toplantı sonunda çıkarılan ve dört maddeden oluşan Zafer Bayramı Kanunu'nun ilk maddesi ile 30 Ağustos günü, Zafer Bayramı olarak ilan edildi. Kanunun ikinci maddesiyle, Zafer Bayramı'nın her sene kara, hava ve deniz kuvvetleri tarafından kutlanacağı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın belirleyeceği bir program doğrultusunda Dumlupınar'da ayrıca bir askeri merasimin tertip edileceği ve o gün askeri dairelerin tatil olacağı belirtildi. Fakat CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) Van Milletvekili Hakkı Bey'in 30 Ağustos Zaferinin sadece orduya mal edilemeyeceğini, bu zaferde tüm milletin katkısının olduğunu bu nedenle askerin yanında mülkiye ve çeşitli okulların da bu maddeye eklenmesi gerektiğini belirtmesi üzerine ikinci maddede bazı düzenlemeler yapıldı. Kanunun üçüncü maddesinde neşri tarihinden muteber ibaresi son madde de ise kanunun icrasından Bakanlar Kurulu sorumludur ibaresi yer aldı. Yapılan oylama neticesinde Zafer Bayramı Kanunu kabul edildi (Gök, 2021, s.167).

İcra Vekilleri Heyeti'nin 25 Ağustos 1926 tarihli kararnamesinde, 30 Ağustos'un Tayyare Cemiyeti'nin de özel günü olduğu için, yapılacak olan kutlamalarda cemiyet ile birlikte hareket edilmesi gerektiği bildirildi. Bu durum 30 Ağustos'un basında "Zafer ve Tayyare Bayramı" olarak adlandırılmasına neden oldu (Başkaya ve Yılmaz, 2018, s.3203). Türkiye'de havacılığın gelişmesini sağlamak için kurulan Tayyare Cemiyeti de 30 Ağustos'u Tayyare Bayramı olarak kabul etti (Altuncuoğlu ve Saydan, 2015, s.148). 27 Mayıs 1935 tarihinde ve 2739 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanunun yürürlüğe girmesiyle 30 Ağustos, Zafer Bayramı olarak teyit edildi.

1. Atatürk Dönemi Zafer Bayramı Kutlamaları (1929-1938)

1.1. 1929 Yılında Yapılan Zafer Bayramı Kutlamaları

İstanbul'da 1929 yılında yapılacak Zafer Bayramı nedeni ile Şehremaneti tarafından birtakım hazırlıklar yapıldı. Şehremaneti o günkü törene iştirak eden askerlere 10 bin, zabıtlere de 2 bin sigara dağıtmaya karar verdi. Ayrıca askerlere buzlu su ve şerbet de ikram edilecekti (İkdam, 29 Ağustos 1929, s.1). Törene katılacak askerlere sigara ikram edilmesi, Türk askerine verilen değeri göstermekteydi. Çünkü henüz yeni kurulan ve kalkınmak için var olan ekonomik gücünü etkili ve verimli bir şekilde kullanmak isteyen bir devlet için sigara lüks sayılabilecek ikramlar arasındaydı. Ayrıca resmi geçitlerde askerlerin izleyiciler tarafından coşkuyla alkışlanması da askerlere gösterilen sevginin bir işaretiydi. Bayrama hazırlık kapsamında Şehremaneti tarafından Taksim'de dört tribün yaptırıldı (İkdam, 30 Ağustos 1929, s.1). Programa göre Taksim'de bir geçit resmi yapılacak (Akşam, 23 Ağustos 1929, s.2), kolordu kumandanı tebrikleri kabul edecekti (Akşam, 29 Ağustos 1929, s.1). Bayram gecesi askeri kıta ve öğrenciler, muhtelif yerlerde fener alayları düzenleyecekler ve sabaha kadar eğleneceklerdi. Ayrıca Sarayburnu'nda, Taksim Bahçesinde, Feneryolu'nda, Bakırköy Sakızağacı'nda müsamereler ve müsabakalar düzenlenecekti (İkdam, 28 Ağustos 1929, s.2). Yapılan hazırlıklardan sonra bayram sabahı, Taksim'de bir tören düzenlendi. Sabahın erken saatlerinde kırmızı beyaz bayraklarla süslenmiş sokaklardan, kolordu dairesine birçok kişi tebrik için geldi. Kolordu Kumandanı Şükrü Naili Paşa, Kolordu Kumandanlığı dairesinde tebrikleri kabule başladı. Başbakan İsmet Paşa da yaverleri vasıtası ile tebrikte bulundu. Ardından Taksim'e gidildi. Vali Vekili, bir gün önce Taksim'de dört tribün inşa ettirmişti. Bu tribünlerden birisi Şükrü Naili Paşa içindi. Program gereğince Darülfünun, yüksekokullar, polis ve memurlar, kendilerine ayrılan mevkilerde yerlerini aldılar. Merasime bazı paşalar da iştirak ettiler. Ordunun en genç zabiti olan Nuri Bey bir konuşma yaptı. Şükrü Naili Paşa'nın konuşmasından ve nutuklardan sonra askerlere Şehremaneti tarafından hazırlanan özel sigaralar dağıtıldı ve ardından resmi geçit başladı (İkdam, 31 Ağustos 1929, s.1,6). En önde kolordu mızıkası arkasında ise çeşitli kurum temsilcileri, esnaf teşekkülleri ve öğrenciler tribünlerin önünden geçtiler. (Son Saat, 31 Ağustos 1929, s.1,2). Muhabere bölüğü geçerken, muhabere güvercinleri gökyüzüne bırakıldı (Milliyet, 31 Ağustos 1929, s.1). Öğleden sonra Yeşilköy'de 3 adet tayyareye ad koyma merasimi yapıldı. Tayyareler Eskişehir'den İstanbul'a getirildi (Son Saat, 31 Ağustos 1929, s.1,2). Gece İstanbul baştanbaşa donatıldı. Halk sokaklara dökülerek geç vakte kadar eğlendi (Akşam, 1 Eylül 1929, s.1).

Ankara'da kutlanacak Zafer Bayramı için bir program hazırlandı (İkdam, 30 Ağustos 1929, s.1). Resmi ve özel kurumlar bayraklarla donatıldı. Bayram günü sabah, müşir Fevzi Paşa, ordu namına kendilerine arz edilen tebrikleri kabul etti. Ardından kışla meydanında bir resmi geçit yapıldı. Merasime başlamadan önce kıdemsiz bir zabıt ile fırka kumandanı tarafından istiklal muharebelerinin önemi ile ilgili birer konuşma yapıldı. Gündüz ve gece şehrin eğlence ve gezinti yerlerinde tayyare cemiyeti yararına müsamereler düzenlendi (Akşam, 1 Eylül 1929, s.2).

Yurdun çeşitli yerlerinde Zafer Bayramı kutlamalarına devam edildi. Örneğin Edirne'de bayram büyük bir coşku ile kutlandı (Akşam, 1 Eylül 1929, s.2). Yeni inşa edilen borsa binasının resmi açılışı yapıldı (Cumhuriyet, 1 Eylül 1929, s.3). Dumlupınar'daki tören, şehit

asker abidesi önünde yapıldı. Merasime valinin başkanlığında 10 kişilik bir heyetle, ortaokul öğrencilerinden bir grup iştirak etti. Abidenin önünde Kütahya gazetesi müdürü tarafından bir konuşma yapıldı (Cumhuriyet, 1 Eylül 1929, s.3). İzmir’de Zafer Bayramı’na mülki ve askeri erkân ve bütün İzmir halkı katıldı (Cumhuriyet, 1 Eylül 1929, s.3). Şehrin her tarafı donatıldı. Merasimden sonra vali, fırka ve matbuat erkânı otomobillerle Bulgurca Ovası’na gittiler. Seydiköy ve Değirmendere nahiyelerinde yaşayanların almış oldukları tayyarelerin ad konma merasimi yapıldı. Köylüler merasime sevinç içinde katıldılar. Tayyare Cemiyeti tarafından Türk Ocağı’nın bahçesinde bir balo verildi (İkdam, 31 Ağustos 1929, s.6). Samsun’da bayram, bütün kurumların katılımı ile kutlandı. Fırka kumandanının hitabesi, ordu adına konuşma yapan bir teğmenin Türk ordusunun zaferle dolu tarihini özetleyen sözleri, halkın beğenisini kazandı (Cumhuriyet, 1 Eylül 1929, s.3). Adana’da, Adana tayyaresine merasimle isim kondu (Milliyet, 31 Ağustos 1929, s.2). Bolu’da yapılan bayram kutlamalarında askeri kıtanın geçit resmi alkışlandı. Gerede tayyaresinin ad koyma merasimi de Gerede’de binlerce halkın katılımı ile gerçekleşti (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1929, s.2). İnegöl’de Zafer Bayramı nedeni ile şehir donatıldı. Gece için fırka bahçesinde konser verildi, fener alayları düzenlendi (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1929, s.2). Gemlik’te bayram, coşkulu bir şekilde kutlandı. Akşam yatı mektebinde bir müsamere verildi. Yalova’yı Gemlik’e bağlayacak yeni şosanın güzergâhını tespit için gönderilen mühendislerin işe başlamaları büyük bir sevince neden oldu (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1929, s.2). Bursa’da ise bayram nedeni ile halk ve askeri fırka, zafer meydanına toplandı. Törende valinin yanı sıra Bursa mebusu ve fırka mutemedi de bulunmaktaydı. Topçu mülazımı tarafından İstiklal Harbi konulu bir konuşma yapıldı. Askerlerin ve topçuların resmi geçidi beğeni topladı. Gece ise her taraf elektrikle aydınlatıldı (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1929, s.2). Mudanya’da her taraf süslendi. Halk sürekli tezahüratta bulundu. Gece de fener alayları yapıldı (Milliyet, 31 Ağustos 1929, s.2).

1.2. 1930 Yılında Yapılan Zafer Bayramı Kutlamaları

1930 yılında İstanbul’da kutlanacak Zafer Bayramı nedeni ile Tayyare Cemiyeti tarafından özellikle Marmara Parkı’nda yapılacak bahçe eğlencesi için bir düzenleme heyeti teşkil edildi (Hâkimiyeti Milliye, 17 Ağustos 1930, s.1). Şehrin muhtelif yerlerinde Tayyare Cemiyeti yararına müsamereler düzenlenmesine karar verildi. İstanbul’da yapılacak kutlamalar için kolordu tarafından bir program hazırlandı (Cumhuriyet, 30 Ağustos 1930, s.2). Programa göre öğleyin Beyazıt, Selimiye, Taksim’den 21 parça top atılacaktı (Son Posta, 31 Ağustos 1930, s.3). İstanbul’da Zafer Bayramı kutlamaları, kolordu kumandanı Şükrü Naili Paşa’nın, kolordu karargâhında zabitan ve hükümet memurlarının tebriklerini kabul etmesiyle başladı. Kolordu kumandanı, Beyazıt’ta Darülfünun meydanında toplanan askeri kıta ve öğrencileri teftiş etti. Teftiştten sonra en kıdemsiz zabıt tarafından bir konuşma yapıldı. Ardından bir geçit resmi yapıldı. Geçit resmine iştirak eden kıta ve öğrenciler Taksim’e geldikten sonra dağıldılar. Askeri kıtalar köprüden geçerken vapurlar düdüğü çaldılar. Beyazıt, Taksim ve Selimiye’den toplar atıldı. Gece de fener alayları düzenlendi (Vakit, 31 Ağustos 1930, s.3).

Zafer Bayramı yurdun çeşitli yerlerinde büyük şenliklerle kutlandı. Bitlis’te kumandan, askerlerin bayramlarını tebrik etti. Siirt’te bayram nedeni ile şehir baştanbaşa donatıldı (Cumhuriyet, 1 Eylül 1930, s.3). Mustafa Kemal’in heykelleri ve fırka dairesi, sıra ile dizilen elektrik ampulleriyle aydınlatıldı. Asker tarafından düzenlenen fener alayına halk katıldı. Halk “Yaşasın cumhuriyet ve Gazi Paşa” nidaları ile şehri dolaştı (Cumhuriyet, 2 Eylül 1930, s.3). Ülkede kutlanan milli bayramlarda yapılan etkinlikler, genel olarak halkın milli duygularını güçlendirmekte, devlete ve rejime olan bağlılıklarını arttırmaktaydı. Bu nedenle Büyük kurtarıcı Mustafa Kemal Paşa’ya duyulan sevgi ve saygı, 1930 yılında kutlanan Zafer Bayramı törenlerinde daha belirgin hale geldi. İnegöl ve Ünye’de de bayram samimi bir havada geçti (Vakit, 31 Ağustos 1930, s.2).

1.3. 1931 Yılında Yapılan Zafer Bayramı Kutlamaları

1931 yılında İzmir’de düzenlenecek Zafer Bayramı etkinlikleri kapsamında muhtelif kazalar adına alınan tayyarelere isim konma merasimi yapılmasına karar verildi (Akşam, 22 Ağustos 1931, s.1). 1931 yılında yapılan Zafer Bayramı kutlamalarında dikkat çeken hususlardan birisi kazalar adına alınan tayyarelere isim konma merasimlerinin bayram gününe denk getirilmesiydi. Bunun yanı sıra özellikle büyük şehirlerde farklı yaş gruplarına yönelik yarışların yapılması, eğlencelerin düzenlenmesi ve çeşitli sportif etkinliklere yer verilmesi bayramın coşkulu biçimde kutlanmasında önemli bir etken oldu. Bayramın düzen içinde kutlanması için bir program hazırlandı. Programa göre askeri merasim kışla avlusunda düzenlenecekti (Hâkimiyeti Milliye, 24 Ağustos 1931, s.5). Bayram günü İzmir baştanbaşa donatıldı. Sabah müstahkem mevki kumandanı, tebrikler kabul etti. Bundan sonra askeri kıtanın mevki aldığı kışla meydanında, toplardan yapılan hitabet kürsüsünden en kıdemsiz bir zabıt tarafından günün anlam ve önemine binaen bir konuşma yapıldı. Saat Kulesi meydanındaki geçit resmi ile törene son verildi (Akşam, 31 Ağustos 1931, s.2). Geçit resmi esnasında tayyarelerden halka beyannameler atıldı (Milliyet, 31 Ağustos 1931, s.5). Sabah saatlerinde Tayyare Cemiyeti’nden otomobillerle Seydiköy’deki tayyare hangarına gidildi. Tayyarelere isim konma merasimi yapıldı. Gece ise tayyare cemiyeti tarafından iki yerde garden parti verildi (Son Posta, 31 Ağustos 1931, s.3).

İstanbul’da da Zafer Bayramı için önce bir merasim programı hazırlandı. Programa göre Beyazıt’ta Darülfünun meydanında bir geçit resmi yapılacak ve gece de asker ve öğrenci tarafından fener alayları düzenlenecekti. 30 Ağustos günü tayyare cemiyeti tarafından rozet dağıtılacak, Bebek bahçesi önünde deniz yarışları yapılacak, Sarayburnu’nda eğlenceler düzenlenecek ve gece de Taksim bahçesinde bir müsamere verilecekti (Vakit, 18 Ağustos 1931, s.4). Hazırlıklar tamamlandıktan sonra İstanbul halkı sabahın ilk saatleri ile birlikte Beyazıt meydanına gitmeye başladı. Beyazıt meydanına sıralar konmuş, Darülfünun kapısının önü bayraklarla süslenmişti. Program doğrultusunda sabah kolorduda tebrikler kabul edildi. Beyazıt’ta yerlerini alan askeri kıta ve öğrenciler, kolordu kumandanı tarafından teftiş edildi. Ardından resmi geçit başladı (Akşam, 30 Ağustos 1931, s.2). Şark demiryolları kumpanyası, Zafer Bayramı nedeni ile gündüz ve geceye mahsus olmak üzere Yeşilköy ve İstanbul’dan kalkacak tren yolu ile iki sefer, Denizcilik Heyeti ise Bebek’te yarışlar düzenledi. Yarışların ilk üçü küçükler için olsa da bayanlara, emeklilere, denizcilik federasyonu ve heyet azalarına yönelik yarışlar da vardı. Tayyare cemiyeti tarafından her yarışta birinci gelen teknelere Kütahya ürünü birer çini vazo ile birinci ve ikinci gelen tekne mürettebatına birer madalya ve bayrak verilecekti. Akşam ise Bebek bahçesinde danslı eğlence yapılacaktı (Vakit, 27 Ağustos 1931, s.2,3).

Ankara’da Zafer Bayramı nedeni ile öğleden önce Kışla meydanında bir merasim düzenlendi. En kıdemsiz zabitle, liva kumandanı tarafından büyük zaferin önemi ile ilgili konuşmalar yapıldı. Erkânı Harbiye’de bir resmi kabul yapılarak, orduya tebrik ziyaretlerinde bulunuldu (Akşam, 31 Ağustos 1931, s.2). Akşamüstü de Zafer abidesinin önünde büyük bir halk kitlesinin iştiraki ile zaferin yıldönümü kutlandı. Aynı zamanda bir tayyareye törenle isim konuldu (Son Posta, 31 Ağustos 1931, s.3).

Zafer Bayramı yurdun her yerinde büyük bir coşkuyla kutlandı. İstanbul dâhil olmak üzere 37 şehirde 37 yeni tayyarenin ad konma merasimi yapıldı (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1931, s.4). Sivas’taki kutlamalar hükümet meydanında, askeri kıta, vali, fırka kumandanı ve mahiyeti ile halkın katılımı ile gerçekleşti. Merasime sabah saatlerinde bir askerin zaferin tarihçesine ait konuşmasıyla başlandı. Diğer konuşmalardan sonra askeri kıtanın resmi geçidi yapıldı ve merasime son verildi. Her taraf bayraklarla donatılmış, muhtelif yerlerde taklar yapılmıştı. Gece ise askerler tarafından meşaleler yakıldı (Akşam, 31 Ağustos 1931, s.2). Diyarbakır’da bayram kalabalık bir halk topluluğu tarafından gerçekleştirildi. Konuşmaların ardından asker ve öğrencilerin katıldığı bir geçit resmi yapıldı (Vakit, 31 Ağustos 1931, s.2). Urfa’da belediye tarafından gece şenlikler düzenlendi. Öğleden sonra Diyarbakır ile Urfa takımları arasında bir futbol maçı düzenlendi (Akşam, 31 Ağustos 1931, s.2). Bursa’da gece fener alayı yapıldı.

Tayyare cemiyeti tarafından verilen ve sabaha kadar devam eden balo çok neşeli geçti. Gemlik tayyaresinin isim konma merasimi yapıldı. Pilot ile yardımcısına Gemlikliler tarafından altın madalya verildi (Milliyet, 31 Ağustos 1931, s.5). Aydın'da bayram nedeni ile fener alayı düzenlendi (Vakit, 31 Ağustos 1931, s.2). Edirne'de askerlerin ve Gazi Kız Yatı Okulunda okuyan öğrencilerin katıldığı bir resmi geçit yapıldı (Son Posta, 1 Eylül 1931, s.2). Malkara'daki bayramda, halk önce askerlik şubesi önünde toplanarak, hem sevinçlerini gösterdiler hem de şehitleri andılar. Mürefte'de bayram nedeni ile gece yarısına kadar devam eden eğlenceler düzenlendi. Şarköy'de bütün kasaba bayraklarla donatıldı. Çeşitli mahallelere taklar kuruldu, pehlivan güreşleri düzenlendi (Son Posta, 2 Eylül 1931, s.4). Isparta'nın Yalvaç ve Karaağaç kazaları tarafından orduya hediye edilen iki tayyareye, merasimle isim kondu (Son Posta, 4 Eylül 1931, s.5).

1.4. 1932 Yılında Yapılan Zafer Bayramı Kutlamaları

30 Ağustos 1932 yılında kutlanacak Zafer Bayramı nedeni ile birçok vilayette merasim programı hazırlandı. İstanbul Tayyare Cemiyeti'nde düzenlenen toplantıda cemiyetin kaza ve nahiye temsilcileri bayram programını hazırladılar (Akşam, 16 Ağustos 1932, s.1). İzmir'de bayram günü yeni alınan tayyarelere ad koyma merasimi yapılmasına karar verildi (Akşam, 19 Ağustos 1932, s.6). Balıkesir'de bayram komitesi 30 Ağustos tarihinde Halk Fırkası salonlarında bir balo verilmesine, gece ise farklı eğlenceler düzenlenmesine karar verdi (Akşam, 24 Ağustos 1932, s.6). Bursa'nın birçok yerine yeni taklar yapıldı (Akşam, 26 Ağustos 1932, s.9). Kayseri'de bayram nedeni ile halkevi tarafından bir program hazırlandı. O gece halkevi tarafından verilecek müsamerede Aka Gündüz'ün "Beyaz Kahraman" isimli piyesi temsil edilecekti (Akşam, 27 Ağustos 1932, s.5).

Hazırlıklar ülke genelinde tamamlandıktan sonra bayram günü önceden hazırlanan program doğrultusunda törenler yapıldı. İstanbul bayraklarla, yeşilliklerle ve çiçeklerle süslendi. Sokaklarda diğer günlere nazaran daha fazla kalabalık vardı. Şehrin birçok yerine taklar kuruldu (Akşam, 30 Ağustos 1932, s.1). Sabahın ilk saatlerinde kolordu kumandanlığında Şükrü Naili Paşa tebrikleri kabul etti. Resmi kabule şehirde bulunan hava, deniz ve kara kuvvetlerine mensup askerler, üniformaları ile katıldı. Tebrik kabulünden sonra halk Beyazıt meydanına geldi. Bu esnada geçit resmine katılacak askeri okul öğrencileri ve askeri kıta, Darülfünun meydanında toplanmaya başladı. Darülfünun kapısına konan bir hoparlörle merasimin başlayacağı ilan edildi. Yeni alınan tayyarelerden bazıları Beyazıt meydanının üstünde uçmaya başladı. Tayyarelerin havada yaptıkları akrobatik hareketler, halkın sevinmesine neden oldu. Merasime İstiklal Marşı ile başlandı. Bundan sonra ordunun en kıdemsiz zabiti bir konuşma yaptı. Darülfünunun dış kapısına konan hoparlör, iç meydana yapılan konuşmaların yayılmasını sağladı. Konuşmalardan sonra geçit resmi başladı. Bu esnada bir yandan 21 pare top atılırken diğer yandan vapurlar düdüklarını çalmaya başladı. Halkevinde bayram nedeni ile bir çay verildi (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1932, s.5,6).

Ankara'daki merasimden önce şehrin bütün binaları bayraklar, halılar ve yeşil dallarla süslendi. Halk merasime katılmak için erkenden Ankara sokaklarını doldurmaya başladı. Kumandan Sıtkı Paşa'nın askeri kıtayı teftişi ile merasime başlandı. Günün önemi ile ilgili konuşmaları resmi geçit takip etti. Askeri kıtalardan sonra esnaflar otomobillerle ve temsili levhalarla geçide iştirak ettiler. Çok geçmeden kağnılar da merasime katıldı. Merasim esnasında filolar da uçuşlarını gerçekleştirdiler (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1932, s.6). Ankara Halkevinde hazırlanan program gereğince öğleden sonra halkevinde ordu namına düzenlenen toplantıda Aka Gündüz bir konuşma yaptı. Şiirler okundu (Milliyet, 31 Ağustos 1932, s.2), şarkılar söylendi, eğlenceler düzenlendi. Akşam her yer elektrikle aydınlatıldı (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1932, s.6).

Zafer Bayramı memleketin her yerinde coşku ile kutlandı. Urfa'da bayram nedeni ile halk, Topçu meydanında toplandı. Günün anlam ve önemini anlatan konuşmaların ardından bir geçit resmi yapıldı. Gece fener alayları düzenlendi. Kütüphane Parkı'nda Tayyare Cemiyeti

adına bir müsamere verildi. Eskişehir’de ve Kırkağaç’ta Zafer Bayramı büyük tezahüratlar eşliğinde kutlandı. Kırkağaç’ın her tarafı baştanbaşa donatıldı. Kasabanın her tarafında şenlikler yapıldı. Balıkesir’de de bayram büyük bir neşe içinde geçti. Balıkesir ve Balya tayyarelerine ad konma merasimi yapıldı (Akşam, 31 Ağustos 1932, s.2). Karadeniz Ereğlisi’nde askerlik şubesi önündeki geniş meydana yapılan merasimde, Burhane okulundan bir öğrenci, “Zafer” isimli manzumeyi okudu (Akşam, 11 Eylül 1932, s.8). Trabzon’da yapılan merasimde ise Alay Kumandanı Miralay Hüsnü Bey, askeri kıtayı teftiş etti ve geçit resmi yapıldı (Akşam, 21 Eylül 1932, s.7). İzmir’de bayram, yeni alınan tayyarelere ad konma ve geçit resmi yapılmak sureti ile kutlandı (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1932, s.6). Bursa’da askeri fırka kumandanı geçit resminden sonra tebrikleri kabul etti (Milliyet, 31 Ağustos 1932, s.2). Öğleden sonra Milli Müdafaa Vekili tarafından iki yeni tayyareye Bursa ve Mudanya isimlerini konuldu. Tayyare filosu adına belediyede ziyafet verildi. Safranbolu’da Zafer Bayramı büyük bir coşkuyla kutlandı (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1932). Asker, öğrenci ve esnafların yaptıkları geçit resmi büyük beğeni topladı (Vakit, 31 Ağustos 1932, s.2). Bartın’da günler öncesinde başlatılan hazırlıklar bayramın güzel geçmesine neden oldu. Gece fener alayları ve eğlenceler düzenlendi. Amasya’da bayram büyük bir coşkuyla kutlandı. Uşak’ta ikinci Uşak tayyaresine ad konma merasimi yapıldı (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1932, s.6).

Zafer Bayramı kutlamalarına, halkın katılımı oldukça fazlaydı. Halkın bayramı büyük bir coşkuyla kutlaması için bütün vilayet, kasaba ve köylerde farklı etkinlikler yapıldı. Yerleşim yerlerindeki resmi ve özel binaların süslenmesi, baloların düzenlenmesi, halkevlerinde kahramanlık duygularını güçlendirecek piyeslerin temsil edilmesi halkın Zafer Bayramı’na olan ilgisini daha da arttırdı. Özellikle büyük şehirlerde tören alanında tayyarelerin havada akrobatik uçuşlar yapması, top atışları ve vapurların düdüklarini çalarak bayrama iştirak etmesi, bayramın eldeki imkânlar doğrultusunda görkemli geçtiğini, yöneticilerin de bu konuda çaba gösterdiğinin bir işaretiydi.

1.5. 1933 Yılında Yapılan Zafer Bayramı Kutlamaları

İstanbul’da 1933 yılında kutlanacak bayram nedeni ile resmi geçide iştirak edecek kıta, öğrenci ve çeşitli cemiyetlere ait heyetler, sabah saatlerinden itibaren üniversite binası meydanında toplanmaya başladılar. Kolordu kumandanı, kolordu dairesinde tebrikleri kabul etti. Ardından vali ve belediye reisi ile yanındakiler üniversite meydanına gelerek askeri kıtayı teftiş ettiler. Bu esnada tayyareler meydan üzerinde uçarak, tebrik cümleleri içeren kâğıtları havadan atmaya başladılar. Teftişten sonra ordunun en kıdemsiz zabiti olan bir teğmen ve Kolordu Kumandanı tarafından konuşmalar yapıldı. Üniversite meydanına radyo tesisatı yapıldığı için bu konuşmalar Beyazıt meydanına toplanmış olan binlerce halk tarafından dinlendi ve alkışlandı. Hitabeler ve askeri kıtanın teftişi, sinemaya alındı. İstiklal Marşı’ndan sonra resmi geçide başlandı. Beyazıt meydanından hareket eden kıtalar, Taksim’e giderek, buradaki abideye çelenk koydular. Alay köprüden geçerken toplar atıldı, limanda bulunan bütün araçlar düdükle çalmak suretiyle orduyu selamladı. Tayyare Cemiyeti tarafından hazırlanan bir tayyare de alaya iştirak etti. Beyazıt meydanındaki merasim bittikten sonra Yeşilköy’de, İstanbul namına yeni alınan üç tayyareye ad konma merasimi yapıldı (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1933, s.1,5). İstanbul’da yapılacak törenlerde tören yerinde radyo tesisatının kurulması, halkın yapılan konuşmaları dinlemesi açısından önemliydi. Yapılan konuşmalarda genel olarak zaferin nasıl kazanıldığı teması işlenmekte, bağımsızlık uğruna verilen mücadeleler tekrar hatırlatılarak, dimağlarda geçmişte yaşanan acı günler canlı tutulmakta ve bu acı günlerin unutulmaması sağlanmaktaydı. Bayram töreninin sinemaya alınması ise tarihi arşivin zenginleşmesine neden oldu. Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan kutlamalarda bayram coşkusunun aynı yoğunlukta devam etmesi, yöneticilerin Zafer Bayramı’na verdikleri değer açısından önemliydi.

Ankara’da Zafer Bayramı büyük bir coşkuyla kutlandı. Resmi daireler kapandı, her yer bayraklarla süslendi. Merasim sabahın erken saatlerinde başladı. Fırka karargâhında ve erkânı Harbiye’de tebrik merasimi yapıldı. Tören yerinde Alayın en kıdemsiz zabiti ve fırka liva kumandanı tarafından birer konuşma yapıldı. Geçit resmi ile merasime son verildi. Geçit

resmine piyade, süvari ve topçu, jandarma kıtası ile iki tayyare filosu ve ayrıca bir temsil alayı iştirak etti. Öğleden sonra halkevinde yapılan merasimde Başkumandanlık Meydan Muharebesini ve o günün hatıratını anlatan hitabeler söylendi, şiirler okundu, piyesler temsil edildi. Gece büyük bir fener alayı ve bahçelerde tayyare cemiyeti menfaatine çeşitli eğlenceler düzenlendi. Şehir baştanbaşa ışıktandırıldı (Milliyet, 31 Ağustos 1933, s.5).

Zafer Bayramı Bursa'da büyük bir coşkuyla kutlandı. Her taraf bayraklarla donatıldı. Merasim sabahın erken saatlerinde başladı. Hükümet meydanını dolduran binlerce halk ve askerın alkışları arasında kürsüye çıkan genç mülazımın hitabesine, fırka kumandanı aynı heyecanla karşılık verdi. Konuşmaların ardından Vilayet Konağı karşısında geçit resmi yapıldı. Fırka kumandanı, halkın tebriklerini kabul etti (Milliyet, 31 Ağustos 1933, s.2). Şehrin çeşitli yerlerinde şenlikler ve eğlenceler düzenlendi (Son Posta, 31 Ağustos 1933, s.3). Geyve'de Zafer Bayramı büyük bir coşkuyla kutlandı. Geyvelilerin orduya hediye ettikleri tayyareye merasimle ad kondu (Cumhuriyet, 3 Eylül 1933, s.2). Zonguldak'ta bayram kutlamaları için (Milliyet, 31 Ağustos 1933, s.5) şehir baştanbaşa donatıldı. Tören yerinde büyük bir kalabalık toplandı. Bir destanın değişik bölümleri hukuk fakültesi öğrencisi tarafından okundu (Vakit, 31 Ağustos 1933, s.9). Tayyare cemiyetinin hazırladığı deniz yarışları ve eğlenceleri, gece geç vakte kadar devam etti (Son Posta, 31 Ağustos 1933, s.3). Turgutlu'da bayram nedeni ile gece fener alayı düzenlendi (Milliyet, 31 Ağustos 1933, s.5). Çankırı'da askeri kıtanın, şehir bandosunun, avcılarının ve izcilerin iştiraki ile resmi geçit yapıldı (Vakit, 31 Ağustos 1933, s.9). Gece ise askeri idman yurdunda garden parti düzenlendi. Her taraf donatıldı. Fener alayı yapıldı. İzmit'te zafer şenlikleri büyük bir coşkuyla gerçekleşti. İstanbul'dan gelen Vefa takımı ile İzmit İdman Yurdu arasında binlerce kişinin izlediği bir maç yapıldı. İzmir'de esnaf ve halk teşekkülleri geçit resmine milli timsalleri ile iştirak ettiler. Gece sabaha kadar eğlenceler ve fener alayları düzenlendi. Ordu dairesinde tebrikte bulunuldu (Son Posta, 31 Ağustos 1933, s.3). Resmî ve özel kurumlar, evler, kara ve deniz nakil vasıtaları bayraklarla süslendi. Sabah saat sekizde Seydiköy Tayyare karargâhında yedi tayyareye ad konma merasimi yapıldı (Milliyet, 31 Ağustos 1933, s.5). Safranbolu'da resmi geçit bir düzen içinde yapıldı. Halk bayramı neşe içinde kutladı. Kütahya'daki bayram kutlamaları halkın beğenisini kazandı (Vakit, 31 Ağustos 1933, s.9).

1.6. 1934 Yılında Yapılan Zafer Bayramı Kutlamaları

1934 yılında İstanbul'da Zafer Bayramı nedeni ile bütün evler, dükkânlar, resmi ve özel müesseseler, baştanbaşa bayraklarla donatıldı. Halk ve bayrama katılacak olanlar, geçit resminin yapılacağı Beyazıt meydanında toplanmaya başladı. Sokaklardaki ve caddelerdeki büyük kalabalıktan dolayı araçlar, bazı caddelerdeki seferlerini azalttılar. Kutlama programı gereğince kumandanlık karargâhında tebrikler kabul edildi. Vilayet, belediye erkânı, zabıtlar, karargâha giderek kumandanı tebrik ettiler. Tebrik merasiminin sona ermesinden sonra üniversite meydanına gelen kumandan, Harbiye'den mezun olan 650 genç zabıt başta olmak üzere askeri kıtayı teftiş etti. Teftiş yapılırken bir tayyare filosu, Beyazıt meydanının üstünden uçmaya ve manevralar yapmaya başladı. Genç bir zabıt, belediye meydanında hazırlanan kürsüye çıkarak Başkumandanlık Meydan Muharebesi hakkında bir konuşma yaptı. Konuşmalar bittikten sonra Harbiye Mektebi bandosu tarafından İstiklal Marşı çalındı. Askerler, öğrenciler ve halk, selam vaziyeti alarak şehit askerleri selamladılar. Resmî geçide katılan kıtalar, okullar ve teşekküller, Taksim abidesine giderek, abideye çelenk koydular. Zafer Bayramı nedeni ile Yeşilköy Tayyare karargâhında Tayyare cemiyeti tarafından İstanbul halkı tarafından satın alınan Kadıköy, Kartal ve Beykoz tayyarelerinin ad konma merasimi yapıldı (Akşam, 30 Ağustos 1934, s.2).

Ankara'da Zafer Bayramı büyük tezahüratlarla kutlandı. Esnaf cemiyetleri, sabah İnkılap meydanından hareket ederek şehrin ana caddesini dolaştıktan sonra Hâkimiyeti Milliye meydanında Gazi abidesine merasimle çelenk koydular. İstiklal Marşı'nı müteakip esnaf adına bir konuşma yapıldı. Geçit resminin yapılacağı Cumhuriyet meydanına gelindi. Bu esnada mevki komutanı Sıtkı Paşa, askeri kıtayı teftiş etmiş ve en kıdemsiz zabıt Nuri Bey bir konuşma yaparak büyük zaferle neticelenen harp hakkında konuşmuştu. Yapılan konuşmalardan sonra

resmi geçide başladı. Merasimin sonunda askeri kıta ve temsil alayı, kalabalık halk topluluğunun bulunduğu caddelerden geçerken sürekli alkışlandı. Öğleden sonra halkevinde bir toplantı yapıldı. 30 Ağustos isimli bir temsil verildi (Akşam, 31 Ağustos 1934, s.2).

Amasya’da Zafer Bayramı nedeni ile halkevi tarafından bir müsamere verildi. Halkevi bandosu tarafından çalınan İstiklal Marşı ile merasime başlandı. Saz heyetinin konserinden sonra “Kahraman” piyesi temsil edildi. Büyük salonda yer bulamayanlar ayakta ve dışarıda müsamerayı takip ettiler. Çankırı’da gündüz resmi geçit yapıldı. Her taraf donatıldı. Tayyare cemiyeti adına müsamereler verildi. Devlet büyüklerine tebrik telgrafları gönderildi. Himaye-i Etfal cemiyeti tarafından Zafer Bayramı’nın kutlandığı gün bir sünnet düğünü yapıldı. 50’ye yakın fakir çocuk sünnet ettirildi. 1934 yılında vilayetlerde yapılan bayram kutlamalarında farklı etkinliklerin yer alması halkın ilgisini çekerek, katılımın artmasına neden oldu. Örneğin Amasya’da yapılan kutlamalarda saz heyeti tarafından bir konser verilmesi ve bir piyesin temsil edilmesi halkın büyük oranda yapılan etkinliklere katılımını sağlamış, hatta yer bulamayanlar etkinlikleri dışarıda ve ayakta izlemek zorunda kalmıştı. Öte yandan devletin resmi kurumlarının yapmayı planladıkları bazı çalışmaları bayram gününe denk getirmeleri yöneticilere olan sevginin artmasına neden oldu. Himaye-i Etfal cemiyeti tarafından fakir çocukların sünnet ettirilmesi, o günün şartları dikkate alındığında oldukça değerliydi. Antalya’nın çeşitli yerlerinde ise gece milli oyunlar oynandı, balo verildi. Sabaha kadar eğlendi. Aksaray ve (Milliyet, 1 Eylül 1934, s.2) Balıkesir’de bayram büyük bir coşku ile kutlandı. Balıkesir’de öğleden önce halk merasim yerine giderek tezahürata katıldı. Önce ordunun en kıdemsiz zabiti tarafından bir konuşma yapıldı. Konuşmalardan sonra resmi geçit başladı. Bayramı kutlamak için toplar atıldı. Gece askerler tarafından fener alayları düzenlendi. Halkevi salonlarına ve belediye bahçelerine dolan halk, fener alayını seyretti. Kolordu tarafından evkaf binasında verilen baloya katılan Balıkesirli aileler gece geç vakte kadar eğlendiler (Savaş, 2 Eylül 1934, s.2). Bandırma’da gündüz askeri kıtaların ve öğrencilerin katıldığı geçit resminden sonra gece büyük bir fener alayı düzenlendi. Ayrıca kapalı bir yerde bir balo verildi (Türk Dili, 2 Eylül 1934, s.2). Erdek’te bayram nedeni ile cumhuriyet meydanında toplandı. Merasime öğrenciler tarafından söylenen Cumhuriyet Marşı ile başlandı. Yapılan konuşmalardan sonra merasime son verildi. Askerlik şubesi riyaseti ile tayyare cemiyeti şubesine tebrik ziyaretine gidildi. Gece halkın ve öğrencilerin katılımı ile bir fener alayı (Savaş, 2 Eylül 1934, s.2) ve çeşitli eğlenceler düzenlendi (Türk Dili, 3 Eylül 1934, s.2). Bergama’da ise topçu teğmen Necati Bey ve halkevi reisi Mehmet Ali Bey tarafından bir konuşma yapıldı. Resmi geçitten sonra bir balo verildi (İzmir Postası, 31 Ağustos 1934, s.4). Zafer Bayramı nedeni ile Çorlu’da bayram merasimi, Bartın’da tayyareye ad koyma merasimi, Adapazarı’nda ise Karapürçek nahiyesinde inşa edilen hükümet konağının açılış merasimi yapıldı (Cumhuriyet, 4 Eylül 1933, s.2). İzmir’de şehir baştanbaşa donatıldı. Merasim esnasında ve merasimden sonra tayyareler gökyüzünden halka konfetiler attılar. Denizde ve karada eğlenceler ve fener alayları düzenlendi. Adana’da Zafer Bayramı coşkulu bir şekilde geçti. Merasim yerinde resmi davetlilerden başka, kalabalık bir halk topluluğu bulunuyordu. Ordunun en kıdemsiz zabitanın savaşı anlatan konuşmasından sonra, tayyare cemiyeti ve mahalli teşekküller adına yapılan konuşmalar çok alkışlandı. Askerler milli marşı söylediler. Şehir baştanbaşa donatıldı. Bütün dükkân ve mağazalar kapalıydı. Gece de fener alayları yapılacaktı. Konya’da bayram halkın katılımı ve coşkuyla kutlandı. Merasimde vali, kolordu kumandanı, memurlar, halk fırkası ve bütün mahalli teşekküllerin mümessilleri ile kalabalık bir halk topluluğu bulunuyordu. Merasim bittikten sonra resmi geçit yapıldı. Askerler büyük bir coşkuyla alkışlandı. Şehir baştanbaşa donatıldı. Tayyare cemiyeti adına eğlenceler düzenlendi. Tüccar ve esnaftan birçok kişi, kazançlarının bir kısmını tayyare cemiyetine bağışladı. Akşam halkevinde bir balo verildi. Sinop’ta ve Bafra’da da halkın orduya hediye ettiği tayyarelere isim koyma merasimi yapıldı. Kars’ta bayram, şehirde bulunan Ziraat Vekilinin huzurunda ve binlerce vatandaşın katılımı ile kutlandı. Merasimde halkevinin önünde toplanan kalabalık bir halk kitlesi ve sporcu gençlerin yanı sıra, diğer teşekküller de bulunmaktaydı. Önce CHP reisi tarafından bir konuşma yapıldı. Ardından orduevine gidilerek, tebrik ziyaretinde bulunuldu. Ordunun en kıdemsiz zabiti ile

halkevi ve tayyare cemiyeti adına diğer iki zat tarafından konuşmalar yapıldı. Ardından askeri kıtalar ile Kars spor kulüplerine mensup sporcuların ve esnaf cemiyetlerinin alkışları ile resmi geçit yapıldı. Merasime köylerden büyük bir kalabalık halk kitlesi de katıldı (Hâkimiyeti Milliye, 1 Eylül 1934, s.3).

Aydın'da bayram için şehir baştanbaşa donatılırken, Denizli'de kutlamalar büyük bir heyecan içinde gerçekleşti. Tire'de sabah yapılan askeri merasim çok beğenildi. Ödemiş'te her yerde "Yaşa Gazi" nidaları duyulmaktaydı (İzmir Postası, 31 Ağustos 1934, s.4). Zafer Bayramı Gonen'de sabahın ilk saatlerinden itibaren kutlanmaya başlandı. Önce hükümet önünde toplanılarak büyük bir kabile halinde askerlik şubesine gidildi. Orada şube reisi binbaşı tarafından zafer hakkında güzel sözler söylendi. Sonra tayyare cemiyetine gelinerek merasime devam edildi. Şiirler okundu, çarşı, pazar ve evler bayraklarla süslendi, birçok yere taklar yapıldı. Gece jandarma koğuşu önünde eğlenceler düzenlendi. Halk zaferi coşkusuyla kutladı (Savaş, 2 Eylül 1934, s.2). Emet'te bayram nedeni ile önce askeri merasim yapıldı. Bir yüzbaşı tarafından 30 Ağustos zaferini anlatan konuşma yapıldı ve sonra geçit resmi düzenlendi. Ardından Halk Fırkasında bir toplantı, gece de fener alayı düzenlendi. Okul önünde tayyare cemiyeti tarafından eğlence düzenlendi (Son Posta, 31 Ağustos 1934, s.11). İzmir, Kars, Bursa, Antep, Kütahya, Kırklareli, Giresun, Trabzon, Muğla, Antalya, Niğde, Kırşehir, Tekirdağ, Adana, Ordu, Siirt ve Zile'den alınan telgraflardan anlaşıldığına göre, adı geçen yerlerde Zafer ve Tayyare Bayramı milli bir heyecan içinde kutlanmıştı (Son Posta, 1 Eylül 1934, s.2).

Tarsus'ta sabah saatlerinden itibaren bütün resmi daireler, özel cemiyetler, müesseseler, dükkân ve mağazalar bayraklarla donatıldı ve bazı yerler defne yaprakları ile süslendi. İlk olarak memleketin ileri gelen şahsiyetleri birlikte askerlik şubesine giderek, tebrik ve kabul merasiminde bulundular. Buradan yürüyerek hükümet önündeki meydanlığa geldiler. Fırka bandosu tarafından İstiklal Marşı çalındı ve merasime başlandı. Marş biter bitmez jandarma bölük kumandanı ve sonra tahrirat kâtibi ve hükümet tabibi tarafından konuşmalar yapıldı. Konuşmalardan sonra bando tarafından Cumhuriyet Marşı çalındı. Meydanda resmi geçit yapıldıktan sonra törene son verildi. Belediye parkında gece bir müsamere verildi (Türk Sözü, 2 Eylül 1934, s.1,4). Feke'de bayram sabahı bütün memurlar, fırka ve belediye erkânı askerlik şubesine giderek tebrik ziyaretinde bulundular. Kasabada bütün resmi ve özel daire ve dükkânlar bayraklarla süslendi. Askerlik şubesinin önüne bir tak kuruldu. Şubedeki merasim bittikten sonra kaymakam tarafından memurlar mahfelinin açılışı yapıldı (Türk Sözü, 3 Eylül 1934, s.1,4). Mersin'de bayram nedeni ile çarşılar bayraklarla donatıldı. Alay kumandanı sabah ordu namına tebrikleri kabul etti. Vali, mebuslar, belediye reisi, vilayet heyeti reisi başta olmak üzere amirler cumhuriyet meydanına geldiler. Alay kumandanı tarafından askerlerin bayramı tebrik edildi. Alay bandosunun İstiklal Marşı'nı çalmasıyla tören başladı. Ordu namına en kıdemsiz zabıt tarafından bir konuşma yapıldı. Ardından geçit resmi yapıldı. Merasim bittikten sonra gece de fener alayı düzenlendi. Şehrin her tarafı ışıklandırıldı. Belediye bahçesinde tayyare cemiyeti ve halkevi temsil komitesi tarafından hazırlanan bir müsamere verildi (Yeni Mersin, 31 Ağustos 1934, s.1).

1.7. 1935 Yılında Yapılan Zafer Bayramı Kutlamaları

Zafer Bayramı'nın coşkulu kutlanması 1935 yılına gelindiğinde de devam etti. Tören yerinde yapılan konuşmalarla bir yandan milli duygular güçlenirken, gece yapılan fener alayları, balolar ve verilen temsiller halkın Zafer Bayramı'na yoğun bir şekilde katılmasında etkili oldu. Ortak paydada insanları bir araya getiren bütün etkinlikler beğeni topladı. Bu nedenle Ankara'da kutlanacak 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın Cumhuriyet Meydanında yapılmasına karar verildi (Akşam, 29 Ağustos 1935, s.1). Bayram sabahı, program gereğince her yer bayraklarla donandı. Kazım Özalp bakanlıkta tebrikleri kabul etti. Cumhuriyet alanında bir tören yapıldı. Bu törende Kazım Özalp ile milletvekilleri, bakanlık ileri gelenleri ile generaller, subaylar, Çin ve Afgan elçileri ile kalabalık bir halk topluluğu katıldı. Ardından resmi geçit yapıldı. Geçit resmine Türk kuşu öğrencileri de katıldılar. Bir hava filosu da alan üzerinde akrobatik hareketleri yaptı. Gece her taraf elektriklerle aydınlatıldı ve halkın katılımı ile bir

fener alayı düzenlendi. Ankara halkevinde de bir plastik sergisi açıldı. Aynı zamanda dört gece gösterilecek bir müsamere programı hazırlandı. Programa göre Cumhurbaşkanlığı flarmoni orkestrasının konserinden sonra bir tayyare piyesi oynanacak ve ordu merkezince hazırlanan 30 Ağustos filmi gösterilecekti (Anadolu, 1 Eylül 1935, s.2).

Zafer Bayramı nedeni ile İstanbul erkenden bayraklarla donatıldı. Beyazıt meydanında askerlerin olduğu bir resmi geçit yapıldı (Akşam, 30 Ağustos 1935, s.2). Yapılan geçit resmini seyretmek isteyen on binlerce halk, daha sabah saatlerinde alayın geçeceği yolların kenarlarında toplanmıştı. Kumandan, karargâhta tebrikleri kabul etti ve üniversite meydanına geldi. Geçit resmine katılacaklar, saflar halinde yerlerini aldılar. Kumandanlar meydanı dolaşarak subaylarla, askerleri ve öğrencileri teftiş ettiler. Yapılan konuşmalardan sonra Harbiye bandosunun çaldığı İstiklal Marşı'nı meydana bulunanlar selam durarak dinlediler. Kumandanın huzurunda geçit töreni başladı. Geçit resmini yapan alay, Taksim Cumhuriyet Anıtı'na geldi. Burada anıta çelenkler konuldu. Konuşmalar yapılarak törene son verildi. Ayrıca şehrin her tarafında fener alayları yapıldı (Akşam, 31 Ağustos 1935, s.1,4).

Trakya Şimendiferciler Cemiyeti, Zafer Bayramı günü Ispartakule'ye kadar bir tren gezisi düzenledi. Gezinin hasılatı ise Hava Kurumuna tahsis edildi (Cumhuriyet, 1 Eylül 1935, s.2). İzmir'de bayram, komutanlıkta tebrik merasimi ile başlayacaktı (Anadolu, 29 Ağustos 1935, s.1). Zafer Bayramı nedeni ile törene iştirak edecek olan subaylar üniforma, siviller silindir ve melon şapka ve bunlara ait elbiseleri giyeceklerdi (Anadolu, 30 Ağustos 1935, s.3). Denizli'de bayram komutan tarafından tebriklerin kabulü ile başladı. Daha sonra idman alanına gidildi. Oradaki asker ve öğrenciler selamlandıktan sonra günün anlam ve önemi ile ilgili konuşmalar yapıldı (Anadolu, 31 Ağustos 1935, s.2). Ardından geçit resmine geçildi. Geçit alayında cephaneye yüklü kağrı arabaları ile omuzlarında mermi taşıyan Türk kadınları büyük alkış aldı. Gece de bir fener alayı yapıldı (Yeni Asır, 31 Ağustos 1935, s.3). Tire'de yapılan 30 Ağustos şenlikleri büyük bir coşkuya neden oldu. Alay ve parti tarafından düzenlenen fener alayı sabaha kadar devam etti. Tayyare cemiyetinin askeri parkında bir garden parti verildi. Aydın'da önce kumandana tebrik ziyaretinde bulunuldu. Ardından şehit anıtı önünde komutan, askerleri teftiş etti. Yapılan resmi geçitten sonra gece bir fener alayı düzenlendi. Şehir baştanbaşa bayrak ve fenerlerle donatıldı. Kırkağaç'ta bayram için şehrin her tarafı bayraklar ve defne yaprakları ile süsledi. Tören esnasında konuşmalar yapıldı (Anadolu, 3 Eylül 1935, s.5).

Zonguldak'ta bayram büyük bir coşkuyla kutlandı (Kurun, 2 Eylül 1935, s.5). Yalova'da bayram günü büyük gazino salonunda verilen baloya birçok aile iştirak etti. Sabaha kadar eğlence devam etti (Son Posta, 1 Eylül 1935, s.3). Gönen baştanbaşa bayraklarla süsledi. Sabah yeni caddede toplantı başladı. Mızıka eşliğinde askerlik dairesinin önüne gidildi. Orada ordunun en genç subaylarından biri tarafından bir konuşma yapıldı. Gece şehrin her yerinde eğlenceler düzenlendi. Bandırma'da öğleden sonra Hava Kurumu tarafından bir deniz gezintisi düzenlendi. Gece orduevinde bir tören yapıldı. Ayvalık'ta Cumhuriyet alanında toplanan halk, devlet büyüklerine sevinçlerini telgraflarla bildirdiler. Gündüz resmi geçit yapıldı, halkevinde bir müsamere verildi (Türk Dili, 3 Eylül 1935, s.2). Yumurtalık'ta köylerden ve diğer yerlerden gelenler, kamun binası önünde toplandı. Merasimde çeşitli konuşmalar yapıldı (Türk Sözü, 31 Ağustos 1935, s.2). Bahçe'de askerlik şubesi ve cumhuriyet meydanında bütün kent halkının katılımı ile bir tören düzenlendi. Halk şimdiye kadar böyle bir gün yaşamadıklarını söyleyerek, "Yaşasın Atatürk ve kumandanlar, Kahrolsun Türk yurduna göz koyan düşmanlar, var olsun Türkiye Cumhuriyeti ve onun başbuğları" diyerek törenden ayrıldılar (Türk Sözü, 2 Eylül 1935, s.1).

İzmit'te bayram sabahı şehrin her tarafı bayraklarla ve taklarla donatıldı. Tümen komutanlığında kutlamalar yapıldıktan sonra tersane önünde tören başladı. General Sabri Bey tarafından ordunun bayramı kutlandı. Bir subay tarafından günün anlam ve önemi anlatıldı. Sonra geçit töreni başladı. Törene köylüler, atlı ve yaya olarak ellerinde bayraklarla katıldılar. Cumhuriyet alanına gidilerek Atatürk heykeline çelenkler konuldu. Halkevi, belediye ve liman önü ile cumhuriyet alanında ışık eğlenceleri yapıldı. Deniz komutanlığında bir balo verildi.

Ordu'da ise bayram nedeni ile heyecanlı konuşmalar yapıldı. Şehir baştan başa donandı. Denizde, karada fener alayları yapıldı. Hava Kurumu için bir balo verildi. Hafta programı ise oldukça genişti. Programda kayak yarışları, pehlivan güreşleri vardı. Sinop'ta halk, harcamalarının yarısını uçak kurumuna vermeyi kabul etti. Halkevinde müsamere ve konserler verildi. Ayvalık'ta cumhuriyet alanında toplanan Ayvalıklılar tarafından bayram büyük bir coşkuyla kutlandı. Öğleden sonra bir geçit töreni yapıldı. Halkevinde müsamere verildi. Bursa'da bayram nedeniyle yapılan konuşmalar hoparlörler sayesinde halka dinletildi. Gece ordu evinde bahçe eğlencesi yapıldı. Muğla'da ise spor alanında halk, asker ve öğrenciler toplandı. Derecesi küçük subay ile uçak kurumu başkanı tarafından zaferi ve zaferin önemini anlatan konuşmalar yapıldı. Ardından asker, jandarma ve öğrenciler tarafından resmi geçit yapıldı. Şehir baştanbaşaya bayrak ve yeşilliklerle süslendi. Gece balo verildi. Niğde'de akşam halkevi tarafından bir müsamere verildi. Müsamereyi binlerce kişi seyretti. Safranbolu'da askerlerin resmi geçidi büyük alkış aldı. Öğleden sonra spor oyunları oynandı. Kastamonu'da resmi ve özel binalar bayraklarla donatıldı. Cumhuriyet alanında halkın katılımı ile düzenlenen törende günün anlam ve önemini içeren konuşmalar yapıldı. Gece belediye ve uçak kurumu yararına bir balo verildi. Bolu'da esnaf ve halk, bayrakları ile geçit törenine katıldı. Konuşmalar yapıldı. Her taraf bayraklar ve caddelere kurulan taklarla süslendi. Halkevinde 400 kişilik bir müsamere verildi (Tan, 1 Eylül 1935, s.3). Heybeliada'da bayram nedeni ile bütün okulların ve halkın katılımı ile bir tören gerçekleştirildi. Kırşehir'de yapılan törende öğretmenler tarafından konuşmalar yapıldı. Geçit resminden sonra gece de fener alayları düzenlendi (Tan, 31 Ağustos 1935, s.10).

Ankara'ya gönderilen telgraflardan anlaşıldığına göre yurdun her köşesinde 30 Ağustos Zafer Bayramı büyük şenliklerle kutlanmıştı. Bursa, Muğla, Niğde, Safranbolu, Kastamonu, İzmit, Ordu, Sinop, Bolu, Ayvalık, Şarki Karahisar ve diğer illerde yapılan geçit resimleri pek parlak olmuş, halk orduyu sürekli alkışlarla selamlamıştı (Son Posta, 1 Eylül 1935, s.6).

1.8. 1936 Yılında Yapılan Zafer Bayramı Kutlamaları

Zafer Bayramı kutlamaları her yıl daha gösterişli etkinliklerle gerçekleşti. Eğlenceler gece yarısına kadar devam etti. Çeşitli dans gösterileri yapıldı, kurumlar ışıklandırıldı ve tezahüratlar yapıldı. Bu arada vatani uğruna şehit olanlar unutulmayarak, şehitlik ziyaretlerine daha fazla önem verildi. Esasında bir yandan geçmişin unutulmamasına diğer yandan da milletin birlik içinde olmasına çalışılmaktaydı.

1936 yılında 30 Ağustos Zafer Bayramı nedeni ile Dumlupınar'da Şehit Asker Anıtı başında büyük bir tören yapılmasına karar verildi. Bu nedenle bir kutlama programı yapıldı. Programa göre törene çeşitli vilayetlerden heyetler gidecekti (Akşam, 26 Ağustos 1936, s.5). Hazırlıklar tamamlandıktan sonra bayram günü Dumlupınar'da meçhul asker abidesinde bir tören yapıldı. Bu törene İzmir, Afyon, Denizli, Konya, Manisa, Bilecik ve diğer vilayetlerden gelen heyetler katıldı (Akşam, 1 Eylül 1936, s.5).

İstanbul'da yapılacak 30 Ağustos Zafer Bayramı nedeni ile komisyon tarafından bir merasim programı hazırlandı (Akşam, 26 Ağustos 1936, s.1). Şehir gündüz bayraklar ve gece de elektrikle donanacaktı (Açık Söz, 26 Ağustos 1936, s.3). Bayram günü İstanbul kumandanlığında bir kabul resmi yapıldı. Kabul resmi bittikten sonra orada hazır bulunanlar otomobillerle Beyazıt'a gittiler. Vali ve kumandan, askeri kıtaları teftiş ederek bayramlarını kutladılar (Akşam, 30 Ağustos 1936, s.4). Ordunun en genç subayı kürsüye çıkarak, bir konuşma yaptı. Daha sonra İstiklal Marşı çalındı ve geçit resmi yapıldı (Açık Söz, 31 Ağustos 1936, s.2).

Ankara'da da önce 30 Ağustos Zafer Bayramı nedeni ile şehir bayraklarla süslendi, gece ayrıca muhafız alayı tarafından bir fener alayı düzenlendi (Akşam, 28 Ağustos 1936, s.2). Lüleburgaz'da bayram, şehir meydanında yapıldı. Şehitler için bir dakikalık saygı duruşunda bulunuldu (Açık Söz, 4 Eylül 1936, s.6). Çanakkale'de Mehmet Çavuş abidesine çelenk koyacak heyet, Çanakkale'ye gitti (Haber, 31 Ağustos, 1936, s.3). Resmi geçit ve törenden

sonra Maydos'a geçildi. Mehmet Çavuş abidesine bronzdan yapılmış ve üzerinde B.M.M remzi ile karar tarihi yazılı bir çelenk konuldu. Bir dakikalık saygı duruşu yapıldı (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1936, s.7). Edirne'de sabah erkenden her taraf bayrak ve yeşilliklerle süsledi. Bütün halk sokakları doldurdu. Askeriyede tebrik ziyaretinden sonra tören yerine gidilerek, askeri kıta ve öğrencilerin teftişi yapıldı. İstiklal Marşı ile merasim başladı. Yapılan konuşmalardan sonra hazırlanan yaklaşık 20 çelenk şehitlik anıtına merasimle konuldu. Hep birden cumhuriyet marşı söylendi. Ardından geçit resmi başladı. Akşam ise fener alayı düzenlenmesine ve orduevi ile sinema bahçesinde iki balo verilmesine karar verildi (Tan, 31 Ağustos 1936, s.5). Nazilli'de gündüz şube meydanında kutlama töreni yapıldıktan gece her taraf aydınlatıldı. Halkevinde gösteri komitesi tarafından Ergenekon isimli piyes temsil edildi. Manzumeler okundu ve konser verildi (Anadolu, 4 Eylül 1936, s.3). İzmit'te Tümgeneralin konuşması (Kurun, 1 Eylül 1936, s.4) ve geçit resmini yapan askerler, halkın beğenisini kazandı. Merasime İdman Yurdu ve spor kulüpleri de iştirak etti. Gece fener alayları düzenlendi. Bir balo verildi (Son Posta, 31 Ağustos 1936, s.8). İnegöl'de spor kulüpleri tarafından fener alayları düzenlendi. Parti, hükümet konağı, belediye ve askerlik şubeleri önlerinde eğlenceler gece yarısına kadar devam etti. Zafer Bayramı nedeni ile bir cemiyeti tarafından 25 fakir çocuk sünnet ettirildi. Tayyare haftası nedeni ile Hava Kurumu tarafından Gazi Paşa Okulu salonlarında eğlenceli bir aile balosu düzenlendi. Dans ve Kafkas oyunları oynandı, bir balon uçuruldu. Eşya piyangosu ve borsa oyunları yapıldı. Gelibolu'da askeri dairede yapılan tebrik merasiminden sonra bir geçit resmi düzenlendi. Ardından şehitliğe gidildi. Çelenkler konuldu, konuşmalar yapıldı. İnebolu bayramı nedeni ile baştanbaşa donatıldı. Halkevi bandosunun eşliğinde askerlik şubesine gidilerek tebrikte bulunuldu. Tayyare kurumu önünde tezahürat yapıldı. Halkevi, belediye ve diğer müesseseler ışıklandırıldı. Sabaha kadar eğlenciler düzenlendi. Soma'da halk, bayramdan iki gün önce dükkanlarını ve evlerini süslediler. Bütün resmi kurumlar dolaşıldı, sabaha kadar eğlenceler düzenlendi. Afyon'da Zafer Bayramı kutlamaları 26 Ağustos tarihinde başladı. 40 kişilik bir kabile 26 Ağustos tarihinde Kocatepe'ye gitti. Burhaniye'de ise gece İdman Yurdu tarafından aile bahçesinde bir konser verildi, şiirler okundu. Adapazarı'nda önce Alay karargâhı ve hava kurumu ziyaret edildi. Ardından Cumhuriyet Meydanı'nda bir merasim yapıldı. Gece her taraf ışıklandırıldı, halkevi salonunda bir balo verildi. Çeşme'de ihtiyat subayı tarafından halkı coşturan bir konuşma yapıldı (Son Posta, 4 Eylül 1936, s.5). Adana'da hava kurumu tarafından çeşitli eğlenceler düzenlendi. Halk tarafından hava kurumuna para yardımında bulunuldu (Türk Sözü, 2 Eylül 1936, s.1).

1.9. 1937 Yılında Yapılan Zafer Bayramı Kutlamaları

30 Ağustos 1937 yılında kutlanacak Zafer Bayramı nedeni ile Beyoğlu Halkevi köycülük şubesinden 25 kişilik bir heyetin, Kemerburgaz ve bazı köylere gitmesine karar verildi (Akşam, 26 Ağustos 1937, s.4). İstanbul'da bayramı nedeni ile resmi dairelerle müesseseler kapalı olacaktı (Akşam, 29 Ağustos 1937, s.2). Üsküdar Halkevinin yaptığı programa göre halkevi bandosu gündüz Doğancılar Parkı'nda parçalar çalacak, parti salonunda Ankara ve İstanbul'da verilecek konferanslar radyo vasıtası ile halka dinletilecekti. Gece salonda bando İstiklal Marşı'ndan sonra klasik parçalar çalınacaktı. Halkevi gösteri kolu tarafından milli piyes temsil edilecekti (Akşam, 30 Ağustos 1937, s.3). Bayram günü İstanbul baştan başa donandı. Sabah İstanbul kumandanlığında bayramlaşma merasimi yapıldı. Resmi geçide iştirak edecekler Beyazıt meydanında toplandılar. İstanbul kumandanı ve İstanbul valisi, askeri kıtayı teftiş ettiler. Teftişten sonra İstanbul askeri kıtasının en genç zabıtlarından biri Zafer Bayramı hakkında bir konuşma yaptı. Bundan sonra geçit resmine başlandı (Akşam, 30 Ağustos 1937, s.2). Beşiktaş, Şişli, Üsküdar halkevlerinde toplantılar yapıldı (Haber, 31 Ağustos 1937, s.2).

30 Ağustos Zafer Bayramı nedeni ile hava kurumu Keçiören şubesi tarafından Keçiören Köy Gazinosunda bir garden parti verilmesi kararlaştırıldı. Garden partiye Başkumandan Meydan Muharebesi'nde bulunanlar davet edildi. Eğlence sabaha kadar devam edecek, birçok milli oyunlar oynanacak ve halka şarkılar söylenecekti (Akşam, 29 Ağustos 1937, s.2). Ankara'daki tören İstiklal Marşı ile başladı. Günün anlam ve önemi ile ilgili konuşmalar

yapıldı. Ardından geçit resmi yapıldı. Geçit resminden sonra Harbiye'den mezun olanlar Zafer abidesine törenle bir çelenk koydular. Gece de fener alayları düzenlendi (Akşam, 31 Ağustos 1937, s.4). Ankara'da yapılan merasimde Trakya manevralarını takip eden Afgan heyeti de hazır bulundu (Anadolu, 1 Eylül 1937, s.3).

İzmir'de bayram sabahı, kışlada komutana tebrik ziyaretinde bulunuldu. Halkın toplandığı Cumhuriyet alanında birliklerin teftişi ile törene başlandı. Ardından ordu adına bir asteğmen tarafından 30 Ağustos Meydan Muharebesi ve büyük taarruz ile ilgili bir konuşma yapıldı. Resmi geçit törenini İran genelkurmay başkanı ve maiyeti tribünden seyretti. Kışlada 21 pare top atıldı. Öğleden sonra gazinolarda ve birçok yerde eğlenceler düzenlendi. Safranbolu'da ise Zafer Bayramı bütün halkın katılımı ile gerçekleşti. Gece fener alayları yapılması uygun görüldü (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1937, s.8). Antakya'da bayram coşkun tezahüratlar eşliğinde kutlandı (Akşam, 31 Ağustos 1937, s.2). Nazilli'de sabah askeri kabul merasimi yapıldı. Törene halkevi bandosunun çaldığı İstiklal Marşı ile başlandı. Bütün özel ve resmi müessese başkanları törende hazır bulundu (Anadolu, 31 Ağustos 1937, s.3). Adana'da bayram büyük bir coşkuyla kutlanırken, Çanakkale'deki bayram cumhuriyet meydanındaki merasimle yapıldı. Aynı zamanda ordu tarafından bir geçit resmi düzenlendi. Tekirdağ'da bayram günü öğleden sonra halkevi tarafından pehlivan güreşleri düzenlendi. Konya'da 26 Ağustos tarihinden itibaren halkevinde konferanslar verildi, konuşmalar yapıldı. Eskişehir'de Sabiha Gökçen ve ordu müfettişi General Fahreddin Bey resmi geçidi izlediler. Denizli'de bayram nedeni ile akşam orduevinde bir balo verilecek ve fener alayları yapılacaktı. Sinop'ta ise şehitler anıtına çelenkler konuldu. Askeri müfreze ile halk, bando eşliğinde şehri gezdiler, gösteriler yapıldı. Şehir taklar ve bayraklarla süslendi. Halkevinde gece bayram nedeni ile temsiller verilmesi, karada ve denizde fener alayları yapılması uygun görüldü (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1937, s.8). Çankırı'da Cumhuriyet meydanında konuşmalar yapıldı. Gündüz geçit resmi gece ise fener alayları düzenlendi. Muratlı'da cumhuriyet meydanında nahiye müdürü tarafından bir konuşma yapıldı. Öğleden sonra spor meydanında atletik yarışmalar düzenlendi. Gönen'de Hava Kurumu önünde yapılan törende şiirler okundu, hitabeler söylendi. Kızılcacahamam'da Cumhuriyet meydanına zafer takları kuruldu. Yatı Mektebi öğrencileri tarafından manzumeler okundu. Gece de fener alayları düzenlendi. Balıkesir'de vali ve kolordu kumandanı ve kıdemsiz zabıt tarafından konuşmalar yapıldı. Bayram nedeni ile Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından 50 çocuk sünnet ettirildi. Malatya'da ve Samsun'da bayram tezahüratlarla kutlandı. Samsun'da eğlenceler gece yarısına kadar devam etti. Hekimhan'da bayram günü Atatürk'ün büstü merasimle açıldı (Son Posta, 3 Eylül 1937, s.5). Edremit'te 30 Ağustos Zafer Bayramı tezahüratına hemen hemen bütün Edremitliler katıldı. Çanakkale'de gece fener alayı yapıldı. Soma ve Giresun'da bayram büyük bir coşkuyla kutlandı. Ceyhan'da gece halkevinde temsiller verildi. İpsala'da bayram için bir hafta öncesinden hazırlıklara başlandı. Bayramda öğretmen ve öğrenciler tarafından konuşmalar yapıldı, şiirler okundu, geçit resmi yapıldı. Mardin'de gündüz yapılan geçit resminden sonra gece de muhtelif yerlerde fener alayları düzenlendi. Uçak kurumu yararına orduevinde bir balo verildi. Dört Yol ve Payas'ta milli eğlenceler düzenlendi. Askerlerin katılımı ile birçok köyde, köy kenarına ateş yakmak sureti ile milli oyunlar oynandı (Son Posta, 4 Eylül 1937, s.5).

1.10. 1938 Yılında Yapılan Zafer Bayramı Kutlamaları

1938 yılında yapılacak Zafer Bayramı nedeni ile İstanbul'da bütün ev ve dükkânlar bayraklarla donatıldı. Beyazıt meydanında yer bulamayan binlerce halk, Mehmetçikleri alkışlamak için alayın geçeceği caddeleri doldurdu. İstanbul komutanı erkenden makamına gelerek tebrikleri kabul etti. Tebrik bittikten sonra komutan ve yanındakiler Beyazıt meydanına gelerek, geçit resmine katılanları teftiş ve tebrik ettiler (Akşam, 30 Ağustos 1938, s.8).

Dumlupınar'da da Zafer Bayramı büyük bir coşkuyla kutlandı. Sabahın erken saatlerinden itibaren tören yeri halk tarafından dolduruldu. Kolordu komutanı, halk ve askeri kıtayı teftiş ettikten sonra törene İstiklal Marşı ve 21 pare merasim topu atılarak başlandı. Ordu üniversite ve halk adına birer konuşma yapıldı. Bu sırada bir tayyare filosu uçuş yaptı. Abideye

birçok kurum adına çelenkler konuldu. Resmi geçit yapıldıktan sonra (Akşam, 31 Ağustos 1938, s.1,11) Afyon belediyesi ordu ve vilayet mümessillerine bir ziyafet verdi (Haber, 31 Ağustos 1938, s.11).

Ankara'da bayram sabahı önce genelkurmay başkanlığında ordu adına bir kabul resmi ardından hipodromda askeri tören yapıldı. Törene tümen bandosu tarafından çalınan İstiklal Marşı ile başlandı. Merasim geçidinden sonra hipodromdaki törene son verildi. Bundan sonra Harbiye okulundan mezun olan subaylar, mızıka eşliğinde Ulus meydanına geldiler. Atatürk anıtına bir çelenk koydular (Akşam, 31 Ağustos 1938, s.11).

Antakya'da bayram günü Antakya Lisesi'ne belediyenin hediye ettiği levha bir törenle yerine asıldı (Akşam, 31 Ağustos 1938, s.2). İzmir, Tekirdağ ve Edirne'de resmi geçitler yapıldı (Cumhuriyet, 2 Eylül 1938, s.7). İzmit'te vali, vilayet erkânı ile beraber, komutan ve askerleri tebrik ettikten sonra tersanede toplanan askerlerin bayramlarını kutladı. Genç bir subayın yaptığı konuşmanın ardından fırka komutanı tarafından 30 Ağustos ile ilgili bir konuşma yapıldı. Geçit resminden sonra Atatürk Anıtının bulunduğu cumhuriyet meydanına gidildi. Tayyare cemiyeti adına bir konuşma yapıldı. Gece fener alayları düzenlendi. Deniz kumandanlığı salonlarında verilen balo sabaha kadar neşe içinde geçti. Halkevi tarafından bir konser verildi. Adapazarı, Geyve, Karamürsel, Karasu, Gebze, Hendek ve Gölcük'te de heyecanlı tezahüratlar yapıldı. Atatürk Anıtına çelenkler konuldu (Kurun, 31 Ağustos 1938, s.7). Erzurum'da ise bayram sabahı karargâhta tebrikler kabul edildikten sonra tören sahasına gelen vali ve müstahkem mevki kumandanı askeri kıtayı, öğrencileri ve halkı teftiş etti. İstiklal Marşı dinlendi. Ardından kürsüye gelen kıdemsiz subay tarafından 30 Ağustos'un anlam ve önemini anlatan bir konuşma yapıldı. Geçit resmine piyade, süvari, topçu subayları, jandarma, polis, öğrenciler ve esnaf cemiyetleri katıldı. Gece fener alayları yapıldı. Resmi binalar elektrikle aydınlatıldı (Doğu, 31 Ağustos 1938, s.1,2). Elazığ'da ordu manevrası başarıyla tamamladıktan sonra askeri kıtanın resmi geçidi başladı. Mareşal Fevzi Çakmak, askeri büyükelçiler, Orgeneral Asım Gündüz, Orgeneral Fahreddin Altay, Orgeneral Kazım Orbay ve diğer bütün generaller yerlerini aldılar. Resmi geçide sırasıyla piyade, süvari ve topçu sonra da tanklar ve motorlu kıtalar ve bundan sonra da hava filoları katıldılar (Doğu, 3 Eylül 1938, s.1). Sarıkamış'ta ise Zafer Bayramı nedeni ile tümen karargâhındaki komutana tebrik ziyaretinde bulunuldu. Askeri merasim ve geçit resmini müteakip halkevine gidildi. Halkevi tarafından misafirlere çay ve sigara ikram edildi. Erzurum'dan gelen saz heyetinin çaldığı parçalar dinlendi. Bütün kurumlar, çarşı ve Sarıkamış'ın her tarafı bayraklarla donatıldı. Cumhuriyet alanındaki halk kürsülerinde günün anlam ve önemine binaen konuşmalar yapıldı. Gece fener alayları düzenlendi. Askeri gazinoda ve halkevinde balolar verildi. Zurna ile Erzurum barları oyunları oynandı. Ortaokul müdürü tarafından bir manzume okundu. Balolar, danslı eğlenceler geç vakte kadar devam etti (Doğu, 3 Eylül 1938, s.2).

Trabzon'da bayram nedeni ile Türkiye şampiyonu Bafra spor takımı ile Trabzon takımı stadyumda bir maç yaptı (Doğu, 31 Ağustos 1938, s.1). Edirne ve İzmir'de Zafer Bayramı heyecanla kutlandı. İzmir'de yapılan resmi geçitte askerlerin geçişleri halk tarafından alkışlandı (Son Posta, 31 Ağustos 1938, s.11). İzmit'te şehir baştanbaşa donatıldı. Caddelere zafer takları kuruldu. Halkevinin aldığı tedbirler sayesinde merasim hoparlörle halka dinletildi. Gece deniz komutanlığı salonlarında bir balo verildi. Baloda vali, amiral ve komutanlar, aileler bulundu ve sabaha kadar neşeli bir gece geçirildi. Halkevinin müzik kolu tarafından bir konser verdi (Son Posta, 2 Eylül 1937, s.5). Bursa'daki törende askerler geçit resmi yaptı. Edirne'de genç bir subayın konuşması beğeni topladı. Bandırma'daki geçit resmine kaza idarecileri katılırken, Hendek'te Zafer Bayramı'na birçok kişi iştirak etti (Son Posta, 3 Eylül 1938, s.5). İnegöl'de hükümet önünde bayrak çekme merasimi yapıldı. Malkara ve Kızılcahamam'da cumhuriyet alanında yapılan törene, subaylar ve hükümet erkânı katıldı. Çorlu'da bayram halkevi bandosunun çaldığı İstiklal Marşı ile başladı. Konuşmalardan sonra kolordu önünde geçit resmi yapıldı. Gece de fener alayı ile kasabanın cadde ve mahalleleri dolaşarak tezahüratta bulunuldu. Gemlik'te öğleden sonra atletizm ve deniz yarışları yapıldı. Bir balo verildi ve gece

birçok eğlence düzenlendi. Karabük'te halkın huzurunda tören yapıldı. Gece fener alayları ve şenlikler düzenlendi. Bayramı nedeni ile Karabük Gençlerbirliği'nin düzenlediği müsamere, gece sinema binasında temsil edildi (Son Posta, 4 Eylül 1938, s.5). Mardin'de sabah mevki komutanlığında tebrik merasimi yapıldıktan sonra vali ve mevki komutanı tören meydanına geldi. Törene halkevi bandosunun çaldığı İstiklal Marşı ile başlandı. Genç subayların ve diğer konuşmacıların yaptıkları konuşmalardan sonra geçit töreni yapıldı. Öğleden sonra kışla civarında spor ve eğlenceler düzenlendi. Akşama kadar halk eğlendi. Şenlikler yapıldı. Gece de muazzam bir fener alayı düzenlendi. Komutanlık binasında geç saatlere kadar süren bir balo düzenlendi (Ulus Sesi, 31 Ağustos 1938, s.1,3).

Sonuç ve Öneriler

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle ülkesi paylaşılmaya çalışılan Türk Milleti, büyük lider Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde yaptığı milli mücadeleyi kazanmıştır. Yunan işgalini sonlandıran Büyük Taarruz, Türk milletinin sönen umutlarını aydınlatmış, milletin tekrar toparlanmasına vesile olmuştur. Umutları yeşerten zaferin kalıcı olması, milletin birlik ve beraberlik içinde kenetlenmesi ve geleceğe güvenle bakılabilmesi için bazı sembollere ihtiyaç duyulmuştur. Bu sembollerin en önemlilerinden biri de milli bayramlar olmuştur. Özellikle 1924 yılından itibaren kutlanmaya başlayan Zafer Bayramı, her ne kadar 1930'lu yılların ortalarına kadar sakin bir şekilde kutlansa da daha sonraki yıllarda halkın geniş ve coşkulu katılımına sahne olmuştur. Büyük Taarruzun kazanıldığı Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle çıkan Cumhuriyetin genç bireyleri, Zafer Bayramı'nda askerine duyduğu sevgiyi daha coşkulu bir şekilde göstermeye başlamıştır. Zafer Bayramı kutlamalarında bazı belediyelerin törene katılan zabıtlere ve askerlere sigara ve şerbet gibi ikramlarda bulunması askere verilen değer bir işareti olarak görülebilir. Zafer Bayramı halkın birbiri ile kenetlenmesinde de etkili bir güç olmuştur. Bayram sabahı daha tören başlamadan, tören yerinin halk tarafından kalabalık bir şekilde dolması, halkın yardımları ile tayyarelerin alınması, halkın rejime ve yöneticilere bağlılığını gösterdiği gibi milli birliğe verdiği değeri de göstermesi açısından önemlidir. Bunların yanı sıra yöneticiler de birliğin devamı için Zafer Bayramı başta olmak üzere diğer bayramlarda halkın eğleneceği gösteriler yapılmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Zafer Bayramı başta olmak üzere diğer milli bayramlarda da vatani uğruna şehit olan askerler unutulmamış, yurdun hemen hemen her yerinde şehitlik ziyaretleri yapılmıştır. Yapılan ziyaretler kısa bir anma töreni şeklinde gerçekleşmiş, yapılan konuşmalarda vatanın düşman işgalinden nasıl kurtarıldığı özellikle vurgulanmıştır. Esasında bir bakımdan geçmişin unutulmaması da hedeflenmiştir. Bayram günü yapılan müsamere ve temsillerin ana teması genel anlamda ülkenin düşman işgalinden kurtarılması ile ilgili olmuş, bu amaçla çeşitli objelerden yararlanılmıştır. Resmi geçitlerde cephane yüklü kağrı arabaları ile omuzlarında mermi taşıyan Türk kadınlarının yer alması vatanın ne şartlarda kurtarıldığını anlatan objeler arasında yer almıştır. Bayram kutlamalarına kalabalıklar halinde katılan halkın yapılan bu gösterilere verdiği tepki ise çoğunlukla olumlu olmuş, Türk milleti geçmişin unutulmayacağını, geleceğe de birlik içerisinde ulaşılacağını somut bir şekilde göstermiştir.

Kaynakça

Açık Söz, 26 Ağustos 1936.

Açık Söz, 31 Ağustos 1936.

Açık Söz, 4 Eylül 1936.

Akşam, 23 Ağustos 1929.

Akşam, 29 Ağustos 1929.

Akşam, 1 Eylül 1929.

Akşam, 22 Ağustos 1931.

Akşam, 30 Ağustos 1931.

Akşam, 31 Ağustos 1931.

Akşam, 16 Ağustos 1932.

Akşam, 19 Ağustos 1932.

Akşam, 24 Ağustos 1932.

Akşam, 26 Ağustos 1932.

Akşam, 27 Ağustos 1932.

Akşam, 30 Ağustos 1932.

Akşam, 31 Ağustos 1932.

Akşam, 11 Eylül 1932.

Akşam, 21 Eylül 1932.

Akşam, 30 Ağustos 1934.

Akşam, 29 Ağustos 1935.

Akşam, 30 Ağustos 1935.

Akşam, 31 Ağustos 1935.

Akşam, 26 Ağustos 1936.

Akşam, 28 Ağustos 1936.

Akşam, 30 Ağustos 1936.

Akşam, 1 Eylül 1936.

Akşam, 26 Ağustos 1937.

Akşam, 29 Ağustos 1937.

Akşam, 30 Ağustos 1937.

Akşam, 31 Ağustos 1937.

Akşam, 30 Ağustos 1938.

Akşam, 31 Ağustos 1938.

Altuncuoğlu, N. ve Saydan, İ. A. (2015). Kayseri Vilayet Gazetesi ekseninde Cumhuriyetin ilk yıllarında Kayseri’de Zafer Bayramı kutlamaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(39), 145.162.

Anadolu, 28 Ağustos 1935.

Anadolu, 29 Ağustos 1935.

Anadolu, 30 Ağustos 1935.

Anadolu, 31 Ağustos 1935.

Anadolu, 1 Eylül 1935.

Anadolu, 3 Eylül 1935.

Anadolu, 4 Eylül 1936.

Anadolu, 31 Ağustos 1937.

Anadolu, 1 Eylül 1937.

Aslan, D.A. (2011). *Cumhuriyet'in törensel meşruiyeti: Ulus-devlet inşa sürecinde milli bayramlar (1923-1938)*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Başkaya, M. ve Yılmaz, M. (2018). Cumhuriyetin ilk yıllarında Trabzon'da milli bayram kutlamaları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(27), 3201-3215.

Cumhuriyet, 31 Ağustos 1929.

Cumhuriyet, 1 Eylül 1929.

Cumhuriyet, 30 Ağustos 1930.

Cumhuriyet, 1 Eylül 1930.

Cumhuriyet, 2 Eylül 1930.

Cumhuriyet, 31 Ağustos 1931.

Cumhuriyet, 31 Ağustos 1932.

Cumhuriyet, 31 Ağustos 1933.

Cumhuriyet, 3 Eylül 1933.

Cumhuriyet, 4 Eylül 1933.

Cumhuriyet, 1 Eylül 1935.

Cumhuriyet, 31 Ağustos 1936.

Cumhuriyet, 31 Ağustos 1937.

Cumhuriyet, 2 Eylül 1938.

Çakmak, F. (2010). Bursa'da on beşinci yıl Cumhuriyet Bayramı kutlamaları. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(18), 87-109.

Çelepi, M. S. (2020). Toplumsal anımsamanın milli bayramlar ile gerçekleşmesi: 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(TBMM'nin 100. Yılı Ve Milli İrade Özel Sayısı), 30-43.

Doğu, 31 Ağustos 1938.

Doğu, 3 Eylül 1938.

Gök, H. V. (2021). 30 Ağustos Zaferinin ilk resmi töreni ve Cumhuriyetin ilk on yılında Büyük Zaferin yıldönümleri: İstanbul Örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(29), 165-186.

Haber, 31 Ağustos, 1936.

Haber, 31 Ağustos 1937.

Haber, 31 Ağustos 1938.

Hâkimiyeti Milliye, 17 Ağustos 1930.

Hâkimiyeti Milliye, 24 Ağustos 1931.

Hâkimiyeti Milliye, 1 Eylül 1934.

İkdam, 28 Ağustos 1929.

İkdam, 29 Ağustos 1929.

İkdam, 30 Ağustos 1929.

İkdam, 31 Ağustos 1929.

İzmir Postası, 31 Ağustos 1934.

Koca, S. (2002). Eski Türklerde bayram ve festivaller. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (Ed), *Türkler içinde* (ss.79-89). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Kurun, 1 Eylül 1936.

Kurun, 31 Ağustos 1938.

Milliyet, 31 Ağustos 1929.

Milliyet, 31 Ağustos 1931.

Milliyet, 31 Ağustos 1932.

Milliyet, 31 Ağustos 1933.

Milliyet, 1 Eylül 1934.

Salman Bolat, B. (2012). *Milli bayram olgusu ve Türkiye’de yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları 1923-1960*, Ankara: Semih Ofset.

Savaş, 2 Eylül 1934.

Sayılr, B. (2014). 30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu, ilk zafer kutlaması ve Büyük Taarruzla ilgili bazı bilgiler. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 16, 89-114.

Son Posta, 31 Ağustos 1930.

Son Posta, 31 Ağustos 1931.

Son Posta, 1 Eylül 1931.

Son Posta, 2 Eylül 1931.

Son Posta, 4 Eylül 1931.

Son Posta, 31 Ağustos 1933.

Son Posta, 31 Ağustos 1934.

Son Posta, 1 Eylül 1934.

Son Posta, 1 Eylül 1935.

Son Posta, 31 Ağustos 1936.

Son Posta, 4 Eylül 1936.

Son Posta, 3 Eylül 1937.

Son Posta, 4 Eylül 1937.

Son Posta, 31 Ağustos 1938.

Son Posta, 2 Eylül 1937.

Son Posta, 3 Eylül 1938.

Son Posta, 4 Eylül 1938.

Son Saat, 31 Ağustos 1929.

Şentürk, A. (2021). Milletleşmede ve çağdaşlaşmada milli bayram kutlamalarının rolü: Isparta örneği (1925-1940). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 178-198.

Tan, 31 Ağustos 1935.
Tan, 1 Eylül 1935.
Tan, 31 Ağustos 1936.
Türk Dili, 2 Eylül 1934.
Türk Dili, 3 Eylül 1934.
Türk Dili, 3 Eylül 1935.
Türk Sözü, 2 Eylül 1934.
Türk Sözü, 3 Eylül 1934.
Türk Sözü, 31 Ağustos 1935.
Türk Sözü, 2 Eylül 1935.
Türk Sözü, 2 Eylül 1936.
Ulus Sesi, 31 Ağustos 1938.
Vakit, 31 Ağustos 1930.
Vakit, 18 Ağustos 1931.
Vakit, 27 Ağustos 1931.
Vakit, 31 Ağustos 1931.
Vakit, 31 Ağustos 1932.
Vakit, 31 Ağustos 1933.
Yeni Asır, 31 Ağustos 1935.
Yeni Mersin, 31 Ağustos 1934.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Büyük Taarruz Kültürel Mirası Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on Cultural Heritage of the Great Offensive

Doktora Öğrencisi Veysel ÖZBEY¹

Öz

Büyük Taarruz, Sakarya Meydan Muharebesi'nin ardından Türk Kurtuluş Savaşı'nın son kademesini oluşturmuştur. Taarruzun sonucunda Türk yurdu düşman birliklerinden tamamen temizlenmiştir. Taarruzun Türk tarihindeki bu eşsiz konumu, taarruzun hazırlandığı ve gerçekleştirildiği alanların birer ulusal miras olarak koruma altına alınmasını sağlamıştır. Çalışmada Büyük Taarruz'un aşamalarına ev sahipliği yapan ve bu sebeple birer ulusal miras olarak tanımlanan somut ve somut olmayan kültürel varlıklar ele alınmıştır. Miras kavramı üzerinde son yıllarda artan tartışmalarla birlikte yeni miras türü tanımları yapılmış ve bu gelişmelerle birlikte Büyük Taarruz kültürel miras birikimi de zenginleştirilmiştir. Büyük Taarruz'un gerçekleştirildiği alanlar, 1981 yılında millî park ilân edilerek koruma altına alınmıştır. Taarruz emrinin ordu ve kolordu komutanlarına bildirildiği Afyonkarahisar'ın Şuhut kasabesindeki Şuhut Karargâh Binası, 1999 yılında kamulaştırılmış ve 2003 yılında restorasyonuna başlanmıştır. Kültürel rota ve somut olmayan kültürel miras gibi kavramların gelişmesi ile birlikte 2005 yılında T.C. Afyonkarahisar Valiliği, kültürel bir rota olarak İl Özel İdaresi aracılığıyla desteklediği Zafer Yolu projesini hayata geçirmiştir. Yerel halk ise bu mirasa Afyon Kocatepe Üniversitesi öncülüğünde Zafer Yürüyüşü yaparak destek vermiştir. Aradan geçen on sekiz yıllık süre zarfında geleneksel hale getirilen Zafer Yürüyüşü, toplumun her kesiminden destek gören somut olmayan bir kültürel mirasa dönüşmüştür. Bu durum, ulusal ya da evrensel değer taşıyan mirasların korunmasında politik yerel mekanizmaların ve yükseköğretim kurumları başta olmak üzere eğitim ve öğretim kurumlarının önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel rota, somut olmayan kültürel miras, ulusal miras, Büyük Taarruz

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The Great Offensive formed the last stage of the Turkish War of Independence. As a result of the offensive, the Turkish homeland was completely cleared of enemy troops. This unique position of the offensive in Turkish history has ensured that the areas where the offensive was prepared and carried out are protected as a national heritage. In this study, tangible and intangible cultural heritages of the Great Offensive were discussed. With the increasing debates on the concept of heritage in recent years, new definitions of heritage types have been made and with these developments, the cultural heritage accumulation of the Great Offensive has been enriched. The areas where the Great Offensive was carried out were declared a national park in 1981. The Headquarters building in Şuhut Town (Afyonkarahisar) was expropriated in 1999 and the restoration of the building started in 2003. Afyonkarahisar Governorship has implemented the Victory Road project as a cultural route in 2005. The local people supported this heritage with the Victory March, which was initiated under the leadership of Afyon Kocatepe University and has turned into an intangible cultural heritage today. This situation reveals the importance of political local mechanisms and education and training institutions, especially higher education institutions, in the protection of heritages of national or universal value.

Keywords: Cultural route, intangible cultural heritage, national assets, Great Offensive

Paper Type: Research

¹Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, veyselozbey@gmail.com

Atf için (to cite): Özbe, V. (2022). Büyük Taarruz kültürel mirası üzerine bir değerlendirme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(100). Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı, 74-85.

Giriş

Bir toplumun, ulusun değerlerini yansıtan ya da evrensel değeri sebebi ile toplum tarafından benimsenen kültürel değerler, ilgili politik mekanizmalar aracılığıyla birer miras olarak tanımlanarak koruma altına alınmaktadır. Miras kavramı, mirasın benimsenmesi ile doğru orantılıdır. Bu sebeple miraslar, benimsenen evrensel değerler sebebiyle tanımlanabildiği gibi ulusal değer taşıdıkları için de koruma altına alınabilmektedir.

Türk tarihi içerisinde yakın dönemin en önemli olaylarından birisini teşkil eden Türk Kurtuluş Savaşı'nın son halkasını, Büyük Taarruz oluşturmuştur. Büyük Taarruz, Sakarya Meydan Muharebesi'nde elde edilen zaferin ardından, uzun bir hazırlık dönemi ile birlikte Türk askerî kuvvetlerinin 26 Ağustos 1922 tarihinde Yunan askerî birliklerine karşı topyekûn başlattığı saldırdır. Kolordular, taarruz için 14 Ağustos 1922 tarihinde yürüyüşe geçmiş (Belen, 1999, s. 14), 26 Ağustos sabahı topçu ateşi ile saldırı başlatılmıştır (Görgülü, 1992, s. 21). Türk Ordusu, taarruz karşısında geri çekilen Yunan birliklerini takip ederek 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir şehrine girmiş (Hâkimiyet-i Milliye, 10 Eylül 1922) ve 18 Eylül 1922 tarihinde Türk yurdunda kalan son yabancı kuvvet olan Yunan Ordusu, Anadolu topraklarını tamamen terk etmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 18 Eylül 1922). Bu sebeple Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat yerinde yönettiği Büyük Taarruz, Türk Kurtuluş Savaşı'nın da sembolü haline gelmiştir.

Büyük Taarruz'un Türk tarihi içerisindeki eşsiz konumu, taarruza tanıklık eden alanların birer ulusal miras olarak tanımlanmasını sağlamıştır. Taarruza şahitlik eden maddî kültürel miras, 21 Temmuz 1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çerçevesinde koruma altına alınmıştır. Ancak kültürel rota ve somut olmayan kültürel miras gibi yeni miras türlerinin yakın dönemde tartışılmaya başlaması ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bu yeni miras türlerinin ülkedeki ilk örneklerinden bazılarını Büyük Taarruz kültürel mirasına dâhil etmiştir. Böylece Büyük Taarruz mirası zenginleştirilmiş ve konu üzerindeki toplumsal bilinç artırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalarda T.C. Afyonkarahisar Valiliği, T.C. Afyonkarahisar İl Özel İdaresi ve Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin önemli ölçüde katkıları olmuştur. Bu örnek üzerinden hareketle, yükseköğretim kurumları ile yönetsel yerel mekanizmaların kültürel miras konusundaki korumacı tutumlarının, ulusal değerlerin korunması konusundaki bilinç ve azimlerinin topluma ne tür yeni miraslar kazandırabileceği görülmüştür.

Çalışmada özellikle Büyük Taarruz'un hazırlık ve başlangıç aşamalarına ev sahipliği yapan alanlar incelenmiş ve bu alanların ne şekilde korunduğu araştırılmıştır. Taarruzun başladığı ve Yunan birliklerinin çok ağır bir darbe aldığı Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin gerçekleştiği alanlar, millî park ilân edilmiştir. Başkomutanlık ve Batı Cephesi Komutanlığı karargâhlarının taarruz öncesinde aktarıldığı Şuhut kasabesindeki Hacı Veli Konağı, anıt eser olarak koruma altına alınarak restore edilmiş ve hizmete açılmıştır. Kültürel rota, somut olmayan kültürel miras gibi yeni tür miras kavramlarının ortaya çıkması ile birlikte Zafer Yolu tanımlanmış ve Zafer Yürüyüşü gibi yeni toplumsal değerler kazandırılmıştır. Böylelikle Büyük Taarruz ile elde edilen eşsiz zaferin ne tür zorluklar içerisinde gerçekleştiği, Büyük Taarruz'un Türk tarihi içerisindeki yeri ve önemi gibi konular üzerindeki toplumsal bilincin artmasına katkı sağlanmıştır. Ayrıca ulusal miras korumacılığında il özel idarelerinin ve üniversitelerin ne denli etkili olabileceği ve olması gerektiği görülmüştür.

1. Yöntem

Çalışmada, Büyük Taarruz zaferinin yaşatılması, hatırlatılması ve gelecek nesillere aktarılması için Türk halkı tarafından ulusal miras kabul edilen alanlar incelenmiştir. Büyük Taarruz'un hazırlık aşaması ve bu aşamada etkili olan mekânlar, tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır. Büyük Taarruz mirasının tanımlanması ve korunması için sarf edilen çabalar araştırılmıştır. Çalışmada ayrıca Büyük Taarruz başarısının unutulmaması adına birer miras kabul edilen varlıkların sayısal ve türsel çeşitliliğinin, Türk milletinin taarruz başarısına verdiği

önemi gösterdiği ve gelişen miras kavramları ile birlikte Büyük Taarruz mirasının zenginleştiği görülmüştür.

2. Büyük Taarruz'a Doğru

Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktalarından olan Sakarya Meydan Muharebesi'nin kazanılmasının ardından Kurtuluş mücadelesini zaferle sonuçlandırabilmek için son bir adım kalmıştır. Vatani düşman kuvvetlerinden topyekûn temizlemeyebilmek adına Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ve komuta kademesi tarafından düşman kuvvetlerini yok edecek bir taarruzun kararı alınmış ve milletten son bir özveride bulunulması istenmiştir. Yabancı askerlerden temizlenen Doğu ve Güney cephelerindeki birlikler, Batı cephesine nakledilmiş, İtilaf Devletleri birliklerinin İstanbul'daki askerî depolarından ele geçirilen silahlar Ankara'ya gönderilmiştir. Ancak taarruzun başarılı olabilmesi için uzun bir hazırlık dönemi gerekmiş bu dönemin uzaması da kamuoyunda ve TBMM'de sabırsızlıklara yol açmıştır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, TBMM'nin 6 Mart 1922 tarihli gizli oturumunda bu endişelere cevaben şu açıklamada bulunmuştur: *"Ordumuzun kararı taarruzdur. Fakat bu taarruzu erteliyoruz. Sebebi, hazırlığımızı bütünüyle tamamlamaya biraz daha zaman lazımdır. Yarım hazırlıkla, yarım tedbirle yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten daha çok fenadır. Durmamızın, taarruz kararından vazgeçtiğimiz veyahut bu kudreti kazanmaktan ümitsiz olduğumuz suretinde anlaşılmasına ve yorumlanmasına mahal yoktur"* (Atatürk, 2016, s. 478).

Taarruz için hareket kararı, 1922 yılının Haziran ayında alınmıştır. Kararı bilen sadece dört kişi vardır; Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi Komutanı Mirliva İsmet Paşa, Genelkurmay Başkanı Birinci Ferik Fevzi Paşa ve Millî Savunma Bakanı Mirliva Kâzım Paşa (Atatürk, 2016, s. 507). Taarruz hazırlıklarının tamamlanmaya başladığı 1922 yılının yazında Gazi Mustafa Kemal Paşa, Konya'ya gelen General Townshend'in görüşme isteği bahanesi ile Ankara'dan hareketle 23 Temmuz 1922 günü akşam vakitlerinde Batı Cephesi Karargâhı'nın yer aldığı Akşehir'e gitmiştir. Buradan hareket ederek 24 Temmuz 1922 günü Konya'ya geçmiş ve 25 Temmuz 1922 günü Akşehir'e varan Genelkurmay Başkanı² Fevzi Paşa ile taarruz konusunda görüşmek üzere 27 Temmuz 1922 günü Akşehir'e dönmüştür. Akşehir'deki karargâhta 27 Temmuz'u 28 Temmuz'a bağlayan gece, komuta kademesi ile taarruz planı³ müzakere edilmiş ve taarruz için tüm hazırlık çalışmalarının 15 Ağustos 1922 tarihine kadar tamamlanması için gayret gösterilmesi kararlaştırılmıştır (Atatürk, 2015, s. 509).

Ertesi gün öğleden sonra bir futbol müsabakası düzenlenmiş ve bu bahane ile ordu komutanları ve bazı kolordu komutanları Akşehir'e davet edilmiştir. Başkomutan, böylece gizli olarak 28 Temmuz'u 29 Temmuz'a bağlayan gece taarruz hakkında fikir alış-verişinde bulunmuştur. Fevzi Paşa ve İsmet Paşa ile 30 Temmuz 1922 günü tekrar bir görüşme gerçekleştiren Gazi Mustafa Kemal Paşa, davet üzerine 1 Ağustos günü öğleden sonra Akşehir'e varan Kâzım Paşa ile de görüşerek Ankara'ya dönmüştür (Atatürk, 2015, s. 511-512).

2.1. Başkomutan ve Komuta Kademesinin Büyük Taarruz için Akşehir'e İntikal Etmesi

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, 6 Ağustos 1922 günü orduya gizli olarak taarruza hazırlık emri vermiştir (Atatürk, 2015, s. 512). Taarruzun idare edileceği Kocatepe ile iletişimi sağlamak üzere Cephe Muhabere Bölüğü tarafından hazırlıklar yapılmış, Çay'dan Kocatepe'ye iki telefon hattı⁴, Şuhut'tan Sandıklı'ya bir telefon hattı⁵ ve Şuhut'tan Kocatepe'ye iki telefon, bir telgraf hattı⁶ çekilmiştir (T.C. Genelkurmay Başkanlığı, 1995a, s. 309). Ordular hazırlık çalışmalarını tüm hızı ile sürdürmüştür. Büyük Taarruz için kararlaştırılan tarih yaklaştıkça

² O dönemdeki adı ile Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi.

³ Aydın-Afyonkarahisar-Eskişehir-Yalova hattı boyunca yayılan Yunan birliklerine cephe hattı boyunca yayılan bir taarruz yerine bir noktadan saldırıp birlikleri yararak ilerlemek üzerine kurgulanan taarruz planında cephe hattı üzerinde saldırı noktası için en uygun üç nokta (Eskişehir; Afyonkarahisar kuzeyi – Döğer mevki; Afyonkarahisar güneyi - Şuhut mevki) arasından Afyonkarahisar güney mevki seçilmiş ve konu üzerinde komutanlarla görüş alışverişinde bulunulmuştur.

⁴ 90 kilometre uzunluğunda.

⁵ 15 kilometre uzunluğunda.

⁶ 57 kilometre uzunluğunda.

komuta kademesi de taarruzu bizzat yerinde yönetmek üzere Batı Cephesi Karargâhına doğru harekete geçmiştir. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, 13 Ağustos 1922 tarihinde cepheye ulaşmıştır. Ardından Başkomutan da gizlice Ankara'dan ayrılmış ve Konya üzerinden Akşehir'e doğru harekete geçmiştir. Bu esnada taarruzun gizliliğini korumak için Başkomutan'ın Ankara'dan ayrıldığına bilinmemesi için Mustafa Kemal Paşa'nın Çankaya'da bir çay ziyafeti verdiği haberi yayılarak tedbir alınmıştır. Başkomutan, gece vakti hareket ederek otomobil ile Konya'ya varmış ve Konya'da olduğunun gizli kalması adına telgrafhaneyi kontrol altında tutarak tedbir almıştır. Batı Cephesi Karargâhı'na (Akşehir), 20 Ağustos 1922 günü öğleden sonra varmıştır. Mustafa Kemal Paşa, aynı gün gece vakti Fevzi Paşa ve İsmet Paşa ile birlikte karargâha davet edilen 1. ve 2. Ordu Komutanları ile taarruzun şekli hakkında bir görüşme gerçekleştirmiştir (Atatürk, 2015, s. 512-513).

2.2. Akşehir'den Kocatepe'ye İntikal Süreci ve Ara Karargâh olarak Şuhut Kasabası

Büyük Taarruz için Başkomutanlık ve Batı Cephesi Karargâhları, 24 Ağustos 1922 günü Akşehir'den taarruz cephesine yakın konumdaki Kocatepe'nin 15 kilometre güneydoğusunda bulunan Şuhut Kasabası'na, 25 Ağustos 1922 günü de Şuhut Kasabası'ndan Kocatepe'nin güneybatısında yer alan çadırılı ordugâha aktarılmıştır (T.C. Genelkurmay Başkanlığı, 1995a, s. 58; T.C. Genelkurmay Başkanlığı, 1995b, s. 2).

1'inci Ordu Karargâhı, 24 Ağustos 1922 günü saat 15.00 sularında Kocatepe'nin 15 kilometre güneydoğusunda bulunan ve son hazırlıkların yönetildiği Şuhut Kasabası'na intikal etmiştir (T.C. Genelkurmay Başkanlığı, 1995a, s. 38). Başkomutanlık, Genelkurmay Başkanlığı⁷ ve Batı Cephesi Komutanlığı Karargâhları da aynı gün saat 19.00 civarında Şuhut'a varmışlardır (T.C. Genelkurmay Başkanlığı, 1995a, s. 57). Şuhut'ta karargâh olarak Yalı Mahallesi'nde bulunan Hacıvelioğulları'na ait konak (Hacı Veli Konağı) kullanılmış (Yılmaz, 1995'ten aktaran Akkoyun, 1999, s. 97), konakta Başkomutan ile birlikte Başyaver Salih Bozok, İkinci Yaver Muzaffer Kılıç, Refakat Subayı Yüzbaşı Mahmut Soydan ve Emir Çavuşu Ali Metin kalmıştır. Paşalar ve maiyetindekilerin kalacakları evler, 1'inci Ordu Komutanı Nurettin Paşa ve Oynağanlızade Osman Ağa tarafından belirlenerek hazırlanmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022). İsmet Paşa ve Fevzi Paşa ise Hacı Veli Konağı'na yakın bir başka konakta ağırlanmıştır. Karargâhın bir bölümü de Mollazade Hacı Hüseyin Konağı'nda kalmıştır (Akkoyun, 1999, s. 97). Kocatepe'ye intikal etmeden önce, 24-25 Ağustos 1922 günlerinde Başkomutanlık, Genelkurmay Başkanlığı, Batı Cephesi Komutanlığı ve 1'inci Ordu Komutanlığı'nın müşterek karargâh binası olarak Hacı Veli Konağı kullanılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, taarruz için son hazırlıkları bu konaktan yürütmüş ve "Anadolu ile dış dünya arasındaki bütün haberleşmenin kesilmesi" emrini burada vermiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022). Başkomutan, 25 Ağustos gecesi saat 22.00'a doğru, konağın ikinci katında petrol lâmbası ışığında mütevazı akşam yemeğini yediği esnada yaveri Muzaffer Kılıç'tan vazulceyş haritasını⁸ istemiş ve son durumu tekrar gözden geçirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, yaverinden, Afyonkarahisar'ın 45 kilometre kuzeybatısında bulunan Döğer mevki ile Dumlupınar arasını ölçmesini istemiştir. Ardından yaverine dönerek "Haritaları toplu. Hareket ediyoruz!" emrinde bulunmuştur (Uğurlu, 2000). Kocatepe'ye doğru yola çıkan Başkomutan ve komuta kademesi, at sırtında ilerledikleri yol üzerinde Şuhut'un 4,5 kilometre kuzeybatısında yer alan Çakırözü Köyü'ne geldiklerinde bir müddet mola vermişler ve durum değerlendirmesi yapmışlardır (Akkoyun, 1999, s. 98). Çakırözü Köyü'nden yola çıkarak hava ağarmadan köyün 11,5 kilometre kuzeybatısında bulunan ve taarruzun yönetildiği Kocatepe'ye varmışlardır. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın yanında Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve 1'inci Ordu Komutanı Nureddin Paşa yer almıştır (T.C. Genelkurmay Başkanlığı, 1995a, s. 95).

2.3. Kocatepe'de Ateş! Emri

⁷ Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Vekâleti.

⁸ Tarafların arazi üzerindeki vaziyetlerini gösterir harita.

Sabah saat 04.30'da başlaması kararlaştırılan topçu ateşi, havanın sisli olması sebebiyle saat 05.00'te, cephe genelinde başlatılmıştır. Önce hafif topçuların, ardından saat 05.25'te ağır topçuların ateş tanzimi sonlanmıştır. Cephe genelinde piyadelerin ilerleyişini başlatan tahrir ateşi, on dakika kadar sürmüştü ve ardından, saat 05.35'te imha ateşi başlatılmıştır (T.C. Genelkurmay Başkanlığı, 1995a, s. 95). Topçu ateşi devam ederken Başkomutan, mühimmatın durumunu öğrenmek için sormuştur;

“- Topçunun cephanesi ne vaziyettedir?”

- Aynı şekilde bir saat devam edemez paşam!

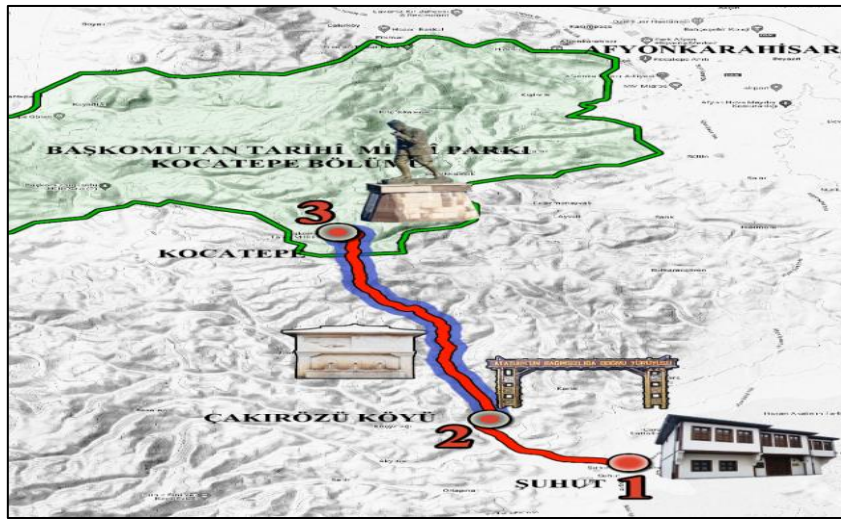
- Son mermiye kadar aynı şiddetle devam ediniz. Çünkü iki saat sonra cephaneyi düşmandan ikmal edeceğiz!” (Şapolyo, 1958, s. 504).

Bu inançla devam eden taarruz başarıya ulaşmış ve Yunan kuvvetleri geri çekilirken geride bıraktıkları mühimmat yine Yunan askerlerine karşı kullanılmıştır. Büyük Taarruz'un öneminin yanı sıra uygulanmasındaki başarıdan da ayrıca bahsetmek gerekir. Bu mevzinin önemi ve mevzinin ele geçirilmesindeki başarı, üst düzey bir İngiliz askerî yetkilinin verdiği bir raporda şu ifadeler ile açıklanmıştır; “Eğer Türkler, bu mevzii dört, beş ayda işgal ederlerse, bir günde iskat ettiklerini iddia edebilirler. Fakat Türkler; bu mevzii iskat etmek için, üç, dört ay değil, bir gün değil; kendisine bir saat kafi gelmişti !..” (Şapolyo, 1958, s. 434).

3. Büyük Taarruz Kültürel Mirası ve Koruma Çalışmaları

Büyük Taarruz'un Türk Kurtuluş Savaşı içerisindeki yeri ve önemi sebebi ile taarruzun gerçekleşmesinde kilit rol oynayan mekân, güzergâh ve mahaller, birer ulusal miras olarak koruma altına alınmıştır. Büyük Taarruz'a ait miras türlerindeki çeşitlik, taarruzun Türk Tarihi içerisindeki eşsiz konumundan kaynaklanmaktadır. Taarruz için son hazırlıkların yapıldığı ve Kocatepe'ye aktarılmadan önce son karargâh olan Şuhut Kasabası'ndaki Hacı Veli Konağı, maddî kültürel miras tanımı içerisinde bir anıt eser olarak, Başkomutan ve komuta kademesinin Şuhut'tan Kocatepe'ye ulaşımında kullandıkları güzergâh bir kültürel rota olarak, taarruz emrinin verildiği ve taarruzun ilk bölümünün yönetildiği Kocatepe, taarruz başlangıcının yapıldığı yakın doğal çevresi ile birlikte karma miras statüsündeki tarihî millî park olarak tanımlanarak koruma altına alınmıştır (Şekil 1). Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ve komuta kademesinin 25 Ağustos 1922 gecesi Kocatepe'ye ulaşmak için gerçekleştirdikleri yürüyüş, bir somut olmayan kültürel miras olarak Türk halkı tarafından benimsenerek her yıl 25 Ağustos gecesi Zafer Yürüyüşü adı altında tekrarlanarak yaşatılmaktadır.

Şekil 1. Büyük Taarruz kültürel mirası; (1) Şuhut Atatürk Evi (Karargâh Binası), (1) – (3) Zafer Yolu, (2) – (3) Zafer Yürüyüşü, (3) Kocatepe

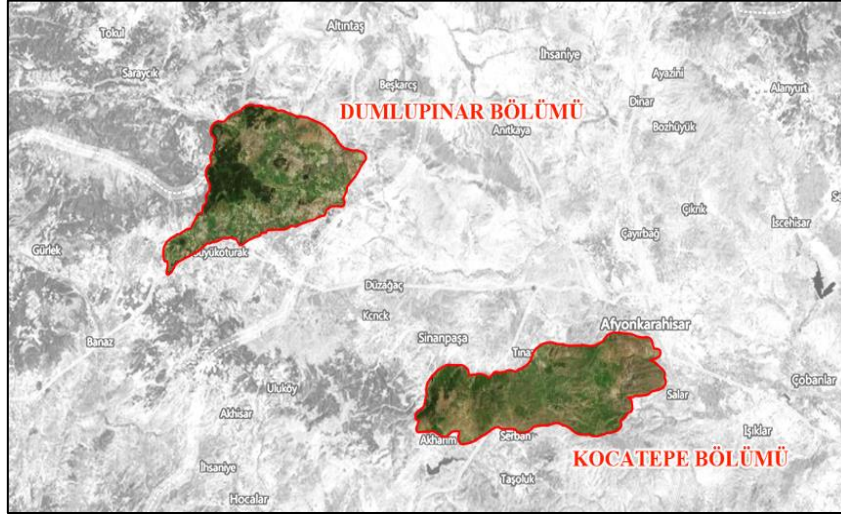

Kaynak: Coğrafi bilgi sistemi, Google LLC, 2022 kaynağından işlenerek.

3.1. Başkomutan Tarihî Millî Parkı

Başkomutan Tarihî Millî Parkı, 34.834 hektar alana yayılmaktadır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020, s. 1). Alan, 31 Ağustos 1981 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 17. millî parkı olarak, millî park ilân edilmiştir. Kültürel ve doğal öğeleri bir arada taşıyan millî park karma miras kategorisindedir. Başkomutan Tarihî Millî Parkı, Kocatepe Bölümü ve Dumlupınar Bölümü olmak üzere iki farklı lokasyondaki iki farklı alandan oluşmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Başkomutan Tarihî Millî Parkı

Kaynak: Coğrafi bilgi sistemi, Microsoft Bing, 2022; konum verileri, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020 kaynaklarından işlenerek.

3.1.1. Başkomutan Tarihî Millî Parkı Afyon Kocatepe Bölümü

Parkin bu bölümü 17.950 hektar alanı kaplamaktadır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2016; T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020, s. 4). Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi bakımından önem arz eden şu alanları içinde barındırmaktadır;

- Kocatepe Anıtı,
- Zafer Müzesi,
- Atatürk Evi - Büyük Taarruz Karargâhı,
- Büyük Taarruz Şehitliği ve Başkomutan Mustafa Kemal Anıtı,
- Yüzbaşı Ağâh Efendi Şehitliği,
- Albay Reşat Çiğiltepe Şehitliği,
- Çalışlar Şehitliği,
- Anıt kaya Şehitliği,
- Akdeğirmen Şehitliği,
- Giresunlular Şehitliği.

3.1.2. Başkomutan Tarihî Millî Parkı Kütahya Dumlupınar Bölümü

Parkin bu bölümü 16.884 hektar alanı kaplar (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020, s. 20). Bu alanın 15.172 hektarı Kütahya İli, 1.712 hektarı Uşak İli sınırları içerisinde yer almaktadır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2016). Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi kapsamında önem taşıyan şu alanları kapsamaktadır;

- Zafertepe – Çalköy Zafer Anıtı,
- Üç Komutan Anıtı,
- Şehit Mehmetçik Sancaktar Anıtı,

- Milis Anıtı,
- Şehit Baba – Oğul Anıtı,
- İlk Hedef Anıtı,
- Dumlupınar Müzesi,
- Atatürk Evi,
- Cafer Gazi Tepesi ve Dumlupınar Şehitliği,
- Yüzbaşı Şekip Efendi Şehitliği,
- Büyük Aslıhanlar Şehitliği,
- Yıldırım Kemal Şehitliği.

3.2. Hacı Veli Konağı

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, 1'inci Ordu Komutanı Nurettin Paşa tarafından karargâh olarak kullanılan, Mustafa Kemal Paşa ve maiyetindekilerin konakladığı Şuhut'taki iki katlı, cumbalı Hacı Veli Konağı, T.C. Kültür Bakanlığı adına Hazine tarafından 24 Aralık 1999 tarihinde kamulaştırılmıştır. T.C. Afyonkarahisar Valiliği'nin girişimleri, T.C. Kültür Bakanlığı'nın desteği ile 2003 yılında Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü tarafından konağın rölövesi alınarak restorasyon projesi hazırlanmış ve restorasyon çalışmalarına 1 Eylül 2003 tarihinde başlanmıştır. Restorasyon maliyetinin T.C. Afyonkarahisar Valiliği İl Özel İdaresi bütçesinden karşılanması karşılığında, konağın kullanım hakkı T.C. Afyonkarahisar Valiliği'ne devredilmiştir (Dilek, 2021, s. 41-42). Konak, restorasyon çalışmalarının tamamlanmasının ardından 2005 yılında "Atatürk Kültür ve Sanat Evi" olarak hizmete açılmıştır. İlerleyen dönemde ise konak, "Şuhut Atatürk Evi" olarak yeniden adlandırılmıştır.

Anıt eser sınıfında yer alan konağın zemin katında hole açılan dört odası vardır. Üst kata sofaya çıkan merdivenle erişilmektedir. Üst katta Haremlik, Selâmlık, Çalışma Odası ve Yatak Odası bulunmaktadır. Ayrıca sofanın köşesinden hizmetçilerin kaldığı, ayrı bir merdivenle çıkılan ve bir de misafir odasının yer aldığı ek bir bölüme daha erişim bulunur. Mustafa Kemal Paşa'nın çalıştığı ve görüşmelerin gerçekleştiği Çalışma Odası günümüzde Büyük Taarruz Karargâh Odası olarak isimlendirilmiştir. Yatak Odası'nda Mustafa Kemal Paşa, bir müddet istirahat etmiştir.

Konağın bahçesinde bodrum kapısını andıran bir kapı bulunur. Konağın aşağısına inen bu kapının, çevredeki diğer iki eve erişim sağlayan gizli bir geçide ait olduğu bilinmektedir. Mustafa Kemal Paşa, konağı karargâh olarak kullandığında konağa erişim için bu gizli geçidi kullanmıştır. Günümüze gizli geçidin sadece 5 - 6 metre kadarı ulaşabilmiştir (Şuhut Atatürk Evi (Hacıvelioğlu Konağı), 2019).

3.3. Kültürel Rota Olarak Zafer Yolu

Santiago de Compostela Güzergâhları: Camino Frances ve Kuzey İspanya Güzergâhları kültürel mirasının 1993 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kabul edilmesinin ardından İspanya Krallığı'nın öncülüğünde Kasım 1994 tarihinde "Kültürel Mirasımızın bir Parçası Olarak Güzergâhlar konulu Uzmanlar Toplantısı" Madrid kentinde gerçekleştirilmiş ve rota miras kavramı tartışılmıştır. Berlin'de 1995 yılında gerçekleştirilen UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin 19. Olağan Toplantısı'nda bu kavram tekrar ele alınmıştır. UNESCO Dünya Miras Listesi'ne tanımlanmak üzere aday gösterilecek miraslar için rota miras kavramı, Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin Uygulama Rehberi'nin 2005 versiyonunda ilk defa tanımlanmıştır. Bu tanıma göre; "Bir rota miras, kültürel önemi değiş tokuşlardan ve ülkeler veya bölgeler arasında çok boyutlu bir diyalogdan gelen ve güzergâh boyunca, mekân ve zaman içinde hareketin etkileşimini gösteren somut unsurlardan oluşur" (UNESCO World Heritage Centre, 2005, s. 88).

Türk Orduları Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa ve komuta kademesinin 1922 yılında 25 Ağustos'u 26 Ağustos'a bağlayan gece, Büyük Taarruz'un son hazırlıklarının yapıldığı ve

taarruz öncesi ön karargâh olarak kullanılan Şuhut Kasabası'ndan taarruzun başlatıldığı ve ilk akınların yönetildiği 1874 metre rakımlı Kocatepe'ye ulaşmak için izlemiş oldukları güzergâh, kültürel bir miras olarak tanımlanarak koruma altına alınmıştır. “Zafer Yolu” olarak adlandırılan proje, T.C. Afyonkarahisar Valiliği'nin önderliğinde hayata geçirilmiştir. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan izni ile Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu'na iletilen proje, 10 Haziran 2005 tarihinde onaylanmıştır (Dilek, 2021, s. 43-44). Bir kısmı sit alanı olarak korunan Başkomutan Tarihi Millî Parkı içerisinde kalan güzergâha yönelik çalışmalar gerçekleştirilerek kullanıma açılmıştır. Yol düzenleme çalışmaları, T.C. Afyonkarahisar Valiliği İl Özel İdaresi bütçesinden karşılanarak dört aylık bir süreci takiben sonuçlandırılmıştır (Dilek, 2021, s. 43-44). Sonraki dönemlerde güzergâh, asfaltla kaplanmıştır. Bu sayede rota miras kavramının tanımlanmasından çok kısa bir süre sonra, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk rota miraslarından birisi olan Zafer Yolu tamamlanmıştır.

Zafer Yolu, Şuhut ilçe merkezinden itibaren yaklaşık olarak 18 kilometre uzunluğundadır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020, s. 16). Çakırözü Köyü'nden Kocatepe'ye erişilen engebeli patika yol, Zafer Yolu projesi kapsamında düzenlenmiştir. Ancak Zafer Yolu, Şuhut ilçe merkezinden başlar ve Şuhut Karargâh Binası'ndan Kocatepe çadır ordugâha erişimde kullanılan yolu tanımlamak için kullanılır. Zafer Yolu'nun Şuhut ilçe merkezinden Çakırözü Köyü'ne erişimde kullanılan bölümü, mevcutta araç trafiğine açık ve aktiftir. Yolun geri kalan kısmı ise Çakırözü Köyü'nün kuzey çıkışından başlayarak Kocatepe'ye erişimde kontrollü kullanım kolaylığı sağlamaktadır. Bu sebeple Zafer Yürüyüşü, Zafer Yolu'nun bu kısmında gerçekleştirilmektedir. Yolun bu bölümünün başlangıç noktasını, doğal ahşap malzemeden üretilen bir giriş takı oluşturur. Takın üzerinde “Atatürk'ün Bağımsızlığa Yürüyüşü”⁹ yazmaktadır. On adet dinlenme noktası bulunan yolun bu kısmı, giriş takından itibaren 13 kilometre kadardır ve Kocatepe Anıtı ile sonlanır. Kocatepe'de üzerinde mermer bir yazıt bulunan kesme taştan yapılmış bir başka anıt daha vardır. Bu kesme taştan olan anıt, 1953 yılında T.C. Millî Savunma Bakanlığı tarafından yaptırılmıştır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020, s. 8). Atatürk Anıtı ve çevre düzenlemesi ise 1993 yılında T.C. Kültür Bakanlığı tarafından yaptırılarak hizmete açılmıştır. Kaidesi ile birlikte 7,5 metre yüksekliğe sahip olan ve yaklaşık 4 ton ağırlığındaki Atatürk Anıtı, bronz malzemeden yapılmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Anıtın kaidesinde mermer bir yazıt yer almaktadır. Yazıtta büyük harflerle şu yazı bulunmaktadır;

“26 Ağustos 1922

25 Ağustos 1922 günü akşamı Başkomutan Mareşal Mustafa Kemal Kalecik Sivrisi Dağı arka sırtlarından şu anda bulunduğumuz noktaya geldi. Taşlarla örülmüş siperlere yerleşti. 26 Ağustos 1922 tan yeri ağarırken hazırlıklar tamamlandı. Gördüğünüz tepeler aydınlanırken bütün cephelerde Büyük Taarruz başladı.

Büyük Taarruz; Türk tarihinde bir dönüm noktası ve Türk milletinin ebediyen hür, bağımsız yaşama azminin muhteşem bir sembolüdür. Eşsiz kahraman Atatürk vatan sana minnettardır.”

Zafer Yolu üzerinde Çakırözü Köyü'nden yaklaşık 6 kilometre uzaklıkta Gazi Mustafa Kemal Paşa Anıt Çeşmesi¹⁰ yer almaktadır. Mimar Turan Ertuğrul tarafından projelendirilen anıt çeşme, Mustafa Kemal Atatürk'ün doğumunun 125. Yılı anısına hayata geçirilmiş ve Zafer Yolu ile birlikte Temmuz 2006 tarihinde açılışı yapılarak hizmete açılmıştır (Dilek, 2021, s. 44). Çeşmenin alt tarafında üç adet kurnası bulunur. Karşıdan bakıldığında sağ üst tarafında Afyonkarahisarlı Şair Osman Attila'nın dizeleri, sol üst tarafında ise kadın ve kağrı gibi Türk Kurtuluş Savaşı'nın sembollerini içeren figürlerin yer aldığı bir kabartma bulunmaktadır. Çeşme, taştan çatı ve saçaklar ile bitirilmiştir. Yapımında yerel malzeme ve işçilik kullanılmıştır.

⁹ Kısa bir süre zarfı için bu yazı “Atatürk'ün Bağımsızlığa Doğru Yürüyüşü” olarak da ele alınmıştır.

¹⁰ Halk arasında daha yaygın olarak “Gazi Paşa Çeşmesi” olarak kullanılır.

3.4. Somut Olmayan Kültürel Miras olarak Zafer Yürüyüşü

Somut olmayan kültürel mirasın kavram tanımı, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile yapılmış ve kullanılmaya başlanmıştır (Karabaşa, 2014, s. 100). Bu sözleşmeye göre somut olmayan kültürel miras tanımı, “toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ile kültürel mekânlar” olarak yapılmıştır (UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi/Madde 2).

Zafer Yolu kültürel rotası üzerinde Afyon Kocatepe Üniversitesi’nin, 23-26 Ağustos 2005 tarihleri arasında düzenlediği etkinlikler kapsamında Şuhut İlçe Merkezi’nden Kocatepe’ye “Zafer Yürüyüşü” düzenlenmiş ve devam eden yıllarda bu yürüyüş tekrarlanarak geleneksel hale getirilmiştir. Yürüyüşe yurdun dört bir yanından katılımcı iştirak etmektedir. İçerisinde bulunduğumuz 2022 yılında 18’incisi düzenlenecek olan Zafer Yürüyüşü’nün 16’ıncısı¹¹ ise pandemi gerekçesi ile iptal edilmiştir.

Her yıl düzenli olarak tekrarlanan etkinliklerde “Şuhut Atatürk Evi Ziyareti”, “Atlı Birliklerin Büyük Taarruz Karargâhı’ndan İzmir’e Uğurlanması ve Kortej Yürüyüşü” ve “Şuhut Belediye Şehir Stadyumu Etkinlikleri” gerçekleştirilmektedir. Sonrasında Şuhut’tan Çakırözü Köyü’ne geçilmektedir. Çakırözü Köyü, Zafer Yürüyüşü’nün başlangıç noktasını oluşturur. Yaklaşık 13 kilometre uzunluğundaki Zafer Yürüyüşü tamamlandığında, 26 Ağustos sabahında Kocatepe’de anma törenleri düzenlenmektedir.

Tartışma

Büyük Taarruz’a ait kültürel miras, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından 1981 yılından itibaren tanımlanmaya ve koruma altına alınmaya başlanmıştır. Büyük Taarruz’un ön karargâh binası olan Hacı Veli Konağı, 1983 yılında 2863 sayılı Kanun’un çıkarılması ile birlikte koruma altına alınmıştır. Konağın kamulaştırılması 1999 yılında gerçekleştirilmiş ve restorasyonuna 2003 yılında T.C. Afyonkarahisar Valiliği’nin öncülüğünde T.C. Afyonkarahisar İl Özel İdaresi’nin koordinasyonunda başlanmıştır. Aynı yıl, miras kavramı üzerinde dünya genelinde artan tartışmalarla birlikte yeni miras kavramları ortaya çıkmış ve “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” kabul edilmiştir. Hacı Veli Konağı’nın hizmete açıldığı 2005 yılında, Büyük Taarruz’un kültürel rota mirası olan Zafer Yolu projesi hayata geçirilmiş ve Afyon Kocatepe Üniversitesi önderliğinde, gelecek yıllar içerisinde bir somut olmayan kültürel mirasa dönüşecek olan Zafer Yürüyüşü başlatılmıştır. Bu durum, Seaton’ın (1999) savaş alanlarının kutsallaştırılması ve birer inanç çekim merkezlerine dönüşmesi konusundaki görüşlerini destekler niteliktedir. Nitekim Alaeddinoğlu ve Aliagaoglu’nun da savunduğu üzere (2007), Büyük Taarruz kültürel mirasının ilk tanımlanan bölümü olan Başkomutan Tarihi Millî Parkı’na hâlihazırda önemli bir kutsiyet atfedilmiş durumdadır. Her yıl gerçekleştirilen anma etkinlikleri ve Zafer Yürüyüşü, Raivo’nun (1999), bu tür alanlarda gerçekleştirilen anma etkinliklerinin ulusal kimliğin tanımlanmasına katkıda bulunduğu yönündeki tezini desteklemektedir. Timothy ve Boyd’un (2006) da belirttiği gibi bu tür miraslar, millî duyguları yücelten ve yayılmasına vesile olan alanlardır. Üstelik Atay ve Yeşildağ’ın (2010) savunduğu gibi bu tür alanlarda düzenlenen konsept etkinlikler de turizm faaliyetlerine destekte bulunmaktadır.

Aynı zamanda bu tür savaş alanları, barış bilincinin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. Jansen-Verbeke ve George’un (2013) savunduğu üzere savaş alanları ya da çalışmada olduğu gibi daha geniş anlamda savaş mirasları, anıtsal alanlara dönüştürüldüğünde barışa katkıda bulunan, uluslararası ziyaretçi çekim merkezlerine dönüşebilmektedir. Bu da savaş alanlarının farklı bir anlamsal boyutunu yansıtmaktadır. Ziyaretçiler için ulusal boyutta millî duygulara katkıda bulunan bu tür alanlar, uluslararası boyutta da hüzün, anlayış, ortak

¹¹ 2020 yılında gerçekleştirilmesi planlanan Zafer Yürüyüşü.

duygular, savaş karşıtlığı ve barış hissiyatı oluşturabilmektedir. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için Irimiás'ın savunduğu gibi (2014) daha evrensel bir anlatım dili ve daha uluslararası bir sunum mekanizması kurgulanmalı ve çatışma ortamının zorlukları ve caydırıcılığına vurgu yapılmalıdır. Böylelikle alanda, Büyük Taarruz'u ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'ni bizzat yerinde komuta eden Başkomutan'ın da "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesini benimseyen bir ziyaret alanı kurgusu uygulanmış olacaktır.

Büyük Taarruz kültürel mirasının ulusal boyutlarına daha fazla ağırlık verildiği, alanın uluslararası boyutlarına yönelik etkinliklere henüz yeterli düzeyde yer verilemediği söylenebilir. Ulusal boyutta ise Büyük Taarruz kültürel mirasının Başkomutan Tarihi Millî Parkı ayağında, Alaeddinoğlu ve Aliagaoglu'nun (2007) tespit ettiği gibi taarruzu tarihsel sahneden okuyabilecek düzeyde yeterli bir sergilemeye henüz ulaşamamış olması üzücüdür. Ancak bu denli geniş ölçekli bir alanda bu düzeyde bir miras koruma durumuna erişmek, uygulamada oldukça güçtür. Bu bağlamda park alanının belirli noktalarında, ziyaretçileri taarruz günlerine götürecektir ve süreklilik arz eden bir dizi düzenleme gerçekleştirilebilir. Başkomutan Tarihi Millî Parkı, geniş alana yayılan iki farklı bölümde kurgulanmış iken Zafer Müzesi ve İstiklâl Tanıtım Merkezi gibi savaş günlerine tarihsel bir gözlemlerle bakabilmeye olanak tanıyan merkezlerin, millî park alanları dışında ve birbirinden farklı lokasyonlarda kurgulanması, ziyaretçiler için miras kullanımını zorlaştırmakta ve tarihsel bilgi tüketimini olumsuz etkilemektedir. Ziyaretçilere yönelik daha bütünleşik kurgular, bu tür alanların ve mirasların ziyaret kalitesini artırıcı nitelikte olacaktır. Özellikle park alanında, doğal çevre içerisinde çatışma ortamını aktaran, kalıntıların korunarak sergilendiği tasarımlar, ziyaretçilerin alana tarihsel sayfadan bakabilmesi açısından çok daha yararlı olacaktır.

Sonuç

Büyük Taarruz'un Türk Kurtuluş Savaşı'ndaki yeri ve Türk Tarihi'ndeki önemi, Türk Halkı tarafından haklı olarak benimsenerek bu büyük başarının izleri birer ulusal miras olarak tanımlanmıştır. Tanımlı bu zengin miras, koruma altına alınarak yaşatılmaya çalışılmıştır. Büyük Taarruz kültürel mirası, Kurtuluş Savaşı mirası içerisinde sadece sayısal olarak değil aynı zamanda miras türü zenginliği olarak da öne çıkmaktadır. Bu durum, Büyük Taarruz başarısının kültürel miras aracılığıyla yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılacak hafızalardan silinmemesi adına umut vericidir. Büyük Taarruz kültürel mirası özelinde millî hafızayı yaşatan ulusal kültürel mirasın korunmasında, politik yerel mekanizmaların ve yükseköğretim kurumlarının ne derece önem taşıdığı anlaşılmaktadır.

Miras kavramı üzerinde 2000'li yılların başında artan tartışmalar ve kültürel rota, somut olmayan kültürel miras gibi yeni kavramların, yeni miras türlerinin tanımlanması, Büyük Taarruz kültürel mirasını da zenginleştirmiştir. Zafer Yolu ve Zafer Yürüyüşü gibi Büyük Taarruz'un anlam ve önemini kavranmasında etkili olan iki yeni miras, bu zenginliğe katılmış ve miras türlerini çeşitlendirmiştir.

Büyük Taarruz kültürel mirasının zenginliği, toplum tarafından mirasın benimsenmesine ve mirasa verilen öneme işaret etmektedir. Bu tür ulusal miraslar, evrensel miraslardan farklı olarak toplum içerisindeki dayanışma duygusunu arttırmakta, ulus olma ve bağımsızlık bilincine katkıda bulunmaktadır. Şuhut Atatürk Evi ve Başkomutan Tarihi Millî Parkı gibi somut miraslara nazaran Zafer Yürüyüşü gibi ulusal somut olmayan kültürel miraslar, toplum katılımını ve ulusal anma etkinliklerini içerdiğinden mirasın benimsenmesinde daha etkili olmaktadır.

Büyük Taarruz'un gerçekleştirilmesinde Başkomutan ve komuta kademesinin izlediği güzergâhlar, birer kültürel rota olarak toplum tarafından benimsenmiş, yerel yönetim mekanizmaları ile projelendirilmiştir. Ancak bu tür ulusal mirasların gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için yasal mekanizmalarla koruma altına alınması gerekir. "Zafer Yürüyüşü" gibi somut olmayan kültürel mirasları korumaya yönelik ulusal çapta yasal düzenlemeler yapılması, bu tür mirasların sürdürülebilirliği için uluslararası mekanizmalar kadar gereklidir.

Zafer Yolu'nun ve Zafer Yürüyüşü'nün ulusal çapta tanıtımına yönelik farklı çalışmalar yürütülmesi, güzergâh üzerinde yaya yoğunluğunun ve güzergâh ziyaretlerinin yıl geneline olabildiğince yayılmaya çalışılması, mirasın daha etkin bir şekilde korunmasında faydalı olacaktır. Ayrıca, mirasın ulusal boyutlarına ek olarak, uluslararası boyutlarının da dikkate alınması ve bu çerçevede gerekli düzenlemelerin yapılmasında yarar vardır. Alandaki sunumlarda, betimlerde ve bilgi aktarımında daha bütüncül bir yaklaşım izlenmesi, mirasın ziyaretçiler tarafından daha nitelikli tüketilmesine olanak tanıyacaktır.

Kaynakça

- Akkoyun, T. (1999). Milli Mücadele'de cephe hududu olarak Şuhud'daki faaliyetler. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 14(1), 79-100.
- Alaeddinoğlu, F. ve Aliğaçoğlu, A. (2007). Savaş alanları turizmine tipik bir örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 215-225.
- Atatürk, M. K. (2015). *Nutuk*. (N. Bayramoğlu ve K. Güran, Haz.) Ankara: Kaynak Yayınları.
- Atay, L. ve Yeşildağ, B. (2010). Savaş alanları ve turizmi. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2), 65-72.
- Belen, F. (1999). *Büyük Türk Zaferi*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Dilek, M. (2021). Şuhut Atatürk Kültür ve Sanat Evi (Atatürk Evi) projesinin önemi ve hayata geçirilme süreci. *İdarecinin Sesi*, 203, 40-44.
- Google LLC (2022). *Google haritalar* [Coğrafi bilgi sistemi]. <https://www.google.com/maps> (Erişim tarihi: 13.07.2022).
- Görgülü, İ. (1992). *Büyük Taarruz*. Ankara: Genelkurmay Basım Evi.
- Hâkimiyet-i Milliye (1922, 10 Eylül). Süvarilerimiz cumartesi günü öğleden evvel 10:30'da İzmir'e girmiştir. İzmirli bu suretle Yunan kabusundan müebbed kurtuldular. [Gazete Haberi]. Hâkimiyet-i Milliye, S. 604 (rumî 1338, 10 Eylül) (Yer Numarası: 1957 ŞÇ 25). Millî Kütüphane, Ankara.
- Hâkimiyet-i Milliye (1922, 18 Eylül). Gazi Başkumandanımızın millete beyannamesi. [Gazete Haberi]. Hâkimiyet-i Milliye, S. 611 (rumî 1338, 18 Eylül) (Yer Numarası: 1957 ŞÇ 25). Millî Kütüphane, Ankara.
- Irimiás, A. (2014). The Great War heritage site management in Trentino, northern Italy. *Journal of Heritage Tourism*, 9(4), 317-331.
- Jansen-Verbeke, M. ve George, W. (2013). Reflections on the Great War centenary: From warscapes to memoryscapes in 100 years. R. Butler ve W. Suntikul (Ed), *Tourism and War* (ss. 273–294). London: Routledge.
- Karabaşa, S. (2014). Uygulamaları açısından somut olmayan kültürel miras ve folklor. *Folklor/edebiyat*, 20(80), 99-105.
- Microsoft Bing (2022). *Bing haritalar* [Coğrafi bilgi sistemi]. <https://www.bing.com/maps> (Erişim tarihi: 13.07.2022).
- Raivo, P. J. (1999). *In this very place: war memorials and landscapes as an experienced heritage*. The Thingmount Working Paper Series on The Philosophy of Conservation, Lancaster University. [https://www.lancaster.ac.uk/users/philosophy/awaymave/onlineresources/in%20this%20very%20place%20\(raivo\).pdf](https://www.lancaster.ac.uk/users/philosophy/awaymave/onlineresources/in%20this%20very%20place%20(raivo).pdf) (Erişim tarihi: 20.10.2022).

- Seaton, A. V. (1999). War and thanatourism: Waterloo 1815–1914. *Annals of Tourism Research*, 26(1), 130-158.
- Şapolyo, E. B. (1958). *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele tarihi*. İstanbul: Rafet Zaimler Yayınevi (3. baskı).
- Şuhut Atatürk Evi (Hacıvelioğlu Konağı). (2019). Erişim adresi: <https://www.afyonnews.com/2019/04/16/suhut-ataturk-evi-hacivelioglu-konagi/>
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı (1995a). *Türk İstiklâl Harbi* Batı Cephesi, 2/6. Büyük Taarruz, Ankara: Genelkurmay Basım Evi.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı (1995b). *Türk İstiklâl Harbi*, Batı Cephesi, 2/ 3. Büyük Taarruzda Takip Harekâtı). Ankara: Genelkurmay Basım Evi.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021). *Kocatepe Atatürk Anıtı Ve Kitabesi - Afyonkarahisar*. Türkiye Kültür Portalı: <https://www.kulturportali.gov.tr> (Erişim tarihi: 02.07.2022).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022). *Büyük Taarruz Karargahı – Afyonkarahisar*. Türkiye Kültür Portalı: <https://www.kulturportali.gov.tr> (Erişim tarihi: 27.06.2022).
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (2016). *Başkomutan Tarihi Milli Parkı*. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü: <http://baskomutan.tabiat.gov.tr/> (Erişim tarihi: 02.07.2022).
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (2020). *Başkomutan Tarihi Milli Parkı*. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. Afyonkarahisar: 5. Bölge Müdürlüğü.
- Timothy, D. J. ve Boyd, S. W. (2006). Heritage Tourism in the 21st Century: Valued Traditions and New Perspectives. *Journal of Heritage Tourism*, 1(1), 1-16.
- Uğurlu, N. (Der.). (2000). *30 Ağustos Hatıraları*. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- UNESCO World Heritage Centre (2005). *Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention*. Paris: UNESCO World Heritage Centre.
- Yılmaz, E. (1995). Şuhut ve Hacı Veli Evi. *Beldemiz*, 38.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Büyük Taarruz ile Nablus Muharebesi'nin Karşılaştırmalı Nicel Analizi

Comparative Quantitative Analysis of the Great Offensive and the Battle of Nablus

Doktora Öğrencisi Onur KÖSE¹

Öz

Büyük Taarruz, 26 Ağustos 1922 tarihinde Türk birliklerinin Yunan birliklerini kuşatıp bir kısmını imha etmesiyle sonuçlanan başarılı bir imha muharebesidir. Bu imha muharebesinin başarılı olmasında süvarilerin sızma hareketi, ordunun gizlice Afyonkarahisar güneyine kaydırılması, topçu birliklerinin etkili atışları gibi sebepler gösterilebilir. Nablus Muharebesi de 19 Eylül 1918'de Britanya ordusunun Osmanlı birliklerini kuşatıp imha etmesi ve kuzeye sürmesiyle sonuçlanan başarılı bir imha muharebesidir. Buradaki başarının sırrı ise hem süvari birliklerinin geriye sızmaları, hem sayısal üstünlüğün fazla olması hem de uçak taarruzlarının yoğun olmasıyla açıklanabilir. Bu iki taarruz aynı zamanda Almanların İkinci Dünya Savaşı'nda uyguladığı yıldırım harbi taktığının erken dönemdeki uygulamalarıdır. Bu çalışmadaki amaç Büyük Taarruz ile Nablus Harekâtı'nı nicel verilerle karşılaştırmaktır. Bunun için her iki muharebede bulunan askeri birliklerin sayıları, sınıfları, konumları ve buldukları coğrafyanın eğimi tespit edilmiş ve bunlar arasında bağlantılar kurularak imha muharebeleri için yeni ölçütler ortaya çıkarılmıştır. Bunun sonucunda ise Büyük Taarruz ile Nablus Muharebesi'nin stratejik olarak birbirine çok benzediği ama zorluk dereceleri arasında ciddi anlamda farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Büyük Taarruz'da Türk ordusunun büyük bir risk aldığı, asıl taarruzun yapıldığı yerde coğrafi şartların elverişsiz olduğu ve sayı avantajının olmadığı belirlenmiş, Nablus Muharebesi'nde ise riskin az olduğu, sayı üstünlüğünün her alanda hissedildiği ve düz bir araziden taarruz edildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Büyük Taarruz, Nablus Muharebesi, Megiddo Muharebesi, Yıldırım Harbi, nicel analiz

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The Great Offensive was a successful war of destruction that resulted in the Turkish troops besieging and destroying some of the Greek troops on August 26, 1922. In the success of this war of destruction; Reasons such as the infiltration of the cavalry, the secret shift of the army to the south of Afyonkarahisar, the effective firing of the artillery units can be said. The Battle of Nablus was a successful battle of extermination that resulted in the British army's encirclement and annihilation of Ottoman troops on 19 September 1918 and their drive north. The secret of the success here can be explained by the backward infiltration of the cavalry units, the high numerical superiority and the high number of aircraft attacks. These two attacks are also the early applications of the blitzkrieg tactics used by the Germans in the Second World War. The aim of this study is to compare the Great Offensive and the Nablus Operation with quantitative data. For this, the numbers, classes, locations and geographical slopes of the military units in both battles were determined and new criteria were established for the battles of destruction by establishing connections between them. As a result, it has been determined that the Great Offensive and the Battle of Nablus are very similar to each other strategically, but there are serious differences between the degrees of difficulty. It was determined that the Turkish army took a great risk in the Great Offensive, the geographical conditions were unfavorable in the place where the main attack was made, and there was

¹Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, kose.onur@hbv.edu.tr

Atf için (to cite): Köse, O. (2022). Büyük Taarruz ile Nablus Muharebesi'nin karşılaştırmalı nicel analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), 86-95.

no numerical advantage. In the Battle of Nablus, on the other hand, it was determined that the risk was low, the superiority of numbers was felt in all areas and the attack was made from a flat land.

Keywords: Great Offensive, Battle of Nablus, Battle of Megiddo, Blitzkrieg, quantitative analysis

Paper Type: Research

Giriş

20. yüzyılın erken dönemlerinde yıldırım harbi taktiğinin iki büyük örneği olan Nablus Muharebesi ile Büyük Taarruz'un karşılaştırmalı nicel analizi bu makalede incelenmiştir. Birçok araştırmacı bu iki muharebe arasında benzerlikler olduğunu ifade etmiştir (Amitabh, 2020, s. 70; Çınar ve Yalçınkaya, 2009, s. 90; Geronimo, 2012, s. 108; Kemal, 2013, s. 645; Kinross, 2016, s.367). Bu iki muharebenin en önemli benzerlikleri arasında süvari kullanımı, antik çağdaki örs çekiç taktiğine benzer manevraların yapıldığı, imha muharebelerinin ve kuşatma manevralarının kullanıldığı söylenebilir. Ancak bir durum daha vardır ki o da Nablus Muharebesi'nde savunan tarafta yer alan komutan kadrosunun yaklaşık dört yıl sonra Büyük Taarruz'da saldıran tarafın komuta kademesinde yer almış olduğudur. Özellikle, Nablus Muharebesi'nde 7. Ordu komutanı olan Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz'da Başkomutan olarak orduyu idare etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Nablus'ta İngiliz taktiklerini iyi tahlil etmiş, süvari kullanımı ve kuşatma hareketlerini Büyük Taarruz'da daha kısıtlı imkânlarla ve daha başarılı bir şekilde uygulamıştır. Çalışmanın amacı her iki taarruzda saldıran tarafın askeri avantajları, aldığı risk, coğrafi zorluklar ve ordu hızı gibi farklı parametreleri sayısal açıdan karşılaştırmak ve değerlendirmektir.

Çalışmanın yöntemine bakıldığında ilk olarak muharebeye katılan er, tüfek, süvari ve top sayısının tespiti yapılmıştır. Daha sonra cephe hattı boyunca ana taarruzun ya da düşmanı yerinde tutma amaçlı yapılan taarruzun yerleri tespit edilip, taarruz öncesi orduların bu bölgelerdeki dağılımı hesaplanmıştır. Bir ordunun ana hatta ne kadar birliği olduğu, bunun tutma hattına ya da sızma hattına oranının ne olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde topçu yığınakları ile süvarilerin konumları da belirlenmiştir. İhtiyat birlikleri ve bu birliklere bağlı süvari ve topçu dağılımı da tespit edilmiştir. Daha sonra taarruzun gerçekleştirildiği alanda coğrafi eğim hesaplanmıştır. Coğrafi eğim, Google Earth verilerine göre, taarruz eden birliklerin istikameti doğrultusunda savunma hattına uygun olarak dağlık arazinin başladığı yer ile tepenin zirvesi esas alınarak ölçülmüştür. Bununla birlikte ordunun taarruza başladığı günden taarruzun bittiği güne kadar ele geçirdiği ya da geri aldığı toprak parçası da belirlenmiş ve ordunun günlük hareketine bölünerek günlük ortalama kazanım hesaplanmıştır.

1. Büyük Taarruz

13 Eylül 1921 yılında Türk ordusu, Sakarya Meydan Muharebesi'nde Yunan ordusunu yenmiş ve bunun sonucunda Yunan ordusu Eskişehir-Afyonkarahisar hattına çekilmişti (GnKur TİH 2. 5/2, 1973, s. 310). Yaklaşık bir ay sonra bu defa Türk ordusu taarruz etmişti. Güzelim Dağı adı verilen bu taarruz sonucunda Türk ordusu istediği neticeyi alamamıştı (GnKur TİH 2. 5/2, 1973, s. 392-464). Bu süreçte Türk ordusunun cepheden taarruz yerine kuşatma manevrası yapması uygun görülmüş ve Ağustos 1922'ye kadar bu manevra için hazırlıklar yapılmıştı. Taarruz planına göre 2. Ordu düşmanı yerinde tutacak, 1. Ordu'ya bağlı 1. Kolordu ve 4. Kolordu Afyonkarahisar güneyinden taarruz edecek, 2. Kolordu ihtiyatta kalacak, 5. Süvari Kolordusu da Ahır Dağları'ndan düşman gerisine sızacaktı. Ordu kaydırmaları gizlilik içerisinde yapıldı ve 26 Ağustos 1922'de Türk taarruzu başladı (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 95). Yunanlılar taarruzun ilk iki günü savunma hattında dirense de 27 Ağustos'ta Türk taarruzlarıyla Afyonkarahisar güneyindeki ana savunma hattını terk etmek zorunda kaldılar (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 154). Yunan ihtiyatı güneydeki ana hattı takviye edemediği gibi kuzeyindeki 3. Grup ile karşı taarruz da yapamamıştı. Bu süreçte bu birlikler de yavaş yavaş geri çekilmeye başladı. 30 Ağustos 1922'de Yunan birliklerinin büyük bir kısmı çember içine alınarak imha edildi (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 276-277). Akabinde de takip harekâtı başladı. 9 Eylül

1922'de Türk süvarileri İzmir'e girmiş (Bal, 2006, s. 50), 18 Eylül 1922'de de Anadolu tamamen Yunan ordusundan temizlenmişti (GnKur TİH 2. 6/3, 1969, s. 226).

1.1. Büyük Taarruz'da Coğrafi Durum

Büyük Taarruz'da Türk ordusunun asıl taarruz bölgesi Afyonkarahisar güneyindeki Kurtkaya'dan Çiğiltepe'ye kadar olan dağlık kesim idi. Bu kesim aynı zamanda Ana hat idi. Süvarilerin cephe gerisine yaptığı sızma hattında ise Ahır Dağları'nın patikaları vardı. Yunanlılar bu bölgeyi bir süvari bölüğüyle ve sadece gündüzleri gözetliyordu (Kayalan, 2013, s.67). Ahır Dağları'nın batı kesimi ile Afyonkarahisar hattının kuzeyinde kalan kesimler de tutma hattı idi. Türk birliklerinin bu bölgelere yapacağı taarruz ile Yunan birliklerinin ana hatta takviye yapması engellenecekti.

Taarruzun yapılacağı bölgede eğim oldukça yüksekti. Özellikle ana hatta geniş ve düz arazi bulunmuyordu. Yunanlılar son derece engebeli, dik ve tahkim edilmiş mevzilere sahipti. Ana hattaki eğim Türk taarruz istikametine göre hesaplandığında %4 ile %29 arasında değişkenlik gösteriyordu². Dağlık arazideki tahkimatlar iyi bir savunma tertibi olanağı sağlasa da arada kapatılmamış boşluklar da yer alıyordu (Altıntaş, 2011, s. 306). Kurtkaya'dan Çiğiltepe'ye kadar olan Yunan tahkimatlarının yükselti eğiminin ortalaması %20 olup bunlardan en sarp mevziiler Belen Tepe, Çiğil Tepe, Kurtkaya ve Tınaz Tepe idi.

1.2. Büyük Taarruz'da Askeri Durum

25 Ağustos 1922'de Türk ordusunda 2 orduya bağlı 6 kolordu ve bağlı gruplar yer alıyordu. Toplamda 18 piyade ve 5 süvari tümeni vardı (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 5). Ancak tümendeki asker mevcudu Yunan birliklerine kıyasla yarı yarıya seviyede idi. Büyük Taarruz'dan önce Türk ordusunda 199.283 er, 100.352 tüfek, 2025 hafif makineli tüfek, 829 ağır makineli tüfek, 323 top, 10 uçak ve 5282 kılıç vardı (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 9-10). Ana hatta taarruz edecek tümen sayısı 8 olup bunlar 5. Tümen, 8. Tümen, 11. Tümen, 12. Tümen, 14. Tümen, 15. Tümen, 23. Tümen ve 57. Tümen idi. Bu tümenlerin er sayısı 63.106 idi ve aktif taarruza dahil olan tüfekli er sayısı da 35.795 idi. Ayrıca 936 hafif makineli tüfek, 294 ağır makineli tüfek, 3376 binek ve minimum 149 top vardı (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 328-329)³. Türk birliklerinin düşmanı yerinde tutma amaçlı taarruz edeceği tutma hattında ise 1. Tümen, 6. Tümen, 16. Tümen, 17. Tümen, 18. Tümen, 41. Tümen, 61. Tümen, Mürettep Süvari Tümeni, 3. Süvari Tümeni, 61. Alay ile Dinar müfrezesi vardı. Bu birliklerin er sayısı 63.151 olup aktif taarruza dahil olan tüfekli er sayısı ise 39.544 idi. Ayrıca 538 hafif makineli tüfek, 365 ağır makineli tüfek, 5559 binek ve minimum 69 top vardı (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 328-329). Ahır Dağları'ndan yapılan sızma bölgesinde ise 5. Süvari Kolordusuna bağlı 1. Süvari Tümeni, 2. Süvari Tümeni ve 14. Süvari Tümeni bulunuyordu. Bu hatta 9117 er ve 5036 tüfek ile birlikte 204 makineli tüfek, 12 top ve 6820 binek vardı (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 328-329). Türk ordusunun ihtiyatını 3, 4 ve 7. tümenlerin oluşturduğu 2. Kolordu karşılıyordu. Burada 21.725 er ve 12.683 tüfek ile birlikte 363 hafif makineli tüfek, 124 ağır makineli tüfek, 48 top ve 1196 binek bulunuyordu (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 328-329). Türk ordusunda geri kalan birlikler ordu ve kolordu karargâhlarına bağlı ve menzil mntıklarına bağlı birliklerden oluşuyordu.

25 Ağustos 1922'de Yunan ordusunda kolordu seviyesinde 3 grup yer alıyordu. Toplamda 12 piyade tümeni, 9 piyade alayı ve 1 süvari tümeni vardı (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, Ek-Kuruluş 4). 218.205 er, 90.000 tüfek, 3139 hafif makineli tüfek, 1280 ağır makineli tüfek, 450 top ve 1280 kılıç bulunuyordu (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 16). Bir de Yunanlıların 10 av ve 40 keşif-bombardıman olmak üzere 50 uçağı vardı (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 13). Her bir Yunan bölümünde 200-220 er ve bu erlerde 160-180 piyade tüfeği olduğu biliniyordu (GnKur

² Veriler Google Earth programından alınmış ve Türk taarruz istikametine göre hesaplanmıştır.

³ Taarruz esnasında toplar sabit bir yerde bulunmamış, hem mevziilerini hem de zaman zaman hedeflerini değiştirmiştir. Bu yüzden minimum ifadesi tümenin kendi içerisindeki top sayılarının ve bağlı bulunduğu kolordunun top sayısının toplamıdır. Taarruz esnasında top sayısı genellikle 215 olarak geçer. (Altıntaş, 2011, s. 289.) Kurduğumuz tasnife göre ana hattaki süvari kolordusuna bağlı toplar ve 6. Tümenine ait toplar çıkarılmalıdır.

TİH 2. 6/2, 1995, s. 13). Ancak yaklaşık 220 bin kişilik orduda sadece 90 bin kişide tüfek bulunuyordu ve asayiş birlikleri ile karargah birlikleri haricinde savunma hattında ihtiyat dahil yaklaşık 130.000 kişi olduğu biliniyordu (GnKur TİH 2. 6/1, 1967, s. 36). Bu durumda Türk birliklerindeki gibi cephe gerisinde, karargâha bağlı birliklerde ve savunma hattı dışındaki birliklerde tüfek sayısının az olduğu tahmin edilebilir. Bir Yunan tümeninde 16 top, kolorduda ise ayrıca 36 top bulunuyordu (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 13). Türk birliklerinin taarruzu karşısında ana hattı savunacak alanda 1. Tümen, 4. Tümen ve 49. Piyade Alayı vardı. Toplamda 7 piyade alayının savunduğu bu bölgede yaklaşık er sayısı 21.000 idi. Yukarıdaki tahminlerden hareketle bu birliklerin en az %60'ının tüfekli olduğu varsayılırsa 12.600 tüfekli er mevziideydi. Bu bölgede ayrıca 504 hafif makineli tüfek, 168 ağır makineli tüfek, minimum 68 top vardı (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 12-13). Yunan birlikleri Türk ordusundaki kaydırmaları fark edemediğinden tutma hattındaki er sayısı oldukça fazla idi. 2. Tümen, 3. Tümen, 5. Tümen, 10. Tümen, 11. Tümen, 12. Tümen ve 15. Tümen ile 1 süvari tümeni ve 4 piyade alayı ile toplamda üçü süvari 27 alay bulunuyordu. Er sayısı yaklaşık 73.800, tüfek sayısı da (%60 varsayımından hareketle) 44.280 idi. Ayrıca 1728 hafif makineli tüfek, 576 ağır makineli tüfek, minimum 148 top ve 1800 binek bulunuyordu (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 12-13). Ahır Dağları boş bırakılmıştı. Bu yüzden sızma hattında Yunan birliği bulunmuyordu. Yunan ihtiyatı ise 7. Tümen, 9. Tümen ve 13. Tümen'den oluşan toplam 9 piyade alayından ibaretti. Er sayısı yaklaşık 27.000 kişi olup tahminen bunların 16.200 kişisi tüfekliydi. Ayrıca ortalama 648 hafif makineli tüfek, 216 ağır makineli tüfek ve minimum 84 top vardı (GnKur TİH 2. 6/2, 1995, s. 12-13). Yunan ordusunda geri kalan birlikler ordu ve kolordu karargahlarına bağlı ve asayiş bölgesindeki birliklerden oluşuyordu.

1.3. Büyük Taarruz'un Nicel Analizi

Büyük Taarruz'da taarruzun yapıldığı ana hattaki Türk ve Yunan birliklerinin dağılımı şu şekildedir: Türk ordusunda, 63.106 erden 35.795 tüfekli asker aktif taarruza katılmıştır. Yunan ordusunda ise 21.000 erden 12.600 tüfekli asker aktif savunmada yer almıştır. Yaklaşık 2,84 oranında Türk üstünlüğü vardır⁴. Türk birliklerinde minimum 149 topa karşılık Yunan birliklerinde minimum 68 top bulunuyordu. Yaklaşık 2,2 oranında Türk üstünlüğü vardı. Sızma hattında Türk süvarilerinin karşısında Yunan birlikleri bulunmuyordu. Çünkü Türk süvarileri taarruz başlamadan önce, geceden sızmaya başlamıştı (Kayalan, 2013, s.67-68). Tutma hattında ise Türk ordusunun 63.151 eri vardı ve bunlardan 39.544 tüfekli idi. Yunan ordusunda ise 73.800 erden 44.280'i tüfekli idi. 1,1 Yunan üstünlüğü bulunuyordu. Top sayısında ise 2,1 Yunan üstünlüğü, makineli tüfek sayısında da yine 2,55 Yunan üstünlüğü vardı. Bu üstünlük Eskişehir bölgesinde daha fazlaydı. İhtiyatta da Yunan üstünlüğü olup tüfek sayısında 1,27 kat, makineli tüfek sayısında 1,77 kat, top sayısında ise 1,75 kat üstünlük vardı. Süvari kullanımında ise Türk ordusunun 3 süvari tümeni sızma hattında 2 süvari tümeni de tutma hattında idi. Yunan ordusunun süvari tümeni yalnızca tutma hattında bulunuyordu. Sızma hattındaki 6820 bineğe karşılık Yunan süvari bulunmuyordu. Tutma hattında 5559 bineğe karşılık 1800 binek vardı ve Türk üstünlüğü söz konusuydu. Uçak sayısında 5 kat Yunan üstünlüğü vardı. Her iki ordunun cephe gerisinde tüfekli tüfeksiz erleri bulursa da aktif taarruza ya da savunmaya katılmadığından bu askerler oranlara dâhil edilmemiştir.

26 Ağustos 1922'den 18 Eylül 1922'ye kadar olan süreçte Türk ordusunun zayıyatı toplam 14.691 kişidir. En çok zayıyatı 57. Tümen ile 15. Tümen vermiştir (GnKur TİH 2. 6/3, 1969, s. 263). Bu iki tümen ana hatta Çiğil Tepe ile Tınaz Tepe'ye hücum eden birliklerdi. Bu süreçte Yunan ordusunun zayıyatı tam bilinmemekte ve tahmini olarak esirlerle birlikte 152.500 idi (GnKur TİH 2. 6/3, 1969, s. 245-246)⁵. Oran 10,38'dir. 24 günde yaklaşık 80.068

⁴ Genellikle bu orana sızma hattındaki süvariler de dâhil edilir. Ancak biz ana hat ile sızma hattını kesin olarak ayırdığımızdan oran farklı bir seviyededir.

⁵ 218 bin kişilik orduya taarruz süresinde 12 bin kişilik takviye yapıldığı, deniz yoluyla kaçanların toplam sayısının 77.500 olduğu bilinmektedir. Ölü sayısının 100 binin üzerinde, esir sayısının 20 bin olduğu geriye kalanların da kayıp-yaralı-kaçak olduğu tahmin edilmektedir.

kilometrekare alan Yunan işgalinden kurtarılmıştır. Ordunun günlük ortalaması 3336 kilometrekaredir.

2. Nablus Muharebesi

Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizler Sina yarımadasındaki zorlu muharebelerden sonra Osmanlı ordusunu önce Kudüs'e sonra da Filistin'in kuzeyine sürmüştü (Kurt ve Korkmaz, 2021, s. 528). 4. Ordu, 7. Ordu ve 8. Ordu'dan oluşan Yıldırım Ordu Grubu bu bölgede savunma hattı kurmuştu. İngilizler ise süvari birliklerini 8. Ordu'nun güneyine yığmıştı (Kurt ve Korkmaz, 2021, s. 534). 19 Eylül 1918'de başlayan İngiliz taarruzu ile 8. Ordu kısa sürede dağılmış, İngiliz süvarileri Osmanlı ordusunun geri çekiliş yollarını kesmişlerdi (Karakaş, 2013, s. 166). Ayrıca İngiliz uçakları çekilen Türk birliklerine sürekli hücum halinde idi. Bu imkansızlıklara rağmen Osmanlı ordusu, özellikle 7. Ordu'nun bir kısmı kuşatmadan kurtularak kuzeye çekilmişti. Buradaki çekilme İngiliz baskısıyla olmayıp, kuşatılmayı önleme amaçlı yapılmıştı. 7. Ordu komutanı Mustafa Kemal Paşa önce Şeria doğusuna, oradan da Halep istikametine yönelmişti (Hatipoğlu, 2009, s. 35). Ancak Osmanlı ordusunun zayıflığı fazla idi. Hem İngiliz süvarileri, hem İngiliz bombardıman uçakları hem Yahudi casusluk örgütü olan Netzah Yisrael Lo Yeshaker'in Osmanlı ordu teşkilatı hakkında İngiliz ordusuna verdiği bilgiler (Bozkurt, 2014, s.109) hem de Arap isyancıları ile uğraşan 7. Ordu nihayet Halep'in kuzeyine kadar çekilmişti (Kurt ve Korkmaz, 2021, s. 537, 538, 551). Bundan sonra da mütareke süreci başlayacak ve Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılacaktı (Nedim, 1995, s. 160).

2.1. Nablus Muharebesi'nde Coğrafi Durum

Nablus Muharebesi'nde İngiliz birliklerinin taarruz edeceği ana hat, Akdeniz'e yakın konuşlanmış 8. Ordu mıntikasındaki 22. Kolordu bölgesinin bulunduğu sahil şeridi idi (Nedim, 1995, s. 139). Süvarilerin cephe gerisine yaptığı sızma hattı da aynı bölgedeydi. Atlı piyade kolordusu taarruz sonrası bölgeden sızmıştı. 4. Ordunun ve 7. Ordunun bulunduğu kesimler ise tutma hattı idi.

Taarruzun yapılacağı ana hatta eğim sifıra yakındır⁶. Bölge deniz seviyesinden 100 metre yukarıda ve düzdür. Savunmaya elverişli coğrafi eğim, tepe ya da nehir bulunmuyordu. Dağlık arazi, doğuya gittikçe başlıyordu. Ancak bu bölge İngiliz ana taarruzunun yapıldığı bölge değildi. Bir de bu bölgedeki dağlık arazi kıyıya paraleldi. Bu yüzden eğim olsa da taarruz eden ile savunan kesim arasındaki yükselti farkı belirgin olmamıştır. Savunma hattının en doğusuna gidildiğinde ise Şeria Nehri ve bu nehrin oluşturduğu çukur bir bölge vardı. Daha doğu ise çöllerle kaplı idi. Görüldüğü üzere Nablus Harekâtı'nın ana hat arazisi Afyon tahkimatı gibi yüksek eğimli olmayıp süvari birlikleri için ideal bir düzlükten oluşuyordu.

2.2. Nablus Muharebesi'nde Askeri Durum

18 Eylül 1918'de İngiliz ordusunda iki piyade kolordusu, çöl atlı piyade kolordusu, Fransız İtalyan müfrezeleri ve orduya bağlı birlikler vardı. İngiliz 20. Kolordusu, bağlı birliklerle birlikte 10. Tümen ve 53. Tümeden oluşuyordu. İngiliz 21. Kolordusunda 54. Tümen, 75. Tümen, 3. Tümen, 7. Tümen ve bağlı birlikler vardı. Chaytor grubunda Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni ve 20. Hint Tümeni bulunuyordu. Çöl atlı piyade kolordusunda ise 4. Süvari Tümeni, 5. Süvari Tümeni ve Avustralya Atlı Piyade Tümeni vardı. Güneydeki bağlı birliklerle toplamda 67.000 er, 56.000 tüfek, 11.000 kılıç ve 552 top mevcuttu (GnKur Sina-Filistin, 4. 2, 1986, s. 615). Ana hatta 22. Türk Kolordusunun karşısında 3. Tümen, 7. Tümen, 60. Tümen ve 75. Tümen vardı. Tutma hattında ise Fransız müfrezesiyle beraber 54. Tümen, 10. Tümen, 53. Tümen ve iki tümenli Chaytor grubu yer alıyordu. Sızma hattı yoktu. Onun yerine ana hattaki taarruzun ardından üç tümenli Çöl Atlı Piyade Kolordusu

⁶ Veriler Google Earth programından alınmış ve İngiliz taarruz istikametine göre hesaplanmıştır.

vardı. Bu kolordu aynı zamanda ihtiyat olarak da görevlendirilmişti (GnKur Sina-Filistin, 4. 2, 1986, s. 623).

Türk ordusunda üç ordudan oluşan Yıldırım Orduları Grubu yer alıyordu. 8. Ordu'da 22. Kolordu, Sol Kanat grubu ve bağlı birlikler vardı. 7. Ordu'da 3. Kolordu ile 20. Kolordu bulunuyordu. 4. Ordu'da ise 8. Kolordu, Şeria birlikleri, 2. Kolordu yer almaktaydı. Toplam mevcut 40.598 er, 19.819 tüfek idi (GnKur Sina-Filistin, 4. 2, 1986, s. 616-617). Ana hatta sadece 22. Kolordu'nun 7. Tümeni ve 20. Tümeni vardı. Tutma hattında 8. Ordu'nun Sol kanat grubu ile 4. Ordu ve 7. Ordu'nun toplam 9 piyade tümeni ile süvari grubu yer alıyordu. İhtiyatta ise 46. Tümen ile 2. Kafkas tümeni bulunmaktaydı (GnKur Sina-Filistin, 4. 2, 1986, s. 625). Bir İngiliz piyade tümeni, sayı ve mühimmatça Türk tümeninden üç kat, bir İngiliz süvari tümeni de sayı ve mühimmat bakımından Türk süvari tümeninden dört kat daha üstündü (GnKur Sina-Filistin, 4. 2, 1986, s. 618). Top sayısı İngiliz ordusunda toplam 552 idi ve bunun 384 adedi ana hattaydı (GnKur Sina-Filistin, 4. 2, 1986, s. 623). Türk ordusunda ise 8. Orduda 157, 7. Orduda 111, 4. Orduda 74, ihtiyatta 30 ve toplamda ise 372 adetti (Wavell, 1941, s. 195).

2.3. Nablus Muharebesi'nin Nicel Analizi

Nablus Harekatı'nda taarruzun yapıldığı ana hattaki İngiliz ve Türk birliklerinin dağılımı şu şekildedir: İngiliz ordusunda, 4 piyade tümeni bulunuyordu. Türk ordusunda ise 2 tümen vardı. İngiliz tümenlerinin Türk tümenlerinin üç katı olduğu bilgisinden (GnKur Sina-Filistin, 4. 2, 1986, s. 618) hareketle ana hatta yaklaşık olarak 6 oranında İngiliz üstünlüğü vardı. Ancak burada hem ihtiyatta, hem de sızma hattı için beklemede üç süvari tümenli İngiliz Çöl Atlı Piyade Kolordusu da bulunduğundan, oran 10,5'e yükselecektir. Tutma hattında 5 İngiliz tümenine karşılık Türk birliklerinde 9 piyade tümeni ve bir süvari alayı yer alıyordu. Oran yaklaşık 1,6 idi ve yine İngiliz üstünlüğü söz konusuydu. İngiliz ihtiyatında 3 süvari tümenli Çöl Atlı Piyade Kolordusu yer alıyordu. Bu grup muharebenin ilerleyen sürecinde kuşatma ve imha hareketlerinde önemli bir rol üstlenecekti. Türk ihtiyatı ise 1 piyade tümeni ve 1 süvari tümeninden ibaretti. 3 oranında İngiliz üstünlüğü vardı. Topçu kıyaslamasında ise ana hatta 384 İngiliz topuna karşılık ana hattın ve tutma hattını da içeren 8. Ordu bölgesinde toplam 157 top bulunuyordu. Ana hattaki sayının 80 ile 100 arasında olduğu varsayılabilir. Oran 3,84 idi. Tutma hattında 168 İngiliz topuna karşılık 242 Türk topu bulunuyordu. Oran 1,44 Türk üstünlüğü mevcuttu. Süvari kullanımında ise İngiliz ordusunun net üstünlüğü söz konusu idi. 1 tümen tutma hattında, 3 tümen de sızma hattında idi. Türk ordusundaki süvari durumu ise ihtiyatta bir süvari tümeni, tutma hattında da küçük bir süvari birliği yer almaktaydı. Süvari tümenindeki nicel kıyas 1'e 4 İngiliz üstünlüğü olduğundan ana hatta yakın Türk ihtiyatı ile ana hatta yakın İngiliz sızma hattındaki süvari kıyası 1'e 12 idi. İngilizlerin ayrıca hava ve deniz üstünlüğü de vardı. İngiliz uçakları özellikle takip harekâtında Türk birliklerine karşı aralıksız hava taarruzu yapmıştır.

19 Eylül 1918'den 26 Ekim 1918'e kadar muharebeler sonucunda Türk birliklerinin elinde 12.000 kişi kalmıştı (Peçanha, 2014, s. 499) ve İngiliz ordusu 20.000 kişiyi esir almıştı (GnKur Sina-Filistin, 4. 2, 1986, s. 699; Uyar & Erikson, 2009, s. 271). 3, 7, 16, 19, 20, 26, 27, 46, 53. Tümenler ile 3. Süvari tümeni imha olmuş; 1, 11, 24, 43. Tümenler ile Alman kolu önemli kayıplar verse de geri çekilmeyi başarabilmişti (GnKur Sina-Filistin, 4. 2, 1986, s. 707). Yukarıdaki rakamlardan Türk zayıf sayısının yaklaşık 28.000 olduğu sonucu çıkarılabilir⁷. İngilizlerin zayıfı ise 5666 idi (Wavell, 1941, s. 233). Oran 4,94 idi. 38 günde yaklaşık 80.000 kilometrekare alan, İngilizler tarafından işgal edilmişti. İngiliz ordusunun günlük ortalaması 2105 kilometrekaredir.

3. Büyük Taarruz ile Nablus Muharebesi'nin Karşılaştırılması

⁷ Bazı kaynaklar İngiliz ordusunun 75.000 esir aldığı iddia etmektedir: (Wavell, 1941, s. 233)

20. yüzyılın erken döneminde iki başarılı imha muharebesi olan Büyük Taarruz ile Nablus Muharebesi kıyaslandığında benzer yönlerinin olduğu gibi farklı yönleri de göze çarpmaktadır.

Tablo 1. Büyük Taarruz ile Nablus Muharebesi'nin nicel kıyası

	Büyük Taarruz	Nablus Muharebesi
Saldıran ordunun savunan orduya karşı tüfek üstünlüğü	1,11	2,82
Savunan orduda imha/zayiat ve yüzdesi	152.500 % 66,3	28.000 % 70
Savunan orduda çekilen er ve yüzdesi	77.500 % 33,7	12.000 % 30
Savunan ordunun imha süresi	24 gün	38 gün
Savunan ordu zayıyatının saldıran ordu zayıyatından kaç kat fazla olduğu	10,38	4,94
Saldıran ordunun kazandığı toprak	80.068 kilometrekare	80.000 kilometrekare
Saldıran ordunun hızı (günlük)	3336 kilometrekare	2105 kilometrekare
Ana hattaki coğrafi eğim	% 20	% 0,1 - 0,01
Ana hattaki saldıran ordunun savunan orduya üstünlüğü	2,84	10,5
Tutma hattındaki saldıran ordunun savunan orduya üstünlüğü	0,89	1,6
İhtiyat hattındaki saldıran ordunun savunan orduya üstünlüğü	0,78	3
Ana hattaki saldıran ordunun savunan ordudaki topçu üstünlüğü	2,2	3,84
Tutma hattındaki saldıran ordunun savunan ordudaki topçu üstünlüğü	0,47	0,69
Saldıran ordunun savunan orduya karşı süvari üstünlüğü	6,87	12
Hava gücü	Yunan Üstünlüğü	İngiliz Üstünlüğü

Tabloda görüldüğü üzere taarruz eden tarafların farklılıkları net bir şekilde anlaşılmaktadır. Tüfek oranında Büyük Taarruz'da iki taraf da birbirine yakın seviyede iken Nablus Muharebesi'nde 2,82 kat İngiliz üstünlüğü vardı. Zayıt karşılaştırmasında Yunan ordusunun Büyük Taarruz'daki zayıtı oldukça fazladır. Nablus Muharebesi'nde bazı kaynaklar Osmanlı ordusu için 75.000 kişilik zayıttan söz etse de Türk ordusunun savaş başlangıcındaki sayısı ve savaş sonunda elinde kalan birlikler hesaplandığında bu zayıtın bu verilerle çeliştiği görülmektedir. Osmanlı ordusunun zayıtı o dönem koşullarına ve ordu genel mevcuduna oranla oldukça yüksek olsa da Büyük Taarruz'daki Yunan zayıtı ile kıyaslanabilecek seviyede değildir. Taarruz ve imhadan kaçabilen ordu kıyaslamasında Yunan birliklerinin sayısı daha fazladır. Ancak savaş başlangıcındaki mevcuduna oranlandığında İngiliz ordusunun tahribatı daha yüksek seviyededir. İki muharebede imha süreleri karşılaştırıldığında Büyük Taarruz takip harekâtıyla birlikte 24 gün, Nablus Muharebesi de 38 gün sürmüştür. Ancak burada İngilizler taarruzun ilk üç gününden sonra piyadelerini aktif harekate çok fazla dahil etmeyip süvari ve hava taarruzlarıyla muharebeyi devam ettirmiştir. Topyekun taarruzuna devamı halinde 38 günden daha kısa bir süre olacağı şüphesizdir. Zayıt oranı karşılaştırıldığında Büyük Taarruz'da Yunan ordusunun verdiği zayıtla Türk ordusunun zayıtının oranı 10,38 iken, Nablus Muharebesi'nde Türk ordusunun zayıtı ile İngiliz ordusunun zayıtının oranı 4,94 olmuştur. Türk ordusu bu konuda da daha başarılı bir seviyededir. Büyük Taarruz'da Türk ordusunun geri kazandığı toprak parçası ile Nablus Muharebesi'nde İngilizlerin işgal ettiği toprak parçası birbirine yakındır. Büyük Taarruz Nablus Muharebesi'ne göre daha kısa sürdüğü için Türk ordusunun hızı daha yüksek gözükmemektedir. Coğrafi eğim konusunda ana hatta İngilizler düz bir araziden, Türk ordusu ise eğimin oldukça yüksek olduğu yerden taarruz etmişti. Nablus Muharebesi'nde ana hatta eğim % 0'a yakın bir seviyededir. Büyük Taarruz'da ise Afyon güneyindeki tepelerin eğim ortalaması % 20 civarındadır. Büyük Taarruz'da Türk ordusu, Nablus'taki İngiliz ordusu kadar ana hatta yeterli sayıya ulaşamamıştır. İngiliz ordusu 10 kattan daha fazla seviyede iken Türk ordusu Afyon güneyinde 2,5 – 3 katlık bir üstünlük kurabilmiştir. Tutma hattında ve ihtiyatta İngiliz ordusu yine bir üstünlüğe sahipken Büyük Taarruz'da Türk ordusunun sayısı bu bölgelerde Yunan ordusundan daha azdır. Bu da oldukça riskli bir durum meydana getirmiştir. Ana hattaki topçu üstünlüğünde İngilizlerin avantajı bulunmaktadır. Süvari konusunda da İngilizler daha elverişli koşullarda savaşmıştır. Ayrıca Nablus'ta İngilizlerin uçak sayısında anormal üstünlük kurmasına rağmen Büyük Taarruz'da savunan tarafın uçak sayısı 5 kat daha fazladır. Bu da Türk ordusu için oldukça dezavantajlı bir

durum oluşturmuştur. Türk savaş uçakları takip hareketinde kaçan Yunan askerlerine taarruz etse de (GnKur TİH 5, 1964, s. 186-190) imkansızlıklar sebebiyle İngilizlerle kıyaslanacak düzeyde olmamıştır. Türk uçakları daha çok Yunan uçaklarının keşfini önleme amaçlı kullanılmıştır (Canlı, 2019, s. 95).

Bir imha muharebesinin zorluk derecesi; taarruz eden birliklerin savunan birliklere karşı sayısal üstünlüğünün az olması, imha edilen savunma ordusunun fazla olması, imha süresinin kısa olması, kaçabilen ordu sayısının az olması, ordu hızının yüksek olması, kazanılan toprak parçasının fazla olması, coğrafi eğimin fazla olması, ana hattaki oranın bire yakın olması, tutma hattındaki oranın savunan lehine olması, havada net bir üstünlüğün sağlanamaması gibi parametrelerle ölçülebilir. Genel olarak;

- a) Ordu avantajının az olması
- b) Riskin yüksek olması
- c) Coğrafi eğimin fazla olması
- d) Ordunun hızının fazla olması

gibi birbirinden bağımsız dört parametre şeklinde tasniflendirilebilir. Bu tanımdan hareketle bir ölçüt oluşturulabilir:

- a) $\frac{\text{Saldıran ordunun tüfek sayısı}}{\text{Savunan ordunun tüfek sayısı}} \times \frac{\text{Savunan ordunun zayıtı}}{\text{Savunan ordunun genel toplamı}} \times \frac{\text{Saldıran ordunun zayıtı}}{\text{Savunan ordunun zayıtı}}$
- b) $\frac{1}{\text{Saldıran ordu için ana hat oranı} \times \text{Saldıran ordu için tutma hattı oranı}}$
- c) Coğrafi eğim yüzdesi
- d) Ordunun günlük ortalama hızı

İki taarruzu bu denklem ile kıyaslırsak;

$$\text{Büyük Taarruz'da Türk ordusunun avantajı a) } \frac{100.352}{90.000} \times \frac{152.500}{230.000} \times \frac{14.691}{152.500} = 0,071$$

$$\text{Nablus Muharebesi'nde İngiliz ordusunun avantajı a) } \frac{56.000}{19.819} \times \frac{28.000}{40.000} \times \frac{5666}{28.000} = 0,4$$

$$\text{Büyük Taarruz'da Türk ordusunun risk oranı b) } \frac{1}{2,84 \times 0,89} = 0,395$$

$$\text{Nablus Muharebesi'nde İngiliz ordusunun risk oranı b) } \frac{1}{10,5 \times 1,6} = 0,059$$

$$\text{Büyük Taarruz'un ana hattındaki eğim ortalaması c) } \% 20$$

$$\text{Nablus Muharebesi'nin ana hattındaki eğim ortalaması c) } \% 0,1 - 0,01$$

$$\text{Büyük Taarruz'da Türk ordusunun günlük ortalama hızı d) } 3336 \text{ km}^2$$

$$\text{Nablus Muharebesi'nde İngiliz ordusunun günlük ortalama hızı d) } 2105 \text{ km}^2$$

Yukarıdaki işlemlerden hareketle imha muharebelerindeki zorluk kıyaslandığında Türk ordusunun Büyük Taarruz'daki yaşadığı zorluk ile İngiliz ordusunun Nablus Muharebesi'nde yaşadığı zorluk arasında net bir fark görülmektedir. Büyük Taarruz'da Türk ordusunun ordu avantajı daha az, ordu kaydırmaları sonrası tutma hattında az birlik bıraktığı için risk oranı yüksek, coğrafi eğim zorlu ve hızı da fazla olmuştur. Nablus Harekatı'nda ise İngiliz ordusunun ordu avantajı daha fazla, ordu kaydırmaları sonrası tutma hattında hala daha üstünlüğünü koruduğu için risk oranı düşük, coğrafi eğim yok denecek kadar az ve hızı da görece daha az olmuştur. Bu ölçüt aynı zamanda "imha muharebelerinde askeri hüner" şeklinde de tanımlanabilir.

Sonuç

20. yüzyılın ilk yıllarında kuşatma ve imha taarruzunun başarılı örneklerinden olan Büyük Taarruz ve Nablus Muharebesi, yöntem olarak birbirine benzer özelliklere sahiptir. Çalışmada bu iki taarruzun nicel analizi yapılmıştır. Savaşa katılan er sayıları tespit edilmiş, bunlardan kaçının tüfekli olduğu kaçının geri hatta kaldığı belirlenmiştir. Ayrıca birliklerdeki top sayısı, makineli tüfek sayıları, süvari sayıları ve uçak sayıları da tespit edilmiştir. Daha sonra taarruzun gerçekleştiği hatlar sınıflandırılarak ordu dağılımları bu tasnif doğrultusunda ele alınmış, ana hattaki coğrafi eğim hesaplanmıştır. Ortaya çıkan sonuç, iki taarruz yöntem olarak benzer özelliklere sahip olsa da nicel anlamda yapılan bir kıyasta taarruzların zorluk seviyelerinin birbirinden çok farklı olduğu anlaşılmıştır.

Büyük Taarruz; Türk ordusunun Yunan ordusuna karşı açık bir üstünlük sağlayamadan, büyük risk alarak, zorlu bir coğrafyadan taarruz gerçekleştirerek, hava ya da deniz üstünlüğü kurmadan, sadece süvari üstünlüğüne dayanarak elde edilen büyük bir kuşatma-imha taarruzudur. Nablus Muharebesi ise; İngiliz ordusunun Osmanlı ordusuna her alanda net bir üstünlük kurup, büyük bir risk almadan, ana hatta on katlık bir üstünlükle, eğimin sifıra yakın olduğu düz bir araziden, on iki katlık süvari üstünlüğüyle, ezici bir hava ve deniz üstünlüğünden elde edilmiş bir kuşatma-imha taarruzudur. Bununla birlikte savaşa katılan askerlerden hareketle, iki savaşın hacmi kıyaslandığında Büyük Taarruz'un hacminin daha fazla olduğu görülmektedir.

Çalışmada birbirinden farklı parametrelerden ölçütler oluşturulmuştur. Bu ölçütlerdeki sayılar, tek başına bir anlam ifade etmeyip kıyasa tabi tutulduğunda değer kazanmaktadır. Ölçütler daha önce herhangi bir çalışmada kullanılmamıştır. Bu açıdan çalışma orijinallik arz etmektedir. Başta Blitzkrieg uygulamaları olmak üzere örs-çekici taktiği, kuşatma ve imha taktikleri için uygun ölçütlerdir.

Kaynakça

- Altıntaş, A. (2011). *Milli Mücadelede Afyonkarahisar (1919-1922)*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Valiliği Yayınları.
- Amitabh, S. (2020). Blitzkrieg operations in World War – 2: A Perspective on Battle Strategies and Outcomes. *International Journal of History and Research*, 10(1), 63-74. doi:10.24247/ijhrjun20207
- Bal, R. (2006). *Türk Kara Kuvvetlerinde Süvari Birlikleri (1920-1965)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bozkurt, C. (2014). I. Dünya Savaşı'nda Filistin Suriye Cephesi'nde Nili Casusluk Örgütünün faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30(88), 89-114.
- Canlı, A. (2019). *Osmanlı'dan cumhuriyete askeri ve sivil havacılık eğitimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çınar, B. ve Yalçınkaya, H. (2009). Blitzkrieg'in İkinci Dünya Savaşı öncesi uygulaması: Büyük Taarruz. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5 (9), 77-96.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1964). *Türk İstiklal Harbi 5*. Ankara. Genelkurmay Basımevi.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1967). *Türk İstiklal Harbi 2. K.6/1*. Ankara. Genelkurmay Basımevi.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1969). *Türk İstiklal Harbi 2. K.6/3*. Ankara. Genelkurmay Basımevi.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1973). *Türk İstiklal Harbi 2. K.5/2*. Ankara. Genelkurmay Basımevi.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1986). *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi 4. K.2*. Ankara. Genelkurmay Basımevi.

- Genelkurmay Başkanlığı. (1995). *Türk İstiklal Harbi 2. K.6/2*. Ankara. Genelkurmay Basımevi.
- Geronimo, N. (2012). *Incomplete Victory: General Allenby and mission command in Palestine, 1917-1918* (Master's thesis). U.S. Army Command and General Staff College, Kansas.
- Hatipoğlu, S. (2009). *Filistin Cephesi'nden Adana'ya Mustafa Kemal Paşa*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Karakaş, N. (2013). Sina-Filistin Cephesi'nde Britanya Ordusu. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 28 (1), 153-173.
- Kayalan, F. (2013), *Mürsel Paşa (Bakü)'nin askeri ve siyasi faaliyetleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Kemal, C. (2013). Nablus Meydan Muharebesi'nde Mustafa Kemal. *Atatürk Yolu Dergisi*, 13 (51), 617-651. doi: 10.1501/Tite_0000000372
- Kinross, L. (2016). *Atatürk bir milletin yeniden doğuşu* (N. Sander. Çev.). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kurt, D. ve Korkmaz, E. (2021). *Askeri arşiv belgeleri ışığında Suriye-Filistin Cephesindeki Nablus ve Katma Muharebesi'nin harp prensipleri açısından analizi*. 9. Uluslararası Atatürk Kongresi, Ankara, Atam Yayınları. doi: 10.51824/978-975-17-4794-5.18
- Nedim, Ş. M. (1995). *Filistin Savaşı 1914-1918*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Peçanha, O. B. (2014). The 'Palestine' campaign in 1917-1918 from the British Perspective: enduring lessons for the contemporary environmet. *R.Esc Guerra Naval Jenario*, 20(2), 483-502.
- Uyar M. & Erikson J.E. (2009). *A military history of the Ottoman*. California: Greenwood Publishing.
- Wavell, P. (1941). *The Palestine campaigns*. London: Lowe and Brydone Printers.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Turkish Great Offensive in French and English Resources

Fransızca ve İngilizce Kaynaklarda Türk Büyük Taarruzu

Arş. Gör. Dr. Mekki ULUDAĞ¹

Abstract

In this paper, French and English sources about the Great Offensive were evaluated. The sources of the study are the British, American and French press of the period, as well as French and English articles, journals and books on the subject. The preparation stage for the Great Offensive and the Great Offensive constitutes the scope of the study. The study's objective is to expose the Allied sources' accounts of the Great Offensive which led to a rout for the Greek army. The comparative analysis method was preferred in the study. Accordingly, primarily news and articles from different sources on the subject were identified, and approaches in different sources related to the same development were revealed. Finally, the news determined was included in the scope of the study after being compared with the real situation by making use of the records of the Grand National Assembly of Turkey, the news in the local press and archive documents. The most important possible findings of the study are that the information obtained by using relevant sources contributes to the literature. It can be said that the British press mostly supported the Greeks from the beginning to the end of the Greek occupation. However, it should be noted that there are many unbiased news and comments in the British press. The French press mostly tried to remain impartial, and most news critical of the British was included. The American press has tried to present objective news to a large extent, excluding a small number of news for propaganda purposes.

Keywords: Turkish Great Offensive, Afyonkarahisar, English press, French press

Paper Type: Research

Öz

Bu çalışmada Büyük Taarruz ile ilgili Fransızca ve İngilizce kaynaklar değerlendirilmiştir. Çalışmanın kaynakları dönemin İngiliz, Amerikan ve Fransız basını olup ayrıca konu ile ilgili Fransızca ve İngilizce makale, dergi ve kitaplardır. Büyük Taarruz'a hazırlık aşaması ile Büyük Taarruz bu çalışmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, Yunanistan'ın büyük hezimetini ile sonuçlanmış olan Büyük Taarruz'un İtilaf Devletleri kaynaklarındaki anlatımının ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmada mukayeseli analiz yöntemi tercih edilmiştir. Buna göre öncelikli olarak konuyla ilgili farklı kaynaklardaki haber ve yazılar tespit edilmiş, aynı gelişme ile ilgili farklı kaynaklardaki yaklaşımlar ortaya çıkarılmıştır. Son olarak tespit edilen haberler, TBMM Zabıt Cerideleri, yerel basın organlarındaki haberler ve arşiv belgelerinden faydalanılmak suretiyle gerçek durum ile mukayese edildikten sonra çalışma kapsamına alınmıştır. Çalışmanın en önemli muhtemel bulguları, ilgili kaynaklardan yararlanılarak elde edilen bilgilerin literatüre katkı sağlamasıdır. İngiliz basınının çoğunlukla Yunan işgalinin başından sonuna kadar Yunanlıları destekleyen bir tutum içinde olduğu söylenebilir. Bununla birlikte İngiliz basınında çok sayıda tarafsız haber ve yorumların yer aldığını belirtmek gerekir. Fransız basını çoğunlukla tarafsız kalmaya çaba göstermiş, çoğu kez İngilizleri eleştiren haberlere yer verilmiştir. Amerikan basını, az sayıdaki propaganda amaçlı haberler hariç tutulursa, büyük oranda objektif haber sunma çabası içerisinde olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Büyük Taarruzu, Afyonkarahisar, İngilizce basın, Fransızca basın

Makale Türü: Araştırma

Introduction

¹ Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, mekki.uludag@dicle.edu.tr

In the autumn of 1922, the Turks and the Greeks had quite different but directly related dreams. The greatest dream of the Turks was to expel the Greeks from Western Anatolia which was belong to the Turks for many centuries. The Turks were the real owners of Anatolia and they had a legitimate reason to fight for it. (Lewis, 1995, p.89.) Most of Western Anatolia was under Greek occupation and this was the biggest trouble for the Turks at the time. The Turks had been making essential preparations for a long time to start an assault in order to sweep the Greeks out of Anatolia. On the other hand, the Greeks had huge gains during their invasion of Anatolia, they had seized vast, fertile lands in an area from İzmir to Afyonkarahisar, including important Turkish cities of Kütahya and Eskişehir. The Greeks who had been in great dreams with the idea of Megali Idea and the dream of the Great Greek Empire had no intention of contentment with these gains. A few weeks before Turkish Great Offensive, the Greeks shifted a significant number of soldiers from Western Anatolia to Eastern Thrace. The purpose of that shift was clear and clean, the occupation of Thrace and İstanbul. The Greek government barred its press from documenting troop deployments in Thrace or Anatolia. According to rumours Greek forces would shortly try to capture İstanbul. (Le Temps, 28 Juillet 1922, p.1.) In this case, it was likely that the allies consciously delayed peace talks in Venice. This paper discusses the Turkish Great Offensive based on the Allies' resources. For the most part of the paper, the French resources were used while for the rest, the English resources taken into consideration.

British and French media had been closely interested in the developments in Anatolia during the Greek invasion. The repercussions of the Greek invasion of İzmir became great. The Allies at the time favoured the panhellenic policy of Greece. They authorised the landing of Greek troops at İzmir and, in the peace treaty of Sèvres, were prepared to give the Greeks large tracts of land in Thrace and Western Anatolia, even though the Greeks did not at that time possess a single foot on the Ottoman mainland. (The Times, May 19, 1919, p.11). The Turks protested and resisted. (The Standard Union, August 31, 1922, p.10.). The Greeks' invasion of İzmir caused a lot of trouble. In order to restore peace in the East, the Entente Powers had made some vital proposals. The government of King Constantine had just reversed the basis of the entire peace programme by deciding not to return Western Anatolia to the Turks and to leave their army there. The general staff of King Constantine had concentrated troops in Thrace, so that he could attempt a coup de main on İstanbul. It was known that all Greek statesmen did not agree with King Constantine's policies of Anatolia. (Le Temps, 01 Août 1922, p.1). In the interest of all concerned, the Allies should meet and talk as soon as possible.

The occupation policy of the Greek King Constantine was discussed among the British, and unlike Prime Minister Lloyd George, many British statesmen and MPs defended Turkish sovereignty in Thrace, İstanbul and Western Anatolia simply because the majority of the Turkish population. There were many in England who wanted an end to the war and to the Greeks' invasion. The British government was accused of mobilizing and strengthening Turkish nationalism. Moreover, the French and the Italians were thought to be sincerer in efforts for peace in the Near East. Accordingly, there were calls to the British Government to act together with the two abovementioned. Notwithstanding, Lloyd George insisted that the Greeks' occupation of Western Anatolia was in accordance with the British interests. Still, Lloyd George had not expressed his opinions of why he was supporting the Greek policy of invasion. On the other hand, it was clear that the big shift in the Greek politics, which was replacement of Venizelos with King Constantine, was the main reason of the change in the French and Italians' policies. Lloyd George spoke of the fruitless efforts made to restore peace in the Near East, and insisted that these two attempts failed through the fault of the Turkish nationalists. He said that the main reason of failure in the peace was that Mustafa Kemal's demand of the prior evacuation of Western Anatolia by the Greeks. Lloyd George was acting as if he wanted peace, but he was actually a definite advocate of the Greek occupation and constantly blaming the Turks for fabricated reasons. It was clear that the English Government under Lloyd George was not keen to establish a peace before a decisive war. (Le Temps, 6 Août 1922, p.1-2). As such, Mustafa Kemal Pasha, who had proved that he was a good leader in both politics and military

field, started preparations for the great attack. (The Los Angeles Times, August 27, 1922, p.48). It would take only two to three months to British to understand that they could no longer *act as the policeman of the world* as the Turks wiped the Greeks completely out of Anatolia. (The Spectator, November 11, 1922, p.686).

1. Efforts to Establish Peace in Asia Minor Right Before the Turkish Great Offensive

The Allies, due to their different policies related to the Near East, could not come to terms on a peace regarding to Turkish-Greek war. It was only one day before the beginning of the Turkish Great Offensive that the British Government agreed to meet the Allies at Venice for the terms of peace. The French Government replied immediately with the content and they decided to invite both Turkey and Greece to the conference together with the Allies' High Commissioners of İstanbul. The French and the British had different points regarding the Greek evacuation of Anatolia. French insisted that the Greeks should evacuate all the places they had already occupied as a precondition of the peace conference, while the British claimed that the evacuation was not an obligation. The French government reminded to the British that they had already agreed on that condition in March of 1921, but this was ignored by the British. (Ahmad, 1993, p.50). The British Government insisted on the acceptance of the Sevres by the Turks as a precondition of the evacuation of the Greeks. (Le Temps, 25 Août 1922, p.1). It was clear that an agreement on the terms was not so easy among the Allies for the contentment of all powers.

An English General was on his trip to Ankara to meet the new Turkish Government under Mustafa Kemal Pasha and to understand the Turkish stand. General Townshend interviewed by journalists after his return from Ankara to London. He made some important confessions about the British stand toward Turkey. The General said that British hostility toward Turkey stems mainly from the fact that all the trade of Turkey goes to France, Italy and the United States. He said that while the British supported Greece, the Americans established a consulate in Ankara, and the French and the Italians had missions in Adana and Konya. English hostility toward the Turks greatly costs the English merchants. Turkey was a country with rich resources in forests, copper, coal and oil. In case of signing a peace agreement, the British would have important outlets in Turkey. The Greeks had blocked trade routes and it affects British profits. According to General Townshend, Turkey was well governed, taxes were paid regularly, the civil administration was perfect, and food and grains were plentiful and cheap. The Turkish army was in splendid condition. The soldiers were well fed and well dressed and their morale was excellent. Mustafa Kemal was a very valuable man. Turkish officers and general staff were good as any European army, they would prefer to die rather than retreat. The General claimed that the Turkish nationalists were not favourable to the idea of a conference in Venice or in any other Italian port. He said that Kemal Pasha would not leave his army to go so far and without him, a conference would be of no use. Townshend concluded his words by saying that Mustafa Kemal was eager for peace and that he was more for agreement than any kind of war. (Le Temps, 25 Août 1922, p.2.).

The Turks made a lot of effort for peace. In their memorandum, drawn up for the most part by Lord Curzon and his collaterals, the Entente Powers offered the Turks the total evacuation of Western Anatolia within a period of four months. Since then, the Turks had repeatedly said that they were ready to negotiate. The government of Ankara proposed the meeting of a conference, in İzmit. (Kinross, 1965, p.344). France, for her part, only sought to hasten the opening of negotiations. Although the Greeks did not even respond to the proposals of the Entente, France never pushed the Turks to intransigence. France was never slow to respond to communications from the British government, even when these communications had been delayed for long weeks. It was on August 21st that the French learned, at the Quai d'Orsay, of the latest English note on the Near East. It was on August 23rd that M. Poincaré, on returning to Paris, immediately signed his reply. England had only to reply in a few words just to fix the date of the conference to which it had finally consented. These few English words had not yet

come. Everyone had the impression that the Greek Government did not want the conference, and that the British Government encouraged Greece to refuse the evacuation of Anatolia. What happened was that the blood begins to flow again, and 36 wagons of wounded Greeks had already arrived at İzmir. May they know, those people, to whom they owe their misfortune. The Turkish victory aroused great emotion in Athens. The general staff and the government of King Constantine, who had been forced to tell the Greek population once again that the Turks were exhausted, had probably come to believe it. The Greek Government, used to living on illusory credit, could not imagine that there were people in other countries who could punch louder than they speak. Fethi Bey, Minister of the Interior Affairs in the Ankara government, went modestly to London and was turned away, neither Lloyd George nor Lord Curzon found time to receive him. They did not understand that Mustafa Kemal Pasha and the great National Assembly of Ankara, before sacrificing more lives, wanted to make a last, loyal attempt at reconciliation. (Le Temps, 31Août, 1922, p.1).

Efforts to resolve the Near East problem had proved unsuccessful, largely due to the contradictory policies of Britain and France. They had given indecisive support to the Greek expansionist project. France had taken the route of a separate agreement with the Turks and Ankara following the unrest in Cilicia last year. Encouraged by their success against France, the Turks had since demanded the complete withdrawal of the Greeks from Anatolia and also insist that Edirne and a larger part of Eastern Thrace be included in the area around İstanbul that remains for Turkey in Europe. The Allies had held tentative negotiations with the Turks with a view to a final peace settlement, culminating in the decision to hold a conference in Venice. But the recent postponement of this conference until the autumn had been followed by the present military action of the Turks, who seem convinced of their power to drive the Greek army out of Anatolia and impose their own peace terms. (The New York Herald, August 30, 1922, p.1.). Before the Turks launched their attack on Afyonkarahisar, they had left no stone unturned to ensure their success. Right up to the last moment, before the offensive began, the Turkish troops had been massed at points where the bulk of their forces could be brought to bear. A few days before the beginning of the offensive, several real actions and mock offensives were carried out to break up the Greek front and put the Greek defences on the spot. The Turks made a series of surprise attacks south of the Menderes, which led to the capture of a number of villages. At the same time, groups of raiders crossed the river and carried out some successful operations. Most of these operations were directed against the wings of the Greek army, although according to a communiqué, the greatest efforts of the nationalists were directed against the Greek centre. (The Daily Colonist, August 30, 1922, p.1).

2. Turkish Great Offensive

2.1. Turkish Preparations for the Great Offensive

The situation in Western Anatolia weeks before the Great Offensive was tense and both the Greeks and the Turks had different objectives. The Greeks thought that the Turks could no more remove them from their positions and the Greek King Constantine was never satisfied with his gains. He wanted more, he made a huge shift from Anatolia to Thrace, he transferred fifty thousand Greek soldiers with an aim of occupation of İstanbul. On the contrary, the Turks under Mustafa Kemal who were sure of a huge victory in case of a war against the Greeks had made important preparations for a final drive. (Kayalı, 2008, p.120). There were warning from the French and Italians that a war would cause great destruction and the death of thousands. However, the Greeks and the British never took those warnings into consideration. To be sure of no solution except for the war, Mustafa Kemal Pasha constantly went between the front and Ankara. (Le Temps, Paris, 16 Août 1922, p.1). The Turks tried to cover the positions of Mustafa Kemal Pasha and some notes were given to the press in regard to that aim. Turkish office claimed that Mustafa Kemal Pasha would have been invisible for a few days as a result of a threat of conspiracy, the headquarters of which would have received warnings and which would be due to the alleged agitation which would have been manifested in Ankara against the policy

of the Turkish Grand Assembly. (L'intransigent, Paris, 24 Août 1922, p.1). In his efforts to hide his main operation from the attention of the Greeks, Mustafa Kemal, leader of the Turkish nationalists, had begun an attack on the Greeks in the region of the Menderes River. He was also reported to be menacing the Greeks in the regions of Eskişehir and Afyonkarahisar. Turkish cavalries attacked on different fronts to prevent the concentration of the Greeks in Afyonkarahisar. Mustafa Kemal claimed that they would retake İstanbul and that the Sultan was their real leader. (Chicago Tribune, August 25, 1922, p.8).

While preparing for the great attack, the Turks followed the method that had been the classical model for attacking a stabilised entrenched position. The Turks marched by night and they hide their troops during the day, ten infantry divisions were concentrated on the Afyonkarahisar front. (The New York Herald, September 17, 1922, p.5). A most important part of the Turkish preparations was the cut-off of transportation and communication in an effort to prevent any leakage of information related to their positions. Communication with Anatolia was interrupted. (The Guardian, August 29, 1922, p.6). Before the Turks launched their attack against Afyonkarahisar they had neglected nothing to make sure of the success of their plan. All ports on the Black Sea had been closed to navigation and railway, telegraphic and postal communications with İstanbul had been suspended. These measures gave the first indications that an offensive was being planned. (Shaw & Shaw, 1977, p.362). The Turks, taking special care to choke any information which might possibly reach the ears of the enemy, had even cancelled all permits to İstanbul. Up to the last moment before the offensive started the Turkish troops had been massed at points where the bulk of their forces could be brought into action. A number of local actions and false offensives had been carried out a few days before the real offensive started, the idea being to shatter the Greek front and harass the Greek defence. The Turks made a number of surprise attacks south of the Menderes River, resulting in the capture of a series of villages. At the same time groups of raiders crossed the river and carried out a few successful operations. Most of these operations were directed against the wings of the Greek Army, although the supreme effort of the Turks was being directed against the Greek centre. The whole of the Anatolian frontier and all ports had been closed to communication, both foreign and Turkish, according to the report of Admiral Mark L. Bristol, American High Commissioner at İstanbul, to the State Department. The embargo was expected to last for five days. No ships were permitted to enter or leave the harbours. These measures were started on August 27, with the beginning of the Turkish offensive along the entire Anatolian front. The American destroyer commander at Samsun had received assurances that Americans were not in danger. The Turks were apparently strong in artillery. (The New York Times, August 30, 1922, p.4).

A new phase of the protracted war between Turkey and Greece had begun. The war had resisted the efforts of all interested powers to end it, mainly because they could not really agree among themselves on a satisfactory solution. The Turks were much stronger than they were a year ago, while the Greeks had suffered many painful disappointments. It was well known that the leader of the nationalists had received abundant war material from various sources. Ankara had been negotiating not only with the Bolshevik government but also with other governments which had joined with us in inviting the Greeks to İzmir. Kemal Pasha had no lack of well-wishers in France, in Rome and even in England, and time had proved to be on his side and not on that of his opponents. The Turk can wait better than any of his rivals, and Mustafa Kemal had learned to profit from the differences between the powers, which were no less obstinate today than they were in the past. If left to themselves, the Turks and the Greeks could play stalemate for long enough. Britain was in a very difficult position. It sincerely desired peace in the Near East, a peace that was honourable for all parties. It was aware of the great damage done to British prestige throughout the Muslim world by the idea that British policy was anti-Muslim because they oppose the Turks' claims to the reconquest of Thrace and İzmir. (The Daily Telegraph, August 31, 1922, p.8). The Turks succeeded in concealing nine divisions southeast of Afyon in a mountainous wooded region where they were hidden from the scouting planes so

well that three days before the offensive the Greeks were still unaware of the existence of this large force. (The Evening Star, September 11, 1922, p.3).

2.2. The Great Battle of Afyonkarahisar

After the preparations, which were kept on a large scale and completely hidden, the Great Turkish offensive started on August 26, 1922. In the very first hours of the offensive, the Greeks had shocked and dispersed and they started to retreat. (Zürcher, 2017, p.156). Athens, however, denied the Turkish success and lied to its people claiming that the Turkish attack was repulsed. They claimed that the Turks retreated with great losses in disorder and that the Greek army was in excellent condition. However, Athens added that they called all the Armenians in Thrace and the Greeks in Western Anatolia to classes which was a clear hint of the Greek defeat. (Liverpool Post and Mercury, August 28, 1922, p.7). After the first Turkish successes, the news of the Great Offensive arrived everywhere and the attention was caught by many parts of the world. The newspapers started to give front news every day to their readers. In an article in The New York Herald, it was possible to learn some details about the Offensive. Based on the article, war was again raging in Anatolia. The Turkish nationalists, who last week began their operations in the Menderes Valley southeast of İzmir, were successfully carrying out a strong offensive which had already driven the Greeks out of Afyonkarahisar. It was obvious that the Allies should never have allowed the war between the Greeks and the Turks to begin. In 1919 it would have been easy to agree on peace terms acceptable to the Turks. Instead, the Greeks were allowed to land an army in İzmir and begin a campaign that, after initial success, proved to be a catastrophic failure. The Turkish success at Afyonkarahisar cuts off a large part of the Greek army from communication with İzmir. Ten Turkish divisions of 120,000 to 200,000 men were said to have taken part in the operations. Faced with a major encircling attack by the Turkish forces, the Greek forces were forced to evacuate Afyonkarahisar and retreat to the west. (The New York Herald, August 30, 1922, p.1). More and more news related to Turkish operations was placed in newspapers.

In another article of the important newspaper *Le Petit Parisien* at the time, details were given about Kocaeli operations of the Turkish army. According to the latest reports from the front, the Turkish flying columns had taken over activity in the Kocaeli sector. They had advanced towards Bilecik and had occupied enemy positions, inflicting losses on them. The Greeks had retreated, leaving behind a large number of weapons and ammunition. (*Le Petit Parisien*, Paris, 29 Aout 1922, p.3). A few days after the beginning of the offensive, the newspapers started to give more correct information to their readers. A report from İstanbul says that the Turkish Nationalists were engaging all their well-equipped troops in a relentless offensive against the Greeks in Western Anatolia. The article claims that the aim of the offensive was to force a decision before the coming Venice conference with representatives of the Allies. (The Daily Colonist, August 30, 1922, p.1). More news comes from Paris-centered newspapers. In an article on *Le Petit Parisien*, information about all the fronts is given which says that they confirmed from Ankara that the general movement had begun on all fronts. The Greeks evacuated the city of Afyonkarahisar after a desperate defeat. A Greek division that was in this city was almost completely destroyed. (*La Liberté*, 31 Aout 1922, p.1). The Turks occupied Sinanpaşa and continue to advance in the direction of Çiftlik Eskişehir sector. After leaving a very large number of dead and injured, the Greeks withdrew in front of the city of Eskişehir. The Turkish cavalry chasing them continues. In İzmit sector, the cities of Yarhisar and Vezirköprü were liberated from occupation by the Turks. Thus, the Greek front was cut into three different sectors. (*Le Petit Parisien*, 31 Aout 1922, p.1).

It was possible to learn more details about the Turkish offensive from western newspapers. As another article mentions, the nationalist staff had prepared the attack in the greatest secrecy. On the 25th of August, at 10 o'clock in the evening, ten nationalist divisions were concentrated east of Afyonkarahisar, without the Greek forces in this city being informed. On the 26th, at 3 am, Turkish artillery ventured a violent fire against the Greek positions, over a

forehead of several kilometres, ranging from north to south. The bursts of its batteries succeeded with regularity. The Greek artillery was not long to respond, but it was promptly reduced to silence by the precise shot of the Turks. The bombing continued for two hours with the same intensity. Around 5 am, as the day started to appear, the Turkish forces marched to the assault. They encountered strong resistance in several places, but all the messages confirm that at 9 am, the main line of defence of the Greeks was broken. From then on, the Turkish forces no longer stopped pressing and to harass the Hellenic forces, so, on the evening of the 26th and less than twenty-four hours after the first attack, the Greeks evacuated Afyonkarahisar. As for the Ottoman press, it rejoiced in general with the victory of the Turkish nationalists. According to the Ottoman press, the initiative taken by the Ankara government was the only way for the Turkish nation to get out of an overly humiliating situation. An Exchange Telegraph message from İstanbul cites the following sentence of the newspaper İleri: *since the vain discussions of European diplomats fail to settle the question, the Turkish baionnette takes care of it.* In an official communique, Ankara says that the advance of the Turkish columns continues in all sectors. Menderes sector: Greek positions around Güzelpinar were occupied by Turkish flying columns. The losses of the Greeks were considerable. The Turks made many prisoners and took loot in large quantities. Afyonkarahisar sector: The Greeks retreat to the attacks of Turkish columns. The Turks occupied the strategic positions northwest of Elvanlar. Eskişehir sector: A battle was fought in front of the city of Eskişehir between the Turkish cavalries and the Greek troops. The battle had developed in favour of the Turks. İzmit sector: Turkish advance continued; the Greeks run away in the direction of İnegöl, leaving large amounts of weapons, ammunition and equipment. The losses of the Greeks were very high. They left a very large amount of equipment and weapons at Afyonkarahisar. The news of Turkish successes learned at Ankara with enthusiasm. (Le Petit Parisien, 31 Août 1922, p.3).

A few days after the Turkish Great Offensive started, detailed information about the offensive in the world's largest newspapers began to take place. Two of them were The New York Times and The New York Tribune. The newspapers focus on the newly emerged Greco-Turkish war and give important details about all the fronts. Based on a report from Athens, indicates finally that the Greeks officially admitted the defeat and evacuation of Afyonkarahisar. The report dated August 28, says *Owing to a very violent enemy offensive the evacuation of Afyonkarahisar was ordered yesterday, and our troops occupied a line westward of Afyon.* The news comes from İzmir, which claimed that the Turks had concentrated, probably at night, all around the sector, after heavy gunfire and that the Turks had numerous French guns and automobiles which they lacked in previous attacks. The article continues with the claim that strategically, the loss of Afyonkarahisar was of the gravest moment to the Greeks, for it was the most important railway junction in the field of operations. (New York Tribune, August 30, 1922, p.5). In Afyon, the railway line from İzmir into the interior joins the Berlin-Bagdad line. (Stamboul, 30 Août 1922, p.1). The loss of Afyonkarahisar means a serious blow to the Greek fortunes in Anatolia. Afyonkarahisar was a vital key position and constitutes one of the most important supply bases of the Greek army. The Greeks had been in possession of the city for more than a year, during which time they had accumulated vast stores of supplies and had powerfully entrenched themselves. The occupation of the city by the Turks would cut off the Greeks from İzmir, Bursa and Eskişehir. The terrain of the operations was one of extreme difficulty, abounding in steep, naked hills, large sandy areas and undeveloped wastes and affording no roads and little water or forage. Most of Mustafa Kemal's troops were indigenous to the country and, therefore, had the advantage of knowing its topographical features thoroughly. The Greeks only recently transferred more than 50.000 of their troops from Anatolia to the Thracian frontier in order to make their demonstration against İstanbul thus greatly impairing the strength of their Anatolian army. It seems evident that the Turks had cleverly taken advantage of this situation and launched their offensive at a crucial juncture and when it was least expected. Dispatches from Athens and İzmir indicate that the Greek Government had called to the colours all the men of the 1903 class residing in the occupied

area, and was rushing reinforcements from Bursa and İzmir to the battlefield. The Greek forces in Anatolia numbered about 200.000 and half of them were on the firing line, the remainder being engaged in administrative and garrison work. Opposed to them were nearly 100.000 Turks, said to be well officered and disciplined. (The New York Times, August 30, 1922, p.4).

A report from Athenes confirms the Greek's evacuation of Afyon (Le Matin, 30 Août 1922, p.1) and the superiority of Turkish forces. The report indicates that the main Turkish attack was hoped on Eskişehir front. (The Evening Star, August 29, 1922, p.2). Different figures about the capacity of the Turkish army were included in the newspapers. One of them says that 200,000 men, amply equipped with heavy artillery, participated in this attack. (Le Populaire, 30 Août 1922, p.3). According to another prediction, Mustafa Kemal Pasha had concentrated 70.000 troops for the offensive against the Greeks. (The New York Times, August 31, 1922, p.17). The Turks launched an attack on August 26th, on the eastern front, a most violent offensive. The fight continued without interruption during the night and during the day of August 27th. The Turkish forces, which were evaluated as ten divisions, were provided with many artilleries of all calibres and abundant ammunition. (Le Petit Parisien, 30 Août 1922, p.1). The Turkish offensive against Afyonkarahisar caused considerable losses to the Greeks. More than five thousand Greek soldiers were killed in that battle. (La Stampa, 6 Settembre 1922, p.1). The evacuation of the city was carried out without disorder. Turkish artillery was directed according to the methods taught by French instructors. The battle continues on many fronts. (Le Journal, 31 Août 1922, p.3). The fight in Afyon destroyed the city. (Le Temps, 2 Septembre, 1922, p.2). The bombing of the Greek and Turkish artillery burned the city of Afyonkarahisar which was only a heap of rubble. (Le Matin, 01 Septembre 1922, p.3).

2.3. The Battle of Dumlupınar

After the Greek evacuation of Afyon, the fight continued in the region of Dumlupınar, where the Greek troops fell back fighting under very strong enemy pressure and in accordance with the decisions taken by the command before the start of the enemy offensive. (Le Temps, 2 Septembre, 1922, p.2). Based on a report from İzmir, heavy fighting was continuing in the vicinity of Dumlupınar, where attacks were made upon the Greeks by large nationalist forces well equipped with heavy artillery and aircraft. It was stated that in the Dumlupınar sector the Greeks were falling back, fighting under very strong pressure. (The Evening Star, September 1, 1922, p.10). After the annihilation of the Greek army by the Turks, the Greek newspapers having published information announcing that Turkish planes had been assembled by Français aviator officers and that French officers commanded the Turkish divisions operating in the offensive. France Minister in Athens, blamed the Greek Government about censorship on the press so that they could not publish correct information and that they mistakenly blame France for their failure. The Greek Ministry of Foreign Affairs had an official information denial of French intervention. (Le Journal, 01 Septembre 1922, p.3). Turkish victories seemed to worry London. The development of the Turkish offensive in Western Anatolia had produced a profound impression and a certain concern in London. (Le Petit Parisien, 01 Septembre 1922, p.3).

The battle which engaged in the west of the city of Afyonkarahisar, at Dumlupınar lasted three days and ended with a definite Turkish victory over the Greeks. (L'Ouest-Éclair, 3 Septembre 1922, p.1). The fact was that the Greek troops preferred to retreat with as few casualties as possible rather than resist the fierce Turkish offensive in Afyonkarahisar and Dumlupınar. (Gazzetta di Venezia, 3 Septembre 1922, p.1). In accordance with a report from Ankara, the town of Eskişehir would had been occupied by the Turkish cavalry, after a fierce battle. (Le Temps, 1 Septembre 1922, p.2).

The liberation of Afyonkarahisar from the Greek occupation had repercussions in the Islamic world. A telegram was sent to the Central Khilafat Committee of Indian Muslims by the Roma representative of the Ankara Government, Celaleddin Arif Bey, stating that

Afyonkarahisar was liberated from the Greek occupation. The committee congratulated the government of Ankara and decided to designate a day of prayer to be attended by Muslims all over India, to pray for a complete and final victory of His Excellency Gazi Mustafa Kemal Pasha and Mojahedin of Islam. (The Bombay Chronicle, September 01, 1922, p.7). In the meantime, the British government announced that it would not intervene with the Turks or the Greeks. (Le Populaire, 1 Septembre 1922, p.3). One of the most important objections of the Greek occupation was for many generations that to expel the Turks from Europe and confine Turkish rule to Asia. It came nearest fulfillment after the First World War, however, it was clear that Greece was just not compatible for such a mission. (The Star Press, September 01, 1922, p.14).

More than a year, following the Battle of Sakarya, which caused the death of thousands from both of the sides, the Greco-Turkish front of Western Anatolia had stabilized on a main current line from north to south in front of the two main support points in the Hellenic army which were Eskişehir and Afyonkarahisar. On the Greek side, the Greek army was concentrated in the Afyonkarahisar sector. From a strategic point of view, the occupation of Eskişehir by Hellenic troops simply constituted an offensive threat to the centre of Western Anatolia. The area between Afyonkarahisar and Eskişehir, behind these two relatively big centers, there was a high plateau, almost deserted and deprived of any communication route. The advantage of Eskişehir position for the Greek army was to allow them by Mudanya-Bursa-Eskişehir an easier supply of the whole front. Indeed, the İzmir-Salihli-Uşak-Afyonkarahisar route was much more difficult and above all it was longer. Contrary to expected, the Turks attacked from the south along the Afyonkarahisar-Uşak-Salihli-İzmir railway. At the same time, the Turks started another offensive in the northern sector to keep the Greek divisions of Eskişehir in suspense. It was expected by no one a big attack with the participation of the entire Turkish army along a 400 -kilometres front. The Hellenic army had several organized defence lines. First, the Eskişehir-Afyonkarahisar front; Secondly, the Dumlupınar-Eskişehir front, and now it only had the Uşak-Bursa line left. The last line that the Greeks could hold would be the Milna line or Line of the Sèvres Treaty. In only one week, the Turkish national forces had undergone the front of Afyonkarahisar and Dumlupınar, that was to say the first two lines of resistance of the Hellenic army were crushed. The Turks thus carried out an advance which reached some points 150 kilometres. It was confirmed by the Turkish official circles that Mustafa Kemal Pasha himself leads all the Turkish operations. General İsmet Pasha leads the front offensively. In the northern sector, it was General Refet Pasha who took the Bursa sector. (Le Petit Parisien, 03 Septembre 1922, p.1). A violent battle was continuing in Dumlupınar, 40 kilometres northwest of Afyonkarahisar, near Uşak. (L'intransigeant, 4 Septembre 1922, p.1).

After the Turkish victories over the Greeks, the Turkish leader Mustafa Kemal Pasha made a proclamation in which he says that they had started their offensive on August 26th on the Afyonkarahisar-Altındağ-Dumlupınar line. Kemal Pasha salutes his army, and assures the Turkish people about their victory. (Le Matin, 12 Septembre 1922, p.3). The Turkish National Assembly at Ankara had appointed a delegation of 25 MPs to go to the front for the purpose of conveying the greetings of the Assembly to the Turkish army during the Turkish offensive. (The Guardian, August 29, 1922, p.6).

3. The Annihilation of the Greek Army and the End of the Greeks' Asia Dream

The Turkish offensive developed victoriously since its onset. On the south front, Turkish troops were at the gates of Uşak; to the north sector, Bursa seems threatened by the Turks. The Turkish nationalist offensive developed with surprising speed. Since the taking of Afyonkarahisar, Turkish forces had advanced 110 kilometres west of Afyon. Turkish troops had advanced in the Afyonkarahisar sector, in parallel with the line of the Uşak-Afyonkarahisar railway line. The Greeks Retired and folded down, undergoing losses in this sector. On the other hand, in the Bursa sector, the Turkish advance continues. (Le Petit Parisien, 02 Septembre, 1922, p.3).

The great battle that had started on August 26th in the Afyonkarahisar sector continued for five days without interruption and ended with the complete defeat of the large army of the Greeks. (Le Matin, 04 Septembre 1922, p.3). The Turks grow towards Bursa sector. The Turkish advance continues according to two axes of offensive, one in the northern direction, towards Bursa and the Sea of Marmara, the other in the west towards Uşak, which was no longer than 200 kilometres from İzmir. In less than three days, the Turks had advanced, on this second axis, of 150 kilometres, since the taking of Afyonkarahisar. They were therefore a hundred kilometres from the borders of the Greek occupation in Asia, drawn by the Treaty of Sèvres, which was also known as Milna Line. (L'intransigeant, 4 Septembre 1922, p.1). In the middle of the Turkish Great Offensive, the Turks captured the Greek commander-in-chief Tricoupis, two corps commanders, four hundred Greek officers and fifteen thousand soldiers. More than fifty thousand Greek soldiers were killed, wounded, made prisoners or missing. (The New Larned History, 1923, p.3933).

The Turkish strategy won while it was a big annihilation to the Greek army. The Greek reserves that had accumulated south of Kütahya since last year were still in the same place. At Afyonkarahisar, after a fierce artillery bombardment, the Turks attacked the second division of the Greek army. The reinforcements, consisting of the fourth division, which came from the north, were startled by the Turkish artillery and fled without contacting the Turks. Other divisions belonging to the second Greek corps arrived too late to save the situation. In the meantime, the Turkish cavalry pushed into the gap created by the retreat of the divisions of the second corps and cut the link between the two corps. The appearance of the Turkish cavalry in their rear spread panic among the Hellenic troops, while the Greek commanders, who could not communicate with each other and did not know the exact positions of the troops, lost their heads and gave up hope of resisting the enemy. The Greek troops, realising the situation of the commanders, panicked and fled, all trying to reach the Uşak road before the Turkish cavalry. The terrified divisions fled into open country and the second corps, in its wild flight, left all the guns, trucks and radio equipment in Turkish hands, things for which the Greek people had paid heavy taxes over the last three years. The first division corps of Greece, although demoralised after the defeat of the second Greek division at Afyon, tried to fight and some of its elements tried to save the honour of the Greek army by opposing the Turks. The last battle was fought on August 28th at Dumlupınar. There the commander of the defeated second division gathered the remnants of his regiment and parts of the fleeing second division and held off the Turks for three days until they brought up heavy artillery and cut down these last fighting forces of the Greek army. From then on, the panic-stricken Greeks fled constantly from the Turks, who advanced slowly but steadily. The Greeks managed to lose contact with the enemy. Greek troops blew up bridges and railway viaducts and thus delayed the Turks' advance on İzmir, but could not prevent it. (The Evening Star, September 11, 1922, p.3).

The collapse of the Greek army was mainly due to the following causes: The Greek commander-in-chief Hadjianesti was convinced that he could not defeat the Turks and he decided to move the bulk of the army to Thrace in order to hold this province at all costs. Over the course of the last six months, the Greek soldiers were given to understand that the evacuation of Anatolia would take place and that many of them could return home. Then, when they were asked to fight, they refused because they could not see why they should shed their blood for a lost cause. Greek commanders and staff officers were appointed according to their political views rather than their military skills. The result was that many inexperienced officers were entrusted with positions of responsibility and cowardice on the part of these officers was frequently reported. Such cases had a disastrous effect on the morale of the soldiers. Apart from the two important battles of Afyonkarahisar and Dumlupınar, there was no fighting between Greeks and Turks. The Turkish victory was due to an efficient general staff, a good artillery corps and, above all, the magnificent cavalry corps that terrorised the Greek army with daring raids. (The Evening Star, September 11, 1922, p.3). The defeat of the Greek army seems to have been due rather to the inadequacy of the Greek personnel and the poor organisation of the army

services. The Turkish generals, experienced in modern warfare, were far superior to the Greek commanders in terms of leadership. (The Birmingham News, September 06, 1922, p.20). According to the news from İstanbul, the Great Turkish Offensive was a complete surprise to the Greeks and Greek General Hadjianesti was already embarked aboard a Steam in the Rada of İzmir to return to Athens, when a dispatch made him aware of the event. (Gazzetta di Venezia, 8 Settembre 1922, p.1). The Turks claimed that they had killed thirty thousand and had captured forty thousand Greek soldiers since the beginning of the Turkish Great Offensive. Greek soldiers were in full flight from all parts of Anatolia toward İzmir. (The Glendale Evening News, September 9, 1922, p.14).

Conclusion

The Greeks unjustly attempted to occupy lands that did not belong to them on behalf of the Allies. While the occupation and invasion process, which started with the occupation of İzmir, caused a great awakening in Anatolia, the nationalist feelings of the people increased. The invasion of Anatolia by a small country that had lived under the Turks for hundreds of years was unacceptable. The Turks, who started a great organisational movement under the leadership of Mustafa Kemal Pasha, succeeded in establishing a very large army in a short period of time. This new Turkish army has yet to defeat the Greek army in its first battle with the Greeks. But the Turks' goal was to completely drive the Greeks out of Anatolia, and for this, a stronger army was needed. The Turks could establish a large army with the attack capacity as a result of a great preparation phase. Successful Turkish officers with many years of war experience came from İstanbul and joined the army established by the new Turkish government in Ankara. Experienced officers became a great advantage for the Turkish army. The Turks were ready, the Greeks were to be expelled from Asia.

Foreign developments were also in favour of the Turks. The Allies could not agree on the Near East policy. Soviet Russia had close relations with Ankara. After France and Italy withdrew from the regions they occupied in Anatolia, they started to follow a policy in favour of the Turks. Greece was struggling with domestic political problems. A king that even England had a hard time accepting won the Greek elections, and Megali Idea started talking about frightening and unrealistic dreams for everyone, like the great Greek Empire. As a result of the good relations they established, the Turks could easily buy the materials they wanted, such as weapons and ammunition. Moreover, the Turks were convincing their Allies that there should be stability in Anatolia by highlighting the natural richness of Anatolia. Thus, the capital groups blamed the Greeks for the disrupted trade and argued that the Greek soldiers should leave Anatolia as soon as possible. The long-awaited Turkish Great Offensive began. Within a few days, the Greeks were driven out of their most important headquarters, Afyonkarahisar and Eskişehir, with thousands of casualties. Even England, which defended the Greeks, gave up on all its demands. The British wanted to sit at the peace table with the Turks as soon as possible. Mustafa Kemal Pasha, with his army deployed in front of İstanbul, gave the British days of fear. The Great British Kingdom could not risk war with the Turks. Turkish success cost a lot to the Greeks and the British. The Greek King left his country. The British prime minister resigned. Finally, the Turks sat at the table as victors, first for a ceasefire and then for a peace treaty. As a result, all of Western Anatolia, Thrace and İstanbul were liberated from occupation.

References

- Ahmad, F. (1993). *The making of modern Turkey*, London: Routledge.
Chicago Tribune
Gazzetta di Venezia
Kayalı, H. (2008). The struggle for independence, R. Kasaba (Ed) in; *the cambridge history of Turkey, Vol.4, Turkey in the Modern World*, New York: Cambridge University Press.

Kinross, L. (1965). *Ataturk: a biography of Mustafa Kemal, father of modern Turkey*, New York: William Morrow and Company.

L'intransigent

L'Ouest-Éclair

La Liberté

La Stampa

Le Journal

Le Petit Parisien

Le Populaire

Le Temps

Lewis, B. (1995). *The middle east: 2000 years of history from the rise of christianity to the present day*, London: Weidenfeld & Nicolson.

Liverpool Post and Mercury

Shaw, S. J. & Shaw, E. Z. (1977). *History of the Ottoman Empire and modern Turkey, 2. reform, revolution, and republic: the rise of Modern Turkey, 1808-1975*, New York: Cambridge University Press.

Stamboul

The Birmingham News

The Bombay Chronicle

The Daily Colonist

The Evening Star

The Glendale Evening News

The Guardian

The Los Angeles Times

The New Larned History

The New York Herald

The New York Times

The Spectator

The Standard Union

The Star Press

The Times

Zürcher, E. J. (2017). *Turkey a modern history*, London: I. B. Tauris.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Büyük Taarruz'un Kazanılmasının İngiliz Prestij Faktörüne Etkileri

The Effects of the Winning of the Great Offensive on the English Prestige Factor

Doç. Dr. Feyza KURNAZ ŞAHİN¹

Öz

Çalışmanın amacı Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesinin Türkler tarafından kazanılmasının İngiltere'nin Yakın Doğu'daki prestij faktörüne etkilerini irdelemek olarak tanımlanır. İngiltere'nin Yakın Doğu'daki prestiji ve üstünlüğü, Türk-Yunan Harbi sonrasında ciddi anlamda sarsıldı. Zira Türk zaferi sadece askeri bir başarı değildi. Bu aynı zamanda Orta Doğu veya Asya toplumlarının uluslaşması bağlamında bir zihniyet değişimini yansıtıyordu. Büyük Taarruz sonrasında Yunan tarafının aldığı yenilgi ve İngiltere'nin içine düştüğü diplomatik zorluklar, İngiltere'nin maddi ve manevi üstünlüğünün sorgulanmasına yol açtığı gibi aynı zamanda dünyanın en önemli gücü olma konumunu da sarstı. Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi sonrasında dünya kamuoyunun İngilizlere bakış açısı değişti. İngiltere politik üstünlüğünü kaybetmemek için Yunan kuvvetlerinin tahliyesi sırasında yaşanan bazı olayları abartarak dünya kamuoyunda Türkiye'nin prestijini sarsmak için harekete geçti. Büyük Taarruz'un kazanılmasının ardından İngiltere'nin Türkiye'ye karşı tutumu bunun karşılığında Türk hükümetinin İngiliz yönetimine karşı duruşu, İngiliz prestij faktörünün değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Araştırmada İngiliz prestij faktörünün sarsılmasının nedenleri, Büyük Taarruz'un kazanılmasının yankıları ve İngiltere'nin bölgedeki gücüne etkileri değerlendirildi. Ayrıca İngiltere'nin Büyük Taarruz sonrasında prestijinin sarsılmasını önlemek amacıyla giriştiği diplomatik tutum, müttefiki olan devletlerle yaşadığı görüş ayrılıkları değerlendirildi. Makalede temel olarak The Daily Herald, Daily News, Evening Telegraph, The Westminster Gazette, Sunday Mirror ve The New Statesman gibi dönemin İngiliz süreli yayınlarından ve Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi belgelerinden yararlanıldı.

Anahtar Kelimeler: Büyük Taarruz, prestij faktörü, Türkiye, İngiltere

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The purpose of the study is defined as to examine the effects of the winning of the Great Offensive and the Field Battle of the Commander-in-Chief by the Turks on the prestige factor of England in the Near East. England's prestige and superiority in the Near East were severely shaken following the Turkish-Greek War. The reason is that the Turkish victory was not just a military success. It also reflected a mentality change in the context of nation-building of Middle Eastern or Asian societies. The defeat of the Greek side and the diplomatic difficulties that England fell into after the Great Offensive not only caused England's material and spiritual superiority being questioned but also shook its position of being the most important power of the world. After the Great Offensive and the Field Battle of the Commander-in-Chief, attitude of world public opinion towards the English changed. In order not to lose its political superiority, England took action to shake the prestige of Türkiye in the world public opinion by exaggerating some of the events experienced during the evacuation of the Greek forces. The Turkish government's attitude towards the English government in return for England's attitude towards Türkiye after the winning of the Great Offensive make it essential to evaluate the English prestige factor. The research evaluated the reasons of why the English prestige factor was shaken, the impact of the winning the Great Offensive, and the effect of the winning of the Great Offensive on England's power in the region. Moreover, it assessed the diplomatic attitude undertaken by England to prevent its prestige from being shaken and differences of opinion that England had with its allies after the Great Offensive. The article benefited basically from

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, fsahin@aku.edu.tr

Atf için (to cite): Kurnaz Şahin, F. (2022). Büyük Taarruz'un kazanılmasının İngiliz prestij faktörüne etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), 108-128.

English periodicals of the period including The Daily Herald, Daily News, Evening Telegraph, The Westminster Gazette, Sunday Mirror, and The New Statesman and the documents of the Ottoman Archive of the Presidency.

Keywords: The Great Offensive, prestige factor, Türkiye, England

Paper Type: Research

Giriş

Osmanlı topraklarında İngiliz prestiji özellikle XIX. yüzyıl boyunca oldukça kuvvetli idi. Bu prestijin derinleşmesinde İngiltere'nin gücünün yanında İngiliz elçilerinin çalışmaları da etkiliydi. Örneğin 1825 ile 1857 tarihleri arasında aralıklı olarak İstanbul'da İngiliz Büyükelçisi görevini yapan Lord Stratford Canning'in (BOA, A.DVNSNMH.d., 10/455, 29 Zilhicce 1241; BOA, HR.SFR3, 10/76, 001, 9 Muharrem 1261) çalışmaları ve Osmanlı toplumunun elçiye bakışı İngiliz prestijini derinleştirmişti. Osmanlı sınırları içinde bulunan topluluklar başarıları sıkışınca yardım istedikleri bu kurtarıcı devlet adamına "*sultanın sultanı*" unvanını vermişlerdi. İngiliz büyükelçinin kazandığı itibar ve nüfuz, Osmanlı topraklarının her tarafında hissediliyordu. İngiliz seyyahlar her ırktan her dinden insanların Pera'daki İngiliz elçisini nasıl bir koruyucu ve kurtarıcı gözüyle gördüklerini dile getiriyorlardı. Anlatılanlara göre Müslümanlar Hristiyanlar, Yahudiler, Araplar, Ermeniler, Maruniler, Yezidiler, Nasturiler, Dürziler, Dönmeler, Giritliler darda kalınca İngiliz Büyükelçisine başvuruyordu. Osmanlı topraklarının bir ucundan diğer ucuna İngiliz nüfuzu hissediliyordu (Poole, 1959, s. 94; Şahin, 2017, s. 144).

İngiltere yakın Doğu'daki itibarını perçinlemek için I. Dünya Savaşı sırasında da bazı askeri stratejiler kullandı. Örneğin Kasım 1914'ün başlarında Basra yakınlarındaki Şattü'l-Arab'a asker çıkardı. İngilizlerin Mezopotamya'daki harekâtının sebebi sadece toprak kazanmak veya Orta Doğu'yu güvence altına almak değildi. Bunun yanında İngiltere'nin Müslüman dünyası üzerindeki prestijinin yükseltilmesi amacıyla da bu harekât planlanmıştı. İngilizler, prestijlerinin askeri güçlerinden ve İngiliz sömürge yönetimlerinin adil ve verimli olmasından kaynaklandığına inanıyorlardı. Akademisyen tarihçi David French'e göre prestijin korunması yirminci yüzyılın başlarında "*kendi başına bir amaç*" olarak görülüyordu (French, 1987, s. 46-49).

1914'te Osmanlı Devleti ile savaşın patlak vermesi, İngiliz prestijinin askeri bileşenini tehdit etti. S. P. Cohen, 1914 sonbaharında Körfez'e bir seferi kuvveti gönderme kararının, İngilizlerin Osmanlılarla bir çatışmaya girmesi durumunda bölgedeki Arap kabilelerinin İngiltere'ye cephe almasına yol açabileceğine dair korkularından kaynaklandığını savunmaktaydı. Böyle bir olay, İngilizlerin Hindistan ve Mısır üzerindeki kontrolü açısından tehlikeli sonuçları olan bir Pan-İslamist ayaklanmayı ateşleyebilirdi. Bu nedenle İngilizler tarafından gerçekleştirilen bir güç gösterisi, yerel liderlere İngiliz askeri hünerini hatırlatacak ve bunun yerine Arapların Türkiye'ye yönelik doğrudan saldırganlığını başlatacaktı. Çanakkale cephesinin açılmasının önemli nedenlerinden birisi de buydu. Ancak İngiltere umduğunu bulamadı. Çanakkale deniz ve kara savaşları onlar için tam bir başarısızlık örneği oldu. Bu sebepten Fransa 1915'in sonbaharında "*Çanakkale Boğazı'ndaki başarısızlığın ardından İngiltere'nin azalan prestijini destekleme*" amacıyla Dicle Nehri'ni Bağdat'a doğru ilerletme planını devreye soktu (Gardner, 2015, s. 269-270).

İngilizler, imparatorluklarının istikrarını sağlamada prestijin en önemli etken olduğunu düşünüyorlardı. Bu nedenle Yakın Doğu'daki prestijlerini sağlamlaştırmak için bir dizi askeri hareket planlandı. Prestij kaybetme endişesi 1914'te Körfez'e bir keşif kuvveti gönderme kararını ve bir yıl sonra Bağdat'a yönelik bir saldırı başlatma kararını açıkça etkiledi. I. Dünya Savaşı sırasında İngiliz prestijine ilişkin hesaplamaların Yakın Doğu'da görev alan kıdemli komutanların kararlarını nasıl etkilediğini gösteren en önemli örneklerden birisi de Tümgeneral Sir Charles Townshend'in 6. Hint Tümeni'nin 1915 sonbaharında Bağdat'a doğru ilerlemesi ve

ardından gelen Kûtü'l Amâre kuşatması idi. İngiltere'nin Orta Doğu ve Hindistan'daki itibarının perçinlenmesi amacı bu dönemde Townshend ve aslarının kararlarında derin ve olumsuz bir etki yarattı. İroni olarak, İngiltere'nin prestijini artırmak için başlattığı bir kampanya aşağılanmayla sonuçlandı (Gardner, 2015, s. 270-271).

İngilizler için prestij her şeydi. Zira prestij, İngilizlerin bölgedeki nüfuzlarını devam ettirmesi için gerekliydi (Boyar, 2014, s. 1157). Yakın Doğu'da İngiliz prestijini koruyanlar özellikle kollanıyordu. Bu durum İngiliz basınında da sıklıkla dile getirilmekte idi. Örneğin İngiltere'nin Yorkshire şehrinde yayımlanan *Daily Mail* gazetesinin 3 Ekim 1922 tarihli nüshasında Doğu'da ve özellikle Hindistan'da İngiliz prestijine ve konumuna saygı duyanların korunması gerektiği dile getirilmekteydi. Habere göre, savaş sonrası huzursuzluk doğal olarak her yerde vardı ancak Yakın Doğu'daki, Mısır'daki ve Hindistan'daki durum yalnızca savaşın sonucu değildi. Bunun sebebi İngiltere'nin politikalarının ve prestijinin sorgulanmasıydı (Our Prestige, 1922, s. 4). Gazetenin İngiliz prestiji hususundaki yazının tarihine bakıldığında Büyük Taarruz sonrasına denk gelmesi tesadüf değildi. Şüphesiz İngiliz prestijine en büyük darbe Türk Milli Mücadelesiyle vurulacaktı.

Henüz 1920'lerin Mayıs ayında İtilaf Devletleri kamuoyları Türklerin hukukunun ortadan kaldırılması için bir dizi yayın yapmaya başlamıştı. Yunan Kralı Paris'e giderek Anadolu'da Yunan varlığının kalıcı olduğunu ifade ederken İtilaf Devletleri Sevr'i Osmanlı'ya dayatmak için planlar yapıyordu. Bu arada Müttefik kamuoyları Osmanlı hukukunun bittiğini ifade ederek Türklere karşı büyük bir ihanetin zeminini hazırlıyordu. Fransa ve İtalya kamuoyu, Türklerin hukukunu göz ardı ederken İngiliz *Daily Telegraph* ve *Daily Chronicle* gibi önemli gazeteler aynı çizgide yayınlar yaparak Türklerin hukukunu ortadan kaldırmaya yönelik algı oluşturma gayreti içindeydi (BOA, DH.EUM.SSM, 42/44, 001, 25 Mayıs 1336).

Bu süreçte İngilizler kendilerini Yakın Doğu'nun "iyilik timsali" olarak görüyorlardı. Nitekim I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı'nın çöküşünü, "kötülüğün sonu" olarak değerlendiren yazılar söz konusuydu. İngilizlere göre kendileri bu topraklara iyiliği getirmişti. İngiliz müesses nizamının önemli savunucusu ve Doğu uzmanı önemli bir propagandist Valentine Chirol, Osmanlı'nın yıkılışını ve Türk Milli Mücadelesini şu şekilde değerlendiriyordu;

"Mustafa Kemal'in etrafına topladığı, Sevr'e karşı direnen Pan-Turanist unsurlar Bolşevizm'le çok tehditkâr bir yakın temas tesis etmiş, özellikle de Bolşeviklerin giderek büründüğü saldırgan bir militarizme yönelmişlerdir. Yeni Ermeni devleti, sınırları dahi tam olarak belirlenememişken şimdiden Türk milliyetçileri ve Bolşeviklerin baskısı altında olup, ehven-i şer olarak gördüğü Bolşeviklere yönelmiştir. İran da aynı günah ittifakının tehdidi altındadır. Osmanlı İmparatorluğu dünyada kötülüğün aracısı olduğu için ortadan yok oldu. İngiliz İmparatorluğu ise esas itibarıyla iyiliğin aracısı olduğu için yaşamaya devam ediyor" (Cengizer, 2015, s. 213-214).

İngiltere'nin Anadolu'daki faaliyetleri değerlendirildiğinde özellikle Sakarya Savaşı sonrasında itibaren kendi prestijini korumak için ince bir diplomasi izlediği görülür. Sakarya Savaşı sonrasında TBMM'nin Fransa ile Ankara İtilâfnamesini imzalaması şüphesiz İngiliz prestijine vurulan önemli bir darbeydi. Bu nedenden olsa gerek Türk-Fransız Antlaşması uzun süre İngiliz parlamentosunu ve kamuoyunu meşgul etti. İngiliz parlamentosuna mensup mebuslar ve çeşitli cemiyetlerin seçilmiş üyeleri ve ileri gelenleri Fransa'ya karşı baskı oluşturmak için Fransız siyasetçi Mösyö Pioncare'a dilekçeler gönderdiler. Bu dilekçelerden birinde 20 Ekim 1921 tarihli Ankara İtilâfnamesinin Anadolu'daki Hristiyan ahalinin Türkler tarafından imhasına mani olmadığı dillendiriliyordu. Keza Pioncare'ye gönderilen arzuhalde antlaşmanın adalet, hürriyet ve asayişten uzaklaşabilecek bir yolun önünü açtığı da dile getirildi. Yazının devamında insanîyet, şeref ve haysiyet adına ve İngiltere ve Fransa arasında teyidi arzu edilen güvenin tesis edilmesi için bu dilekçenin yazıldığı zikredilmekte idi. Dilekçe açıkça göstermektedir ki İngiliz ileri gelenleri Fransız siyasetçi Pioncare üzerinde bir nüfuz oluşturma amacıyla harekete geçmişti. İngiltere Hükümeti tarafından tertip edildiği açık olan bu

müracaatın etkisinin mümkün olduğu kadar giderilmesi gerekli idi (BOA, HR.SFR.4, 974/111, 001, 6 Temmuz 1922). Bu meyanda Paris'te sulh konferansı nezdinde Osmanlı Murahhası Nabi Bey tarafından Ahmet İzzet Paşa'ya gönderilen bir yazıda bu durum dile getiriliyordu. Nabi Bey söz konusu yazıda İngiltere tarafından Mösyö Pioncare'ye yapılan bu baskının azaltılması için Osmanlı makamlarının da harekete geçmesi gerektiğini vurguluyor ve bununla ilgili bazı tavsiyeler veriyordu. Bu meyanda ayanın ve Darülfünun Müdüriyeti ile çeşitli müesseselerin umumi müdürleri ile önemli bazı kişilerin yine Pioncare'ye hitaben veciz ve sarih bir mektup kaleme alması öneriliyordu. Yazılması tavsiye edilen mektupta ise Yunanlıların Anadolu vilayetlerinde Müslüman ahaliye karşı ifa ettikleri zulmün dile getirilmesini, bu zulme son verilmesi için Pioncare'nin adaletkârane tutumunun beklendiğinin bir temenni olarak dile getirilmesi istenmişti (BOA, HR.SFR.4, 974/111, 001, 6 Temmuz 1922).

Anlaşılan o ki Fransızların TBMM Hükümeti ile masaya oturması şokunu İngiliz kamuoyu uzun süre atlatamadı. *New Statesman*, *Daily Telegraph*, *Daily Chronicle*, *Pal Mall Gazette* gibi ünlü İngiliz dergi ve gazeteleri Fransızlara ateş püskürüyordu. Örnek vermek gerekirse *New Statesman* dergisinin 5 Kasım 1921 tarihli nüshasında Fransa'nın Türkiye ile kazançlı bir antlaşma yaptığı vurgulanıyordu. Öte yandan İtalyanların da Fransa gibi Türkiye'ye yakın politika takip ettikleri ve Türkiye ile antlaşma masasına oturacakları iddia edilerek Yunanlıların yanlış rehberliğinden dolayı İngiltere'nin zarar gördüğü ifade ediliyordu (The Franco-Turkish, 1921, s. 121-122). Aynı derginin 12 Kasım 1921 tarihli nüshasında bu antlaşmanın imzalanmasıyla İngiltere'nin Hindistan ve Orta Doğu'da ciddi bir itibar kaybettiği vurgusu vardı. Dergiye göre İtalya ve Fransa Türk tarafını destekleyerek İngiltere'ye karşı Doğu Akdeniz'de entrika çevirmişlerdi. Bu şekilde İtalya, Güney Anadolu'da önemli imtiyazlar elde etmişti. Yazıda Fransa ağır bir dille eleştirilirken, Fransa'nın güven ve nezaketi ihlal ettiğine vurgu yapılıyordu. Fransa'nın Suriye ve Hatay'daki çıkarları için İngilizlere çelme taktığı ileri sürülüyordu. İngiltere'nin ısrarla devam ettirdiği mevcut politikadan dolayı Lloyd George ve Lord Curzon sert bir dille eleştirildi. İngiltere'nin güttüğü bu politikanın İngiltere'nin bütün Hindistan ve Orta Doğu'da prestij kaybetmesine neden olduğu vurgulanıyordu. *New Statesman*, Orta Doğu'da çöken İtilaf blokunun yakında Avrupa'da da çökeceğini dillendirerek Fransa ve Türkiye'nin yaptığı anlaşma gibi İngiltere'nin de Almanya ile bir antlaşma yapabileceği tehdidinde bulunuyordu (The End of a Sham, 1921, s. 157-159; Aybars, 1990, s. 56-57).

İngiliz kamuoyu, Lloyd George ve Churchill'in politikalarını tıpkı Çanakkale Boğazı'nın deniz yoluyla fethedilmesi girişiminde uğranılan başarısızlığın sebebi gibi Türklerin küçümsenmesine bağlıyordu. O dönemde savaş kabinesinin çoğunun stratejilerini ve diplomasisini Avrupa üstünlüğüne ve doğunun zayıflığı fikirlerine dayandırdığı açıktı. Churchill, Türklerin Yunan ve Ermeni Hıristiyanlara karşı bir mezalim yaptığına inanıyordu ve muhtemelen bu nedenle Lloyd George'un politikasına destek verdi. Ancak Churchill ve Lloyd George kamuoyunu yanlış okudu. Türklere karşı sarsılmaz katı duruşları, hem siyasi meslektaşları hem de basın tarafından "sorumsuz" olarak nitelendirilmelerine neden oldu. Çünkü Türklere karşı bu düşmanca tutum "başka bir savaşı kışkırtmak" izlenimi veriyordu. The Times, Kabine'yi "döküntü, kararsız ve aciz" olmakla suçladı. Bu görüş, Daily Mail ve diğer bazı ulusal gazetelerde yankılandı. Sonuç olarak, Churchill'in Lloyd George'un Türk karşıtı tutumuna verdiği destek, İngiliz kamuoyunda eleştiri konusu oldu (Dockter, 2017, s. 68, 90-91).

Bu eleştirilerin üzerini örtmek için İngiliz hükümeti Yakın Doğu'daki siyasi etkisini devamlı kılmak amacıyla İngiliz prestijini sorgulatacak hamlelerin üzerini örtmeye gayret gösterdi. Bu anlamda Türklerin kazandığı zaferleri görmezden gelmeyi tercih etti. Nitekim İngiltere Sakarya Savaşı sonrasında Türk tarafının Anadolu'nun boşaltılmasına yönelik isteklerini reddederek 1922 yazına kadar oyalama politikası sergiledi. Ankara Hükümeti 22 Nisan 1922'de müttefiklere gönderdiği notada mütarekeyle birlikte Anadolu'nun boşaltılmasına başlanması gerektiğini yineledi. Söz konusu notada daha fazla kan dökülmemesi için uzlaşma zemininin oluşturulması talep ediliyordu. Uzlaşma müzakereleri için Ankara'dan görevlendirilecek bir temsilcinin belirlenecek tarihte İzmit'te müttefik temsilcileri ile

görülebileceği bildirildi. Bu nota üzerine müttefiklerden ses çıkmadığı gibi İngiltere 1922'nin yaz aylarına kadar geri adım atmamak ve İngiliz onurunu korumak için meseleyi sürüncemede bıraktı. Böylece İngiltere “*korkulan taarruzu*” geciktirerek Ankara Hükümetini “*rehavete sevk etmek*” istiyordu. Öte yandan İngiltere, Fransa ile yaptığı görüşmelerde Anadolu'nun boşaltılması tarihinin “*zaman aşımına uğradığını*” ifade ederek zaman kazanma stratejisi izliyordu. Bu arada İstanbul'da Sultan Vahdettin ve saray çevreleri Mustafa Kemal'i devirme çabalarına girişmişti. Bu girişimler İngiltere'yi umutlandırmıyor değildi Yunanistan ise Anadolu'yu boşaltmak durumunda kalacağını hesap ederek 1922 ortalarında bir “*İyonya Devleti*” kurma fikrini benimsemişti. 1922'nin yaz aylarına gelindiğinde Ankara Hükümeti için savaştan başka çare kalmamış görünüyordu (Kürkçüoğlu, 1978, s. 229-231).

Çalışma Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesinin Türkler tarafından kazanılmasının İngiltere'nin Yakın Doğu'daki prestij faktörünün sarsılmasına yönelik etkileri değerlendirmektedir. Büyük zafer sonrasında Yunan tarafının aldığı yenilgi ve İngiltere'nin içine düştüğü diplomatik zorluklar ve İngiltere'nin politik üstünlüğünün sorgulanması çalışmanın odak noktasını oluşturdu. Büyük Taarruz'un kazanılmasının ardından İngiltere'nin Türkiye'ye karşı tutumu bunun karşılığında Türk hükümetinin İngiliz yönetimine karşı duruşu İngiliz prestij faktörünün değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Araştırmada Büyük Taarruz'un kazanılmasının İngiliz prestij faktörünün sarsılmasına etkileri, İngiltere'nin büyük zaferin kazanılmasına yönelik yaklaşımı ve Türk tarafının tutumu değerlendirildi.

1. Büyük Taarruz ve İngiliz Prestiji

Taarruz öncesinde Ankara Hükümeti barışın tahsisi ve Anadolu'nun boşaltılması için diplomatik çaba içerisindeydi. Bunun için Dahiliye Vekili Ali Fethi Bey, resmi bir sıfata haiz olmaksızın Ağustos 1922'de Londra'ya gönderildi. Ancak İngiliz hükümeti, Türk isteklerine karşı ilgisizdi ve Fethi Bey'in temasları sonuç verecek gibi görünmüyordu. 25 Ağustos 1922'de Fethi Bey tarafından Paris'ten Ankara'ya gönderilen telgrafta Lloyd George ve Lord Curzon'un Türkiye'yi parçalamaya yönelik siyaset izledikleri, bu nedenle diplomatik çabaların yarar sağlamadığı bilgisi verildi. Söz konusu telgrafta ayrıca Yunanlıların kesin bir yenilgiye uğratılmasının gerekli olduğu, ancak bu şekilde İngiltere'nin siyasetinde bir değişiklik yaratılabileceği vurgusu vardı (Çufalı, 1999, s. 801-802).

Taarruz öncesinde İngiltere Başbakanı David Lloyd George, 4 Ağustos 1922'de Avam Kamarasında yaptığı bir konuşmada Türk kuvvetlerini harekete geçiren saiklerden bahsediyordu. Lloyd George'a göre TBMM Hükümeti tarafından Londra'ya barış temalarında bulunmak için gönderilen Ali Fethi Bey'in soğuk karşılanması ve Yunan askeri gücünün sanıldığı kadar kuvvetli olmadığına anlaşılması Türk milliyetçilerini harekete geçirmişti (Sonyel, 2008, s. 1653). Lloyd George'nin hayli kapsamlı olan konuşmasında Yunanistan'a bir dizi vaatlerde bulundu. Lloyd George'nin bu konuşması, Anadolu'da son derece müşkül durumda olan Yunanistan'ın manevi kuvvetini yükseltmişti (BOA, HR.SFR.4, 975/0001, 001, 8 Ağustos 1920).

İngilizler, Türkleri harekete geçiren saikleri savaş sonrası dönemde de yazmaya devam etti. Örneğin Eylül 1922 tarihli İngiliz gizli istihbarat raporlarında Türk milliyetçilerinin zaman kaybetmeden Yunanlılara saldırmak için Ankara'daki Sovyet Büyükelçisi Aralov ve Fransız temsilci Yarbay Mougine tarafından sürekli kışkırtıldıkları iddia ediliyordu (Sonyel, 2008, s. 1653).

The Daily Herald gazetesine göre doğuda savaşın asıl nedeni petroldeki inanılmaz rekabetti. Bu nedenle Fransa, Türkiye'yi destekleme eğilimindeydi. Örneğin gazetenin 12 Ekim 1922 tarihli nüshasında *The Daily Herald* gazetesinin Paris temsilcisi George Slocombe'nin kaleme aldığı bir yazı dizisi başladı. Söz konusu yazıda Yakın Doğu'daki savaşın sadece Yunan ve Türkler arasında psikolojik nedenlerle başlamadığı, hatta bunun Hristiyan Batı ile Müslüman dünyası arasında olmadığı, savaşın Boğazların yeniden silahlandırılması için de yapılmadığı, “*her iki kör saldırganın*” arkasında petrolün cazibesinin ve oldukça soğuk ve son derece hesaplı

bir rekabetin varlığına dikkat çekiliyordu (Slocombe, 1922, 12 October, s. 4). Gazetenin 13 Ekim 1922 tarihli nüshasında da devam eden yazı dizisinde George Slocombe, Yunanlıların yanında İngiltere'nin yer aldığı, İngiltere'nin arkasında ise Sir Basil Zuharoff ve Shell Oil'in bulunduğu, Türklerin arkasında Fransa'nın ve Fransa'nın arkasında da Mr. Bedford ve Standard Oil'in bulunduğunu iddia ediyordu. Yazıda şu ifadeler oldukça dikkat çekiciydi:

“O halde Yakın Doğu, iki rakip milliyetçiliğin veya iki düşman dinin değil, iki kapitalist tröstün savaş alanıdır. Yunanlıların arkasında İngiltere var. İngiltere'nin arkasında Sir Basil Zaharof ve Shell Oil var. Türklerin arkasında Fransa, Fransa'nın arkasında Bay Bedford ve Standart Oil var.

Yunanlılar ve Türkler sadece gölgeler, Yunanlılar silahlı ama yenilmiş, Türkler ise silahlı ve muzaffer... Savaşlarında birbiri ardına savaş tehlikesiyle karşı karşıya olan gerçek savaşçılar, dünyanın rakip petrol krallarındır” (Slocombe, 1922, 12 October, s. 4).

Bu arada Anadolu'da Yunan ilerleyişi hususunda İngiltere ile Fransa arasında derin görüş ayrılıkları söz konusu idi. Bu durum İstanbul Hükümetinin Paris'teki Sulh Konferansı temsilcisi Nabi Bey tarafından İzzet Paşa'ya gönderilen bir yazıda açıkça dile getirilmekte idi. Yazıya göre, Yunanlıların İstanbul üzerine hareket etmeleri halinde misliyle mukabele edilmesi için İstanbul'da bulunan Fransız işgal kuvvetlerine emir verilmişti. Hatta İngilizler bunu uygun görmeseler bile Fransız askerleri verilen emri uygulamakta kararlılık göstereceklerdi (BOA, HR.SFR.4, 974/133, 001, 31 Temmuz 1922).

Mustafa Kemal Paşa, Ali Fethi Bey'in Müttefikler nezdinde diplomatik çabaları sonuç vermeyince harekete geçti. İngiliz istihbaratından gizli olarak 17 Ağustos 1922'de Ankara'dan gizlice ayrıldı. Karargah, Kocatepe'ye nakledildi ve 25 Ağustos'ta Mustafa Kemal Paşa tüm ulaşım ve haberleşme hatlarının kesilmesini emretti. Verilen taarruz emri üzerine 26 Ağustos 1922'de tüm savaş hatlarında genel taarruz başladı. Türkler ani saldırıyla Yunan kuvvetlerini felç ederek geri çekilmeye zorladı. Harekat başarılı oldu ve 27 Ağustos'ta Afyonkarahisar, Yunan işgalinden kurtarıldı. Aynı gün Afyonkarahisar'ın güneyinde konuşlanmış olan Yunan mevzileri yarıldı. 28 Ağustos tarihinden itibaren Yunan ordusu bozguna uğradı (Türkmen, 2010, s. 92-107).

Yunan kuvvetleri Büyük Taarruz'la birlikte yenilince Yunan kamuoyunun İngilizlerden beklentisi artmaya başladı. Atina'daki İngiliz temsilci Charles Bentinck tarafından Lord Curzon'a gönderilen 29 Ağustos tarihli gizli yazıda Lloyd George'nin 4 Ağustos tarihinde Avam kamarasında yapmış olduğu konuşmanın Yunanistan'da büyük bir heyecan uyandırdığından bahsederek Yunanlıların şimdi Lloyd George'un söylediklerini uygulamasını beklediklerini bildiriyordu. Yunanlılar, “İngiliz arslanı” sayesinde Kral Konstantin ile Kraliçe Sofiya'nın yakında Ayasofya'da imparator ve imparatoriçe olarak taç giyecekleri kehanetine inanıyordu (Sonyel, 2008, s. 1657). Ancak henüz savaş bitmeden İngiliz prestiji Yunanistan'da sarsılmaya başlamıştı. Zira Bentinck tarafından aynı gün Curzon'a gönderilen diğer bir gizli telgrafta İngiltere'ye güven noktasında zaafklar olduğu ifade edilerek Yunan basınının eğilimlerindeki değişim vurgulanıyordu. Bentinck'e göre Kemalist saldırı karşısında İngiliz hükümetinin buna çözüm bulmaması Yunan basınında huzursuzluğu artırmıştı. Zira şimdiye kadar Gunaris'e destek veren *Kathimerini* gazetesi İngiltere'ye ve Venedik Konferansına umut bağlamanın boşuna olduğunu; Yunanistan'ın kendisinin sorunun çözümü için çaba harcaması gerektiğini, Yunanlıların İstanbul'a yürümesinin şart olduğunu savunmuştu. Yunanistan'da yayımlanan diğer gazetelerde de bu fikir dillendiriliyordu. Yunan yazarlardan Kordatu'ya göre Yunanistan Başbakanı Dimitrios Gunaris, Mustafa Kemal Paşa'yı Atina'da, Sintigma (Anayasa) Meydanında asacağını söylüyordu (Sonyel, 2008, s. 1657).

Mustafa Kemal Paşa tarafından komuta edilen Türk ordusu 30 Ağustos'ta Yunan kuvvetlerini imha ederek takip harekâtını başlattı. Yunan yenilgisi İngiliz kabinesinde yankılanıyordu. İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold tarafından 4 Eylül'de Curzon'a

gönderilen gizli telgrafta Yunanistan'a duyulan sempatinin İngiltere'yi zor durumda bırakabileceği uyarısında bulundu. Söz konusu telgrafta şunlar ifade edilmekte idi:

“Bu felaket anlarında Yunanlılara yardımı düşünmemiz pek olumlu olabilir; ancak, onlara olan sempatimiz, onların büsbütün çökmesiyle bizi Yakın Doğu'da karşı karşıya bırakacağı tehlikeli duruma karşı kör etmemelidir. Şimdi kaçınılmaz olan Anadolu'nun ivedilikle boşaltılması, İstanbul ve Irak'ta bizi tehlikeli bir duruma koyacaktır. Yunanlılar, Anadolu'ya ek olarak Doğu Trakya'dan da çekilirse, Boğazlar'daki durumumuz tehlikeye girmiş olacaktır. Gelişmeler o denli süratle ilerliyor ki, İngiliz Hükümeti, Kemalistlerle aramızdaki dengeyi nasıl sürdüreceğini incelemelidir. Yunan ordusunun çökmesi, bizi, Kemalistlere büsbütün teslim olmaya sevkedebilir. Bunun tek çözümü, bağımsızca davranarak Gelibolu Yarımadasını işgal etmektir” (Sonyel, 2008, s. 1663).

Anlaşılan o ki İngiliz makamları Yunan yenilgisi nedeniyle en az hasarla bu işin içinden sıyrılmak istiyordu. Ancak bu pek mümkün olmadı. İngiltere, Türk zaferinin ardından Yakın Doğu'da ciddi bir prestij kaybına uğradı. Taarruzun ardından Türkler kutlama yaparlarken Yunan kuvvetlerinin yakmış yıkılmış olduğu köylerde kalan Rum kadınlar ellerini semaya açarak, İngiliz Başbakanı David Lloyd George'u “*Kako hrono nahis Yorgi (Sana lanet olsun Yorgi)*” sözleriyle lanetliyorlardı (Sonyel, 2008, s. 1669).

Büyük Taarruz'un kazanılmasının ardından 9 Eylül'de Türk ordusu İzmir'e girmiş ve Yunan kuvvetlerini tahliye etmeye başlamıştı. Ankara Hükümeti, İzmir ve havalisinde olay çıkmaması için özen gösterdi ve asayişin sağlanması için gerekli tedbirleri aldı. Ancak bu özene rağmen ufak çaplı olaylar zuhur etti. Eylül ayının ortalarına gelindiğinde Yunan kuvvetleri tamamen tahliye edilmişti.

Anadolu'da Rumlar Lloyd George'ye lanet okurken İngilizler İzmir'in boşaltılmasının ardından durumu toparlamak için Trakya ve Boğazların Türklerin eline geçmemesi amacıyla yeni bir politika belirlemişti. Yunanistan'ın İngilizler aracılığıyla yaptığı mütareke teklifi Lord Curzon tarafından müttefiklere ve Ankara'ya iletilmek istenmiyordu (BOA, HR.SFR.4, 975/16, 001, 3 Eylül 1922). Zira bu durum Ankara'nın elini kuvvetlendirebilirdi. Lord Curzon bu konuda Sir Horace Rumbold'un fikrini sorma gereği duydu. Rumbold 3 Eylül 1922'de Curzon'a gönderdiği cevapta Türklerle bir barış teklifinden yana olmadığını; “*Yunan ordusunu tam bir felaketten kurtarmak için Kemalistlere mütareke teklifi yapılırsa Kemalistlerin, kabul şartı olarak Doğu Trakya'nın boşaltılması dahil, bütün Misak-ı Milli'yi isteyeceklerini tahmin edebiliriz. Mütareke teklifi için Müttefikler müdahale ederlerse, Kemalistler, İstanbul'un Müttefik kuvvetler tarafından boşaltılmasını istemeğe tamamen ehildirler*” (Kürkçüoğlu, 1978, s. 238-239) cümleleriyle ifade etmişti.

Bu arada İngiliz basını da İngiltere'nin sarsılan prestijini toparlayabilmek için yazılar kaleme almakta idi. Bu dönemde *The Times* gazetesi ABD'nin İstanbul Büyükelçiliğini yapmış olan Henry Morgenthau ile 11 Eylül'de bir mülakat gerçekleştirmiş ve 12 Eylül'de bu mülakat gazetede yayımlanmıştı. Mülakatın konusu İzmir'in tekrar Türklerin eline geçmesinin tüm dünyadaki olası etkileri üzerine idi. Bu mülakat İngiliz kamuoyunu etkilemek amacıyla yapılmıştı. Çünkü mülakatta Türk tehlikesinin önlenmesi için İngiliz kamuoyunun hükümetine tam destek vermesi gerektiği vurgulanıyordu. Zira Türk tehlikesinin Avrupa'ya yayılmasını önlemenin tek çaresi bu olabilirdi. Morgenthau'ya göre Türklerin İzmir'i geri alması Türkiye'yi umulmadık ölçüde canlandırmıştı. Ancak bu cereyanın yarattığı tehdit ve tehlike zamanında fark edilip önlem alınmaz ise yeni bir felakete dönüşebilirdi. Bu felaketin ayrıntılarını veren Morgenthau'ya göre Türklerin hedeflerini belirleyen Misak-ı Milli nedeniyle Türkler İstanbul ve İzmir'i almakla tatmin olmayacaklardır. Bu zafer sonucunda geniş katliamlar ve yağmalar söz konusu olabilirdi. Türklerin elde ettiği bu zafer, sadece Fransız kolonileri ve İngiliz İmparatorluğundaki Araplar, Müslümanlar, Irak ve Suriye'de bulunan nüfus üzerinde değil aynı zamanda büyük harpte yenilmiş diğer devletler üzerinde de etkili olacaktır. İtilaf Devletleri, Türk ordularının Trakya'ya geçişine izin vermesi halinde bu durumda Türklerle doğrudan bir iletişim kurması için Bulgaristan da kışkırtılmış olacaktır. Çünkü Bulgaristan sadece yenilgi ve

savaş sonrası ödeyeceği savaş tazminatının değil aynı zamanda Ege'ye çıkamamanın acısını da çekmekte idi (Atnur, 2017, s. 358-359).

Lord Curzon ve Rambold'un görüşleri bu doğrultuda örtüşürken Lord Curzon bu işi daha fazla gizleyemeyeceğini anladı. Zira 4 Eylül'de Roma ve Paris'e Yunanistan'ın mütareke istediğini iletmek durumunda kaldı. Lord Curzon, İstanbul'daki üç müttefik kuvvet temsilcisinin bir araya gelerek Ankara'ya bir çağrıda bulunmasını da önermişti. Nihayet 6 Eylül'de Yunan Orduları Başkomandanı General Tricoupis'in Türkler tarafından esir edildiğinin duyulması üzerine Yunanistan'a bağlanan ümitler hepten ortadan kalktı. Sir Horace Rumbold, Fransa ve İtalya Yüksek Komiserleri ile iletişime geçerek Lord Curzon'un 4 Eylül'de müttefiklere bildirdiği esaslar çerçevesinde Ankara Hükümetine mütareke çağrısında bulunma kararını bildirdi. 7 Eylül'de mütareke çağrısı Ankara Hükümeti temsilcisi Hamit Bey'e iletildi (Kürkçüoğlu, 1978, s. 238-239).

2. Çanakkale Olayı (Çanak Krizi) ve İngiliz Prestijine Etkileri

Çanakkale olayı (Çanakkale krizi), 1922 yılının Eylül ayında Ankara Hükümeti ile İngiltere arasında seyreden ve İngiltere'nin prestijinin sorgulanmasına sebep olan önemli bir siyasi hadisedir. İngiliz idaresinin "Çanak krizi" olarak adlandırdığı süreç 10-30 Eylül 1922'de Çanakkale bölgesinde İngiliz kuvvetleri ile Türk kuvvetleri arasında gerçekleşen sıcak çatışmayı ifade etmektedir. Kriz İngiltere'de hükümet üyeleri arasında fikir ayrılıklarını ortaya çıkarmıştır. Ancak İngiliz kabinesi, Türk kuvvetlerinin saldırması halinde Çanakkale ve Boğazları savunmakta kararlılık göstermiştir. İngiltere bu süreçte özellikle müttefikleri ve dominyonları tarafından yalnız bırakılarak prestij kaybına uğramıştır (Çağlayan, 2017, s. 19).

Esasen İngiltere I. Dünya Savaşı sonrasında Yakın Doğu'yu şekillendirme çabaları çerçevesinde Batı Anadolu'yu Yunanistan'a vermeyi kendi çıkarları açısından uygun bulmuştu. Böylece Yunanlılar İngiliz desteğini de yanlarına alarak Büyük Helen Devleti'ni kurma fırsatını ele geçirmiş olacaktı. Yunan kuvvetleri 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etti ve bu tarihten sonra Batı Anadolu'da sistematik bir şekilde ilerledi. Ancak Türk tarafının Sakarya Savaşı'nda Yunan kuvvetlerine üstünlük sağlaması İngiltere'nin Yakın Doğu politikasına zarar verdi. Çünkü bu tarihlerden itibaren İtalya ve Fransa, İngiltere'ye verdiği desteği çekmeye başladı. Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesinden sonra Yunan kuvvetleri Batı Anadolu'dan temizlenince İngiltere'nin Yakın Doğu politikası iflas etti. İngiltere bu yenilginin ardından Yunan yanlısı politika izleyemeyeceği için stratejisini değiştirerek Akdeniz ve Boğazlar üzerindeki çıkarlarını korumak için Türklerin Çanakkale ve Boğazlar bölgesine ilerlemesini durdurmaya yönelik siyaset izledi (Çufalı, 1999, s. 801-802).

Büyük Taarruz'un ardından 9 Eylül 1922'de Yunan kuvvetlerinin Anadolu'dan tahliye edilmesi mücadeleyi farklı bir aşamaya getirdi. Anılan tarihten sonra Türk ordusu Yunanlılarla değil İngiltere ve müttefikleriyle karşı karşıya gelecekti. I. Dünya Harbi devam ederken Osmanlı topraklarını paylaşma projeleri savaş sonrasında özellikle Bolşevik İhtilali nedeniyle hatırı sayılır şekilde değişikliğe uğramıştı. Bu nedenle İngiltere, Boğazları kendi yönetimi altında tutma stratejisi izliyordu. Ancak İngiltere'nin bu siyaseti Fransa ve İtalya'nın muhalefetiyle karşılaştı. İtalya ve Fransa Çanakkale olayında İngilizleri, Türk Hükümeti ve orduları karşısında yalnız bıraktı (Çağlayan, 2017, s. 19).

Türk tarafı için İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılması savaşın tamamen bittiği anlamını taşııyordu. Zira İstanbul ve Doğu Trakya işgal altındaydı. Türk ordusu İzmir'in tahliyesinin ardından ilerleyişini devam ettirerek İstanbul ve Doğu Trakya'yı ele geçirmek için Çanakkale istikametinde kuzeye doğru İtilaf devletlerinin mevzilerine ilerlemeye başladı. Türk ordusu ile İngiliz kuvvetleri Çanakkale bölgesinde burun buruna geldi. İngilizler durum karşısında şaşkındı. Çünkü savaş şimdiye kadar onlardan uzaktı. Mustafa Kemal Paşa şimdi saldırarak olursa bizzat savaşmak durumunda kalacaklardı. Türk ordusunun Çanakkale'ye doğru yürümesi İngiltere'de olay yarattı. *The Times* gazetesi 4 Eylül'de Yunan ordusunun bir gerilemeye maruz kaldığını ancak bunun boyutlarının abartıldığını iddia ederken 5 Eylül tarihli

manşetlerinde bu tutum değişmişti. The Times “*Yunan Ordusunun Yenilgisi*” başlığını atmaya ve yanan İzmir fotoğraflarını sütunlarına taşımaya başlamıştı. İngilizler, İstanbul’u savunmak için savaşa girebilecekleri endişesini yaşıyorlardı. Bu durum şüphesiz onların hiç istemediği bir şeydi. Bu olay sonrasında İngilizler kendilerini bu şartların içine sokan hükümetten kurtulma eğilimi içine girdiler (Fromkin, 2016, s. 485-486).

İngiliz basını Çanakkale olayıyla ilgili gelişmeleri ve krizin çözümüne yönelik umutları sütunlarına taşıyordu. Örneğin Londra’da yayımlanan *Sunday Mirror* gazetesinin 1 Ekim 1922 tarihli nüshasında Çanakkale olayı ele alınmıştı. Söz konusu haberde, Çanakkale bölgesindeki askeri noktalarla ilgili ayrıntılı bilgiler verilirken kısa süre sonra Mustafa Kemal Paşa ile General Sir Charles Harington arasında gerçekleşmesi beklenen görüşmenin tüm çatışma tehlikesini ortadan kaldıracığına yönelik umutlar dillendiriliyordu. Gazetede henüz sonuçla ilgili herhangi bir açıklama yapılmadığı da düşülen notlar arasındaydı (Fraser, 1922, s. 3). Ancak İngiliz kamuoyu savaştan yana değildi. Hatta bununla ilgili Londra’da işçi grupları protesto gösterilerinde bulundu. Örneğin *Daily Herald* gazetesinin 21 Eylül 1922 tarihli nüshasında “*Birlikleri Çanak’tan Çekin*” başlıklı haberde Türklere karşı ortaya çıkan savaş tehlikesi nedeniyle işçilerin hükümete “*Artık Savaş Yok*” vurgusunu yapmak amacıyla 3000 Londra’lı erkek ve kadının 20 Eylül akşamı Kingsway Hall’a toplanarak savaşı kararlı bir şekilde protesto ettiği haberi verilmekte idi (Withdraw the Troops, 1922, s. 1).

İngiliz kamuoyu böyle düşünürken İngiliz liderlerin zihninde İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Doğu Trakya’nın elde tutulmasına yönelik planlar oluşturuluyordu. Zira bölge, dünya deniz ticareti açısından göz ardı edilemeyecek bir öneme sahipti. Lloyd George ve Winston Churchill bu konuda aynı düşünüyorlardı. Lloyd George “*Gelibolu Yarımadası’nın Türklerin eline geçmesine asla izin veremeyiz. Bu dünyamızın en önemli stratejik noktasıdır ve Boğazların kapatılması savaşı iki yıl uzatmıştır. Türklerin Gelibolu Yarımadası’na sahip olmaları akıl almayacak bir şeydir ve bunu önlemek için savaşmalıyız*” diyordu. Churchill ise Mustafa Kemal Paşa’ya karşı savaşmak için İngiltere’nin askeri gücünün artırılması gerektiğini ifade ediyor ve bu nedenle dominyonlardan ve Fransa’dan yardım talep edilmesini öneriyordu (Fromkin, 2016, s. 486-487). İngiltere bölgede sınırlı sayıda bulunan kuvvetlerini arttırmak için yeni müttefikler bulma çabası içerisine girdi. Bu sebepten Balkan devletlerinin kapısını çaldı ve dominyonlarından kuvvet talep etti. Ancak istediği sonucu alamayınca tekrar Fransa ve İtalya’nın kapısını çaldı. Bu süreçte müttefiklerini Türklere karşı savaşa ikna etmeye çalıştı. Ancak İngiltere müttefiklerinden bu konuda yeterli desteği alamayınca bu sefer Ankara Hükümetiyle anlaşma yolunu tercih edecekti (Çağlayan, 2017, s. 19).

Esasen İngiliz kabinesi Türkiye’deki tarafsız bölgenin savunulması için 15 Eylül 1922’de yardım talebini onayladı. Kabine durumun son derece ciddi olduğunu kamuoyuna duyurulması gerektiğini de bildirdi. Bunun üzerine Lloyd George ve Winston Churchill 16 Eylül akşamı bir basın bülteni hazırlayarak gazetelerde yayımladı. Bildiride İngiliz hükümetinin Türk tarafı ile bir konferans yapmak istediği ancak bu konferansın “*Türk silahının tehdidi altında*” toplanma imkânının olmadığı vurgulanıyordu. Güçsüz olan Müslüman Türkiye’nin, Müttefikleri büyük bir yenilgiye uğrattığının kabul edilmesi halinde Müslüman dünyasında olabilecekler konusunda korku dile getiriliyordu. Zira bu durum Müslümanların İngiliz sömürge yönetimini reddetmesi sonucunu doğurabilirdi. Bu sebeple Mustafa Kemal tehlikesini bertaraf etmek için İngiltere’nin ortak bir askeri harekâta başlamak kararında olduğu ve bunun için Fransa, İtalya ve İngiltere’nin dominyonlarıyla görüştüğü belirtiliyordu (Fromkin, 2016, s. 486-487).

Kamuoyuna duyurulan bu basın bülteni büyük bir tepki doğurdu. *Daily Mail* “*Bu Savaş Durdurun*” manşetini atıyordu. Bildiri, Müttefikler nezdinde de hoşnutsuzluğa sebep oldu. Çünkü İngiltere yardım talebini müttefikleriyle müzakere etmeden, basın yoluyla bir oldu bitti yapması diplomatik nezaketin sınırlarını aşmaktaydı. Fransız Başbakan Poincare, İngiliz Hükümetinin tutumunu eleştirdi ve İngiltere’nin Fransa adına konuşur gibi bir tavır içerisine girmesine tepki gösterdi. Hatta bu tepkinin bir sonucu olarak Boğazlar havalisinde bulunan

tarafsız bölgeden bazı birlikleri geri çekme emri verdi. Fransa'nın bu hamlesinden sonra İtalya da aynı şekilde davrandı. İngilizler, Mustafa Kemal'e yapacakları hamlede yalnız kalacaktı (Fromkin, 2016, s. 487). İngiltere, Çanak Krizinde Fransa ile bir dizi görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşmelerde Fransız Hükümetinden kuvvetlerini Boğaz'ın Çanakkale yakasından çekme niyetlerine ilişkin düşünceleri ve pozisyonları sorulmasına rağmen Fransız Hükümeti İngiliz yetkililere bu konuda teyit edici bir açıklama yapmadı (Who Bungled, 1922, s. 1-2).

İngiltere'nin ve Lloyd George'nin Çanakkale olayındaki tutumu General Townsend tarafından da sert bir dille eleştirilmişti. Dublin'de yayımlanan *The Freeman's Journal* adlı gazetenin 23 Ekim 1922 tarihli nüshasında "Yakın Savaşın Alevi" başlığıyla verilen haberde General Townsend'in Lloyd George'un Yakın Doğu politikasına sert eleştiriler getirdiği vurgulanmıştı. Yazıya göre General Sir Townsend, 6 Eylül'de Ankara'dan İngiltere'ye döndüğünde Lloyd George'a Kemal Paşa ve nazırları ile yaptığı uzun görüşmede Türk tarafının istediği onurlu sulh şartlarını içeren raporunu sunmuştu. Ancak Lloyd George bunu dikkate almayarak ateşle oynadı. İngiltere'nin korkunç bir savaşa sürüklenmemiş olması M. Poincare'nin ve İngiltere'nin Türkiye'deki yetkililerinin olay yerindeki akıllıca tavır ve ılımlı yaklaşımlarından kaynaklıydı. Zira Mustafa Kemal Paşa ve nazırları, Lloyd George'a rağmen İngiltere ile barış yapmak istediklerini söylüyorlardı (Near War's Flame, 1922, s. 5).

İngiliz basınında Fransa'nın tutumuna ilişkin haberler yer alıyordu. Kuzey İrlanda'nın Antrim şehrinde yayımlanan *Belfast News-Letters* adlı gazetenin 2 Ekim 1922 tarihli nüshasında Müttefikler arasında bir anlaşmazlığın söz konusu olduğu, hatta yalnızca Büyük Britanya'nın savaş riskini göze aldığı, Fransız kamuoyu ve hükümetinin tutumuna ilişkin Paris'ten gelen son haberler dikkate alındığında Fransa'nın Türklerle savaşa girme niyetinde olmadığı değerlendirildi (Public Notices, 1922, s. 4).

İngiltere, Büyük Taarruz sonrasında Fransa'nın tutumunu da sorgular durumdaydı. Zira I. Dünya Savaşı ile Türklere karşı elde etmiş olduğu üstünlüğün Fransa'nın tutumu nedeniyle tehlikeye girdiğine ilişkin kamuoyunda değerlendirmeler mevcuttu. Hatta yukarıda da ifade edildiği üzere Anadolu'daki hareketin istenilen başarıya ulaşmamasında Fransa'nın etkisi Sakarya Savaşı'ndan sonra İngiliz kamuoyunda tartışılır hale gelmişti. Bu sebepten Büyük Taarruz sonrasında İngiltere, Yakın Doğu'daki prestijini toparlamak için çaba harcadı. İngiliz kabinesinin İngiltere'nin prestijini artırmak için yaptığı çalışmalar İngiliz basınına da yansımıştı. Örneğin İngiltere'nin Lincolnshire şehrinde yayımlanan *Spalding Guardian* ve Hampshire'de yayımlanan *Hampshire Advertiser* adlı gazetelerde "Yüksek İngiliz Prestiji". başlığıyla yer alan yazıda I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'ye karşı kazanılan zaferin meyvelerinden bazılarının Fransa'nın tutumu nedeniyle tehlikeye girmeye başladığı, ancak İngiliz kabinesinin tutumunun bir sonucu olarak Büyük Britanya'nın prestijinin bugün Yakın Doğu'da daha yüksek olduğu iddia ediliyordu (High British Prestige, 1922, s. 5; High British Prestige, 1922, s. 7). Ancak Fransa'nın tutumuna daha objektif yaklaşan değerlendirmeler de söz konusuydu. Scotland Aberdeenshire'de yayımlanan *Aberdeen Press and Journal* adlı gazete 3 Ekim 1922'de "Fransa'nın Türk Elçisi" başlığı altında yayımladığı bir makalede, Sevr Antlaşmasının, Yakın Doğu sorununa asla gerçekten kalıcı bir çözüm getiremeyeceğine vurgu yaparak, Fransız Hükümeti dışişleri temsilcisi Henry Franklin-Bouillon Türkleri desteklemek için çok şey yapmış olsa da İngiliz karşıtı olmaktan çok uzak olduğu değerlendirilmekte idi (France's Envoy, 1922, s. 4).

İngiltere'nin meseleyi bir oldu bitti ile halletme çabası dominyonlarında da ciddi bir kırgınlık yarattı. Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda başbakanları kendilerine gönderilen telgrafi okumadan meselenin basına yansımalarını rencide edici bir durum olarak değerlendirmişlerdi. Kanada ve Avustralya asker gönderemeyeceklerini bildirdi. Dominyonların bu tepkisi Britanya için bir ihtilal niteliği taşıyordu. Zira İngiliz dominyonları ilk defa İngiltere'nin yanında savaşa girmeyi reddediyordu. Yeni Zelanda ve Newfoundland, İngiltere'nin teklifine olumlu yanıt verirken Afrika'daki dominyonlar sessizliğini koruyordu. Churchill, Türkiye'ye yapılacak askeri harekati düzenleyen komisyonun başına geçti. Maliye

Bakanı F. E. Smith de Türklere saldırı yanlısı politika izlenmesi noktasında Lloyd George ve Churchill'den yana tavır sergiliyordu. Zira Smith bunun bir prestij sorunu olduğunu düşünüyor, İngiltere'nin güç karşısında gerilediği izlenimi verdimen istemiyordu (Fromkin, 2016, s. 487).

Gelişmelerden İngiliz kamuoyu tedirgindi. Basın Çanakkale bölgesindeki sıcak gelişmeleri kamuoyuna duyuruyordu. Örneğin Londra'da yayımlanan Westminster Gazette "*Kabine ve Kriz*" başlığı altında yayımladığı bir haberde Çanak bölgesinde tehlikeli bir durumun mevcut olduğunu, orada Kemalist güçlerin İngiliz hatlarının tam karşısında konuşlandığını ve bölgedeki askeri hatlarda yer alan tellerin arkasından baktıklarını ifade etmekte idi (Cabinet and the Crisis, 1922, s. 1). Bu arada Londra'da yayımlanan *Daily News (London)* gazetesi ise Çanak bölgesinden çok sayıda fotoğrafı sütunlarına taşıyarak "*İngiliz Birlikleri Chanak'ta Kuşatıldı*" başlığı altında Yakın Doğu krizinde çok önemli bir rol oynayan Çanakkale kasabasına genel bir bakış altında bilgiler veriyordu. Söz konusu haberde ayrıca Türklerin artık tarafsız bölgenin neredeyse tamamını işgal ettiği bildiriliyordu (British Troops, 1922, s. 10).

Bu arada İngiltere'nin İstanbul'daki diplomatları Horace Rumbold ve Neville Henderson arasında müthiş bir trafik vardı. Kasım 1920'de Paris'teki görevi son bulan Henderson bilahare birinci sekreter olarak Türkiye'ye atanmıştı. O atandığında İngiltere Yüksek Komiseri olarak Horace Rumbold, İstanbul'da görevliydi. Henderson döneminin en önemli olayı İngiltere ve Türkiye arasında oldukça gerilim yaratan Çanakkale olayı idi. Zira bir yanda toprak özelemleri olan Yunanistan, diğer yanda Türkiye'deki yeni rejimin talepleri, Fransa ve İtalya'nın tutumu nedeniyle İngiliz diplomatlar ve askerler çoklu bir krizi yönetmek durumunda kalmıştı (Neville, 1998, s. 23-27).

Neville Henderson, Çanakkale olayı sonrasında diplomaside "*ju jitsu metodu*"nu uygulayarak "*aşırı güç yerine esnek teknikler kullanılarak rakibin yıpratılması*" ve sorunu İngiliz çıkarlarına en uygun bir biçimde çözme politikasını izledi (Neville, 1998, s. 23). Henderson, Mustafa Kemal Paşa'nın kuvvetlerinin Müttefik güçleri Çanakkale bölgesinde tehdit etmesi ve savaş ihtimali ortaya çıkmasıyla Rumbold'u uyarmaya başlamıştı. Henderson'un Rumbold'a gönderdiği yazıda "*Türk kılıcını sallıyor*" ifadesi dikkat çekiciydi. Türklerin ilerlemeye devam edeceklerinden emin olmadığını, İngiltere'nin askeri hareketinin karşı tarafta bir blöf izlemi yaratabileceğini çünkü İngiltere'nin herhangi bir askeri hazırlık içinde olmadığını dile getiriyordu. Öte yandan İngiliz diplomatik çevrelerinin Türk ordularının bu hamlesini blöf olarak değerlendirmekten geri durmadıklarını belirterek bu durumu eleştiriyordu. Henderson'un buradaki amacı İngiliz Hükümetinin niyetini açığa kavuşturmaktı. Zira Rumbold'a ilettiği bir mesajda "*başaramazsak beladan korkarım*" ifadesini kullanmıştı. Henderson bunun bir İngiliz blöfü olduğu izlenimi oluşturmaması için bölgeye 10.000 kişilik bir askeri birlik gönderilmesini de istemekte idi. Henderson, gerekirse güç kullanmaya hazır olunmasından yanaydı. Ancak İngiliz kamuoyu barışı o kadar çok istiyordu ki hükümet en ufak bir savaş riskini dahi göze alamadı. Henderson da buna ikna oldu ancak ona göre "*İngiltere savaşağını göstermiş olsaydı Türkler pes edecekti*". Öte yandan Türklerin ciddiye alınması gerektiğini de belirtiyordu. Çünkü onların içinde blöften fazlası vardı. İngiliz kabinesi, Mustafa Kemal'e ultimatom göndermek istediği zaman Çanakkale'ye saldırmanın tehlikeleri nedeniyle General Harington, bunu yapmakta isteksiz davrandı (Neville, 1998, s. 23-27).

Çanakkale bunalımının halledilmesi için diplomasi sürüyordu. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon müttefiklerle ortak bir strateji oluşturmak için Paris'e gitti. 20-23 Eylül 1922'de Fransa Başbakanı Raymond Poincare ve Sforza ile bir görüşme gerçekleştirdi. Toplantıda İngiliz tarafının Türk isteklerine direnç göstermesi Poincare'nin tahammül sınırlarını zorluyordu. Poincare ile Lord Curzon arasında derin bir görüş ayrılığı mevcuttu. Lord Curzon, Poincare'yi suçlamakta gecikmedi. Onu, Türklere, Edirne ve Trakya'yı vermek konusunda istekli olmakla itham ediyordu. Lord Curzon, Poincare'yi Türklere boyun eğmekle suçluyor, Doğu Trakya'dan başlayarak her şeye evet denilmesini doğru bulmadığını ifade ederek müttefik sorumluluklarını hatırlatıyordu. Ayrıca General Harington'un Çanakkale'yi terk etmek zorunda

kalması halinde bunun sorumluluğunun İngiltere'yi yalnız bırakan Fransa ve İtalya'da olacağını söylemesi ve onları korkaklıkla suçlaması Fransız Başbakanı öfkelenmişti. Poincare bu suçlamanın ardından öfkesine yenildi ve muhatabına bağırmaya başladı. Lord Curzon, Poincare'nin kendisine davranışını “*suçlu öğrencisini paylayan kızgın bir öğretmen gibi gürlledi durdu*” şeklinde ifade edecekti. Bu muameleye maruz kalan Lord Curzon toplantı odasını terk ederek ağlamaya başladı. İngiltere kaybeden taraf olmuştu (Sürmeli, 2015, s. 49-50).

İngiltere kaybettiği itibarına rağmen prestijinin sarsılmaması için de ilginç bir çıkış yolu bulunmuştu. Müttefik devletler yenilmiş gibi gösterilmeden yani bir anlamda durum kurtararak Mustafa Kemal'in isteklerinin yani İstanbul, Çanakkale ve Trakya'nın Türklere verilmesi isteğinin anlayışla karşılandığı ifade edilerek net bir yanıt verilmekten kaçınılacaktı. Bu bir teslimden ziyade bir anlaşma olarak sunulacak böylelikle müttefiklerin ve özellikle de İngilizlerin prestiji sarsılmadan mesele halledilmiş olacaktı. Bu arada İngiliz ve Türk kuvvetleri Çanakkale'de savaş durumuna gelmişti. İngiliz askerlerine kendilerine ateş açılmadığı sürece ateş açmamaları emri verilmişti. Türk ordusunun ilk kuvvetleri 23 Eylül'de İngiliz hatlarına yürümüştü. Türk tarafı da ateş açmadı ancak bulunduğu yerde inatla tutundu. Eylül sonuna doğru tarafsız bölge olarak nitelendirilen alanda 4.500 civarında Türk askerinin olduğu ifade ediliyordu. İngiliz istihbaratı 29 Eylül'de Mustafa Kemal'in ertesi gün saldırı planladığını bildirdi. Haber doğru değildi fakat İngiliz makamları buna inandı. Bu duyum üzerine İngiliz askeri yönetimi General Harington'a hitaben gönderdiği yazıda Mustafa Kemal'e ateş açma tehdidini içeren sert bir ultimatoma verilmesini emretti. Ancak Harington, bu ultimatoma İngiltere'yi savaşa sokma ihtimalini ortaya çıkarabileceği için vermedi. Tam tersi olarak Harington, Mustafa Kemal Paşa ile ateşkes antlaşmasına vararak krizi sona erdirdi. Esasen İngiltere, Türklerin ilerleyen zaman diliminde zaten ele geçirecekleri toprakların alınmasını geciktirerek prestijlerini kurtarma çabasına girmişlerdi. Ancak Mustafa Kemal Paşa hareketini durdurmadan Avrupa topraklarına sarkmaya çalışsaydı İngiltere için savaş kaçınılmaz olacaktı. Bu durumda Çanakkale olayında Mustafa Kemal'in ilerleyişini durdurdukları için İngiltere kendisini kazançlı bile görüyordu (Fromkin, 2016, s. 487-488). İngiliz basınında bu görüşü destekleyen yazılar vardı. Örnek vermek gerekirse Yorkshire'de yayımlanan *Sheffield Daily Telegraph* gazetesinin 12 Ocak 1922 tarihli nüshasında “*Avrupa'yı Savaştan Kurtardı*” başlıklı yazıda İngiltere'nin Türk-Yunan savaşını Avrupa'dan uzak tutmayı başararak Kemalistlere 1-0 üstünlük sağladığı, böylece olası katliamları önlemenin yanı sıra Türklerin tarafsız bölgelerden çekilmesini sağladığı ve böylece Türklerin Balkanlar ve Avrupa'ya sarkmasının engellenmiş olduğu savunuluyordu (Saved Europe, 1922, s. 7).

İngiliz tarafında krizin çözümünde çaba gösteren en önemli isimlerden birisi şüphesiz General Harington'du. Harington'un bu çabası İngiliz basını tarafından da takdir edilmekte idi. Örneğin Yorkshire'de yayımlanan *Halifax Evening Courier* gazetesinin 12 Ekim 1922 tarihli nüshasında “*General Harrington Türkleri Şaşırtdı*” başlıklı haberde İngiltere'nin savaş için kışkırtılmasına rağmen bunun General Harington'un tutumu sayesinde önlendiği vurgusu vardı. Yazıda İsmet Paşa'nın tatmin edici bir tavrının olmadığı belirtilerek General Harrington'un Pazartesi günü Türk tarafıyla çok açık bir konuşma yaparak Mustafa Kemal'in temsilcisine İngiltere'nin mümkün olan her şeyi yaptığını söylemesi kamuoyuna duyurulmakta idi (Gen. Harington, 1922, s. 6). General Harington'un krizi çözme çabası ve bunun karşılığında Türk liderlerin memnuniyeti İngiliz basınında yer buldu. Kuzey İrlanda'nın Londonderry şehrinde yayımlanan *Londonderry Sentinel* gazetesinin 26 Ekim 1922 tarihli nüshasında “*General Harrington Kazandı*” başlıklı haberde General Sir Charles Harington'un, Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'dan kendisine düşünceli tutumundan dolayı teşekkür eden ve varılan tatmin edici anlaşmadan duyduğu memnuniyeti belirten mektup aldığı haber verilmekte idi (General Harington's, 1922, s. 2).

İstanbul'da görevli İngiliz temsilci Henderson ise Çanakkale olayında, İngiltere'nin içinde bulunduğu durumdan ciddi rahatsızlık duydu. Zira İngiltere, Fransız ve İtalyan müttefikleri tarafından Çanakkale olayında kaderine terk edilmişti. Henderson bu krizden sonra

tüm ittifakların bir tuzak ve bir yanılsama olduğuna ikna oldu. Özellikle Fransa'ya karşı önyargısı daha da güçlendi. “Çanak Krizinin Zirvesinde” Poincare, İngiltere'yi yalnız bırakmış ve İngiliz Dışişlerinde kötü şöhrete kavuşmuştu. Öte yandan Çanakkale olayı, İngiliz diplomat Henderson'u şüpheli yapmıştı. Henderson bu tarihten sonra basının uluslararası alanda etkisini sorguladı ve Fransız basınının Fransa'nın mali çıkarlarını savunmaktan başka bir şey yapmadığına kanaat getirdi. Henderson'a göre Türk basını da bundan farklı değildi. 13 Şubat 1923'te İstanbul'dan Dışişleri Bakanlığında Oliphant'a gönderdiği bir makalede Türk basınına “çöp türünün tipik bir örneği” olarak nitelendiriyordu. Bu değerlendirmelerden anlaşıldığına göre Çanakkale olayından sonra özellikle Fransa'nın takındığı tavır sonrasında Henderson, “yabancı düşmanı” olmuştu (Neville, 1998, s. 23-27). Çanak Krizi sırasında Fransızların tutumu sadece Henderson'u çileden çıkarmamıştı. İngilizler, Fransa'nın kendilerine ihanet ettiği düşüncesinde idiler. Bu olaydan sonra İngiliz liderler, Fransa'ya şüpheli gözlerle bakmaya başladılar (Fromkin, 2016, s. 488-489).

Henderson, Türkleri de eleştiriyordu. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki Henderson'un Türk karşıtı olarak nitelendirilmesi yanıltıcı olabilir. Çünkü Henderson'un meslektaşı Andrew Ryan'ın belirttiğine göre; Rambold'un yokluğunda Henderson Yüksek Komiser Vekilliği yapmıştı (Kasım 1922-Temmuz 1923). Henderson dönemi hakkında değerlendirme yapmak gerektiğinde Türklere karşı mesafeli tutumu bu dönemin gerçeğini yansıtmamaktaydı. Zira Ryan, Türk çevrelerinde iki R'nin yani Rambold ve Ryan Türk karşıtı ve iki H yani Harington ve Henderson'un Türk yanlısı oldukları izlenimi hakimdi. Bu düşünce tamamen temelsiz değildi çünkü Henderson, Çanakkale olayı sonrasında Türk hükümetiyle ilişkilerini geliştirmişti. Ancak bir kenardan da çeşitli vesilelerle Türk hükümeti üzerinde baskı oluşturmaktan geri durmuyordu. Bu konuda şüphesiz Rambold'tan çok şey öğrenmişti (Neville, 1998, s. 23-27).

Çanakkale olayı, İngiliz diplomasisine çok şey öğretmişti. İngiliz diplomatlar bu olaydan çok dersler çıkardı. Zira çatışmadan başka çare olmayan bir anda sergilenen yaklaşımlarla felaketi önlemenin yolunun nasıl bulunduğu tartışıldı ve bundan sonraki krizlere felaketi önlemek için örnek teşkil etti. Çanakkale olayında 10.000 civarında askeri birliğin gelmesini söyleyen Henderson, Polonya Krizinde (1938-1939) barışı korumak için umutsuz bir mücadele içine girdi. Çünkü Henderson, Çanakkale olayında Rambold'un yumuşatıcı yaklaşımına hayran kalmıştı. Çanak Krizi ayrıca Henderson'a Britanya İmparatorluğunun güvenilirliği hakkında değerli bir ders öğretti. Zira 1922 Çanak savunması için İngiltere'nin “beyaz egemenlikleri” arasında sadece Yeni Zelanda asker göndermeye istekli olmuştu. Bu süreç Britanya'dan kopuşun başlangıcıydı. Zira bu dominyonlar 1930'lu yıllardan itibaren bağımsızlaşma sürecine başlayacaklardı. Henderson, Çanakkale olayında başka bir şeyin daha farkına vardı. Sonraki diplomatik faaliyetlerinde burada edindiği tecrübeyi samimiyetle uyguladı. Henderson, “rakibinizle pazarlık etmeye hazır olun, ancak kaba ve nahoş açıklamalardan, tehditlerden ve blöflerden kaçınınız” politikasını takip etti. Çanakkale'den başlamak üzere daha sonra getirildiği bütün görevlerde bu politika sarsılmaz bir tutarlılık gösterdi (Neville, 1998, s. 27-30).

İngiltere, Çanakkale olayı sırasında Türk kuvvetleriyle karşı karşıya gelmeyi tercih etmemişti. Bu kabulleniş İrlanda basınında da yankı buldu. Kuzey İrlanda'nın Antrim şehrinde yayımlanan *Ballymena Weekly Telegraph* gazetesinde yer alan ve “Yakın Doğu'da Savaş Tehlikesi” başlıklı haberde İngiliz Hükümetinin Rumlar ve Türkler arasındaki konumunun tarafsız olduğunu ancak iki büyük nesnel görüşü taşıdığını belirtiyordu. Bunlar Yunanlıların yenilgisini tanıma, İstanbul'u Türklere geri verme ve Doğu Trakya'yı eski haline getirme politikası idi (The Near East War, 1922, s. 5).

Yunan kuvvetlerinin Türk ordusu karşısında yenilmesi İngiliz prestijini sorgulatırken İngilizler mevcut durumu çoktan kabullenerek siyasi ve diplomatik şartları kendi lehlerinde çevirme çabası içerisine girmişlerdi. Bu meyanda Türklere masaya oturma kararının alınması kısmen toparlayıcı bir hamle olabilirdi. Böylece İngiliz prestiji de tekrar güçlendirilebilirdi. Nitekim Müttfiklerin Türklere masaya oturma kararı ile İngiliz prestijinin restore edildiği

değerlendirmeleri dahi söz konusu idi. Örneğin Bristol'de yayımlanan *Western Daily Press* gazetesi *Daily Telegraph* gazetesinde yayımlanan bir makaleye atıfta bulunarak “*Müttefikler Türklerle Buluşuyor*” başlığıyla bir yazı kaleme almıştı. Söz konusu yazının alt başlığında “*Prestij Restore Ediliyor*” yazısı oldukça dikkat çekiciydi. İngilizlerin, Yakın Doğu'daki bu eyleminin, savaşanlardan çok zarar görmüş olan güçlerin prestiji üzerinde en faydalı etkiye sahip olduğu vurgusu yapılmakta idi (Allies Meet Turks, 1922, s. 10).

İngiliz gazeteleri ne olursa olsun İngiliz prestijinin korunması gerektiğine vurgu yapıyordu. Örnek vermek gerekirse Scotland'da Midlothian şehrinde yayımlanan *Edinburgh Evening News* gazetesinin 12 Ekim 1922 tarihli nüshasında şu değerlendirmeler yapılmıştı; “*Bazı durumlarda barış ve savaş arasında bir bağlantı varmış gibi görünüyordu. Ancak sonunda İngiliz disiplini kazandı. Eleştirmenler ne derse desin, nihai mesele İngiliz prestijinin yükseltilmesidir. Türklerin açıkça son ana kadar pazarlık yapacağı belliydi*” ifadeleri dikkat çekiciydi (The Turks Sign, 1922, s. 4).

İngiltere'nin savaş durumundan çıkması İngiliz kamuoyunu rahatlatmıştı. Bu anlamda İngiltere'nin Galler bölgesinde yer alan Denbighshire şehrinde yayımlanan *North Wales Weekly News* gazetesinin 5 Ekim 1922 tarihli nüshasında “*Türkiye ve İngiltere*” başlığı altında yayımlanan bir yazıda “*Doğu ufkunda tehditkar bir şekilde asılı duran savaş bulutu bir nebze de olsa kalktı ve Anadolu'dan gelen son haberler Türk taleplerinin barışçıl bir şekilde çözülmesine işaret ediyor*” ifadeleri yer almakta idi (Turkey and England, 1922, s. 4).

3. Türk Zaferinin Uluslararası Yankıları ve İngiliz Prestiji

Türk zaferi uluslararası alanda büyük yankı buldu. Özellikle sömürü altında yaşayan topluluklar bu zaferden çok etkilendi. Zafer tam anlamıyla emperyalizmin yenilgisiydi ve sömürge altında yaşayan toplumlar için bağımsızlaşma yolunda yeni bir başlangıçtı. Asya ve Afrika'nın ezilen ulusları zaferi büyük bir coşkuyla karşıladı (Şimşir, 2015, s. 209). Sömürge halkları Mustafa Kemal Paşa'ya “*kurtarıcı*” gözüyle bakmaya başlamışlardı. Dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan Müslüman halklar bu zaferi “*İslam'ın Hristiyanlığa, Doğu'nun Batı'ya, Asya'nın Avrupa'ya ve Kemalist Türkiye'nin Emperyalist İngiltere'ye karşı kazanmış olduğu en yüce utku*” olarak kutlamıştı. Bu arada Müslümanlar arasında coşkulu gösteriler sırasında Mustafa Kemal'e “*İslam'ın Kahraman Çocuğu*”, “*İslam'ın Şampiyonu*”, “*Serdar-ı Namdar*” (Ulu Başkomutan), Hintçe “*Zindebat*” gibi adlar vermişlerdi. Afrika ve Hindistan'da Mustafa Kemal Paşa, kurtuluşun ve özgürlüğün simgesi olmuştu (Sonyel, 2008, s. 1670-1671; Şimşir, 1992, s.11-12; Ünal, 2009, s. 45-46).

Hindistan'ın Türk zaferine olan sempatisi İngiliz basınında da yankı buldu. Örnek vermek gerekirse Scotland Angus'ta yayımlanan *Dundee Evening Telegraph* gazetesinin 19 Ekim 1922 tarihli nüshasında “*Kemalistler İçin Uçaklar*” başlığıyla verilen haberde Delhi'nin Mustafa Kemal Paşa'yı tebrik eden ve Türk amaçlarına sempati duyan bir karar çıkardığını bildirmekte idi. Ayrıca Hint Hilafet Komitesi'nin Mustafa Kemal'e bir kılıç ve Ankara Hükümetine iki uçak hediye etmek için delegeler göndermeye karar verdiği de dile getirilmekte idi (Aeroplanes for Kemalists, 1922, s.1). Hindistan'daki Türk prestiji birçok İngiliz gazetesine konu olmuştu. İngiltere'nin Yorkshire şehrinde yayımlanan *Yorkshire Post and Leeds Intelligencer* gazetesinin 19 Ekim 1922 tarihli nüshasında “*Yakın Doğu*” başlığıyla yayımlanan yazıda da Hint Hilafet Hareketinin liderlerinin, zaferlerinin anısına Mustafa Kemal Paşa'ya bir kılıç ve Ulusal Hükümete iki uçak hediye etmek için Ankara'ya delegeler göndermeye karar verdikleri dile getirilmekte idi (The Near East, 1922, s. 6).

Hint Müslümanlarının Mustafa Kemal Paşa'ya sempatisi Pakistan'da da yankı buldu. Lahor'da yayımlanan *Civil and Military Gazette Lahor* adlı gazetenin 20 Ekim 1922 tarihli nüshasında “*Hindistan ve Ankara. Hilafet Komitesi cömert bir ruh hali içinde*” başlıklı haberde bugün, biri Mustafa Kemal Paşa'yı zaferinden dolayı tebrik eden ve ona Hintli Müslümanların sempati ve desteğini temin eden, diğeri ise Mustafa Kemal'e bir kılıç ve Ankara Hükümetine uçak hediyesi için karar alındığı ifade edilmekte idi (Indian and Angora, 1922, s. 4).

Türk zaferinden kıvanç duyanlar sadece Hint Müslümanları değildi. Bu zafer Balkanlar'da da büyük sevinç yarattı. Örneğin Saraybosna'da yayımlanan Hırvatistan Köylü Partisinin yayın organı *Hrvatska Sloga* adlı gazete 12 Eylül 1922 günlü sayısında şöyle diyordu; “*Tüm Dünya Mustafa Kemal'i, varlık savaşımı veren bir ulusun önderi (kahramanı) olarak görür... Kemal'in utkusunu kıvançla selamlarız, çünkü bu utku, gerçeğin kötülüğe karşı, yasanın yasadışıya karşı, ulusal ruhun emperyalizme ve zulme karşı zaferidir. Yunan yenilgisi, self-determinasyon ilkesini çiğnemiş olan bu ulusun (Yunanistan) cezasını ödemek zorunda kalacağını bir kez daha kanıtlamıştır*” (Sonyel, 2008, s. 1671).

Belgrat'taki muhalefet İslam Partisi'nin Başkanı Dr. Spaho'nun yayın organı *Nasa Pravda*, 16 Eylül 1922 günkü nüshasında şu ifadelerle yer vermişti; “*Kemal Paşa, Avrupa'nın tüm diplomasisi için çok güç olan bu sorunu çözümlenmiştir. Yunanlılar gizli bağlaşıklarını bir olup-bittiyile karşı karşıya bırakmıştır ve şimdi, İslam dünyasının kanlı düşmanları Hellas (Yunanistan)'la İngiltere Başbakanı Lloyd George'un bile tahmin edemedikleri koşulları onlara dikte etmektedir. Onlar, Türkiye'nin yüce kurtarıcısı önünde başlarını eğmek zorundadırlar*” (Sonyel, 2008, s. 1671). Görüldüğü gibi Yunan yenilgisi İngiliz prestijini hayli sarstı. Hristiyan azınlıkların kaderi de bu prestijin sarsılmasında etkiliydi. İngiltere İzmir'in alınmasından sonra Ankara'ya karşı sert bir tutum sergileyerek kaybettiği prestijini bir kısmını tekrar kazanmaya çalıştı. Ancak İngiltere'ye karşı nefret duyguları kök salmış durumdaydı (Şimşir, 2017, s. 103-104).

İngiliz basınında Türklerin başarısını Rus yardımına bağlayan gazeteler vardı. Örneğin İngiltere'nin Staffordshire şehrinde yayımlanan *Staffordshire Sentinel* adlı gazetenin 7 Ekim 1922 tarihli nüshasında “*Rusya Türklerin Arkasında*” başlıklı bir makale yer almakta idi. Söz konusu yazıda Ruslar, İngiltere'nin tanıdığı en ölümcül düşman olarak nitelendirilmişti. Yazının devamında Ankara, zamanın güçlü çekirdeği (A Cories powlent of the Times Angora) olarak tanımlanırken Ankara'nın “*Yunanistan veledini*” yenmeyi başardığı ifade edilmekte idi. Ancak bu başarının esas olarak Bolşevik Rusya'nın maddi ve manevi mirası sayesinde olduğu vurgulanmıştı (Russia Behind, 1922, s. 2).

İngiliz basınında Rusya ile İngiltere'nin birbirinden uzaklaşmasının Türkiye'nin işine yaradığı değerlendirilmesi de yer almakta idi. Örneğin İngiltere'nin Yorkshire şehrinde yayımlanan *Independent Saturday* adlı gazetenin 7 Ekim 1922 tarihli nüshasında, Rusya'nın İngiltere ile yabancılaşmasının her ikisi için de eşit derecede zararlı sonuçlar doğurduğu belirtilmekte idi. Yazıya göre, İngiliz-Rus yabancılaşmasının en önemli zararlarından birisi bir zamanlar çökmüş ve ortadan kalkmış olan “*emperyal Türkiye'nin*” yeniden dirilmesini sağlamasıydı (Our London Letter, 1922, s. 4).

Dünya basınında sadece Türkiye'nin prestiji konuşulmuyordu. Aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa'nın biyografisi de merak edilir olmuştu. İngiliz gazeteleri Mustafa Kemal'in kariyerini ve biyografisini ayrıntılı olarak vermeye ve hatta şaşırtıcı bir şekilde yükseldiğini ifade etmeye başlamışlardı. Örneğin İngiltere'nin Devon şehrinde yayımlanan *The Western Morning News* gazetesinin 3 Ekim 1922 tarihli nüshasında John Clayton tarafından kaleme alınan “*Kemal Paşa'nın muhteşem kariyeri*” başlıklı yazıda Mustafa Kemal Paşa'nın “*meteorik yükselme*” yaptığına vurgu vardı. Mustafa Kemal Paşa'nın, henüz 41 yaşında olmasına rağmen üst düzey birçok kişinin imrenebileceği bir askeri başarı elde ettiği, Jön Türk isyanı sırasında düşük rütbeli bir asker olduğu ifade edilerek askeri faaliyetlerinden ve kariyerinden ayrıntılı olarak bahsedilmekte idi (Clayton, 1922, s. 5).

Scotland Angus'ta yayımlanan *Dundee Courier* adlı gazetenin 4 Ekim 1922 tarihli nüshasında yer alan ve “*Kemal Pasha*” başlığını taşıyan yazıda ise Mustafa Kemal'den Türklerin askeri lideri olarak bahsedilmekte idi. Yazıda Türk liderin kariyerinin “*sıkıntılı zamanlarda gösterdiği karakter ve liyakat gücüyle bugünkü konumuna ulaştığına*” dikkat çekilmişti. Yazının devamında “*sadece bu şekilde soylu olmayan yoksul bir doğum böyle bir seviyeye yükselebilirdi*” ifadeleri yer almakta idi (Kemal Pasha, 1922, s. 4). Keza İngiltere'nin

Hampshire şehrinde yayımlanan *Hampshire Telegraph* adlı gazetenin 6 Ekim 1922 tarihli nüshasında “*Kemal Pasha*” başlığıyla yayımlanan haberde de Türk ordusu komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın yoksul bir aileden geldiğine vurgu yapılarak azimle bugünkü konumuna gelmiş bir asker olduğuna dikkat çekilmişti (Kemal Pasha, 1922, s.13).

Mustafa Kemal'in İngiltere'deki prestiji o kadar artmıştı ki İngiltere'nin giyim reklamlarına dahi konu olmaya başladı. Örneğin İngiltere'nin Northamptonshire şehrinde yayımlanan *Peterborough Standard* gazetesinin 6 Ekim 1922 tarihli nüshasında verilen bir reklam afişi yeni ürettiği paltoyu tanıtırken Mustafa Kemal Paşa'ya atıfta bulunmuştu. İlanda şu ifadeler yer almakta idi; “*Yeni pardösü. Sağlığınız her zaman öncelikli düşünceniz olmalıdır, çünkü uygun sıcaklık olmadan vücut başka komplikasyonlara yol açan titremelere maruz kalır. Tıpkı Mustafa Kemal'in Yunanlıları baskı altına aldığı gibi kışın sıkı bir pardösü de sizi sıcak tutacaktır. Muhteşem kumaş çeşitlerini arayın ve inceleyin ve pardösü fiyatlarınız için tercih ettiğinizi seçin*” (Mustapha, 1922, s. 6).

Sonuç

Britanya İmparatorluğu XX. yüzyıl başlarında Yakın Doğu'daki prestijini koruma ve artırma kaygısı içerisinde kararlar verdi. Çünkü Doğu'daki İngiliz egemenliğinin sürdürülmesi için prestij önemli faktörlerinden birisi olarak değerlendirilmekteydi. Prestijin korunması I. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında İngiliz politikasının tek belirleyicisi değildi. Ancak İngiltere'nin politikasını şekillendirmeye yardımcı oldu. I. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere, bir süper güç olarak Yakın Doğu'yu şekillendirirken “*Yunanistan'ı kucaklayan*” bir yaklaşım benimsedi. Amaç Yunanistan'ı İngilizlerin Yakın Doğu'daki amaçları için etkili bir şekilde kullanmaktı. Esasen Britanya için bu politika başlangıçtan itibaren bazı dezavantajlar içeriyordu. Zira Yakın Doğu'yu şekillendirirken İtalya ve Fransa'nın da memnun edilmesi şarttı. Ancak anılan coğrafya üzerinde bir dizi kriz vardı. Bu krizlerin çözümünde müttefiklerin zaman zaman yalnız hareket etmesi ve aralarındaki uyumu kaybetmeleri İngiltere'yi zor duruma sokuyor hatta prestij kaybına neden oluyordu. Bu anlamda Milli Mücadele döneminde İngiltere'nin prestij kaybına şüphesiz en önemli örnekler Sakarya Savaşı'nın ve Büyük Taarruz'un Türk ordusu tarafından kazanılmasıydı. Bu süreçte Türk Misak-ı Millisi, Yunan Megali İdeasına üstün geldi. Böylece İngiltere'nin Yunanistan'ı destekleyen politikası çöktü ve İngiltere müttefikleri nezdinde ve sömürgelerinde önemli bir prestij kaybına uğradı.

Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesinin ardından yaşanan Çanakkale olayı, İngiliz prestijini sarstığı gibi Türk-İngiliz ilişkilerinin kırılma noktasını da ortaya koydu. Zira İngilizler, Çanakkale ve Gelibolu girişiminde olduğu gibi Büyük Taarruz ve sonrasında yaşanan Çanakkale olayı sırasında da Türkiye'yi küçümseyen bir tavır içerisindeydi. İngilizler bütün stratejilerini ve diplomalarını prestijlerini korumak için yürütürken kendilerini Avrupa üstünlüğü ve Doğu'nun zayıflığı fikrinden alamıyorlardı. Bu eğilim ironik olarak İngiltere'nin prestij kaybetmesine de neden oldu. İngiltere, Türk zaferinin ardından Pan-İslamist bir ayaklanma korkusu yaşamaya başladı.

Türk zaferinin ardından İngiliz kamuoyu Churchill ve Lloyd George'u Türk karşıtı tutumları nedeniyle “*sorumsuz*” olarak görmeye başladı. Çanakkale olayında Lloyd George'un güttüğü politika İngiliz kamuoyunda ciddi eleştiriler aldı ve İngiltere'nin dominyonlarının bağlılığının sorgulanmasına sebep oldu. Büyük Taarruz, İngiliz sömürgesi altında yaşayan toplumlara da örnek teşkil eden bir utku oldu. Sömürge altında yaşayan Müslümanlar bu zaferi “*İslam'ın Hristiyanlığa, Doğu'nun Batı'ya, Asya'nın Avrupa'ya ve Kemalist Türkiye'nin Emperyalist İngiltere'ye karşı kazanmış olduğu en yüce utku*” olarak değerlendirdi. Büyük Zafer bu toplumların sömürgeci yönetimlerden kurtuluş umutlarını canlandırdı.

Büyük Taarruz'un kazanılması şüphesiz sadece askeri bir zafer değildi. Bu zafer aynı zamanda Müslüman dünyasının bir parçası olan Türkiye'nin uluslaşma sürecinde attığı önemli adımlardan biriydi. İngiltere prestijini korumaya yönelik politikalar takip ederken Türk yönetimini küçümseme, Yakın Doğu'yu şekillendirirken zaman zaman bireysel hareket etme,

sahadaki parametreleri ölçmek yerine kazanımlara odaklanma gibi hatalar yaptı. Bu hatalar İngiltere'nin Orta Doğu'daki askeri güç olarak itibarını önemli ölçüde azaltan bir yenilgiye katkıda bulundu.

Kaynakça

- Aeroplanes for Kemalists, (1922, 19 October). *Evening Telegraph*, 14.222, 1.
- Allies meet Turks, (1922, 4 October). *The Western Daily Press*, 129(20.066), 10.
- Atnur, İ. E. (2017). Henry Morgenthau ve onun Türk zaferi hakkındaki görüş ve endişeleri. T. F. Ertan ve K. Unat (Yay.Haz.), *Sakarya Meydan Muharebesi ve Haymana Uluslararası Sempozyumu*, içinde (ss 353-362), Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını.
- Aybars, E. (1990). Milli Mücadele'de İngiliz basını II-1920-1923 Sevr'den Lozan'a. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7(19), 45-74.
- BOA, A.DVNSNMH.d., 10/455, 29 Zilhicce 1241.
- BOA, DH.EUM.SSM, 42/44, 001, 25 Mayıs 1336.
- BOA, HR.SFR.4, 975/0001, 001, 8 Ağustos 1920.
- BOA, HR.SFR.4, 974/111, 001, 6 Temmuz 1922.
- BOA, HR.SFR.4, 974/133, 001, 31 Temmuz 1922.
- BOA, HR.SFR.4, 975/16, 001, 3 Eylül 1922.
- BOA, HR. SFR3, 10/76, 001, 9 Muharrem 1261.
- Boyar, E. (2014). Türk-İngiliz ilişkilerinde prestij faktörü (1923-1938), *Belleten*, LXXVIII (283), 1157-1194.
- British troops hemmed in at Chanak, (1922, 30 September). *Daily News (London)*, No:23880, p. 10.
- Cabinet and the crisis, (1922, 30 September). *The Westminster Gazette*, 9.119, 1
- Çağlayan, K. T. (2017). Çanak(Kale) krizi'nde İngiltere'nin askeri durumu. *Turkish Studies (Literature and History of Turkish or Turkic)*, 12(9), 19-34.
- Cengizer, A. (2015). Valentine Chirol'e gecikmiş bir cevap: İngiltere'nin propaganda savaşları, Çanakkale, Fitzmaurice ve diğerleri. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 13 (18), 195-218.
- Clayton, J. (1922, 3 October). The amazing career of Kemal Pasha. *The Western Morning News*, 19.519, 5.
- Çufalı, M. (1999). Çanakkale krizi ve Lloyd George'un iktidardan düşmesi: Eylül-Ekim 1922. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 15(45), Kasım, 801-820.
- Dockter, W. (2017). A great Turkish policy': Winston Churchill, the Ottoman Empire and the origins of the Dardanelles campaign. *The Journal Of the Historical Association History*, 102 (349), January, 68-91.
- France's envoy to the Turks, (1922, 3 October). *Aberdeen Press and Journal*, 21.144, 4.
- Fraser, L. (1922, 1 October). No need to fight. *Sunday Mirror*, 394, 3.
- French, D. (1987). The Dardanelles, Mecca and Kut: prestige as a factor in British Eastern strategy, 1914-1916. *War&Society*, 5(1), 45-61.
- Fromkin, D. (2016). *Barışa son veren barış modern Ortadoğu nasıl yaratıldı?* 6. Basım, İstanbul: Epsilon Yayınları.

- Gardner, N. (2015). British prestige and the Mesopotamia campaign, 1914-1916. *The Historian*, 77(2), 269-289.
- Gen. Harrington astonishes the Turks, (1922, 12 October). *The Halifax Daily Courier*, 11981, 6.
- General Harington's worn, (1922, 26 October). *The Londonderry Sentinel*, No: Yok, 2.
- High British prestige, (1922, 7 October). *Hampshire Advertiser*, C (6832), 7.
- High British prestige, (1922, 14 October). *Spalding Guardian*, 2184, 5.
- Indian and Angora. Khilafat Committee in generous mood, (1922, 20 October). *Civil and Military Gazette*, XLV(New Series 18240), 4.
- Kemal Pasha, (1922, 4 October). *The Courier*, 21.636, 4.
- Kemal Pasha, (1922, 6 October). *The Hampshire Telegraph*, 3847, 13.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1978). *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Mustapha, (1922, 6 October). *The Peterborough & Hunts Standard*, L (2615), 6.
- Near war's flame, (1922, 23 October). *The Freeman's Journal*, CLV, 5.
- Neville, P. E. J. (1998). *The diplomacy of Sir Nevile Henderson 1937-9* (Yayımlanmamış doktora tezi), The Open University Faculty of Arts.
- Our London letter. Government trading-the plot thickens-"tons of money", (1922, 7 October). *The Sheffield Independent*, 21.228, 4.
- Our prestige. (1922, 3 October). *The Daily Mail*, 11.547, 4.
- Poole, S. L. (1959). *Lord Stratford'un Türkiye hatıraları*. Çev. Can Yücel, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Public notices Turk tactics, (1922, 2 October). *Belfast News-Letters*, 33.488, 4.
- Russia behind the Turks, (1922, 7 October). *The Staffordshire Sentinel*, 18.097, 2.
- Saved Europe from war, (1922, 12 October). *Sheffield Daily Telegraph*, 20.979, 7.
- Slocombe, G. (1922, 12 October). The oil behind the war scare. secret history of the Anglo-Turk crisis-I. *Daily Herald*, 2.092 (New Series 1.099), 4.
- Slocombe, G. (1922, 13 October) The oil behind the war scare secret history of the Anglo-Turk crisis-II, The War in The Near East. *Daily Herald*, 2.093 (New Series 1.100), 1922, 4.
- Şahin, G. (2017). *İngiliz seyahatnamelerinde Osmanlı toplumu ve Türk imajı*. İstanbul: Gökkuşbuca Yayını.
- Şimşir, B (1992). *Atatürk ile yazışmalar 1920-1923*. Eskişehir: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Şimşir, B. (2015). *Doğunun kahramanı Atatürk*. 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi Yayını.
- Şimşir, B. (2017). *İlk dönem Türk diplomasisi üzerine incelemeler (1878-1946)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Sonyel, S. R. (2008). *Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*. 3, Ankara: TTK Yayını.
- Sürmeli, S. (2015). General Charles Harington'un 1920-1923 dönemi Türkiye raporu ve döneme dair raporla ilgili değerlendirmeler. *Atatürk Dergisi*, 5(4), s. 25-86.
- The end of a sham. (1921, 12 November) *The New Statesman*, XWIII(448), 157-159.
- The Franco-Turkish agreement. (1921, 5 November). *The New Statesman*, XWIII (447), 121-122.

- The Near East, (1922, 19 October). *Yorkshire Post and Leeds Intelligencer*, 23.496, 6.
- The Near East war danger, (1922, 21 October). *Ballymena Weekly Telegraph*, No: Yok, 5.
- The Turks sign, (1922, 12 October). *Edinburg Evening News*, 15456, 4.
- Turkey and England, (1922, 5 October). *The North Wales Weekly News*, 1855, 4.
- Türkmen, Z. (2010). Büyük taarruz harekâtı. G. Şahin (Ed.), *Atatürk ve Büyük Taarruz kahramanlarına armağan*, içinde (ss.79-148), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- Ünal, Y. (2009). *Ahmet Ferit Tek*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayını.
- Who bungled, (1922, 19 September). Early Beatty Going to France. *Pall Mall Gazette*, 17.878, 1-2.
- Withdraw the troops from Chanak, (1922, 21 September). *Daily Herald*, 2.074 (New Series 1.081), 1.

Ekler

Ek 1. 20 Ekim 1921 Ankara İtilâfnamesinin İngiltere'ye Hindistan ve Orta Doğu'da Ciddi Bir İtibar Kaybettirdiğine Dair Değerlendirmelerin İlk Sayfası

The end of a sham. (1921, 12 November) *The New Statesman*, XVIII(448), 157-159.

Ek 2. Büyük Taarruz Sonrasında İngiliz Prestijinin Sarsıldığına Dair The Daily Mail Gazetesinin Haberi

Our prestige. (1922, 3 October). *The Daily Mail*, 11.547, 4.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Yunan Başkomutanı Trikopis'in Esareti Üzerine

The Capture of the Greek Chief Commander Trikopis

Prof. Dr. Sadık SARISAMAN¹

Öz

Afyonkarahisar'dan çekilmek zorunda kalan Yunan 1.Yunan Kolordusu Komutanı General Trikopis Dumlupınar'da olduğunu düşündüğü General Franco kuvvetleri ile birleşerek burada yeni bir savunma hattı kurmak istedi. Fakat Türk ordusu Dumlupınar'da Aslıhanlar bölgesinde Yunan kuvvetlerini kuşatınca Trikopis, beraberindeki bir kısım kuvvetle Kızıлтаş vadisi üzerinden dağlık ve ormanlık alana girerek kurtulmaya çalıştı. O'nun bu defaki hedefi Franco ile Uşak'ta buluşmaktı. 1 Eylül'de Uşak Türk kuvvetlerinin eline geçince bu umudu da ortadan kalktı. Beraberindeki askerler yeterince beslenememişler ve dinlenememişlerdi. Askerleri arasında disiplinsiz davranışlar da başlamıştı. Aşağı Karacahisar Köyü'nün güneyinde 1155 rakımlı tepeye yerleşerek burada savunma tertibatı almaya başladı. Ancak askerler Türklerle savaşmak istemediler. Trikopis bunun üzerine bu hususu açıklayan bir metin hazırlatarak subaylardan imza aldı. Bu şartlarda teslim olmaya karar verdi. Teslim olacağı kişinin tümen komutanı rütbesinde olmasını özellikle istedi. 2 Eylül 1922 günü saat 18.15 civarında Türk ordusuna teslim oldu. Bu çalışmanın amacı Yunan Başkomutanı Trikopis'in esir alınışı ve esareti sürecini başta arşiv kaynakları olmak üzere, dönemin basını, hatıralar ve diğer kaynaklar ışığında bilimsel bir şekilde ele alınacaktır. Trikopis'i kimin esir aldığı, Esareti sürecinde başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere diğer Türk askeri yetkilileri ile olan diyalog ve ilişkileri, bütün yönleriyle esaret hayatı ortaya konulacaktır. Trikopis'in esaretini konu alan bilimsel bir çalışma mevcut değildir. Bu araştırma söz konusu boşluğu doldurmayı amaç edinmektedir. Araştırmada tarih metodolojisinin tasnif, tahlil, terkip, tenkit, yorumlama, kıyaslama vb. metotları yöntemlerinden yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Büyük Taarruz, Trikopis, Mustafa Kemal Paşa, Göğem, Uşak, esir

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Greek General Trikopis who was the First Greek Corps Commander that had to withdraw from Afyonkarahisar wanted to unite with the General Franco's forces, which he thought were in Dumlupınar, and to establish a new line of defence in this place. However, Trikopis tried to escape together with a part of accompanying forces by entering into a mountainous and forested area through Kızıлтаş valley when the Turkish army surrounded the Greek forces in the Aslıhanlar region in Dumlupınar. His aim this time was to meet with Franco in Uşak. When Uşak was captured by the Turkish forces on September 1, this hope of Trikopis also disappeared. The accompanying soldiers could not adequately nourish and rest. Undisciplined behaviours also began among his soldiers. He settled on the hill with an altitude of 1155 m on the south of Aşağı Karacahisar village and started to take defence measures. However, the soldiers did not want to fight against the Turks. Thereupon, Trikopis got a text explaining this case prepared and received the signatures of military officers. He decided to surrender under these circumstances. He specially wanted that the person to whom he would surrender was at the rank of division commander. He surrendered to the Turkish army on 2 September 1922 at around 18.15. The purpose of this study is to discuss the imprisonment and captivity process of Trikopis, the Greek Chief Commander, in the light of, primarily, archival resources, press of the period, memories, and other resources. The study will reveal who captured Trikopis, his dialogues and relations especially with Mustafa Kemal Pasha and other Turkish military officials during his captivity, and his life in captivity. There is no scientific study regarding the captivity of Trikopis. This research aspires to fill the mentioned gap. The research will use

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, ssadik@aku.edu.tr

Atf için (to cite): Sarısaman, S. (2022). Yunan Başkomutanı Trikopis'in esareti üzerine. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), 129-151.

the techniques of history methodology including the classification, analysis, composition, criticism, interpretation, and comparison methods.

Keywords: The Great Offensive, Trikopis, Mustafa Kemal Pasha, Gögem, Uşak, captive

Paper Type: Research

Giriş

Büyük Taarruz sonrasında 27 Ağustos 1922 tarihinde Afyonkarahisar'dan ayrılan General Trikopis'in amacı Dumlupınar'a gitmekti. Burada olduğunu düşündüğü General Franko kuvvetleri ile birleşerek yeni bir savunma hattı oluşturmak niyetindeydi. Ancak, Türk süvarisinin muhabere hatlarını kesmiş olması Trikopis'in büyük sıkıntılar yaşamasına yol açtı.

Diğer taraftan Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Yunan ordusunu kuşatarak imha etme planını uygulamaya koymuştu. Gelişmeleri yakından takip etmek amacıyla 30 Ağustos sabahı kendisi 1. Ordu bölgesine, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa da 2. Ordu bölgesine hareket etmişti. Yunan ordusu büyük oranda kuşatılıp imha edilirken Trikopis kıl payı kurtularak Kızıltaş deresi üzerinden Murat Dağlarına kaçmayı başarmıştı.

Trikopis'in amacı Dumlupınar'da bulunduğuna inandığı General Franko kuvvetleri ile buluşmaktı. Burada yeni bir savunma hattı oluşturmayı planlıyordu. Ancak, bu planı Türk ordusunun yakın takibi, sürekli tazyik ve taarruzları neticesinde uygulanamadı. Nihayetinde beyaz bayrak çekerek teslim olmak zorunda kaldı.

Bu makalede General Trikopis'in esaretine giden süreç adım adım incelenecektir. Esir alınması sonrasında Dadaylı Halit Bey'den başlayarak huzurlarına çıkarıldığı komutanlarla diyalogları ele alınacak ve değerlendirilecektir. Özellikle Uşak'ta Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna çıkarılması üzerinde durulacaktır. Mustafa Kemal Paşa'nın General Trikopis'e karşı davranışları ve diyalogları askeri ve tarihi açıdan etüt edilecektir.

Makalede bunların dışında Trikopis'i kimin esir aldığı meselesine açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Yine başka bir tartışma konusu olan Trikopis'in kılıcı meselesi üzerinde durulacaktır. Mevcut kaynaklar çerçevesinde Trikopis'in kılıcını Türk makamlarına teslim edip etmediği konusu ele alınacaktır.

1. Trikopis'in Dumlupınar'dan Gögem'e Kadar Gelişi ve Esir Edilmesi

Afyonkarahisar'dan çekilmek zorunda kalan Yunan 1. Kolordusu Komutanı Trikopis İhsaniye Döğer tarafında bulunan 2. Kolordu Komutanı General Diennis ile bağlantıya geçmeye çalıştı. Onunla birleşti. Birlikte hareket eden iki kolordunun komutanlığını daha kıdemli olması nedeniyle General Trikopis yapmaya başladı. Trikopis'in amacı Dumlupınar'a çekilerek o bölgede bulunduğuna inandığı General Franko ve Albay Plastaris kuvvetleri ile yeni bir müdafaa hattı tutmaktı.

Buna karşılık Türk ordusu Yunanlıların yeni bir savunma hattı oluşturmalarına imkân vermek istemiyordu. Türk kuvvetleri 27 Ağustos tarihinden itibaren Yunan kuvvetlerini planlı bir şekilde yakın takibe alarak sıkıştırmaya başladı. Bu yüzden Trikopis kuvvetleri geri çekilirlerken devamlı olarak artçı muharebeleri vermek zorunda kalıyorlardı.

General Trikopis kuvvetlerini sıkıntıya sokan en önemli hususlardan birisi haberleşmesinin kesilmiş olmasıydı. O'nun haberleşmesinin kesildiği tarih olarak 27 Ağustos akşamı (Parlak, 1983, s. 273), ve 28 Ağustos akşamı gösterilmektedir. Yunan Başkumandanlık Karargâhı ile son haberleşmesinin 28 Ağustos 1922 akşamı olduğunu kendisi ifade etmiştir

Bu arada Trikopis'in 28/29 Ağustos akşamı Plastiras Grubundan aldığı haber onun moralinin bir kat daha bozulmasına yol açtı. Albay Plastaris Efsun Taburu'ndan bir haberciyi General Trikopis'in karargâhına göndermiş ve mesajını ulaştırmıştı. Bu mesajda Plastiras Türk süvarilerinin büyük gruplar halinde Aslıhanlar batısında görüldüğünü ve hızla Uşak

istikametinde ilerlediğini bildiriyordu. Trikopis aldığı bu haberin ne anlama geldiğini biliyordu. O, “*en yakınlarımı dahi telaşlandırmamaya çalışarak sakinliğimi muhafaza etmeye çalıştım. Çember içine giriyorduk*” demiştir (Parlak, 1983, s. 270,271,273).

İlerleyen günlerde Trikopis kuvvetlerinde açlık da baş göstermiştir. Yunan askerleri 29/30 Ağustosun beri aç idiler, ormanlık alanlarda buldukları ot ile hayatlarını idame ettirmeye çalıştılar. Ayrıca yol üzerindeki sebze ve meyve tarlalarından yararlandılar (Yunan Başkomutanı, 1964, s. 522).

30 Ağustos Başkumandanlık Meydan Muharebesi sırasında Trikopis ve beraberindeki birlikler Türk ordusu tarafından kapatılamamış olan boşluktan yararlanarak Kızıldağ vadisi yoluyla dağlık alana sığınabildiler. 30/31 Ağustos 1922 gecesine 1.Kolordu Komutanı General Trikopis ve 2. Kolordu Komutanı General Diennis ve bu kolorduların karargâhları, 4, 5, 9, 12 ve 13.Tümenlerin bakiyeleri, kolorduların bağlı birliklerinden kalanlarıyla birlikte Kızıldağ vadisine girmişlerdi.

Bu birlikler 31 Ağustos günü Kızıldağ–Muratçayı vadilerinden düzensiz ve perişan bir halde birliklerinden habersiz üç yürüyüş koluna ayrılmış olarak geri çekilmeye devam ettiler. Öndeki kolu 30 Ağustos 1922 sabahı Aslıhanlar’da yenilgiye uğrayan 5.Tümen’in bakiyeleri oluşturuyordu. Bu kola Gordlikos komutasındaki 9.Tümen’e ait bir miktar er de katılmıştı. Bu kol Belova-Çukurviran-Murat vadisi yolu ile kayıplar vererek Gediz-Uşak şosesine varabildi.

Asıl kuvvetin öncüsü olan orta kol 4. ve 12.Tümen komutanları idaresinde 31 Ağustos günü Çukurviran’a kadar gelmiş, burada yolunu kaybederek güneye veya batıya gidecekleri yerde güneydoğuya dönerek Murat dağı kuzey yamaçlarında 31 Ağustos gününü ve gecesini yol aramakla geçirmişti. Büyük kısım olan üçüncü kolda ise 1. ve 2.Kolordu Komutanları ve 13.Tümen Komutanı bulunuyordu. 31 Ağustos 1922 günü saat 08.00’de Saraycık köyünün² güneyinde bir tepeye çıkan General Trikopis, tepeyi aşan yürüyüş kollarının harekâtına mani olmak için makineli tüfekle ateş açan Türk birliklerini gördü. Trikopis yanında bulunan 2.Kolordu Komutanı General Diennis’e yürüyüş kollarının geçişine kadar elindeki kuvvetlerle bu tepenin savunulması emrini verdi (TİH, 1995, s.34).

Bu arada Trikopis birlikleri kuzeye ya da güneye gitmeyi tercih etmek durumundaydılar. Onlar güneye Uşak istikametine ilerleyerek General Franko komutasındaki birliklere yardım etmeyi tercih ettiler. Yunan Müstakil Tümeni’nde 1. Dağ Bataryası komutanı olan Albay Ambelas bu kararın yanlış olduğunu bile bile uygulandığını dile getirmiştir. O, kuzeye gitmeleri gerekirken güneye yönelmelerinin yanlışlığına işaret ederek “*Cenub ordusu her taraftan Uşak’tan daha ötelere ricat etmiştir. Hâlbuki tümenimiz bu şehre ilerlemekle ziyade doğru sevk edilmekte idi. Fakat Uşak’a yürümek fikri harp meclisinde galip gelmişti. Bundaki amil, ihtiyaç halinde Türk orduları tarafından takip edilmekte olan cenub grubuna (Franko Grubu) yardım etmektir*” demiştir (Tutsak, 1995, s.307).

Bu arada Trikopis ile birleşerek yeni bir hat tutmak isteyen General Franko Kaplangı mevzilerini muhafaza etmeye çalıştı ise de başarılı olmadı. 31 Ağustos’ta Türk kuvvetlerinin şiddetli bir taarruzu neticesinde Yunan birlikleri bozguna uğradı. Bu durumda General Franko plan değiştirerek Trikopis ile 5. ve 9. Fırkalar kurtuluncaya kadar Uşak’ı elde tutmaya karar verdi. Bu yüzden kuvvetlerini Uşak’a doğru çekerek burada müdafaa yapmayı düşündü (Belen, 1970, s.75).

Bununla birlikte 31 Ağustos/ 1 Eylül gecesine yolunu kaybeden Trikopis kuvvetleri Murat Dağı’nın Belova boyun noktasına geldiler (Trikopis, 1967, s.98). Buna rağmen General Trikopis Kızıldağ üzerinden Uşak’a gitmeye karar vererek 31 Ağustos/1 Eylül 1922 gecesine Belova-Somaklı-Murat vadisi yoluyla birlikleriyle yürüyüşe devam etti. Yürüyüş kolu güneye doğru

² Saraycık Köyü, Altıntaş ilçesine bağlı olup Çukurören yolu üzerinde bulunur. Altıntaş Mahalleleri ve Köyleri (2022). <https://www.nufusune.com/altintas-mahalleleri-koyleri-kutahya>, ET. 11.04.2022; Çukurören Köyü, Gediz ilçesine bağlı bir köydür. Gediz Mahalleleri ve Köyleri (2022). <https://www.nufusune.com/gediz-mahalleleri-koyleri-kutahya>, ET. 11.04.2022.

dönerek Somaklı kuzeyindeki sırtlardan inerken vadinin kuzeyinde yer alan tepelerden piyade ve makineli tüfek ateşine maruz kaldı. Bunun üzerine Trikopis topçu ateşi ile yolu açtırdı. Birliklerin 1 Eylül 1922 günü saat 04.00'de "Çimli-Karacahisar-Mesudiye" istikametinde yürüyüşe geçmesine karar verildi (TİH, 1995, s.35).

Trikopis'in Karacahisar'dan Uşak'a doğru gitmek istediği haberi Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştı. O, bu kuvvetlerin ya imha edileceği ya da teslim olacağını değerlendirilmesinde bulundu (Gündüz,1973, s.163).

Artık General Trikopis'in hedefi Uşak'a doğru çekilmektir. Ancak 1 Eylül günü General Franko Kabaklar Muharebesini kaybederek Uşak batısına çekilmişti. Bu durum Trikopis'i daha da zor duruma düşürdü. General Franko'nun kuvveti Uşak'ta bir gün daha dayanabilseydi Murat Dağı'ndan Uşak'a doğru ilerleyen Trikopis ve emrindeki askerler esir olmaktan kurtulacaktı. Ancak General Franko'nun bir günlük direnişi sayesinde Gediz'den Uşak'a çekilmekte olan Yunan 5. Alayı ile 9. Tümeni Türkler'e esir olmaktan kurtuldu (Belen, 1970, s.79).

Öte yandan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa da Trikopis'in ve kaçan Yunan kuvvetlerinin esir edilmesine büyük önem veriyordu. O, 2 Eylül günü Uşak'a geldiğinde komutanlarla kısa bir durum değerlendirmesi yapmıştır. Buna göre Kızıldağ-Murat Deresi-Göğem çevresindeki düşmanın elde kalabilmiş son kuvveti ya teslim alınmalı ya da imha edilmeliydi. Başkumandan teslim almak hareketini yerinde yönetmek için bugün akşam saatlerinde Birinci Ordu karargâhına gitmeye karar verdi. Batı Cephesi Kumandanlığı karargâhının ise Uşak'ta kalmasını emretti (Parlak, 1983, s.263). Başkumandanın bu kararlılığının diğer komutanları da etkilediği muhakkaktır. Türk asker ve subayları için özellikle Yunan üst düzey subaylarını esir almak büyük bir onur ve gurur vesilesi haline geldi.

Trikopis ise kendisini ve askerlerini kurtarmak derdindeydi. Küçükler Köyü'nün³ kuzey sırtlarında 1/2 Eylül 1922 gecesini geçirdikten sonra 2 Eylül sabahı saat 04.00'de birlikleri güneye doğru yürüyüşe başlattı. Başlangıçta düzgün olan yürüyüş kolu biraz sonra erlerin yorgunluğu ve açlığı nedeniyle dağılmaya başladı. Zira askerler 29/30 Ağustostan beri aç idiler, ot yiyorlardı (Parlak, 1983, s.238). Bu şartlarda dağlık alanlarda ve patika yollarda uzun süren yorucu yolculuklar yapmışlardı (Yunan Başkomutanı, 1964, s. 522). 2 Eylül günü öğleye doğru Aşağı Karacahisar Köyünün kuzeyindeki Mingırap Köyü'ne ulaşıldı (Parlak, 1983, s.238).

Bu sıralarda Uşak'ın Türk kuvvetleri tarafından ele geçirildiğini öğrendi. Bütün planları alt üst olmuştu. Durum değerlendirmesi yaptığında ilk aldığı karar Karacahisar-Mesudiye istikametine yönelmek oldu (Trikopis, 1967, s.100). Birlikleri bu istikamette ilerlerken yeni gelişmelere göre pozisyon almaya karar verdi. O, bu durumu anılarında şöyle anlatmıştır. "Geceleyin 1155 rakımlı sırtlardaki patika ile Mesudiye'ye, oradan da Kabaklar üzerinden Salmanlara inmeye ve harekâtımı hadiselerin inkişafına bırakmaya karar verdim" (Yunan Başkomutanı, 1964, s. 522).

Bu sıralarda Türk ordusu tarafındaki gelişmeler ise şöyleydi; 23. Tümen Kumandanı Kaymakam (Yarbay) Ömer Halis Bey 2 Eylül 1922 günü vereceği büyük molaya uygun bir yer bulmak için Tümen Süvari Bölüğü'nün önüne düşerek çevrede bir araştırmaya çıkmıştı. Tümenin kolbaşında bulunan 69. Alay bu sıralarda yani saat 14.00'de Çarıkköy'e geldiğinde kuzeyde bulunan Mingırab (Çamyuva) Köyü'nün yandığını gördü

Tümen kumandanı bazı köylülerle askeri satın alma memurlarından Kosur Boğazında çok sayıda Yunan askeri bulunduğu, bunların rastladıkları köyleri ateşe verdikleri istihbaratını aldı. Bunun üzerine derhal kolbaşında bulunan 69. Alay'ı kuzeye Mingırap Köyü istikametine sevk etti. Tümen Süvari Bölüğünü de 69. Alayın emrine göndererek takibin aksamadan sürdürülmesi talimatını verdi. Ayrıca ileride bulunan 23. Tümen birlikleri ile geriden gelmekte

³ Küçükler Uşak ili Banaz İlçesine bağlı bir köydür. Küçükler, Banaz (2022). https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BC%C3%A7%C3%BCkler,_Banaz, E.T. 11.04.2022.

olan 5. Kafkas Tümeni'ni de durumdan haberdar etti. 5. Kafkas Tümeni'nin gereğini yapacağını düşünerek kendi birliklerini Uşak istikametinde yürüyüşe devam ettirdi (TİH, 1995, s.75).

Bu arada Uşak şosesi birçok kabile ve katarlarla dolu olduğundan yolların açılması için Derbent'te mola vermiş olan 5. Kafkas Tümeni de Karlık-Göğem yoluyla Akse istikametinde yürüyüşe geçmişti. Saat 16.00'da Karlık Köyü'ne (Parlak, 1983, s.235) yanaşan kolbaşı bir düşman tümeninin Murat Dağı'ndan Cumburdu (Ayrancı) Ovasına inip Elma Dağına doğru yürüdüğünü öğrenmişti. Bu arada saat 15.15'de yazılmış olan Tümen Süvari Bölük Komutanının raporu ulaştı. Raporda bir düşman kuvvetinin Murat Dağı'ndan inerek Mıngırıp ve Aşağı Karacahisar köylerine geldiği ve bu köyleri yaktığı ifade ediliyordu. Bölük komutanı o tarafa iki keşif kolu gönderdiğini, bölüğünü ise Göğem istikametine sevk edeceğini bildirdi. Saat 16.20'de tümen Karlık köyüne vardığında 69. Alay'dan bir subay düşmanın Mingarip'te olduğunu, alayın Çarıkköy kuzeyinde bulunduğunu söyledi. Bu arada 23. Tümen büyük kısmıyla Uşak'a girerken Kolordu'dan aldığı emir ile 69. Alay bölgesini 5. Kafkas Tümeni'ne bıraktı (TİH, 1995, s.77-78).

Diğer taraftan 5. Kafkas Tümeni Kumandanı Dadaylı Yarbay Halit (Akmansu) Bey düşmanın yürüyüş istikameti, kuvvet miktarı ve buldukları yer hakkında köylüleri kısaca sorguya tabi tuttuktan sonra şu tedbirleri aldı; Tümen süvari bölüğünü Kosur deresi tarafından Karacahisar Köyü istikametine keşfe gönderdi. Bölük Komutanı Ahmet Bey'e keşif raporlarını göndereceği yer ve diğer hususlarda direktifler verdi. 5. Tümen'e basit bir emniyet tertibatı aldirarak Göğem Köyü istikametinde harekete geçirildi. 9. Alaya ilerideki süvari bölüğünün hizasına kadar yaklaşması ve Karacahisar köyü güneyindeki tepeleri işgal etmesini emretti (Yunan Başkomutanı, 1964, s. 528).

Bu sırada 9. Alay Kepeztepe'de, 10. Alay Göğem Köyü'nün bir buçuk kilometre kuzeyindeki Bölmeliktepe gerisinde, 13. Alay da ihtiyatta bulunduruluyordu. Hücum taburu ilerideki 9. Alay'ın yanına gönderildi. Kepeztepe'de toplanan bu kuvvetlerin komutanlığına Yarbay Ali Rıza Bey memur edildi.

Halit Bey tümenin gözetleme yerini Bölmeliktepe'de kurdu. Dürbünle bizzat yaptığı gözetleme sırasında Elmadağı doğu eteğindeki Karacahisar köyünün yanmakta olduğunu, dağdan Kosur deresine uzanan bu köye hâkim sırt üzerinde düşman askerlerinin dolaştığını gördü.

Bu arada keşif maksadıyla ileri sürülen süvari bölüğü düşmanla temasa geçerek Karacahisar civarındaki sırtta yaya olarak muharebeye tutuşmuş silah sesleri duyulmaya başlanmıştı. Burada 10-12 bin civarında düşman kuvveti olduğu sanılıyordu. Halit Bey aldığı tedbirleri 4. Kolordu Komutanı Kemalettin Sami Paşa'ya bildirdi. Kemalettin Sami Paşa'dan gelen cevapta alınan tertiplerin uygun olduğu, sol yana yaklaşması emredildi (Yunan Başkomutanı, 1964, s. 529).

Bu sıralarda Trikopis cephesinde durum şöyleydi; Birlikler yürüyüş kolu düzeninde Aşağı Karacahisar köyünün güneyindeki tepeye ilerlemişti. 1155 rakımlı bu tepe (Parlak, 1983, s.237), Kapaklar mevziinin kuzey savunma merkeziydi. Saat 14.00'de yürüyüş durmuş ve emniyet düzeni alınmıştı. Erlere sırtlar üzerinde görünmemeleri tembih edildi (Trikupis, 1967, s.101). Trikopis hem dinlenmek hem de gündüzün çeşitli sürprizlerinden kurtulmak amacıyla bu tepeyi seçmişti (Parlak, 1995, s.238).

Saat 16.00'da güney tarafındaki nöbetçiler emniyet hattının bin metre ilerisinde süvari kollarının, 4 km ileride de piyade kollarının görüldüğünü haber vermişlerdi. Keşif yapmak üzere gönderilen 2. Grup kurmay subaylarından Binbaşı Ruvlais de bu haberi doğruladı. Trikopis 13.Tümen Komutanı Albay Kaybalis'e birliklerini savunma düzenine geçirmesini emretti. Biraz sonra Kaybalis, Trikopis'in yanına gelerek savaşmak üzere ilk hatta götürmek istediği askerlerin yeterli cephaneleri olmadığından cepheye gitmek istemediklerini ve boşuna telef olacaklarını söylediklerini bildirdi (Trikupis, 1967, s.101). Bu sırada uzaklardan yoğun top

sesleri duyuldu Albay Kaybalis, Trikopis'e yüksek sesle askerlerin de duyacağı şekilde girişilecek bir karşı harekâtın kendileri için hazin sonuçları olacağını bildirmiş, *"İnsanları boş yere yitirmenin bir anlamı yok komutanım"* demiştir (Parlak, 1983, s.237).

Kaybalis sözlerini bitirdikten hemen sonra borozancılardan biri, kimsenin emri olmaksızın ateşkes borusunu çaldı. Bunun üzerine ilk hattı işgal eden askerler, kendilerinden 600 metre mesafedeki Türk kuvvetlerine ilk kurşunlarını attıktan sonra yerlerini terk ettiler (Trikupis, 1967, s.101). Bu sıralarda Yunan ordusunda cephanesizlik da had safhaya ulaşmıştı. Tüfek başına on, top başına da birkaç mermi kalmıştı (Parlak, 1983, s.237).

Bu olay üzerine Trikopis sinirlenerek borozancıya doğru koştu. Ateşe başla borusunu çalmasını emretti. Borazancı bu emri yerine getirdi⁴. Ardından savunma hattına gitmek istemeyen bölüğün yanına koştu. Onların milli duygularına hitap ederek ikna etmeye çalıştı. Bölüğün başına geçerek kendisini takip etmelerini emretti. Fakat askerler mermileri olmadığını, amaçsız ve boş yere ölmek istemediklerini söyleyerek bu emre uymayı reddettiler

Yine başka küçük birliklerin komutanları da askerlerin Türklere karşı savaşmak istemediklerini bildirmişlerdi. Bazıları da başlangıçta işgal etmiş oldukları savunma mevkilerini terk etmişlerdi. Bir kısım asker ise kendilerini boş yere telef ettirmek isteyen subaylarını bağlayıp Türklere teslim edeceklerini söylemişlerdi.

Trikopis bu durumda son olarak 12. Tümen topçu komutanı Yarbay Manusos'u çağırarak Türklere üzerine top atışı yapılmasını emretmiştir. Fakat topçu ateşi gecikmiştir. Bu arada Türk piyade askerleri topçuların etrafını sarmıştı. Bu şartlarda Yunan topçuları Türk askerleriyle göğüs göğüse savaşmak cesaretini gösterememişler ve topları kullanmamışlardır (Trikupis, 1967, s.102).

Bu şartlarda Trikopis teslim olma kararını beraberindeki komutanlarla birlikte aldığını ifade etmiştir. General Diennis ve General Dimaras⁵ ile bir çalıışın altında yere serilmiş harita üzerinde yarım saat görüşme yaptığını, sonuçta teslim olmaktan başka çare kalmadığını kararına vardıklarını söylemiştir. O, birbiri ardına üç defa Türk kuşatma hattını kırmayı denediğini, başaramayınca teslim olmak zorunda kaldığını da belirterek, *"Bu kadar zaruri sebepler olmadan silahlarını bırakacak kumandana, evvela kendi birliklerinin karşı çıkacağını, her Yunan kumandanı bilir"* demiştir (Parlak, 1983, s.268). Ardından kılıcını yaveri Ksiros'a uzatmış ve kırılmasını temin etmiştir (30 Ağustos Hatıraları1955, s.55). Bilahare yaveri Binbaşı Ksiros'a en yakın Türk birliğinin kumandanını bularak teslim olacaklarını bildirmekle vazifelendirmiştir (Parlak, 1983, s.268).

Teslim olanlar olacak, olmayanlar gecenin karanlığından yararlanarak bu çemberden kurtulmaya çalışacaklardı. Silahlar Türklere eline geçmemesi için imha edilecekti. Trikopis ilerideki yıllarda bu kararını şöyle savunmuştur:

"Böyle korkunç bir durumda içim istemeyerek topların ve makineli tüfeklerin kırılıp dökülmesi emrini verdim. Ve bu yapıldı. Bundan sonra yakınimdaki subaylar bana askerlerin tavırları hakkında imzalı bildirimler verdiler. Ve sonunda Türk mızraklarının hemen hemen hatlarımıza ulaştıklarını adamlarımızın direnme olasılığı bulmadan öldürüleceklerini görünce teslim bayrağının kaldırılmasını kabul ettim" (Parlak, 1983, s.238). Trikopis *"Teslim olmayı şahsi hayatım için değil, müdafaa kudretini tamamen kaybetmiş ordu bakiyesini mahvolmaktan kurtarmak için kabul ettim"* demiştir (Parlak, 1983, s.275).

⁴ Bir başka anlatımda Tabancasını çektiği gibi öfkeyle borazancının yanına koşmuş ve elindeki silahı boynuna dayayarak borazancıyı kaptığı gibi kayalıklara savurmuştur. Fakat peyderpey başka noktalardan borazan sesleri duyulmuştur. Diğer borazancılar da "ateşkes" eslerini borazanlarıyla tekrarlayınca kolordu artıklarının güney hattını tutan birliklerinde bir dağılma olmuştu. Bkz. Parlak,1983, s.237.

⁵ Oysa Dimaras bu sırada Trikopis'in yanında değildir. General Dimaras 1 Eylül 1922 günü Oysu deresinde esir edilmiştir. TİH, 1995, s.46.

Bu şartlarda Trikopis kendi isteği ile teslim olmadığını belgelemek istemiştir. Subaylardan askerlerinin takındığı tavırlar hakkında imza almıştır (Trikupis, 1967, s. 102; Yunan Başkomutanı, 1964, s.529). Trikopis bu raporu bilahare soruşturması sırasında General Konstantinos Aenias Mazarakis'in başkanlığındaki Tahkik Komisyonu'na sunmuştur (Trikupis, 1967, s.102). O, savunmasında "*Türk süvarilerinin Yunan hatlarımıza yaklaşıp, mukavemet gösterdiğimiz takdirde askerlerin kesileceğini anlayınca beyaz bayrak çekmek mecburiyetinde kaldık*" demiştir (Trikupis, 1967, s.103).

Türk kaynaklarına göre ise Trikopis'in teslimi olma olayı şu şekilde cereyan etmiştir; Süvari bölüğünün Yunan kuvvetleriyle yaya muharebesine tutuştuğu, 9. Piyade Alayı'nın da Karacahisar sırtlarını işgale başladığı sırada Elmadağı üzerinden beyaz bir bayrak sallandığı görüldü. Bir müddet sonra süvari bölüğüne müracaat eden bir Yunan askeri 5.Tümen komutanının yanına getirildi. Türk Süvari Keşif Kolu komutanı ile birlikte gelen Yunan küçük zabiti General Trikopis'in teslim olmağa karar verdiğini, teslim alınmasının temini için kendisini sözcü olarak gönderdiğini ifade etmiştir. Tümen komutanı Yunanlı subaya Trikopis'in yanında kimler bulunduğunu, nerede ve ne kadar Yunan kuvveti olduğunu sormuştur. Verilen cevap Trikopis'ten başka 2. Yunan Kolordusu Komutanı bir general ile kurmayları, bir tümen komutanı ve 13. Yunan Tümenine mensup 6.000 kadar asker olduğunu şeklindedir.

5. Tümen Kumandanı Halit Bey bunun üzerine saat 18.30 civarında Yarbay Ali Rıza Bey'e ilgili emirleri tebliğ etti. Düşmanın durumunu, kuvvetini sözcünün getirdiği haberi bildirdi. Yunanlıları gidip derhal teslim almasını, silahlardan arındırılmalarını, askerlerin Zeep Köyü'nde muhafaza altına alınmasını, yaralıların Göğem Köyü'ndeki sıhhiye bölüğüne, generallerin de Tümen gözetleme yerine gönderilmesini istedi. Bu emrin infazına güneşin batmakta olduğu dakikalarda başlanmıştı (Yunan Başkomutanı, 1964, s.529-530).

Halit Bey kendi tümenine bağlı birlikler gelene kadar 69. Alayın mevzilerde kalmasını bildirdi. Ardından da saat 18.15'te 9.Alay Komutanına Göğem köyünün batısındaki sırtlarda tertiplenmesi emrini verdi. 9. Alay Komutanına sağını süvari bölüğüyle emniyete alarak Göğem doğrultusunda ilerlemesini, Kepeztepe'nin tutulup Karacahisar ile Kosur deresi istikametine keşif kollarının sürülmesini emretti. Bu alayı bir dağ bataryası ile de destekledi. İlaveten diğer yürüyüş gruplarını da Göğem istikametine yöneltti. 13. Alayla Hücum Taburunun ve sahra bataryalarının Kosur deresi batısına geçmelerini istedi (TİH, 1995, s.77-78).

Trikopis'in teslimi Türk kaynakları çerçevesinden bakıldığında şu şekilde gerçekleşmiştir; Karacahisar güney sırtlarındaki düşmanla süvarilerimiz ateş muharebesi yapıyorlardı. Bunu gören 69. Alay'ın 1. Tabur komutanı saat 17.50'de bir bölüğünü süvari keşif kolunun bulunduğu hatta sürdü. Bu hatta gelince köyün önündeki Zep deresi civarından dört Yunan subayı ve silâhsız 10 er ellerinde beyaz mendiller sallayarak geldiler. Tabur komutanına; "*Teslim olacaklarını, fakat tümen komutanlarının bir tümen komutanına teslim olmak istediklerini*" bildirdiler. Tabur Komutanı, Yüzbaşı Nihat (Ok) Bey; "*Tümen komutanının kendisi olduğunu, gelip teslim olmalarını*" söyleyerek subaylarından birisini Yunan komutanına gönderdi. 15 dakika sonra iki general ve 100 kadar karışık rütbedeki subay tabur komutanının yanına geldiler. Teslim olacak kuvvetlerin 1. ve 2. Kolordulara mensup 12.000 mevcudunda birlikler olduğunu ifade ettiler. Yunan generallerinin protokolle teslim olacaklarını söylediler. Tabur komutanı, protokolün geride imza edileceğini bildirerek tercümanları ile iki generali Tabur Emir Subayı Teğmen Sungurlu'lu Nuri ile Uşak'a 23. Tümene gönderdi

Fakat saat 19.30'da Kosur vadisini batıya geçerek kuzeye ilerlemekte olan 5. Kafkas Tümeni'ne bağlı 9. Alay Komutanı Yarbay Hopalı Ali Rıza Bey bunlara rastladı ve esir generalleri emir subayının elinden aldı (TİH, 1995, s.78-79). 2-3 Eylül gecesi takriben 23.30'da Süvari Bölük Komutanı Sivaslı Yüzbaşı Ahmet Bey esir generallerle maiyetindeki komutan ve subayları Göğem Köyü üzerinde Bölmelik Tepe'de bulunan 5. Kafkas Tümeni Komutanı Dadaylı Halit Bey'in yanına getirdi (Yunan Başkomutanı, 1964, s.530).

Bu olaydan sonra 69. Alay'ın 1. Taburu, sorumluluğunda bulunan bölgeyi 9. Alaya teslim etti. O zamana kadar gelip teslim olan 117 subay⁶, 600 er, 82 hayvanı beraberlerine alarak, alayına katılmak üzere Uşak'a gitti (TİH, 1995, s.78-79). "Yunan Egeden Nasıl Gitti" adlı esere göre Yüzbaşı Nihat Ok'a teslim olan Yunan birlikleri şu şekildedir; Birinci Kolordu Kumandanı Trikopis, 2. Kolordu Kumandanı Diennis beraberinde kolorduların karargâhları, sayıları 386'yı bulan her kademe ve derecede subay kadrosu ve 4.000'i aşkın er (Parlak, 1983, s. 262).

Görüldüğü üzere Trikopis ve beraberindeki askerler 2 Eylül akşamı saat 19.00'dan itibaren teslim olmaya başlamışlardır. 5. Kafkas Tümeni'nin 9. ve 13. Alayları ve Hücum Taburu Kosur vadisi batısında sabaha kadar esirleri toplamak, kabilelerini düzenlemekle meşgul olmuşlardır. Bu gece 5. Kafkas Tümeni karargâhı ve bağlı birlikleri Göğem köyünde gecelemişlerdir. 10. Alay Kosur deresi doğusunda Göğem köyü kuzey sırtlarında karargâh kurmuştur.

Alınan esirler arasında 1.Yunan Kolordusu Komutanı General Trikopis, 2. Yunan Kolordusu Komutanı General Diyennis, 13.Yunan Tümen Komutanı Albay Miryanidis, 2. Yunan Kolordusu Kurmay Başkanı Albay Yuvanis ve Albay Kalinablis vardı.3 Eylül sabahına kadar 69. Alay'ın 1. Taburu'nun götürdüğü esirlerden başka 391 subay ve 4385 er daha esir edilmişti. Ele geçirilen ganimet de 700 küsur hayvan, 5000 tüfek, 100 makineli tüfek, yüzlerce otomatik tüfek, 1 dağ topu ve 1000 sandık topçu cephanesiyle miktarı sayılamayan piyade cephanesi ve bomba idi (TİH, 1995, s.79).

Garp Cephesi Muharebe raporlarının birinde Trikopis ile birlikte 2. Kolordu Kumandanı General Diyennis, Kurmay Albay Yuvanis ile 120 subay ve 300 Yunanlı neferin esir edildiğini belirtirken başka bir raporda esir sayısı 4.000 olarak gösterilmiştir. Yunan kaynaklarında ise 300 subay ile 5.000'den fazla askerinin düştüğü zikredilmektedir (Belen, 1970, s.82).

Asım Gündüz ise 5. Tümen'in harp ceridesine göre yalnız 5. Tümen'in aldığı esir miktarını 391 subay, 4385 er olarak göstermiştir. Ayrıca 700'ün üzerinde hayvan, 1296 tüfek, 11 ağır makinalı, 50 hafif makinalı tüfek ile 4 top ve çok sayıda cephanenin ele geçirildiğini belirtmiştir (Gündüz, 1973, s.175).

2. Trikopis'i Kim Esir Aldı Tartışmaları Üzerine

Trikopis esir alındığında Yunan Başkomutanı idi. Yunan başkomutanını esir almış olmak Türk asker ve subayları için bir övünç kaynağı idi. Bu yüzden bilerek veya bilmeyerek Trikopis'i esir aldığını iddia eden çok sayıda asker ve subay ortaya çıktı.

Mustafa Kemal Paşa Nutuk adlı eserinde 30 Ağustos'ta gerçekleştirilen muharebe neticesinde Yunan kuvvetlerinin imha ve esir edildiğini, Yunan Başkomutanı Trikopis'in dahi esirler arasında olduğunu yazmıştır (Atatürk, 1997, s.449). Bu ifadelerden hareketle Mustafa Kemal Paşa'nın Trikopis'in Başkumandanlık Meydan Muharebesi sırasında esir alındığını söylediği yorumu yapılabilir.

Mustafa Kemal 4 Ekim 1922 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada da aynı konuya değinmiştir. O, Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nden sonra kaçarak kurtulmak imkânı bulamayan Yunan başkomutanı Trikopis'in kılıç artığı askerleri ile beraber teslim olacak adam aradığını, tesadüfen oralarda bulunan bir istihkâm mülazimine müracaat ettiğini, bu subayın atına binerek birkaç askerle beraber dereye inip savaş düzeninde bekleyen Yunan askerlerini teslim aldığını söylemiştir. Mustafa Kemal Paşa, Yunan generallerinin, subaylarının ve askerinin bu subayımızı selamlayarak teslim olduklarını da sözlerine eklemiştir (TBMM Zabıt Cerideleri, Devre. 1, C.23, İctima 112, 4.10.1922, s.271).

⁶ Aynı esrin 79. sahifesinde 100 subay olduğu belirtilmiştir. Bkz. TİH, 1995, s.79.

Görüldüğü üzere Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesine göre Trikopis'i bir istihkâm subayı teslim almıştır. O, istihkâm subayının adını vermemiştir. Ancak, Şefik Okday bu istihkâm subayının dayısı İsmail Hakkı Bey olduğunu iddia etmiştir. O, İsmail Hakkı Bey'den duyduklarını kaydetmiştir. Buna göre Trikopis'in birlikleri İzmir'e doğru kaçarken Uşak yakınlarındaki Elmadağ eteklerinde 16 Tümen'e teslim olmuşlardır. 16.Tümen Komutanı Aşir Bey istihkâm bölüğünde görev yapan İsmail Hakkı Bey'i Rumca bildiğinden dolayı general ve yanındakileri teslim almakla görevlendirmiştir. İsmail Hakkı Bey teslim alma işlemini gerçekleştirmiş, karargâh merkezine doğru giderlerken yolda karşılaştıkları ve rütbesi yüksek bir subay esirleri onlardan almış ve kendi birliğine dâhil ederek götürmüştür (Okday, 1988, s.121; İnan, 2011, s.134).

İstiklal Harbi adlı esere göre 16. Tümen 2 Eylül akşamı Hamidiye Hanı'ndadır. Burası Gediz'in 9 kilometre güneyinde olup Gögem'e uzaktır. Dolayısıyla İsmail Hakkı Bey'in esir aldığı Trikopis değildir, başka komutanlardır. Olayın heyecanı ile Trikopis'i esir aldıklarını zannetmişlerdir (TİH, 1995, s.87).

Öte yandan 16 Tümen'de görev yapan Celal Bey'in de Yunan subaylarını esir aldığı görülmektedir. Bu tümen 31 Ağustos/1 Eylül 1922 gecesini Saraycık'ta geçirmiştir. Tümen, 1 Eylül günü çok sayıda Yunan piyadesinin Belova yolu üzerinde olduğunu öğrenmiştir.

Bu arada 31 Ağustos günü Oysu'da Yunanlılardan ele geçen tam donatımlı bir sahra bataryasını korumak ve tümene getirmek üzere tümen İstihkâm Bölüğü Oysu'ya gönderilmiştir. Bu bölük yolda rastladığı Yunan erlerini de toplayarak Oysu'ya gelmiştir. Burada iken, saat 11.30'da, Murat Dağı tepeler hattı ile Kızıldağ deresi arasındaki ormanlık alanda saklanan Yunan kuvvetleri olduğu hakkında köylülerden istihbarat almıştır. Bu istihbarat üzerine Bölük Komutanı Üsteğmen Celâl, beraberinde götürdüğü üç mangayla bunları teslim almak için harekete geçmiştir. Oysu Köyü güneyindeki Büyütmen Deresi'nde sıkıştırdığı 4.Yunan Tümeni Komutanı General Dymaros (Dimaros), ve 12. Tümen Komutanı Albay Kalyiptus'la 60 subay, binden fazla er ve üç dağ topunu teslim alarak Oysu Köyü'ne getirmiştir. Esirler 4, 5 ve 12. Tümenlerdendi. Olaydan haberdar olan 16.Tümen Komutanı, esir Yunan komutanlarını yanına getirmek üzere kurmay subayını Oysu'ya göndermiştir. Bu subay yola çıkmışsa da 3. Kafkas Tümeni'nin 11. Alay Komutanı Yarbay Rahmi, muhafızların elinden esirleri aldığı için eli boş dönmek mecburiyetinde kalmıştır (TİH, 1995, s.46).

Trikopis'i esir aldığını iddia edenlerden birisi de Ahmet Çavuştur. Ahmet Çavuş birliği hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. O'nun anlatımına göre keşif için üç kişi Elmadağı'na tırmanmışlardır. Ahmet Çavuş'un yanında saatli, tetikli ve fitilli olmak üzere toplam 11 bomba bulunmaktadır. Karanlıkta tepenin boyun noktasına geldikleri zaman 5 – 10 Yunan subayının oturduklarını görmüştür. Derhal bombalardan birisini eline alarak “*davranmayın, teslim olun*” diye haykırmıştır. Bunun üzerine Yunan asker ve subayları ellerini kaldırmışlardır. Bu arada diğer arkadaşları da Ahmet Çavuş'un yanına gelmiştir. Ahmet Çavuş önünde duran Yunan subayının atını yularından yakalayarak çekmiştir.

Yunan subayları Ahmet Çavuş'a ne kadar kuvvetiniz var diye sormuşlardır. O, üç ordu ile etraflarını kuşattıklarını, teslim olmazlarsa ateş edecekleri cevabını vermiştir. Hangi kıtaya kumanda ettiğini sormuşlar o da alay komutanı olduğunu söylemiştir. Rütbesini sorduklarında “*başçavuş*” olduğunu söylemiştir. İlaveten Türk ordusunda onbaşidan Tümen kumandanı bulunduğunu belirtmiştir. Türkler esir aldıkları Yunan askerlerine peksimet, Yunanlılar da Türklere sigara ikram etmişlerdir. Bir süre sonra Yarbay Hüseyin Hüsnü Beyle tabur kumandanı Fuat Bey yanlarına gelmiştir.

Hüseyin Hüsnü Bey, esir subaylar içerisinde birisini, eliyle işaret ederek Ahmet Çavuş'a bu subayın kim olduğunu bilip bilmediğini sormuştur. O, da “*Ne bileyim. Elin düşmanı. Babamın oğlu değil ya*” cevabını vermiştir. Bu sırada Tabur Komutanı Fuat Bey'in gözleri fal taşı gibi açılmış “*Trikopis, Trikopis, Yunan Başkumandan*” diye haykırmıştır.

Yine onun ifadesine göre Trikopis'i Uşak'a kadar getirmişlerdir. Orada kendisine bir istiklâl madalyası yazılmıştır. Trikopis'in elbiselerini de Ahmet Çavuş'a hediye etmişlerdir. O, geçen seneye kadar bu kıyafetleri giydiği, artık eskidiği için evde muhafaza ettiği şeklinde bir açıklama da yapmıştır (30 Ağustos Hatıraları (1955, s.58-59).

Oysa Trikopis anılarında 5. Kafkas Tümeni Komutanı Halit Bey'in yanına götürüldüğünü belirtmektedir. Ahmet Çavuş Trikopis'i doğrudan Uşak'a getirdiğinden bahsetmektedir. Bu durumda onun esir aldığını ifade ettiği Yunanlı komutanın Trikopis olmadığı açıktır. Buna rağmen Türkiye'de Ahmet Çavuşu konu alan bir de film çekilmiştir. Bu film 1972 yapımıdır. Senaristliğini ve yönetmenliğini Semih Evin'in yaptığı filmde başrolü Aytekin Akkaya oynamıştır (Ahmet Çavuş 1972 Filmi, 2022).

14. Süvari Tümeni'nde subay olarak görev yapan Abdurrahman Özgen de Trikopis'i kendilerinin esir aldığını iddia etmiştir. Özgen 14. Süvari Tümeni'ne bağlı 54. Süvari Alayı'nın 1. Bölük komutanı idi (Özgen, ty, s.71). O, 31 Ağustos 1922 günü Murat dağlarının arasına dağılıp Uşak'a doğru kaçmaya çalışan Trikopis'i ele geçirildiklerini söylemiştir. O'nun anlatımına göre 14. Tümen Yelova gediğine yaptığı şiddetli hücumla düşmanı bozguna uğratmıştır. Tümen takip harekâtına devam etmiş, Yunan kuvvetleri Gediz vadisi yakınlarında küçük bir vadinin içerisinde sıkışıp kalmışlardır. Bu sırada tümen kumandanı da Özgen'in yanında bulunuyordu. Vadinin içindeki kalabalığın bir düşman karargâhı olduğu değerlendirmesi yapılmıştır.

Bununla birlikte Süvari Tümeni taarruza devam etmiştir. Bu arada iki Yunan atlısı ellerinde beyaz teslim bayrağıyla gelmişlerdir. Bunun üzerine Tümen kumandanı ateşkes emri vermiştir. Gelen iki Yunan subayı ellerinde Türkçe yazılı bir kâğıdı Tümen Kumandanına taktim etmişlerdir. Tümen Kumandanı bu yazıları okuduğu sırada şaşkınlık emareleri göstermiştir. Erkânı Harp Yüzbaşısı Tahsin Bey bunların kim olduğunu sorusunu yöneltince Tümen kumandanı "*General Trikopis ve erkânı*" cevabını vermiştir. 54. Alay Komutanı Yüzbaşı Tahsin Bey Tümen komutanına "*Paşam burası Avam kamarası değil. Protokol filan anlamayız. Hemen teslim olsunlar. Yoksa üzerlerine ateş açacağız*" deyince, Yunan subayları Türkçe konuşmaya başlamışlardır. Amaçlarının protokol imzalatmak olduğu anlaşmıştır.

Ardından tümen kumandanı Abdurrahman Özgen'e dönerek bölüğüyle derhal Yunan kuvvetlerini kuşatması emrini verdi. Diğer bölüklerin de teslim alma işlemini gerçekleştirmesini istedi. Bu operasyon ile 700-800 civarında Yunan askeri ele geçirildi. Esirler arasında General Trikopis, General Diyenis ve 1 Albay da bulunuyordu. Süvari takip harekâtına devam edeceğinden dolayı bilahare esirler Başkumandanlığa sevk edilmek üzere piyadelere teslim edilmiştir (Özgen, ty, s.111).

Bu tartışmaya Orkun dergisinde 1962 yılında yayınlanan bir yazısı ile Fethi Tevetoğlu da katılmıştır. Tevetoğlu "Milli Tarih ve Trikopis'i esir eden Dadaylı Halid Beg" başlıklı yazısında Trikopis'i esir alanın 5. Kafkas Tümeni Kumandanı Halit Bey olduğunu belirtmiştir (Tevetoğlu, 1962, s.4.). 1965 yılında Türk Yurdu dergisinde yer alan yazıda da Trikopis'i Dadaylı Halit Bey'in esir aldığı belirtilmiştir (Kantar, 1966, s.33-36).

Tahsin Ünal, 1972 yılında Türk Kültürü Dergisi'nde Ali Rıza Bey'in günlük hatıralarından hareketle Trikopis'i esir alanın Ali Rıza Bey olduğunu iddia etmiştir (Ünal, 1972, s.30-39). Eski Muharipler Derneği Afyon İl Başkanı Ömer Altınay, Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı'na müracaat ederek Trikopis'i esir edenin kim olduğunu öğrenmek istemiştir. Harp Tarihi Dairesi'nin 32.141 sayılı cevabi yazısına göre Trikopis ve maiyetini ilk teslim alan 69. Alay 1. Tabur Komutanı Yüzbaşı Nihat Bey'dir. İlk teslim edilen Tümen Kumandanı ise Dadaylı Halit Bey'dir. Yazıda Yüzbaşı Nihat'ın komuta ettiği taburun o sırada 5. Kafkas Tümeni emrinde bulunduğu da bildirilmiştir.

16. Tümen İstihkâm Bölük Komutanı Üsteğmen Celal (Sorguç)'un Trikopis'i teslim alması olayında bir isim yanlışlığı olduğu belirtilmiştir. 1 Eylül 1922 günü Oysu Köyü'nde

Yunan 4. Tümeni Komutanı General Dimaras, 12. Tümen Komutanı Albay Kalyopulus ile 50 subay ve 1.000 kadar erin bu tümen tarafından esir alındığı, olayın ilk heyecanı ile başlangıçta yanlışlıkla esir edilen generalin Trikopis zannedildiği ifade edilmiştir (Trikopis'i Kim Esir Aldı, 1966, s.216-217).

Bu tartışmalara Trikopis'i ilk esir alan 69. Tümen'in bağlı olduğu 23. Tümen Kurmay Başkanı Fahri Belen de katılmıştır. Belen 30 Ağustos 1962 tarihinde Milliyet gazetesinde yayınlanan yazısında Trikopis'i 5. Tümen'in esir aldığını ifade etmiştir. Trikopis'i ve ilk kafileyi 23. Tümen'in gönderdiği 69. Alayın esir aldığını, daha sonra 5. Tümen'in işe el koyarak teslim muamelesini tamamladığını yazmıştır. Belen, *"Bizim gönderdiğimiz alay 5. Tümen emrine girdikten sonra da sevk ve idaresinin mesuliyet ve şerefi o tümene aittir"* demiştir (Belen, 1962, s.5).

3. Esaretin İlk Saatleri

Trikopis ve beraberindekiler 2 Eylül Cumartesi gecesi saat 23.30'da 5. Kafkas Tümeni karargâhına getirilmişler ve Tümen Kumandanı Albay Halit Bey'e teslim edilmişlerdir. 5. Kafkas Tümeni Karargâhı Göğem Köyü kuzeyindeki Çakmaklıtepe'de (Bölmelitepe) bulunuyordu. Trikopis kendisi dışında General Diennis, General Dimaras ve 96 yüksek rütbeli subayın 5. Kafkas Tümeni 9. Alay Kumandanı Yarbey Ali Rıza Bey tarafından Albay Halit Bey'e teslim edildiklerini ifade etmiştir (Parlak, 1983, s. 238, 275).

General Trikopis Halit Bey'in çadırı karargâhına getirildiği zaman 5. Kafkas Fırkası Kumandanı son emirlerini veriyordu. Emir verme işini tamamladıktan sonra Trikopis'e *"hoş geldiniz"* dedi (Yunan Başkomutanı, 1964, s.515). Trikopis anılarında *"Teslim olduğumuz mevkiin haritadaki yerini, esaretimizin ilk gecesini nazik misafirperverliğinde geçirdiğimiz Beşinci Kafkas Tümeni Kumandanı Albay Halid Bey'den öğrendik"* demiştir (Parlak, 1983, s.275).

Bu arada esirlere ikramda bulunulması için Göğem Köyü'ne erzak temin etmek üzere gönderilen mekkari boş döndü. Köylüler Halit Bey için canlarını bile vermeye hazır olduklarını, ancak birkaç saat evveline kadar kendilerine zulüm eden, evlerini barklarını köylerini yakan Yunan subaylarına hiçbir yiyecek, hatta bir dilim ekmek veremeyeceklerini söylediler. Bunun üzerine Halit Bey misafirlerine karargâhta bulunan çay, zeytin ve ekmekten ikram etmek zorunda kaldı (Kantar, 1965, s.35).

Diğer taraftan 5. Kafkas Tümeni Komutanı Halit Bey, Trikopis ve beraberindekilerin karargâhına getirildiği bilgisini derhal bağlı bulunduğu 4. Kolordu Kumandanlığına bildirildi. Buradan da durum Uşak'a Başkumandanlık Karargâhına iletildi (Parlak, 1983, s.262).

Trikopis 2 Eylül'ü 3 Eylül'e bağlayan geceyi 5. Kolordu Karargâhının bulunduğu Çakmaklıtepe'de kendisi için hazırlanan bir çadırda geçirmiştir. Halit Bey, Trikopisle düzgün bir Fransızca ile konuşmuştur. Onu teselli ederek ikramlarda bulunmuş olup Türk misafirperverliği çerçevesinde davranmıştır (Parlak, 1983, s.275). Onlara kendi çadırında çay ve karavanasından yemek ikram etmiştir (Parlak, 1983, s.238).

Trikopis'i rencide etmemek için savaşa ve teslim olması meselesine değinmemeye gayret etmiştir. Trikopis, *"Bu misafirperverliği ve asaleti asla unutmam"* demiştir. Halit Bey'i yüzünde harbin izleri bulunan vakur ve ciddi bir Türk kumandanı şeklinde tasvir etmiştir (Parlak, 1983, s.275) Dadaylı Halit Bey sadece generallere değil diğer esir subay ve erlere de Türk misafirperverliği çerçevesinde davranmıştır. Yaralı ve hastaları Tümen sıhhiye bölümünde tedavi ettirmiş, ağır olanları köylerden toplattığı kağnılarla Uşak hastanesine göndermiştir (Parlak, 1983, s.239).

3 Eylül Pazar günü sabaha karşı şafak vakti Trikopis ve beraberindeki generaller ile albaylar Tümen süvari bölümünün eşliğinde Uşak'a doğru yola çıkarılmışlardır. Halit Bey, komutanları bizzat kendisi yolcu etmiştir. Uşak yolculuğu öncesi Trikopis'e bazı sorular

sormuştur. Bu soruları sorarken de esir generallerin haysiyetini zedelememeye gayret göstermiştir (Parlak, 1983, s.239,275)

Trikopis Uşak'a doğru yola çıkarken gördüğü manzarayı dehşet verici bulmuştur. Yanan köylere ve yol üzerinde henüz toplanamamış Türk ve Yunan ölülerine şahit olmuştur. Yunanlılar kadar olmamakla beraber Türk askerlerinin de cesedi ile karşılaştığını söylemiştir (Parlak, 1983, s.275). Trikopis bu manzaradan hareketle Uşak etrafından geriye çekilen Albay Dimitri Teotokis'in komutasındaki Müstakil Tümenle Türk öncüleri arasında kanlı çarpışmalar olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.

Diğer taraftan 5. Kafkas Tümeni Kumandanının emri doğrultusunda Trikopis ve beraberindekileri korumakla görevli Süvari Bölüğü subayları gerekli tedbirleri almışlar, meskûn yerlerde halkın kafiye yaklaşmasına izin verilmemiştir.

Bu arada Banaz'dan geçerken esirleri götüren kafiye ikram edilen evlerde pişmiş güzel kokulu çörekler ikram edilmiştir. Bu çörekleri bir tepsinin içinde getiren yaşlı Türk kadınına genç bir subay esir Yunan kumandanlarını işaret ederek "*Onlara da verelim mi*" diye sormuş, kadın "*Ne olsa misafirimiz...Elbette ikram edim*" demiştir (Parlak, 1983, s.275-276).

Kafile 3 Eylül günü öğleye doğru Uşak'a ulaşmıştır. Trikopis ve beraberindekiler önce 5. Kafkas tümeninin bağlı olduğu 4. Kolordu Kumandanı Kemalettin Sami Paşa'nın huzuruna çıkarıldılar. Kemalettin Sami Paşa'nın karargâhı tren istasyonundaki lojmanlardan birinde idi. 4. Kolordu Kumandanı Trikopis'e düzgün bir Fransızca ile Almanca mı yoksa Fransızca mı konuşmayı tercih edeceği sorusunu yöneltti. Trikopis Almanca konuşmak istediğini söyleyince sohbet Almanca gerçekleşti.

Ardından generaller 1. Ordu Komutanı Nurettin Paşa'nın karargâhına götürüldü. Ordu Karargâhı da en iyi korunmuş semt olan demiryolu güzergâhındaki istasyon müdürlerine ayrılmış bir lojmanda idi. Üst katı ev olarak kullanılan binada iki oda arasındaki duvar kaldırılmış, salon haline getirilmişti. Nurettin Paşa'nın sakalları ve diğer askerlerden farklı olmayan mütevazı giyimi Trikopis'in dikkatini çekmiştir. O, Nurettin Paşa'nın şimdiye kadar gördüğü Türk komutanların en yaşlısı olduğunu düşünmüştür. Nurettin Paşa da Kemalettin Sami Paşa gibi Trikopis'e Fransızca mı, Almanca mı konuşmak istediğini sormuştur. Onunla da Almanca konuşmuştur (Parlak, 1983, s.276).

Trikopis ve generaller Başkumandanlık karargâhına götürülmek üzere yola çıkarılmışlardır. Bu sırada Uşak sokakları kalabalık ve dükkânlar açıktı. Halk esir Yunan kumandanlarından haberdardı. İnsanlar kafilenin geçeceği yollarda iki sıra halinde sıralanmıştı. Kalabalık herhangi bir protestoda bulunmaksızın esir kafilesinin geçişini izledi. Trikopis ve beraberindeki esir Yunan komutanlar bakışları önde olduğu halde halkın önünden geçtiler.

Esirler Başkumandanlık ve Batı Cephesi Kumandanlığı karargâhlarının bulunduğu binaya getirildi. Bu bina 2 katlı olup Kaftancızade ailesine aitti (Atatürk ve Etnoğrafya Müzesi, 2022). Evin içi Yunan bayrağının renkleri olan mavi ve beyaz renklerle boyanmıştı (Gündüz, 1973, s.182). Trikopis bu binaya General Diennis ve General Dimaras ile birlikte getirildiklerini ifade eder⁷. Ancak Türk kaynakları sadece Trikopis ve Diennis'den bahsetmektedirler.

Esir generaller binaya getirildiklerinde önce Batı Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz'e takdim edilmişlerdir. Asım Paşa gelenleri ayakta karşılamıştır. Trikopis'in ifadesine göre Asım Bey, uzun boylu, nafiz bakışlı, seferi kıyafetli ve Prusya lehçesi konuşan bir kişidir. Her haliyle Prusya sisteminin başarılı bir takipçisi olduğu izlenimini vermektedir. Asım Paşa adeta azarlar gibi konuşarak Trikopis'e "*Siz benden sonra Almanya'da erkânı harp ihtisarı*

⁷ Trikopis anılarında bu binanın bahçe içerisinde diğer binalardan daha büyük ve 4 katlı olduğunu yazmaktadır. Oysa bina iki katlıdır. Geçen zaman içerisinde karıştırmış olmalıdır. Parlak, 1983, s.276.

yaptınız. Anadolu'da tatbik ettiğiniz zulüm ve haksızlıkları orada mı öğrenmişsiniz. Yoksa memleketinizde mi?" sorusunu yöneltti⁸.

Trikopis karşısına çıktığı Türk komutanlardan ilk defa menfi bir yaklaşım görüyordu, sapsarı kesilmişti (gündüz, 1973, s.182). Bu durumun savaşın kaçınılmaz sonuçlarından olduğuna değinmekle yetindi. Ardından Asım Gündüz kapıya doğru yönelerek "Sizleri başkumandanımız kabul edecek. Beni takip ediniz" dedi (Parlak, 1983, s.276).

Esir Başkumandan ve mahiyeti Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'dan önce Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın huzuruna çıkarılmıştır (Trikupis, 1967, s.103). İsmet Paşa bu hususa hatıralarında değinmiştir. O generallere iyi muamele etmiş, arkadaşa davranmıştır. Muharebenin safhaları hakkında konuşmuşlardır. General Trikopis ve Diennis'in dudaklarının şişmiş olması İsmet Paşa'nın dikkatini çekmiştir. Hatta onlar bu sebeple kendilerine ikram edilen çayı içmekte zorlanmışlardır. Batı Cephesi Komutanı ardından Yunan generallerini Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna çıkarmıştır (İnönü, 1985, s.292)

İsmet Paşa Trikopis'e Büyük Taarruzun ilk günü Yunan topçularının niçin ateşi çabuk kestiklerini sormuştur. Trikopis, Yunan bataryalarının tarassut noktalarının çok ileriye konulmuş olduğunu, Türk topçusunun buraları tahrip etmesi nedeni ile ilk saatten sonra toplarını kullanamadıkları, ateş edemez hale geldikleri cevabını vermiştir.

Trikopis, topçu gözetleme yerlerinin Türk topçusu tarafından imha edildiğini, buralardaki subay ve erlerin bir kısmının öldüğünü, telefon kablolarının koptuğunu, bu yüzden Yunan topçusunun ateş edemez hale geldiğini söylemiştir. İsmet Paşa, topçu tarassut mevkillerinin çok uzakta bulunmasının askerlik ilmi noktasından faydalarının ve zararlarını tartışılan bir konu olduğunu, Yunan ordusunun Büyük taarruz sırasında topçu gözetleme noktalarını uzakta tutmanın zararını gördüğünü belirtmiştir.

İsmet Paşa, Yunan ordusunun niçin Akşehir istikametinde taarruza geçirilmediği sorusunu da yöneltti. Trikopis Türk süvarisi Yunan ordusunun arkasına düştüğü için telaşa kapıldıkları cevabını verdi. İsmet Paşa, Trikopis'e muharebe sırasında diğer Yunan kuvvetlerinden yardım alıp alamadığını sordu. Trikopis, İşe yarar bir takviye kuvveti almadığını, yardıma gelen Yunan kuvvetlerinin geç kaldığını, az sayıda ve parça parça geldiklerini söyledi.

İsmet Paşa niçin böyle ağır bir yenilgi aldıklarını sorunca Trikopis, İhtiyat Kolordusu Komutanı General Diennis'i suçlayarak "Buna sorun, arkadaşım bana yardım etmedi" dedi. Bunun üzerine İsmet Paşa Diennis'e niçin yardım etmediği sorusunu yöneltti. Diennis, kendisinin de aynı şiddetle taarruza uğradığını, evvela kendi vaziyetini kurtarmaya çalıştığını, aldığı emir gereğince kendi mevzilerini savunma zorunluluğunun olduğunu, nitekim karşı taarruz ile kaybettiği mevzileri geri aldığını ve Türk taarruzunu püskürttüğünü söyledi (İnönü, 1985, s.293-294).

İsmet Paşa'nın ifadesine göre Diennis'in iki gün boyunca mücadele ederek geri atmayı başardığı kuvvet Salih Paşa komutasındaki bir tümen idi. Bu sırada Trikopis söze karışarak "Hakiki taarruz benim cephemde oluyor. Yardıma ihtiyacım var. Gel dedim, gelmedi" diye şikâyetle bulunmuştur.

İsmet Paşa ardından Trikopis'e niçin Eskişehir'e çekilmediği sorusunu yöneltti. O, Başkumandan Hacı Anesti'nin İzmir'e doğru çekilmek ve İzmir istikametini kapamak emrini yerine getirdiği cevabını verdi. İsmet Paşa "muharebe meydanındayız nasıl böyle yaparsınız" diyerek Trikopis'i eleştirmiştir. Trikopis, Başkumandan Hacı Anesti'den kesin emir aldığını,

⁸ Batı Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz anılarında Yunan ordusunun köy ve kasabaları yakması nedeniyle asabi olduğunu bu sebeple Trikopis'e "Sizleri muntazam askerlik ve insanlık kaideleri içinde harp eden bir nizam ordusunu n subayları diye mi, yoksa ahlak ve kanun dışı kanlı bir çetenin ferdleri olarak mı karşılamak lazım? Bunda tereddüt içindeyim" dediği dile getirilmiştir. Gündüz, 1973, s. s.181.

emre itaatsizlik yapamayacağı cevabını vermiştir (İnönü, 1985, s.294; Selek, 2020, s.1042-1044).

4. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın Huzuruna Çıkarılması

Başkumandan Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile birlikte 2 Eylül'de Uşak'taki karargâha geldi. Bu bina geçmişte Yunan bayraklarıyla donatılarak Kral Konstantin için de hazırlanmıştı. Ruşen Eşref Ünaydın "Atatürk'ü Özleyiş" adlı eserinde işgal zamanı Kral Konstantin de o konakta oturduğunu yazar (Ünaydın, 2001, s.127).

General Trikopis, General Diennis ve General Dimaras ile Uşakta Başkumandanlık Karargâhında Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna çıkarıldıklarını yazmıştır (Parlak, 1983, s.277). Türk kaynakları sadece Trikopis ve Diennis'den bahsederlerse de Trikopis üç generalin birlikte olduklarını ifade etmiştir. Bu durumda General Dimaras'ın da Başkumandanın huzuruna çıkarılıp çıkarılmadığı problemi ortaya çıkmaktadır. Esir edilen generallerden birisinin istisna tutulması akla yatkın gelmemektedir. Belki General Dimaras'ın hasta olması veya başka olağan dışı bir sebeple Başkumandanın huzuruna çıkarılmaması söz konusu olabilirse de buna dair de kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur.

Türk kaynaklarında Trikopis ve 2. Kolordu Kumandanı Diennis'in Nurettin Paşa ve Kemalettin Sami Paşa'nın arasında oldukları halde salona girdikleri yazılmıştır (Parlak, 1983, s.263). Bu seremonide doğal olarak dikkatler iki başkumandanın üzerinde toplanmıştır.

Salih Bozok da bu tarihi olaya şahit olmuştur. O, Trikopis'in Diennis adında bir kolordu komutanı ile beraber Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna çıkarıldığını, iyi Rumca bilen Faruk adında bir erkânıharp zabitanın tercümanlık yaptığını söylemiştir (Bozok, 2001, s.85-86).

Ruşen Eşref Ünaydın'ın ifadesine göre esir generaller Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna getirildiğinde onlar da o salonda bulunuyorlardı. Ruşen Eşref (Ünaydın), Halide Edip (Adıvar), Salih (Bozok), Mahmut (Soydan), Memduh, Muzaffer (Kılıç), Kurmay Yüzbaşı Şahap (Gürler) (Baş, 2019, s. 839-860), Cevdet Kerim ve hatırlayamadığı bazı kişiler yan sofaya sıkışmış kalmışlar, dışarı çıkamıyorlardı. İki başkumandanın karşılaştıkları bu tarihi ana onlar da şahitlik etmişlerdir. Esir generallerin sırtları onlara dönüktü. Başlarını merakla sarkıtıp salonda yaşananları izlemeye çalışıyorlardı (Parlak, 1983, s.265-266; Ünaydın,2001, s.127-128).

Bu karşılaşmaya şahit olan Halide Edip, Türk ve Yunan komutanların karakter tahlilini yapmıştır. O'nun gözlemlerine göre Türk komutanların üniformaları er üniformaları kadar sadedir. Buna karşılık Yunanlılar sırmalı üniformalar giymişlerdi. Türk komutanların sakini, Yunan komutanları asabi idiler. Fevzi Paşa Buda heykeli gibi ve hareketsiz duruyordu. İsmet Paşa öfkeli olmakla beraber bunu belli etmemeye çalışıyordu (Adıvar, ty, s.276).

Trikopis ise ilk defa Mustafa Kemal Paşa'yı üçüncü katta boydan boya kapalı balkonu olan büyük bir salonda gördüğünü ifade eder. Oysa bu bina sadece iki katlıdır. O'nun ilk izlenimi Mustafa Kemal Paşa'nın resimlerine nazaran yüzünün güneşten esmerleşmiş olduğudur (Parlak, 1983, s.277).

Esir generaller salona getirildiklerinde Fevzi ve İsmet Paşa'nın ortasında oturan Mustafa Kemal Paşa'yı askerce selamlamışlardır (Parlak, 1983, s.263). Trikopis'in anlatımına göre Mustafa Kemal Paşa, ilk anda odaya giren misafirlere hiç tepki vermeyerek görmezden gelmiştir. Kısa bir süre pencerenin yanına konulmuş büyük masanın üzerindeki haritayı incelemeye devam etmiştir. Sonra dudaklarında adeta bir tebessüm belirlediği halde başını kaldırarak gözlerini gelenlerin üzerinde dolaştırmıştır (Parlak, 1983, s.276). Ardından yerinden kalkarak sırayla generallerin elini sıkıştır ve oturacakları koltukları işaret etmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu sahnenin hâkim karakteri sıfatıyla galip bir pehlivan gibi Trikopis'in elini alalede bir el sıkışı müddetinden daha uzun tutmuştur. "Oturun general yorulmuş olacaksınız" demiştir. Bu arada Trikopis ve Diennis salona girdiğinde Fevzi Paşa ile İsmet Paşa eğilmişler,

fakat ellerini vermemişlerdir (Parlak, 1983, s.264). Halide Edib'in ifadesiyle esir generaller düşünceli ve ürkek bir tavırla koltuklara oturmuşlar ve başlarını önlerine eğmişlerdir (Parlak, 1983, s.263). Türk kaynakları Trikopis'in üzüntüden ve yorgunluktan dolayı bitkin ve benzinin solgun olduğunu da belirtirler (Ünaydın, 2001, s.128).

General Trikopis ise oturdukları koltukların rahat ve üzeri işlemeli olduğunu yazar. O, Mustafa Kemal Paşa'nın üzerinde mareşal ambleminden başka başkumandanlık mevki ve rütbesini anlatan hiçbir işaret olmadığını söyleyerek "*Her hali ile kibar, nazik, asil ve zarifti*" değerlendirmesinde bulunmuştur

Mustafa Kemal Paşa, Trikopis'e düzgün ve anlaşılır bir Fransızca ve cana yakın bir ses tonu ile ilk önce rahat edip etmediklerini sormuştur. Ardından ayaktaki yaverine sigara ikram etmesi için işaret vermiştir. Yaver sigara tabakasını misafirlere uzatarak sigara ihtiyaçlarını karşılamalarını temin etmiş, ardından Yunanca çay mı, kahve mi arzu ettiklerini sormuştur (Parlak, 1983, s.277). Komutanlar ikram edilen sigaraları ve getirilen kahveleri biri zafer sahibi, öteki esir ordu başkumandanı değil de nezaket ziyareti yapan iki asker havası içerisinde içmişlerdir (Parlak, 1983, s.264, 277).

İlk olarak Mustafa Kemal Paşa Trikopis'e Yunan Başkomutanı Hacı Anesti'nin kısa süre önce cepheyi denetleyip İzmir'e döndükten sonra gazetecilere verdiği demeçte dile getirdiği "*Mustafa Kemal mi? Fakat ben bu adda bir komutan tanımıyorum. Cephede hiçbir yerde rastlamıyorum*" sözüne hatırlatarak "*Bir haftadır savaş meydanındayım. Başkomutanınızı göremedim, nerededir?*" sorusunu yöneltti (Parlak, 1983, s.263).

Trikopis bu sözleri başı öne eğik vaziyette dinledi. Ardından kendisini 1. Kolordu kumandanı olarak tanıtan Trikopis'e (Vakit, 7 Eylül 1922, s. 2). seslenerek "*Atina sizi Hacı Anesti'nin yerine Yunan Ordusunun başkumandanlığına atadı. Haberleşmeniz kesildiği için emir bizim elimize geçti. Alın*" dedi (Parlak, 1983, s.263). Bu hususta Trikopis'e gönderilen yazılı emir süvarilerimiz tarafından esir edilen kuryenin üzerinden çıkmıştı (Gündüz, 1973, s. 115,161). General Trikopis de bu hususta benzer ifadeler kullanmıştır. Kralın emri ile Küçük Asya Yunan Orduları Başkumandanlığına getirildiğini rütbesini bir derece yükseltilecek Korgeneral olduğunu burada öğrendiğini yazmıştır (Parlak, 1983, s.277). Konuşma sırasında Trikopis Mustafa Kemal Paşa'nın gençliğine işaret ederek "*Ben sizin bu kadar genç olduğunuzu bilmiyordum general*" demiştir⁹.

Bir ara Mustafa Kemal Paşa, Trikopis'i ve 2. Kolordu Komutanı General Diennis'i masası üzerine serilmiş Yunan kuvvetlerini mavi, Türk kuvvetlerini kırmızı olarak işaretlemiş Kipert paftası önüne davet etti. Haritaya bakmalarını istedi. Trikopis haritaya baktığında Yunan kuvvetlerinin yerlerinin doğru olarak tespit edilmiş olduğunu gördü. Sadece Yunan Müstakil Tümeni'nin yeri yanlış gösterilmişti. Bu hatayı düzeltmeden birliklerin yerlerinin doğruluğunu tasdik etti. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın dudaklarında bir tebessüm belirdi. Bir şey söylemeden sakın bir tavırla generalleri koltuklarına gönderdi

Halide Edip'in ifadesiyle General Trikopis dertlerini bir profesyonele döken amatör gibi konuşuyordu. Yunan ordusunun kötü durumunu, Hacı Anesti'nin kusurlarını, durumunu anlamadan ordusuna verdiği emirlerden şikâyet ediyordu (Adivar, ty, s. 277).

Bundan sonra Trikopis ve Mustafa Kemal arasında savaşın kritiğine yönelik konuşmalar yapıldı. Mustafa Kemal Paşa Büyük taarruzu kastederek "*Pek mi habersiz oldu? Böyle bir şeyin geleceğini anlamadınız mı?*" diye sordu. Trikopis taarruz hazırlıklarının çok iyi gizlenmiş olduğunu, saldırı anına kadar fark edemediklerini itiraf etti (Parlak, 1983, s.265). Türk taarruzunun kendileri için tarih ve çap olarak büyük bir sürpriz olduğunu söyledi (Parlak, 1983,

⁹ Yine konuşmanın bir yerinde Trikopis Mustafa Kemal'in bir fotoğrafını Kavala'da İsmail Hakkı Bey'in evinde gördüğünü orada çok daha genç görüldüğünü söyledi. Aslında bu sıkıntılı sürecin onu da fiziken yıpratmış olduğuna işaret etmek istedi. Mustafa Kemal, "Eh ne yapmalı. O zamandan beri bizi biraz çalıştırdılar" cevabını verdi. Ünaydın, 2001, s.132.

s.2657).. General Trikopis Çobanlar üzerinden karşı taarruza geçmeyi düşündüğünü söyleyince Mustafa Kemal de ona nasıl mukabele edeceğini anlattı (Adıvar, ty, s. 277).

General Trikopis bir ucu Afyonkarahisar'da, öbür ucu Kütahya'da olan Türk ilerleyişini anide kesinleşerek süratle daraldığını, etraflarını git gide üçgen şeklinde kapadığını, nihayet üçgen darala darala kendilerini bir dağın eteğine doğru sürüklenmiş bulduklarını, bu yamaca dayanmak zorunda kaldıklarını söyledi. 30 Ağustos gününü kastederek o zamana kadar topları kullanırken öğleden sonra artık kullanamaz hale geldiklerini, tüfeklerle muharebeye devam ettiklerini söyledi. Nihayet tüfeklerin bile kullanılmadığı, süngü savaşının başladığı bir zamana geldiklerini, çevrelerinin süngü ile çevrildiğini, atını bile bulamadığını, ardından ormanlık alana girdiklerini söyledi. Trikopis Kızıltaş deresi istikametine yönelip savaş meydanından kaçışını böylece anlatmış oldu.

Bundan sonra Trikopis, Mustafa Kemal Paşa'ya bu savaşı nereden yönettiğini sordu. Başkumandan "*İşte tam o süngülerin parladığını söylediğin yerde, askerlerin yanında idim*" cevabını verdi.

Bu cevabı işiten Trikopis hayretten ve saygıdan ayağa kalkıp selamlayacak gibi yarı belinden yukarı doğru davranarak "*İşte harp böyle kazanılır. Yoksa 550 kilometre uzakta, durum gözle görülüp hükmü verilmeksizin bir harita üzerinde pergelle ölçülerek yattan idare edilmez... Edilir ama netice böyle olur*" dedi. Bütün bu konuşma sırasında General Diennis sadece önüne bakıyor ve sadece susuyordu (Ünaydın, 2001, s.129-132).

Yunan kuvvetlerinin muhabere kanalları Türk süvarisi tarafından kesildiği için birbirlerinden haberleri yoktu. Bunun dışında Yunan ordusundaki Venizilist ve Konstantinistler birbirleriyle mücadele halinde idi. Trikopis yenilginin Hacı Anestiyle Venizelistlerin, Kralcılarla Komünistlerin tutumlarından kaynaklandığını söyledi (Parlak, 1983, s.263). Bu sırada 2. Kolordu Komutanı Diennis, Trikopis'e karşı çıkmış ve tartışmaya başlamışlardı. Bu tartışma Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere orada bulunan bütün Türk komutanların şaşkınlığına yol açmıştır. Onların durumunu bir süre izleyen Mustafa Kemal Paşa işin iyice çığırından çıktığını görünce ikaz etmiş ve tartışmayı sonlandırmıştır (Adıvar, ty, s.277).

Salih Bozok'un ifadesine göre Trikopis ile General Diennis arasındaki tartışmanın Mustafa Kemal Paşa'nın Trikopis'e Afyon muharebesi sırasında niçin ihtiyat kuvvetlerini kullanmadıkları yönündeki sorusu üzerine başlamıştır. Trikopis Diennis'i göstererek emrini dinlemediğini belirtmiştir. Diennis ise Başkumandan Hacı Anesti'den emir beklediğini söylemiştir

Trikopis neden zamanında geri çekilmedikleri sorusuna da yeterli yolların bulunmamasını sebep olarak gösterdi. İki telsizleri olduğunu, bunlardan birisinin muharebeden önce bozularak İzmir'e onarım için gönderildiğini, diğerinin de Türk topçusu tarafından tahrip edildiğini ifade etti

Trikopis "*beni yaverlerim dahi bırakarak yanımdan kaçtılar. Ben intihar etmeliydim*" deyince Mustafa Kemal Paşa İsmet Paşa'ya hitaben "*Kumandanlar yorgundur. Kendilerinin istirahatlerini temin buyurunuz*" deyip ayağa kalktı. Bunun üzerine İsmet Paşa ile birlikte Yunan kumandanları da ayağa kalkarak Türk Başkumandanını başlarıyla selamladılar (Bozok, 2001, s.86).

Trikopis yeniden elini uzatınca, Mustafa Kemal Paşa teselli anlamında uzunca müddet elini tutarak dedi ki "*Harp bir talih oyunudur general. Bazen en mahiri de yenilir. Siz vazifenizi yaptınız. Mesuliyet talihten geliyor, müteessir olmayınız*" (Adıvar, ty, s.278). Salih Bozok'un anlatımına göre ise Mustafa Kemal Paşa Trikopis'e vazifesini yaptığına dair vicdanı rahat ise müsterih olmasını, tarihte en büyük kumandanların bile esir düştüklerini, Napolyon'u örnek gösterebileceğini söylemiştir (Bozok, 2001, s.86).

Ardından Trikopis'e "Sizin için bir şey yapabilir miyim" diye sordu (Adivar, ty, s.277-278). Trikopis İstanbul'da bulunan eşine kendisinin hayatta ve sağlıklı olduğu konusunda bilgi verilesini istemiştir (Bozok, 2001, s.86). Çünkü bir gün önce intihar ettiği haberi yayılmıştı. Hanımı kendisinin hayatta ve sağlıklı olduğunu öğrensin istiyordu (Parlak, 1983, s.263). Mustafa Kemal Paşa bu talebi derhal kabul etti. Trikopis'in eşinin adresin öğrenilmesini ve bir gün sonra Hilal-i Ahmer vasıtasıyla bilgi verilesini emretti (Bozok, 2001, s.86).

Kaynaklarda bu görüşmede Fevzi Paşa ile Trikopis arasında herhangi bir diyalogdan bahsedilmez. Trikopis Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Fevzi Paşa'nın da Fransızcasının mükemmel olduğunu ifade etmiştir. Buna göre Fevzi Paşa'nın bu görüşme sırasında olmasa bile daha sonra Trikopisle diyaloga geçmiş olması gerekir (Parlak, 1983, s.267).

Öte yandan Mustafa Kemal Paşa 3 Eylül 1922 tarihinde Ankara'ya gönderdiği telgrafta Trikopis ile bazı Yunan Kumandanları ve askerlerinin esir edildiği bilgisini vermiştir. Onun ifadesine göre Dumlupınar muharebesinde mağlup edilmiş kılıç artıklarından 4.000 kişilik bir kitle başlarında 1. Kolordu Kumandanı Trikopis ile Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay Nehrenemis, 2. Kolordu Kumandanı General Diennis, Erkan-ı Harbiye Reisi Vasilokopulo, Kolordu Levazım Reisi Miralay Tirbetlis ve 13. Tümen Kumandanı Miralay Kapayalis olduğu halde 2 Eylül gecesi Uşak civarında teslim olmuşlardır. Bunların yanında değişik rütbede 300'ü aşkın subay da bulunmaktadır. Telgrafta Mustafa Kemal Paşa esirlerle görüştüğünü, kendilerini teselli ettiğini ve ailelerine sıhhat haberlerini bildirmelerine izin verildiğini de yazmıştır (CDABCA, Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 4997, Yer No: 54.355..11; ATASE, İSH, Kutu:1789, Gömlek:34, Belge:34-1

Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafında belirttiği gibi esir generallerin aileleriyle temasa geçilmişti. Yunan komutanlarının sağlık durumları Hilal-i Ahmer Cemiyeti vasıtasıyla ailelerine bildirilmişti (Vakit, 7 Eylül 1922, s. 2).

5. Trikopis'in Kılıcı Meselesi

Çözülmesi gereken problemlerden birisi de General Trikopis'in kılıcının Türklerin eline geçip geçmediği meselesidir. Trikopis bir anlatımında ağaçların altında komutanlarla toplantı yaptığı sırada yaveri Ksiros'un hüngür hüngür ağlayarak yanlarına geldiğini ve heyecandan boğulur gibi bir sesle "General, kumandanım lütfen kılıcınızı veriniz. Hakikat meydanda Yunan ordu tarihinde hiçbir kumandanın kılıcı ile teslim olma ananesi yoktur. Onu ordu ve milletimizin kaybolmuş ümitleri gibi kıracağım" dediğini belirtir. O, bunun üzerine yaverine kılıcını verdiğini ve kırılmasını temin ettiğini söylemiştir (Parlak, 1983, s.273)

Trikopis Hıfzı Topuz ile 1952 yılında yaptığı röportajda da benzer ifadeleri kullanarak kılıcını parçalattığı iddiasını tekrarlamıştır. O, bu röportajda atının vurulduğunu, başka bir ata binerek kaçmaya ve çemberi yarmaya teşebbüs ettiğini, nihayetinde de Türklere esir düştüğünü belirtmiştir. Trikopis "Beni yakalayanlar hüviyetimi anlamakta güçlük çekmediler. Üzerimde bir revalvör vardı. Derhal bunu aldılar. Bizde süvarilerin kılıcı atların eğerine bağlıdır. Benim bindiğim ata da böyle bir kılıç bulunuyordu. Askerler bunu da benim kılıcım zannıyla müsadere ettiler" demiştir (30 Ağustos Hatıraları, 1955, s.55). Ancak, Türk kaynakları ile Trikopis'in anlatımı arasında çelişki vardır. Türk kaynakları Trikopis'in doğrudan teslim olduğundan bahsediyorlar. O'nun kaçma teşebbüsünde bulunduğu dair hiçbir anlatım mevcut değildir.

Bununla birlikte Türk basından anlaşıldığı kadarıyla General Trikopis'in özel eşyaları da ele geçirilmiştir (Babalık, 10 Eylül 1922, s. 2). Trikopis'in kılıcından başka Dumlupınar'da terk ettiği otomobil ve hayvanları da Türk ordusu tarafından ele geçirilmiştir (ATASE, İSH, Kutu: 1789, Gömlek: 30, Belge: 30-1; ATASE, İSH, Kutu: 1784, Gömlek: 126, Belge: 126-1.) Ankara'nın resmi yayın organı olan Hâkimiyeti Milliye Trikopis'in kılıcının Afyonkarahisar Muharebesi'nde elde edildiğini yazmıştır. Gazete haberine göre bu kılıç Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından harp hatırası olmak üzere Milli Müdafaa Vekili Kazım Paşa'ya hediye edilmiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 9 Eylül 1922, s.1).

Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp de benzer ifadeleri kullanmıştır. Başkomandanlık Meydan Muharebesi'nden sonra korgeneralliğe yükseltildiğini, Mustafa Kemal Paşa'nın bu vesile ile bir telgraf göndererek kendisini tebrik ettiğini, ayrıca da Yunan Başkomandanı Trikopis'in kılıcını bir hatıra olmak üzere kendisine gönderdiğini yazmıştır. Özalp, bu kılıcı bilahare İstanbul'da bulunan askeri müzeye hediye ettiğini, kılıcın halen bu müzede bulunduğunu belirtmiştir (Özalp, 1988, s.234). Kazım Özalp'in bahsettiği kılıç İstanbul'daki askeri müzede Trikopis'den ele geçirilen diğer eşyalarla birlikte sergilenmektedir.

Diğer taraftan Atina'da yayınlanan "İ Vradini" –Akşam – gazetesinin 7 Mart 1932 tarihli nüshasında Venizelos'un Ankara'yı ziyaret ettiği bir sırada İstanbul'daki bir müzede Yunan Başkomandanı Trikopis'in kılıç ve kasketinin teşhir edilmesinin onur kırıcı olduğu vurgulanmıştır. Yunan Eski Muharıpleri adına gönderilen yazıda Trikopisten sitayişle bahsedilmiş, eğer Hacı Anesti yerine "O başkomandan olsaydı harp neticesi başka olacaktı" denilmiştir (CDABCA, Fon: 30-10-0-0, Kutu: 254, Gömlek: 713, Sıra:13, lef.2). Bir Türk kaynağında Halit Bey'in huzuruna getirildiklerinde Trikopis ve arkadaşlarının üzerinde kılıç mevcut olmadığı yatmadan önce Trikopis ve Diennis'in üzerindeki tabancaların alındığı ifade edilmiştir (Yunan başkomutanı, 1964, s.534).

Bununla birlikte bazı Türk kaynaklarında Trikopis'in kılıcını Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya teslim ettiği de kaydedilmiştir. Bunlardan bir tanesi Büyük Taarruz'da yedek subay olarak görev yapan 1900 doğumlu Necati Çeliksoy'dur (Çeliksoy, ty, s.233) O, yer belirtmemiştir. Top mermisinin kaldırdığı toprakların altından çıktığı sırada bulunduğu yere içinde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın bulunduğu bir cipin geldiğini, bu sırada bir cipin daha görüldüğünü içinden Trikopis'le beraber üç kişinin indiğini belirtmiştir. Trikopis'in Başkomandanın önüne gelince belindeki kılıcını kemeriyle birlikte çıkardığını ve eğilerek Başkomandanına teslim ettiğini ifade etmiştir (Çeliksoy, ty, s.235). Bu anlatımın Trikopis ile alakalı olmadığı açıktır. Zira Mustafa Kemal Paşa'nın Trikopis ile ilk karşılaşması Uşak'ta Kaftancızade köşğinde olduğu kesindir.

Görüldüğü üzere kaynaklardaki ifadeler çelişmektedir. Trikopis ısrarla kılıcını kırdırıldığını iddia etmektedir. Bu ifadeleri ülkesinde savaş suçlusu sayılmasını engellemek amacıyla kullanması söz konusu olabilir. Buna karşılık Yunan Eski Muharıpleri adına "İ Vradini" gazetesine yapılan açıklamada Trikopis'in kılıcının İstanbul'daki askeri müzede sergilenmekte olduğu kabul edilmiştir.

Bütün bu bilgi ve belgeler değerlendirildiğinde General Trikopis'in kılıcının Türklerin eline geçip geçmediği şüphelidir. Trikopis'in anlatımları da problemlidir. Atının vurulduğunu, başka bir ata binerek kaçmaya ve çemberi yarmaya teşebbüs ettiğini, nihayetinde de Türklerle esir düştüğünü belirtmiştir. Atının vurulması olayı Dumlupınar'da mı Göğemde mi gerçekleştiği hususunda bir açıklık getirmemiştir. Türk kaynaklarının hiç birisinde Trikopis'in çatışma neticesinde ele geçirildiğinden bahsedilmemiştir. Yine olayın gerçekleştiği andaki şahitlerden hiç birisi Trikopis'in kılıcını teslim aldıkları ayrıntısına yer vermemiştir.

Bu durumda Trikopis'in anlattıkları doğru ise olay şöyle gerçekleşmiş olmalıdır. Trikopis teslim bayrağı çekmeden önce kılıcını yaverine kırdırtmıştır. Bilahare kaçmaya çalışmış, ancak atı vurulunca başka bir ata binerek kaçmaya çalışırken etrafı sarılmış ve esir düşmüştür. Bu at üzerindeki kılıç Trikopisin kılıcı zannedilerek teslim alınmıştır. Eğer böyle ise İstanbul'da askeri müzede sergilenen kılıcın Trikopis'in kılıcı olmama ihtimali çok yüksektir.

6. Esaret Hayatı

Esaret sonrası Trikopis ve diğer esir komutanların sağlık durumları hakkında Hilal-i Ahmer vasıtasıyla ailelerine bilgi verilmiştir (Vakit, 7 Eylül 1922, s. 2). Hilal-i Ahmer Cemiyeti 6 Eylül tarihinde Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne çektiği telgrafta Türk ordusu tarafından esir edilen General Trikopis, Erkân-ı Harb Mîralâyı Nerenemis, İkinci Kolordu Kumandanı General

Diennis, Erkân-ı Harbiye Reîsi Vasilikopolis, Levazım Reîsi Mîralây Tirdidis, 13 üncü Fırka Kumandanı Mîralây Kaybalis'in sağlık durumlarının iyi olduğunun ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın misâfiri bulduklarının ailelerine bildirilmesini istenmiştir (Peyâm-ı Sabâh, 8 Eylül 1922, s. 1).

Hilal-i Ahmer'in telgrafına 9 Eylül tarihinde Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'nden cevap geldi. Bu telgrafta, Yunan Başkumandanı General Trikopis'in sağlığının yerinde olduğunun ailesine bildirildiği belirtilmiştir. Ailesinin de sağlık durumunun iyi olduğunun Trikopis'e iletilmesi istenmiştir (İkdâm, 10 Eylül 1922, s. 1).

Yunan Başkumandanı Trikopis'in esir edildiği haberi, Yunan basınında şok etkisi yarattı. Basın 6 Eylül sabahı itibarıyla ilk olarak haberi yalanlama yoluna gitti (Peyâm-ı Sabâh, 8 Eylül 1922, s. 1). Hatta sanki Trikopis görevdeymiş gibi cepheden raporlar geldiği iddialarına yer verdi. 6 Eylül tarihiyle Atina telsizinden "*Trikopis'in Raporu*" başlığıyla verilen haber bu mealdedir. Haberde Yunan gazetelerinin istihbaratına göre yeni Yunan Başkumandanı Trikopis'in Yunan ordusunun vaziyeti hakkında hükümetine bir rapor gönderdiği ifade ediliyordu (Hâkimiyet-i Milliye, 8 Eylül 1922, s. 1).

Bununla beraber 6 Eylül akşamı ve 7 Eylül tarihinde Trikopis'in esir olduğu itiraf edilmeye başlanmıştır (Peyâm-ı Sabâh, 8 Eylül 1922, s.1). Rumca gazeteler ise esir edilen General Trikopis'in yerine General Polymenekos'un tayin edildiğini bildiriyorlardı (Peyâm-ı Sabâh, 8 Eylül 1922, s.1; İkdâm, 8 Eylül 1922, s.1; Le Matin, 9 Eylül 1922, s. 1). *Açıksöz* gazetesinin Atina'dan aldığı iddia ettiği haberine göre yeni Yunan karargâhı Midilli'de kurulacaktı (*Açıksöz*, 11 Eylül 1922, s. 2). *İkdâm* gazetesi ise General Polymenekos hakkında kısa bir bilgi veriyordu. Gazeteye göre Başkumandan önceki sene Kütahya'yı işgal eden 3. Yunan Kolordusu Kumandanı idi. Polymenekos, Papulas'ın Başkumandanlıktan ayrılmasından sonra kendi talebiyle emekliye ayrılmıştı (İkdâm, 8 Eylül 1922, s. 1).

Öte yandan Uşaktan sevk edilen Trikopis Afyonkarahisar'a gönderildiğinde hükümet binasında tutulmuştur (Abi, 2020, s.86). Trikopis buradan trenle Ankara'ya gönderildi. 24 Eylül 1922 günü başkente ulaştı. Trikopis ve Yunanlı esir kabileleri ikinci vakti Türkiye Büyük Millet Meclisi önünden törenle geçtiler. Bu olaya şahit olan Damar Arıkoğlu "*ömrüm oldukça bunun zevkini unutamam*" demiştir. Meclisin balkonları hınca hınç mebuslarla dolmuştu. Yavaş yavaş ilerleyen esir kafilesi başta Trikopis olmak üzere hepsi başlarındaki şapkaları çıkarıp meclisi selamladılar (Arıkoğlu, 1961, s.296).

Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp anılarında Trikopis ile karşılaşmasına değinmiştir. Buna göre O, öncelikle Ankara'ya esir olarak getirilen Yunan Başkomutanını ve beraberindekileri halkın muhtemel saldırılarından korumak için, treni istasyon dışında durdurmuştur. Kafilenin şehir dışındaki yollardan Sarıkışla'ya sevk edilmesini temin etmiştir. İki gün sonra bizzat kendisi de Sarıkışla'ya gitmiş ve Trikopis'le görüşmüştür. Ona bir isteğinin olup olmadığını sormuştur. Trikopis bazı ricalarda bulunmuş, o da emir vereceğini söylemiştir. Bunun üzerine Trikopis, Özalp'e kim olduğunu sormuş, Milli Müdafaa Vekili olduğunu öğrenince toparlanarak bir asker gibi selam vermiş ve gösterdiği ilgiye teşekkür etmiştir Özalp, 1988, s.236).

General Trikopis bilahare Ankara'dan Kırşehir'e gönderildi. Bir müddet burada ikamet etmiştir. Beraberinde General Diennis, General Dimaras ve General Kladas da vardı. Trikopis orada aslen Larissalı olan ve Yunanca bilen bir Türk Albayının sıkı gözetimi altında tutulduklarını belirtmiştir (Trikupis, 1967, s.104).

Nikolaos Trikopis Kırşehir üsera garnizonunda 5122 numarada kayıtlıydı (Kızılay Arşivi, 1216/162). Kırşehir'de bulunan Trikopis'e Ziraat Bankası aracılığıyla 26 Kasım 1922 tarihinde para gönderilmiştir (Kızılay Arşivi, 1216/198). Bir belgede de Ankara'da bulunan Trikopis'e Amerikan Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti tarafından giyecek olarak ceket ve fanila

gönderildiği, bu giysilerin Kızılay aracılığıyla teslim edildiği belirtilmiştir (Kızılay Arşivi, 1156/9).

Trikopolis bilahare Kırşehir'den Kayseri'nin Talas bucağına nakledilmiş ve burada ikamet ettirmiştir. Trikopolis esaret hayatı boyunca Türklerden misafirperverce bir yaklaşım görmüştür. O, Türk halkının alicenaplığına ve insanlığına hayran kaldığını ifade etmiştir. Anılarında Talas'ta bulunduğu günlerde eski bir Ortodoks kilisesine devam edebildiğini, halkın kendilerine acıdığını, leziz yemekler gönderdiğini belirtmiştir (Parlak, 1983, s.268,277)

Diğer taraftan Yunanlıların elinde esir bulunan General Cafer Tayyar Paşa'nın esaretten kurtarılması sürecinde Trikopolis için özgürlük umudu doğmuştur. O, Cafer Tayyar Paşa'ya karşılık kendisinin serbest bırakılacağını düşündü. Yunanlılar da Trikopolis'i istediler (Trikopolis, 1967, s.104). Ancak Türk Hükümeti iki subayın rütbeleri denk olmadığı için bu değişimi kabul etmedi (Akın, 1995, s.38). Böylece Trikopolis'in esareti bir müddet daha devam etti (Trikopolis, 1967, s.104). Cafer Tayyar Paşa 30 Mart tarihinde Yunanistan'dan ayrıldı. Bu değişim gerçekleşseydi Trikopolis'de bugün serbest bırakılacaktı (Akın, 1995, s.38). Trikopolis 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan anlaşması Esir Mübadelesi sözleşmesi gereğince Yunanistan'a döndü.

Sonuç

General Trikopolis Başkumandanlık Meydan Muharebesi sırasında kuşatma altına alınmaktan son anda kurtulmuştu. Türk ordusunun kapatamadığı birkaç kilometrelik açık alan üzerinden Kızıldaş deresini takiben Murat Dağlarına geçmeyi başarmıştı. Böylece Trikopolis ve beraberindeki askerler için 30 Ağustos akşamından 2 Eylül akşamına kadar 3 günlük bir macera başladı. Bu sırada da özellikle Türk süvarisi ve ordusu daima enselerindeydi. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Yunanlıların bir daha toparlanmalarına fırsat verilmemesini özellikle emretmişti. Trikopolis başta olmak üzere Yunan kuvvetleri ya esir olacaklar ya da imha edileceklerdi.

Bu şartlarda Trikopolis haberleşme ve yiyecek imkânlarından mahrum olarak Uşak'a gitmeye çalıştı. Ordusu ormanlık alanlarda bulduğu otları ve sebzeleri yiyerek gıda ihtiyacını karşılamaya çalıştı. Bu defa General Franko ile Uşak'ta buluşmak ve orada tedbir almak niyetindeydi. Ancak 2 Eylül günü Uşak'ın Türk kuvvetlerinin eline geçtiğini öğrenince planları alt üst oldu. Artık hedefi İzmir'e ulaşabilmekti. 2 Eylül günü Karacahisar Köyü'nün güneyinde 1555 rakımlı tepeye geldiğinde Türk birlikleriyle karşılaştı. O, askerlerine savaşmayı emretmesine rağmen söz dinletemedi. Yunan ordusu askeri bir birlik olmaktan çıkmış, emir komuta zinciri ortadan kalmıştı. Bunun üzerine subaylardan askerlerin savaşmak istemediğine dair imzalı yazı olarak teslim olmaya karar verdi.

Trikopolis'i ilk esir alan 69. Alay 1. Tabur Komutanı Yüzbaşı Nihat Bey oldu. Esirleri Tabur Emir Subayı Teğmen Sungurlu'lu Nuri ile Uşak'a 23. Tümenine gönderdi. Ancak yolda 5. Tümen'e bağlı 9. Alay Komutanı Yarbay Hopalı Ali Rıza Bey onları gördü ve esirleri elinden aldı. Bölmelitepe'de bulunan 5. Kafkas Tümeni Komutanı Dadaylı Halit Bey'in karargähına götürdü. Halit Bey Türk misafirperverliği çerçevesinde davrandı.

Trikopolis ve beraberindekiler 3 Eylül günü Uşak'a götürüldüler. Önce Kolordu ve ordu komutanına takdim edildiler. Ardından da Başkumandanlık karargähına sevk edildiler. Burada Batı Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve son olarak da Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna çıkarıldılar. Mustafa Kemal Paşa Trikopolis'e çok sıcak davrandı. Savaşın seyri hakkında sorduğu sorularla askeri bilgisini ölçmeye çalıştı. Napolyon'u örnek göstererek büyük komutanların da esir düşüklerini hatırlatıp onu teselli etmeye çalıştı. Son olarak bir isteği olup olmadığını sorunca o da durumu hakkında İstanbul'daki hanımına haber verilmesini rica etti. Bu isteği yerine getirildi.

İlerleyen yıllarda Trikopis'in esir edilmesi meselesi hakkında çok sayıda tartışma yaşandı. Trikopis, Yunan başkomutanı olduğu için onu esir almak şerefine nail olmak önemli idi. Bu savaşa katılmış olan bazı subay ve erler bilerek ya da bilmeyerek Trikopis'i esir aldıklarını iddia ettiler. Savaşın sıcak anlarında ilk heyecanla esir aldığı subayın Trikopis olduğunu zannedenler oldu. Bu da kafa karışıklığına yol açtı. Oysa Trikopis'in esareti meselesi Yüzbaşı Nihat Bey'in esir alması ve bölgenin sorumlusu olan Dadaylı Halit Bey'e teslim edilmesi şeklinde gerçekleşmişti.

Trikopis'in kılıcı meselesine gelince Başkomutan Mustafa Kemal Paşa kılıcı Milli Müdafaa Vekili Kazım (Özalp) Paşa'ya gönderdiğini belirtmiştir. Trikopis ise teslim olmadan önce kılıcı kırdıracağını ısrarla ifade etmektedir. 5. Tümen komutanı Dadaylı Halit Bey de kılıçtan bahsetmemektedir. Esir generallerin tabancalarını teslim alındığını belirtmektedir. Bu şartlarda Trikopis'in kılıcı olarak askeri müzede sergilenmekte olan kılıcın Trikopis'in kılıcı olmama ihtimali mevcuttur.

Diğer taraftan General Trikopis'in Türkiye'de bir yıl civarında esaret hayatı söz konusu olmuştur. Lozan Anlaşmasını takiben esir değişimi çerçevesinde ülkesine gönderilmiştir. Esaret hayatı boyunca Türklerden daima iyi muamele görmüştür. Bunu anılarında kendisi de itiraf etmiştir.

Kaynakça

30 Ağustos Hatıraları. (1955). İstanbul: Sel Yayınları.

Abi, M.Ü. (2020). Geçmişin izinde Afyonkarahisar, Ankara: Azim Matbaacılık.

Açıksöz

Adıvar, H.E. (t.y). *Türkün ateşle imtihanı (İstiklal Savaşı Hatıraları)*, İstanbul: Özgür Yayınları.

Ahmet Çavuş 1972 Filmi. (2022). <https://www.sinemalar.com/film/12307/ahmet-cavus> (Erişim tarihi: 18.08.2022)

Akın, V. (1995). Cafer Tayyar Paşa'nın esir alınışı ve esaret hayatı, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1, içinde ss.31-38.

Akıncı, İ. E. (1989). *Demirci Akıncıları*, Ankara; Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Altıntaş Mahalleleri ve Köyleri. (2022). <https://www.nufusune.com/altintas-mahalleleri-koyleri-kutahya>, (Erişim tarihi: 11.04.2022).

Arıkoğlu, D. (1961). *Hatıralarım*, İstanbul: Tan Gazetesi Matbaası.

Askeri Tarih Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı (ATASE) Arşivi.

Atatürk, M. K. (1997), *Nutuk* (1919-1927), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Babalık

Baş, A. (2019). Orgeneral Şahap Gürler ve Demokrat Parti döneminde siyasi faaliyetleri, *History Studies*, 11/3, 839-860.

Belen, F. (1962). Trikopis'i 5. tümen esir almıştı, *Milliyet*, 30 Ağustos 1962.

Belen, F. (1970). *Büyük Türk Zaferi Afyondan İzmir'e İstiklal Harbi hatıraları, tenkitler, tahliller*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Belen, F. (1983). *Türk Kurtuluş Savaşı askeri, siyasi ve sosyal yönleriyle*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi.

Bozok, S. (2001). *Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor*, C. Dündar (Haz), 2. İstanbul: Doğan Kitap.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

- Çeliksoy, N. (t.y). Trikopis kılıcını Başkumandan'a teslim etti, *Cumhuriyete Kan Verenler*, Haz. Nail-Ekici-Derman Bayladı-Mahmut Alptekin, İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Gediz Mahalleleri ve Köyleri. (2022). <https://www.nufusune.com/gediz-mahalleleri-koyleri-kutahya>, ET. 11.04.2022.
- Gündüz, A. (1973). *Hatıratlarım*, İ.İlgar (Haz), İstanbul: Kervan Yayınları.
- Hâkimiyet-i Milliye*
- İkdam
- İnan, S. (2011). Son Osmanlı damatlarının millî mücadele'yle ilişkileri, *Erdem*, 61, 103-146.
- İnönü, İ. (1985). *Hatıralar, 1. Kitap*, S.Selek (Haz)., Ankara: Bilgi Yayınevi
- Kantar, C. (1965). Türk İstiklal Savaşı'nda düşman başkumandanı Trikopis ve maiyeti nasıl esir edildi? *Türk Yurdu*, 4/310, 33-36.
- Kızılay Arşivi.
- Küçükler, B. (2022). https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BC%C3%A7%C3%BCkler,_Banaz, E.T. 11.04.2022.
- Le Matin
- Milliyet
- Okday, A. Ş. (1988). Osmanlı'dan Cumhuriyete: Padişah yaveri iki sadrazam oğlu anlatıyor, İstanbul: (Dağıtım) İlke Sema Matbaacılık.
- Özalp, K. (1988), Milli Mücadele 1919-1922, 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özgen, A. (t.y). Milli Mücadelede Türk Akıncıları, Ankara: Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı Yayınları, Tisa Matbaacılık.
- Parlak, T. (1983). *İşgalden Kurtuluşa 2, Yunan Ege'den Nasıl Gitti Son Günler*, İzmir: Sosyal Hizmetler Vakıf Kültür Yayınları.
- Peyam-ı Sabah
- Selek, S. (2020). *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Tevetoğlu, F. (1962). Milli Tarih ve Trikopis'i esir eden Dadaylı Halid Beğ, *Orkun*, 1, 4-6.
- Trikopis'i Kim Esir Aldı. (1966). *Türkiye eski muharipler fikir sanat aktüelitate dergisi*, 19, (5), 216-217.
- Trikupis, N. (1967). *General Trikupis'in hatıraları*, (A. Angın Çev.) İstanbul: Kitapçılık Limited Şirketi Yayınları.
- Turan, M. (1999). *Yunan mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Tutsak S, (1995). Milli Mücadelede Uşak, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 10/1, 299-311.
- Türk İstiklal Harbi (TİH), Batı Cephesi, Büyük Taarruz'da Takip Harekâtı (31 Ağustos-18 Eylül 1922)*, (1995), 2/6, Kitap 3, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri, Devre. 1.
- Us, A. (2012). *Gördüklerim, duyduklarım, duygularım*, İ. Dervişoğlu (Haz) İstanbul: Kitabevi Yayınları

Uşak-Atatürk ve Etnografya Müzesi (2022). <https://www.ktb.gov.tr/TR-96387/usak---aturk-ve-etnografya-muzesi.html>, E.T. 12.04.2022.

Ünal, T. (1972). Trikopis'i esir alan kimdir? *Türk Kültürü*, 11/121, içinde ss.30-39.

Ünaydın, R.E. (2001). *Atatürk'ü özleyiş*, Yy: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Vakit

Yunan Başkomutanı, (1964). Yunan Başkomutanı Trikopis nerede kime nasıl teslim oldu? *Tarih Konuşuyor*, 2/7, Ağustos 1964, içinde ss. 509-535.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

İran Basınında Türk-Yunan Savaşı: Büyük Taarruz

The Turkish-Greek War in the Iranian Press: The Great Offensive

Doç. Dr. Gülay ÇINAR¹, Doktora Öğrencisi Roghayeh AGHABALAZADEH²

Öz

Anadolu Türklüğünü esaretten kurtaran, yeniden var eden, milli bilince ve cihanın güçlü devletleri arasında yer alma azmine kavuşturan Büyük Taarruz'un yüzüncü yılını idrak ettiğimiz günlerdeyiz. Bu kutlu harekâtın Avrupa emperyalizmi karşısında tüm mazlum ve biçare devletlere umut olduğu düşüncesinden hareketle komşu İran Devleti'ndeki yankıları çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde İran, Avrupalı devletlerin sömürge yarışı dolayısıyla Rusya ve İngiltere'nin siyasi ve askeri müdahalelerine maruz kalmıştır. Bu nedenle İran yönetimi zafiyet içerisindedir. Resmîyet kazanmamakla birlikte ülkeyi Rıza Şah Pehlevi idare etmektedir. Sınırdış ülkeler olunması, Türk vatandaşlarının bulunması ve din kardeşliğinin yanı sıra Rıza Şah Pehlevi'nin bağımsız ve modern ülke olma arzusu onu Türkiye'ye yakınlaştırmıştır. Bu vesileyle İran basını Türk Kurtuluş Savaşı'na büyük ilgi göstermiş ve Türk'ün zaferini İslam'ın galibiyeti saymıştır. İran basını, haberlerin yoğunluk kazandığı *Fikr-i Âzâd*, *Şafak-ı Sorh*, *İkdâm*, *Tufan* ve *İran* isimli gazetelerden takip edilmiştir. Büyük Taarruz hakkında bilgi veren haberlerin Türkçe'ye çevrilmesinin ardından elde edilen bilgiler tasnif edilmiştir. Verilerin büyük bir kısmı ana kaynaklardan ve tetkik eserlerden teyit edilerek yazıya geçirilmiştir. İran basını Anadolu'daki Yunan varlığını "işgal" olarak değerlendirirken 26 Ağustos'ta başlayan Türk ilerleyişini "fetih" kavramıyla yüceltmıştır. Yunanlıların, Türk ordusu karşısındaki ağır kaybını ve düzensiz şekilde geri çekilişini onlara müstahak görmüştür. Sonuç itibariyle İran yönetiminin Türkiye ile kader birliği yaptığı ve Türk Kurtuluş Savaşına büyük anlam yüklediği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, Büyük Taarruz, İran basını, Yunan hezimet

Makale Türü: Araştırma

Abstract

We are commemorating the centennial of the Great Offensive, which freed Anatolian Turks from slavery, recreated them, and equipped them with national consciousness and the determination to be one of the more powerful states in the world arena. Starting from the idea that this blessed offensive has served as a beacon of hope for all oppressed states desperate in the face of European imperialism, this study examines the coverage of the offensive in the neighboring Iranian state. In the first quarter of the 20th century, Iran was subjected to political and military intervention by Russia and England as a result of colonial competition among European states. Therefore, the Iranian government was in a difficult position. The country was governed by Reza Shah Pahlavi, acting in an unofficial capacity. Because the two countries shared a border as well as a religion and Iran had Turkish speaking citizens, and more importantly, because Reza Shah Pahlavi wanted to create an independent and modern country, he developed close ties with Turkey. As a result, the Iranian press paid great attention to the Turkish War of Independence and considered the Turkish victory a victory for Islam. The newspapers *Fikr-i Âzâd*, *Şafak-ı Sorh*, *İkdâm*, *Tufan* and *İran* were examined as a representative sample of the Iranian press as they ran the majority of the articles. After translating the articles on the Great Offensive into Turkish, the data collected were classified. Most of the data were recorded after verification using primary and secondary sources. The Iranian press described the Greek presence in Anatolia as an "occupation," and exalted the Turkish advance that started on August 26th by referring to it as a "conquest." They thought that the great losses suffered by the Greeks and their irregular retreat in the face of the Turkish army were well-deserved. In

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, gkaradag@aku.edu.tr

²Uluslararası İmam Humeyni Üniversitesi, Neday Tarih Enstitüsü, shellalu61@gmail.com

Atf için (to cite): Çınar, G., ve Aghabalazadeh, R. (2022). İran basınında Türk-Yunan savaşı: Büyük Taarruz. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), 152-175.

short, the Iranian government viewed Turkey and Iran as sharing the same fate, and attributed great significance to the Turkish War of Independence.

Keywords: Afyonkarahisar, Great Offensive, Iranian press, Greek defeat

Paper Type: Research

Giriş

Mondros Mütarekesi'nin ardından İtilaf Devletleri ve destekçilerinin işgaline maruz kalan vatan toprakları Türk milleti tarafından müdafaa edilmeye başlanmıştır. Bölgesel silahlanmalar ve protesto eylemleri Mustafa Kemal Paşa liderliğinde örgütlü yapılara dönüşmüş ve TBMM'nin girişimleriyle düzenli birlikler oluşturulmuştur. TBMM'ye bağlı Türk ordusunun öncelikli amacı işgallere son vermek ve işgalci güçleri Anadolu'dan uzaklaştırmaktır.

Bu düsturla 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlayan Milli Mücadele'nin askeri anlamdaki son safhası Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'dir. Birinci İnönü, İkinci İnönü ve Sakarya Meydan savaşlarında elde edilen zafer Türk ordusunu savunmadan taarruza geçirmiştir. 1919-1922 yılları arasında tekabül eden mücadele süresince Türk milletinin vatan ve bağımsızlık sevdası dünya kamuoyunca takip edilmiştir. Türklerin emperyalizme geçit vermeyen kararlı tavrı Büyük Taarruz savaşıyla birlikte İran basımında da yer bulmuştur.

Bu tarihlerde İran'da kökleri Orta Asya Türklerine dayanan Kaçar Hanedanlığı resmi olarak iş başındadır. İran toprakları 31 Ağustos 1907 tarihli Rus-İngiliz antlaşmasının ardından bu iki emperyalist devletin kontrolüne geçmiştir. 1917 Bolşevik İhtilali ile Sovyet Rus yönetimi İran'ın sınır bütünlüğünü ve bağımsızlığını tanıyarak iki dost ülke olma yönünde adımlar atmıştır. Ancak bu gelişme de İran'ın makûs kaderini değiştirmeye yetmemiştir.

Uzun süredir İran'ın zenginlikleri peşinde olan yabancılar İran halkı arasındaki farklılıklardan yararlanma yoluna gitmişlerdir. Yereldeki yönetici aileleri destekleyerek isyanların artmasını sağlamış ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik bunalımı derinleştirmişlerdir.

9 Ağustos 1919 yılında İngilizler İran ile bir antlaşma yaparak Kaçar yönetimine teknik ve mali destek sağlayacağını taahhüt etmiştir. Karşılığında ülkenin idari ve askeri yönetiminde söz sahibi olmak istemiştir. Bu antlaşma İran milliyetçileri tarafından protesto edilmiş ve netice itibarıyla meclis tarafından onaylanmamıştır. Bunun üzerine İngiltere kendisine yakın bir yönetimi iş başına getirmek için çaba sarf etmiştir. Rıza Şah Pehlevi'nin ülke yönetiminin başına geçmesi böylesi bir politikanın tezahürüdür.

Kısaca İran 20. yüzyılın ilk çeyreğini siyasi bunalımlarla geçirmiştir. Bağımsız bir ülke olmaktan çıkmış süper güçlerin hegemonyasında parçalanmaya yüz tutmuş bir devlet profiline bürünmüştür. Son Kaçar hükümdarı Ahmet Şah'ın uzun süren Avrupa gezisi de buna çanak tutmuştur. Nihayet 21 Şubat 1921 tarihinde askeri müdahaleyle başlayan ihtilal hareketi 12 Aralık 1925'de Rıza Pehlevi'nin resmen devletin yeni hükümdarı olmasıyla tamamlanmıştır. O, 1941 yılına kadar uzanan yönetiminde İran halkını köklü reformlara hazır hale getirmek istemiştir. Bu bağlamda kurtuluş savaşı ve inkılaplar dönemi ile birlikte Türkiye İran için rol model teşkil etmiştir. Şahın reformist tavrı Kürt isyancı Simko da dâhil birçok probleme rağmen iki ülkeyi her geçen gün birbirine yaklaştırmıştır. Devletlerarası diplomatik temaslar TBMM'nin kuruluşundan itibaren var olmuş, Türklerin İngiliz destekli Yunan kuvvetlerini mağlup etmesiyle zirveye çıkmıştır (Çetinsaya, 2000, s.769-774; Cin, 2006, s. 24-45).

Mustafa Kemal Paşa Ankara'da görevlendirilen İran sefiri Mümtazüddeve'ye hitaben 30 Haziran 1922 tarihinde yaptığı konuşmasında Türkiye ve İran'dan "dindaş ve hemcivar devlet ve milletlerimiz" olarak bahsetmiştir. Devletler arasında birliğin ve dostluğun artırılması için bu görevlendirmenin önemine değinmiş ve memnuniyetini bildirmiştir (ATAM, 1997, s. 42; Çetinsaya, 2000, s.778-779; Cin, 2006, s. 46-48).

İran uzun süredir devam eden iç isyanlar ve güçlü devletlerin müdahaleleriyle yok olan siyasi otoritesini yeniden tesis etmek isterken dış dünyadaki gelişmeleri de takipten geri kalmamıştır. Çoğunlukla “Havâdis-i Hâricî” “Havâdis-i Muhimme” veya “Ahbâr-ı Dünya” başlıklarıyla dış dünya haberleri İran basınında yer bulmuş, özellikle Türkiye’deki gelişmeler heyecanla takip edilmiştir. 26 Ağustos’ta başlayan Büyük Taarruzun zaferle sonuçlanmasının İran’da büyük bir sevinç ve mutluluk yarattığını İran’ın Ankara temsilcisinin mesajlarıyla (Çetinsaya, 2000, s.780; Cin, 2006, s. 50) takip edebildiğimiz gibi İran basınındaki haberlerle de anlayabiliyoruz.

İran basını Türkiye ile ilgili haberleri aktarırken birçok kaynaktan istifade etmiştir. Bunların başında Türkiye, İngiltere, Fransa, Almanya ve Beyrut’ta yayınlanan gazeteler ile canlı tanıklardan yaptıkları alıntılar önemli yer tutmaktadır. Bu türden haberler kısmen Paris, London, Hannover, İslambol, Ankara gibi şehir isimlerinin ardından aktarıldığı gibi bazen de Reuter, Lepofid, Bî-Seyyom Mosko, Peyâm-ı Sabah şeklinde istifade edilen gazetelere işaret edilmiştir.

İran basınında genel olarak haberler, içeriği özetleyen kısa başlıklarla aktarılmıştır. Bu bağlamda Türkiye’ye dair haberler Türk veya Osmanlı, Ankara ve Meclis-i Millî-i Türk (TBMM) tabirleriyle yansıtılmıştır. “İstanbul Devleti” ile de padişah idaresindeki Osmanlı Hükümeti’ne işaret edilmiştir. Aynı şekilde savaş ve zaferlerin aktarımında “Düşman Yunan” ya da “Müttefiklerin” karşısındakiler Osmanlı ordusu, Türk ordusu, Mustafa Kemal Paşa’nın birlikleri, Kemaliler gibi çeşitli tanımlamalarla yer bulmuştur.

Yöntem

Türklerin 20. yüzyıla damgasını vuran taarruz harekâtı ve büyük zaferi, birçok çalışmaya konu olmuş ve yabancı basındaki yansımaları büyük oranda incelenmiştir. Bu çalışmalar örnek alınarak “100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı” çağrısı ve “Büyük Taarruz’un Türk ve Dünya tarihi açısından önemi” konu başlığından hareketle İran Kamuoyunda Büyük Taarruz başlığı belirlenmiştir. İlk olarak milli mücadele yıllarını kapsayan İran gazeteleri Kitabhâne, Muze ve Merkez-i Esnâd-ı Meclis-i Şurâ-yı İslamî ile Kitâbhâne-i Melik’ten temin edilmiştir. Gazetelerin taranması ve ilgili haberlerin tespiti Uluslararası İmam Humeyni Üniversitesi Doktora öğrencisi Roghayeh Aghabalazadeh’nin katkılarıyla mümkün olmuştur.

İran gazetelerinden Fikr-i Âzâd, Şafak-ı Sorh, İkdâm, Tufan ve İran’ın 1922-1924, 1926 yıllarına ait sayılarından istifade edilmiştir. Gazetelerin sayı ve sayfa numarasını tespitinde bir problem yaşanmamıştır. Gazetelerde yer bulan konuyla ilgili haberler Türkçe’ye çevrilmiştir. 26 Ağustos 1922’de başlayan taarruz harekâtı ve sonuçlarının 15-20 günlük gecikmelerle İran basınına konu olduğu görülmüştür. 1923 tarihli haberler ise genellikle kapsayıcı ifadeler taşıdığı ve 1922 yılındaki hadiselerle ışık tuttuğu için kronolojiye ve tarihsel bütünlüğe uygun olarak anlamlı bir silsileyle aktarılmıştır.

Gazeteler Hicri Şemsi ve Hicri Kameri takvimlerini bir arada kullanmışlardır. Yukarıda işaret edilen Miladi yıllar, Hicri Kameri 1301-1303, 1305 ve Hicri Şemsi 1341-1344 yılları arasına tekabül etmektedir. Üç farklı takvim uygulamasından dolayı metin içerisinde sadece miladi takvime yer verilmiş, kaynakçada ise her üç takvim de gösterilmiştir.

Gazetelerde Türklerin Parlak Fetihleri tanımlamasıyla yer bulan Büyük Taarruz haberleri, öncesi ve sonrasındaki gelişmeler büyük oranda ana kaynaklar ve tetkik eserlerden kontrol edilerek aktarılmıştır. Böylece gazete haberlerinin büyük oranda gerçek bilgiler ışığında konuyu ele aldığı görülmüştür.

Makalenin yazım aşamasında İran gazetelerinde geçen kavramlar, yer isimleri ve özel isimler olduğu gibi aktarılmış ayrıca parantez içerisinde dilimizdeki karşılığına, orijinal ya da yaygın kullanılan ismine de yer verilmiştir. Şahıslara veya olaylara dair bazı açıklamalar ve tanımlar transkript edilmiş, parantez içerisinde Farsça yazımı ve çevirisi aktarılmıştır.

1. Afyonkarahisar'da Türklerin Talihinin Değiştiği Anlar

Mustafa Kemal Paşa Başkomutan unvanıyla Sakarya Savaşı'nı yönetmiş ve Yunan birliklerini Sakarya nehrinin ötesine attıktan sonra bir sonraki olası savaş için hazırlıklara başlamıştır. Sakarya Savaşı'nda Türk ordusunun en büyük asker kaybını tecrübe eden Başkomutan bir kez daha aynı makûs kaderi yaşamamak üzere bir yıl sürecek yoğun hazırlık sürecini başlatmıştır. Bu sefer taarruz sırası Türklerindir.

Fikr-i Azad Gazetesinin 11 Ocak 1923 tarihli sayısında “Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Rüya Görmesi” başlığıyla Başkomutanlık Savaşı'nın başlangıç aşaması ve Türkler lehine yaşanan gelişmeler kısaca aktarılmıştır. Haberde ilk olarak Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da devlet görevlileri, ordu mensupları, köylü ve esnafın da dâhil olduğu tüm halka yönelik Evail-i Muharrem 1341/24 Ağustos-2 Eylül 1922 tarihinde konuşma yaptığından bahsedilmiştir. Metinde Mustafa Kemal Paşa için “Serdâr-ı nâmdâr-ı İslâm-penâh (سردار نامدار اسلام پناه - İslam'ın koruyucusu nam sahibi Serdar) Hazret-i Muşîr Mustafa Kemal Paşa-yı Gazi Eyyedallâh u ceyşe (حضرت مشیر مصطفی کمال پاشا ی غازی ایدالاه جیشه) - Allah'ın güç kudret verdiği ordunun Mareşali Gazi Mustafa Kemal Paşa) unvanıyla hitap edilmekte, kahramanlığına ve hitabet gücüne vurgu yapılmaktadır (*Fikr-i Âzâd*, 11 Ocak 1923, No: 48, s. 1)³.

Mevcut kaynaklarda ve araştırma eserlerde Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlık Savaşını başlatmadan hemen önce Ankara'da devlet görevlilerine ve halka dönük savaş motivasyonunu yükseltici bir konuşma yaptığı bilgisine rastlanmamıştır. Nutuk'ta belirtildiği üzere Büyük Taarruz savaş planlarının tamamlanmasının ardından 27/28 Temmuz gecesi Akşehir'de üst düzey görevlilerle yapılan toplantıda savaş hazırlıklarının 15 Ağustos'a kadar bitirilmesi kararlaştırılmıştır. Akabinde Mustafa Kemal Paşa yeniden Ankara'ya dönmüş ve meclisi taarruz konusunda bilgilendirmiştir. Eserde konuşmanın detayları verilmez ancak Meclisteki muhaliflerin olumsuz propagandalarına ve bu söylentilerden etkilenerek milli mücadele azminde tereddüt oluşan kimselerdeki olumsuz algıya son verildiği ifade edilmiştir (Atatürk, 2007, s. 454-455). 17 Ağustos itibarıyla Konya'ya gelen Mustafa Kemal Paşa 24 Ağustos 1922 saat 19:00'da Şuhut'a geçmiş ve ertesi gün Kocatepe'ye hareket etmiştir (Sarısaman ve Üçüncü, 2016, s. 274). A. Altıntaş, Mustafa Kemal Paşa'nın taarruzla ilgili ilk yazılı emrini 6 Ağustos 1922 tarihinde sadece ordu komutanlarına verdiğini alt kademelerdeki askerin bu gelişmeden haberdar edilmediğini hatırlatarak harekâtın gizlilik yönüne vurgu yapmıştır (Altıntaş, 2010, s. 60-61). Şu durumda gazetede belirtilen tarihte Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da bir konuşma yapması imkân dâhilinde görülmemektedir. Muhtemelen bu konuşma Türklerin zaferinin ardından sömürge altındaki Müslüman devletlerde söylene gelen pek çok efsaneden biridir. İnan basını da Türklerin kurtuluş mücadelesini kutsallaştırmak ve İslam âlemine mal etmek adına böyle bir rivayete yer vermiş olmalıdır. Zira haberin yayınlandığı tarihte konuşmada bahsi geçen tüm talepler Türk ordusu tarafından gerçekleştirilmiştir.

Habere göre bu konuşmanın ardından birkaç yüz bin asker İsmet Paşa komutasında Karahisar mevkiinden Yunan üzerine hücum etmiştir. Haberde Yunan askerlerinden “aşağılık düşman” (دشمن دون) olarak bahsedilmesi dikkat çekicidir (*Fikr-i Âzâd*, 11 Ocak 1923, No: 48, s. 1). Bu durum Anadolu halkının Müslüman olmasından ve vatan topraklarının tıpkı İnan gibi işgale maruz kalmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Böylece İnan yönetimi din kardeşi ve kader

³ Mustafa Kemal Paşa'nın gazetede yer alan konuşması şu şekildedir:

“Rüya gördüm ki İzmir ovasının namazgâhında birkaç yüz bin Müslüman gelip İzmir'i küffârın pis vücudundan temizlemek ve Müslümanlardan müşrikin şerrini def etmek için Perverdegâr-ı Zulcelâl (Yüce Allah)'ın dergâhına yalvarıp yardım dileyip ve Kerbela çölündeki şehitlerin temiz kanına yemin ettiler ki kısa zamanda mukaddes ve onların sevgilisi İzmir şehri İslam mücahitlerinin eliyle feth olunacaktır. Ben de ‘Amin’ dedim. Yakın zamanda Allah'ın izniyle ve Hazret-i Hatmî Mertebet'in (Hz.Peygamber) yardımıyla düşman hezimete uğratılacaktır. Sevinçli Müslümanların gönüllerinden yükselen dua şu ki İslam hilafetinin payitahtından ve Edirne'den de süratle bertaraf edilsinler. Ey Benim Reşit Çocuklarım! Ey Savaşçı Cesur Türkler! Ey Osman Han ve Sultan Mehmed Han-ı Fatih'in Hatıraları! Mübarek zikrinizi ya da Gayr-i Mağlup galibiyetlerinizi tekrarladığımızı harp meydanından işitin. Eğer tüm Avrupa dahi sizinle karşı karşıya olsa korkmayın ki Allah sizinleedir. Kuran sizinleedir, Muhammed'in sancağı sizin elinizdedir.” (*Fikr-i Âzâd*, 11 Ocak 1923, No: 48, s. 1).

ortağı olarak gördüğü Osmanlı Devleti'nin haklı davasında onun yanında saf tutmuş görünmektedir.

İsmet Görgülü, Büyük Taarruz hazırlıkları esnasında Batı Cephesindeki Türk askerinin sayısını 200 bin olarak açıklamıştır. Diğer cepheler ve geri hizmetlerde görevli askerler de hesaba katıldığında Türk ordusuna kayıtlı asker sayısının 300 binden biraz fazla olduğunu söylemektedir (Görgülü, 1992, s.4).

Mevcut askeri güçle 26 Ağustos günü başlayan Büyük Taarruz İran basımında genel hatlarıyla tasvir edilmiş Müslümanların Allah Allah nidalarıyla saldırısı üzerine Yunanlıların direnecek gücü kalmadığı, mukavemet göstermeden firar edip Uşak kasabasına sığındığı bildirilmiştir. İsmet Paşa'nın geri çekilen Yunanlıları takip ettiği ifade edilmiştir. İleri noktalarda devam edecek savaş için Batı Cephesi komutanının emrindeki askerleri 77 tabura ayırdığı, siperler hazırlattığı, 18 gruptan oluşan topçu askerler, ağır mancınık top ve 40 uzun menzilli top mancınıkların sağ ve sol cenahlarda konuşlandırıldığı aktarılmıştır. Bu düzenlemenin ertesi günü (31 Ağustos olmalı) İsmet Paşa'nın Türk birliklerine verdiği emirle Uşak kasabası ilk hücumla ele geçirilmiştir. Savaş alanındaki Yunanlıların büyük çoğunluğu ya öldürülmüş ya da esir edilmiştir. Habere göre az sayıda bir grup ise Türk askerlerinin merhamet göstermesiyle kaçmayı başarmıştır (*Fikr-i Âzâd*, 11 Ocak 1923, No: 48, s. 1).

Kaynaklarda 77 tabur ifadesine rastlanmamakla birlikte Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın 30 Ağustos akşamı 1. Ordu'ya Uşak, 3. Kolordu'ya Kütahya ve 5. Süvari Kolordusu'na Alaşehir istikametinde takip görevi verdiği ve birliklerin buna uygun düzen aldıkları bildirilir (Niş, 1968, s. 279; Yavuz, 2021, s. 433).

Fikr-i Âzâd gazetesinin Mühim Havadisler bölümünde "Osmanlı'nın Parlak Fütûhâtı" başlıklı yazısında alenen ismi geçmese de Başkomutanlık (Büyük Taarruz) Savaşı'ndan bahsedildiği açıktır. Haber 21 Eylül 1922 tarihinde okuyuculara takdim edilmiştir. Yazıda aktarılan bilgilerin Osmanlı basımından ve Ankara'dan ulaşan haberlerden edinildiği belirtilmiştir. Haberde Türk tarafı kahramanlıklarıyla ve Müslüman kimliğiyle anılmış, Osmanlı ve Türk ifadesi bir arada telaffuz edilmiştir. Türk ordusunun çok sayıda askerle bu savaşa iştirak ettiği "Ordu bölüklerinin ateş ve kılıç seli düşman mevkiilerini kuşattı." ifadesiyle aktarılmıştır. Aslanlara benzetilen Türk askerlerin cesur gençler olduğu ifade edilmiştir. Osmanlı ordusunun şiddetli saldırıları neticesinde Yunan askeri birliklerin mağlup düştüğü ve Afyonkarahisar, Eskişehir, Uşak ile Kütahya şehirlerinin tahliye edilerek Türklerin tasarrufuna geçtiği belirtilmiştir.

Haberde aktarıldığı üzere Uşak bölgesinde konumlanmış Türk ordusu, Yunanlılar üzerine üç defa hamle yaparak onları dağıtmıştır. Bu esnada 5.000 kadar Rum askeri öldürülmüş geri çekilen Yunanlılara ait tüm mühimmatlar ve değerli eşyalar ise Türk ordusunun eline geçmiştir. Gazete haberinde Türk askerlerinin özellikle 150 top takımına el koymasından önemli görülmüştür. Osmanlı'nın bu zaferi müjdeli bir haber gibi aktarılmakla birlikte, hem İslam âleminde hem de önde gelen siyasi merkezlerde ilgiyle takip edildiği ifade edilmiştir (Fikr-i Âzâd, 21 Eylül 1922, No: 24, s. 3; Çiçek, s. 2015, s. 221).

Harp tarihinin ele alındığı çalışmalarda General Franko'nun emrindeki Yunan askerlerinin Uşak yolu üzerinde Kaplangı Dağı (Dede Tepesi) ve Adatepeler bölgesinde Türk ordusu karşısındaki direnişi anlatılırken üç kez bu yerlerin el değiştirdiği ifade edilmiştir. Birinci Kolordu Komutanlığı'nın idaresinde Türk birlikleri zikredilen yerleri ele geçirse de tekrar Yunanlıların işgaline maruz kalmıştır. Bu durum 30 Ağustos gecesine kadar sürmüş, İkinci Kolordu Komutanı Miralay Ali Hikmet'in Kaplangı Dağı'na yaklaşmasıyla Türk ordusunun zaferi kesinleşmiştir. Selim Erdoğan 30 Ağustos günü savaş meydanlarında ele geçen top sayısını 141 olarak açıklamıştır (Niş, 1968, s. 258-261, 263-264; Erdoğan, 2021, s. 330-333; Artuç, 1996, s. 115-118). Dolayısıyla gazete haberinde yer bulan savaşa dair verilerin genel hatlarıyla aktarıldığı ve doğru bilgiler olduğu açıktır.

Büyük Taarruz sırasında muharebe alanlarında Yunanlıların binlerce ölü verdiği, binlerce Yunan askerinin de esir düştüğü malumdur. Ayrıca kaçmayı başaran az sayıda Yunan askerinin tüfekleriyle beraber geri çekilirken bütün toplarını, motorlu araçlarını harp meydanında bıraktıkları kesin bilgidir (Görgülü, 1992, s. 38). Ancak bunların net sayısını vermek güçtür. Hatırlatmak gerekirse Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra Eskişehir - Afyon bölgesine çekilen Yunan ordusunun bir kısmı Ege Denizi'ne kadar uzanan hatta konuşlanırken bir kısmı da kuzeyde Eskişehir, Bilecik, Gemlik hattını tutmuştur. Yunan kuvvetleri 12 piyade, 1 süvari tümeni, 6 bağımsız alay ve birkaç yurtiçi birliği olmak üzere toplam 6.564 subay ve 218.000 ere sahiptir. Savaş teçhizatı olarak 83.000 tüfek, 1.300 kılıç, 3.113 hafif makineli tüfek, 1.280 ağır makineli tüfek, 418 top ve 50 uçak bulunmaktadır (Genelkurmay, 1975, s. 493). Bu bilgilerden hareketle Büyük Taarruz sırasında Yunanlıların kendi canlarını kurtarmaktan acizken bunca araç gereci yanlarında götürmesi pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla Avrupa silahlarıyla donatılmış Yunan ordusunun savaş teçhizatı büyük oranda Türklerin eline geçmiştir denilebilir.

Gazetenin bir sonraki sayısında Büyük Taarruz'un sonuçlarına da yer verilmiştir. Gazete bu haberi "Türklerin Parlak Fetihleri" başlığı altında aktarmış ve Türk ordusu, Mustafa Kemal Paşa'ya mensup birlikler olarak tanımlanmıştır. Yunan ordusunun mağlubiyeti ve geri çekilmesi üzerine Hazeli (هزلی) -Abidin (عبدین) ve Suha (سوها) ele geçirilip Türk ordusu Berkaha (برکاه) 'ya doğru ilerleme kaydetmiştir. Aynı haberde 2 Eylül 1922 tarihinde Türklerin, Yunan ordusundan 400 rütbeliyi ve 10.000 eri esir ettiği bildirilmiştir (Fikr-i Âzâd, 25 Eylül 1922, No: 25, s. 3). Gazete haberinde belirtilen bu yer isimleri Büyük Taarruzu gösteren haritalarda ve krokilerde tespit edilememiştir.

General Trikopolis Afyonkarahisar'daki karargâhında emrindeki kuvvetlerle birlikte 30 Ağustos gününe kadar mukavemet göstermiştir. 30 Ağustos gecesi saat 01:00 gibi Çalköy'e çekilmiştir. Bu sırada Yunan ordusu 13. Tümeni Çalköy ve güney-batı sırtlarında Küçük Adatepe mevkiinde güneye karşı savunma yapmak üzere düzen almış, 9. Tümen ise Küçük Ashıhanlar'ın güney tepelerine gönderilmiştir. Ancak ikinci grup Türk tarafının 23. Tümeni tarafından ateş altına alınıp dağıtılmıştır. Türk ordusunun, Trikopolis emrindeki 13. Tümenin savunma hattına girmesiyle General Dumlupınar'da ağır bir mağlubiyet almış ve Çalköy-Alliören-Keçiler-Dümenler yoluyla Banaz'a çekilmeye karar vermiştir. Umudu General Franko grubuyla birleşerek mukavemet gücünü arttırmaktır. Ancak General Franko'nun Kaplangı mevkiinden geri püskürtülmesi beklenen buluşmanın gerçekleşmesini imkânsız kılmıştır. Nitekim habere konu esaret süreci başlamıştır (Niş, 1968, s. 245-246).

Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı tarafından hazırlanan "Türk İstiklâl Harbi İdari Faaliyetler" adlı çalışmada 1 Eylül Oysuköy ormanlarında ve 2 Eylül Minkarip (Münkarip) köyü yamaçlarında esir edilen Yunanlıların sayısı toplamda 5.000 er, 4. ve 12. Tümen komutanları ile 1. ve 2. Kolordu komutanları olarak ifade edilmiştir (Genelkurmay, 1975, s. 497). İbrahim Artuç Minkarip köyünde Türklere esir düşen Yunanlıların sayısını 117 Yunan subayı ve 600 Yunan eri olarak vermiştir. Esirlerin önce Yüzbaşı Nihat sonra da 5. Tümen tarafından teslim alınıp Uşak'a götürüldüğünü belirtmiştir (Artuç, 1996, s. 144-145). İsmet Görgülü General Trikopolis'in 5000 kişiyle Uşak'ta Türk birliklerine teslim olduğunu bildirmiştir (Görgülü, 1992, s. 38). Ahmet Yavuz, Türk kaynaklarına dayanarak Yunan ordusundan 408 subay ve 4.935 erin esir edildiğini ifade etmiştir. Yunan kaynaklarında ise esir sayısının 300 subay ve 5.000'den fazla er olarak kaydedildiğini belirtmiştir (Yavuz, 2021, s. 440). Uğur Üçüncü ATASE belgelerine dayanarak Mustafa Kemal Paşa'nın esir alınan subayların sayısını 300 olarak açıkladığını ifade etmiştir. Türk basınında da bu esaret hadisesi büyük yer tutmuş ve Yunan er sayısı 5.000 ile 10.000 arasında ifade edilmiştir. Rütbelilerin sayısı da 96 ile 120 arasında farklı rakamlarla aktarılmıştır. Birçok gazete ise sayı vermek yerine Trikopolis başta olmak üzere generallerin ve tümen komutanlarının esir alındığını ifade etmekle yetinmiştir (Üçüncü, 2012, s. 115). Rus gazetesi Pravda ise 17 Eylül tarihli sayısında Trikopolis ile birlikte 5

tümgeneralin ve Trikopolis karargâhının tamamının esir alındığını bildirmiştir (Qasımlı, 2015, s. 216-217).

Yunan ordusu komutanı Trikopolis'in bir Türk birliği tarafından yakalandığı ve esir edildiği haberi 11 Ocak 1923'de yeniden habere konu olmuştur. Trikopolis'in karargâha getirilmesinin ardından burada büyük bir kutlama yapıldığı ifade edilmiştir. Haberin devamında Türk askerlerinin bu başarısı ve cesurca savaşmış olmaları ataları Osman Han'ın ruhunun her birinin bedeninde yeniden doğduğu şeklinde yorumlanmıştır (Fikr-i Âzâd, 11 Ocak 1923, No: 48, s. 1). Böylece bu zaferden Osmanlı Devleti'ne de pay çıkarılmıştır.

Görüldüğü üzere Büyük Taarruz'un Afyonkarahisar'da başlaması ve şehrin 36,5 saat süren bir mücadelenin ardından tamamen Yunan işgalinden kurtarılması (Üçüncü, 2012, s. 83) İran basınında da öne çıkan haberler arasındadır. Mustafa Kemal Paşa 21 Ekim 1925 tarihinde Afyonkarahisar'a yaptığı gezi sırasında "Afyonkarahisar, son büyük zaferin kilidi oldu. Esası oldu. Afyonkarahisar, tarihî mücadelemizde unutulmaz bir parlak sahifeye maliktir." (ATAM, 1997, s. 247) diyerek Afyonkarahisar'ın Milli Mücadeledeki önemini vurgulamıştır. Bir sonraki yıl (1926) İran'da yayınlanmış İkdâm gazetesi Mustafa Kemal Paşa'nın sözünü tasdik eder nitelikteki haberini okuyucularıyla paylaşmıştır. Haberin esas konusu İtalya-Türkiye ilişkileri üzerinedir. İki devlet arasında olası bir savaşın TBMM gündemini meşgul ettiğinden söz edilmiş muhtemel savaşın müsebbibi olarak da İtalya'ya işaret edilmiştir. İtalyan yönetiminin Türkiye'yi geçmiş yıllara nazaran daha da güçlenmiş gördüğü ve önceki tarihlerde Yunanlıları "Afyonkarahisar'da" (Büyük Taarruz) yenmiş olmalarından hareketle Türkiye'nin gücünden çekindikleri nakledilmiştir. Dolayısıyla İtalya, Türkiye'nin daha fazla kuvvetlenmesine müsaade etmeden bu tehlikeyi ortadan kaldırmak istemiştir. Bunun için iki tarafın da her türlü tedbiri alacağı ve yürürlüğe koyacağı ifade edilmiştir (İkdâm, 22 Nisan 1926, s. 3). İstanbul kaynaklı bu haberden de anlaşılacağı üzere 26 Ağustos'ta Afyonkarahisar'da başlayan Büyük Taarruz Avrupa Devletlerini derinden sarsmış ve yeni dünya düzeninde tüm devletler bu gerçeği göz önünde tutmak mecburiyetini hissetmişlerdir.

Büyük Taarruz'daki yenilgi üzerine Yunan Devleti "Düvel-i Muazzama" (İtilaf Devletleri) temsilcileriyle görüşüp onlardan Türk tarafıyla ateşkes antlaşması yapılması için girişimlerde bulunmalarını istemişlerdir. Aynı zamanda İngiliz, Fransız ve İtalya'nın üst düzey temsilcilerinin İstanbul'da kalarak savaş hazırlıkları yapmalarını ve ilk fırsatta söz konusu mütarekeye son vermelerini talep etmişlerdir (Fikr-i Âzâd, 25 Eylül 1922, No: 25, s. 3).

İtilaf Devletlerince İzmit'in güneyinde "Tarafsız Bölge"⁴ olarak tespit edilen yerde bir toplantı planlanmasını isteyen Yunanlılar, Fransa ve İngiltere'nin son gelişmeler karşısında savaşa doğrudan müdahil olmasını talep etmişlerdir. Aksi takdirde İzmir'de kendileri aleyhine uğursuz bir olayın yaşanacağından duydukları endişeyi dile getirmişlerdir. Haberde ayrıca İngiliz tebaasının gemilere binerek Anadolu'dan ayrılmak için hazırlandıkları ifade edilmiştir. Beşinci Dordnut George (درندوت ژرژ پنجم) gemisinin de vatandaşlarını almak üzere İzmir limanına ulaştığı bilgisi haberleştirilmiştir (Fikr-i Âzâd, 25 Eylül 1922, No: 25, s. 3).

Bu notlardan anlaşıldığı üzere Yunanlılar Türklerin kazandığı zafer karşısında şaşkınlıklarını üstlerinden atmak ve İtilaf Devletleri'nin desteğiyle yeniden toparlanabilmek için zaman kazanmak istemişlerdir. Aynı zamanda işlerin planlandığı şekilde cereyan etmemesi halinde Avrupalı vatandaşların Küçük Asya (Anadolu)'dan nakli için gerekli hazırlıkları başlatmışlardır. Haberde Yunanlıların bu girişimleri son çırpınılar olarak değerlendirmiş olması ki haberin başlığı "Nâ-ümidî Yunan" yani Ümitsiz Yunanlılar olarak atılmıştır.

⁴ Birinci İnönü Savaşı'ndan sonra General Harington İtilaf Devletlerinin dikkatini İzmit ve çevresine çekmeye çalışmış ve onlardan bu bölgeye tahkimat yapmalarını istemiştir. Hatta Yunanlılardan temin ettiği tahkimat birlikleri bu bölgeye yerleştirmiştir. Ayrıca İstanbul'da idarenin kendisine yani İngilizlere geçmesini talep etmiştir. Bu bilgilendirme ışığında İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümetleri 13 Mayıs 1921'de Anadolu'da nüfuzunu arttıran TBMM'nin Boğazlara yönelik olası girişimlerini engelleyebilmek amacıyla Türk-Yunan savaşında tarafsızlıklarını ilan edip ardından İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının yakın çevrelerini Tarafsız Bölge ilan etmişlerdir. (Bozkurt, 2022).

Gazetenin aynı sayısında “Küçük Asya’nın Tahliyesi” başlığıyla Londra hükümetinin tahliyeden beklentileri de izah edilmiştir. Buna göre Yunanlıların Anadolu’yu terk etmesi durumunda Türkler savaşmaktan vazgeçip mütareke yapmaya ikna olacaklardır. Bu esnada Türklerin İzmir’i işgalden kurtardığı bilgisi de paylaşılarak tahliyenin zarureti gözler önüne serilmiştir (*Fikr-i Âzâd*, 25 Eylül 1922, No: 25, s. 3).

Bir başka haberde “Yunanların Talepleri” başlığı altında Yunan Devleti’nin İstanbul’daki İtilaf Devletleri temsilcilerinden istekleri izah edilmiştir. Türk tarafının art arda zaferleri dolayısıyla Yunanlılar ateşkes yapılması için İtilaf temsilcilerinin araya girmelerini rica etmişlerdir. Ankara yönetimi ise mütareke karşılığında Yunanlıların Asya-ı Sağır (Küçük Asya-Anadolu), Teras (Trakya) ve İstanbul’u tahliye etmelerini şart koşmuştur. Ayrıca Yunan gemilerinin Türk sularından ayrılmalarını ve o ana kadar Türk yurduna verilen her türlü zayıatın tazmin edilmesini istemiştir (*Fikr-i Âzâd*, 28 Eylül 1922, No: 26, s. 3).

Mustafa Kemal Paşa bu ilk ateşkes çağrısının Rauf Bey tarafından 4 Eylül 1922 tarihli telgrafla tarafına bildirildiğini söylemektedir. Cevaben Yunan ordusunun kesin olarak yenilgiye uğratıldığını ve Anadolu için herhangi bir görüşmeye lüzum kalmadığını ifade etmiştir. Şayet ateşkes yapılacaksa bir takım isteklerinin kabul edilerek 10 Eylül tarihine kadar Yunan veyahut İngiliz temsilcilerinin Ankara hükümetine bildirmelerini söylemiştir. *Fikri Âzâd*’da bildirilen şartlardan farklı olarak Yunanistan’daki Türk esirlerin 15 gün içinde İzmir, Bandırma ve İzmit limanlarından kendilerine teslim edilmesini ön koşul olarak talep etmiştir (Atatürk, 2007, s. 457).

Yine aynı gazetede “Küçük Asya’nın Tahliyesi” başlığı altında Müttefik Devlet temsilcilerinin Ankara hükümeti ile temasa geçtikleri, Yunanlıların Küçük Asya’yı tahliye etmeye ve mütareke şartlarını yerine getirmeye hazır oldukları bildirilmiştir (*Fikr-i Âzâd*, 28 Eylül 1922, No: 26, s. 3; Atatürk, 2007, s. 460).

“Yunan Fecaatleri” başlıklı habere göre Yunanlılar, mağlubiyetin ardından geri çekilmeye başlamışlar ve bu esnada terk ettikleri yerlerde köyleri yakıp yıkmış ve köy halkını katletmişlerdir. Gazete, Yunanların Anadolu’yu işgali sırasında da benzer eylemler gerçekleştirdiğini hatırlatarak tüm bunları Yunanlıların işledikleri suçlar olarak değerlendirmiştir. Bu yerler arasında Altıntaş (اقون طاسی) bölgesinde Ulucak (الوجوق) köyü de yer almaktadır. Kadın ve çocukların da dâhil olduğu köy halkı sığındıkları camilerden çıkartılıp canlı canlı yakılmışlardır. Bu türden işkence ve zulmün ardından halkın mallarının da Yunan askerlerince gasp edildiği belirtilmiştir (*Fikr-i Âzâd*, 28 Eylül 1922, No: 26, s. 3).

17 Eylül 1922 tarihli Şafak-ı Sorh haberinde Erkan-ı Harbiye-i Türk (Erkân-ı Harbiye-i Umumiye)’e ait bir genelgeye dayanılarak Yunan ordusunun Uşak şehir merkezi ve etrafındaki köyleri yakıp yıktığı ve çok büyük hasar meydana getirdiği ifade edilir (*Şafak-ı Sorh*, 17 Eylül 1922, No: 67, s. 4). Bu vesileyle Yunan askerlerinin sebep olduğu zulmün Türk Devleti’nin resmi kayıtlarına geçtiği ve o tarihlerde dünyayla paylaşıldığı görülmektedir. İran basını Yunanlıların Anadolu’da gerçekleştirdiği zulmü halkına duyururken İranlılar da kayıtsız kalmamışlar ve Yunan mezalimine karşı protesto eylemleri düzenlemişlerdir. Hatta Türklerin zaferinden aldıkları güçle ülkelerindeki İngiliz hegemonyasına da karşı çıkmışlar İngilizlere karşı mücadele edilmesi gerekliliğini yüksek sesle dillendirmişlerdir (Üçüncü, 2018, s. 707).

Aynı haberde Büyük Millet Meclisi’nin onayıyla Erkan-ı Harp Reisi Fevzi Bey’in “Serdarlık” derecesine yükseltildiği de not düşülmüştür (*Şafak-ı Sorh*, 17 Eylül 1922, No: 67, s. 4). Şöyle ki Mustafa Kemal Paşa 26-31 Ağustos 1922 tarihlerinde Fevzi ve İsmet Paşaların üstün başarıları dolayısıyla telgrafla TBMM’ye bu komutanların ödüllendirilmesi önerisinde bulunmuştur. Bunun üzerine 4 Eylül 1922’de meclis görüşmeleri gerçekleşmiş ve Fevzi Paşa’ya Müşir (Mareşal) unvanı verilmiştir (Üçüncü, 2012, s. 198).

Afyonkarahisar, Kütahya ve Uşak merkezlerinin ele geçirilmesinin ardından Türk ordusunun yeni harekât planı uygulanmaya başlanmıştır. 4 Eylül tarihi itibarıyla Türk kuvvetleri

Batı Anadolu hattı ve Eskişehir-Bursa hattı olarak iki cepheden ilerleme kaydetmiştir. O gün Türk birlikleri Uşak çevresini Yunan askerinden temizleyerek Takmak (Eşme)'a ilerlemiş hatta komutanlar da bu noktaya gelmişlerdi. 4-5 Eylül gecesi ise Yunan birlikleri Kula-Alaşehir (Manisa) hattını boşaltarak Salihli tarafına çekilince Türk birliklerinin yürüyüşü batı istikametinde hızla devam etmiştir. Eskişehir-Bursa hattında ise az sayıdaki Türk askeri sayıca daha üstün olan Yunan Üçüncü Kolordusunu çekilmek mecburiyetinde bırakmıştır (Arıoğlu, 1996, s. 165-169).

Yunanlıların geri çekilmesiyle birlikte 4 Eylül günü Türk birliklerinin eline geçen savaş araç gereçleri Ankara hükümeti tarafından yayınlanmış ve bu bilgi İran'da da haber olmuştur. Buna göre 90 top, 1300 kamyon, 300 otomobil, 5.000 mitralyöz, 95 vagon ve 90.000 Yunan esir ele geçirilmiştir. Haberde 200.000 kişiyle savaşa katılan Yunan ordusunun Türkler tarafından yok edildiği vurgulanmıştır (*Fikr-i Âzâd*, 28 Eylül 1922, No: 26, s. 3). Gazetenin aynı sayısında "Savaş Mühimmi" başlığı altında Yunan savaş araç gereçlerinden 700 top, 11 tayyare ve 2.000 makineli tüfeğin Türk ordusunun envanterine geçtiği bilgisi Türklerin iddiası olarak aktarılmıştır (*Fikr-i Âzâd*, 28 Eylül 1922, No: 26, s. 3). Aynı bilgi Rus basınında 10 Eylül 1922 tarihinde okuyucuyla buluşturulmuştur. Ayrıca Yunan'dan 550 subay ve 12 askerinin esir alındığı aktarılmıştır (Qasımlı, 2015, s. 209). Ancak görüldüğü üzere 700 top bilgisi yukarıdaki 90 top ifadesiyle örtüşmemektedir. Aynı haberin Rus gazetesi *İzvestiya*'da da yer alması haberin Türkiye kaynaklı olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla 90 top 4 Eylül'e kadar 700 top ise 10 Eylül'e kadar yani Batı Anadolu harekâtı tamamlanincaya kadar ele geçirilen top sayısını ifade ediyor olmalıdır. Yunan tarafının zayıflığı ifade edilirken bu neviden farklı ve birbiriyle çelişkili rakamların Türk gazetelerinde de yer bulduğunu görmekteyiz (Üçüncü, 2012, s. 190-191). Bunun başlıca sebebi resmi kayıtların bu husustaki yetersizliğidir.

2. İzmir'in Kurtuluşu

İran basınında İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılması hadisesi "İzmir'in Fethi" başlığıyla haberleştirilmiştir. Haber "Küffârın Muhammedi ümmetine feccatleri ve mezalimleri öyle yüksek bir noktaya ulaştı ki gayret ateşi ve yok edici aleviyle Allah'ın gazabı arttı. O sırada intikam zamanı başladı." sözleriyle verilmekte ve Türkler Allah'ın ordusu olarak kâfirin gazabına son verecek bir misyonda tasvir edilmektedir. Türk tarafının taarruzu, Müslümanlara zulmü reva gören Yunanlara müstahak görülmektedir (*Fikr-i Âzâd*, 11 Ocak 1923, No: 48, s. 1).

Gazetede Yunanlıların mağlubiyeti "Kılıç artığı düşman" (Bakiyetü's-seyf-i düşman) tamamen perişan edildi ve dağıldı. Konstantin'in talih yıldızı da aynı şekilde battı." cümleleriyle ifade edilmektedir. Ayrıca Yunan ordusunun bir daha büyük bir ordu toplayamadığı ve Türkler tarafından İzmir'den kısa süre zarfında def edildikleri bildirilmiştir. Bir sonraki cümlede Türk ordusunun İzmir'e hücumu sırasında Yunan'dan sadece bir grubun gemilerle şehirden uzaklaştığı bilgisine yer verilerek geri kalanın esir düştüğü ya da öldürüldüğü alt mesaj olarak geçmektedir.

İzmir'i tekrardan ele geçiren Türk süvari birlikleri şehrin yedi kapısından İzmir'e girmişler, onları müteakiben piyadeler de şehre ulaşmışlardır. Haberin bundan sonraki bölümlerinde Türklerin Müslüman kimliğine yönelik atıflar artış göstermiştir. Türk ordusu ibaresi yerine İslam ordusu, Türk halkı yerine Müslüman ahali tabirleri tercih edilmiştir.

Gazete yazarı "Kalem, İslam ordusunun (İzmir'e) girişi sırasında ahalinin güler yüzlülüğü ve sevinci karşısında acizdir." diyerek şehirde yaşanan mutluluğu olduğu gibi anlatmakta kifayetsiz kaldığını bildirmiştir. Ayrıca Yunanlıların işgal sırasında zulmün seviyesini arttırmak için İzmir'in Müslüman ahalisine nispeten Kays-ı Bozorg (Domuz) sıfatını kullandıklarını ve bundan dolayı onlardan her birinin şerri mahkemelerde yargılanacaklarını söylemiştir (*Fikr-i Âzâd*, 11 Ocak 1923, No: 48, s. 1).

Fikr-i Âzâd haberinde İzmir'in ele geçirilmesinin İstanbul'daki yankıları da yer bulmuştur. Bu müjdeli haberin İstanbul'a ulaşmasıyla kadın, erkek, yaşlı ve genç ahalinin

tamamının şükür secdesine kapandığı bildirilmiştir. Dünyanın en büyük fetihlerinden biri olarak görülen bu hadiseyle insanların Allaha hamd u sena ettikleri ifade edilmiştir. İstanbul'un tamamının bayraklarla süslenerek adeta bir lale bahçesi görüntüsü kazandığı, müzik seslerinin her yerden duyulduğu ve Hüseyin Baykara makamı çalınıp halka dinletilerek heyecanın arttırıldığı söylenmiştir. Eğlencenin ve sevincin geç saatlere kadar uzadığını “ışıklar ve meşalelerle geceyi tıpkı gündüz gibi aydınlattılar” ibaresinden anlamaktayız.

Haberin devamından anlaşıldığı kadarıyla ertesi gün de eğlenceler tüm hızıyla devam etmiştir. Sabah saatlerinde halk akın akın Sultan Mehmed (Okmeydanı), Sultan Ahmet, Sultan Bayezid meydanına ve diğer meydanlara koşmuşlardır. Bu meydanlarda Tehlil (Lâ ilâhe illâllâh) ve Tekbir sesleri yükselmiştir. Gazete yazarı Mustafa Kemal Paşa'nın adını anarken onun için olağanüstü sıfatlar kullanmıştır. Bu sıfatlar; “Selâmet-i Vücûd-ı Mukaddes (سلامت وجود مقدس - Mukaddes Vücudunun Esenliği), Serdar-ı gîtî-medâr (سردار گیتی مدار - Dünya yürüngesinin serdarı), Muncî-i İslâm (منجی اسلام - İslam'ın koruyucusu), Şir-i Sorh-ı Muhammed (شیر سرخ محمد - Muhammed'in kızıl aslanı), Ebu'l-Fevâris (ابوالفوارس - Süvarilerin babası), Mefharü'l-Ümem (مفخر الامم - Ümmetin iftihar kaynağı), Bânî-i Sâlis-i Devlet-i Türk (بانی ثالث - Hilafetin hamisi) El-Gazi Mustafa Kemal Paşa"dır. Halkın bârî te'âla cell-i celâle dergahından (Allah'ın huzurundan) Mustafa Kemal Paşa'yı dilediği ve “Çok yaşa Mustafa Kemal Paşa” nidasıyla meydanları inlettiği ifade edilmiştir.

Sokaklarda muhafız alayı yürüyüş yaparak Türk ordusunun gücünü ve ihtişamını tüm dünyaya göstermiştir. Kollarında yeşil ve kırmızı kol bantlarıyla Darü'l-Fünun öğrencileri büyük bayraklarla geçiş yaparken halk alkışlarla ve sevinç nidaları içerisinde onları izlemiştir. Bu sırada dillere pelesenk olan sloganlarla İslam'ın ve Mustafa Kemal Paşa'nın adı çokça zikredilmiştir (*Fikr-i Âzâd*, 11 Ocak 1923, No: 48, s. 1).

İstanbul basını bu kutlamaların tarihini 10 Eylül 1922 olarak kayda geçmiştir. Eğlencelere yaklaşık 150.000 kişinin katıldığı, “Yaşasın Mustafa Kemal Paşa, Yaşasın kahraman ordumuz, milletimiz!” nidalarının ve tekbirlerin yanı sıra sokaklarda İstiklâl Marşı'nın söylendiği, şehit askerlerimiz için Fatihalar okunduğu not edilmiştir. Tüm kalabalığa, coşkulu sevince rağmen sokaklarda hiçbir taşkınlığın yaşanmadığı, kötü hadiseler meydana verilmediği de belirtilmiştir. Şenliklerin Sultan Ahmet, Eyüp Sultan, Kadıköy, Üsküdar, Çengelköy, Beylerbeyi gibi büyük meydanlarda gerçekleştirilmesinin yanı sıra küçük semtlerde de benzer mutlulukların yaşandığı dile getirilmiştir. Aynı zamanda Kınalı Ada ve Büyük Ada merkezli askeri öğrencilerin gösterileri ve de halkın bu büyük zafer karşısında duyduğu mutlulukla sokakları doldurduğu gerçeğine işaret edilmiştir.

Ancak İstanbul gazetelerinden anlaşıldığı üzere sokaklarda gerçekleşen fener alayları, halkın bayrak gösterileri, sevinç nidaları azınlık halkı ve Müttefik kuvvetleri rahatsız etmiş ve eğlenceler sırasında birçok tutuklama gerçekleşmiştir. Bunun üzerine 11 Eylül'de Türk halkının heyecanı, sevinci ve mutluluğunu vakar ve sükûnet içerisinde yaşaması tavsiye olunmuş, kalabalığa karışan kötü niyetli insanların sebep olacağı vahim hadiselerle karşı uyarılar yapılmıştır (Kara, 2017, s. 121-136).

17 Eylül 1922 tarihinde İstanbul ve Moskova kaynaklı olup *Şafak-ı Sorh* gazetesine yansıyan haberler 26 Ağustos'ta başlayan Büyük Taarruzun sonuçlarını, Türk Devletine ve milletine kazandırdığı özgüveni gözler önüne sermektedir. “Küçük Asya'daki Olaylar” başlığıyla Yunan askerinin Batı Anadolu'dan çıkarılması ve İzmir'in ele geçirilmesine müteakip yaşanacaklara ışık tutulmuş Osmanlı'nın bağımsız oluncaya ve İstanbul'u tasarrufu altına alıncaya kadar savaşmakta kararlı olduğu beyan edilmiştir. Ayrıca Osmanlı ülkesinin İngiltere'nin sömürgesi olmadığına işaret edilerek İngilizlerin Bosfor (İstanbul Boğazı)'u kontrolden vazgeçmeleri tavsiye olunmuştur (*Şafak-ı Sorh*, 17 Eylül 1922, No: 67, s. 4). *Şafak-ı Sorh*'un aynı sayısında “Osmanî” başlığıyla Kemalist lider Hamid Bey'in İstanbul'da bir Yunan muhabirine beyanat verdiği bildirilmiştir. Hamid Bey mülakat sırasında Osmanlı Devleti'nin

İstanbul'u diğerlerinin (İtilaf Devletleri) nezareti olmaksızın muhafazaya muktedir olduğunu söylemiştir. Ayrıca Osmanlı toprakları İngilizlerin müstemlekesi olarak hesap edilemeyeceğinden İngiltere'nin Boğazların kontrolünden vazgeçerek Türklerin milli bağımsızlığına saygı göstereceğine dair beklentisini beyan etmiştir (*Şafak-ı Sorh*, 17 Eylül 1922, No: 67, s. 4).

Osmanlı Bankası yönetim kurulu üyesi, maliye uzmanı ve Kızılhaç temsilcisi Hamid Bey İtilaf Devletleri ile Ankara hükümeti arasındaki tüm diplomatik görüşmelerde bilfiil görev almış bir bürokrattır. Mustafa Kemal Paşa'nın batıya duyurmak istediği tüm mesajların ve protesto notlarının yerine ulaşmasını sağlamıştır. Özellikle Türk ordusu İstanbul ve Trakya istikametinde ilerlerken ve askeri girişimlerle bu yerlerin Türklerin eline geçme ihtimali görünürlük kazandığında Müttefiklerin, Türkler tarafından azınlıklara soykırım yapılacağı iddiaları Hamid Bey tarafından reddedilmiş ve yabancıların dikkatleri o sırada Yunanların Trakya'da uyguladığı Türk kıyımına çekilmiştir. Yabancı basında Lozan Konferansına kadar Hamid Bey'in adı Türkiye ile ilgili her türlü haberde muhakkak yer almıştır (Tevetoğlu, 2022, s. 685-687-688). Hamid Bey'in söz konusu gazete mülakatı İngiliz The Daily Mirror gazetesinde de "İngiltere Bırakmalı" başlığıyla yayınlanmıştır (Hacıhanıfioğlu, 2019, s. 198).

Almanya kaynaklı bir habere göre İzmir işgaline son verilmesinin ardından iki üç kadar Yunan birliği Küçük Asya'yı tahliye etmiş, İzmir'i muhafaza etmekle görevli Müttefiklerin deniz kuvvetleri ise şehirden tamamen ayrılmışlardır. Yunan birliklerinin tahliye ettikleri Marmara denizinde sahil bölgelerin kontrol yetkisi ise Kemalilerin (TBMM birliklerinin) İstanbul'a girişine kadar Fransa ordusuna verilmiştir (*Şafak-ı Sorh*, 17 Eylül 1922, No: 67, s. 4). Bu haberde sadece iki üç Yunan birliğinin geri çekilişine işaret edilmesi Yunan ordusunun Türkler karşısında büyük bir askeri kayıp verdiğini gözler önüne sermektedir. Yunan kuvvetlerinin İstanbul'dan tahliyesi ise General Harrington'un Mustafa Kemal Paşa'ya ateşkes görüşmelerinin başlaması için verdiği sözün bir tezahürüdür. Hatta General, İngiliz güçlerinin Yunanlıların olası geri dönüşüne mani olacağı hususunda da teminat vermiştir (Akkor, 2019, s. 257). Fransa'nın Boğazlar'da konuşlanması ise geçici bir düzenleme olarak değerlendirilebilir. Zira açık kaynaklarda bu hususla ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

Şafak-ı Sorh 17 Eylül 1922 tarihli sayısında Mustafa Kemal Paşa'nın Türk milletine hitaben yaptığı bir konuşmayı okuyucularına sunmuştur. Kemal Paşa konuşmasında üç yıldır devam eden savaşın neticeye ulaştığını bildirmiş ve elde edilen zaferi Türk milletinin inancı ve iradesine dayandırmıştır. Ayrıca "Milletin inancı ve iradesine dayanan her bir iş saadete ve talihe dönüşür." diyerek Milli Mücadeleyi başlatırken edindiği düsturun ne kadar yerinde ve isabetli olduğunu gözler önüne sermiştir (*Şafak-ı Sorh*, 17 Eylül 1922, No: 67, s. 4). İran gazetesinde Mustafa Kemal Paşa'ya ait söz konusu beyanat Utkan Kocatürk tarafından 1 Eylül 1922 tarihinde Türk milletine bildirgesi olarak verilmiş ve şu şekilde aktarılmıştır. "Zalim ve mağrur düşman ordusunun esas unsurları akıllara dehşet verecek katiyetle imha edilir. Milletın rey ve iradesine dayanan her işın sonucu, millet için hayır ve mutluluk olduğu açıktır." (Kocatürk, 1999, s. 305).

17 Eylül 1922 tarihli gazetede Türklerle ilgili bir diğer yazı İzmir'in ele geçirilmesine müteakip Mustafa Kemal Paşa'nın birliğinin başında İzmir'e varması hadisesidir. Haberde izah edildiği üzere Paşa'nın ilk icraatlarından biri İzmir'de kalan Hristiyan azınlıkların menfaatlerini koruma altına almak ve onların erzak başta olmak üzere her türlü ihtiyacını temin etmektir (*Şafak-ı Sorh*, 17 Eylül 1922, No: 67, s. 4). *Şafak-ı Sorh*'un bu bilgiyi haberleşirmesi esasında Milli Mücadele'yi Türklerin haklı davası olarak görmesinden ve "düşmana" merhamet eden mert ve şefkatli insanlar olduğunu okuyucularına duyurmak istemesinden kaynaklanmıştır olmalıdır.

Şafak-ı Sorh "Küçük Asya'da" isimli haber başlığıyla 15 Eylül 1922 tarihine ışık tutmuş ve o gün yaşanan önemli bir hadiseye yer vermiştir. Haber İzmir'in yeniden Türklere ait olmasıyla Avrupa'da yaşanan kaosu ve İtalya'nın tavrını ortaya koyması açısından önemlidir.

Son gelişmeler üzerine İtalya'nın Osmanlı-Yunan meselesinin Avrupa'nın umumi meselesine dönüştürülmemesi konusunda ısrarcı davrandığı anlaşılmaktadır (*Şafak-ı Sorh*, 17 Eylül 1922, No: 67, s. 4). İtalya'nın bu tavrı Yunanistan'ın Türkler karşısındaki mağlubiyetinin kabullenilmesinden kaynaklandığı gibi Osmanlı topraklarının parçalanmasıyla kendisine pay edilen yerlerin sonradan Yunanistan'a peşkeş çekilmesinden duyduğu rahatsızlığın bir tezahürü de olabilir.

3. İzmir'in Ele Geçirilmesinin Ardından Yaşanan Siyasi ve Askeri Gelişmeler

Batı Anadolu'daki zaferlerin ardından Türkler Doğu Trakya'yı da tasarrufları altına almak istemişler ve tüm askeri kuvvetlerini kuzey cephesine sevk etmişlerdir (*Fikr-i Âzâd*, 28 Kasım 1922 No: 32 s. 2). *Fikr-i Âzâd*'in "İstanbul ve Müttefikler" başlıklı haberinde Türk ordusunun kuzey yönündeki faaliyetleri ele alınmış İzmir bölgesinde elde edilen zaferlerin burayla sınırlı kalmayacağı İran halkına duyurulmuştur. Bu haberde Türk ya da Osmanlı ordusu ibaresi yerine Kemaliler ifadesinin tercih edildiği görülmektedir. Yazar, "Kemaliler'in zafer sahibi birliklerinin son fethine müteakip Yunan kıtasını Palevâ'da yendikten sonra Türk süvari birliğinin birinci bölüğü Şehr-i Bik (بيک) bölgesine ulaştı." diyerek İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılmasının ardından Türk ordusunun Bursa yönünde ilerleyişine işaret etmiştir (*Fikr-i Âzâd*, 9 Ekim 1922, No: 28, s. 1).

Nitekim Şafak-ı Sorh 17 Eylül sayısında 11 Eylül 1922 tarihinde Bursa'nın işgalden kurtuluşunu okuyucularıyla paylaşmıştır. Haberde Kemaliler'in Bursa'nın idaresini ele geçirdikleri ve böylece Küçük Asya'daki Yunan mukavemetinin son bulduğu bildirilmiştir. Yunan ordusu şehri tahliye mecbur olmuş ancak öncesinde şehri yakıp yıkmak istemiştir. Şehirdeki yabancı temsilcilerden 3 Fransız subayı bu yıkıma engel olmak üzere görevlendirmiş ve erken müdahale sayesinde Yunan askeri sadece bir mahalleyi yakabilmiştir (*Şafak-ı Sorh*, 17 Eylül 1922, No: 67, s. 4; Üçüncü, 2012, s. 152).

Bursa'nın ele geçirilmesine müteakip İtilaf Devlet temsilcilerinin kararıyla Konstantiniyye (İstanbul) ve Gelibolu yarımadasını himaye etmek için İngiliz, Fransız ve İtalyan askerlerinden bir grup Çanakkale'de ve Çanakkale'nin Asya sahilinde konumlanmışlardır (*Şafak-ı Sorh*, 17 Eylül 1922, No: 67, s. 4). Esasında İngiltere Paris görüşmelerinden itibaren İtilaf Devletlerini ve Balkan hükümetlerini Türklerin yeniden Avrupa'ya ilerleyebilecekleri konusunda uyarmakta ve savaş hazırlıkları yapılmasını istemekteydi. Bu çerçevede sözü geçen yerlerde müttefik güçlerin asker sayısında bir artış gözlemlenmiştir (Akkor, 2019, s. 254-256).

16 Eylül 1922 tarihinde İngiliz Kabinesi bir karar almıştır. Buna göre İngiltere, Fransa ve İtalya hükümetleri Mustafa Kemal Paşa'yı Çanakkale sınırlarındaki tarafsız bölgeye tecavüz etmemeleri hususunda uyaracaklardır. Ayrıca Doğu meselesinin halli için konferans toplanması taleplerini ileteceklerdir (Kocatürk, 1999, s. 311).

Tufan gazetesinde İngiliz Reuters gazetesinden nakledilen bilgiye göre Mustafa Kemal Paşa General Harrington ile telgraflaşmış, Anadolu'daki son durum hakkında bilgi verirken ileriki günlere dair planlarını da izah etmiştir. Mustafa Kemal Paşa konuşmasında Müttefiklerce kararlaştırılan tarafsız bölgeden haberdar olmadığını bildirmiştir. Bu suretle Türk süvari birliklerinin Yunan ordusunu takip ettiğini ve geri çekilen Yunanlıların Anadolu'da çokça kan döküp binlerce evi yakıp yıktığını ifade etmiştir (*Tufân*, 4 Ekim 1922, No: 13, s. 3).

O. Hülagü, Mustafa Kemal Paşa'nın bu sözlerini "TBMM ile Müttefik hükümetleri arasında kararlaştırılmış tarafsız bir bölgenin olmadığı" şeklinde aktarmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere Mustafa Kemal Paşa tarafsız bölge uygulamasını bilmediği için değil yok saydığı için Türk ordusuna ileri hareket emri vermiştir (Hülagü, 1997, s. 761; Üçüncü, 2012, s. 160-161).

Mustafa Kemal Paşa telgrafın devamında Yunanlıların Türk yurdunu derhal tahliye etmek yerine ertelemeyi tercih etmelerinin esasında bir plan dâhilinde olduğunu ve yeni bir

oluşum için hazırlık emarelerinden sayılabileceğini bildirmiştir. Ayrıca İngilizlerin Türk ordusunu Çanak (Çanakkale)'tan çıkarma girişimlerinden şikâyet eden Mustafa Kemal Paşa "Boğazlar'ın bağımsızlığı Türk halkının umududur." diyerek bu hususta taviz vermeyeceğini bildirmiş ve barış için arabulucuların derhal iş başı yapmasını talep etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'ya cevaben General Harrington tarafsız bölgede Yunan askerinin bulunmayacağını garanti etmiş, Yunanlılara o zamana kadar tanınan hakların iptal edileceğini bildirmiş, İngilizler sayesinde Yunan askerinin İstanbul'u işgal edemediğini ve bundan sonra da böyle bir eylemin hayalden öteye geçemeyeceği iddiasını öne sürmüştür. Kendilerinin Çanak (Çanakkale)'ta ve Boğazlar'da yaşanabilecek vahim hadiseleri engellemek için hazır olduklarını bildirmiştir (*Tufân*, 4 Ekim 1922, No: 13, s. 3).

Mustafa Kemal Paşa'nın işaret ettiği üzere Yunanlılar, Trakya bölgesinde teşkilatlanmakta ve her geçen gün tehlike oluşturmaktadır. Batı Anadolu'da ve Eskişehir-Bursa hattında mağlup düşen Yunanlılar mücadeleden vazgeçmemiş ve Çanakkale Boğazını ikinci savaş alanı olarak belirlemişlerdir. *Fikr-i Âzâd*'da özellikle Trakya bölgesinin tamamen Yunanlıların sığınağı haline geldiğine dikkat çekilmiştir. Haberde belirtildiği üzere Yunan tarafında bu gelişmeler yaşanırken Kemaliler (TBMM ordusu), Yunanlıların olası cinayetlerine ve fecaatlerine son vermek için fetih ve tasarrufa yönelmişler esasında vatan topraklarının tamamında işgali sonlandırmayı hedeflemişlerdir.

Türk ordusunun İstanbul'a saldırı düzenleyecek, Çanakkale ve İstanbul Boğazını ele geçirecek olma ihtimali İngilizleri telaşlandırmıştır. Üstelik Fransa ve İtalya da Boğazlarda tek hâkim güç olmak isteyen İngiltere'nin gizli emellerinden rahatsızlık duymakta ve karşı tavır takınmaktadır. Dolayısıyla Türklerin Boğazlar'a yönelik olası askeri müdahalesi karşısında İngiltere yalnızdır. Gazete haberinde okuyuculara "Bu işin akıbeti ne olacaktı?" şeklinde bir soru yöneltilmiş ve cevabı için Boğazlar meselesi ile ilgili tüm taraf devletlerin görüşlerinin mütalaa edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (*Fikr-i Âzâd*, 9 Ekim 1922, No: 28, s. 1).

Aynı gazetenin "İngilis" başlıklı haberinde İngilizlerin İstanbul ve Boğazlar ile ilgili gizli emelleri hakkında da kısaca bilgi verilmiştir. İngilizlerin kurnazca bir politika güttüğü, Boğazların tarafsızlığını korumak bahanesiyle İslam hilafetinin payitahtı olan bu şehri kendi tasarrufunda tutmak istediği dile getirilmiştir.

Haberin devamında İstanbul'un İngilizler için "Mukaddes Vatan" olarak görüldüğü ve bu yeri Kemalilere (Türlere) kaptırmamak üzere Müttefiklerle ortak hareket etme çabaları da detaylandırılmıştır. Fransa'yı kendi yanına çekmek isteyen Lord Curzon Paris'e kısa bir ziyaret gerçekleştirmiş ancak anlaşma sağlanamamıştır. Buna ilaveten İngiliz hükümeti sömürgelerine telgraf göndererek onlardan İstanbul için fedakârlık yapmalarını talep etmiştir. Haber metninde işaret edildiği üzere İngilizler İstanbul'u gasp etmeyi savaş ganimeti olarak görmekte ve elde ettikleri bu haktan feragat etmemek için sömürge ülkelerdeki insanların canını, malını ve kanını hiçe saymaktadır (*Fikr-i Âzâd*, 9 Ekim 1922, No: 28, s. 1). İ. Artuç, tüm bu gelişmelere işaret ettikten sonra güzel bir tespit yapmış ve Batı Anadolu'nun Yunan askerlerinden tamamen temizlendiği tarih olan 18 Eylül 1922'den itibaren Çanakkale ve İstanbul Boğazlarında bir İngiliz sorununun baş gösterdiğini söylemiştir. Boğazlarla ilgili İngilizlerin emelleri ve Türk hükümetinin tasarruf talebini de gazete haberiyle benzer şekilde aktarmıştır (Artuç, 1996, s. 213-217).

İngilizlerin aldığı bir diğer tedbir Osmanlı'nın yeniden güç ve kudret sahibi olmasından korkan Balkan devletlerini tahrik etmektir. Ancak haberin detaylarında Balkan ülkelerinin önceki yıllarda İngilizler tarafından aldatıldığı, sadece İngiliz çıkarları ve Yunanlıların korunması uğruna ateşe atıldıkları ve netice itibarıyla hayal kırıklığına uğratıldıkları belirtilir. Geline nokta Balkan devletleri Milletlerarası Savaş (Birinci Dünya Savaşı) nedeniyle o kadar çok yıpranmışlardır ki yeni bir muharebeye dâhil olamayacaklardır. İngilizlerin geçmişteki planları yani güçlü devletlerin, nüfuzlarını arttırmak üzere bir takım hilelere

başvurarak zayıf devletlerden yararlandıkları da artık aşikârdır. Dolayısıyla bu planın da işlemeyeceği belirtilmiştir (*Fikr-i Âzâd*, 9 Ekim 1922, No: 28, s. 1).

Şafak-ı Sorh da aynı mevzuyu gazetesine taşımış İngilizlerin Boğazlar meselesinin halli ve Türklerin tarafsız bölgenin dışına çıkarılması mevzusunda Balkan devletlerine müracaat edip destek istediği ifade edilmiştir. Bu haberin kaynağı olarak da Londra'ya işaret edilmiştir.

Anlaşıldığı üzere Mustafa Kemal Paşa İngilizlerin teskin edici açıklamalarını hiç dikkate almamıştır. Zira 18 Eylül 1922 tarihinde İngiliz resmi gazetelerine yansıdığı ve bu gazeteler vasıtasıyla 20 Eylül tarihli Şafak-ı Sorh'da ifade edildiği şekliyle “Kemali Kuvvetler İslambol (İstanbul) ve Dardenel (Çanakkale) tarafına yaklaşmışlardır.” (*Şafak-ı Sorh*, 20 Eylül 1922, No: 69, s. 2).

Türk ordusu Trakya yönünde ilerleyişini ve tarafsız bölgeye geçişini kurşun atmaksızın gerçekleştirmiş Erenköy mevkiine ulaşmıştır. Türklerin ilerleyişi karşısında da Fransa ve İtalya geri adım atarak 23 Eylül öncesi Boğazların Asya kısmından çekilmeye başlamıştır (Akkor, 2019, s. 254-256).

Fikr-i Azad gazetesinin 9 Ekim 1922 tarihli yazısında İstanbul'un hakiki sahipleri olarak Kemalilere (Türlere) işaret edilmiştir. Onların 500 yıldır bu vatanı ecebilerin gasp pençesinden kurtardıkları ve bundan sonra da kurtarmayı kendilerine vazife bildikleri söylenmiştir. İngilizlerin Boğazlarla ilgili planları tartışılmaya başlanmış ve Türk tarafının teklifi gündeme getirilmiştir. Buna göre Kemaliler iki yıl önce Milli Yeminleriyle (Misak-ı Milli) Boğazların özgürlüğü ve tarafsızlığını kabul etmiş ve bunu dünyaya duyurmuştur. İngilizlerin Boğazlar'da sorumluluk istemesi şayet Boğazları özgürleştirmek amacı taşıyorsa Türklerin nihai hedeflerinin zaten bu olduğu tekrarlanmıştır. Ancak son gelişmeler çerçevesinde İngilizlerin adeta Boğazların sahibi gibi davrandıkları hatırlatılmıştır. Üstelik dünyanın kapıları Asya'ya kapandığı gibi Şark bölgesindeki ticaret de İngilizlerin tek eline geçmiştir. Şu durumda alenen İstanbul'un Türk vatanı ve Türk'ün hakkı olduğu ilan edilerek Boğazların Türlere iade edilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Haberde Kemalilerin (TBMM temsilcilerinin) Boğazların özgürleşeceğine dair taahhütlerinin işgalci devletlerin tüm bahanelerini ortadan kaldırdığı, Müttefiklerin ya da özelde İngilizlerin bağımsız bir milletin vatanını işgale devam etmelerini gereksiz kıldığı bildirilmiştir (*Fikr-i Âzâd*, 9 Ekim 1922, No: 28, s. 1)⁵.

Mustafa Kemal Paşa'nın stratejik hamleleri, İngilizlerle hatta tüm İtilaf Devletleriyle savaşı göze alarak Türk ordusuna kuzey-batı istikametinde ilerleyişi emretmesi ve dahi Yunanlıların ağır kaybı Müttefikleri ateşkes talep etmeye mecbur kılmıştır. Böylece Büyük Taarruzun askeri cephesi sona ermiş diplomasi süreci başlamıştır.

Büyük Taarruzdan sadece 1,5 yıl sonra devletin resmi gazetesi İran'ın 12 Ocak 1924 tarihli basımında “Yunan Sefirin Beyanatu” başlığıyla bir yazıya yer verilmiştir. Bu yazı gazetenin Dış Basın bölümünde aktarılmış ve İstanbul gazetelerinden alıntılındığı ifade edilmiştir. Gazetede Yunan elçisinin dile getirdiği mesajlar savaşların yıkımını ve barışın önemini ortaya koyması açısından çok önemlidir.

Yunan elçisi Türkiye'deki görevinin Türk ve Yunan devletleri arasındaki barışçıl ilişkileri yenilemek olduğunu ifade etmiştir. Taraflar arasında uzun yıllar süren savaşın her iki devlete de acı tecrübeler kazandırdığını ve olumsuz tesirler bıraktığını sözlerine eklemiştir. Barış sürecinin ise devletleri, ihtiyaç duydukları imar ve ihya politikasına yönelttiğine dikkat çekmiştir. Özellikle iktisadi kalkınmanın tüm dünyada olduğu gibi Türk ve Yunan devletleri

⁵ İ. Artuç, Batı Anadolu'nun Yunan askerlerinden tamamen temizlendiği tarih olan 18 Eylül 1922'den itibaren Çanakkale ve İstanbul Boğazlarında bir İngiliz sorununun baş gösterdiğini söyler. İngilizler Doğu Trakya'daki Yunan varlığının devam etmesi taraftardır ve bunun için Çanakkale'ye zırhlı birlikleriyle çıkartma yaparak işe başlamıştır. Ayrıca dominyonlarından Türlere muhtemel savaşlarına destek olmaları için askeri güç talep etmiştir. İtalya ve Fransa'nın da İngiliz politikasını desteklemesi istenmiştir. Boğazlarla ilgili İngilizlerin emelleri ve Türk hükümetinin tasarruf talebi gazete haberiyle benzer şekilde aktarılmıştır. (Artuç, 1996, s. 213-217).

nazarında da önemli olduğunu vurgulamıştır. Karşılıklı güven ve itimadın kalkınma politikasına güç katacağı düşüncesini aktarmıştır (*İran*, 12 Ocak 1924, No: 1523, s. 2-3).

Bu haberdan de anlaşılacağı üzere barış süreciyle birlikte Yunanistan ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler hemen başlatılmış, karşılıklı elçi görevlendirmelerle sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi arzu edilmiştir. Ancak dünya siyasetinde değişen dengeler Türk-Yunan ilişkilerine de olumsuz etki etmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Türk-Yunan savaşının son safhası olan Büyük Taarruz pek çok ülkenin kamuoyunda yer bulduğu gibi İran basınında da haber olmuştur. Savaşın hazırlık aşaması ve seyrine dair ayrıntılar İran basınında Eylül 1922 tarihi itibarıyla aktarılmaya başlanmıştır. Bunun sebeplerinden biri Başkomutanın emriyle Taarruzun hemen öncesinde basın-yayın ve iletişim faaliyetlerinin engellenmesi, Yunan ve İtilaf Devletleri'nin harekâtı geç fark etmesini sağlayarak onları hazırlıksız yakalamaktır. Haberlerde Türk ordusunun zafere odaklı kahramanca mücadelesi karşısında Yunan ordusunun dağıldığı ve ağır kayıplar verdiği bildirilmiştir.

İran gazeteleri Türklerin Afyonkarahisar, Uşak, Kütahya, Eskişehir, Bursa gibi işgal altındaki şehirleri bir bir kurtarmasını Türk ordusunun fetihleri olarak aktarmış ve sevinçli bir haber olarak duyurmuştur. İran basını bu yaklaşımı Türk Kuruluş Savaşı'nı sömürge altındaki İslam âleminin bağımsızlık savaşı olarak gördüğü şeklinde değerlendirebilir. Fetih kelimesinin ise özellikle tercih edildiği düşünülmektedir. Gayrimüslimlerin eline geçmiş toprakların yeniden Müslüman Türklerin yurdu kılınması hadisesinin fetih sözcüğü ile izahının uygun görüldüğü tahmin edilmektedir.

Avrupa ve Türk basınında flaş haber olarak geçen ve Büyük Taarruzun kritik eşiği sayılabilecek Yunan Generali Trikapis ve birliklerinin Türklere teslim olması İran basınında da önemli görülmüştür. Haberlerde esir rütbeli ve erlerin sayısına dikkat çekilmiştir. Türk askerlerinin bu sevinçli haber dolayısıyla kutlama yaptıkları ifade edildiği gibi esirlere iyi muamele edildiği de bildirilmiştir. Bu türden haberler vesilesiyle Türk tarafının haklılığı ve savaşı meşru zeminde gerçekleştirdiği düşüncesi okuyucuya kazandırılmak istenmiştir.

İncelenen haberlerin büyük bir kısmında Yunan ordusu işgalci, suçlu ve aşağılık düşman olarak nitelendirilmiştir. Onları destekleyen İtilaf devletleri ise Müttefikler ve Düvel-i Muazzama gibi isimlerle anılmıştır. Her hâlükârda Türklerin karşısında yer alanlar Müslümanların varlığına kastetmiş İslam düşmanı bir grup olarak gösterilmiştir.

Savaşın Yunanlılar aleyhine gelişme kaydetmesiyle onların geçici ateşkes istekleri basına yansımış bu yolla içinde buldukları çaresizlik kamuoyuna duyurulmuştur. Anadolu'dan çekilirken şehir, köy ve kasabalarda sebep oldukları yıkım ve katliamlar ise savaş suçu olarak değerlendirilmiştir. Yunan ordusunun Trakya bölgesinde yeniden savunma hattı oluşturmak üzere geri çekildiğine işaret eden İran basını Yunanlıların mağlubiyeti kabullenmediğini de gözler önüne sermiştir. Ancak Müttefiklerin tüm eylem planlarına rağmen Türk ordusunun Çanakkale ve İstanbul tarafına ilerleyişi ve Mustafa Kemal Paşa'nın savaşı göze alan kararlı tavrının Müttefikleri ateşkes masasına oturmaya ikna ettiği vurgulanmıştır. Kısaca Mustafa Kemal Paşa'nın askeri dehasının yanı sıra siyaset ve diplomasi kanallarını da iyi kullandığı gözler önüne serilmiştir.

İran basınında Osmanlı ve Türk ifadeleri çoğunlukla birbiri yerine kullanılmıştır. Ancak kimi zaman Ankara Devleti, TBMM hükümeti, Mustafa Paşa'nın ordusu ya da Kemaliler gibi Avrupa ve Anadolu'da söylene gelen tabirlerle Ankara'daki idare İstanbul'daki yönetimden ayrıştırılmıştır. Kemaliler ifadesinin ilk kullanımı esasında Avrupalı temsilcilerin ve basının Anadolu'daki direniş hareketini küçümseyen tavrının bir tezahürüdür. Ancak direnişin başarılı olmasıyla bu kavram git gide büyümüş devasa anlamlar kazanmıştır. İran basınında Kemaliler

ifadesi TBMM, TBMM Ordusu, Ankara hükümeti gibi kurumları ifade etmek için kullanılırken kimi zaman da daha genel bir mana kazanarak Türk halkını temsilen kullanılmıştır.

Büyük Taarruz'un gerçekleştiği süre ve sonrasında İran basınında İstanbul hükümetini suçlayıcı herhangi bir söyleme tesadüf edilmemiştir. Hatta kimi zaman zafer TBMM'ye değil Osmanlı Devleti'ne mal edilmiş, muzaffer ordunun gücü ve kudreti ataları Osman Han'a veya Fatih Sultan Mehmed'e dayandırılmıştır. Ancak Milli Mücadelenin baş mimarının TBMM hükümeti ve ona bağlı düzenli birlikler olduğu kaçınılmaz bir gerçek olarak haberlere yansımıştır. Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben kullanılan sıfatlar da dikkat çekicidir. İslam'ın koruyucusu ve hilafetin hamisi gibi unvanlar İran'ın Anadolu'daki kurtuluş savaşından beklentilerini ortaya koyması açısından önemlidir. Ayrıca bu mücadelenin Anadolu'da kalmayacağına dair inançlarının bir yansımasıdır.

Son olarak bu çalışma kapsamında araştırmacıların Avrupa basını başta olmak üzere pek çok ülkenin kamuoyuna dikkat çektiği ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın dünya kamuoyundaki yansımalarını incelediği görülmüştür. Ancak komşu ülke İran'ın batısındaki gelişmeleri halkına nasıl duyurduğu bahsi eksik kalmıştır. Buradan hareketle Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadarki sürecin yeni çalışmalarla ele alınması ve İran basınındaki zengin içeriğin okuyucularla buluşturulması umut edilmektedir.

Kaynakça

- Akkor, M. (2019). The Times gazetesine göre 1922 yılı gelişmelerinin Trakya'nın işgaline etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(66), 247-262.
- Altıntaş, A. (2010). Büyük Taarruz'un askeri hazırlıkları. G. Şahin (Ed), *Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan* içinde (ss. 41-70). Afyonkarahisar: Taksim Ofset.
- Artuç, İ. (1996). *Zaferin ayak sesleri Sakarya'dan Lozan'a*. 2, İstanbul: Kastaş Yay.
- ATAM. (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 2 (1906-1938)*. Ankara: TTK Basımevi.
- Atatürk K. (2007). *Nutuk 1919-1927*. Korkmaz, Z. (Yay. Haz), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Bozkurt, A. (2022). *General Harrington (1872-1940)*. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/general-harrington-1872-1940/> (Erişim tarihi: 13.08.2022).
- Cin, B. (2006). *Türkiye ve İran İlişkileri (1923-1938)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çetinsaya, G. (2000). Milli Mücadele'den Cumhuriyet'e Türk-İran ilişkileri. 1919-1925. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16(48), 769-796.
- Çiçek, R. (2015) *İzmir'in kurtuluşunun Anadolu basınındaki yansımaları*. Parlak, M. A (Yay. Haz). Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri 26-28 Eylül 2012 içinde (ss. 219-236). Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara.
- Erdoğan, S. (2021). *Büyük Taarruz dağlarda tek tek ateşler yanıyordu*. İstanbul: Kronik Yay.
- Fikr-i Âzâd, "Fecâyi '-i Yunan" 5 Mihr 1301/6 Safer 1341/28 Eylül 1922, No. 26.
- Fikr-i Âzâd, "Fütûhât-ı Direhşân-ı Milyûn-ı Osmani" 30 Şehriyor 1301/29 Muharrem 1341/21 Eylül 1922, No. 24.
- Fikr-i Âzâd, "Ganâim-i ez Yunaniyân" 5 Mihr 1301/6 Safer 1341/28 Eylül 1922, No. 26.
- Fikr-i Âzâd, "Hâb Diden Mustafa Kemal Paşa-yı Gazi Feth-i İzmir-Rustâhiz-i Dâdmânî Der İslambol" 20 Cedi 1301/23 Cemaziye'l-Evvel 1341/11 Ocak 1923, No. 48.

- Fikr-i Âzâd, “İngilis”, 16 Mizan 1301/17 Safer 1341/9 Ekim 1922, No. 28.
- Fikr-i Âzâd, “İslambol ve Müttefikin”, 16 Mizan 1301/17 Safer 1341/9 Ekim 1922, No. 28.
- Fikr-i Âzâd, “İslambol ve Müttefikin”, 16 Mizan 1301/17 Safer 1341/9 Ekim 1922, No. 28.
- Fikr-i Âzâd, “Kemâliyûn”, 16 Mizan 1301/17 Safer 1341/9 Ekim 1922, No. 28.
- Fikr-i Âzâd, “Mühimmât-ı Cengî” 5 Mihr 1301/6 Safer 1341/28 Eylül 1922, No. 26.
- Fikr-i Âzâd, “Nâ-ümidî Yunan” 2 Mihr 1301/3 Safer 1341/25 Eylül 1922, No. 25.
- Fikr-i Âzâd, “Osmanî ve Yunan”, 6 Azer 1301/8 Rebiül-Ahir 1341/28 Kasım 1922 No. 32.
- Fikr-i Âzâd, “Tahliye-i Asya-yı Sağır” 2 Mihr 1301/3 Safer 1341/25 Eylül 1922, No. 25.
- Fikr-i Âzâd, “Tahliye-i Asya-yı Sağır” 5 Mihr 1301/6 Safer 1341/28 Eylül 1922, No. 26.
- Fikr-i Âzâd, “Tekâzâ-yı Yunanihâ” 5 Mihr 1301/6 Safer 1341/28 Eylül 1922, No. 26.
- Fikr-i Âzâd, *Fütûhât-ı Direhşân-ı Türkhâ* 2 Mihr 1301/3 Safer 1341/25 Eylül 1922, No. 25.
- Genelkurmay, (1975). *Türk İstiklâl Harbi 7. İdarî Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Görgülü, İ. (1992). *Büyük Taarruz*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Hacihanıfioğlu, A. (2019). *Millî Mücadele'nin İngiliz basınındaki yankıları (1919-1922)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Hülagü, O. (1997). Mudanya Mütarekesi (3-11 Ekim 1922). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 13(39), 759-785.
- İkdâm, “Cenk Beyn-i Türkiye ve İtalya”, 1 Erdibeheşt (1305/9 Şevval 1344/22 Nisan 1926) Sal (Yıl): 5, No. 16.
- İran, “Beyânât-ı Sefir-i Yunan”, 21 Dey 1302/4 Cemaziye'l-Sani 1342/12 Ocak 1924, No. 1523.
- Kara, N. N. (2017). İşgal altındaki İstanbul basınında İzmir'in kurtuluşu. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(35), 121-136.
- Kocatürk, U. (1999). *Doğumundan ölümüne kaynakçalı Atatürk günlüğü*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Niş, Kemal. (1968). *Türk İstiklâl Harbi 2, Batı Cephesi 6. Kısım 2. Kitap Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922)*. Ankara: Gnkur. Basımevi.
- Qasımlı, M. (2015). *İzmir'in kurtuluşunun Rus basını ve kamuoyuna yansımaları (İzvestiya ve Pravda gazetelerinin içeriklerine dayanarak)*. Murat Alper Parlak (Yay. Haz). Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri 26-28 Eylül 2012 içinde (ss. 201-218). Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara.
- Sarısaman, S. ve Üçüncü U. (2016). Arşiv belgelerine göre Büyük Taarruz. *Tarih Okulu Dergisi*, 9(25), 269-310. doi: 10.14225/Joh830
- Şafak-ı Sorh, “19 September 1922 Kazâyâ-yı Asyâ-yı Sağır”, 29 Şehriyor 1301/28 Muharrem 1341/20 Eylül 1922, No. 69.
- Şafak-ı Sorh, “Beyâniye-i Kemal Paşa”, 25 Şehriyor 1301/24 Muharrem 1341/17 Eylül 1922, No. 67.
- Şafak-ı Sorh, “Ceng-i Yunan ve Osmanî”, 25 Şehriyor 1301/24 Muharrem 1341/17 Eylül 1922, No. 67.
- Şafak-ı Sorh, “Der Akab Nişini-Osmanî”, 25 Şehriyor 1301/24 Muharrem 1341/17 Eylül 1922, No. 67.

Şafak-1 Sorh, “*Der Asya-yı Sağır*”, 25 Şehriyor 1301/24 Muharrem 1341/17 Eylül 1922, No. 67.

Şafak-1 Sorh, “*Kazâyâ-yı Asya-yı Sağır*”, 25 Şehriyor 1301/24 Muharrem 1341/17 Eylül 1922, No. 67.

Şafak-1 Sorh, “*Kemal Paşa der İzmir*”, 25 Şehriyor 1301/24 Muharrem 1341/17 Eylül 1922, No. 67.

Şafak-1 Sorh, “*Koşun-ı Yunan*”, 25 Şehriyor 1301/24 Muharrem 1341/17 Eylül 1922, No. 67.

Şafak-1 Sorh, “*Osmanî*”, 25 Şehriyor 1301/24 Muharrem 1341/17 Eylül 1922, No. 67.

Tevetoğlu, F. (2022). *Kızılaycı Hâmid Bey*. <https://atamdergi.gov.tr/tam-metin-pdf/581/tur> (Erişim tarihi: 29.08.2022).

Tufân, “*İslambol*”, 11 Mihri 1301/ 12 Safer 1341/4 Ekim 1922, Sal: 2, No. 13.

Üçüncü, U. (2012). *Türk kamuoyunda Büyük Taarruz*, Ankara: Altınpost Yay.

Üçüncü, U. (2018). Büyük Taarruz zaferinin Ortadoğu’da yansımaları. *Tarih Okulu Dergisi*, 11(37), 703-721. doi:10.14225/joh1316

Yavuz A. (2021). *Başkomutan emsalsiz lider*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yay.

Ekler

سال اول شرکت روزنامه

فکر آزاد

منه (اول) هفته دومره شماره (چهل و هشتم)

جای اداره
کوچه ارک
ساحب نیاژ و مؤسس احمد و دهقان و کرمانی
مدیر مسئول - امر شهبیدی
ابتدای تاسیس - ۲۹ جوزا ۱۳۰۱

۵ شنبه ۲۳ جمادی الاولی ۱۳۴۱ - ۲۰ جدی ۱۳۰۱

بهای روز نامه

یکساله	شش ماهه	سه ماهه
داغنه	۶۰	۳۳
خارجی	۷۰	۳۶

⑤ وجه اشتراك قبل از دریافت میشود
قیمت اعلانات : صفحه اول سطر ۲ قران بانی صفحات
سطر سی شاهی در صورت تکرار تخفیف داده میشود

تک شماره در شاهی

از طرف جمعیت اتحاد شرق

دوازدهم کشته یارانه از طرف
کمیته اتحاد شرق در تهران با داره
ما برای دوج در روز نامه رسیده
است و ما نیز ذیلا براج آن اقدام
و موافقت کلیه تشکیلات وطنیه را
بر حفظ استقلال و نجات مملکت از
پشنگه خدای اسلام و ایران مشتت
می نمایم

بیانیه

حوادث اخیره عالم لزوم اتحاد
و مشارکت اقوام و ملل را با یک
دیگر طوری آشکار و مسلم ساخته
است که بیان دلایل و اثبات این غیر
ضروری به نظر میرسد.

دول اروپا با وجود اختلاف
کلی که هر یک در مصالح و منافع
مخصوصه خود دارند و با داشتن
قوای کافی مادی و معنوی در انجام
مقاصد خویش امروز بدون شرکت
و اتحاد با یکدیگر نمیتوانند حفظه
منافع و دفاع مصالح خود را بنمایند
بیعی است ملل شرق عموماً
و دولت اسلامی خصوصاً در حفظ حیات
سیاسی و ترقی طرق اقتصادی و
ترمیم علوم و معارف بیشتر محتاج
با اتحاد و مساعدت و اتفاق و مشارکت
نیست بهم همدست

با بر این کمیته تمام اتحاد شرق
برای حفظ منافع ملی ایران تشکیل
و تشکیل منظور کمیته حیات ایران
و تشدید مانی مودت ملل شرق عموماً
و اسلامی خصوصاً خواهد بود

مرام کمیته اتحاد شرق

اصل اول کلیه تشکیلات
طرفدار حکومت ملی و تکامل طرق
آزادی از اجرای قانون اساسی
مملکت و صمیمه عمومی و بسط
معارف و اشرافه معیشتات طالبان
در تمام ایران میباشد.

اصل دوم کمیته اتحاد شرق
اتمام خواهد نمود که در تمام
مملکت اهالی ایران از حقوق مشروطه
ملی خود بهره مند بوده و در امور
ملیه و سیاسی تمام طبقات ذی نفع
باشند بیمنی که اجنبیها و لایق
در تمام ایران دایر و در امور پندی
سجیه و انتصابیه و معارف اهل هرجایی
مستقیماً دخیل بوده و هر ترقیبی که

دولت دهر محل اتخاذ مینماید
بمطالع و نظریات موسسات قانونی ملی
انجمن بوده باشند.

اصل سوم کمیته اتحاد شرق
نیست بنام تشکیلات حزبی و ملی
خوش بین بوده در مصالح عمومی از
تمام عناصر عضو آن تشکیلات استمداد
و استانت مینماید.

اصل چهارم کمیته اتحاد شرق
خواه سائر اتحاد عالم اسلام بود و
میگوشد تشو وای عالی مسلمین از
توانندگان اسلامی تشکیل شود

اصل پنجم کمیته اتحاد شرق
ارزوی خود را در تشکیل کنکره
شرق مرکب از نمایندگان ملل و
دول شرق زمینی بکوش تا نمایان
میرساند و در اجرای این نیت بذل
جهد مینماید.

اصل ششم کمیته اتحاد شرق
برای استحکام مانی استقلال بنام
سنی ایران کوشش خواهد نمود تا
بر این در تشکیل و تنظیم قوتون و
اصلاح ادارات مملکت و تقاضای خارج
غیر ضروری دولت و استناده از منابع
طبیعی ثروت و تاسیس موسسات اقتصادی
برای تأمین زندگانی یکبارن زاید
از هر چیز ساء مینماید.

اصل هفتم کمیته اتحاد شرق
مقدن از هر چیز حفظ استقلال بنام
منی ایرانرا منظور نظر قرار داده
و میدهد و در عین اینحال کار فشار
حسن روابط بنام دول متجا به بوده
در تشدید مناسبات حسنه بذل مساعی
جمله مینماید.

اصل هشتم کمیته اتحاد شرق
برای امال علمی خود در تشکیل
حیث دولت نظارت کامل نموده و
بذل قوا مینماید تا تمام دارن توانایی
از عناصر لایق و موافق با مرام خود
در راس قوای اجرائیه منصوب نمایند

اصل نهم اصول متفق نه
[۸] اول ذکر کلیات ارزوی علمی
کمیته اتحاد شرق میباشد و در آیه
سحاق و مفهوم معنوی هر یک از آنها
را قضا و لسانا کوشنده عالم مینماید.
(کمیته اتحاد شرق تهران)

خواب دیدن مصطفی کمال پاشای غازی

فتح ازبیر - رستاخیز اهدامی در اسلامبول

چون مقام ولایت کجارتیست
بامت محمدی صم سرحد اعلی رسیده
بیره غیبت و خشم خداوند فهار شده
و در کر دیده و آنکه زمان انتقام
در رسیده

در اول ماه محرم الحرام ۱۳۴۱
سردار نامدار اسلام پناه حضرت
مشیر مصطفی کمال پاشای غازی
ایداقه حیده در شهر آختره تمام ابراه
اشکری، رؤسای کشوری و عموم اهالی را
از کوه آمل خرقه و زارین دعوت
فرموده و فرزانگی کرده و پیشانی
که کمر بدهد آسای آن فرمان مهابت را
همه می شنیدند و چنین گفت:
بخواب دیدم که در نیاز که
سحرای از میر چندین صد هزار
مسلمان کرد آمده و برای پاک شدن
از میر از لوت وجود کفار و دفع
شر مشرکین از مسلمانان بدرگاه
پروردگار ذوالجلال خضرع واستانه
نموده و خدا را چون پاک شدی
دشت کربلا سوگند می دهند که
بزرگی شهر مقدس و محبوب آنها ازبیر
بدست مجاهدین اسلام مفتوح شود
من هم آمین می گفتم - لهذا پیش
دارم در قرب بیون الله تعالی و مدد
حضرت ختمی مریت و دشمن منجم
کر دیده ، داهای مسلمان خرم و
ایر نکوست ازبای نختن خلافت اسلامی
و ادرنه نیز سرپا مخرج شده ، اینک
ای فرزندان رشید من ای ترکان
دلبر-مشهور ای یاد کارهای عثمان
خان و سلطان محمد خان فتح ! ذکر
مبارک با غایب غیر مطلوب را ورد زبان
ساخته بسوی سرکه قاتل و میدان
جهاد بشناید ! و اگر تمام اروپا هم با
شما رو برو شود بیام مبارکه که خدا
باشاست ، قرآن باشاست ، علم
محمد بدست شاست (آتهی)

المنطقه ۱ : که براتن نطق این
مجاهد بزرگ در اندک زمانی کوه و
دشت و ماهون از گردان باسی - چون
در با بتلاطم و توج و دم آمده ، اینها
عصت پاشا با چندین صد هزار عساکر
اسلامی ، از طریق (قر، حجار) برداشتن
دون حمله ور کرده بدند - دشمن
پد و بد بگذرد مقاومت ، از عمره اهل

اقه اسلامیان ، دست از پای نشتانته
سرا میمه در نهایت می نمای فرار
نموده - خود را بفضیه عشاق رسانیده
متعجب شدند - پاشای نامدار امان
نماده ، متعاقب آنها در رسیده ، افراد
خود را به ۷۷ تاور تقسیم ، و خیره ها
نسب کرده ، در کار با غیا سنگر
نمود - سپس عیبه دست دلاوران
توجیبی را با یکمده فراده توب سنگین
و چهل غزاده توبه ای دوزن دو بین
و سار ضیه گرد - همبیکم اسباب
منقذرت کلا نشتن کند ، فرادی ان
روز ۳ روح ترکان جنگجوی بطوری
عصائی گردید ، که عصت پاشا
قدر بر شیط ان سیل بیان کن نشد
یش از فرارسیدن حکم پورتن الحکم
فد کت فرمان حمله داد - فسیه عشاق
دولتین ایلمار مسخر گردید ، پوتانی ما
غیا مقتول و اسیر شده ، عده فقلی
توانست خود را از دم شمشیر جان
سنان غازیان نجات بنشیند فرار کند
در این گیر و دار فرمانده کل
قوای پوتان (تربوئی) بدستیکسی از
افراد قوتون ترک اسیر گردیده ،
ویرا کشان کشان برقرار کله اردو
آورد - از این وقته فوق الباده غلظ
سرود و شاهمانی ازبیر شربا رسیده ،
هر یک از افراد بصورت یک شیر
شرزه درآمده ، کوهی در تن هر یک
از آنها لوح یک شمان خان دیده شد
شمشیر آتش پاراسته ، بقیه السیف
دشمن را چون کله رویاهی پیش
استلحه ، و بگلی بریشان و مشرق
ساختند ، کوبک اقبال کشتا تین
بدین شوال افول نموده ، و دیگر
توانست ازبک چنان ار دوی بزرگ
خود لائق بیکمت فراهم آورده از
ازبیر آنلا دقعی نمایند - وقتی که
قوتون ترک بجموه ازبیر رسیده قط
عده از یوئی ها توانسته خود را
بکشتی ها انداخته فرار نمایند ،
دو این حکم بدست های مقدم
سوا دان ترک از حدت دروازه شهر
داخل ازبیر گردیدند - متعاقب آنها
یادگان نیز در رسیدند ،
فلم از شرح سرود و شانت اهل

در موقع ورود انجون اسلام عاجز
است ، بعضی ورود ازبیر قیس
ترک (طوبوز) نام را بواسطه
مطامعی که نسبت به مسلمانان اهالی
ازبیر بجری داشته بود ، برای
معاذک جاب بنسکه شرح نمودند -
مشار الیه در بین راه فرار نمود ،
ولهذا ضرب کلاه که بکنه بر خولی
اواسط کرد سزای اعمال ظالمانه
خویش را دریافت داشت ،
وقتی که زده روان بخش فتح ازبیر
بسلامبول رسیده ، عموم اهالی ازبیر
و مرد پیر و پیرا سر بسجده شکر
گذازده ، بشکرانه این فتح عظیم
جهان قیمت حملواتی الهی را بجای
آورد ، سرتاسر شهر اسلامبول بواسطه
بیرفهای کلکون نشانی لانهاری را
بخود گرفته ، از صدای موزیک و
نواختن نواهای حسین باغرا تمام این
شهر بزرگ بیژن زدند آمدند و از برتو
چراغها و مشعلها شب چون روز روشن
بود ،
صبح مردم فوج فوج بسوی
بنداهای سلطان محمد سلطان احمد ،
سلطان یازید و سا بر میدا نها نشانیان
شدند ، آوازه تعلیل و تکبیرا بیوق
رسانیده ، تلاوت سوره مقدس سردار
کشتی مدار ، منجی اسلام ، شیر سرخ
محمد ، ابوالوارس ، مغر الام ،
بانی تک دولت ترک ، پیشان خلافت
(انقازی مصطفی کمال پاشا) را از
در کاباری تالی جل جلاله مستلث نمود
بصدا های زنده باند مصطفی کمال
پاشاه ولوله در جهان افکندند ،
و بس از ان عموماً موکی تشکیل
داده ، با کمال وقار و احترام از بازارها
عبور نموده ، مقابل اداره و معیبه
روزانه منحوس (یام ساج) رسیده
مدیران روزنامه (مهران) را بحکم
عدالت نسنکار نمودند ،
دو این موقع طلاب دار القون
که همگی بازو بندهای سبز و قرمز
در بازو داشته ، با بیرفهای بزرگ نمایش
داده ، بایک شکوه و عظمته درین
ماهله و کف زدن مردم عبور کردند ،
شناق آنها عموم محصلین مدارس
دولتی و ملی با چندین هزار یرق در
نمایشیدانها گردش کرده ، تاروپ
آقاب از تمام قاط ذیر صدای پند
اد اسلام ، زنده باند مصطفی کمال پاشا

بابت معلوم میشود که از روسیه تازه
 دو نفر کرم میباشند .
 این ارقام التزام گرفته شد که
 در روسیه مراجعت نمایند
 ۵ - در این دوروزه اعلانی
 ی اداره عالی راجع بمنزله
 : خدمت اغلب آباد و حصار
 کان منتشر شده است .
 ۶ - روز چهارشنبه ۲۹ سبته باب
 ل معنی آباد بعلق آباد آمده .
 از بشگاه روز توقف مراجعت
 (مخبر فکر آزاد)
 نقل آتک - ۲۷ سبته
 ۱ - رئیس گمرک که بطرف
 حرکت کرده ود مراجعت
 ۲ روز قبل مترجم الایله
 گمرکین تاجیه در جز بعلق آباد
 و مشغول تخریب شده است
 ۳ آقای مهندس الملك حکومت
 رای سرکشی باور سرحدی
 ۴ آب شب ۲۶ سبته وارد
 باد شده
 ۵ - آکت روسی هم برای
 آب شب گذشته بعلق آباد
 نود است
 ۱ - اخبار تنگناری با داره
 واصل شده است که : زوار
 که بپران وارد میگردند
 نام طرف سوءظن واقع
 نرض آزادی آن نشود
 - ترتیب امور مدرسه از
 ود مدیر تازه آن رو باصلاح
 ی نهاده و ابد است معارف
 آن جدیدت ایشان ترقی نماید
 (مخبر فکر آزاد)
 قوجان
 چون آقای حاج امیر مسعود
 : نمیخواستند اهالی راجع
 ایشان دوچار زحمتی بشوند
 ز دو سبته که فراد بود
 بد وارد نشده و روز سه
 ی خبر ورود نمودند .

از باد ورود بعل و تحفه
 مهم امور برداشته و اهالی از ایشان
 خوشنودند
 ۲ - مدرسه دولتی قوجان
 مدت عادت دوچار بی ترتیبی و اختلال
 شده و چندین سال تعطیلات مدرسه
 مزبور منحصر بچهار کلاس نام بدون
 رسم و انضاط قیر تمام بدون لیس
 و کتاب بودند .
 چون مدرسه جدید التااجرت
 بنای نوالسی داشت حکومت بانی
 باسم اعانه از خود و بعضی از جوانین غیره
 تهیه شروع برقع نوالسی آن نمودند
 و لیس و کتاب برای اطفال قترنیه
 مدیر و معلم برای کلاس پنج و شش
 از مشهد خواسته اند ابد است جدیدت
 ایشان معارف این حدود سرحدی
 گرفته مردم از تاریکی جهل و ظلمت
 ی علمی تا اندازه بیرون آید .
 ۲ - برای سرقت بکده قماش
 و اقدام در کشف سرقت قسمی از طرف
 حکومت بنیتم الملك سخت گیری
 شد که دو مرتبه درصده استغابر آمد
 ۳ - اختلافی مابین شیخ الملك
 و تاجار قوجان تولید شده بود که
 بیم آن میرفت اسباب قته بزرگی
 شود پس از ورود حکومت بین آنها
 اصلاح شد .
 ۴ - وضع ارزاق قوجان بواسطه
 حمل غله باطراف خیلی مفتوش و
 احتمال ترقی میرفت - از طرف حکومت
 بپالت حبله تنگناری شده و جلو گیری
 انرا جداً تقاضا کرده اند فعلا وضع
 ارزاق خوب و اهالی فرین آسا بشند
 عراق - ۱۷ سبته
 ۱ - وقار الملك حکومت ۱۶
 سبته وارد و دراز کرد و نمی منزل نمودند
 از طرف اهالی و دوائر دولتی و
 اطراف شهر استقبال شایانی بعمل آمد .
 ابد است ایشان مانند سابقین اشراف نشان غلبه
 نکند که باعث خرابی خانان را عیاش شوند .
 ۲ - شاهزاده عبدالسلطان چندی

استاد عراق توقف دارند . گویا
 بولغا و منافع حاصله از فرمانها خان
 و روبرورد را میبندو اعهد برایشی در
 گوشه ازوا تا ولود . صرف نمایند
 (مخبر فکر آزاد)
 دلداد
 ۱ - هوا بشدت گرم است .
 گرمی هوا باعث تاخوشی ساکنین
 محل معضوما اجزاء دوائر دولتی
 و غیر است - و کتر صبحی هم برای
 معالجه مرضه بست فقط دو نفر طبیب
 هستند که یکی از آنها سیک و یکی
 از طرف معالجاتی خبر و دیگر دکتر
 انگلیسی است که تا کون کسی را
 معالجه نکرده است که طرز معالجه
 او معلوم شود - این دو نفر هر کدام
 درماه ماهی از اداره فتونی و اداره
 گمرک اخذ میکنند و سروریکه ابد
 ذبحی نبوده و از وجود آنها فائده
 یکی نمیرسد - چنانچه کمیون
 محترم حفظ الصحه دولتی مرکز ایالتی
 مشهد یکی از اطباء دیلمه ایرانی را
 بدزداب (که نابت احتیاج بود و دو
 یک نفر دکتر دارد) بفرستد چنان
 ساکنین بک سرحدی را حفظ نموده اند
 - ماهیانه منافع زیادی هم عاید دکتر
 خواهد شد
 ۲ - در ایام محرم از طرف
 کیه ساکنین محل از ایرانی و هندوستانی
 بدون ملاحظه احتیاجات مذهبی
 عزاداری خاص آل عبا بعمل آمده
 اداره فتونی و اداره گمرک نیز
 هر کدام چند روزی روضه خوانی
 نمودند
 ۳ - دسته تیغ زدن در موقع ورود
 بمنزل آقای حامد الدوله حکمران
 مرخصی سه نفر از مجوسین را (که
 یکی هندو بود و ۲۸ ذی حجه در
 موقع سرقت تاجرانه رحمن اف
 دستگیر شده و در حبس بود و دو نفر
 بلوچ که بواسطه داشتن مدعی
 مجوس بود بد (در خواست
 نمودند حکومت هم تقاضای آنها را

دو خبر
کرامران مظالم هرگز
 بقرار مجوسوسی که از تهران
 باقیام - وقع توقف جرائد در نتیجه
 انضاب کار کران مطابع بوده است
فعا بنده تاجار مشهد
 از قرار مسوع مدتی است از
 طرف جنرال قونسو لکری روسیه
 از ایاتک حبله و کارگذاری تقاضا شده
 است که نماینده تاجار رنی مشهد را
 تعیین نمایند . لکن تا کون در این
 زمینه اقدامی نشده - علت عدم نیست
 بفرقه مجوسین را مرخص نمود
 ۳ - مال التاجار هائی که سابق
 برای مملکت ایران از بیستی حمل
 میشد نیک کرایه را در ورود بدزداب
 باجش رد می نمودند
 اکنون این ترتیب موقوف
 گردیده است
 ۵ امر ارزاق سخت است نان
 گندم مطلوب بچو هر یک من تبریز
 پنجهقران - گوشت بره منی دوازده
 قران و آتیم که با است عموم اهالی
 گوشت بز مصرف مینمایند
 (مخبر فکر آزاد)

خوارش همه
فتوحات در خشان ترکها
 اسلامبول - بموجب اخباری که
 از منابع موثقه کما یون واصل شده
 است قوای مصطفی کمال باشا موفقیت
 های عمده تری حائز شده و از قرار
 معلوم (هائلی - عیدین و سوها) را
 اشغال نموده و بست (برکاه) پیش
 میروند - در دوم سبته میر ترکها
 چهار صد نفر صاحب منصب و ده هزار
 نفر سرباز اسیر نموده اند و در جزو این
 غنما اشخاص مهمی نیز بوده اند
نایامیدی یونان
 در مقامات ، مانده لندن چنین اظهار عقیده
 میشود : مصیبتی که بفرقوی یونان
 وارد شده است حیران نا پذیر بوده

و نمیتوان چاره برای جلو گیری از
 انحصار کامل آن بعمل آورد -
 دولت یونان از دول معتدله در
 خواست نموده است ماز که جنگ را
 تا مین نماید - و در همین زمینه
 تعلیماتی با مو رین عالی فرانس
 انگلیس ، و ایتالیا متب اسلامبول
 داده شده است که هر چه زود تر
 وسائل خانه دادن بمنزاع طرفین
 را فراهم میکنند .
 چنین امید میرود ترتیبی داده
 شود که نمایندگان روزی دوسه
 مرتبه در یک منطقه بیطرفی در جنوب
 (اسپید) باینگدگر ملاقات نموده
 بچنگ حلیمه دهند بموجب اخباری
 که از جنبه جنگ واصل میشود قوای یونان
 هیچ حاضر نیستند در یک نقطه توقف
 نمایند ویم آن می رود که اسکر
 فرانسه و انگلیس دخالت جدی
 نمایند - و قاسم شومسی
 دوازدهم رخ دهد .
 اتباع انگلیس بر سفای انگلیسی
 سوار شده و منتظر استقام و ضعیف حاضر
 خواهند شد کشتی دودنوت زرر پنجم
 نیز وارد از میر گردیده است
تخلیه آسیای صغیر
 پاریس - بموجب اطلاع جریده
 نان ، دولت یونان در نظر دارد آسیای
 صغیر را بکلی تخلیه نماید . در لندن
 چنین اظهار میشود که تا زمانیکه یونانی ها
 آسیای صغیر تخلیه نمائند تر کجا حاضر
 برای ماز که جنگ نخواهند شد بموجب
 اخباری نیز از میر رانز که تصرف کرده اند

امثال فارسی
 بگفتن حلوا دهن شیرین نمیشود .
 حسن و خصلت هر سه دختران معاویه .
 هر جا سنگ است پای لنگ است .
 آقاها لکن هفت دست شام ، نه اهرج .
 و قیاسه گوشت بست چقدر هم
 سالز است .
 پادشاهان بد آفت ندارد .

سال اول شرکت روزنامه
فکر آزاد
منه (اول) هفته د و نهمه شماره: (پست و هشتم)
بهای روز نامه

یکماهه	شش ماهه	سه ماهه
۶۰	۳۲	۱۷ فران
۷۰	۳۶	۰

وجه اشتراك قیلا در بافت میشود
قیمت اعلانات: ضمیمه اول سطر ۲ فران باقی صفحات
سطری سی شاهی در صورت تکرار تخفیف داده میشود
تک شماره ده شاهی

چاپی تازه
سکو چیه اربک
مؤسس و نگرانه احمد و هفتان کرمانی
پانزدهم تاسیس - ۲۹ جوزا ۱۳۰۱
۲ شنه ۱۷ مهر ۱۳۴۱ - ۱۶ میزان ۱۳۰۱

که اگر متفین در این حق کنی
بالفا همرا هی تابند . خود انها
بشای کما بودرا از داخل شدن وطن
مقدس خود مانع خواهند شد !! و بر
طبق همین اعلامیه فوجی مستمرانی
خود را امر حرکت به سمت اسلامبول
نموده اند - اللویدجرج به مستمرات
تاکراف تمناید که باید نتیجه فدا -
کادی ابا در شرق بدر رود -
این تاکراف تصریح می کند که
انگلیس خاضع اسلامبول را غیبت
چگی داشت ، و اینک برای حفظ
ان باردیدگر میخواند از خون و مال
و جان مستمرات استفاده کند .
انگلیس ها سنی را زنده زبینه
موانعی ایرانیه نمیشوند ، و مسافرت
بدر کردن ؛ دین بدون تردید
برای همین مقصود بوده است - لکن
نمود نمیرود موقت حاصل کند .
یک سنی دیگر انگلیس ها
ایست که دول بلکان را از افغانه
قدرت و عظمت قضائی ترسانند آنها را
ادار سازند که با حمایت یونان
باشنای جنگیده . و خود را برای
بیشرفت آمال انگلیس داخل مرکه
آهن و آتش کنند . ولی در این موضوع
تیر اردویشان بکنک خواهد خورد -
زیرا دول بلکان در نتیجه جنگ
بین المانی و روسی فرسوده شده اند کنی
توانند داخل در محاربه جدیدی
بشوند - گذشته از این برای انگلیس ان
نفوذ اخلاقی مابق بجای نمانده است
که دول ضمیمه فریب مواعید اورا
خونده ، و بروقی مرام او خود را
دوچار متاعب جنگ سازند - از اینها
گذشته هرگاه دول بلکان بخوانند
ببینن اقتضای مبادرت ورزند - دولت
عظیم و ازاد روسیه که خود را حامی
مسلمین معرفی نموده ، و ادعای خود
را رعایت نکرده است بدون تردید
درصدد کوششهای انبار می آید - و
مسلم است که بلکنی هاز طرفی تبا
دولت عظیم و مقتدای متمدن روسیه
سرفه نخواهند برد .
فرانسه - و ایطالی
ان دودوک مخالفت خود را با مقاصد
جهانگیرانه متفق طماع خویش طقی
نموده ، و تصریح کرده اند که در اتمامات
قضائی با او مشارکت نخواهند جست -

وطیبه منطبقه خود بیاند - متنازای
ایستکه بهانه متفین مرتفع گردد
حاضرند ازادی بوغاز هارا عده دار
شوند - ترکها میگویند اگر غرض
انگلیس از نگاه داری اسلامبول
هی طرفی و ازادی بوغاز حاش .
که فرار داد ملی ما دوسال قبل این
معاظیرا تصریح نموده است ، و بتاریخ
موضوعی ندارد ، و در جزئیات امر
مذکور نیز حاضریم داخل بحث و مباحثه
نکرده شوم - و اگر غرض از این
هی طرفی ایست که انگلیس ها
مالک بوغازها گردیده ، اپولیدیارا
بروی آسیا بسته ، و تجارت مشرق
زین را بخود اختصاص دهند که
امری است بحال - اسلامبول و ترانس
وطن ترک و سنی ترک است و باید ترک
مسترد گردد .
کمالیون بشهده حفظ آزادی
بوغازها ، و راه آنها را بر دول اشغال
کنند ، اسلامبول بسته اند - و باوجود
این تمهات هرگاه اشغال اسلامبول
از طرف متفین یا از طرف انگلیس
بشای انجامه یابد - جز بزرگ جنایت
تاریخی و عقوب وطن و مملکت بکنک است
آزاد حمل نمیشود .
انگلیس
انگلیسها در موضوع اسلامبول
رویه مسوله خود را پیش گرفته ، و
می خواهند پنهان حفظ هی طرفی
بوغازها ؛ این پینخت خلافت اسلامی
را نحت تصرف غاصبان خود نگاه دارند .
مقصود آنها از آزادی بوغازها ایست
که فقط برای عبور و مرور سفایر
انگلیس آزاد باشد لا غیر - همین
نظریه حربهانه انگلیس است که
متفین وی فرانسه و ایطالی را از او
جداساخته است - زیرا هیچ دولتی
تن در نخواهد داد که انگلیس
کلید آسیا را در دست گرفته . تجارت
از این خود اختصاص دهد - انگلیس ها
بواسطه رویه ناهنجاری که اتخاذ
نموده اند نفوذ اخلاقی خود را ،
تتا در عالم اسلام بسته اند ، بلکه
متفین آنها نیز از آنها ظنین شده ،
و برای حفظ موقیعت سیاسی و اخلاقی
خود دچار بمخالفات با آمال طماعانه آنها
گردیده اند .
انگلیس ها برده از روی نیت
فلسه خود برداشته غلامی گویند

روزی در غر بکفر از شرالایهای
وطن فروش نیافتاد ، و بلاخره ای کاش
حالا که ترفی نمیکند ، یک حال
نانه ؛ بقهرا سیر نمیکردیم .
وای بر ما از یوسف هولگی
که این غفلت و نادانی ما در بی
دارد !!
ای خدای اسلام و ایران!
ایک دشمنان دین تواند که در لای
مسلمانی نیت بریده اسلام میزند .
ایک ط نداران دشمن تواند که برای
گردد آوردن حاکمین را بکشتن وی
باکی استقلال ایران را یاد میدهند!
ای منتقم حقیقی ؛ بسوزان
بمانند قهر و غضب خود بشتر طغیان را
که برای ممانعت منجمه خویشا کثرت
ماترا اظلال و امثال نمینانند . نیت
و تاود فرما دیو شیرین را که سده
دله ترفی اسلام و انجاندن سلطنت
یارب از بیخ بکنک ریشه فوجی کمزند -
نیت بر ریشه آزادی و آسایش ما

اسلامبول و متفین
قوی نگرند کمالیون پس از
فتح اخیر و شکست قلمی یونان در
(پاره و) نمر سکن بافته . و از این
دستجات سوازه نظام ترک بشوا حی
شیر (یک) که اندی شتی بی
طرف است رسیده اند . چون یونانیها
بوغاز دار دادها را مرکز جنگ قرار
داده اند ، کمالیون برای قلع و قمع
و خانه دادن بجای بشتو قنایع آنها ،
فتح و تصرف (ترانیه) را که ما من
بوتایان شده است و جبهه همت خود
قرار داده اند .
اسلامبول و صرف بوغازهای ما در داخل
و بوسفور ، انگلیس هارا بدست و با
انجاسته است ، و مخالفت فرانسه و
ایطالی با نظریه حربهانه دولت زبور
باعت از دیاد نگرانی و اضطراب او
گردیده است .
عاقبت چه خواهد شد ؟ برای
پش بینی ان لازم است نظریات و تمسبات
دول علاقه مند بپنشنه بوغازها را نحت
معاظه در آوریم .
کمالیون بشی ما جان حقیقی
اسلامبول ، نجات وطن با نصد ساله
خود را از جنگ غاصبان اجانب

بونیاید ز مردمگان آواز
خود گرفتاریم . که ما تکلیف نوبه
و وظایف اضمیه خود را فراموش
نموده ایم . ما بیوش ایستکه بخت خود
آمد بحال قزوقلاکت اجتماع خود
دقت نوبه ؛ عظمت و استقلال از دست
رفته خود را یاد آور ده . بمسکر
چاره دردهای بی درمان خود پیش
نیتیم ؛ بجای آنکه دست بد ما مان
اتحاد اسلامی که آخرین راه نجات
ماوسیر مال بیاض شده اسلام است
بزیتم ؛ اوقت کرانیا و سانه تفرقت
عمروا بیامنه در انحصار گوشت ؛
ورقایت دروالتحاب نما یند تجارت ؛
ودسته بندی و سبیه برای وکیل
بلدیه شدن ؛ تلف نمینانیم .
علی امارا تجید مسکرند -
مرکز روحا نیتما نیتب اشرف و از
وجود پیشوایان دین خالی ساجست - احرام
مشاهد مشترک اند ما را ازین بردند -
برادران آزاد بخواه ما را درین الهین
حس و تمیید زجر و تکلیف نمودند .
ضمیمه های استغاثه مسلمانان بین الهین
و فلسطین باسنان بلده شد . همکیشان
ما دست استانت و استمداد بطرف
ما دراز کرده . پیام اسلام و قرآن
ما را بمرت خود دعوت نمودند -
قا طبه مسلمین دنیا تفر خود را از
قنایع و منظم انگلیسها درین الهین
و فلسطین اعلام کردند ، از ولایات
ایران تلکرافها ای بی در پی راجع
باجتراس برور ؛ ظالمانه انگلیس ، بخایره
شد - آری ؛ همه اینها در محضر
و - مع ما بوقوع پوست - آید
چه اقدامی نمودیم ؟ و هم دردی
خود را با برادران مصیبت زده اسلامی
بچه قسم اظهار داشتیم . و آیا در برابر
این برستنها جز اینکه سر خود را
از شرمندگی باین بنیاد زیم باسخ
دیگر داریم ؟
ای کاش بهمن خوسردی و
سکوت لایذانه اکتفا می نمودیم ،
و ای کاش همین جامعه افسرده و
بیروح ما از وجود معنوی حیات -
کار که آلت اجرائی مقاصد شوم
دشمنان اسلامند ، خالی بود . وای
کاش این نوده غفلت و جهل بحال
انجماد و سکوت باقی مانده ، و هر

ما را کایم . روح ملیت و
نیلایت پیکر جامعه ما را و داع
سخت است . اگر چنین نیست ، اعلام
جانت چیست ؟ اکثر روح اسلامیت
کو ؛ در شنبه مزده فیروزگی لشکر
ایلام چه اظهار مسرعی نموده ، و
کرام جشن مجال و با شکوه را
گرفت ؛ آن جیتی که بنا احسانت
ایلامی تاکراف تیریک به برادران
مسلمان خود مقبره نموده کدام است ؟
ان جیبت و حزی که هوسوستان
خود را با اشتراک در مسرت عمومی
سحان اسلام دعوت نموده ام
دارد ؟
مسلمانان هند که زیر فشار
سقیم انگلیس از نیت آزادی
بممانند ، در این موقع قن و
فیروزگی کمالیون ؛ جشنهای بی دینی
کرده . و در مقابل طرف داران
سبی یونان بشکرانه شکست و
ذک او غریب شادی و هلهله مسرت
بنا میمانند .
فریده های تیریک و نیتماست
که بیوش از حقوق فرسوده مسلمانان
بصر ، بین الهین ، مراکش ، الجزایر ،
و غیره بیرون آمده ، و دلای دشمنان
بینه و قرارا ازیم و وحشت بلرزه
درجاورد .
فود تیرویم ؛ مگر هوسوستان
ما در سایر ولایات برای فتح عظیم
مسلمانان ترک عید نگرند ؛ مگر
خبر جشن هیت اتحادیه تجار تهران
بگوش شما فرسیدماست ؟
بروید جرائد را بخوانید ، و
ببینه سایر مسلمین با چه شور و
حرارتی علاقه محبت اسلامی خود را
نیت به برادران عشائی اظهار داشته اند .
ما اهالی خراسان ، ما ساکنین
مشهد مقدس ، ما مجاورین آخرین
روزه شیر که در دست مسلمانان
باقی مانده است ؛ در این موقع چه
کردیم ؟ و چگونه احسانان از خود
بروز داریم ؛ آیا مناسب نیست که
در جواب این سؤال عنوان مقاله را
تکرار کرده بگوئیم -
برای یاید ز مردمگان آواز
ماطوری بخودمرا غرض ضمیمه

<p>شماره ۶۷</p> <p>بخش رقص این خوب پنداره سردادی شویب و خنجر آرمیده آیا است که شهر ایستاد و هفت اطراف آن رحمت آسم زبانه قبول بسوقان شده خنجر واقع گردیده و سفارتان قون اعلاله وارد شده است آتم - جزیمتک از طرفه تاران و تزللی در هفته جدید خطوط کشیده سین طعی تونک دیوان کنار او - شهر راضه از آتمین خانه است که حال و وجهه منجمت کشولی که از آتمین صغر مراجعت کرده در اوایل دولت انتظار فوق العاده نوازد فتنه است حالت حزار فقر سرداران که دستور وارد پرده گردیده اند با همکاران بر این نگرانی رفع تمهین و مراجعت با طرف خردی ما بمانند دولت برای جلوگیری از شوخی و انقلاب حاضر برای دفع تمهینات و رحمت دوان آتمه با وطن خود شده است نیل عزیز مذکر آن شهر بر قون تار در دستکشون فراری یونان از طرف صلیب اخر یه جمع تقدیر من و اهل ازم جمع و بزرگی جوارا اهدای و اشتیاق امری و نوبه نموده است چشم خدیوستان از طرف ما ساین سلطان خدیوستان راجع به اوقات نگرانی بپوشه حاجت فرشته بشود آن - از قرآن معلوم اخبار شکت بودن در حالت روحیه سرمدانی گمراهی انتقال ثمنی در اینجا اقامت دارنده خبر مؤثر واقع گردیده است</p>	<p>اینکه فضا و ملک تصور میکند حتی بایگوه نشانی که قوه آنها را ملکت بیکند فوسل خواهد شد حالت کافک مستحقین ما از امریک حاج میشود بفرجه ما اگر بستاند علاج مستدرا (یا مدبر ان بیضه آنرا و او عم از امریک جلب نمایند - شرحه پیشقدم توقا باطر بدین تکریمه میشود گفتار شود می کند این مینی بر مواضع و - اشکات مولود میباشد</p> <p>وامچ به بهبود شد کین بین آلهون جانبه مبه مسرتقه در نظر از علیقه ناظین که در حسب عقیده من و وجدان خود با کمیت از من اشته این مخالفت شدید مفرده اطرا نیرند شند نکر ان از آتمین کشف اشرف آقا آقا سید او العین انقباضی و آقا میرزا حسین فایض - آقا آقا میرزا مهدی آید الله زاده خراسان و برادرشان آقا حاج میرزا احمد - یعنی از وجهه عیاده طهران در تحویل آقا بان نظام معطره شده از از طرف آقا رئیس الوزراء بسرجهات و چنانکه در مشورت و نظر آنها انقباض شودت همه ۲۲ عمر الزام در صحت ترجا جمعیت زیادی از علماء اعلام و وجهه اصناف و شعور عمر و قی پندگان جلی شورد و نامصر آزادی خود جمع و نسبت بان سبست تقیوس اتمام نقرت فدره اند</p> <p>۱۵ در آسمانی صغر برودت - دولت ایطالی خود یاد داشت جوابه خود به با نظر امیر فراد که دولت میانه یونان و اهلان را و یک منته عمومی اروپایی قبول نکند</p>	<p>اینکه فضا و ملک تصور میکند حتی بایگوه نشانی که قوه آنها را ملکت بیکند فوسل خواهد شد حالت کافک مستحقین ما از امریک حاج میشود بفرجه ما اگر بستاند علاج مستدرا (یا مدبر ان بیضه آنرا و او عم از امریک جلب نمایند - شرحه پیشقدم توقا باطر بدین تکریمه میشود گفتار شود می کند این مینی بر مواضع و - اشکات مولود میباشد</p> <p>وامچ به بهبود شد کین بین آلهون جانبه مبه مسرتقه در نظر از علیقه ناظین که در حسب عقیده من و وجدان خود با کمیت از من اشته این مخالفت شدید مفرده اطرا نیرند شند نکر ان از آتمین کشف اشرف آقا آقا سید او العین انقباضی و آقا میرزا حسین فایض - آقا آقا میرزا مهدی آید الله زاده خراسان و برادرشان آقا حاج میرزا احمد - یعنی از وجهه عیاده طهران در تحویل آقا بان نظام معطره شده از از طرف آقا رئیس الوزراء بسرجهات و چنانکه در مشورت و نظر آنها انقباض شودت همه ۲۲ عمر الزام در صحت ترجا جمعیت زیادی از علماء اعلام و وجهه اصناف و شعور عمر و قی پندگان جلی شورد و نامصر آزادی خود جمع و نسبت بان سبست تقیوس اتمام نقرت فدره اند</p>	<p>انتظامی نشان از طرف دولت آقا آقا میرزا علی خان دکانی که از جوانان قاض و لایق اولاد و سزات ایضات بیانشند به نشان شهر خودش در بجه سمو ملایر شده اند انصاف آقا ملطقی خان ابراهیم کالچیان جدی و سوابق زیادی در وزارت مالیه دارند که در زمان دولتی بوده مطر و عقب نشان واقع شده اند اخیراً نسبت نماینده وزارتی برای منبع شهر و بانه دول نامور شده اند</p> <p>الکلیات طهران اجتنبات طهران بواسطه ارتدادی در برابر تومان ثانیون شروع شده نظیر از ریاست و راه اند که در پرداخت آن وزارت مالیه مشارکت بیشاند مستخدم بزرگی شده بدور انار رحبه الملک پیشانی برای استحضار نظر مسئولین بزرگی برای بنت خانه به مجلس شورای متمدن فدره است</p> <p>ما چنانی نجیب میکند که مستخدم مستدرا برای پیشنهاد از جمله قطع نظر جدا سایه از برکت بشود بشده و عیاده ما سفارت این سوابق بزرگی که مولود در دست برای خود نمیه نمود و خصوصاً نسبت باصفا آن را از حد و مینی پیدا کرده است بوجهه سرداران نیمه که از طرفه استخفاف نمود آنرا معل است مستخدم عیبه استخفاف هموطن سابق خود را مراجعت نموده و برای در مربطت عیادت ابراهیم مخالفت مواز</p>
<p>در غرب قلمی عقبنی - اخبار وایه از جمله نشان انصاف همساران که می از نقل خیال کشنگری خارجه شهر بروی از محاربه عاب نشینی یونانها این گردیده - سفر از صاحبان آسمانی هموطن بزرگی از هرچ وجه گردیده دولت موفق از مریقی شکر شده عهده شهر واقع گردیده</p> <p>به گروهان سربازان بیاید نظام فرامه مستدرا حفظ ایمنه و متابع فرانسویان گردیده ایمنی پس از استفسار امنیت از طرف نر ما جدیداً حریت خواهد بود برای جانب نشننیه و شیوه بر روی بشاده سربازان آزادی انگیز با ایالات درچایاک یافته در اسلانی آسمانی واردان قابل اسلامبول و قدر گردیده اند</p>	<p>ما چنانی نجیب میکند که مستخدم مستدرا برای پیشنهاد از جمله قطع نظر جدا سایه از برکت بشود بشده و عیاده ما سفارت این سوابق بزرگی که مولود در دست برای خود نمیه نمود و خصوصاً نسبت باصفا آن را از حد و مینی پیدا کرده است بوجهه سرداران نیمه که از طرفه استخفاف نمود آنرا معل است مستخدم عیبه استخفاف هموطن سابق خود را مراجعت نموده و برای در مربطت عیادت ابراهیم مخالفت مواز</p>	<p>نمایند فر فرانسویان ایضاً - سکه ممالک هموطنان چنان های تمدنی با نظار قدرت بر کم اثر داشته است امدادی ممالک و ایران هموطنان تکریمی به بوی طرح بریل داشته و شمار بدایت که لازم است دولت انگیز دکانی می طرفی و اعتراض کند</p> <p>نمایند فر فرانسویان ایضاً - سکه ممالک هموطنان چنان های تمدنی با نظار قدرت بر کم اثر داشته است امدادی ممالک و ایران هموطنان تکریمی به بوی طرح بریل داشته و شمار بدایت که لازم است دولت انگیز دکانی می طرفی و اعتراض کند</p>	<p>انتظامی نشان از طرف دولت آقا آقا میرزا علی خان دکانی که از جوانان قاض و لایق اولاد و سزات ایضات بیانشند به نشان شهر خودش در بجه سمو ملایر شده اند انصاف آقا ملطقی خان ابراهیم کالچیان جدی و سوابق زیادی در وزارت مالیه دارند که در زمان دولتی بوده مطر و عقب نشان واقع شده اند اخیراً نسبت نماینده وزارتی برای منبع شهر و بانه دول نامور شده اند</p>
<p>آخرین ملکه روسیه تقریباً ۱۰۰۰۰۰ تن خوب در ۱۰۰۰۰۰۰ تن خوب من است - زیرا که ما از هر زمانه ۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰ میبایست در موقع همزیستی را از رقص منع کرده باشد ۱۸۶۸ و ۱۹۰۸ ماری قور دورودا خامور شور است - بجای هم خوبی شده است - اما هر روز اعتراضاتی را که در اعراق از من پس دره منتشر میشود نقل می کند بندک من می نمائند خوشنقم ۱۸۶۱ و ۱۹۰۸ ۱۰ - من خوشنقم زینم - پر در روزگان کرم که به سعادت ملحق رسیده ام زیرا در حقیقه ما کرتان ناز که روح مرا به گلها آورده بود - حقیقت شوم دخود خود را فراموش کردم ۱۰ - من خوشنقم زینم - زیرا که خوشنقمی من است نیست مگر وقتی که بر بختی تکیه کنم - ولی زنی من چند روز است در زند شده - من هم مالک خشم زخم زدن همنه و من بگردنم از آن راسد هر دو جنبه داشته است شورز صبح اما نیز زن خشمی را فراد من آورده - این زن بکند است از اهل جرم و به وسیله قضا عساکر گنبد گنبد روز می کشد - پنج قطعه از آن از ها که مخالف نوشته شده آنرا را پیش فرولی می کشد - پنج قطعه از آن ظرفا را در حسب اتمانی با انکشت بنده بسته خوب انصاف میکند و این زایچه را تشکیل میدهد</p>	<p>نمایند فر فرانسویان ایضاً - سکه ممالک هموطنان چنان های تمدنی با نظار قدرت بر کم اثر داشته است امدادی ممالک و ایران هموطنان تکریمی به بوی طرح بریل داشته و شمار بدایت که لازم است دولت انگیز دکانی می طرفی و اعتراض کند</p> <p>نمایند فر فرانسویان ایضاً - سکه ممالک هموطنان چنان های تمدنی با نظار قدرت بر کم اثر داشته است امدادی ممالک و ایران هموطنان تکریمی به بوی طرح بریل داشته و شمار بدایت که لازم است دولت انگیز دکانی می طرفی و اعتراض کند</p>	<p>نمایند فر فرانسویان ایضاً - سکه ممالک هموطنان چنان های تمدنی با نظار قدرت بر کم اثر داشته است امدادی ممالک و ایران هموطنان تکریمی به بوی طرح بریل داشته و شمار بدایت که لازم است دولت انگیز دکانی می طرفی و اعتراض کند</p> <p>نمایند فر فرانسویان ایضاً - سکه ممالک هموطنان چنان های تمدنی با نظار قدرت بر کم اثر داشته است امدادی ممالک و ایران هموطنان تکریمی به بوی طرح بریل داشته و شمار بدایت که لازم است دولت انگیز دکانی می طرفی و اعتراض کند</p>	<p>جبارینا مشاوره گفت مشار لیه روز سه شنبه طرف لندن و هشام میگردد پایه کمال پانا کمال پنا پایه حساب بیک کار دارد کرده و شمار بدایت که لازم است دولت انگیز دکانی می طرفی و اعتراض کند</p> <p>نمایند فر فرانسویان ایضاً - سکه ممالک هموطنان چنان های تمدنی با نظار قدرت بر کم اثر داشته است امدادی ممالک و ایران هموطنان تکریمی به بوی طرح بریل داشته و شمار بدایت که لازم است دولت انگیز دکانی می طرفی و اعتراض کند</p>

شماره ۶۹		شماره ۶۹		شماره ۶۹		
<p>مطلب ما در نتیجه بلاغت و جمال افکاری انصاف گیسوی خود را فنی حق بنام نقدند</p> <p>(استغفار)</p> <p>افق خفا که از خاطر یا کینان مل واز انصاف صبح اهل وزارت عالم از زمین خود مکتبی اولی</p> <p>استغفار اولی</p> <p>ما با همیادیم استغفار انگیزه انجمن از وزارت عالم منی بر چه پیشاند ها بود است لدا از خود مدخله نقاشا خندانیم حلت استغفار خود را برای ما فرستند ناله کیمس ها</p> <p>رو روز قبل عصر در موضع تعطیل مدرسه کیمس ها زناهی بیانی از-تخلیص مدرسه و بی از گذشتن آقای حاج شیخ عبداللهی عهد واقع شده آذان شرقین را بکیمس ویا حلت خود پس از تخلیص مدرسه بکیمس ها وارد شده کشته حضرت عمری الهی مستخلص میشود روز کشته در عقب اینموضوع جفا نصیب تجدید شده و سینه کیمس ها را به توبه به تعطیل و سینه کیمس ها را به توبه به کشته جسد اسلام زمین نموده خواستند کشته لدا لدا از طرف ایداره نظیه اعلام شده و شش نفر از کیمس ها را دستگیر فرمود که فراد سینه آنها دانه نمود و کیمس ها را بکشته و نظایم را به توبه به کیمس ها بکشته اند که خلاف انتظاری پیش پایند</p> <p>ظاهر نصیب شرح مذکور بود ولی ان سببشان این دلیل واقع را راه نمود نمود</p> <p>پیشانی ماله برورد</p> <p>رحبت نصیب وزارت ماله آقای عماد السلطنه نصیبانه خراسان برای پیشانی ماله برورد و لرستان انتخاب شده اند ما حق خودتیم از اینکه جیره ازین شده ایشان نتیجه نظیه را بجهت آن دولت دولتی جادیدت ایداره تا و در وکیل شده رسمی استیشن عمارستان تصدق میشدند از فراد مسووع سوانی مشارالیه فیر چندان خوب نیست</p> <p>شوق سرخ</p> <p>توقیف حکم</p> <p>آقای صدیق حضرت از طرف وزارت ماله برای زراعت حق کشتن و مدرسی ماله انتخاب شده و اسم ایشان بی از مدور بواسطه مخالفت ایداره از اعضای آن وزارت خانه توقیف و محاکمات استعدا ماده است</p> <p>منگبری و توقیف</p> <p>صبح روز سخته افق غشی ملیر جوان جریه و افق هدایت لسان داری میلیر جریه حیوان را دوشتر صاحبص شون از ایداره خود برده و در فرقه ای توقیف کرده اند و از فراد معلوم در عکله نظایم تا عصر روز کشته دوم انهارا استعاضا کرده اند</p> <p>این خبر در جهان آزاد بخیرا هان و ایربان حرکت مل خود نشر کرده و موجب تألم شده است و از اینکه آنها را استعاضا اعود را دارند</p>	<p>فرجه اند تمدن میکند مطلق جلدان ساده و مدنی نیست از اثری برای کشف آنکه مطلبی از زمین تا نشانی وقتا معین بیکر در میان نیست</p> <p>مرامت کشتی</p> <p>از اوقالی اطلاع میدهند یک فواید شش جکی روس کبه اخیرا وارد بندر شده و چند روز متوقف بوده مراجعت بصرف وجهه نموده است</p> <p>دستگیری اشرار</p> <p>از جواب وزارت میبندد "اساطان فیر آسمان بامده نظامی شهباز بلوچ و چند نفر دیگر که مصدر قتل و شرارت شده بودند دستگیر نموده ایداره تحت الحفظ وارد خواب خواهند شد</p> <p>حرفک سرخچه</p> <p>رابطوت نگرانی از تلف آباد حاکمی است که حکومت درج در پیش برای پاره امور سرحدی دارد و از فراد معلوم یک دو نفره از آنها برای تشییع آب فرقت چای و پیشانی راجع بجواز سرحدی است که مردم در زحمت هستند لاجا است روسی هم نموده از شده بجهت آباد همه امروز باطل اند می آید که در انگارها با حضور حکومت فراری داده علیه میدهند</p> <p>استعاضا و تقاضا</p> <p>از سبب زراعت میبندد که سه روز است جمع زلزله مرد و اعالی باطل زاده قاسم و دیگر اخلاص اجتماع نموده و متعین شده اند بطوریکه اقلیو ایداره است ارفاق خاند ملک انهارا چندان موشوکه خیط نبوده معانی این عده هم در حدیث آب و ملک است عراض خود را بجزر عرض واقفان جواب را دارند</p> <p>خازه یک زن فقیر</p> <p>از مذهب و ایزت داده اند که بفراد معلوم سه روز قبل در خارج در واژه بالین خوابان خازه زنی را مشاهده کرده اند و ذکر ایداره نظیه مایلیه نموده آنچه معلوم شده نتیجه این عده گرفته اند مردوم شدت ایزت بر آمده معلوم شده که شبهه میا نموده مسامت به بی بی پیام و فیریه بوده سنا کتون مین کشته که مرتکب بی بوده است</p> <p>تقلیم احوال</p> <p>از مشهد نگرانی ناشن ۸۷۷ کله باضای ۲۵۵ نفر از اشغال مختلفه و شرک از رفتار متدیان ایداره غیر مستطوب شرح مسروبی از طرف عمارت آنها در خاند امور که از وقایف ایشان خارج میباشد از همه امور بادی و مخصوصا ایداره ای که راجع بقضایه میباشد</p> <p>(تقاضای حقوق حق)</p> <p>از ایداره بااضای جنت که تقریبا آقای کاروانی میباشد محرم قوس به مقام عینی دورا و اولیای دولت کیمس شوق سرخ و بعضی از نماینده ایداره محرم مست بر آنگه صدر اسلام فاروقی که عدت مستول نجسارت بوده قوت مشاعر غزالی نمودن از دادگاهی نظایم را بر بوده بسا داشتن دادگاهی و عطف در ایام آن امتناع روزمده سنا آنگه بیایاب مطلق شده اند لیکن وسایل اعتضاض و انلاف حقوق آنها را فراموش کرده و به نگرانی جنته شخص اینداد نموده نمایان بل توبه اولیای اعود را دارند</p>	<p>واقع شده وین مضحک و قابل توجه است که جیره مدخله او را قبل از و گویا بویکن هواجش منی منورین ایداره نظیه بیرون ایداره توقیف کرده است ایده هم بی بی منگلی است و سنا شاید این نظیه مطیع قوانین نبوده منگلی است و هم و عوس بن و آن آیا یک سید فضل در زیر این آسمان حق زانگلی ندر و آیا باید حق زانگلی از دم دانهوش فراخ فرمایه شو سه نفر آیداره نظیه صدر سید سنا نیداریم مشاعر اعتضاض امیرا جو کوری این پیشاند حالی که یک که منگلی است برده من شریعت مکتبه جدیدی جانگزی میکند</p> <p>تقریب</p> <p>چنانچه در جیره شریعه ایران آید منتظر در روز گذشته نگرانی رفته بود اعالی از طرف چند نفر عرض منی نسیب ایداره آنگه منی علی سید قنبری دانه و منگلی نوش در رای ترخین فصل عظم برنگیته اند</p> <p>اصحیح نادر همیشه فضل و کونور از طرف جیره و تقریب فرم آورد ایداره</p>	<p>تظلم از رئیس ایداره از عراق ایداره ۸۱ نفر متغیر آنکه سه ماه است از رئیس عده منظم مواد شکایت تقدیم کرده آنگون آری تقریب انکه اینک اندکرا استعدای و سبکی شرح عرض خود می نمایند</p> <p>تقریب</p> <p>چنانچه در جیره شریعه ایران آید منتظر در روز گذشته نگرانی رفته بود اعالی از طرف چند نفر عرض منی نسیب ایداره آنگه منی علی سید قنبری دانه و منگلی نوش در رای ترخین فصل عظم برنگیته اند</p> <p>اصحیح نادر همیشه فضل و کونور از طرف جیره و تقریب فرم آورد ایداره</p>	<p>شوق سرخ</p> <p>از مشهد نگرانی ناشن ۸۷۷ کله باضای ۲۵۵ نفر از اشغال مختلفه و شرک از رفتار متدیان ایداره غیر مستطوب شرح مسروبی از طرف عمارت آنها در خاند امور که از وقایف ایشان خارج میباشد از همه امور بادی و مخصوصا ایداره ای که راجع بقضایه میباشد</p> <p>(تقاضای حقوق حق)</p> <p>از ایداره بااضای جنت که تقریبا آقای کاروانی میباشد محرم قوس به مقام عینی دورا و اولیای دولت کیمس شوق سرخ و بعضی از نماینده ایداره محرم مست بر آنگه صدر اسلام فاروقی که عدت مستول نجسارت بوده قوت مشاعر غزالی نمودن از دادگاهی نظایم را بر بوده بسا داشتن دادگاهی و عطف در ایام آن امتناع روزمده سنا آنگه بیایاب مطلق شده اند لیکن وسایل اعتضاض و انلاف حقوق آنها را فراموش کرده و به نگرانی جنته شخص اینداد نموده نمایان بل توبه اولیای اعود را دارند</p>	<p>جراحت و ایداره شرق نزدیک روم - ایداره حاکم ایداره فردین فراموش نشدند که در ایداره فرمانده جیره نظیه منی منورین ایداره عده و عوس بن فراموش که کشته شده است امروز دارد اصباح خیر خواهد بود افروزدن که در جنت با بویان جگر که ولایت منی عده جراحت ایداره فرانسه موفقی نظر هستند که دو عازر و قاتل در جنت با بویان ایداره نظیه کند ایربکا و ایداره آسپای منور هانورد - فریکادر عیالی و عده از که جگر که شرکین نظیه داشت و عده و عوس بن فراموش که کشته شده خراجه نمود</p> <p>(توقیف ایداره)</p> <p>قوت ایداره نظیه منی منورین ایداره داشته است که ایداره در عیالی نظیه از قط ایداره نظیه منی منورین ایداره و جیره نظیه انقره - مسووعات رسمی در بانی</p>	<p>باضای من طرف جیره ایداره من دارند که هیچ گونه سفته مبرطرف نیست و عده باید حکومت عیالی مسائل شخصی وجود داشت</p> <p>نظیه من جریه مدخله با نامت و عده حیوان نظیه حقایق نظیه را با اسلحه تاکت خواهد داشت</p> <p>مطوقات قوت دولت نکلیس ایداره مورد حمله قرار داده اند ایداره نظیه نیز بر عده ایداره و ایداره من شود انکه جاده و جسی نظیه ایداره من فهمی ایداره من ایداره نظیه نظیه بویان ها میباشد</p> <p>در دستمندان انکلیس</p> <p>جانور - ایداره نظیه - زلفه جدید حاضر شده ایداره در شرق نزدیک کنگ نظامی و انکلیس باکته ایگان از سراسر معلوم اسامان ایداره نظیه نظیه در این نظیه منی میباشد اسامان جیره منی نظیه نظیه نظیه نظیه انکلیس در ایداره منی منی منی منی</p> <p>ایداره نظیه نظیه نظیه نظیه نظیه ایداره نظیه نظیه نظیه نظیه نظیه</p>

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %60
2. yazar katkı oranı : %40

Bir Savaş İki Kardeş: Büyük Taarruz'da Görev Alan Kurmay Binbaşı Mustafa Şemsettin (Taner) ve Kurmay Binbaşı Cemil Tahir (Taner)'in Meslek Hayatlarından Bazı Kesitler

One War, Two Brothers: Some Parts from the Professional Careers of Staff Major Mustafa Şemsettin (Taner) and Staff Major Cemil Tahir (Taner) Serving in the Great Offensive

Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN¹

Öz

Çalışmanın temel amacı Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi sırasında kurmay binbaşı olarak görev yapan Mustafa Şemsettin (Taner) ve kardeşi Cemil Tahir (Taner) Beylerin meslek hayatlarından bazı kesitleri incelemektir. Mustafa Şemsettin 1890'da, kardeşi Cemil Tahir ise 1892'de Süvari Üsteğmen Tahir Bey ve Emine Hanımın çocukları olarak Edirne'nin Uzunköprü (Ergene) ilçesinde dünyaya geldiler. Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi sırasında kurmay binbaşı olarak görev yapan iki kardeşten Mustafa Şemsettin Bey 1'nci Şube (Harekât Şubesi) Müdürü, Cemil Tahir Bey ise 1. Ordu Harekât Şube Müdürlüğü görevlerini başarıyla yerine getirdi. İstiklal Harbi sonrasında orduda çeşitli kademelerde görev yapan ve korgeneral rütbesine terfi eden Mustafa Şemsettin Bey, 1943-1945 yılları arasında Harp Akademisi Komutanlığı görevinde bulundu. Hastalığı sebebiyle 22 Haziran 1945'te vefat etti. Küçük kardeş Cemil Tahir Bey, Büyük Taarruz sonrasında orduda önemli görevler üstlenerek tümgeneral rütbesine terfi edip bu rütbede görev yaparken 1938'de Beden Terbiyesi Genel Müdürü olarak görevlendirildi. 1945'e kadar görevini başarılı bir şekilde sürdüren Cemil Tahir Bey, 28 Aralık 1946'da rahatsızlığı sebebiyle vefat etti. Makalede gerek Milli Mücadele sırasında gerekse sonrası dönemde önemli görevler üstlenerek ömürlerinin son günlerine kadar yüksek bir sorumluluk bilinciyle hizmet eden ve önemli başarılar elde eden iki kardeşin biyografileri ortaya konulmaya çalışıldı. Araştırmanın temel kaynaklarını Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, süreli yayınlar ve hatıratlar oluşturdu.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Şemsettin Taner, Cemil Tahir Taner, Büyük Taarruz, meslek hayatı, Türk Silahlı Kuvvetleri

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The main purpose of the study was to examine the some parts from the professional careers of Mustafa Şemsettin (Taner) Bey and his brother Cemil Tahir (Taner) Bey serving as staff majors during the Great Offensive and the Field Battle of the Commander-in-Chief. Mustafa Şemsettin was born in 1890 and his brother Cemil Tahir was born in 1892 as the children of Cavalry First Lieutenant Tahir Bey and Emine Hanım in Uzunköprü (Ergene) district of Edirne. Of the two brothers serving as staff majors during the Great Offensive and the Field Battle of the Commander-in-Chief, Mustafa Şemsettin Bey successfully performed his duty as the Chief of the 1st Section (Operations Section) and Cemil Tahir Bey successfully carried out his duty as the Chief of the 1st Army Operations Section. Mustafa Şemsettin Bey who served at various ranks in the army and was promoted to the rank of lieutenant general after the Turkish War of Independence served as the Commander of War Academies between the years of 1943-1945. He passed away on 22 June 1945 due to his illness. The younger brother Cemil Tahir Bey was appointed as the

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, gsahin@aku.edu.tr

Atf için (to cite): Şahin, G. (2022). Bir savaş iki kardeş: Büyük Taarruz'da görev alan Kurmay Binbaşı Mustafa Şemsettin (Taner) ve Kurmay Binbaşı Cemil Tahir (Taner)'in meslek hayatlarından bazı kesitler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), 176-193.

General Director of Physical Training in 1938 while he was serving at the rank of major general after promoting to this rank by undertaking important duties in the army after the Great Offensive. Cemil Tahir Bey who carried out his duty successfully until 1945 passed away on 28 December 1946 due to his illness. In the article, it was tried to present the biographies of the two brothers who served with a high sense of responsibility and achieved significant successes until the last days of their lives by undertaking important duties both during and after the National Struggle. The primary sources of the research were the Archive of the Ministry of National Defence, the Republic Archive of the Presidency, periodicals, and memoirs.

Keywords: Mustafa Şemsettin Taner, Cemil Tahir Taner, The Great Offensive, professional career, Turkish Armed Forces

Paper Type: Research

Giriş

Türk İstiklal Harbi, Türk milletinin bütün maddi ve manevi unsurlarını seferber etmesi sonucunda büyük bir fedakarlıkla kazanıldı. Milli Mücadelede baba ile oğulun veya kardeşlerin aynı cephede aynı zamanda bulunmaları sıklıkla rastlanan bir durumdu. Bu durum Türk milletinin bağımsızlık uğrunda topyekûn bir mücadele verdiğini gösteren en önemli örneklerdendi (Kurnaz Şahin, 2014, s. 455). Araştırmanın konusunu oluşturan Mustafa Şemsettin (Taner) ve Cemil Tahir (Taner)'in hikayeleri de aynı cephede iki kardeşin mücadelesinin somut bir örneğiydi. Balkan Savaşlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin katıldığı bütün savaşlarda görev alan iki kardeş, İstiklal Harbinde de önemli görevler üstlendiler. Mustafa Şemsettin ve Cemil Tahir kardeşler en son Büyük Taarruz sırasında aynı cephede düşmana karşı mücadele verdiler.

Çalışmada Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesinde önemli görevler üstlenen ve o dönemde ikisi de Kurmay Binbaşı olarak görev yapan Mustafa Şemsettin ve Cemil Tahir'in meslek hayatlarından bazı kesitler ortaya konulmaya çalışıldı. Hatırat, süreli yayın ve Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi gibi çoğu kaynakta kardeş oldukları açık bir şekilde ifade edilmese de Milli Savunma Bakanlığı Arşivinden elde edilen veriler bu iki askerin kardeş oldukları kanaatini oluşturdu. Arşiv kaynaklarına göre Mustafa Şemsettin 1890'da ve Cemil Tahir 1892'de Süvari Üsteğmeni (Mülazımievveli)² Tahir Bey ve aslen Nişli olan Emine Hanım'ın çocukları olarak Edirne'ye bağlı Uzunköprü (Cisri Ergene)'de dünyaya geldiler. Ailenin nüfusa kayıtlı olduğu yer Cisri Mustafa Paşa idi. Şemsettin ve Cemil Beylerin babaları Süvari Üsteğmen Tahir Bey, 1908 (1324)'de hayatını kaybetti. Hal tercümesi kayıtlarına göre Emine Hanım 1932 yılında hayatta olup İzmir'de kardeşinin yanında ikamet etmekteydi (ATASE Arşivi, Cemil Tahir Taner'in Şahsi Dosyası, 1325-P.42). Soyadı kanunu çıktıktan sonra da Mustafa Şemsettin ve Cemil Tahir Beylerin "Taner" soyadını almaları (ATASE Arşivi, Cemil Tahir Taner'in Şahsi Dosyası, 1325-P.42; ATASE Arşivi, Şemsettin Taner'in Şahsi Dosyası, 1325-Sv.2) bu iki isimin kardeş oldukları kanaatini pekiştirdi.

Milli Mücadeleden sonra M. Şemsettin Bey, Eskişehir, Ayvalık, Urfa, Babaeski, Ankara, Çanakkale gibi şehirlerde mesleğini icra etti. Askerlikle ilgili eserler kaleme aldı. En son Harp Akademisi Komutanlığı görevine atandı. Cemil Tahir Bey de mesleğini icra ederken askerliğe hazırlık konularından eserler verdi. 1928-1929'da yaklaşık iki yılına Afganistan'da görevlendirildi. 1938'de yeni kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne genel müdür olarak atandı. Her iki kardeşin biyografilerine bakıldığında gerek savaş gerekse barış zamanlarında tam bir vatansızlık duygusuyla görevlerini layıkıyla ifa ettikleri görülmektedir. Esasen çalışmada bu iki kardeşin biyografileri incelenmeye çalışıldı. Bu amaçla Şemsettin ve Cemil Tahir Taner kardeşlerin aile ve nüfus bilgilerine ulaşmak için Nüfus Müdürlüğü ve Emekli Sandığı Arşivine başvuruldu. Ancak anılan kurumların, kişisel verilerin korunması kanunu gereğince bilgi

² Cemil Tahir Bey'in tercüme-i hâl belgesinde babasının Süvari Mülazımievveli olduğu yazılı iken (ATASE Arşivi, Cemil Tahir Taner'in Şahsi Dosyası, 1325-P.42) gazete haberinde Süvari Yüzbaşı olduğu bildirilmektedir (Hazin Bir Törenle, 1945, s. 2).

paylaşmaması nedeniyle aile ve akrabalarına ulaşılması mümkün olamadı. Bu sebeple çalışma meslek hayatlarıyla sınırlı tutuldu.

1. Korgeneral Mustafa Şemsettin Taner

1.1. Eğitimi ve Görevleri

Mustafa Şemsettin (Taner), 1890'da (1307) Uzunköprü'de dünyaya geldi. İlk ve idadi tahsilini Edirne'de yaptı. 14 Kasım 1906 (1 Teşrinisani 1322)'da başladığı Edirne Harp Okulundan 26 Ağustos 1909 (13 Ağustos 1325)'da süvari teğmeni rütbesiyle mezun olarak 1325-Sv.2 sicil numarasıyla II. Ordunun subay saflarına katıldı. 17 Temmuz 1911 (4 Temmuz 1327)'de patlayıcılar konusunda çok iyi derecede eğitim aldı. Haziran-Ekim 1912 arasında Trablusgarp Harbinde, Ekim 1912-Eylül 1913 arasında Balkan Harbinde görev yaptı. Balkan Savaşlarındaki hizmetlerinden dolayı 29 Nisan 1913 (16 Nisan 1329)'te kıdemine bir sene zam yapılarak iftihar madalyasıyla ödüllendirildi. Şemsettin Bey 1913 (11 Eylül 1328)'te Erkanı Harbiye Mektebine kabul edildi. Erkan-ı Harbiye Riyaseti tarafından Kasım-Aralık 1913 (Teşrinisani 1329)'te Erkan-ı Harbiye Mektebine devam etmesine karar verildi (ATASE Arşivi, Şemsettin Taner'in Şahsi Dosyası).

I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine 16 Kasım 1914'te III. Ordu İkinci Müstakil Süvari Tümenine üsteğmen olarak atandı. Üsteğmen rütbesiyle Kafkas Cephesindeki harekate katıldı (ATASE Arşivi, Şemsettin Taner'in Şahsi Dosyası). Bu cephede 1 Kasım-19 Aralık 1914 tarihlerinde Hudut-Köprükoy-Azap Muharebelerinde ve Sarıkamış Muharebesinde görev aldı. 22 Aralık 1914 - 18 Ocak 1915 tarihleri arasında ise 2'nci Nizamiye Süvari Tümen Komutanının emir subayı idi (Bal, 2006, s. 22, 101). Başarılarından dolayı Kolordu Kumandanlığının 19 Aralık 1916 tarihli emriyle bir sene kıdem zammı, 20 Ağustos 1916'da iki sene kıdem zammı aldı. Bu süreçteki hizmetinden dolayı gümüş liyakat madalyası ile de taltif edildi. 1 Mart 1917'de IV. Ordu karargahına yüzbaşı olarak atandı. Bilahare savaştaki hizmetlerinden dolayı 5 Ağustos 1918'de 5. rütbeden kılıçlı mecidiye madalyası ile ödüllendirildi (ATASE Arşivi, Şemsettin Taner'in Şahsi Dosyası).

Mondros Mütarekesine kadar görevine devam etti. 17 Ağustos 1919'da Kıdemli Yüzbaşı oldu. Şemsettin Bey, Mütareke yıllarında devam ettiği Harp Akademisindeki eğitimini 12 Haziran 1920'de başarıyla tamamladı. Böylece kurmaylığı tasdik edildi. İstiklal Harbine katılmak amacıyla Anadolu'ya geçti. Mondros Mütarekesi sonrasında, özellikle de Milli Mücadele'nin başlamasıyla, Osmanlı ordusunda daha terhis zamanı gelmeden Kuva-yı Milliye'ye katılmak amacıyla Anadolu'ya geçen askerler firar etmiş gibi kabul edilerek Askeri Ceza Kanununa göre yargılanarak cezalandırılmaktaydı (Çankaya, 2018, s. 70-71). Öyle anlaşılıyor ki Şemsettin Bey de Anadolu'ya İstiklal Harbine iştirak maksadıyla firar ettiği için hakkında tahkikat icra ettirilmiş idi. Ancak Milli Mücadele sonrasında bu tür subaylar hakkında mahkeme-i örfiyenin 24.2.1929 tarih ve 447 numaralı muhtırasıyla adem-i tahkikat ve men-i muhakeme kararı verilecekti (ATASE Arşivi, Şemsettin Taner'in Şahsi Dosyası).

Bundan sonra çok önemli görevler yerine getirmeye başlayan Şemsettin Bey, 7 Temmuz 1920'de Ankara'da Erkan-ı Harbiye'ye tayin edildi. Burada Genelkurmay Harekat Şubesi Müdürlüğünde ve diğer çeşitli kurmay hizmetlerinde bulundu. 10 Ekim 1920'de Kurmay Binbaşılığa terfi etti (ATASE Arşivi, Şemsettin Taner'in Şahsi Dosyası).

Şemsettin Bey, 7 Temmuz 1920'den 23 Ağustos 1923'e kadar İstiklal Harbinin hemen her safhasında mücadele etti. Binbaşı rütbesiyle İnönü Savaşları ve Sakarya Meydan Muharebesinde Genelkurmay Harekât Şube Subayı olarak görev yaptı (ATASE Arşivi, Şemsettin Taner'in Şahsi Dosyası; Kurtuluş Savaşı'nda, 2007, s. 78). Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan Muharebesi sırasında da Kurmay Binbaşı rütbesiyle Genelkurmay 1'nci Şube (Harekât Şubesi) Müdürü olarak idari görevlerde bulundu (Baycan, 1993, s. 317). Şemsettin Bey, muharebelerde olağanüstü fedakârlıklarından dolayı İstiklâl Madalyası ile

mükâfatlandırılarak 31 Ağustos 1922'de Yarbay rütbesine yükseltildi (ATASE Arşivi, Şemsettin Taner'in Şahsi Dosyası).

1.2. Milli Mücadele Sonrası Görevleri

Şemsettin Bey, Büyük Taarruz sonrasında Yarbay rütbesinde Süvari Alay Komutanlığı ve Genelkurmay'da Erkan-ı Harbiye Mektebi (Harp Akademisi) öğretmenliklerinde bulundu. Erkan-ı Harbiye Mektebi öğretmeni olarak görev yaparken 30 Mayıs 1926 tarih ve 869 numaralı “*İstiklâl madalyası kanununun birinci maddesine müzeyyel mevaddı kanuniye*” gereğince 1028 numaralı kırmızı şeritli İstiklal Madalyasıyla taltif edildi. Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası taltifi 21 Mart 1927'de onaylanarak belgesi mensup olduğu kumandanlığı vasıtasıyla kendisine gönderildi (ATASE Arşivi, Şemsettin Taner'in Şahsi Dosyası). Esasen İstiklal Madalyası 15 Mayıs 1919'dan 9 Eylül 1922'ye kadar devam eden İstiklal Harbinde “*bizzat kıt'ası başında kahramanlık ve fedakarlık gösteren devlet büyükleri, amirler, subaylar, milli ordu kahramanları ve cephe gerisinde büyük mücadele verenlere*” 66 sayılı İstiklal Madalyası Kanunu gereğince verilmekteydi. Söz konusu kanuna göre cephede savaşa katılanlar kırmızı şeritli İstiklal Madalyası ile taltif edilmekteydi (İstiklal Madalyası Kanunu, 1921, s. 3).

İstiklal Harbi sonrasında hizmetlerine devam eden Şemsettin Bey, 30 Ağustos 1928'de Kurmay Albay rütbesine yükselerek 4. Kolordu Kurmay Başkanı olarak Eskişehir'e görevlendirildi. 1929'da Korgeneral Kazım Orbay'ın komuta ettiği 4. Kolordunun Kurmay Başkanlığı görevine devam etti. 6 Ağustos 1930'da 2. Kolordu Süvari 45. Alay Komutanı olarak Ayyalık'a tayin edildi. 11 Ekim 1933'te Urfa'ya 14. Süvari Tümen Komutan Vekilliğine görevlendirildi. 30 Ağustos 1934'te Tuğgeneralliğe yükselen Şemsettin Bey, 26 Kasım 1934'te Babaeski'de 2. Süvari Tümen Komutan Vekilliğine atandı. 25 Mart 1935'te ise 2. Süvari Tümen Komutanı oldu. 30 Ağustos 1936'da Tümgeneralliğe yükseldi (ATASE Arşivi, Şemsettin Taner'in Şahsi Dosyası). Bundan sonra bilhassa ordunun büyük süvari birlik ve makamlarının başında bulundu. Avrupa'ya gönderilen Türk süvari subayları ekiplerinin başında yer aldı ve çeşitli milletlerarası atlı müsabakalardan ödül ve başarılar kazanarak Türkiye'yi en iyi şekilde temsil etti (Çok Acı Bir Kayıp, 1945, s. 1).

Süvari Tümen Komutanlığı görevinin ardından 22 Nisan 1937'de Süvari Müfettişliğine tayin edildi (BCA, 30-11-1-0/111-10-12. 22.04.1937). Bilahare 23 Ağustos 1938'de 14. Süvari Tümen Komutanlığına atandı (BCA, 30-11-1-0/123-29-16. 23.08.1938). 7 Mart 1940'ta yeniden 2. Süvari Tümen Komutanlığına görevlendirildi (BCA, 30-11-1-0/137-9-3. 07.03.1940). Şemsettin Bey, 21 Aralık 1941'de tümgeneral rütbesiyle 1. Kolordu Komutanlığı Vekaletine tayin edildi (BCA, 30-11-1-0/150-32-19. 21.12.1941). Gösterdiği büyük başarı ve liyakatten dolayı 30 Ağustos 1942'de Korgeneralliğe yükseltilerek 1. Kolordu Komutanı oldu. Bu görevi yerine getirirken 3 Mart 1943'te Ankara'da Harp Akademisi Komutanlığına atandı (BCA, 30-11-1-0/159-5-7, 03.03.1943; ATASE Arşivi, Şemsettin Taner'in Şahsi Dosyası; Harp Akademilerinin 132 Yılı, 1980, s.125).

Korgeneral Şemsettin Taner, 3 Mart 1943'te başladığı Harp Akademisi Komutanlığı görevinde önemli hizmetlerde bulundu. 18 Haziran 1945'e kadar faal olarak görevini sürdürürken ortaya çıkan bir apandisit şüphesi üzerine Ankara Mevki Hastanesine kaldırıldı. 19 Haziran 1945'te başarılı bir ameliyat gerçekleştirilmesine rağmen bilahare bağırsaklarına felç geldi. 22 Haziran 1945'te gece vakti Ankara Mevki Hastanesinde vefat etti (ATASE Arşivi, Şemsettin Taner'in Şahsi Dosyası; Hazin Bir Törenle, 1945, s. 1-2). Bazı gazetelerde bu saat 13.40 olarak kaydedilmektedir (Çok Acı Bir Kayıp, 1945, s. 1).

Ş. Taner'in cenazesi 23 Haziran'da öğle namazını müteakip Ankara Hacıbayram Camiinden askerî törenle kaldırıldı (Çok Acı Bir Kayıp, 1945, s. 1). Hacıbayram'da cenaze namazı kılındıktan ve tabutu halk ve talebelerinin elleri üstünde bir müddet taşındıktan sonra top arabasına konuldu. Ardından Anafartalar Caddesine kadar önde askerî kıta, bando mızık ve süvariler olduğu halde uğurlandı. Cenaze töreninde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kazım Orbay, Millî Savunma Bakanı General Ali Rıza Artunkal, İkinci Başkan Orgeneral Salih

Omurtak, Millî Savunma Bakanlığı ileri gelenleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden çok sayıda kişi hazır bulundu. Cenaze törenine bir çok çelenk gönderildi (Hazin Bir Törenle, 1945, s. 1).

Korgeneral Şemsettin Taner'in ardından yayınlanan taziye mesajlarında Cumhuriyet ordusunun çok değerli bir rüknünü kaybettiği dile getiriliyordu (Çok Acı Bir Kayıp, 1945, s. 1). Ayrıca Millî Mücadelenin seçkin bir subayı, İstiklâl Harbinin Genelkurmayında yüksek mesuliyetler almış değerli bir uzman olan Korgeneral Taner'in çeşitli kıta komutanlıklarında bulunduktan sonra en son Harp Akademisi Komutanlığına getirildiği, ülkenin askerlik ilmine büyük hizmetler verdiği ve beklenilmeyen bir zamanda kaybının meslektaşlarını yasa boğduğu ifade ediliyordu (Hazin Bir Törenle, 1945, s. 1).

Diğer bir taziye mesajında Korgeneral Şemsettin Tahir Taner'in Türk ordusunun yetiştirdiği tam bir asker, kamil bir insan ve değerli bir komutan olarak kendini her yerde tanıttığı, sevdiği ve saydığı ifade edilmekteydi. Şemsettin Bey'in son derecede samimi ve gerçek olarak insanlık nezaketi, alicenaplık, harpte cesaret, kahramanlık ve çok keskin bir zeka ve görüş vasıflarıyla temayüz ettiği vurgulanan özelliklerindendi. Yazılarda büyük Türk ordusu ailesine, Harp Akademileri camiasına ve kederli ailesine başsağlığı mesajları iletildi (Hazin Bir Törenle, 1945, s. 1-2). Benzer duygu ve düşünceleri ifade eden taziye mesajları çeşitli gazetelerde de yayınlandı (Harp Akademisi, 1945, s. 2; Harp Akademisi Komutanı, 1945, s. 4).

Şemsettin Bey sadece askerlik görevini ifa etmedi aynı zaman mesleğiyle ilgili eserlerde kaleme aldı. 1925'te yarbay rütbesinde iken "(Vittorio-Veneto)da İtalyan Süvarisi, 24 Teşrinievvel-4 Teşrinisani 1918" başlıklı bir makalesi *Mecmua-i Askeriye*'de yayımlandı (Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Şemsettin, 1925, s. 141-148). 1926 yılında ise *Erkan-ı Harbiye Vazifeleri* adlı kitabı Erkan-ı Harbiye Matbaası tarafından basıldı (Şemsettin Tahir, 1926).

2. Tümgeneral Cemil Tahir Taner

2.1. Eğitimi ve Görevleri

Cemil Tahir Bey; 1892 (1308) yılında Edirne'ye bağlı Uzunköprü (Cisri Ergene)'de Süvari Üsteğmen Tahir Bey ve Emine Hanımın oğlu olarak dünyaya geldi. 26 Ağustos 1909'da ağabeyi M. Şemsettin Taner ile aynı dönemde Harp Okulunu bitirerek 1325-P.42 sicil numarasıyla piyade teğmen (mülazım) rütbesini aldı. 6 Nisan 1910 (24 Mart 1326) tarihinde II. Ordu 13. Alay Nizamiye 3. Tabur 4. Bölüğüne rütbesiyle atandı. Bilahare ordudaki teşkilat düzenlemesi gereğince 33. Alay 2. Tabur 4. Bölüğe rütbesiyle nakledildi. 29 Kasım 1911 (16 Teşrinisani 1327)'de Edirne Küçük Zabit Mektebinde görevlendirildi. Teğmen rütbesiyle Balkan Savaşlarına katılan Cemil Bey, 19 Ekim 1912 (6 Teşrinievvel 1328)'de mezkur bölümünde üsteğmen (mülazımievvel) rütbesine terfi etti. 30 Kasım 1913 (17 Teşrinisani 1329)'te ise 8. Kolordu açığına rütbesiyle nakledildi (ATASE Arşivi, Cemil Tahir Taner'in Şahsi Dosyası).

I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine 9 Nisan 1915 (27 Mart 1331) tarihinde 11. Kolordu emir zabitliğine görevlendirildi. 11. Kolorduda Ali İhsan Paşa (Sabis)'nin emrinde görev yaptı. 30 Kasım 1915 (17 Teşrinisani 1331)'te seferberlikte fevkalade hüsnü hizmetinden dolayı iki sene kıdem zammıyla taltif edildi. 24 Şubat 1916 (11 Şubat 1331) tarihinde 13. Fırka yaverliğine memur edildi. Bilahare yine muharebedeki hüsnü hizmetinden dolayı 7 Haziran 1916 (25 Mayıs 1332)'dan geçerli olmak üzere bir sene kıdem zammıyla taltifi 12 Haziran 1916 (30 Mayıs 1332) tarihinde onaylandı. 8. Kolorduda görevli iken 14 Eylül 1916'dan itibaren geçerli olmak üzere kıdemen yüzbaşılığa terfi etti. 13 Mart 1917 (13 Mart 1333) tarihinde terfisi onaylandı.

Cemil Bey, I. Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesinde ve Irak Cephesinde savaştı. Kafkas Cephesinde muharebelerdeki başarılarından dolayı 28 Ocak 1917 (15 Kanunusani 1332)'de muharebe gümüş liyakat madalyasıyla ödüllendirildi. Ayrıca 8 Ağustos 1917 (8 Ağustos 1333)'de Irak Cephesinde Ethem Çayı muharebesindeki hizmetlerinden dolayı 5.

Mecidiye nişanıyla taltif edildi. Harp madalyası ve vesikası 28 Ekim 1917 tarihinde 8/6826 numaralı mazbata ile kendisine takdim edildi (ATASE Arşivi, Cemil Tahir Taner'in Şahsi Dosyası).

Ordunun kurmay subay ihtiyacından dolayı 1 Ağustos 1918'de kursa katılan Cemil Bey, sekiz subay arasından Erkan-ı Harbiye sınıfına seçildi. III. Ordu Erkanı Harbiyesinde görevli iken 7 Eylül 1918'de IX. Ordu Erkanı Harbiyesine görevlendirildi. 30 Eylül 1918'de ise 5. Ordu 60. Fırka Erkanı Harbiyesine memur edildi. Mondros Mütarekesinin ardından 5 Aralık 1918'de Ordu Dairesi Ordu Şubesine atandı. 1. Kolordunun 19 Nisan 1919 tarih ve 11093 numaralı tezkeresinden anlaşıldığı üzere Mart 1919'da Erkan-ı Harbiye Mektebine devam etmek üzere İstanbul'a gitmek üzere hareket etti. Erkan-ı Harbiye Şubesinin 27 Eylül 1919 tarihli ve 2477 numaralı mazbatasından anlaşıldığı üzere 1919 senesi genel sınavlarında üçüncü seneye terfi etti. Cemil Bey, savaş bitiminde Ekim 1919'da Hayrinas Hanımla evlendi. 1932 yılı tercüme-i hal kayıtlarına göre bu evlilikten biri kız diğeri erkek iki çocuğu oldu (ATASE Arşivi, Cemil Tahir Taner'in Şahsi Dosyası).

1 Haziran 1920'de Erkan-ı Harbiye Mektebindeki eğitimini tamamlayarak 49. Fırka Erkan-ı Harbiyesine tayin edildi. Cemil Bey'in eğitimini tamamladıktan sonra başarılarından dolayı 12 Haziran 1920'de kıdemine dört sene zam yapılması kararlaştırıldı. Böylece 12 Haziran 1920'den geçerli olmak üzere önyüzbaşı (kıdemli yüzbaşı) oldu. Rütbesi 15 Haziran 1920'de tasdik edildi. 1920'de İstiklal Harbine katılmak amacıyla Anadolu'ya geçti. Ancak bu dönemde İstiklal Harbine iştirak etmek amacıyla Anadolu'ya geçen subaylar, firar etmiş kabul edildiği için hakkında inceleme başlatıldı. Yukarıda Şemsettin Bey'de olduğu gibi bu tahkikat mahkeme-i örfiyenin 24.2.1929 tarih ve 447 numaralı muhtırasıyla kaldırıldı (ATASE Arşivi, Cemil Tahir Taner'in Şahsi Dosyası).

Cemil Bey, Anadolu'ya geçtikten sonra Anzavur ayaklanması sürecinde 23 Haziran 1920'de Biga'ya gitti. 2 Temmuz 1920'de Ankara Kumandanlığı Erkan-ı Harbiyesinde, Ağustos 1920'de ise 61. Fırka Erkan-ı Harbiyesinde ve bilahare Garp Cephesi Kumandanlık Vekaleti menzil ikmal şubesinde görev aldı. 20 Ekim 1920'de 24. Fırka Erkan-ı Harbiyesine tayin edildi (ATASE Arşivi, Cemil Tahir Taner'in Şahsi Dosyası). 24. Fırka Erkanı Harbi olan Cemil Bey'in kıdem ve ehliyetinden dolayı 1 Mart 1921'den geçerli olmak üzere kurmay binbaşılığa terfisi Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca tasdik edildi (ATASE Arşivi, Cemil Tahir Taner'in Şahsi Dosyası).

Milli Mücadele devam ederken Başkumandanlığın 9 Ekim 1921 tarihli emirleriyle Afyon Cephesi Kumandanlığı Erkan-ı Harbiyesi Harekat Şubesi Müdüriyetine tayin edildi. Garp Cephesi Erkan-ı Harbiyesinde görevliyken Sakarya Muharebelerindeki fevkalade hizmetlerinden dolayı sahip olduğu muharebe madalyasının bir derece üzerinde bir madalya ile taltifi 2 Ekim 1921 tarihli kararname ile tasdik edildi (ATASE Arşivi, Cemil Tahir Taner'in Şahsi Dosyası).

Cemil Tahir Bey, Büyük Taarruz hazırlıkları sırasında I. Ordu'nun Harekat Şubesi Müdürü idi (Baycan, 1993, s. 332). I. Ordu Komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa ile yakın mesai içerisinde çalıştı. Ali İhsan Paşa anılarında 1922 yılı Mart ayında yaşadıklarını anlatırken Cemil Bey'den söz etmekteydi. Cemil Bey, Ali İhsan Paşa'nın Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile yaşadıkları sorunlara şahit olmuştu. İki komutan arasındaki sorunların uzlaşmacı bir yolla çözülmesi için gayret sarf etti. Nitekim Ali İhsan Paşa anılarında 19 Mart 1922'de I. Ordu'nun Erkan-ı Harp Reisi (Kurmaybaşkanı) Albay Emin Bey (Korgeneral Emin Koral) ile Cemil Bey'in İsmet Paşa ile yaşadıkları gerginlik nedeniyle kendisini teskin ederek istifa etmemesi için samimi önerilerde bulduklarını şu şekilde dile getirmektedir;

“...Biraz sonra, Erkan-ı Harp Reisi Albay Emin Bey'le Birinci Şube Müdürü Binbaşı Cemil Bey beraberce yanıma gelerek bu takdir hakkında görüşmek için müsaade istediler.

- Buyurun! dedim. Ne aklınıza geliyorsa serbestçe söyleyiniz; katiyyen gücümüm. İkiniz de Onbirinci Kolordu Kumandanlığı'nda iken beraber maiyetimde idiniz. Oradaki

çalışmamızdan böyle görüşmelerde ne kadar samimi ve müsamahakar, liberal olduğumu bilirsiniz; oturunuz ve söyleyiniz. Albay Emin Bey, gülüyüz ile cevap verdi:

- Biz de Paşamızın bu yüksek insaf ve takdirini, tecrübe ile bildiğimiz için, Cemil Bey'le beraber görüşüp maruzatta bulunmayı münasip gördük.

Ben, çok sinirlenmiş idim; dünden beri epey vakit geçtiği halde henüz öfkem geçmemişti. Onlar, yüzümden bu halimi anlıyorlar ve gayet mülayim ifadeler ile ve mütebessim bir çehre ile mütalaalarını söylemeğe ve beni aynı zamanda teskine çalışıyorlardı. Evvela küçük rütbeli [Cemil Bey] söze başladı.

-Paşam, Cephe'den dün gelmiş olan şifre, hakikaten çok insafsızca ağır yazılmıştır. Ne kadar kızsanız haklısınız; Cephe Kumandanı pek büyük kabalık etmiştir; fakat bu takriri göndermek, nihayet istifa etmenize müncer olabilir. Onların aradıkları da budur. Bundan ordu ziyan görecektir, vatan müdafaası zarara uğrayacaktır. Bu takriri vermeden evvel, İsmet Paşa ile yüz yüze konuşup şikayetlerinizi, aynen fakat şifahen kendisine izah etseniz, zannedirim ki, daha iyi netice elde edilir.

Bundan sonra Emin Bey başladı:

- Ordunun menfaati için bu takriri göndermemek ve şifahen konuşmak daha uygun olur. Akşehir'e gidip bizzat İsmet Paşa ile görüşerek meselenin halli temin edilebilir. Ben de Cemil Bey'in mütalaasına iştirak ederim. ...”

Bu istişarenin ardından Ali İhsan Paşa kısmen teskin olmakla birlikte İsmet Paşa'dan her hususta kıdemli bulunduğunu, ondan çok önce Ordu Komutanı olduğu halde, sırf vatana hizmet için ve taarruz edilecek diye belirli bir zaman için onun maiyetinde I. Ordu Kumandanlığını kabul ettiğini bildirdi. Ali İhsan Paşa, yapılan feragatlerin “*esareti kabul demek*” olmadığını dile getirdi. Emin Bey ve Cemil Bey'in görüşleri üzerine Ali İhsan Paşa, İsmet Paşa ile yüz yüze görüşmeye karar verdi. 20 Mart 1922 Cumartesi günü Akşehir'e İsmet Paşa ile görüşmeye giderken yanında yine Emin ve Cemil Beyler vardı. Ali İhsan Paşa, İsmet Paşa ile görüşürken Emin Bey ile Cemil Bey beraber Cephe Kurmay Başkanı Albay Asım Bey'in odasına giderek konuyla ilgili bilgi almaya çalıştılar. Ali İhsan Paşa, İsmet Paşa ile görüşmesi neticesinde görevine devam etme kararı aldı (Sabis, 1993, s. 81-83).

Öyle anlaşılıyor ki Cemil Bey, parlak bir asker olarak Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın da dikkatini çekmekteydi. Zira Büyük Taarruz'un hazırlıkları devam ederken Mustafa Kemal Paşa, ordu birliklerinin durumunu göstermek maksadıyla Sovyet elçisi Semion İvaneviç Aralof ve Azerbaycan elçisi İbrahim Abilof ile bazı asker ve milletvekilleriyle 30 Mart 1922 tarihinde Afyonkarahisar'ın Çay kasabasına gelmişti (Aralof, 2010, s. 85-87). Bu sırada teftiş ve geçit merasiminin ardından yapılan eğlence ve oyunlar sonrasında gece de gösteriler devam etti. Güneşin batmasına yakın bir saatte heyet Çay kasabasına döndü. Mustafa Kemal Paşa teftiş sırasında gördüklerinden çok memnun oldu. I. Ordu'nun Birinci Şube Müdürü Kurmay Binbaşı Cemil Bey'i yanına çağırarak ona Anadolu Ajansı ile neşredilmek üzere uzun bir telgraf yazdırdı. Telgraf hemen Ankara'ya çekildi. Bu ajans tebliğinde Çay'da yapılan törenden, Türk askerinin gösterdiği intizam, talim ve terbiyeden övgüyle bahsedilmekte ve Başkumandanın zabıtlere hitabı, bu bağlamda “*süngülerimizi İzmir'e girmedikçe kınına koymayacağız*” ifadeleri yer almaktaydı (Sabis, 1993, s. 107).

Ali İhsan Paşa, askerlikle bağdaşmayan davranışlarda bulunması ve Batı Cephesi Komutanlığından ayrı, başına buyruk hareketlere girişmesi sebebiyle İsmet Paşa'nın talebi üzerine Mustafa Kemal Paşa tarafından Büyük Taarruz'dan önce 28 Haziran 1922'de I. Ordu kumandanlığından azledilerek emekliye sevk edilecekti (Türkmen, 2008, s. 348). Bilahare Ali İhsan Paşa, Erkan Divan-ı Harbine verildi. Soruşturma kapsamında Ali İhsan Paşa ile İsmet Paşa arasındaki anlaşmazlığa şahit olan ve bu sırada halen I. Ordu Harekat Şubesi Müdürü görevini yürüten Yarbey Cemil Bey'den konuyla ilgili izahat istendi. Bunun üzerine Cemil Bey, 20 Şubat 1923'te görüşlerini mahkemeye ilettili. Cemil Bey'in verdiği izahata şu şekilde idi (Sabis, 1993, s. 270-271);

“Ali İhsan Paşa Hazretleri'nin Cephe'ye vürudundan itibaren Ordunun vahdet-i umumiyesine münafi işaatta bulunduğuna ve kumandanlar ile ne gibi hasbihaller yaptığını vakıf değilim. Ancak Ali İhsan Paşa Hazretleri'nin Ordunun kumandasını deruhde ettiği tarihten itibaren, ordunun manen ve maddeten yükseltilmesi için geceli ve gündüzlü çalıştığını, talim ve terbiye ve manevralara ehemmiyet vererek, kıtaatın ve heyet-i zabitanın kabiliyet-i harbiye ve seviye-i ilmiyelerini tezyid ettiğini ve son muzafferiyette bu mesainin de -velev cüzi olsun- tesiri bulunduğunu, Ordunun Harekat Şubesi Müdürü sıfatıyla arzetmeyi vecibe-i kadirşinasi addeylerim.

Ali İhsan Paşa Hazretlerinin kendi karargahında bulunanları toplayıp mafevkini istihfaf edercesine idare-i kelim ettiğine şahit olmadığımı, yalnız Ordudan ayrılacağı zaman, karargah zabitanını toplayıp kendisinin infikâkından sonra da aynı intizam ve prensip tahtında vazifelerini ifaya devam edeceklerinden emin olduğunu ve buna mümasil vesaya ifa eylediğini arz eylerim efendim.

İmza

Birinci Ordu Harekât Şubesi Müdürü

Kaymakam Cemil”

Cemil Bey'in verdiği bu izahata rağmen onun Ali İhsan Paşa lehine konuşmalar yaptığı I. Ordu'nun eski Erkan-ı Harp Reisi Halit Bey tarafından ifade edilmekteydi. Halit Bey'e göre Erkan-ı Harp Binbaşı Cemil Bey “Şayet Paşa, harekat-ı milliyenin başında Anadolu'da bulunsaydı, aykırı bir tarz-ı hareket takip ederdi” gibi ifadeler kullanmıştı. Bu sözü ne maksatla söylediği Divan-ı Harb'te kendisine soruldu. Bunun üzerine Cemil Bey, Divan-ı Harb'e verdiği cevapta “Ali İhsan Paşa Hazretlerinin aykırı bir tarz-ı hareket takip edebileceğini hiçbir namuslu insanın şüphe bile edemeyeceğini, kendisinin hiçbir maksatla böyle bir şey söylediğini hatırlamadığımı, herhalde bunun Halit Bey tarafından yanlış işitilmiş veya yanlış anlaşılmış bir şey olması muhtemel bulunduğunu” kati bir ifade ile bildirdi (Sabis, 1993, s.273).

Bu arada Cemil Bey, Yunanlıların işgal sırasındaki mezalimini önlemek için yerel idarecilerle de temas içerisindeydi. Örneğin Söke'nin İtalyanlar tarafından boşaltılması ve ardından Yunanlıların bölgede işgal ve mezalim ihtimali değerlendirmelerinde de Aydın mutasarrıfı Halil Bey ile 13-14 Nisan 1922 gecesi telgraf aracılığıyla görüşmüştü. Binbaşı Cemil Bey, mutasarrıfı bölgede alması gereken tedbirler hususunda uyardı (Sabis, 1993, s.142).

Ali İhsan Paşa'nın azlinden sonra 29 Haziran 1922'de I. Ordu Komutanlığı'na Nureddin Paşa (Konyar) tayin edildi (Taş, 2021). Bu sırada I. Ordu'nun Kurmay Başkanı Albay Emin Bey olmasına rağmen Nureddin Paşa'nın Harekat Şubesi Müdürü Cemil Bey'e çok büyük bir güveni vardı. Harp Okulunda sınıfının birincisi olan Cemil Tahir Bey her bakımdan bu itimada layık görülmekteydi. Nureddin Paşa, taarruz görevini aldıktan sonra Cemil Bey'in başkanlığı altında Menzil İkmal Şubesi Müdürü Kurmay Binbaşı Salih Bey (emekli Tümgeneral Salih Erkuş), Ordu İstihbarat Şubesinden Kurmay Yüzbaşı Nurettin (Eski Genelkurmay Başkanlarından Nurettin Baransel) Bey ve yardımcılarının oluşan bir heyeti incelemelerde bulunmak üzere cepheye gönderdi. 23. Tümen kurmay başkanı Kıdemli Yüzbaşı Fahri (Belen) Bey de heyete katılarak üç gün süreyle cepheye incelemelerde bulundular (Belen, 1999, s. 11-12). Cemil Bey, İstiklal Harbindeki başarılı hizmetlerinden dolayı İstiklal Madalyası ile taltif edildi. Yine harpteki hizmetleri nedeniyle 31 Ağustos 1922'de yarbaylığa terfi etti (ATASE Arşivi, Cemil Tahir Taner'in Şahsi Dosyası).

2.2. Milli Mücadele Sonrası Görevleri

Cemil Bey, Milli Mücadele sonrasında 7 Ağustos 1923'te Erkan-ı Harbiye Mektebi muallim muavinliğine atandı. 26 Temmuz 1924'te Mekteb-i Harbiye ders nazırlığı vekaletine tayin edildi. 30 Mayıs 1926 tarihli ve 869 numaralı kanun gereğince 1045 numara ile kırmızı şeritli İstiklal Madalyasına layık görüldü. Kadrosu 14 Eylül 1926'da Erkan-ı Harbiye Riyasetine nakledildi. 11 Ağustos 1927'de I. Ordu 16. Fırka 64. Alay Kumandanlığına tayin edilerek 27 Ağustos 1927'de görevine başladı (ATASE Arşivi, Cemil Tahir Taner'in Şahsi Dosyası).

Cemil Bey, 30 Ağustos 1928'den itibaren albaylığa (miralay) terfi etti. Ardından 4 Eylül 1928'de Büyük Erkanı Harbiye emrine tayin edildi. Bu arada 1 Mart 1921 tarihli Türk-Afgan Dostluk ve İş Birliği Antlaşması 25 Mayıs 1928'de yenilenmişti (Türkiye-Afganistan, 1928, s. 6210). Türk-Afgan Antlaşmasının beşinci maddesi gereği Afgan ordusunu eğitmek üzere 21 Ekim 1928 tarihinde Korgeneral Kazım (Orbay) başkanlığında aralarında Cemil Bey'in de bulunduğu bir heyet Afganistan'a görevlendirildi (BCA, 30 - 62 - 18/258-5, 21.10.1928). Amanullah Han, Kazım Paşa'yı Afganistan Genelkurmay Başkanlığına getirdi. Ancak bu adımlar beklenen neticeyi vermedi (Özlü, 2012, s. 40). Heyet 28 Nisan 1929'da Afganistan'dan döndü (ATASE Arşivi, Cemil Tahir Taner'in Şahsi Dosyası). Cemil Bey, Afganistan dönüşü 28 Nisan 1929'da üç yıllığına Erkan-ı Harbiye emrine tayin edildi. Bilahare 6 Ağustos 1930'da 61. fırka 109. alay kumandanlığına görevlendirildi. Aynı yıl tuğgeneralliğe terfi ederek tümen komutan vekaletine tayin edildi (Hazin Bir Törenle, 1945, s. 2.). 30 Ağustos 1936'da tümgeneral olarak II. Tümen Komutanlığına atandı (BCA, 30-11-1-0/107 - 35 - 6, 26.08.1936).

Tümgeneral Cemil Tahir Bey 1938'de 1'inci Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı görevinde iken yeni kurulan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'ne tayin edildi. Esasen Cemil Bey, 1925 yılından itibaren askerliğe hazırlık ve seferberlik konularıyla ilgilenmekteydi (Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Cemil Tahir, 1341a, s. 1-18; Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Cemil Tahir, 1341b, s. 58-74; Süvari Yüzbaşı Abidin - E.H.Kaymakam Cemil Tahir, 1340, s. 175-179). Cemil Bey'e göre "*harpler artık millet harbi*" halini almıştı (Cemil Tahir, 1926, s. 1). İstiklal Harbi'nde yaşanan tecrübelerden yola çıkılarak topyekûn harpte ülkenin bütün kaynaklarından faydalanmak; kadın, erkek veya çocuk bütün vatandaşları aynı amaç için yetiştirip savaşa her an hazır hale getirmek hedeflenmekteydi. 1925'te dönemin Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa, Başvekâlete raporlar sunarak gençlerin fiziksel eğitimini hedefleyen bir gençlik teşkilatı kurulmasını ayrıca sivil okullarda da askeri okullarda olduğu gibi askerliğe hazırlık dersleri verilmesini talep etmişti (Ünal, 2015, s. 86). Bu hedefe ulaşmak için 1926'dan itibaren Türk gençliğine orta okulun son iki sınıfından itibaren yüksek öğretimin üçüncü sınıfına kadar askerlik öğretilmeye başlandı (Gümüsel, 2017, s. 4-5).

Cemil Tahir Bey, ilgili müfredata uygun olarak dersin ilk kitabını 1926 yılında *Malumat-ı Askeriye Dersleri* adıyla kaleme aldı (Harbiye Mektebi Ders Nazırı Erkan-ı Harb Kaimmakam Cemil Tahir, 1342). Ancak kitabın aynı yıl yapılan ikinci baskısında adı *Askerliğe Hazırlık Dersleri 1-2-3* olarak değiştirildi (Ünal, 2015, s. 88). 60 numaralı (Askerliğe Hazırlık Tedrisatı) talimatnamesine göre tertip edilen bu eserler Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Talim ve Terbiye Dairesi'nce askeri ve sivil liselerde okutturulmak üzere kabul edildi (Cemil Tahir, 1926, s. 1). Bu kitaplar gözden geçirilerek birkaç kez basıldı (Cemil Tahir, 1927; Cemil Tahir, 1928a; Cemil Tahir, 1928b; Cemil Tahir, 1928c; Cemil Tahir, 1929). Ayrıca kurumlara gönderilen yazıya göre Askerliğe Hazırlık Dersleri kitaplarının "*resmî muameleye hacet kalmaksızın Harbiye Mektebi Müdürlüğüne tedarik*" edileceği bildirildi (Gümüsel, 2017, s. 4-5).

Topyekûn harbe hazır olmak amacıyla ders müfredatına eklenen askerliğe hazırlık dersleri ve kamplar, 1926'da yalnızca lise ve öğretmen okullarının son iki sınıfına konurken daha sonra yaygınlaştırıldı. Bilahare kız öğrencileri de kapsayacak şekilde diğer okullarda da okutulmaya başlandı. Askerliğe hazırlık dersleri, 1926 yılından itibaren verilmeye başlansa da dersin genel müfredatta ve ders programlarında düzenli şekilde görülmesi ve tüm okullarda uygulanması 1930 yılını buldu. Ayrıca askerliğe hazırlık ders kitaplarının Harbiye Mektebi Müdürlüğüne tedarik edileceğinin bildirilmesine karşın birçok okulda kitabın temininde sıkıntılar yaşandı. Söz konusu ders için öğretmen notlarının ya da *Yurt Bilgisi* ders kitaplarının ilgili kısımları ile 1930'dan sonra Muallim Afet (İnan) Hanım'ın *Medeni Bilgiler* ve yine aynı yazarın *Askerlik Vazifesi: Yurt Bilgisi Notlarımdan* kitaplarının okutulduğu anlaşılmaktaydı (Gümüsel, 2017, s. 4-5; Ünal, 2015, 88-89).

II. Dünya Savaşı öncesinde hükümet; gençlik ve spor konusunda çok önemli iki adım attı. Bunlardan birincisi Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yapılan jimnastik şenlikleri ilk defa Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı 19 Mayıs'a alındı. 20 Haziran 1938'de alınan kararla 19 Mayıs, Gençlik ve Spor Bayramı olarak ilan edildi (Ulusal bayram, 1938, s. 10159). İkinci önemli karar 29 Haziran 1938'de TBMM'de kabul edilen ve 16 Temmuz 1938 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan 3530 numaralı Beden Terbiyesi Kanunu idi. Kanun uyarınca Başbakanlığa bağlı Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kuruldu (Beden Terbiyesi Kanunu, 1938, s. 10300-10301).

Tümgeneral Cemil Tahir Taner; Milli Müdafaa Vekaletinin 15 Ekim 1938 tarih ve 2149 numaralı tezkeresi üzerine askerlikteki alakası baki kalmak şartıyla İcra Vekilleri Heyetinin 12 Kasım 1938 tarihli toplantısında 1281 sayılı kanunun 1. Maddesi gereğince Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'ne atandı (BCA, 30-18-1-2/85-94-17, 12.11.1938; Akcan, 2017, s. 1001-1030; Yurtoğlu, 2020, s. 4245-4278). Bilahare Cemil Bey'in isteğine binaen 1683 sayılı kanunun 20. maddesine uygun olarak ve ihtiyatta kullanılmak üzere istifasının kabulü 7 Aralık 1939 tarihli kararnameyle onaylandı. Böylece aynı tarihte askerlikten ayrılarak Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü görevine sivil olarak devam etti (BCA, 30-11-1-0 /135 - 43 - 16, 07.12.1939; Tümgeneral Cemil Taner, 1946, s. 2). 4047 numaralı kanunla memuriyet unvanının direktörlük yerine Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne ve ücretinin de maaşa dönüşmesi sebebiyle Cemil Taner, 25 Haziran 1941'de aynı göreve yeniden atandı (BCA, 30-11-1-0 /147 - 16 - 9, 25.06.1941).

1939'da önemli bir başka gelişme daha yaşanmıştı. “*Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Talimatnamesi*” hazırlanarak Olimpiyat Komitesi, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne bağlandı. Dolayısıyla Cemil Bey, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesinin de başkanı oldu. İkinci Refik Saydam hükümeti döneminde 3 Haziran 1942'de 4235 Sayılı Kanun ile Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı (Akbeyaz, 2018, s. 43). 1943 yılında ise Türkiye Milli Olimpiyat Komitesinin başkanlığına Vildan Aşır Savaşır atandı. Cemil Bey ise 1945 yılına kadar Beden Terbiyesi Genel Müdürü olarak görevine devam etti.

Cemil Bey, göreve başladığında atılacak adımlar konusunda son derece hazırlıklıydı. Beden Terbiyesi Merkez İstişare Heyetinin 21 Şubat 1939'da Türk Hava Kurumu Merkez Salonunda Başvekil Dr. Refik Saydam'ın başkanlığı altında toplandığında Cemil Bey yapılacak işler hakkında uzunca bir konuşma yaptı (Spor Teşkilatımızın, 1939, s. 6; Spor Teşkilatımızın II, 1939, s. 6; Spor Teşkilatımızın III, 1939, s. 6; Spor Teşkilatımızın IV, 1939, s. 5).

Beden Terbiyesi Genel Müdürü Cemil Bey'in kurumun kendisinden beklenen verimliliği sağlaması için yaptığı planlamadan Başvekil Dr. Refik Saydam da son derece memnundu. Nitekim bununla ilgili takdirlerini şu şekilde ifade etti;

“...Bendeniz her vakit spor işlerinin böyle güzel, bilhassa sıhhat meselesiyle müvazi yürümesini ve böyle bir çerçeve içerisine alınmasını eskiden beri isterdim. Sıhhiye Vekaletinde bulunduğum zaman bu işle çok meşgul olmuştum. Ve hatta spor hekimliğini alakalandıran bir kaç kitabın da tercümesine başlatmışım. Öyle zannediyorum ki, bunlar bitmiş olacaktır.

Benim en büyük derdim, 12-17 yaş arasındaki gençliğin neşvünemasında muzır olan sporlarla meşgul olmaları idi. Görüyorum ki, bunlar yoluna girmektedir. Bu hususta sayın generali tebrik ederim ve mesaisi sebbeden arkadaşlara muvaffakiyet dilerim. İşte benim senelerden beri istediğim bu idi. Memnuniyetle görüyorum ki bu işler yoluna girmektedir.

Yardıma ihtiyacı olan hususlarda emirlerinize amadeyim. Beklediğiniz yardımların başında bütçenin geleceğini tahmin ediyorum. Bu hususta da yardımlarımı yapmakta hiç bir zaman tereddüt etmeyeceğim. Çünkü memleketin istikbalini tevdi edeceğimiz gençliğin sıhhat ve kuvveti ve yurt müdafaasına hazırlanması için azami yardımı yapmak vazifemizdir. (Beden Terbiyesi İstişare, 1939, s. 1, 8).

Cemil Tahir Bey, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü görevine başladığı sırada kaleme aldığı yazılarda ülkede “beden ve inkılâp terbiyesiyle spor işlerinde tek düzeliğin göz önünde tutulacağını bildirmekteydi. Okullar, devlet müesseseleri, özel kurumlar veya fabrikalarda bulunanlar dahil yaşlarına göre herkesin beden terbiyesiyle meşgul olması zorunluluk altına alınacaktı (Taner, 1939, s. 551). Cemil Bey, gerek yurt içi gezilerinde verdiği demeçlerde gerekse kaleme aldığı yazılarda Beden Terbiyesi Kanununun uygulanmasına dair olan teşkilât nizamnamesi ve çalışma esasları üzerinde titizlikle durmaktaydı (Türkiyede Spor İşleri, 1939, s.7; Taner, 1939a; Taner, 1939b; Taner, 1939c).

Benzer şekilde Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğünün 1940 malî yılı bütçe kanunu münasebetiyle TBMM’de kendisine söz hakkı verildiğinden kurumun görevini “*Memleketin ihtiyacı olan gençliği yükseltmek, gürbüzleştirmek, yavuzlaştırmak ve gençlerde disiplini ve sıhhi vaziyeti temin etmek. Binaenaleyh bizim gayemiz, aldığımız direktif ve kanunun bizden istediği budur. Fakat ihtiyarı spor yapmak isteyenlerin içerisinde çalışmak ve şampiyon olmak, rekor almak isteyenler varsa onları da teşvik ederiz*” ifadelerini kullandı (TBMM Zabıt Ceridesi, 1940, s. 8).

Yine 1941 malî yılı Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü bütçe kanunu münasebetiyle TBMM’de açıklama yapan Cemil Bey;

“Bizim beden terbiyesi ve sporda esas faaliyetimizin asıl hedefi gözden kaçırarak yalnız başına küçük bir zümrenin müsabakalarda beynelmilel derecesini yükseltmeye matuf mahdut hedefli bir çalışma değil, memleket gençliğinin büyük bir kısmını icabında yurt müdafaasına yarayacak surette sıhhatini ve kuvvetini artırmak ve bu maksadı temin edecek surette teşkilâtlandırmak yolunda olması lâzım geldiğine kaniim. Bu suretle çalışmak bir senede, beş senede bir şampiyonluk gibi göze görünür şekilde metre ve kronometre ile ifade edilebilecek surette bir netice vermez, bu faaliyet zümresini zamanla ve kısmen manevî olarak göze görünmeden verir”

ifadelerini kullandı (TBMM Zabıt Ceridesi, 1941, s. 368; Mülhak Bütçeler, 1941, s. 5).

Cemil Bey’in üzerinde önemle durduğu konular arasında gençlik kulüplerinin kurulması da vardı (Taner, 1940, s. 44-47). Bu çerçevede yapılan hazırlıkların sonucunda 30 Ağustos 1940’ta gençlik kulüpleri açıldı (Beden Terbiyesi, 1940, s. 1). Cemil Bey, gençlik kulüplerinin faaliyete geçmesi ile ilgili yaptığı açıklamada Türk gençliğini müşterek bir vatan fikri etrafında toplayarak kendilerini sıhhatli, kuvvetli ve yurt savunmasında kabiliyetli bir hale getirmeye çalışılacaklarını beyan etti. Ayrıca köylerde teşkil edilecek gençlik grubu ve kulüplerinde de köy beden terbiyesi ve spor eğitmenleri yetiştirmenin planlandığını dile getirdi (Bu sabah Ankaradan, 1940, s. 1-2).

Cemil Bey’in müdürlüğünü yaptığı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, ülkenin içinde bulunduğu zor savaş şartlarına rağmen beden eğitiminin gündemde kalmasını sağladı. Bilahare çıkarılan bir yönetmelikle sporcuların yerel hastane ve hükümet tabiplerine muayenelerinin yapılması temin edildi. Böylece Türk spor ve sporculuğunun sorunları halledilerek teşvik edilip geliştirilmesine katkı sağlandı. Ülkede tam bir spor seferberliğinin başlatılması, vatandaşların gerekli beden hareketlerini yapabilecek, dayanıklı, çevik, yetenekli ve hastalıktan uzak bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlandı. Böylece erkek, kadın, ihtiyar veya çocuk fark etmeksizin bütün milletin olası bir savaşta ülkeyi savunmak için harekete geçecek mücadele ruhunu kazanması hedeflendi (Yurtoğlu, 2020, s. 4245-4278).

Cemil Taner, 22 Ekim 1938 ile 22 Kasım 1945 tarihleri arasında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü görevini başarıyla icra etti. Taner, yedi yıldan daha fazla spor teşkilatına yön verirken en uzun süre bu görevde kalan kişi oldu (Kılıç, 2013, s. 27-53; Tokathoğlu, 2020, s. 112). Cemil Bey, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü görevini yerine getirirken rahatsızlandı. Hastalığının tedavisine imkan görülmemesi üzerine 23 Kasım 1945’te Genel Müdürlükten emekliye ayrılmak durumunda kaldı (Tümgeneral Cemil Taner, 1946, s. 2).

Cemil Bey, tedavi görmesine rağmen yakalandığı hastalıktan kurtulamadı. 28 Aralık 1946 Cumartesi sabahı Ankara'da hayatını kaybetti. Cenazesi 29 Aralık 1946'da öğle vakti Hacıbayram Camiinden kılınan namazın ardından törenle kaldırılarak ebedi istirahatgâhı olan Cebeci'ye götürüldü. Cenaze töreninde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtak, Başkan Yardımcısı General Muzaffer Tuğsavul, Harp Okulu ve Yedek Subay Okulu Komutanları, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ileri gelenleri ile akraba ve dostları hazır bulundu. Törene bando mızıkâ ve bir askeri kıta da iştirak etti (Hazin Bir Törenle, 1946, s. 2).

Cemil Bey'in vefatı sonrasında Taner ailesinin kendilerine bildirilen taziyeler nedeniyle yayınladığı teşekkür mesajında şu ifadeler yer almaktaydı:

“Şanlı Ordumuzun emektar hadimi, ailemizin biricik babası Tümgeneral Cemil Tahir Taner'in ölümünden dolayı bizzat ve telgrafla taziyede bulunan dostlarına ve silâh arkadaşlarına ve dünkü cenaze merasimine bizzat iştirak eden ve çelenk göndermek suretiyle bu acımızı paylaşmak lütfunda bulunan sayın Başbakanımız Recep Peker'e, Genelkurmay Başkanımız Sayın Orgeneral Salih Omurtak'a, ikinci Başkan Sayın General Muzaffer Tuğsavul'a, büyüklerimize ve dostlarımıza en içten teşekkür ve şükranlarımızın sayın gazeteniz vasıtasıyla sunulmasını saygılarımızla rica ederiz. Cemil Tahir Taner Ailesi” (Hazin Bir Törenle, 1946, s. 2).

Vefatının ardından yayınlanan mesajlarda Cemil Taner'in orduda ve devlet hizmetinde dürüst çalışmasıyla çok sevildiği, inanılmış bir asker ve bir idare adamı olduğu vurgulanıyordu. 1938'de Beden Terbiyesi Kanunu ile spor işlerinin devlet eline geçmesi sürecinde bu teşkilatın kurulmasına memur edilerek Genel Müdür tayin edildiği, II. Dünya Harbinin her türlü olumsuzluğu ve yokluğu karşısında bu konuya bir yön vermek için elinden geleni yaptığı ifade edilmekteydi. Bu vazifesi sırasında hastalanarak emekliye ayrılan Cemil Taner'in ölümüyle memleket değerli, çalışkan ve iyi ahlaklı bir evladını kaybetmişti (Tümgeneral Cemil Taner, 1946, s. 2; Gl. Cemil Taner, 1946, s. 2).

Benzer haberlerde Beden Terbiyesi teşkilatının kuruluşunda ilk genel müdürlük görevini büyük bir dürüstlikle ifa eden Tümgeneral Cemil Taner'in Ankara'da vefat ettiği, kendisinin gerek asker ve gerek sivil olarak bütün hayatı boyunca iyi bir karakter ve büyük bir nezaket sahibi olduğu dile getirilmekteydi (General Cemil Taner, 1946, s. 2).

Sonuç

Arşiv belgeleri ve kaynaklarından anlaşıldığı üzere Şemsettin ve Cemil Taner kardeşler, önemli askeri görevlerde bulunmuşlar ve varlıklarıyla atandıkları mevkilere hatırı sayılır katkılar sağlamışlardır. Asker bir babanın asker çocukları olarak Şemsettin ve Cemil Taner kardeşlerin biyografilerine bakıldığında Osmanlı Devleti'nin İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş sürecinde yaşadığı tüm mücadeleyi görmek mümkündür. Bu bağlamda Balkan Savaşlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin katıldığı bütün savaşlarda görev alan iki kardeş, İstiklal Harbinde de önemli görevler ifa etmişlerdir.

Milli Mücadele kazanıldıktan sonra iki kardeşten Şemsettin Bey, ülkenin çeşitli bölgelerinde askeri görevlerde bulundu. Özellikle ordunun büyük süvari birliklerini idare etti. Avrupa'ya gönderilen Türk süvari subaylarının başında yer aldı. Çeşitli milletlerarası atlı müsabakalardan ödül ve başarılar kazanarak Türkiye'yi en iyi şekilde temsil etti. Mesleki tecrübesini 1943'ten vefat ettiği 1945'e kadar Harp Akademisi Komutanı olarak gelecek kuşaklara aktardı.

Cemil Tahir Bey de İstiklal Harbi sonrasında orduda çeşitli kademelerde görev yaptı. 1938'de Beden Terbiyesi Genel Müdürü olarak görevlendirildi. Cemil Bey'in yeni teşkilatlanılan ve ilk genel müdürü olarak Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne katkıları yadsınamaz. Kurumun teşkilatlanması ve halka yönelik hizmetlerinin planlanmasında Cemil Bey'in mesleki birikimi ve ilmi çalışmaları belirleyici olmuştur. Ayrıca Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğüne

atandığı 1938'den 1945'e kadar en uzun süre görevde kalan isim olmuştur. Bu şüphesiz verdiği değerli hizmetlerin bir sonucudur.

Şemsettin ve Cemil Taner kardeşlerin Milli Mücadele sırasındaki faaliyetleri göz doldurduğu gibi Cumhuriyetin ilanından sonra muasır medeniyetler seviyesine çıkma yolunda önemli görevler üstlenmişlerdi. Bu bağlamda iki kardeşin ömürlerinin son günlerine kadar vatan için yüksek bir sorumluluk bilinciyle ve başarılı bir şekilde hizmet ettikleri açıktır. İki kardeşin vefatlarından sonra yayınlanan taziye mesajlarında kendilerinin son derecede samimi ve gerçek olarak insanlık nezaketi, alicenaplık, harpte cesaret, kahramanlık ve çok keskin bir zeka ve ileri görüş vasıflarıyla temayüz ettiği vurgulanan özelliklerindendi. Cumhuriyetin temelleri, ülkesine ve milletine bağlılıkla çalışan bu kahramanlar sayesinde atıldı.

Kaynakça

- Akbeyaz, D. (2018). *Demokrat Parti dönemi Türk sporu (1950-1960)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Akcan, E. (2017). İki dünya savaşı arasında Türkiye'de "Gençlik Teşkilatı" oluşturmaya dönük bazı tasavvur ve teşebbüsler. *Bellekten*, 81(292), 1001-1030.
- Aralof, S. İ. (2010). *Bir Sovyet diplomatının Türkiye hatıraları 1922-1923* (H. Â. Ediz, Çev), 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayını.
- ATASE Arşivi, Korgeneral Şemsettin Taner'in şahsi dosyası, 1325-Sv.2.
- ATASE Arşivi, Tümgeneral Cemil Tahir Taner'in şahsi dosyası, 1325-P.42.
- Bal, R. (2006). *Türk kara kuvvetlerinde süvari birlikleri (1920-1965)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Baycan, N. (1993). Büyük Taarruz'da komuta kademelerinde görev alanlarla üst düzeydeki karargah subayları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 9 (26), 311-394.
- BCA, 30-11-1-0/107-35-6, 26.08.1936.
- BCA, 30-11-1-0/111-10-12, 22.04.1937.
- BCA, 30-11-1-0/123-29-16, 23.08.1938.
- BCA, 30-11-1-0/135-43-16, 07.12.1939.
- BCA, 30-11-1-0/137-9-3, 07.03.1940.
- BCA, 30-11-1-0/147-16-9, 25.06.1941.
- BCA, 30-11-1-0/150-32-19, 21.12.1941.
- BCA, 30-11-1-0/159-5-7, 03.03.1943.
- BCA, 30-18-1-2/85-94-17, 12.11.1938.
- BCA, 30-62-18/258-5, 21.10.1928.
- Beden Terbiyesi (1940). Beden Terbiyesi mükellefiyetinin tatbiki için gençlik kulüpleri dün yurdun her yerinde merasimle açıldı, *Ulus*, 31 Ağustos, 1.
- Beden Terbiyesi İstişare (1939). Beden terbiyesi istişare heyeti başvekilin reisliğinde bir toplantı yaptı. *Ulus*, 22 Şubat, 1, 8.
- Beden Terbiyesi Kanunu (1938), Beden Terbiyesi Kanunu. *Resmî Gazete*, 16 Temmuz, (3961), 10300-10301.
- Belen, F. (1999). *Büyük Türk zaferi (Afyon'dan İzmir'e kadar)*, İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı.

- Bu sabah Ankaradan (1940). Bu sabah Ankaradan şehrimize gelen Cemil Taner'in beyanatu, Gençlik Klüpleri 30 Ağustosta merasimle açılıyor. *En Son Haber*, 2(333), 4 Ağustos, 1-2.
- Cemil Tahir (1926). *Askerliğe hazırlık dersleri*. Birinci Kitap, Tadilen 2. Basılışı, İstanbul: Harbiye Mektebi Matbaası.
- Cemil Tahir (1927). *Askerliğe hazırlık dersleri*. 2. İstanbul: Harbiye Mektebi Matbaası.
- Cemil Tahir (1928a). *Askerliğe hazırlık dersleri*, 1. İstanbul: Harbiye Mektebi Matbaası.
- Cemil Tahir (1928b). *Askerliğe hazırlık dersleri*. Birinci Kitap, 3. Basılış, İstanbul.
- Cemil Tahir (1928c). *Askerliğe hazırlık dersleri*. Üçüncü Kitap, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Talim ve Terbiye Dairesince Askerî ve Sivil Liselerle Orta Mekteb ve Erkek Muallim Mekteplerinde Okutulmak Üzere Kabul Edilmiştir, İstanbul: Harbiye Mektebi Matbaası.
- Cemil Tahir (1929). *Askerliğe hazırlık dersleri*. 2. Baskı, Harbiye Mektebi Matbaası.
- Çankaya, Ö. (2018). *Milli Mücadele dönemi'nde asker firarileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çok Acı Bir Kayıp (1945). Çok acı bir kayıp Kor Gl. Şemsettin Taner vefat etti. *Ulus*, 23 Haziran, 1.
- Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Cemil Tahir (1341/1925a). Yeni bir seferberlik nizamnamesine ihtiyacımız vardır -1-. *Mecmua-i Askeriye*, 56, 28 Şubat, 1-18.
- Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Cemil Tahir (1341/1925b). Yeni bir seferberlik nizamnamesine ihtiyacımız vardır -2-. *Mecmua-i Askeriye*, 57, 31 Mayıs, 58-74.
- Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Şemsettin (1925). (Vittorio-Veneto)da İtalyan süvarisi, 24 Teşrinievvel: 4 Teşrinisani 1918. *Mecmua-i Askeriye*, 6(58), 31 Ağustos, 141-148.
- General Cemil Taner (1946). General Cemil Taner vefat etti. *Cumhuriyet*, 31 Aralık, 2.
- Gl. Cemil Taner (1946). Gl. Cemil Taner vefat etti. *Vakit*, 30(10498), 31 Aralık, 2.
- Gümüşel, G. (2017). Erkekler için askerliğe hazırlık dersleri. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 15(22), 1-40.
- Harbiye Mektebi Ders Nazırı Erkan-ı Harb Kaimmakam Cemil Tahir (1342). *Malumat-ı askeriyeye dersleri*. Birinci Kitap, Askeri Lise Dokuzuncu Sınıf Programına Göre Tertip Edilmiştir, İstanbul: Harbiye Mektebi Matbaası.
- Harp Akademilerinin 132 Yılı (1989). *Harp akademilerinin 132 yılı, 1848 "şeref dolu yıllar" 1980*. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.
- Harp Akademisi (1945). Harp Akademisi komutanı vefat etti. *Akşam*, 23 Haziran, 27(9584), 2.
- Harp Akademisi Komutanı (1945). Harp Akademisi komutanı vefat etti. *Vakit*, 24 Haziran, 28(9851), 4.
- Hazin Bir Törenle (1945). Hazin bir törenle Kor Gl. Şemsettin Taner'in cenazesi dün kaldırıldı. *Ulus*, 24 Haziran, 1-2.
- Hazin Bir Törenle (1946). Hazin bir törenle Cemil Taner'in cenazesi dün kaldırıldı. *Ulus*, 30 Aralık, 2.
- <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/19547>, (Erişim Tarihi 30.08.2022).
- İstiklal Madalyası Kanunu (1921). Kanun Numarası: 66, Kabul Tarihi: 29/11/1920, *Resmî Gazete*, 9, 4 Nisan, 3.

- Kılıç, M. (2013). Tek partili dönemde Türkiye’de modern sporun teşekkülü. *Tarih Okulu, İlkbahar-Yaz (XIV)*, 27-53.
- Kurnaz Şahin, F. (2014). *Osmanlıdan Cumhuriyet’e harp malullerinin sosyoekonomik ve sağlık durumları*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı ATASE Daire Başkanlığı Yayını.
- Kurtuluş Savaşı’nda (2007). *Kurtuluş Savaşı’nda Sakarya Meydan Muharebesi, anıtlar ve şehitlikleri*. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Mülhak Bütçeler (1941). Mülhak bütçeler de dün Millet Meclisinden çıktı, *Cumhuriyet*, 18 inci yıl, (6038), 31 Mayıs 1941, s. 7.
- Özlu, H. (2012). “Türk-Afgan dostluk ve işbirliği anlaşması” kapsamında Atatürk dönemi Türkiye-Afganistan ilişkilerine bakış. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(8), s. 31-46.
- Sabis, A. İ. (1993). *Harap hatıralarım İstiklal Harbi ve gizli cihazları, eski Altıncı ve Birinci Ordu Komutanı*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Spor teşkilatımızın (1939). Spor teşkilatımızın müstakbel çalışması, Tümgeneral Cemil Taner’in izahları. *Ulus*, 22 Şubat, 6.
- Spor teşkilatımızın (1939b). Spor teşkilatımızın müstakbel çalışması hakkında General Cemil Taner’in izahı. *Belediyeler Dergisi*, 9(43), Mart.
- Spor teşkilatımızın 2 (1939). Spor teşkilatımızın müstakbel çalışması, Tümgeneral Cemil Taner’in izahları 2. *Ulus*, 23 Şubat, 6.
- Spor teşkilatımızın 3 (1939). Spor teşkilatımızın müstakbel çalışması, Tümgeneral Cemil Taner’in izahları 3. *Ulus*, 24 Şubat, 6.
- Spor teşkilatımızın 4 (1939). Spor teşkilatımızın müstakbel çalışması, Tümgeneral Cemil Taner’in izahları 4. *Ulus*, 25 Şubat 1939, s. 5.
- Süvari Yüzbaşı Abidin - E.H.Kaymakam Cemil Tahir (1340/1924). Mukavele suret-i mütercimesi, Mudanyadan 11 Eylül [13]38. *Mecmua-i Askeriye*, 53, 31 Mayıs, 175-179.
- Şemsettin Tahir (1926). *Erkan-ı Harbiye vazifeleri*. İstanbul: Erkan-ı Harbiye Matbaası.
- Taner, C. (1939a). Beden terbiyesi ve spor teşkilatında çalışma esasları. *Beden Terbiyesi ve Spor*, (2), Şubat.
- Taner, C. (1939b). Merkez istişare heyetine verilen izahat. *Beden Terbiyesi ve Spor*, (3), Mart.
- Taner, C. (1939c). Radyo ve spor konuşmaları. *Beden Terbiyesi ve Spor*, (6), Haziran.
- Taner, C. (1940). Gençlik kulüpleri nasıl kurulacak. *Belediyeler Dergisi*, 10(59), Temmuz, 44-47.
- Taner, C. T. (1939). Halkevleri ve spor kulüpleri. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 13(78), 550-552.
- Taş, N. F. (2021). Nurettin Paşa (Sakallı) (1873- 1932). <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nurettin-pasa-sakalli-1873-1932/> (Erişim Tarihi: 05.09.2022).
- TBMM (1940). *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 6, İçtima 1, 12, Altmış Birinci İnikad 1-6-1940.
- TBMM (1941). *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 6, İçtima 2, 18, Altmışıncı İnikat, 30-5-1941.
- Tokatlıoğlu, A. E. (2020). *Biyopolitika Kavramı Çerçevesinde 1938 Beden Terbiyesi Kanunu*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Tümgeneral Cemil Taner’i (1946). Tümgeneral Cemil Taner’i kaybettik. *Ulus*, 29 Aralık, 2.
- Türkiye-Afganistan (1928). Türkiye-Afganistan muhadenet ve teşriki mesai muahedenamesinin tasdiki hakkında Kanun. *Resmî Gazete*, 13 Kânunuevel, 1065, 6210-6212.

- Türkiyede Spor İşleri (1939). Türkiyede spor işleri nasıl tanzim olunacak, Beden terbiyesi umumi müdürü General Cemil Tanerin mühim beyanatı. *Akşam*, 31 Ağustos, 21(7493), 7.
- Türkmen, Z. (2008). Sâbis, Ali İhsan. *İslâm Ansiklopedisi*, 35, TDV Yayını: İstanbul, 346-348.
- Ulusal bayram (1938). Ulusal bayram ve genel tatiller hakkındaki 2739 sayılı kanuna ek kanun. Kanun No: 3466, *Resmî Gazete*, 4 Temmuz, (3950), 10159.
- Ünal, M. E. (2015). Erken Cumhuriyet döneminde gençliğin militarizasyonu: Askerliğe hazırlık dersleri. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3(1), Mart, 81-102.
- Yurtoğlu, N. (2020). 2. Dünya Savaşı döneminde Türk sporunun önemli bir kuruluşu: Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü (1939-1945). *Journal of History School*, 13(49), 4245-4278.

Ek Belge 1. Korgeneral Mustafa Şemsettin Taner ve hâl tercümesinden bir örnek

Meşhur Korgeneral Şemsettin Taner

Hazin bir törenle Kor G. Şemsettin Taner'in cenazesi dün kaldırıldı

Acı kaybını dünki sayımızda ter-
sümler haber verdüğümüz Korgene-
ral Şemsettin Taner'in İstanbul'da
Cumhuriyet ordusu askerleri bir töre-
nle toynaklandı. Apandisitlerin
müstericisi olan Taner'in 6 gün ev-
vel beyazlı bir ameliyat sonrasında
sa da bilimsel büraklılarca tıbbi ge-
nereci bu elin akıbeti intizamıdır.

Millî Mücadele'nin seçkin bir
kahramanı İstanbul Harbinde gönüllü
mücadeleci müstakim askerler olmuş
değerli bir müstakim olan Genel-
ral Taner umutlu bir hayatın
bütününe büraklıktan sonra so-
nun Harp Akademisi Komutanlığı-
na getirilmiş ve memleket asker-
lik hizmetini büyük başarıyla tam-
amlamıştır.

Beklenmeyen bir zamanda tay-
in memleketlerin pek çok şubeye
yıkarak görevmiştir.

(Sıra 2 inci sayfa)

Rahmetli Korgeneral
Şemsettin Taner

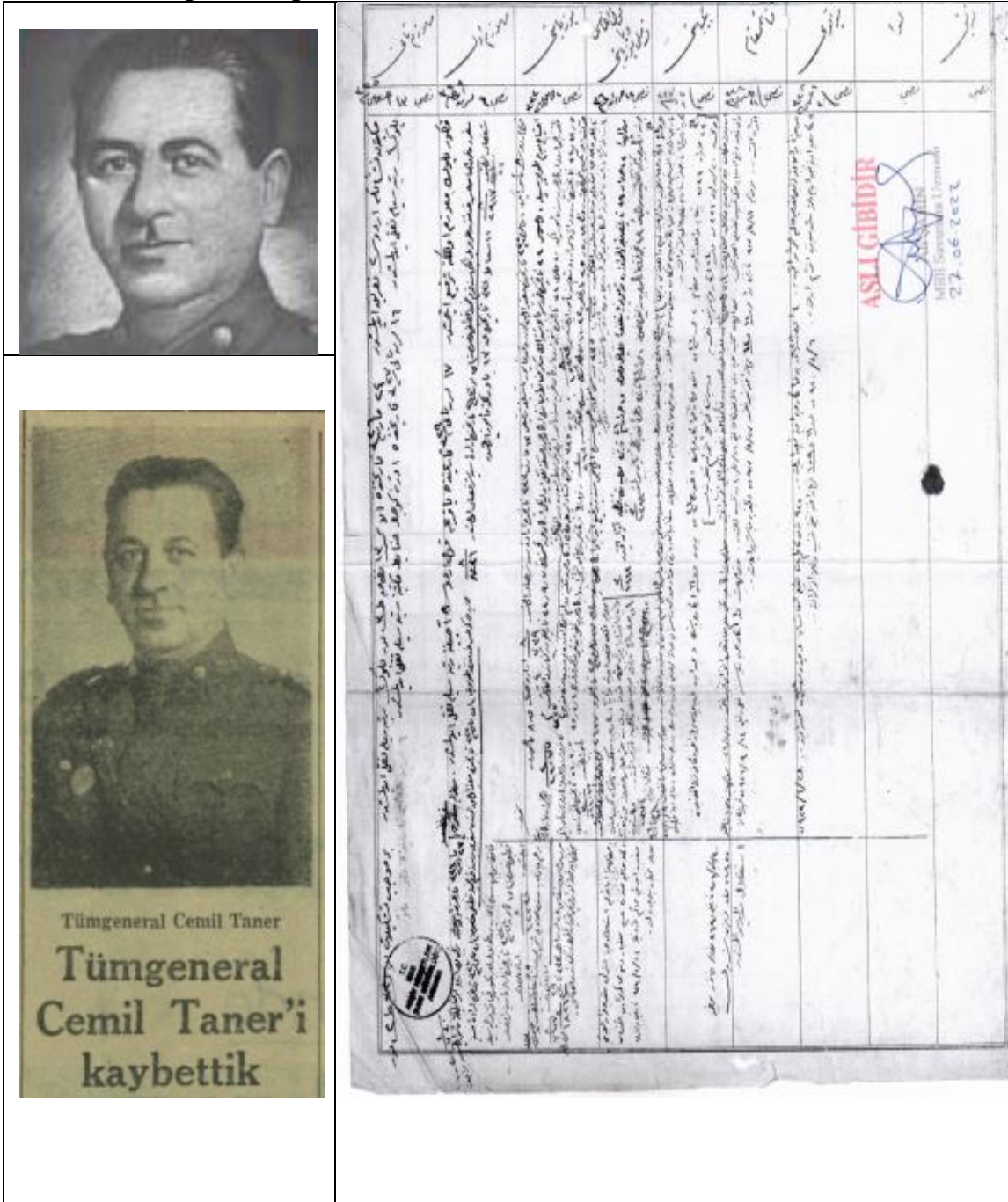
№	İsim	Unvan	Yer	Tarih	Notlar
1	Şemsettin Taner	Korgeneral	İstanbul	14.03.1945	...
2
3
4
5
6
7
8
9
10

ASLI GİBİDİR

14.03.1945

ATASE Arşivi, Korgeneral Şemsettin Taner'in Şahsi Dosyası, 1325-Sv.2; Hazin Bir Törenle, 1945, 1-2; <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/19547>, (Erişim Tarihi 30.08.2022).

Ek Belge 2: Tümgeneral Cemil Tahir Taner ve hâl tercümesinden bir örnek

ATASE Arşivi, Tümgeneral Cemil Tahir Taner'in şahsi dosyası, 1325-P.42; Tümgeneral Cemil Taner'i, 1946, s. 2.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Bir İngiliz İstihbarat Raporuna Göre İzmir'in İşgali Sonrasında Afyonkarahisar'da Vuku Bulan Olayların Özeti (25 Ağustos 1919)*

Summary of Events Occurring in Afyonkarahisar After the Occupation of Izmir According to a British Intelligence Report (25 August 1919)

Doç. Dr. Orhan TURAN ¹

Öz

Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesini imzalayarak Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrıldığını kabul etmek zorunda kaldı. Mütarekeden sonra İtilaf devletleri kendi güvenliklerini gerekçe göstermek suretiyle işgallere başladı. Öyle ki Batı ve İç Anadolu'nun stratejik ve jeopolitik noktaları ilk hedefleri oldu. İzmir'in Yunan işgalinden sonra bu istila sürecini en etkili yaşayan yerlerden birisi de Afyonkarahisar idi. Özellikle kara-demiryolları kavşağında bulunması açısından şehir önemli bir noktadaydı. Ayrıca askeri açıdan da önemli bir konumda bulunmaktaydı. Mütareke sonunda yeniden örgütlenen Türk Ordusu'na ait mühimmatın bir kısmı da Afyon'da depolanmıştı. Yine merkezi Ankara'da bulunan XX. Kolordu'ya bağlı 23. Tümen de buradaydı. Konya'da bulunan XII. Kolordu'nun görev yerleri arasında Afyon da vardı. Dolayısıyla bütün bu sebepler şehrin işgalini İtilaf devletleri açısından zaruri bir hale getirdi. Şehrin bu konumu İtilaf kuvvetlerinin dikkatini çekti. Böylece mütarekenin şartlarının denetlenmesi için Afyon'a ilk olarak İngiliz birlikleri geldi. Daha sonra sırasıyla 9 Nisan 1919'da Fransız ve 21 Mayıs 1919'da da İtalyan kuvvetleri şehre ulaştı. Mütarekenin en zorlu şartları ile mücadele eden Afyon en son Yunan işgalini yaşayacaktı. Bu araştırmanın ana teması Mondros Mütarekesinin imzalanmasıyla başlayan işgallerde önemli rol oynayan şehirlerden birisi konumundaki Afyonkarahisar'daki işgal atmosferini çeşitli yönleriyle yansıtmak olacaktır. Çalışmada İngiltere'nin İstanbul'daki Karadeniz Ordusu tarafından hazırlanıp İngiliz Genelkurmayı'na sunulan 25 Ağustos 1919 tarihli askeri istihbarat raporu irdelenecektir. Mevcut rapor konunu da ana materyalini oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, Mondros Mütarekesi, işgal, 23. Tümen, İngiltere, Milli Mücadele

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The Ottoman Empire had to accept that it was defeated in the First World War by signing the Armistice of Mudros. After the armistice, the Allied Powers began invasions, citing their own security. So much so that the strategic and geopolitical points of Western and Central Anatolia became their first target. After the Greek occupation of Izmir, one of the places that experienced this invasion process most effectively was Afyonkarahisar. The city was at an important point, especially in terms of being at the junction of highways and railways. It was also in an important position militarily. Some of the ammunition belonging to the Turkish Army, which was reorganized at the end of the armistice, was also stored in Afyon. Again, the 23rd Division of the 20th Corps, headquartered in Ankara, was also here. Afyon was also among the places of duty of the 12th Corps in Konya. Therefore, all these reasons made the occupation of the city necessary for the Allied Powers. This location of the city attracted the attention of the Allied powers. Thus, British troops first came to Afyon to check the terms of the armistice. Later, on April 9, 1919, French and on May 21, 1919, Italian forces reached the city, respectively. Struggling with the most difficult conditions of the armistice, Afyon would experience the last Greek invasion. The main theme of

*Bu çalışmanın ilk hali 26-28.08.2022 tarihleri arasında Afyonkarahisar'da düzenlenmiş olan "100. Yılında Uluslararası Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi Sempozyumu" için tam metin bildiri olarak kabul edilmiş fakat ailevi sağlık sorunları nedeniyle sunulamamıştır.

¹Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, orhan.turan@batman.edu.tr

Atf için (to cite): Turan, O. (2022). Bir İngiliz istihbarat raporuna göre İzmir'in işgali sonrasında Afyonkarahisar'da vuku bulan olayların özeti (25 Ağustos 1919). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(100). Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), 194-202.

this paper will be to reflect the occupation atmosphere in Afyonkarahisar, which is one of the cities that played an important role in the occupations that started with the signing of the Armistice of Mudros, from various aspects. In the study, the military intelligence report dated 25 August 1919, prepared by the Black Sea Army in Istanbul and submitted to the British General Staff, will be examined. The present report will also form the main material of the paper.

Keywords: Afyonkarahisar, Armistice of Mudros, occupation, 23rd Turkish Division, Great Britain, National Movement

Paper Type: Research

Giriş

XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Avrupa kıtasında Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde emperyal devletler iki ayrı blok olarak birbirlerine karşı cephe meydana getirdi. Bu bağlamda gruplaşmalar somut bir şekilde ortaya çıkmaya başladı. Şöyle ki Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya ittifak cephesini; İngiltere, Fransa ve Rusya ise üçlü itilaf grubunu oluşturdu. Ancak İtalya'nın taraf değiştirmesi ve Bulgaristan'ın da ittifaklar yanında yer alması savaşın alanını daha da genişletti (Turan, 2015, s. 68, 84). Osmanlı Devleti açısından ise savaşa hangi tarafta dâhil olacağı konusunda arayış devam etmekteydi. Fakat kısa süre içerisinde Türk tarafı 2 Ağustos 1914 tarihli "Türk-Alman Siyasi İttifak Antlaşması" ile büyük savaşa girmek zorunda kaldı. Böylece 27 Ağustos 1914'te yürürlüğe girecek olan gizli antlaşma aynı zamanda Osmanlı Devleti açısından sonun başlangıcı olacaktı (Yılmaz, 1992, s. 121, 124). Akabinde İtilaf devletleri Türk Hükûmeti'ne karşı savaş ilan etti. Ardından Osmanlı İmparatorluğu için yeni zorlu koşullar ortaya çıktı. 1914 yılının sonunda bir Hint-İngiliz ordusu İran'dan gelen petrolü güvence altına almak için Basra'ya geldi. İngiliz Kraliyet donanmasının gemilerinin petrolle çalışması aslında İngilizlerin bölgeye verdiği önemi göstermekteydi. Mevcut coğrafyanın tarihi kaderine damgasını vuracak olan petrol ve siyaset arasındaki karşılıklı etkileşim böylece başladı. Başka bir ifadeyle bunun ortaya çıkardığı sonuçların tam olarak anlaşılabilmesi için Osmanlı Devleti siyaseten son bulmalıydı. Ayrıca bir diğer yeni unsur ise İngilizlerin Arap milliyetçiliği (Roberts, 2015, s. 610-611) başta olmak üzere bölgedeki her türlü etnik çatışmayı kullanmak kararlılığıydı.

Savaşın ilk üç yılında İttifak devletleri Avrupa savaş sahnesinde Rusya, Sırbistan ve Romanya'yı mağlup etti ve geniş araziler kazandı. Hatta barış görüşmeleri teklifi yapılmışsa da İtilaf devletlerince reddedildi (Türk İstiklâl Harbi I, 1999, s. 9). Rusya'nın 1917'de savaştan çekilmesine karşın özellikle İtalya ve ABD'nin İtilaf devletleri tarafında savaşa girmesi, üstünlük mücadelesinin seyrini değiştirmiştir. 1918 yılına gelindiğinde Birinci Dünya Savaşı'nın gidişatı artık İttifak devletleri aleyhinde gelişme gösterdi. Bunun sonucunda sırasıyla Bulgaristan, Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan ve Almanya teslim olmak zorunda kaldı (Armaoğlu, 2001, s. 140-143).

İngilizlerin 1918 sonbaharı itibarıyla Suriye'nin kuzeyindeki ilerleyişi açık biçimde görülmeye başlandı. Bu duruma ilave olarak İtilaf devletlerinin Balkanlar'daki üstünlükleri de İttifak bloğunu teslim olmaya zorladı. Başka deyişle Osmanlı'nın müttefikleri Almanya ve Avusturya-Macaristan ile bağlantısının kopması yenilgiye zemin hazırladı. Ardından Türk Hükûmeti açısından bir mütareke arayışı başladı. Böylece Osmanlı ve İtilaf heyetleri arasında Ege Denizi'ndeki Limni Adası'nın Mondros kentinde müzakereler gerçekleşti. Ne var ki görüşmelerde Osmanlı Hükûmeti'nin zayıf konumda olması nedeniyle pazarlığa pek yer yoktu. Yeni ve kısa ömürlü Ahmed İzzet Paşa Hükûmeti'nin Bahriye Nazırı Rauf (Orbay) Bey, çatışmaların durmasını sağlamak için İngiliz Amiral Calthorpe'un dayatmalarını kabul etti (Kayalı, 2011, s. 101). Buna göre;

"İşgal altındaki topraklarda bulunan Osmanlı birlikleri teslim olacaktı; Osmanlı ordusunun geri kalanı, asayişi sağlamak için gerekli küçük birlikler dışında dağıtılacaktı; İngiliz ordusu Suriye ve Irak'tan kuzeye doğru ilerleyişini durduracaktı; İtilaf kuvvetleri, Çanakkale ve İstanbul boğazlarındaki istihkâmlar da dâhil olmak üzere muhaberatı,

stratejik mevki ve üsleri denetim altına alacak ve karışıklık çıkması durumunda Vilâyeti Sitte’de, “İtilaf Devletleri’nin güvenliğini tehlikeye sokan bir durumun doğması halinde” ise mütareke hattının ötesindeki diğer toprakları da işgal etme hakkını” ellerinde bulunduracaktı” (Türk İstiklâl Harbi I, 1999; Erim, 1953).

Bu hükümler Osmanlı Devleti için sonun başlangıcı olacaktı. Nitekim çok geçmeden İngiltere, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz’e; Fransa, Adana’ya; İtalya da Antalya ve çevresine asker çıkardı (Türkgeldi, 1948; Türk İstiklâl Harbi I, 1999). 13 Kasım 1918’de de işgal donanması İstanbul’a girerek şehrin değişik yerlerine konuşlandı (Türk İstiklâl Harbi I, 1999, s. 170; Tansel, 1973). Karadeniz bölgesinde de işgaller stratejik noktalar üzerinde tatbik edildi. Nitekim İngiliz kontrol subaylarından Thomson Bakü’de; Forestier Walker Batum’da karargâh kurdu. Sonrasında ise Batum-Bakü Demiryolu kontrol altına alındı. Böylece 1918 yılının sonlarına doğru İngiliz birlikleri, Kafkaslarda Karadeniz’den Hazar Denizi’ne kadar uzanan bir coğrafyanın kontrolünü eline geçirdi (Okur, 2011, s. 11).

Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi’ni imzaladı. Balkan Harbi ile zayıflayan devlet, dünya savaşından da bitkin bir halde çıktı. Osmanlı Devleti ve Arap coğrafyası arasındaki birleştirici unsur olan din bağı da etkisini yitirdi. Padişah, cihad ilan ettiği halde Araplar, sultana karşı isyan ederek Hıristiyan devletlerle birleşti. Ayrıca İtilaf devletleri Müslüman Hint askerlerini de Türklere karşı kullandı. Türkler artık Yemen veya Arabistan’da Türklük için “*Kutsal Bölgeleri*” müdafaa etmenin anlamsız olduğuna kanaat getirdi (Sonyel, 1995, s. 1).

İngilizler, 15 Mayıs 1919’da İzmir’in işgalinden sonra önemli bir demiryolu kavşağı ve askeri konumu olması itibarıyla Afyonkarahisar’a geldi. Başkent İstanbul ve Anadolu’nun değişik bölgelerinde görev yapan İngilizlerin buldukları bölgelerden ülkelerinin savaş ve dışişleri bakanlıklarına (War Office/Foreign Office) gönderdiği kayıtlar İngiliz dış politikasının şekillenmesini etkilemiştir. Başta Karadeniz Ordusu Komutanı General Milne, İngiliz Yüksek Komiserleri Amiral Calthorpe, Amiral de Robeck, Yüksek Komiser Vekili Tuğamiral Richard Webb gibi isimler denetim subayları tarafından kendilerine gelen raporları Londra’ya iletilmişlerdir.

Yüksek Komiser Vekili Tuğamiral Richard Webb’in Lord Curzon’a Göndermiş Olduğu Afyonkarahisar Değerlendirmeleri (25 Ağustos 1919)

İngiltere’nin İstanbul Yüksek Komiser Vekili Tuğamiral Webb, Genelkurmay İstihbarat Dairesi, Karadeniz Ordusu tarafından hazırlanmış olan raporu Londra’ya Dışişleri Bakanı Lord Curzon’a 25 Ağustos 1919’da iletmıştır. Mevcut gözlemler, Afyonkarahisar’daki askeri ve siyasi durum hakkında bilgiler sunmaktadır. Webb, rapora kendi görüşlerini de ekleyerek Afyonkarahisar izlenimlerini şöyle ifade etmekteydi (TNA, FO 406/41):

İşgalden önce: İzmir’in işgal edilmesinden önce Afyonkarahisar’daki durum neredeyse arzulanabilecek kadar iyiydi. Şüphesiz, sancakta İttihat ve Terakki Komitesi’nin faaliyetlerinde aktif rol alan birkaç subay da yok değildi.

Mutasarrıf: Bu defa Mutasarrıf Anastas adındaki bir Rum’dur. Anastas’ın milliyeti bir miktar huzursuzluğa yol açmıştı. İçişleri Bakanlığı’na yapılan itiraz başvuruları sonucunda 9 Haziran 1919’da görevden alındı ve yerine Mahmut Mahir adında bir Türk atandı.

Cemal Paşa: 12 Haziran’da, General Küçük Cemal Paşa görünüşte 23. Tümen’i teftiş etmek amacıyla, Afyonkarahisar’a geldi. Ancak sonradan, civardaki çok sayıda köye ziyaretlerde bulunduğu ve halka kendilerine çağrı yapıldığında Türkiye için yürütülen savaşa destek çağrısında bulunduğu anlaşıldı. Ayrıca İttihat ve Terakki Komitesi’nin kasabalardaki üyeleriyle de görüşmüştü. Onun ziyaretlerinden sonra gittiği her yerde bir huzursuzluk baş gösterdi; yerli Hristiyanlar paniğe kapıldılar ve Türklerin gönüllü savaşçılar toplamak üzere bir hareket başlattıkları yönünde belli belirsiz söylentiler dolaşmaya başladı. Temmuz ortaları gibi hatların karışması sonucunda, Cemal Paşa ve 4. Ordu’da görevli başka subayların

milletvekillerine bir davette bulunacakları ve Ankara'da bir kongre toplamaya yönelik bir hareket içerisine girdikleri ortaya çıktı. Durum o kadar rahatsız edici bir hal almıştı ki Konya valisi, İngiliz denetim subayından destek istedi ve içişleri bakanlığını durumdan haberdar etti. Bu da Cemal Paşa'nın İstanbul'a geri çağırılmasına yıldırım orduları kumandanlığı/müfettişliği görevinden azledilmesine yol açtı.

Temmuz 1919'a kadar halk arasındaki hissiyat: Temmuzun başlarına kadar halk arasındaki yaygın hissiyat şuydu: Eğer müttefikler Paris Konferansı'nın Yunan ordusunun İzmir'i işgal etmesini öngören kararı doğrultusunda Türklere kati bir emir verecek olurlarsa, Türklerin işgal edilecek alanı boşaltıp daha adil bir karara kadar sessizce beklemek dışında bir şanslarının olmadığı yönündeydi.

Arif Bey: 4 Temmuz'da Kaymakam Arif Bey Afyonkarahisar'a geldi ve etkili bir şekilde Kuvâ-yı Milliye için asker toplama çalışmalarına başladı. Zaten kendisi de yerel basında kaleme aldığı öfkeli ve kışkırtıcı yazılarda, insanları uyandırmaya çalıştığı ve İzmir'den son Yunan askeri çıkarılıncaya kadar ya da kendisi ölünceye kadar durup dinlenmeden çalışacağını söylüyordu.

Milli mücadelenin niteliğinde yaşanan değişim: Temmuz'un sonlarında milli mücadelenin niteliği iyice belirginleşti ve programı da değişti. Uşak, çoğunluğu Arnavutlar'dan oluştuğu söylenen süvariler tarafından kuşatıldı, kaymakam hapse atıldı ve oluşturulan sekiz kişilik bir komisyon Kuvâ-yı Milliye için para ve erzak toplamaya başladı. Bu bölgedeki Kuvâ-yı Milliyecilere önderlik eden Tahsin Bey'in fiili olarak kaymakam olduğu ve İstanbul ile bütün iletişim kanallarını kestiği rapor edildi. İki adet bildiri yayınlandı; bunlardan biri Hristiyan halkın tehlikede olmadığı ve sakin kalmaları yönünde bir uyardı; diğeri ise bütün eşkıyaları ve firarileri atları ve silahlarıyla birlikte teslim olmaya davet eden bir bildiriydi; teslim olmaları halinde affedilecekler ve Kuvâ-yı Milliye'ye alınacaklardı. Kaymakama karayolundan Afyon'u terk etmesi söylendi ki muhtemelen yolda öldürülecekti; ancak bir Fransız temsilci ona ve belediye başkanına yardım ederek 10 Ağustos gibi bir tarihte trenle Afyon'u terk etmelerini sağladı.

Siviller ile askeriye arasında kopuş: 25 Temmuz civarından sonra 23. tümenin komutasındaki subay sivil yetkililerle olan tüm işbirliğini kesti ve valiyle iletişim kurmayı reddetti.

Kütahya'nın işgali: Kütahya'nın da 9 Ağustos civarında Kuvâ-yı Milliye tarafından benzer bir şekilde ele geçirildiği rapor edildi.

Komisyon ve etkileri: 3 Ağustos'ta Ferik Süleyman Paşa ve Afyon'a gelen bir sivil olan Mehmedüddin Ziya Bey'in dahil olduğu bir resmi Komisyon kuruldu. Vali, İngiliz denetim subayını askeri ve sivil yetkililer arasındaki ilişkileri geliştirmek üzere atandıkları konusunda bilgilendirdi. Öte yandan 23. tümenin kumandanı ise bu kişilerin asıl gönderilme amaçlarının milli mücadele içerisinde İttihat ve Terakki unsurlarının yer alıp almadığını tetkik etmek olduğu yönünde aynı kişiye bilgilendirmede bulunmuştu. Sonra komisyon görünüşe bakılırsa hareketin İttihat ve Terakki ile bir ilişkisinin olmadığına ikna olmuş şekilde geri döndü. Burada kaldıkları süre içerisinde kentteki en kötü unsurlarla görüşmeler yapmışlar ve kendilerine yeterince ilgi göstermediği için mutasarrıfa hakarete bulunmuşlardı. Komisyonun ziyareti milli mücadele hareketinin liderlerini memnun etti, daha ılımlı Türkler açısından ise cesaret kırıcı oldu.

Anglofil (İngiliz Dostu) Kürt: 30 Temmuz'da Ankara'dan gelen, eski Van/Gever kaymakamı olan Nazım Bey adındaki bir Kürt, İngiliz denetim subayının yanında oldukça endişeli bir görüntü sergilemişti. Nazım'a göre milli mücadele, Kuvâ-yı Milliye tarafından örgütlenmişti ve Yunan karşıtı olduğu kadar hükümet karşıtıydı da. Sonradan edindiği bilgi doğrultusunda, İngiliz denetim subayı da bu doğrultuda görüş beyan etti.

Sivil yetkililere yönelik tehditler: 6 Ağustos tarihinde belediye başkanı, Uşak'taki Kuvâ-yı Milliyecilerin kumandanı Tahsin Bey imzalı, Afyon halkını harekete katılmaya teşvik

etmezse veya kendisini bunu yapmaktan alıkoyanların isimlerini kendisine vermezse Kuvâ-yı Milliyeciler tarafından idam edileceği yönünde tehdit içeren bir telgraf aldı. Mutasarrıf, Afyon halkının İstanbul'daki Hükûmet'e bağlı olduğunu bildiren bir cevap yazdırdı. 8 Ağustos gibi mutasarrıf, Alaşehir'deki Kuvâ-yı Milliyecilerin başında bulunan Süleyman Bey imzalı, Kuvâ-yı Milliye tarafından sancağındaki halkı "uyutmak" suçundan idama mahkûm edildiğini bildiren bir telgraf daha aldı.

Afyon'daki yeni hareket: 9 Ağustos'ta Afyon'da yeni bir hareket başladı. 23. tümenin kumandanı ve Arif Bey Uşak, Alaşehir, Denizli, Dinar ve Isparta'ya düzenledikleri bir geziden henüz önceki gün dönmüşlerdi. Arif Bey'in harekete dâhil ettiği herkese harekete geçmek için hazır bekleme emri verilmişti. Bu gönüllüler ellerinde tüfekleri ve çapraz fişeklikleriyle kentin içinde gezmeye ve para toplamaya başladılar.

Fon temini: 100,000 £T.'nin toplandığı söylenen Uşak'ta her erkek parasının belli bir oranını beş taksit halinde vermeye zorlandı. 60,000 lira paranın toplanmasının beklendiği Afyon'da ödeme üç taksit halinde yapılacaktı. Diğer bir deyişle, Afyonkarahisar şehri şu anda Kuvâ-yı Milliye'nin elinde olmasına rağmen henüz yerel yöneticilere dokunulmadı ve İstanbul ile iletişim henüz kesilmiş değil.

23. Tümen Komutanı: 10 Ağustos'ta İngiliz denetim subayı, 23. Tümen Komutanlığı'nı ziyaret ettiğinde tümen komutanı kendisine, Uşak ve Kütahya'da olanları duyduktan sonra birliklerin teftişini bırakıp derhal geri döndüğünü söyledi. Komuta subayı, gittiğinden bu yana 100'ün üzerinde askerın firar ettiğini; Afyon'daki taburlarının her birinde sadece 30 kadar asker kaldığını; tümenine verilen 1,500 tüfekten geriye sadece 1,000 adet kaldığını; ve şu anda Afyon'da sokaklarda dolaşan adamların yeniden tutuklanan firariler ya da firarileri arayan askerler olduklarını, söyledi. Müttefiklerin Yunanları İzmir'den çıkmaya zorlamaları durumunda Kuvâ-yı Milliye'deki herkesin tek tek tüfeği ve cephanesiyle birlikte teslim olup evine döneceğinden; ama bütün dünya bir araya gelip Yunanlara Küçük Asya'nın bir santim toprağında dahi kal dese, Kuvâ-yı Milliye'nin Yunanlar temizleninceye kadar veyahut Türkler daha üstün bir güç karşısında tamamen yenilinceye kadar savaşacaklarından emin olduğunu söyledi. Komutan aynı zamanda şu anda Erzurum'da olan Milli Kongre'nin Sultan'a bir mektup yazıp şöyle dediğini aktardı: "Türk halkı siz sultan hazretlerinin İzmir'i Yunanlara teslim etmenize müsaade etti, ancak Yunanların giriştikleri mezalim artık ayyuka çıktığından milletin silahlanıp Küçük Asya'nın geri kalanını aynı kaderden kurtarmak dışında bir çaresi kalmamıştır." Bu durum sultan tarafından bir genelgeyle kınanarak yanıt buldu; ama tümen komutanının söylediği kadarıyla, "bu yanıt sultandan değil, bizim artık tanımadığımız İstanbul Hükûmeti'nden gelmişti."

Gönüllülere yapılan ödemeler: Gönüllü yazılan erkekler İngiliz denetim subayına önce kendilerine kişi başı 10 £T. para ödenen Dinar'a gönderildiklerini: sonra kişi başı 25 £T. ile birlikte birer tüfek ve cephane aldıkları Denizli'ye ve oradan da cepheye gönderildikleri yönünde bilgi vermişler. Geçenlerde bir grup adam yeterli ödeme almadığı için kaçmış. Bu durum kentlerde uyanan coşkunun yeniden sorgulanmasına yol açmış olabilir. Daha doğrusu, Türklerin sahada kaç adam tutabileceklerinin tamamen gönüllülere ve özellikle de ailelerine ödemek üzere ne kadar para toplayabileceklerine bağlı olduğu aşikâr.

Erzak: Gönüllülere erzağın büyük oranda 23. Tümen tarafından temin edildiği söyleniyor ancak bu konuyla ilgili elimize herhangi bir kanıt henüz geçmiş değil.

Anglofil (İngiliz Dostu) Türkler: Belirli nüfuz sahibi ve güvenilir Anglofil olduğu söylenen Türkler, milli mücadelenin yararsız olduğunu ve nihai olarak Türkiye'nin çıkarlarına zarar vereceğini düşündüklerini gösterdiler. Böyle kişilerin her ne kadar milli mücadele yanlısı olmasalar da ona katılmaya zorlanmaktan korktukları rapor ediliyor. Ancak İngiltere'nin meseleyi ele almasıyla birlikte bölgede olumlu şeyler yaşanacağına dair de bir hissiyat var.

Fransız Komutan: Afyon'daki Senegalli Fransız taburunun komutanı Binbaşı Labonne, bölgedeki siyasi durumda oldukça aktif bir rol alıyor. Her yerde, günlük olarak kendisine rapor sunan ajanları var ve görünüme bakılırsa sınırsız paraya sahip. Mesela, 4 Haziran'da ödül olarak dağıtılmak üzere İdaday'daki Türk okuluna 50 £T. bağışta bulundu. Ancak aralarında 23. Tümen komutanının ve milli mücadelenin sivil liderlerinden Turuncuzade Yusuf Bey'in de olduğu arkadaşlarını seçerken biraz talihsizlik yaşamış. Kendisi yakın zamanda Dinar, Denizli, Isparta, Nazilli ve Aydın üzerinden İzmir'e bir seyahat düzenledi. Dinar'da bir Türk bandosu tarafından karşılandı ve kendisine özel bir tren tahsis edildi. 8 Ağustos'ta "İkaz" adlı bir yerel gazetenin editörüne verdiği bir mülakat ertesi günü yayınlandı ve bu oldukça zararlı oldu. Hani neredeyse müttefiklerin kurtuluş mücadelesine sempatiyle yaklaştıklarını ve kendilerine izin verdiklerini söylemiş gibi. Sonraki gün valiye şikâyetinde bulunmuş ve gazete editörünün söylediklerini yanlış tercüme ettiğini ve mülakatın yanlış beyanlarla dolu olduğunu söylemiş ancak öyle görünüyor ki farkında olmadan bu mülakatta çok fazla istihbarat bilgisi paylaşmış. Bu gazetenin "*Aşırılıkçı Parti*"nin elinde olduğunu bilmeliydi.

Afyon'da konuşlu bulunan İngiliz denetim subayının çıkardığı sonuçlar aşağıdaki gibidir:

(a) Mevcut hareket, kendisini askeri açıdan İttihat ve Terakki olarak tanıtır ve Yunanlara karşı olduğu kadar mevcut hükümete de karşı. Yunan işgaliyle ilgili olarak Türkler artık müttefiklerin sözünü dinlemekten çok uzaklar ve Yunan askerlerinin tamamen çıkarılması dışında onları hiçbir şey tatmin etmeyecek. Türkler artık Yunan mandasına karşı İtalyan mandasını da kabul etmeyecekler. 23. Tümen komutanı, müttefiklerin Küçük Asya'nın herhangi bir bölgesini İtalyanlara bırakmalarını da Türklerin kabul etmeyeceklerini ve Burdur, Isparta vs. gibi yerlerdeki halkın İtalyanların buralarda kalmasına mecburiyetten—yani Yunanlara olan nefretleri daha büyük olduğu için—müsaade ettiklerini beyan etti.

(b) Daha akli başında Türkler de Küçük Asya'nın, her biri farklı bir gücün denetiminde olacak şekilde parçalara ayrılmasına kararlı biçimde karşı çıkıyorlar. Söyledikleri üzere, mandalar çekildikten sonra her bir bölge farklı yasalara ve yönetim biçimlerine sahip olacak ki bu da bir bütün olarak ülkenin zararına olacaktır. Fransız gelenekleri Müslümanların inançlarına aykırı olduğu için Fransızların da kalmasını istemiyorlar.

(c) Türklerin Küçük Asya'nın tamamı için seve seve kabul edecekleri mandacı güç ya Amerikan ya da İngiltere mandasıdır; idari, mühendislik, sağlık ve eğitim alanındaki uzmanlar gibi her sancağa teknik danışmanlar görevlendirecek bir güç. "Sıradan Türk köylüsü, yukarıda bahsi ettiğim iki Güç'ten birinin ülkenin yönetimini devralmasını ve kendisini yolsuzluğa batmış yöneticilerden kurtulmasını geçmiştten beri hep istemiştir."

(d) Küçük Asya'nın geleceğinin belirlenmediği her gün, Yunanlara karşı bu hareket içerisinde yer alan her Türk'ü cesaretlendirmektedir. Şu anda, Yunanlar hariç bütün müttefiklerin Türklerden yana olduklarına ikna olmuş gibiler ve buna kanıt olarak da İngilizlerin Aydın tren yolunu korumak için oraya asker göndermeyerek, Yunanların olduğu kadar Türklerin de bu yolu kullanmalarına müsaade etmelerini gösteriyorlar.

(e) Türk askeri liderler, Uşak gibi Kuvâ-yı Milliye'nin denetimine geçen yerlerin daha önce hiç olmadığı kadar huzurlu olduğunu göstermek istermiş gibi bir izlenim veriyorlar. Ve bunda başarılı oldukları da değerlendirilmektedir ve İngiliz ve Fransız yetkililerin buraları gezip kendi gözleriyle görmelerini istiyorlar.

Afyonkarahisar'daki İngiliz askeri denetim subayı "*İzmir'in Yunan Ordusu Tarafından İşgal Edilmesinden Bu Yana Yaşanan Olayların Özeti*" başlıklı raporu 25 Ağustos 1919'da İstanbul'daki Yüksek Komiser Vekili Tuğamiral Webb'e göndermiş idi. Rapor, Lord Curzon'a sunulduktan sonra 7 Eylül 1919 tarihli başka bir rapor daha Londra'ya iletildi. Mevcut rapor Eskişehir'deki İngiliz denetim ofisi tarafından hazırlanmıştı. Karadeniz ordusunun başkomutanı tarafından Batı Anadolu'daki milliyetçi hareketle ilgili olarak Tuğamiral Webb'e ikinci bir

rapor sunuldu. Aslında bu değerlendirme bir anlamda ilk raporun tamamlayıcısı oldu. 18 Eylül 1919'da Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderilen rapor ise şöyle idi (TNA, FO 406/41):

“Sayın Lordum

2. Yunan ordusunun İzmir'e ayak bastığı günden beri Anadolu'da oluşan duruma dair oldukça tarafsız ve açıklayıcı değerlendirmeler barındıran ve oradaki belirli bazı meselelere referanslar veren bu ilk raporu, aşağıdaki gözlemlerimle birlikte siz Lord hazretlerinin dikkatine sunmaktan şeref duyarım.

3. İzmir çıkarılmasından önceki dönemde durum genel anlamda tatmin edici olmakla kalmayıp aynı zamanda istikrarlı biçimde düzeliyordu ve Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaki silahlı çatışmalar, barış konferansında İzmir'e Yunan askerlerini gönderme kararı alınana kadar başlamamıştı; merkezi hükümetin otoritesi ise görece iyice yerleşmiş haldeydi.

4. İzmir'de yaşanan hadiselerin akabinde kısa bir belirsizlik ve kasvet dönemi yaşandı bu süre boyunca müttefiklerden bir nihai karar beklendi ancak o esnada Yunan askerlerinin girdiği bazı yerler hariç, nüfusun genel tutumunda herhangi bir değişiklik yaşanmadı. Haziran ayının sonlarına doğru bir subay sınıfının ve İttihat ve Terakki Komitesi'nin ve güçlü milliyetçi grupların, amaçlarına karşı aktif bir sempati beslemeseler de Yunan işgali ve ülkenin bölünmesi tehlikesine karşı kendilerine pasif bir onay veren nüfusun hissiyatı üzerinde yürüttüğü çalışmalar ve çabalar sonucunda, Kuvâ-yı Milliye hareketi örgütlenmeye ve kademeli olarak büyütülmeye başlandı.

5. Ondan sonra ortaya çıkan ve günden güne daha çok telaffuz edilir hale gelen bir gelişme de hareketin liderlerinin mevcut hükümete karşı olan düşmanca tutumları. Hâlihazırdaki kabine zayıf ve Türklerin haklarını koruyamayan, Türklük hissiyatını temsil etmeyen, müttefiklerin etkisi altındaki bir kabine olarak görülüyor. Her ne kadar Anadolu'nun orta ve batı vilayetlerinde iktidardaki Kabine'nin otoritesine karşı açıktan ve genel bir tanımazlık ilan edilmediyse de (Mustafa Kemal'in doğu vilayetlerindeki faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan durum gibi), Merkezi hükümet muhaliflerinin Uşak ve Alaşehir gibi yerel askeri komutanların vali ve mutasarrıfları yalnızca sembolik birer otorite olarak gördüklerini söyledikleri yerlerde bazı sivil otoritelerin kovulması ve bastırılması şeklinde kendini göstermektedir.

6. Milliyetçi örgütlenmenin mevcut politikası olaylar karşısında beklemek ve Yunanların Aydın ilinde yaptıkları sonucunda yabancı ülkelerde Türkiye lehine oluşan fikri değiştirmeye sebep olacak bir önyargı yaratmamak için hiçbir şey yapmamak. Aydın vilayetindeki operasyon bölgesi içerisinde yer alan veya ona yakın iki ya da üç yerde, Yunanların mezalimlerine misilleme amaçlı olarak düzensiz ve kontrolsüz çetelerin Rumlara karşı giriştikleri katliamlar dışında, başka hiçbir yerde Hıristiyan halkın Müslümanlar tarafından katledilmemiş olması dikkate değerdir.

7. Bu nedenle, Uşak'ta bir katliamın gerçekleştirildiği yönündeki söylentinin (4 Ağustos tarihli, 1604 no'lu telgrafıma ve siz Lord hazretlerinin 9 Ağustos tarihli ve 1327 no'lu telgrafına konu olduğu üzere) asılsız olduğu anlaşılmıştır ve şehir Kuvâ-yı Milliye'ye bağlı düzensiz birlikler tarafından işgal edildiği halde, Hıristiyan nüfusa saldırmaması için gerekli tedbirler alınmıştır.

8. Şu anda, Anadolu'daki durum sakin gibi bir görüntü verse de Küçük Asya'nın herhangi bir bölgesinde Yunan otoritesinin kurulmasını veya Anadolu'nun farklı güçler tarafından yönetilmek üzere parçalara bölünmesini içerecek bir anlaşmanın ülkeye dayatılması durumunda ortaya vahim sorunların çıkacağını tahmin etmekteyim.

9. Böylesi bir kararın ardından taşrada İstanbul'un otoritesinin tanınmayacağını ve ülkede denetimi ele almak adına milliyetçi ve büyük oranda askeri bir dizi kongrenin kurulacağı görüşümdedir. Şayet böyle bir durum ortaya çıkarsa, müttefikler şu anda Doğu vilayetlerinde olandan çok daha ciddi bir sorunla karşı karşıya kalacaklar ve Türkiye'ye dayatılacak bu şartların uygulanması oldukça geniş kapsamlı askeri tedbirlerin uygulanmasını gerektirecektir.

10. Gelecekte bu ülkede normal, barışçıl koşulların sağlanmasının tamamen barış anlaşmasının şartları belirlenirken Türklerin yabancı bir gücün ve Yunanlar gibi düşman bir milletin idaresine bırakılmamaları ve barış konferansının onlara bırakmaya karar vereceği imparatorluğun bu bölgelerinin bölgede çıkar gözeten Avrupalı güçler arasında paylaştırılmaması gerektiği yönündeki meşru ve makul iddialarının dikkate alınmasına bağlı olduğu yönünde güçlü bir kanaate sahibim. Böyle herhangi bir duruma karşı içinde bulunulan hissiyat oldukça güçlü ve evrensel olup bana göre, Türk halkının bu iki konuda müttefikler tarafından kendilerine haksızlık ve adaletsizlik yapıldığı yönünde bir kanaatle karşı karşıya bırakılmamaları gerekir.

11. Anadolu'nun gelecekteki statü sorununa kabul edilebilir ve istikrara dayalı bir çözüm getirecek olan şeyin Türk halkının ezici çoğunluğu tarafından hoş görülebilecek bir gücün mandasına girmesi olduğu her geçen gün daha da açığa çıkan bir konu. Türklerin razı gelecekleri bir İngiltere veyahut Birleşik Devletler mandası dışında bir çözüm yok ve siz Sayın Lordumun dikkatine bu görüşümü sunuyorsanız da bunun yaratacağı büyük zorlukların da farkındayım ama duruma dair bu olguları görmezden gelmenin pek mümkün ya da arzu edilebilir bir şey olmadığı kanısındayım.”

Sonuç

İngiliz denetim subaylarının İstanbul Yüksek Komiserliğine ve buradan da Londra'ya gönderdiği raporlar incelendiğinde İzmir'in işgal edilmesinden kısa bir süre içerisinde yaşanan olayları anlattığı görülmektedir. Bölgede yaşanan genel asayiş, askeri, jandarma, nüfus, gıda, idari, iç çekişmelerin ele alındığı dikkat çekmektedir. Denetim subayı, İzmir'in işgalinden sonra raporunda Afyon'daki gelişmelerden hareketle bazı sonuçlara varmıştır. Buna göre:

Şehirdeki mevcut hareket, kendisini askeri açıdan İttihat ve Terakki'nin bir parçası olarak tanıtmaktaydı. Bu bağlamda Yunanlara karşı olduğu gibi İstanbul'daki hükümete de uzaktı. İzmir'in işgalinden ötürü Türkler artık müttefiklerin sözlerini inandırıcı bulmadığı gibi Yunan askerinin tamamen çıkarılması dışında onları hiçbir şeyin tatmin etmeyeceği raporda üzerinde durulan önemli bir husus olmuştur. Türkler artık Yunan mandasına karşı İtalyan mandasını da kabul etmeyecekler idi. Ayrıca 23. Tümen komutanının müttefiklerin Anadolu'nun herhangi bir bölgesini İtalyanlara bırakmalarını da Türklerin reddedeceklerini ifade etmesinin yanı sıra Burdur, Isparta gibi yerlerdeki halkın, İtalyanların buralarda kalmasına mecburen müsaade edecekleri dile getirilmiştir. Denetim subayına göre Türklerin Yunanlara olan nefretleri daha büyük olduğu için buna anlayış gösterecekleri vurgulanmıştır.

Denetim subayına göre daha akıllı başında Türkler, Küçük Asya'nın her biri farklı bir gücün denetiminde olacak şekilde parçalara ayrılmasına kararlı biçimde karşı çıkmıştır. Türkler, manda yönetiminin bir bütün olarak ülkenin zararına olacağına inanmaktaydı. Bu yüzden Fransız gelenekleri Müslümanların inançlarına aykırı olduğu için Fransızların da Anadolu'da kalması arzu edilmiyordu.

İngiliz denetim subayı, Türklerin Anadolu'nun tamamı için seve seve kabul edecekleri mandacı gücün ya Amerika ya da İngiltere mandası olacağını iddia etmiştir. Özellikle idari, mühendislik, sağlık ve eğitim alanındaki uzmanlar gibi her sancağa teknik danışmanlar görevlendirilmesi halinde manda daha etkili ve ikna edici bir güç olarak görülecekti. İngiliz subaya göre “*Sıradan Türk köylüsü, iki Güç'ten birinin ülkenin yönetimini devralmasını ve kendisini yolsuzluğa batmış yöneticilerden kurtulmasını geçmişten beri hep istemiştir*” iddiasıyla da geçmişe dönük bir referansla savını güçlendirmiştir.

İngiliz denetim subayı, Anadolu'nun geleceğinin belirlenmediği her geçen gün noktasında bir tespitte yapmaktadır. Buna göre; Yunanlara karşı bu hareket içerisinde yer alan her Türk gün geçtikçe cesaretlenecektir. Kaldı ki Yunanlar hariç bütün müttefiklerin Türklerden yana olduklarına ikna olduklarını üstelik buna kanıt olarak da İngilizlerin Aydın tren yolunu korumak için oraya asker göndermeyerek; Yunanların olduğu kadar Türklerin de bu yolu kullanmalarına müsaade etmelerini gerekeceği göstermişlerdir.

Raporda, yapılan haksız uygulamalar her ne kadar yeterince dile getirilmese de Afyonkarahisar başta olmak üzere Batı Anadolu'da işgaller Türk halkında kenetlenmeyi artıracak ve ülke genelinde işgallere karşı toplumsal bir direniş başlayacaktır. Diğer bir deyişle Türk ulusu gerçekleştireceği sivil ve askeri mücadelesiyle iradesini ve azmini gösterecektir.

Kaynakça

- Armaoğlu, F. (2001). 20. Yüzyıl siyasi tarihi (1914-1995). Ankara: Alkım Yayınevi.
- Erim, N. (1953). Devletlerarası hukuku ve siyasi tarih metinleri, 1, Ankara: TTK Yayınları.
- Kayalı, H. (2011). Türkiye tarihi 1839-2010-modern Dünyada Türkiye, 4, Reşat Kasaba (Ed), (Z. Bilgin Çev). *Bağımsızlık Mücadelesi*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Namal, Y. (2015). 100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu, 03-05 Kasım 2014, Budapeşte. A. Y. Akengin, S. Koçaslan (Haz). *Trianon Barış Antlaşması Sonrasında Macar Ekalliyetler Sorunu*. Ankara: TTK Yayınları.
- Okur, M. (2011). Mütareke dönemi İngiltere'nin karadeniz politikası. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 11 (Güz), 31-50.
- Roberts, J.M. (2015). *Avrupa Tarihi*. (F. Aytuna Çev). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Sonyel, Salâhi R. (1995). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I- Mondros Birakişmasından Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tansel, S. (1973). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.
- The National Archives (TNA), Foreign office (FO) /Londra/UK.
- Turan, M. (2015). 100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu, 03-05 Kasım 2014, Budapeşte. A. Y. Akengin, S. Koçaslan (Yay. Haz.). *I. Dünya Savaşı Öncesinde Avrupa Devletlerinin Siyaset Stratejileri ve Osmanlı Devleti*. Ankara: TTK Yayınları.
- Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve tatbikatı*. (1999). Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Türkgeldi, A. F. (1948). *Mondros ve Mudanya mütarekelerinin tarihi*. Ankara.
- Yılmaz, V. (1992). 1. Dünya Harbi ve 2 Ağustos 1914 Tarihli Türk-Alman ittifak antlaşması. *Atatürk Yolu Dergisi*, 3 (9), 121-131.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

30 Ağustos Zaferi İçin Bestelenmiş Şarkı ve Marşlara Yönelik Tematik Bir İnceleme

A Thematic Review of Songs and Anthems Composed for the Victory of August 30

Dr. Burak SAĞIRKAYA ¹

Öz

Bu araştırma ile 30 Ağustos Zafer Bayramı temasına yönelik bestelenmiş şarkı ve marşların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma tematik bir durum çalışmasıdır. Veriler bando ve armoni mızıkası repertuarı, Millî Eğitim Bakanlığı müzik dersi dağarcığı, son dönem çocuk şarkıları bestecilerinin yayınları, geleneksel ve popüler müzik yayınlarının incelenmesiyle elde edilmiştir. İnceleme sonucu doğrudan 30 Ağustos Zafer Bayramı temasını yansıttığı düşünülen sekiz esere ulaşılmıştır. Eserlerin 26-30 Ağustos 1922 tarihine yönelik bilgiler ve kahramanlık referansları içerdiği görülmüştür. Referanslar çerçevesinde eserlerde toplamda on beş tematik kelime öbeği olduğu görülmüştür. Sonuç olarak bütün eserlerde toplamda yüz altmış defa tematik kelime ve kelime öbeklerinin kullanıldığı ve ana temanın 30 Ağustos ve Zafer olduğu tespit edilmiştir. Ulaşılan eserlerin ağırlıklı olarak popüler müzik tarzında bestelenmiş marşlardan oluştuğu, Armoni Mızıkası repertuarında ve Millî Eğitim Bakanlığının ilgili yayınlarında ise tema ile ilgili beste sayısının oldukça kısıtlı olduğu tespit edilmiştir. Millî bayram ve temalara yönelik okul müziği türünde eser vermiş bestecilerin doğrudan 30 Ağustos Zafer Bayramı teması çerçevesinde müzik eseri bestelediği tespit edilmiştir. Bu çalışma ile 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi temalarına dair oluşturulan dağarcığın millî birlik ve beraberlik temalı eserler veren besteciler için teşvik edici olacağı düşünülmektedir. 30 Ağustos Zafer Bayramı temalı şarkı ve marşların daha çok bestelenerek kutlama ve törenlerde yerini almasının böyle şanlı bir zaferin gelecek nesillere hatırlatılması ve millî duyguların doğru temellerden beslenmesi adına gerekli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: 30 Ağustos Zafer Bayramı, tematik şarkı, 30 Ağustos temalı şarkı ve marşlar

Makale Türü: Araştırma

Abstract

In this study, it is aimed to determine the songs and marches (anthems) composed for the August 30 Victory Day. This research is a thematic case study. The Harmony band repertoire, the Ministry of National Education music lesson library, school music books, and traditional and popular music genres were examined to obtain the data. As a result of the examination a limited number of compositions, which are thought to reflect the themes that can be included in the scope of August 30 Victory Day, have been reached. The compositions are mainly in the popular music genre. It has been determined as a result that the composers who gave works for the themes reflecting national unity and solidarity did not compose musical works within the framework of the 30 August Victory Day theme. In total 8 compositions were reached and 15 thematic words were extracted. It has been determined that these thematic words are used in 8 songs for 160 times in total. With this research it was thought that songs and marches with the theme of August 30 Victory Day must be composed more and take their place in the national celebrations and ceremonies. Because it is thought that more songs with the theme of victory is helping to remind future generations of their history and to feed national feelings up from the right foundations.

Keywords: 30 August Victory Day, thematic song, 30 August themed songs and anthems

Paper Type: Research

¹Millî Eğitim Bakanlığı, Afyonkarahisar, burak.sagirkaya@gmail.com

Atf için (to cite): Sağırkaya, B. (2022). 30 Ağustos Zaferi için bestelenmiş şarkı ve marşlara yönelik tematik bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(100. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı), 203-221.

Giriş

Başkomutanlık Meydan Muharebesi Türk ulusu ve ordusunun üstün çabaları ve ulu önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Başkomutanlığında, 26 Ağustos 1922'de Afyon Kocatepe'de başlayıp 30 Ağustos 1922 tarihinde Kütahya Dumlupınar'da mutlak Türk zaferi ile sonuçlanmıştır. 30 Ağustos günü Atatürk'ün "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!" emri, 18 Eylül Biga-Erdek'in düşman işgalinden kurtuluşuna kadar devam edecek Büyük Taarruz ateşini yakmıştır. Büyük Taarruz emperyalist devletlerin topyekûn vatan topraklarından çıkarılması ile dostu umut, düşmana ders olmuştur. Bu savaşın sonuçları bir kez daha göstermiştir ki Türk ulusu esaret altında yaşamayı asla kabul etmeyecektir.

Ulusları var eden ortak hafıza ve mirastır. Millî bayramlar da millî duyguların ve ortak toplumsal şuurun nesiller arası aktarımının sağlanması amacıyla gütmedir. Bu yüzden atalarımızın döktüğü kanla kazanılan şanlı zaferlerin gelecek nesillere hatırlatılması ve millî duyguların doğru temellerden beslenmesini sağlamak çok büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda 30 Ağustos zaferine yönelik ilk resmî tören 1924 yılında Kütahya'da yapılmıştır. Atatürk 30 Ağustos 1924 Zafertepe'den 30 Ağustos Büyük Zaferi'nin önemini şu sözlerle ifade etmiştir: "Yeni Türk Devleti'nin temeli burada atıldı. Ebedi hayat burada taçlandırıldı. Bu sahada akan Türk kanları, bu semada dolaşan şehit ruhları, devlet ve cumhuriyetimizin ebedi muhafızlarıdır" (Karaman, 2011). Millî Mücadelenin en mühim süreçlerinden biri olan Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin zafer günü olan 30 Ağustos Türk milleti için paha biçilmez bir gün olarak tarihe geçmiştir (Öztürk, 2018, s. 233). Bu zafer, dünya tarihinde bir milletin vatanını ve bağımsızlığını nasıl koruduğuna dair eşi ve benzeri görülmemiş bir örnektir (Özdemir, 2022). 1926'ya gelindiğinde ise TBMM'nin kararı ile 30 Ağustos günü Zafer Bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır (Gök, 2021, s. 167). Böylece şanlı zafer her gelecek kuşağın doğru bir şekilde hatırlayacağı ve atalarına bu aziz vatani bıraktıkları için minnetlerini gösterecekleri, yaşanan kahramanlıklarla gurur duyacakları resmî bir bayrama dönüşmüştür.

Zafer Bayramı kutlamalarında Millî Mücadele sürecinde düzenli ordunun ve Kuva-yi Milliye kahramanlıklarının gelecek nesillere doğru bir şekilde ulaştırılması, millî birlik ve beraberlik duygusunun ilk günkü gibi yaşatılması amaçlanmaktadır. Bayram kutlamaları genel olarak seremoniler ve gösteri sanatları içeren etkinlikleri kapsamaktadır. Görsel ve işitsel etkinlikler millî şuurun oluşmasında büyük bir yere sahiptir. Bu etkinlikler içerisinde müzik önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü müzik içerisinde hem birleştirici hem de aidiyet sağlayıcı duyguları güçlendiren öğeler barındırmaktadır (Sağırkaya, 2022). Müzik bireyin adalet, dostluk, dürüstlük, saygı, sevgi ve vatanseverlik duygularını beslemektedir (Kara ve Emirhan, 2020, s. 156). Bu yüzden hiçbir kutlama ve bayram müzik ve müzik türevleri olmadan düşünülemez.

Müziğin birleştirici yanının kutlama ve bayramlarda millî duygu ve beraberlik hislerini arttırarak bireylerde aidiyetlik duygusunu güçlendirdiği bilinmektedir. Örneğin; askerî bandolarda kullanılan vurmali ve bakır üflemlerli çalgıların meydana getirdiği ahenk, dinleyende bir gurur ve coşku hissi meydana getirirken senfoni orkestrasının eşlik ettiği koro parçalarındaki sözlerin anlam bütünlüğü ve meydana gelen görsel/işitsel durum ise dinleyende bir hayranlık ve aidiyetlik hissi doğurmaktadır. Bunun yanında bireyin içinde yaşadığı toplumun millî, insani, ahlaki, kültürel, tarihî ve manevi değerlerini koruduğu kadar geliştirmesi ve gelecek nesillere aktarması beklenmektedir. Ancak bu şekilde ait olduğu ulusu seven ve onu daima yüceltmeye çalışan bireyler yetiştirilebilmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak yukarıdaki düşünceyi destekleyici pek çok toplumsal ve akademik araç ortaya konulabilir. Ne var ki şarkılar ve şarkı sözlerinin duyuşsal gücü ve bireyler arası bütüncül bir yapı kurabilen özelliği hiç bir toplumsal ve akademik araç ile kıyaslanamaz. Müziğin birey ve toplumlar üzerinde ki etkisi onu ulusların millî şuurlarında vazgeçilmez bir unsur olarak ortaya koymaktadır. Bu yüzden ki yaşanmış tarihî zaferlerin, yaşanmış tarihî olayların kuşaklara aktarılabilmesinde şarkı ve marşların yeri asla yadsınmamalıdır. Ne var ki insanoğlu sürekli değişen ve gelişen bir canlıdır. İnsana ait olan her şeyde onunla birlikte değişime uğramaktadır. Şarkıların ve marşların melodik yapısı ve

cümlesel kuruluşu da 21. yüzyıl insanının duyuşsal ve evrensel algısına, hızına ve beğenisine yönelik olarak sürekli tazelenmelidir. Bu yüzden millî birlik, beraberlik günlerine ve millî bayramlara yönelik temalarda yeni eser üretmenin her zaman devamlılık arz edeceği düşünülmektedir. Ne var ki söylenen ve çalınan eserin de törene, bayram ve kutlamaya uygun olması gerekmektedir. Yani eserin coşkusunu, melodik yapısı kadar sözlerinin içeriği de önem arz etmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak doğrudan 30 Ağustos Zafer Bayramı teması için yeterli sayıda eser bestelenmediği, 30 Ağustos kutlamalarında diğer millî bayram ve millî temalar için bestelenmiş eserlerin söylendiği ve icra edildiği görülmüştür. Bu yüzden 30 Ağustos teması kapsamına alınabilecek eserlerin belirlenmesine, kelime ve kelime öbekleri temelli tematik bir dağarcığın oluşturulmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu ihtiyaç doğrultusunda alanyazın taraması yapılmış ve sonuç olarak millî bayram ve önemli millî günler için bestelenmiş eserlere yönelik tematik incelemeler gerçekleştirdiği düşünülen araştırmalara rastlanmamıştır. Yinede bu araştırmanın konusuna ve kapsamına genel bir yakınlık içinde olduğu düşünülen inceleme çalışmaları mevcuttur. Genel olarak, ulaşılan bu çalışmaların belirli temalardaki şarkıların tematik incelemelerini yaptığı ve elde edilen verileri belirli bir kurgusal çerçevede aktardığı görülmüştür. Alanyazında ulaşılan ulusal çalışmalar aşağıdaki gibidir:

Yükrük ve Akarsu, (2015) ilköğretim müzik ders kitaplarında yer alan 86 şarkı üzerinden yaptıkları incelemede şarkıları 27 değer (değerler eğitimi) başlığı üzerinden sınıflamışlardır. Çalışmada şarkı sözlerinden yola çıkarak tespit edilen değerlere ait tematik bir kurgulama yapıldığı görülmüştür.

Ergüven, (2017)'in çalışmasında ilköğretim ders kitapları üzerinden Atatürk temalı şarkılar incelenmiş ve 9 adet esere ulaşılmıştır. Tespit edilen eserleri aynı zamanda değerler eğitimi açısından da inceleyen araştırmacı çalışma kapsamında vatanseverlik, kahramanlık, bağımsızlık ve özgürlük gibi tematik değerlere ulaşmıştır.

Kara ve Emirhan, (2020)'in çalışmasında değerler eğitimi açısından Millî Eğitim müzik ders kitaplarını inceleyerek 60 tane çocuk şarkısına yönelik tematik bir inceleme gerçekleştirmişlerdir. Araştırmacılar çalışma kapsamında ulaşılan şarkıları 20 tane belirlenmiş değer üstünden sınıflandırmışlardır.

Bakırcı ve Karahasanoğlu, (2020)'nin popüler müzik şarkıları üzerine yaptıkları incelemede, şarkı sözlerinde yer alan kelimelerin inter ve multidisipliner bir bağ üzerinden ilişkiselliklerini ortaya koymuşlardır. Bu vesileyle 400 eser incelenmiş ve sınıflandırılmıştır.

1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı 30 Ağustos 1922 Zaferi'nden 30 Ağustos 2022 tarihleri arasında geçen 100 yıllık sürede, doğrudan 30 Ağustos Zaferi'ne ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'ne ithafen bestelenmiş şarkı ve marşları tespit etmek ve önemlerine dikkat çekmektir. Tespitler ulaşılabilen eserlerle sınırlıdır. Tespitler; popüler müzik türünde bestelenmiş şarkılar ve marşlar, okul müziği türünde bestelenmiş şarkılar ve marşlar, bando mızıkası türünde bestelenmiş şarkı ve marşlar olarak üç bölümde incelenmiştir. Bu şekilde 30 Ağustos temasına dair tematik bir kelime dağarcığı oluşturulmaya ve 30 Ağustos temasına dair durumun tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Ulaşılan eserler dört amaç altında kategorilendirilmiş ve içerikleri betimlenmiştir. Buna göre araştırmanın amaçları şu şekildedir:

1. Popüler müzik türünde bestelenmiş tematik şarkı ve marşlarda kullanılan tematik kelimelerin sıklığı nedir?
2. Eğitici öğretici türde bestelenmiş tematik şarkı ve marşlarda kullanılan tematik kelimelerin sıklığı nedir?
3. Bando ve mızıkası için bestelenmiş marşlarda kullanılan tematik kelimelerin sıklığı nedir?
4. Eserlerin genelinde birincil ve ikincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı nedir?

1.1. Araştırmanın Önemi

30 Ağustos Zaferi temalı şarkı ve marşların tespit edilenden daha fazla olduğu düşünülmektedir. Sadece Türk bando repertuarında aktif olarak icrası yapılan 600 kadar eser olduğu bilinmektedir (Akman, 2021, s. 2606). Ne var ki bu araştırmada bando repertuarından sadece üç tanesine ulaşılmıştır. Bunun yanında bestelenmiş ya da basımı yapılmış fakat yaygınlaşmamış çocuk, koro, gençlik şarkı ve marşlarının olduğu da düşünülmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak 30 Ağustos Zaferi'ne yönelik şarkı ve marş temelli gerçekleştirilen bu tematik araştırma sonuçlarının ileride oluşturulacak daha genişletilmiş tematik dağarcıklara katkıda bulunacağı ve tespit edilen temaların yeni güftelerin ve bestelerin yazılmasına öncülük edeceği varsayılabilir. Bu yüzden araştırmanın yukarıda yer alan açıklamalar bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

2. Yöntem

Araştırma doküman incelemesi sonucu elde edilen verilerin tematik yapısının betimlendiği bir durum çalışmasıdır. Doküman incelemeleri, araştırılmak istenilen alana yönelik kaynakların belirlenmesi ve incelenmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Tematik çalışmalar, araştırması yapılmak istenilen temaya yönelik tek bir kaynak üretme imkânı veren çalışmalardır. Durum çalışması ise incelenmek istenilen probleme dair veri toplama ve toplanılan verileri betimlenmesiyle nihai durumun ortaya konulduğu araştırma yaklaşımıdır (Chmiliar, 2010). Bu araştırmada 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Büyük Taarruz temalı şarkı ve marşlar tespit edilerek elde edilen dağarcığın tematik yapısının nihai durumu ortaya konmak istenmiştir.

Araştırma için; bando ve armoni mızıkası repertuarı, Millî Eğitim Bakanlığı müzik dersi dağarcığı, çocuk şarkıları bestecilerinin fiziki ve internet yayınları, geleneksel ve popüler müzik kaynakları incelenmiştir. İncelemeler neticesinde doğrudan 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Büyük Taarruz teması içeren on esere ulaşılmıştır. Eserlerin sekizi sözlü ikisi enstrümantaldır. Sözsüz eserlerin kelime temelinde tematik bir inceleme yapılamayacağı için sekiz eser üzerinden bulgular toplanmıştır. Ulaşılan eserlerin büyük bir çoğunluğunun yazılmış ya da basılmış notasyonlarının olmadığı ve son yıllar içerisinde bestelendiği tespit edilmiştir. Ulaşılan eserlerin incelenmesi neticesinde üç ana başlık altında kategorilendirilebileceği görülmüştür. Bunlar sırası ile popüler müzik türünde bestelenmiş tematik şarkı ve marşlar, eğitici öğretici türde bestelenmiş tematik şarkı ve marşlar, bando ve mızıklar için bestelenmiş tematik şarkı ve marşlardır. Eserlerde toplamda on beş kelime ve kelime öbeğinden oluşan on beş tematik atıf alanı tespit edilmiştir. Veriler iki tematik yapıya bölünmüştür. Bunlar; temayla doğrudan ilgili olan birincil tematik kelimelere ve birden fazla tema ile ilgili olabilecek ikincil tematik kelimelerdir.

Birincil tematik kelimeler doğrudan 30 Ağustos Zaferi, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi temalı olan kelimelerdir. Bunlar sırası ile 30 Ağustos, Başkomutanlık Meydan Muharebesi, Bayram, Dumlupınar/Kütahya ve Kocatepe/Afyon'dur. İkincil tematik kelimeler ise millî birlik, zafer, kahramanlık, vatan, mücadele, ulus ve asker gibi bütün millî bayram ve anma günleri için yer alması gereken kelimelerden oluşmaktadır. Bunlar sırası ile Atatürk, bayrak, taarruz, kahraman, millet, savaş, Türk, Mehmetçik, vatan ve zafer kelime öbekleridir. Yukarıda yer alan tematik kelimeler, tematik kelime öbekleri ve eserlerin içerikleri betimlenerek bulgularda sunulmuştur.

3. Bulgular

3.1. Popüler Müzik Türünde Bestelenmiş Tematik Şarkı ve Marşlar

Son dönem bestelenmiş dört adet esere ulaşılmıştır. Eserler 2020 ve 2021 yılları içinde yayınlanmıştır. Eserlerin üçü marş türünde, bir eser ise marş alt yapısı ile pop müzik türündedir. Kaynaklarda üç eserin ismi 30 Ağustos Zafer Marşı ve bir eserin ismi ise 30 Ağustos Zafer Şarkısı olarak geçmektedir. Eserlerin daha çok tarihi bilgi verici yaşanmış kahramanlıklara atıf yapar nitelikte güfteler içerdiği görülmüştür. Eser bilgileri aşağıdaki gibidir:

3.1.1. 30 Ağustos Zafer Marşı

Eser basit şarkı formunda yazılmış olup, iki kıta bir nakarattan oluşmaktadır. Genel itibarıyla 30 Ağustos Zaferi'ne, 30 Ağustos ile ilintili yaşanan zaferlere, vatan sevgisine, Türk'ün gücüne ve millî birlik beraberlik duygularına atıf yapıldığı görülmektedir. Eserin nakarat kısmında Atatürk, kahramanlıklar, zafer ve şehitlere yönelik hissiyatın dile getirildiği görülmektedir. Eser bilgileri ve içeriği aşağıdaki gibidir:

- Söz ve Müzik: Mithat Güven
- Yayınlanma Yılı: 2021
- Yayınlanmış Notasyon: Ulaşılamamıştır.
- Eserin Türü: Marş
- Referanslar: Besteci ve güfteci adına, Be ve Netd müzik dijital platformu
- Eserin Sözleri:

I

30 Ağustos zafer getirdi bize
Nice zaferler gördük onun izinde
Sakarya Dumlupınar Kadifekale'de
Conkbayırı Arıburnu Çanakkale'de
İzmir'in dağlarında Mehmetçiğiyle
İlk hedef Akdeniz demişti bize

II

Ay yıldızlı bayrağım her an göklerde
Gazi Mustafa Kemal hep gönüllerde
Kahraman şehitler her an dillerde
Kutlu olsun zaferler milletimize
Sevinçle coşkuyla kutla Türkiye

III

Mücadele azimle alındı vatan
Toprağın altında binlerce yatan
On beşliler Seyitler büyük kahraman
Türk gücünü düşmana öğretti atam
Parçalanmaz bir bütün demişti vatan

IV

Bu büyük bayramlar bize armağan
Ay yıldızlı bayrağım her an göklerde
Gazi Mustafa Kemal hep gönüllerde
Kahraman şehitler her an dillerde
Kutlu olsun zaferler milletimize
Sevinçle coşkuyla kutla Türkiye

Tablo 1. Eserin tematik yapısı

Eserde geçen birincil tematik kelimeler	Birincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
30 Ağustos	1
Başkomutanlık Meydan Muharebesi	0
Bayram	1
Dumlupınar, Kütahya	1
Kocatepe, Afyon	0
Eserde geçen ikincil tematik kelimeler	İkincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
Atatürk, Ata, Başkomutan, Gazi, Mustafa Kemal, Önder	2
Bayrak	3
Büyük Taarruz	0
Kahraman	3
Millet, Halk, Ulus	2
Mücadele, Savaş, Düşman, İşgal, Kurtuluş	2
Türk, Türkiye	2
Şehit, Gazi, Mehmetçik, Ordu, Asker	3
Vatan, Toprak, Ülke, Memleket, Anadolu	1
Zafer	4

Eserin içerisinde Büyük Taarruz ve Kocatepe'ye atıf yapılmadığı fakat 30 Ağustos, Dumlupınar ve bayram temalarına atıfta bulunduğu görülmektedir. Eserin tematik yapısı incelendiğinde doğrudan 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Büyük Taarruz'la ilgili olduğu görülmektedir.

3.1.2. 30 Ağustos Zafer Marşı

Eser marş türünde yazılmış olup, tekrar eden nakarat içermemektedir. Genel itibarıyla 30 Ağustos zaferine atıf yapan eserde, milletin azmi ve iman gücü ile neler başarabildiğinin vurgulandığı görülmektedir. Vatan, bayrak, özgürlük ve kahramanlığa dair temennilerin yer aldığı eserin dinleyende coşku ve kahramanlık hisleri uyandırdığı düşünülmektedir. Eser bilgileri ve içeriği aşağıdaki gibidir:

- Söz ve Müzik: İlksen Kodal
- Yayınlanma Yılı: 2020
- Yayınlanmış Notasyon: Ulaşılamamıştır.
- Eserin Türü: Marş
- Referanslar: Besteci ve güftecisi adına, MEB Öğretmen Yetiştirme Geliştirme Genel Müdürlüğü dijital platformu, Öğretmenler Türkiye İçin Söylüyor projesi
- Eserin Sözleri:

I

Dumlupınar'dan yükselen bir ışıllık ile
Başladı Büyük Taarruz 5 gün 5 gece
Mavi gözlü kumandan verdi ilk emri
Zafer bizimdir diye doldu kalpleri

II

Gönül duada eller havada
Bu özgürlük meselesi Türk'ün zaferi
Gönül duada eller havada
Bu özgürlük meselesi Türk'ün zaferi

III

Zafer zafer benimimdir diye bilenindir
Zaferler bir milletin ayak sesidir
Şanlı bayrağım dalgalan korkma
Nice zaferler yatıyor arkanda
Şanlı bayrağım dalgalan korkma

Tablo 2. Eserin tematik yapısı

Eserde geçen birincil tematik kelimeler	Birincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
30 Ağustos	0
Bayram	0
Başkomutanlık Meydan Muharebesi	0
Dumlupınar, Kütahya	1
Kocatepe, Afyon	0
Eserde geçen ikincil tematik kelimeler	İkincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
Atatürk, Ata, Başkomutan, Gazi, Mustafa Kemal, Önder	1
Bayrak	1
Büyük Taarruz	1
Kahraman	1
Millet, Halk, Ulus	0
Mücadele, Savaş, Düşman, İşgal, Kurtuluş	0
Türk, Türkiye	2
Şehit, Gazi, Mehmetçik, Ordu, Asker	0
Vatan, Toprak, Ülke, Memleket, Anadolu	0
Zafer	7

Eserin içerisinde Dumlupınar'a atıf yapıldığı ve zafer temasına ise yedi kere atıfta bulunduğu görülmektedir. Eserin tematik yapısı incelendiğinde Büyük Taarruz ve

kahramanlık temalarına yer verildiği ve doğrudan 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Büyük Taarruz'la ilgili olduğu görülmektedir.

3.1.3. 30 Ağustos Zafer Marşı

Eserin marş temposunda Latin ve rock müzik türlerinin alt yapısı kullanılarak yazıldığı görülmektedir. Genel olarak Büyük Taarruz'a atıfta bulunan eserde Atatürk'ün kararlılığını yansıtan sözlere yer verilirken, bu karar etrafında toplanmış Mehmetçiğin iman gücünden bahsedilmektedir. Ayrıca elinde silahı olmadan savaşan Mehmetçiğin kahramanlıklarının nasıl yirmi iki gün ve gece sürdüğü ve zaferin nasıl kazanıldığına yer verildiği görülmektedir. Eserin bilgileri ve içeriği aşağıdaki gibidir:

- Söz: Ayşin Altay
- Müzik: Ali Altay
- Yayınlanma Yılı: 2021
- Yayınlanmış Notasyon: Ulaşılamamıştır.
- Eserin Türü: Rock ve Latin Müzik
- Referanslar: Besteci ve güfteci adına, Ali Altay
- Eserin Sözleri:

I

Bin dokuz yüz yirmi iki 30 Ağustos
Mustafa Kemal komutan Kocatepe'de
Hattı müdafaa yok vatan bütündür
Bu kararla taarruz erdi zafere

II

Yirmi iki gün yirmi iki gece
Tarihte en uzun bu muharebe
Top ve tüfekte kazma kürekle
Cesurların imzası var tüm zaferlerde

III

Ordu yok dediler kurulur dedi
Para yok dediler bulunur dedi
Düşman çok dediler yenilir dedi
Kahramanlar yazdı büyük zaferi
30 Ağustos tarihli şanlı zaferi

IV

Haykırdı başkomutan korkan kaybeder
Afyon Eskişehir Çiğiltepe'de
Kütahya Dumlupınar ve İnönü'de
Cesurların imzası var tüm zaferlerde

V

Yirmi iki gün yirmi iki gece
Tarihte en uzun bu muharebe
Top ve tüfekte kazma kürekle
Cesurların imzası var tüm zaferlerde

VI

Ordu yok dediler kurulur dedi
Para yok dediler bulunur dedi
Düşman çok dediler yenilir dedi
Kahramanlar yazdı büyük zaferi
30 Ağustos tarihli şanlı zaferi

Tablo 3. Eserin tematik yapısı

Eserde geçen birincil tematik kelimeler	Birincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
30 Ağustos	3
Bayram	0
Başkomutanlık Meydan Muharebesi	2
Dumlupınar, Kütahya	2
Kocatepe, Afyon	2
Eserde geçen ikincil tematik kelimeler	İkincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
Atatürk, Ata, Başkomutan, Gazi, Mustafa Kemal, Önder	2
Bayrak	0
Büyük Taarruz	1
Kahraman	2
Millet, Halk, Ulus	0
Mücadele, Savaş, Düşman, İşgal, Kurtuluş	2
Türk, Türkiye	0
Şehit, Gazi, Mehmetçik, Ordu, Asker	2
Vatan, Toprak, Ülke, Memleket, Anadolu	1
Zafer	7

Eserin içerisinde 30 Ağustos'a üç, Başkomutanlık Meydan Muharebesine iki, Dumlupınar'a iki, Kocatepe'ye iki atıf yapıldığı görülmektedir. Zafer temasına yedi, kahramanlık temasına ise iki kere atıfta bulunduğu görülmektedir. Eserin tematik yapısı incelendiğinde doğrudan 30 Ağustos Zafer Bayramı ve devamında başlayan Büyük Taarruz'la ilgili olduğu görülmektedir.

3.1.4. 30 Ağustos Zafer Bayramı Şarkısı

Eserin arpejsel ve orkestral bir alt yapı ile bestelendiği, güftenin ise recitatifselsöylenen pop müzik tarzında olduğu görülmektedir. Eserin güfte dilinin günlük konuşma diline yakın ifadeler içermesi dikkat çekicidir. Eserde kahraman Türk ordusuna ve Türk milletinin yaptıkları anlatılırken yaşanan zorlukların nasıl üstesinden geldiği, millî birlik ve beraberliğin öneminden bahsedildiği görülmektedir. Ayrıca 30 Ağustos'un önemi tarihsel süreç içerisinde anlatılırken, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün "Geldikleri gibi giderler." sözüne vurgu yapıldığı görülmektedir. Eserin bilgileri ve içeriği aşağıdaki gibidir:

- Söz: Doğanay Tüzüngüç
- Müzik: Doğanay Tüzüngüç
- Yıl: 2021
- Yayınlanmış Notasyon: Ulaşılamamıştır.
- Eserin Türü: Pop
- Referanslar: Besteci ve güfteci adına, Doğanay Tüzüngüç
- Eserin Sözleri:

I

26 Ağustos 1922'de başladı Büyük Taarruz
Beş gün dört gece boyu kahraman Türk askeri
Hepsi birbirinden korkusuz

II

Başkumandan Mustafa Kemal demişti ya
Geldikleri gibi giderler
30 Ağustos günü Mehmetçikle beraber
Hayal gerçek oldu bizimdir zafer

III

Dört yıllık Kurtuluş Savaşı
Bu zaferle sonlandı
30 Ağustos o günden beri
Bayram diye kutlandı

IV

Ülkeyi satıp giden o ayinlere
Bu ülkeye düşman olan süper güçlere

Bayram hep kapaktı kapak olacak
O hain planlarınız asla tutmayacak
IV
Efsunludur bu toprak efsunludur bu millet
Hiç yoktan doğmayı iyi biliriz
Atamızın izinde onun ilkeleri ile
Her musibeti savar dümdüz ilerleriz
V
Bu zafer bizimdir bizim olacak
Bu ülke bizimdir bizim kalacak
Her 30 Ağustos'ta kalbimizde gururla
Atamız her zaman babamız olacak
VI
Sana söz şerefli atam
Senin yüzünü kara çıkarmayız
Biz bu zafer bayramlarını
Yüzlerce yıl kutlayacağız
VII
Geldikleri gibi giderler
Geldikleri gibi gidecekler

Tablo 4. Eserin tematik yapısı

Eserde geçen birincil tematik kelimeler	Birincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
30 Ağustos	4
Bayram	3
Başkomutanlık Meydan Muharebesi	0
Dumlupınar, Kütahya	0
Kocatepe, Afyon	0
Eserde geçen ikincil tematik kelimeler	İkincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
Atatürk, Ata, Başkomutan, Gazi, Mustafa Kemal, Önder	4
Bayrak	0
Büyük Taarruz	1
Kahraman	1
Millet, Halk, Ulus	1
Mücadele, Savaş, Düşman, İşgal, Kurtuluş	3
Türk, Türkiye	1
Şehit, Gazi, Mehmetçik, Ordu, Asker	2
Vatan, Toprak, Ülke, Memleket, Anadolu	1
Zafer	4

Eserin içerisinde 30 Ağustos'a dört, bayrama üç kere atıf yapıldığı görülmektedir. Atatürk ve zafer temalarına ise dörder kere atıfta bulunduğu görülmektedir. Eserin tematik yapısı incelendiğinde doğrudan 30 Ağustos Zafer Bayramı ve devamında başlayan Büyük Taarruz'la ilgili olduğu görülmektedir.

3.2. Eğitici Öğretici Türde Bestelenmiş Tematik Şarkı ve Marşlar

Eğitici öğretici şarkı ve marşı olarak üç esere ulaşılmıştır. Bu eserler daha çok okul öncesi ve ilköğretim birinci kademe öğrencilerine yönelik yazıldığı düşünülmekte olup bu alanda ulaşılan eserin azlığı dikkat çekmektedir.

Birinci eser Dumlupınar Marşı Ziya Aydıntan'ın bestesidir. Aydıntan okul müzik eğitimi ve gitar eğitimi için eserler vermiş önemli bir besteci ve eğitimcidir. Eserlerinde Cumhuriyet, vatan, hürriyet, bayrak gibi temaları işlediği görülmektedir (Öztutgan, 2012). İkinci eser olan 30 Ağustos Zafer Bayramı şarkısının güfte ve bestesinin üç kişi tarafından yazıldığı görülmektedir. Eserin çocuklara yönelik çevrim içi yayın yapan bir kanal için bestelendiği düşünülmektedir. Üçüncü ve son eser ise okul öncesi ve ilköğretim birinci kademe sınıflarında yaygın olarak kullanılan Kral Şakir adındaki çizgi film karakterinin bir şarkısıdır.

Eserin bütün tarihi sürece dair bilgiler verdiği, belirli bir kronolojiyi anlattığı ve millî değerler üzerinde durduğu görülmektedir. Eserlerin bilgileri aşağıdaki gibidir:

3.2.1. Dumlupınar Marşı

Eserde taarruzun yapıldığı yerlerden biri olan Dumlupınar'ı, doğaya dair betimlemeler yolu ile dinleyiciye aktaran sembolik bir dilin kullanıldığı görülmektedir. Bu şekilde dinleyiciye aktarılacak istenen duygunun şiirsel bir dille sağlandığı da söylenebilir. Eserin bilgileri ve içeriği aşağıdaki gibidir:

- Söz: İzzet Ulvi
- Müzik: Ziya Aydıntan
- Yıl: Ulaşılamamıştır.
- Yayınlanmış Notasyon: Mevcuttur.
- Eserin Türü: Acapella Koro Eseri İçin Yazılmış Marş
- Kaynak: Esere millî marşlar ve okul şarkıları içeren kitaplarda yer verildiği görülmektedir.
- Eserin Sözleri:

I
Dumlupınar geldik sana
Yüz sürmeye toprağına
II
Dumlupınar Dumlupınar
Ne de şirin bağların var
III
Ey gelincik nedir tasan
Sevgilinden ırak mısın
IV
Şehitlerin al kanından
Yaratılmış bayrak mısın
V
Dumlupınar suyun kevser
Armağanın büyük zafer
VI
Dumlupınar Dumlupınar
Bugün herkes seni arar

Tablo 5. Eserin tematik yapısı

Eserde geçen birincil tematik kelimeler	Birincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
30 Ağustos	0
Bayram	0
Başkomutanlık Meydan Muharebesi	0
Dumlupınar, Kütahya	6
Kocatepe, Afyon	0
Eserde geçen ikincil tematik kelimeler	İkincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
Atatürk, Ata, Başkomutan, Gazi, Mustafa Kemal, Önder	0
Bayrak	1
Büyük Taarruz	0
Kahraman	0
Millet, Halk, Ulus	0
Mücadele, Savaş, Düşman, İşgal, Kurtuluş	0
Türk, Türkiye	0
Şehit, Gazi, Mehmetçik, Ordu, Asker	1
Vatan, Toprak, Ülke, Memleket, Anadolu	1
Zafer	1

Eser içerisinde Dumlupınar'a altı atıf yapıldığı görülmektedir. Bayrak, şehit, toprak ve zafere birer atıf yapılan eserin tematik yapısı incelendiğinde doğrudan 30 Ağustos Zaferi'ne bir atıf yoktur. Şiirsel yapıdan kaynaklı olayda tarihsel bir örgünün betimlenmediği görülmektedir.

Ne var ki eserin bir zaferden bahsettiği ve bu zaferin de Dumlupınar Zaferi olduğu net bir şekilde görülmektedir.

3.2.2. 30 Ağustos Zafer Bayramı Şarkısı

Eser basit şarkı formunda 4/4'lük bir örüntü içerisinde yazılmıştır. 30 Ağustos Zaferi'ni betimleyici bir dille anlatıldığı görülmektedir. Eserin eğitici ve öğretici bir yol çizerek kazanılan zaferi tarihsel bir kronolojik şekilde sunuşu göze çarpmaktadır. Eserin bilgileri ve içeriği aşağıdaki gibidir:

- Söz: Gamze Karlıdağ Polat, Elif Naz Acar
- Müzik: Elif Naz Acar, Saygın Bilen
- Yıl: 2017
- Yayınlanmış Notasyon: Ulaşılamamıştır.
- Eserin Türü: Okul Müziği
- Kaynak ve Referans: Besteciler ve güfteciler adına, Radyo Bebek Çocuk Şarkıları dijital platformu
- Eserin Sözleri:

I
Afyon ve Dumlupınar'dan yayıldı haber tüm memlekete
Sürdü büyük mücadele beş gün beş gece

II
Başkomutan Atatürk'ten kahraman Mehmetçiklere
Kutsal vatan toprağını kurtardık hep birlikte

III
30 Ağustos kutlu zaferi işte bu gündür zaferin günü
Çalış üret öğren yaşa kendin ve ülken için

Tablo 6. Eserin tematik yapısı

Eserde geçen birincil tematik kelimeler	Birincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
30 Ağustos	1
Bayram	0
Başkomutanlık Meydan Muharebesi	0
Dumlupınar, Kütahya	1
Kocatepe, Afyon	1
Eserde geçen ikincil tematik kelimeler	İkincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
Atatürk, Ata, Başkomutan, Gazi, Mustafa Kemal, Önder	1
Bayrak	0
Büyük Taarruz	0
Kahraman	1
Millet, Halk, Ulus	0
Mücadele, Savaş, Düşman, İşgal, Kurtuluş	1
Türk, Türkiye	0
Şehit, Gazi, Mehmetçik, Ordu, Asker	1
Vatan, Toprak, Ülke, Memleket, Anadolu	4
Zafer	2

Eserde 30 Ağustos, Dumlupınar ve Kocatepe temalarına atıf yapıldığı görülmektedir. Eserde kahramanlık, mücadele, asker ve zafer temalı ikincil tematik kelimelerin ağırlıklı olduğu ve 30 Ağustos teması taşıyan diğer şarkı ver marşlardan farklı olarak dört kere vatan, toprak, memleket temasına atıf yapıldığı görülmüştür. Eser genel itibarıyla incelendiğinde ise 30 Ağustos Zaferi ile ilgili olduğu görülmektedir.

3.2.3. 30 Ağustos Zafer Bayramı Şarkısı

Eserin alt yapısının bando, mızıkla marş yapısı ile bestelendiği, eserde oratoryo tarzını andıran bir yapı kullanıldığı, sözel bölümlerde trampet kullanıldığı görülmüştür. Eserin müzikal yapısı okul bandosu tarzındadır. Bestenin melodik yapısı ise 4/4'lük bir marş temposunda olduğunu göstermektedir. Eserde örtük olarak Kuva-yi Milliye ruhundan bahsedildiği,

Atatürk'ün etrafında Anadolu halkının nasıl kenetlendiği ve Mehmetçikle birlikte işgal kuvvetlerini yendikleri bahsedilmektedir. Eserin sonunda 30 Ağustos günü kesin zaferin kazanıldığı ve Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk milletinin birlikteliğine ithafen söylediği "*Ne Mutlu Türk'üm Diyene!*" sözü ile bitirildiği görülmektedir. Eserin Bilgileri ve içeriği aşağıdaki gibidir.

- Söz: Ulaşılamamıştır.
- Müzik: Ulaşılamamıştır.
- Yıl:2020
- Yayınlanmış Notasyon: Ulaşılamamıştır.
- Eserin Türü: Okul Müziği Türünde Marş
- Referans: Besteci(ler) ve güfteci(ler) adına, Kral Şakir Çizgi Filmi, Grafi2000 ve Cartoon Network medya ve dijital platformu
- Eserin Sözleri:

I
İşgalciler sarmıştı tüm topraklarımızı
Karşısına dikildi Başkomutan Atatürk
Anadolu'da coşku yaşandı o anda
Kahraman Mehmetçik
Yürekli Türk halkıyla
II
Afyon Kocatepe'de sabah saat beşte
Başladı Büyük Taarruz
Türk topçu ateşiyle
III
Beş gün beş gece savaştılar düşmanla
Beşinci gün sonunda
Güneş doğdu Anadolu'da
Düşmanları yendi Gazi Mustafa Kemal
Silah arkadaşlarıyla ve cesur Türk halkıyla
IV
30 Ağustos 1922'de sonuçlandı Büyük Taarruz
Türklerin kesin zaferi ile
"Ne Mutlu Türk'üm Diyene!"

Tablo 7. Eserin tematik yapısı

Eserde geçen birincil tematik kelimeler	Birincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
30 Ağustos	1
Bayram	0
Başkomutanlık Meydan Muharebesi	0
Dumlupınar, Kütahya	0
Kocatepe, Afyon	2
Eserde geçen ikincil tematik kelimeler	İkincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
Atatürk, Ata, Başkomutan, Gazi, Mustafa Kemal, Önder	2
Bayrak	0
Büyük Taarruz	2
Kahraman	1
Millet, Halk, Ulus	2
Mücadele, Savaş, Düşman, İşgal, Kurtuluş	5
Türk, Türkiye	5
Şehit, Gazi, Mehmetçik, Ordu, Asker	2
Vatan, Toprak, Ülke, Memleket, Anadolu	6
Zafer	1

Eserin tematik yapısının diğer 30 Ağustos Zaferi temalı şarkı ve marşlardan farklı olduğu görülmektedir. Eserde beş kere Türk, iki kere de Anadolu'ya atıf yapıldığı görülmektedir. Ayrıca eserin içinde Afyon ve Kocatepe iki, 30 Ağustos için de bir atıf olduğu

görülmektedir. Eserin tematik yapısı incelendiğinden eserin doğrudan 30 Ağustos Zaferi, Büyük Taarruz ve Kuva-yi Milliye ile ilgili olduğu görülmektedir.

3.3. Bando ve Mızıklar İçin Bestelenmiş Tematik Marşlar

Bu alanda üç esere ulaşılmıştır. Eserlerin ikisi askerî bando ve armoni mızıkları için bestelenmiş enstrümantal eserlerdir. Enstrümantal eserler sözsüz olduğu için tematik incelemeleri yapılamamış, fakat 30 Ağustos Zaferi'ne ithafen bestelendikleri için bulgularda yer almışlardır. Diğer eser ise solo ve koro için bestelenmiş bir marştır.

3.3.1. Dumlupınar Marşı

Birinci eser; Dumlupınar Marşı, Halit Recep Arman tarafından Dumlupınar'daki Yunan ordularına karşı kazanılan zafer adına bestelenmiştir. Kaynaklarda Mudanya Ateşkes Antlaşması'nı imzalayan İtilaf Devletleri temsilcilerinin antlaşma sonrasında gemilere Türk ordusunun çaldığı bu marş ile bindiği yazmaktadır. Fakat Mudanya Antlaşması 11 Ekim 1922'de, Arman ise eserini 1965'te bestelemiştir. Yine de Arman'ın başka bir bestesinin o tarihte askerî bando tarafından çalınmış olması muhtemeldir. Zira Arman 1917 yılından itibaren askerî bandolara eser vermekte ve eserleri Türk marş repertuarında yer alan eserlerin neredeyse yüzde yirmisini oluşturmaktadır (Akman, 2021).

3.3.2. Zafer Marşı

İkinci eser; 30 Ağustos Zafer Marşı ise Fethi Sazçalan tarafından bestelenmiştir. Kendisi Kıbrıs, süvari, vatan, zafer gibi pek çok içerik ve temada askerî bandolar için eser vermiştir. 30 Ağustos Zaferi Marşı form olarak alışıldık marş yapısından farklı bir şekilde bestelenmiş olup bestecinin en çok bilinen ve icra edilen eseridir (Tekin, 2021, s. 122).

3.3.3. Canım Türkiye'm Marşı

Üçüncü eser; yine askerî bando ve armoni mızıkları için bestelendiği düşünülen Canım Türkiye'm Marşı'dır. Söz ve müziği Levent Türkel'e ait olan eserin 30 Ağustos Zaferi'nin 100. Yılı için bestelendiği düşünülmektedir. Zira eser 30 Ağustos 2022 günü Sayın Cumhurbaşkanının himayelerinde gerçekleştirilen Zafer'in 100.Yılı Konseri'nde askerî bandolar tarafından icra edilmiştir. Eser koro ve solo için bestelenmiştir. Eserin sözlerinin bir övgü niteliği taşıdığı, bayrağa ve millete olan adanmışlıktan bahsettiği görülmektedir. Kazanılan zaferin ulusa armağan edildiği, vatanın yüce olduğu ve bu zaferin bir destan olduğu yine eserin sözlerinde görülmektedir. Eserin bilgileri ve içeriği aşağıdaki gibidir.

- Söz ve Müzik: Levent Türkel
- Yıl:2022
- Yayınlanmış Notasyon: Ulaşılamamıştır.
- Eserin Türü: Bando için Marş
- Kaynak ve Referans: Levent Türkel, armoni ve mızıkta bandoları ilgili arşivleri
- Eserin Sözleri:

I

Can vererek alındı bu vatan toprağı
Kanımızla çizildi şanlı Türk Bayrağı

II

Atam verdi emrini Ağustos sabahı
Kocatepe'de yazıldı kurtuluş destanı
Zaferin kutlu olsun canım Türkiye'm!

III

Atam verdi emrini Ağustos sabahı
Kocatepe'de yazıldı zafer destanı

IV

Ey yüce vatan benim güzel ülkem
Zaferin kutlu olsun canım Türkiye'm!
Zaferin kutlu olsun canım Türkiye'm

Tablo 8. Eserin tematik yapısı

Eserde geçen birincil tematik kelimeler	Birincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
30 Ağustos	2
Bayram	0
Başkomutanlık Meydan Muharebesi	0
Dumlupınar, Kütahya	0
Kocatepe, Afyon	2
Eserde geçen ikincil tematik kelimeler	İkincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı
Atatürk, Ata, Başkomutan, Gazi, Mustafa Kemal, Önder	2
Bayrak	1
Büyük Taarruz	0
Kahraman	0
Millet, Halk, Ulus	0
Mücadele, Savaş, Düşman, İşgal, Kurtuluş	1
Türk, Türkiye	3
Şehit, Gazi, Mehmetçik, Ordu, Asker	0
Vatan, Toprak, Ülke, Memleket, Anadolu	4
Zafer	3

Eserin tematik yapısı incelendiğinde 30 Ağustos ve Kocatepe'ye atıf yapıldığı görülmektedir. Eserde ağırlıklı olarak vatan ve ülke temasına yer verilmiştir. Ayrıca eserin zafere yapılan üç atıf ile tematik olarak da doğrudan 30 Ağustos Zaferi ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Eserin son mısrasında yer alan "*Zaferin kutlu olsun canım Türkiye'm!*" cümlesinin 30 Ağustos Zaferi'nin 100. yılına bir gönderme olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden eserin hem 30 Ağustos zaferi hem Zafer Bayramı hem de Zafer'in 100. yılı için yazılmış ulaşılan tek eser olması eserin önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

3.4. 30 Ağustos Zaferi İçin Bestelenmiş Eserlerin Bütüncül Olarak Tematik İncelenmesi

Eserlerde yenilemeler, tekrarlar, nakaratlar olmaksızın geçen birincil ve ikincil kelimelerin ve kelime öbeklerinin bütüncül olarak tematik yapılarının ve kullanım sıklıklarının incelenmesi neticesinde elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

3.4.1. Eserlerin Bütüncül Olarak Tematik Yapısı

30 Ağustos Zaferi ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi temalı sekiz şarkı ve marşın tematik kelimeleri ve birden fazla tematik kelimenin yer aldığı tematik kelime öbeklerinin incelenme neticesinde elde edilen bulgular tablo halinde verilmiştir.

Tablo 9. Eserlerin bütüncül olarak tematik yapısı

Eserlerde geçen birincil tematik kelimeler	Birincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı	Birincil tematik kelimelerin kaç eserden atıf aldığı
30 Ağustos	12	6
Bayram	3	3
Başkomutanlık Meydan Muharebesi	3	1
Dumlupınar, Kütahya	11	5
Kocatepe, Afyon	7	4
Birincil tematik kelimelerin toplam kullanımı: 36		
Eserlerde geçen ikincil tematik kelimeler	İkincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı	İkincil tematik kelimelerin kaç eserde atıf yapıldığı
Atatürk, Ata, Başkomutan, Gazi, Mustafa Kemal, Önder	14	7
Bayrak	6	4
Büyük Taarruz	5	4
Kahraman	9	6
Millet, Halk, Ulus	5	3
Mücadele, Savaş, Düşman, İşgal, Kurtuluş	14	5
Türk, Türkiye	15	5
Şehit, Gazi, Mehmetçik, Ordu, Asker	11	6
Vatan, Toprak, Ülke, Memleket, Anadolu	16	7
Zafer	29	8
İkincil Tematik Kelimeler Toplam Kullanımı: 124		
Tematik Kelimelerin Genel Toplamı: 160		

Eserlerin bütüncül olarak tematik yapısı incelendiğinde; 30 Ağustos'a altı eserin toplamda on iki kere, Dumlupınar-Kütahya'ya beş eserin toplamda on bir kere, Kocatepe-Afyon'a dört eserin toplamda yedi kere, Başkomutanlık Meydan Muharebesi'ne bir eserin toplamda üç kere ve bayram temasına iki eserin toplamda üç kere atıf yaptığı görülmüştür. Eserlerin hepsinde zafer temasına atıf yapıldığı ve zafer kelimesinin eserler içinde yenilemeler ve tekrarlar olmaksızın toplamda yirmi dokuz kere tekrar ettiği görülmektedir. Bunu yedi eserde toplamda on dört atıfla Atatürk tematik öbeği ve yedi eserde toplamda on altı kere atıf yapılan vatan tematik öbeğinin izlediği görülmektedir. Şehitlik/askerlik tematik öbeği ve kahramanlık teması ise altı eserde geçerken şehitliğe on bir, kahramanlığa ise dokuz atıf yapılmıştır. Eserlerin genelinde ise en az üç eserde toplam beş kere atıf alan millet tematik öbeği olduğu görülebilir. Eserlerin genelinden birincil ikincil olarak en çok atıf alan kelimeler ise 30 Ağustos ve zaferdir.

3.4.2. Eserlerde Birincil ve İkincil Tematik Kelimelerin Kullanım Sıklığı

30 Ağustos Zaferi ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi temalı sekiz şarkı ve marşın birincil tematik kelime ve kelime öbekleri, ikincil tematik kelime ve kelime öbeklerinin yer aldığı inceleme neticesinde elde edilen bulgular tablo halinde verilmiştir.

Tablo 10. Eserlerde birincil ve ikincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı

Eser Adı	Birincil kelimeler	İkincil kelimeler	Toplam
Popüler müzik türünde bestelenmiş tematik şarkı ve marşlar			
1- 30 Ağustos Zafer Marşı	3	22	25
2- 30 Ağustos Zafer Marşı	1	13	14
3- 30 Ağustos Zafer Marşı	9	17	26
4- 30 Ağustos Zafer Bayramı Şarkısı	7	18	25
Eğitici öğretici türde bestelenmiş tematik şarkı ve marşlar			
5- Dumlupınar Marşı	6	4	10
6- 30 Ağustos Zafer Bayramı Şarkısı	3	10	13
7- 30 Ağustos Zafer Bayramı Şarkısı	3	26	29
Bando ve mızıkça için bestelenmiş tematik marşlar			
8-Canım Türkiye'm Marşı	4	14	18
Toplam	36	124	160

Eserlerde birincil ve ikincil tematik kelimelerin kullanım sıklığı incelendiğinde; 3 numaralı eserin birincil kelimeleri kullanma sıklığının dokuz olduğu, bunu yedi kelime ile 4 numaralı eserin takip ettiği görülmektedir. 2 numaralı şarkının birincil kelimelerden sadece birine bir atıf yapılırken 1, 6, ve 7 numaralı eserlerin birincil kelimeleri kullanma sıklığının üç olduğu görülmüştür. İkincil kelimelerde ise kullanma sıklığının en yoğun olduğu yirmi altı tematik atıf ile 7 numaralı eserdir. İkinci sırada toplam yirmi iki tematik atıf ile 1 numaralı eserin olduğu görülmektedir. 5 numaralı eserin ise dört ikincil kelimeye atıfta bulunarak en az ikincil tematik atıf yapan eser olduğu görülmektedir. Atıflar hem birincil hem de ikincil tematik kelimelerin toplamı olarak ele alındığında ise 7. numaradaki 30 Ağustos Zafer Bayramı şarkısında toplam yirmi dokuz tematik atıf yapılarak en fazla tematik atıf yapılan eser olduğu görülmektedir. 5. numaradaki Dumlupınar Marşı'nda ise toplam on tematik atıf yapılarak eserler arasında en az atıfta bulunan eser olduğu görülmüştür. Sekiz eserde tekrarlar ve yenilemeler dışarıda tutularak toplamda yirmi altı birincil kelimeye ve yüz yirmi dört ikincil kelimeye atıf yapılmıştır. Yine eserlerde yenilemeler, tekrarlar, nakaratlar olmaksızın geçen birincil ve ikincil tematik kelimeler ve tematik kelime öbeklerine yönelik toplam atıf sayısının ise yüz altmış olduğu saptanmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın birinci amacına yönelik veriler incelendiğinde; eserlerin 2000 ve 2001 yılları arasında marş altyapısına uygun olarak bestelendiği, güftelerin kahramanlık, vatan ve zafer temalarını işlediği görülmüştür. Eserlerin genelinde ağırlıklı olarak zafer temasına atıf yapıldığı, eserlerin yayınlanmış notasyonlarının olmadığı, eserlerde birincil tematik kelimelerde ağırlıklı olarak 30 Ağustos temasına atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Tematik olarak ulaşılan

tespitler Yükrük ve Akarsu, (2015)'nin çalışmasıyla da benzerlikler göstermektedir. Araştırmacılar incelemelerinde vatanseverlik ve bağımsızlık temalarını ekseninde millî değerlere yönelik belirli bir tespit gerçekleştirmişlerdir. Bu bakımdan çalışma sadece vatanseverlik teması ekseninde bu araştırma ile örtüşür nitelikte olduğu görülmektedir. Ne var ki Yükrük ve Aksu çalışmada eserlerin içinde kurulan cümleler üzerinden giderek o cümlenin hangi değere ait olduğunu belirleyerek kelime öbekleri üzerinden değil cümlesel yapılar üzerinden tespitler yapmışlardır. Bu da çalışmanın bu araştırmadan ayrıştığı bir başka bir yön olarak düşünülebilir. Bu araştırma kapsamında ulaşılan eserlerde genel olarak birincil tematik kelimelere toplamda yirmi ve ikincil tematik kelimelere ise toplamda yetmiş defa atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Eserlerin doğrudan 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Büyük Taarruz'la ilgili olduğu, tarihî bilgileri kronolojik bir sıra ile aktarırken bunu müzik temelinde gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ne var ki alanyazında bu bağlamda ele alınabilecek araştırmalara ulaşılamamıştır. Ayrıca birinci amaca yönelik olarak ulaşılan eserlerin hepsinin internet ortamında bulunmasının, eserlerin geniş bir halk kitlesine sosyal medya araçları yolu ile ulaşmasını sağlarken temaya dair bir boşluğu doldurduğu düşünülebilir. Zira eserlerde anlatılan kahramanlık göndermeleri ve tarihi kronoloji, bir coşku havası içerisinde dinleyene aktarılmaktadır. Bunun da dinleyende millî tarih bilinci ve vatanseverlik üzerine farkındalık düzeyini artırıcı bir etki de meydana getirdiği düşünülmektedir.

Araştırmanın ikinci amacına yönelik veriler incelendiğinde; eserler geniş bir tarihî aralık içerisinde bestelenmiş olsa dahi ağırlıklı olarak son dönemde bestelenen eserlerden oluştuğu, millî gurur, millî güç, kahramanlık ve zafer temalarını işlediği, sadece Dumlupınar Marşı'nın mevcut notasyonu olduğu, eserlerin eğitici ve öğretici bir üslupta kazanılan zafere tarihsel bir kronolojide yer verdiği tespit edilmiştir. Eserlerde ağırlıklı olarak on bir defa vatan tematik öbeğine atıf yapıldığı, birincil tematik kelimelerden en yoğun olarak Dumlupınar'a atıf yapıldığı, birincil tematik kelimelere on iki, ikincil tematik kelimelere ise toplamda kırk defa atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Eserlerin doğrudan 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Büyük Taarruz'la ilgili olduğu, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan güncel müzik kitaplarında doğrudan 30 Ağustos ve Büyük Taarruz temelli bestelenmiş eserlere kısıtlı oranda yer verildiği, eserlerin tarihî bilgileri kronolojik bir sıralama ile aktarırken bunu hedef kitlenin müzik temelinde öğrenebileceği bir şekilde gerçekleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlar Kara ve Emirhan, (2020)'nin incelemesi ile de örtüşür niteliktedir. Araştırmacıların belirli tematik şarkıları vatanseverlik ve millî duygularla ilişkilendirdikleri görülmüştür. Bu da bizi 29 Ekim, 23 Nisan ve 19 Mayıs tarihli millî bayramlara yönelik tematik eserlere ilköğretim müfredatında yer verildiğinin fakat 30 Ağustos temalı millî bayram temalı şarkıların ilgili müfredatta yer almadığı sonucuna götürmektedir. Ayrıca ulaşılan eserlerin özellikle okul öncesi ve birinci kademe okuyan öğrenci kitlesi için eğitici olduğu kadar millî bilinci yerleştirilmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Ne var ki tespit edilen alanyazın araştırmalarında vatan, millet, ülke, asker, bayrak ve zafer gibi tematik kelimeler incelemeye dâhil edilmişse de bulgularda bu tematik yapılarla yer verilmediği görülmektedir (Uluçay, 2012; Yükrük ve Akarsu, 2015; Kara ve Emirhan, 2020; Bakırcı ve Karahasanoğlu, 2020). Bu bakımdan bu araştırmanın tematik kurgusunun alanyazın araştırmalarından farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle her iki 30 Ağustos Zafer Bayramı şarkısının sunduğu tarihi bilginin marş temposunda fakat şarkılı bir masalmış gibi anlatıma sahip olması dinleyen kitle üzerinde öğretici olduğu kadar vatanseverlik üzerine farkındalığın temellerini atmak içinde etkili olacağı aşikârdır. Zira alanyazın tespitlerinin de gösterdiği üzere vatanseverlik ve yurtseverlik temaları okul öncesi ve ilköğretim müzik eğitimi müfredatında yer alan iki ana temadır (Yükrük ve Akarsu, 2017; Ergüven, 2017).

Araştırmanın üçüncü amacına yönelik veriler incelendiğinde; eserlerin bando ve mızıkça orkestraları için bestelendiği, ne var ki tek eserin güftesi olduğu, güftesi olan eserin 30 Ağustos Zaferi'nin 100.Yılı için bestelendiği, eserin bayrak, millet ve zafer temasını işlediği tespit edilmiştir. Alanyazın araştırmalarına bakıldığında ise bando ve mızıklar için yazılmış belirli marşlarında okul müfredatına yönelik yıllık plan ve kitaplarda da yer aldığı görülmektedir. Bu

marşlar; Onuncu Yıl Marşı, Sakarya Marşı, Vatan Marşı, Atatürk Marşı, Cumhuriyet Marşı olarak sıralanabilir. (Çiğdem ve Helvacı, 2017; Ergüven, 2017). Buna ek olarak bu araştırmada yer alan eserlerin genelinin aksine üçüncü amaca yönelik ulaşılan eserin yazılmış ve dağıtım yapılmış notasyonlarının olduğu tespit edilmiştir. Ne var ki tespit edilen alanyazın araştırmalarının da ortaya koyduğu üzere temaya dair eserler ilgili müfredatta yer almamaktadır. Üçüncü amaca yönelik bir diğer sonuç ise birincil eser atıflarının Kocatepe ve 30 Ağustos temelinde olduğu, ikincil atıflarda ise vatan tematik kelime öbeğine ağırlıklı olarak atıf yapıldığı, eserin birincil dört, ikincil olarak da on dört tematik kelime ve tematik kelime öbeğine atıf yapıldığıdır. Bando ve mızıkalar için yazılmış tek bir vokal esere ulaşıldığı ve eserin doğrudan 30 Ağustos Zaferi ile ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın dördüncü amacına ve eserlerin geneline yönelik veriler incelendiğinde; birincil tematik kelimelerde 30 Ağustos ve ikincil tematik kelimelerde zafer tematik kelimesine ağırlıklı olarak yer verildiği tespit edilmiştir. Birincil tematik kelimelerin toplamı otuz altı iken ikincil tematik kelimeler ve kelime öbeklerinin toplamının yüz yirmi dört ve genel toplamın yüz altmış olduğu, sekiz eserin tamamında zafer temasına atıf yapılırken sadece altı eserde 30 Ağustos temasına atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Toplamda en az birincil tematik kelimelere atıf yapan eserin 3.1.2 numaralı 30 Ağustos Zafer Marşı olduğu, toplamda en az ikincil tematik kelimelere atıf yapan eserin 3.2.1 numaralı Dumlupınar Marşı olduğu, toplamdan en çok birincil tematik kelimelere atıf yapan eserin 3.2.3. numaralı 30 Ağustos Zafer Marşı olduğu, toplamda en çok ikincil tematik kelimelere atıf yapan eserin ise 3.2.3 numaralı 30 Ağustos Zafer Bayramı Şarkısı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca eserlerin geneli için; kolay anlaşılır, dinleyende merak uyandırıcı ve coşkunluk hissi verici özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Bu tespit Özparlak ve Sonsel, (2020)'in tespitleri ile örtüşür niteliktedir. Zira araştırmacılar kolay ve anlaşılır basit formda yazılmış eserlerin bireyler tarafından söyleme kolaylığı sağladığını, millî değerleri öğretmeye katkı sağladığını ve yurttaşların ortak kültürden beslenmesine bir etkisi olduğunu vurgulamışlardır. Bu araştırma kapsamında ulaşılan eserlerin geneli için de ulaştığı dinleyici kitlesine yönelik olarak millî bir tarih bilinci içinde vatanseverlik üzerine farkındalık düzeyini artırıcı bir etki meydana getirdiği düşünülmektedir.

İncelemeler sonucu 30 Ağustos Zafer Bayramı, Başkomutanlık Meydan Muharebesi, Büyük Taarruz, Kuvayımillîye, zafer, millî birlik ve beraberlik, vatan ve vatanseverlik temalarına dair incelemelerin yer verildiği alanyazın kaynaklarına ulaşılamamıştır. Ayrıca alanyazın araştırmalarında 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'ne dair eserin tematik ve kurgusal yapısının da incelenmediği tespit edilmiştir. Yine de bu araştırmanın geneline bakıldığında; 30 Ağustos temalı eserlerin ağırlıklı olarak son dönem popüler müzik türünde bestelenmiş şarkı ve marşlardan oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Son dönem alanyazın çalışmalarına bakıldığında ise Bakırcı ve Karahasanoğlu, (2020)'nin çalışması kapsam bakımından dikkat çekmektedir. Şarkı sözlerinin farklı alanlarla olan ilişkiselliği neticesinde elde edilen tematik göndermelerin tespitini yaptıkları çalışmada incelenen şarkı sözleri arasında bu araştırmanın özünü oluşturan millî birlik ve beraberlik, vatanseverlik, zafer gibi tematik yapıların sıralamada olmadığı görülmüştür. Zira çalışma kapsamında 400 adet eserin incelendiği belirtilirken son döneme dair müzik türlerinde bestelenmiş tematik eserler arasından marşlar, millî bayram ve millî günlere yönelik bir inceleme içermediği görülmektedir. Ne var ki özellikle sosyal medya araçları sayesinde son dönem içinde popüler müzik türlerinde yazılmış çok sayıda vatan sevgisi ve millî temalı eser olduğu bilinmektedir. Bu bakımdan bu araştırmanın şarkı ve marşlara dair belirlenmiş bir temaya yönelik yapılmış en kapsamlı araştırma olduğu sonucuna ulaşılabılır. Zira diğer millî bayramlar için eser vermiş bestecilerin doğrudan 30 Ağustos Zafer Bayramı ve Büyük Taarruz temelinde eser bestelediği de tespit edilmiştir. Yine araştırmanın temasına yönelik bestelenmiş eğitici ve öğretici şarkıların ağırlıklı olarak pedagojik kaynaklar dışında yer aldığı, bando ve mızıkalar için ise yazılmış tek bir vokal eserin olduğu tespit edilmiştir. Ulaşılan eserlerin her birinin 30 Ağustos, zafer, vatan temalarını işlendiği de araştırma kapsamında yer alan genel tespitlerden birkaçı olarak sıralanabilir. Yine Alanyazın incelemesi neticesinde bu araştırma için ulaşılan eserlerin dinleyenler için tarihî

bilgiler verdiği, eserlerin genelinde Büyük Taarruz sırasında yaşanan kahramanlıklara, Mustafa Kemal ATATÜRK ve şanlı Türk ordusuna atıf yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak Eserlerin yaşanan süreci melodik bir dilde aktardığı, anlaşılması kolay bir tarzda bestelendiği ve eser güftelerinin 30 Ağustos ve zafer temaları çerçevesinde kurgulandığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çalışma kapsamında yapılan inceleme neticesinde aşağıdaki önerilerde bulunulabileceği düşünülmektedir:

1. İlgili temaya yönelik şarkı ve marş dağarcığının yeterli olmadığı görülmektedir. Bu da tema dışı eserlerin ilgili kutlama ve törenlerde söyleme sıklığını arttırmaktadır. Bu yüzden bu temaya yönelik daha çok eserin bestelenmesinin gerekli olduğu ve bestecilerin teşvik edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

2. Millî Eğitim Bakanlığının ilköğretim ve ortaöğretim müzik kitaplarında temaya yönelik eserlerin yer alabilmesi için ilgili teşviklerin yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

3. Her yıl yurt çapında düzenlenen 30 Ağustos konserleri sırasında temaya daha yakın eserlerin kitleler tarafından duyulması ve söylenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu yüzden 30 Ağustos zaferine hitaben yazılmış şarkı ve marşların yerel yönetimlerin teşviki ile bestelenme sıklığının artırılmasının gerekli olduğu düşünülebilir.

4. Millî birlik, beraberlik ve vatanseverliğe dair duyguların kuşaklararası aktarımının önemi yadsınamaz. 30 Ağustos gibi şanlı bir zafer adına bestelenmiş yeni eserlerin, yurt çapında gelenekleşmiş olan 30 Ağustos konserlerine katılan bunun yanında radyo, televizyonlar ya da sosyal medya araçları aracılığı ile ulaşılan kitlelere aktarılmasının millî şuurun sağlam bir temelden bestelenmesi adına gerekli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akman, F. (2021). Halit Recep Arman'ın yaşamı ve Türk askerî müziğine katkıları. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 9 (1), 2595-2632.
- Bakırcı, F. ve Karahsanoğlu, S. (2020). Popüler müzik şarkılarında metinlerarasılık ve göstergelerarasılık etkileşimi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 24(2), 117-140.
- Chmiliar, I. (2010). Multiple-case designs. *Encyclopedia of Case Study Research*, 582-583. In A. J. Mills, G. Eurepas and E. Wiebe (Eds.), USA: SAGE Publications.
- Çiğdem, Y. ve Helvacı, A. (2017). İlköğretim 7. ve 8. sınıf müzik dersi öğrenci çalışma kitaplarındaki şarkı dağarcığının ergenlik dönemi özellikleri açısından değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(32), 183-204.
- Ergüven, Ş. (2017). İlköğretim müzik ders kitaplarında yer alan Atatürk temalı şarkıların değerler bakımından incelenmesi. *Online Journal Of Music Sciences*, 2(3), 228-246.
- Gök, H. V. (2021). 30 Ağustos Zaferi'nin ilk resmî töreni ve Cumhuriyetin ilk on yılında büyük zaferin yıldönümleri: İstanbul örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(29), 165-186.
- Kara, M. ve Emirhan T. (2020). Değerler eğitimi açısından müzik dersi kitaplarındaki çocuk şarkıları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 153-178.
- Karaman, R. (2011). *Devlet kuran zafer*, Ankara: Sarkaç Yayınları.
- Özdemir, İ. (2020). *Dumlupınar Nutku ve 30 Ağustos Zaferi*, İstanbul: Sia Yayınları.

- Özparlak, S. Ç. ve Sonsel, Ö. B. (2020). 5. ve 6. sınıf müzik ders kitaplarında yer alan okul şarkılarının eğitim müziği açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18(1), 218-235.
- Öztutgan, K. (2012). *Grand Maestro Ziya Aydıntan (1904-1980) hayatı ve yapıtları*, <http://www.muziklopedi.org/?/Makale/1102> (Erişim tarihi: 10.08.2022)
- Öztürk, Y. (2018). 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı kutlamaları: Amaç, süreç ve kazanımlar, *History Studies*, 10 (9), 232-244.
- Sağırkaya, B. (2022). İnsanlık ve toplum perspektifinden müzik temelli etkileşim ve iletişim. *International Social Sciences Studies Journal*, 8 (100), 2355-2360.
- Tekin, E. (2021). Mehter, boru-trampet ve bando alanında askerî müzik besteleri ve çalışmalarıyla eşsiz bir asker bestekâr: Fethi Sazçalan. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 7 (13), 108-138.
- Uluçay, T. (2012). İlköğretim 6-7-8. sınıf müzik ders kitaplarında yer alan şarkıların müziksel amaçlar bakımından incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 337-358.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yükrük, S. ve Akarsu, S. (2015). İlkokul (1-4) müzik ders kitaplarında yer alan şarkıların değerler bakımından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(4), 1684-1707.
- Yükrük, S. ve Akarsu, S. (2017). Ortaokul (5-8) müzik ders kitaplarında yer alan şarkıların değerler bakımından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(3), 1171-1186.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Büyük Taarruz'da Çiğiltepe'nin Alınması ve Sinanpaşa (Sincanlı)

Ovasının Düşmandan Temizlenmesi

Capturing Çiğiltepe in the Great Offensive and Mopping Up of the Enemy in Sinanpaşa (Sincanlı) Plain

Dr. İbrahim BAŞ¹

Öz

Bu çalışmada Büyük Taarruz'un önemli aşamalarından biri olan Çiğiltepe Savaşı, Çiğiltepe'nin Yunanların elinden alınması ve Sinanpaşa Ovası'nın düşmandan temizlenmesi işlenmiştir. Çalışma Cumhuriyet Arşivi, ATASE Arşivi ve Türk Tarih Kurumu arşivlerinden arşiv belgeleri ile bu konuda hazırlanmış tez, kitap ve makalelerden faydalanılarak değerlendirilmiştir. Büyük Taarruz'da Türk Ordusu'nun zaferleri Sakarya Savaşı öncesinden beri gelen planlı hazırlıkların neticesidir. Sakarya Savaşı öncesinde Mustafa Kemal Paşa TBMM'den tam yetki isterken düşmanın bütün cephelerde hangi savaş planlarıyla bozguna uğratılabileceğini düşünmeye başlamıştır. Böylece Batı Anadolu'yu düşmandan temizlemek için yapılması gereken çalışmalar sırasıyla uygulamaya konulmuştur. Büyük Taarruz'un Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan bir savaş olduğu söylenebilir. Türk Ordusu 13 Eylül 1921 günü Sakarya Meydan Savaşı'nı kazanmasına rağmen daha zor ve uzun sürebilecek bir taarruz harekâtına girebilecek imkân ve kabiliyette değildi. Eğitim, asker sayısı ve teçhizat açısından birçok eksiklikleri vardı. Mustafa Kemal Paşa bu durumu bildiği için bir taraftan orduyu yeni bir taarruza hazırlarken diğer taraftan uluslararası diplomasi çalışmalarını da sürdürmüştür. Büyük Taarruz'da 1. ve 2. Ordu birlikleri ile taarruz başlatılmış, Afyon bölgesinde yerleşmiş Yunan birliklerine 1. Ordu birlikleri, Afyon'un kuzeyi ve Kütahya bölgesindeki Yunan birliklerine de 2. Ordu birlikleri taarruz ederek, düşman yerleştiği tepelerden Sinanpaşa ovasına kaçışa zorlanmıştır. Güney ve kuzeyden gelen Türk birliklerince düşmanın burada imha edilmesi planlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Büyük Taarruz, 26 Ağustos 1922, Çiğiltepe Savaşı, Süvari Kolordusu, Sinanpaşa (Sincanlı) Ovası, Başkomutan Meydan Muharebesi

Makale Türü: Araştırma

Abstract

In this study, the Battle of Çiğiltepe, one of the important stages of the Great Offensive, the capture of Çiğiltepe from the Greeks and the cleansing of the Sinanpaşa Plain from the enemy were discussed. The study was evaluated by making use of archive documents from the archives of the Republic Archive, ATASE Archive and the Turkish Historical Society Archive, as well as thesis, books and articles prepared on this subject. The victories of the Turkish Army in the Great Offensive are the result of planned preparations since the Battle of Sakarya. Before the Battle of Sakarya, Mustafa Kemal Pasha, while asking for full authority from the Grand National Assembly of Turkey, started to think about which war plans could be used to defeat the enemy on all fronts. Thus, the works to be done in order to clear Western Anatolia from the enemy were put into practice, respectively. It can be said that the Great Offensive was a war that provided the foundation of the Turkish Republic. Although the Turkish Army won the Battle of Sakarya on September 13, 1921, it did not have the means and ability to engage in a more difficult and longer offensive operation. It had many shortcomings in terms of training, number of soldiers and equipment. Since Mustafa Kemal Pasha knew this situation, on the one hand he prepared the army for a new attack, on the other hand he continued his international diplomacy studies. In the Great

¹Türk Tarih Kurumu, ibobas03@gmail.com

Atf için (to cite): Baş, İ. (2022). Büyük Taarruz'da Çiğiltepe'nin alınması ve Sinanpaşa (Sincanlı) Ovasının düşmandan temizlenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(100). Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı, 222-247.

Offensive, an attack would be launched with the 1st and 2nd Army units, the 1st Army would attack the Greek troops settled in the Afyon region, and the Greek troops in the north of Afyon and the Greek troops in the Kütahya region, the 2nd Army units would be forced to flee from the hills where the enemy settled to the Sinanpaşa plain. It was planned to destroy the enemy here by Turkish troops coming from the south and north.

Keywords: Great Offensive, 26 August 1922, Battle of Çiğiltepe, Cavalry Corps, Sinanpaşa (Sincanlı) Plain, Battle of the Commander-in-Chief

Paper Type: Research

Giriş

Büyük Taarruz 20. yüzyılın başından 1922 Ağustos ayına kadar büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ni parçalama politikalarını sürekli uyguladıkları kötü gidişi tersine çeviren, Türk tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda -yanında savaşa girdiği İttifak Devletleri- yenilince şartları ağır olan Mondros Ateşkes antlaşmasına imza atmak zorunda kalmıştır. İtilaf Devletleri bu savaşın akabinde Osmanlı Devleti'ne Sevr Antlaşması'nı imzalatmışlardır. Bu antlaşma ile vatanın çok önemli toprak parçaları elden çıkmış, en önemlisi ordusu dağıtılarak silahları elinden alınmıştır. Ancak bu zor zamanda Türk Milleti'nin makus talihini yenme azminin yeniden canlandırılması gerekiyordu. Bu azmin ortaya çıkması için de ateşleyici bir güce ihtiyaç vardı. Mustafa Kemal Paşa 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliğine atandığı için 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmıştır (Gazi M. Kemal, 2007, s. 5). Amasya Genelgesi ile ülkenin ve milletin genel durumunun tespiti yapıp, çözümün nasıl olacağına dair kararlar alınmış, peşinden Erzurum Kongresi ve Sivas Kongresi'nde birlik olma azmi ve düşmana karşı Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde mücadele etme gayreti ortaya çıkmıştır. İngilizlerin İstanbul'u işgali sonrası Meclis-i Mebusanı baskı ile 11 Nisan 1920 tarihinde kapattırmaları sonucu Anadolu'ya gelebilen Mebuslar ile 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmıştır. TBMM'nin açılması ile kurulan hükümet öncelikle düzenli ordunun kurulmasını sağlamış ve ülke yönetimini aynı merkezde toplamıştır. Böylece diplomasi ve düzenli askeri mücadele sayesinde ülkenin güney doğusu ve güneyinin düşmandan temizlenmesine vesile olmuştur.

Bunun akabinde Batı Anadolu'yu işgal eden Yunan kuvvetlerinin Batı Anadolu'dan temizlenerek, ülkenin tamamen düşmandan kurtarılması planı uygulamaya konulmuştur. Uygulamaya giren bu taarruz planının zafere ulaşması için mücadele edilmiştir. Bunun için Büyük Taarruz; Türk'ün devletiyle, ordusuyla, ekonomisiyle ve bütün yönleriyle çöktü sanıldığı bir anda Türk Milleti'nin yeniden diriliş âbidesidir (Genç, 1996, s. 168).

Büyük Taarruz'da Türk Ordusu'nu zafere götüren sürecin etkili nedenlerinden birisi de yörenin sahip olduğu fiziki coğrafya şartlarını bilip, ona göre planlama yapmasıdır. Afyon ve çevresinde platolar ve bu platolar üzerinde yükselen sıradağlar mevcuttur. Bunlar; Afyonkarahisar'ın güneyinde sıralanan Kumalar (Sandıklı) dağı, batısında yer alan Ahır dağı ve kuzey batısında yer alan İlbulak dağıdır. Kumalar dağı'nın kuzeyinde bulunan Kocatepe Büyük Taarruz'un sevk ve idare edildiği tepedir. Afyon'un batısındaki Ahır dağı ise Büyük Taarruz'da Yunan ordusu ile çatışmaların büyük bir kısmının cereyan ettiği alandır. Çiğiltepe Ahır dağları içerisinde bulunmaktadır. Bu sıra dağlar bölgesinde üç ova bulunmaktadır. Bunlar; Afyon Ovası, Sandıklı Ovası ve Sincanlı (Sinanpaşa) Ovasıdır. Mustafa Kemal Paşa ve Türk Ordusu yönetim kadrosu bu coğrafi yer şekillerini iyi bir şekilde inceleyip, savaş planlarını bu şartlara göre oluşturdukları için zafere giden yolda önemli bir katkı sağlamışlardır (Taş, 2010, s. 8-9).

Bu çerçevede Millî Mücadele birliklerinin daha organize savaşabilmeleri için Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti düzenli ordunun kurulmasına karar vermiştir. Düzenli ordunun kurulmasından itibaren Batı Anadolu'daki Yunan kuvvetlerinin yaya, hava ve karadaki bütün hareketleri takip edilip Kocaeli, Eskişehir, Afyon, Aydın vb. yerlerdeki düşman ordusu

hareketleri Erkan-ı Harbiye Riyaseti ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne günlük olarak ulaştırılmıştır (BCA, 30-10-0-0 54 354 34, harp raporları, s. 1-22).

Kurulan bu düzenli ordu ile Kuzeyden Polatlı yakınlarında Sakarya Nehri'ne kadar gelen, daha güneyden Afyon'a kadar gelen Yunan birliklerinin nasıl yenilebileceği planlanmaya başlanmıştır. Bundan dolayı Sakarya Savaşı öncesinde Mustafa Kemal Paşa Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nden orduyu yönetmek üzere tam yetki talep etmiş, bu talebi kabul edilerek tam yetki verilmiştir (Gazi M. Kemal, 2007, s. 402-403). 5 Ağustos 1921 tarihinde alınan bu yetki ile yönetilen Sakarya Savaşı'nı 13 Eylül 1921'de Türk Ordusu kazanınca geriye çekilen Yunan birliklerinin önemli bir kısmı Afyon bölgesine kaydırılmıştır.

Sakarya Savaşı sonrası bütün bu çalışma ve hazırlıklar Türk Ordusu'nun lehine Yunan Ordusu'nun aleyhine işlemeye başlamıştır. Yunanistan'ın iç ve dış siyasi durumu bozulmuş, yıkıcı parti kavgaları ve partizanlık ordu içine de sirayet etmiş, komutanlar barış taleplerini dile getirmeye başlamışlardır. Bunun yanında Türk Ordusu'nun -teçhizat ve lojistik imkanlar bakımından değerlendirildiğinde- Yunan Ordusu karşısında başarı şansı zayıf görünse de 10 aylık bu hazırlık sürecinde eğitim yönünden de önemli mesafe alınmıştır. Dolayısıyla Büyük Taarruz başlarken Türk Ordusu sevk ve idare ile moral bakımından Yunan Ordusu'ndan üstün duruma gelmiştir.

Aşağıdaki 1 numaralı haritada görüldüğü gibi 26 Ağustos 1922 günü başlayan Büyük Taarruz sırasında mavi dalgalı işaretle gösterilen mevkilere yerleşmiş olan Yunanlara, kırmızı işaretle numaralandırılmış yerlerde mevzilenmiş Türk Ordusu birlikleri tarafından taarruz edilerek imha edilmesi planlanmıştır. Yunan ordusunun yerleştiği yay şeklindeki mevki 1. ve 2. Ordu tarafından kuşatılarak Büyük Taarruz başlayacaktı. 2. Ordu (3. ve 6. Kolordulara bağlı 5 piyade ve 1 süvari tümeni ile) Eskişehir-Afyon Cephesi'nde Kazuçuran Yaylası, Kuzviran, Kuyru Boğazı, Oyuklutepe ve Dede Sivrisi mevkiilerindeki düşmana kuzeyden taarruz edecekti. 1. Ordu ise (1. ve 4. Kolordularla 5. Süvari Kolordusu ve 3 müstakil tümen (9 piyade ve 3 süvari tümeni) ile düşmana Afyon'un Güney Batısından kuzeye doğru taarruz edecekti. 2. Kolordu da ihtiyatta bekleyecekti.

1. Ordu Afyon'un güneyinden başlayarak Kalecik Sivrisi, Erkmen, Belen, Tınaz (Senirköy), Kılınçarslan, Ahmet Paşa, Sinanpaşa, Çayhisar'a doğru uzanan Zafer Dağları'nın zirvesindeki Kocatepe, Kömürtepe ve Sakartepeye yerleşmiştir. Bu mevkiilerin daha aşağı ve kuzeyinde yerleşik bulunan düşmana taarruz ederek Afyon ve Sincanlı Ovalarına doğru kaçışa zorlayacaktı. Kuzeyden de 2. Ordunun kuşatması ve 5. Süvari Kolordusunun Çiğiltepe'nin arkasından sarp geçitleri aşarak Çayhisar, Kırka, Kınık ve Tazlar Köyüne uzanan Ahır Dağları'nı geçip Sincanlı Ovası'nın batısına inerek Yunan Ordusu'nun batıdan ikmal yolunu kapatması hedeflenmişti. Böylece düşmanı Sinanpaşa (Sincanlı) Ovasında kuşatıp imha etme taarruz planı uygulanacaktı.

1. Türk Ordusu'nun Büyük Taarruz Hazırlıkları

Yunan Küçük Asya Ordusu'nun hedefi Türk Ordusu'nu imha ederek Anadolu'da Elen kültürünü hâkim kılmaktı. Bunu yapabilmek için de askeri güçlerini kullanarak halkı sindirip, Türk nüfusunu azaltıp, Anadolu'nun demografik yapısı ve statüsünü değiştirebileceklerini düşünüyorlardı. Zamanla Yunan ordusu Anadolu'yu işgal ettiklerindeki taarruz kabiliyetini kaybetmiş, moral, motivasyon ve süvari üstünlüğünü Türk Ordusu'na kaptırmıştır. Bunun için Sakarya Savaşı'nda yenilmiş ve geri çekilmek zorunda kalmıştır (Görgülü, 1992, s. 49-50).

Özellikle Sakarya Savaşı sonrasında düşmanı Anadolu'dan tamamen atmak için taarruza geçebilmek amacıyla askere olan ihtiyaçtan dolayı seferberlik ilan edilse de Batı Cephesi'nin sağlam yapılandırılması anlamında 1. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa'nın araştırmaları, Genelkurmay Başkanlığı ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın isabetli tespitleri ordunun Büyük Taarruz öncesinde lojistik açıdan da desteklenmesi gerektiği kanısını oluşturmuştur. Bu maksatla 10 Ekim 1921-30 Temmuz 1922 tarihleri arasında alınıp, eğitilen

askerlerle Batı Cephesi birlikleri 200.000'e yaklaşmıştır. Bununla birlikte bu askeri birliklerin günlük iaşesi, giyimi, teçhiz edilmesi için maddi kaynak temini önemli bir sorun haline gelmiştir (Erdaş, 2014, s. 433).

Bu duruma göre bakıldığında Büyük Taarruz planı 1921 yılı sonbaharında hazırlanmıştır. Ancak arazide yapılan incelemeler, düşman hakkında elde edilen bilgiler ve komutanların fikirlerine göre bazı değişiklikler yapılmıştır. Yunan ordusuna karşı geniş kapsamlı bir harekâta geçebilmek için detaylı ve kapsamlı bir hazırlık çalışması sürdürülmüştür. Taarruzun kuvvetli bir sıklet merkeziyle Afyon'un güney batısından başlatılması ve taarruza katılacak tümen sayısının 10'dan 12'ye çıkarılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Başkomutanlığın 19 Kasım 1921 tarihli emriyle Batı Cephesi Komutanlığı'nın kuruluş ve yapısında değişiklik yapılarak ordu sayısı ikiye çıkarılmıştır (Türkmen, 2010, s. 88).

Büyük Taarruz'da askerin sıhhi hizmetlerinin de nasıl sağlanacağı önceden düşünülmüştür. 26 Ağustos 1922 günü başlayan Büyük Taarruz'da 18 sıhhiye bölüğü, her firkada bir seyyar hastane kurulmuş, bölgede ihtiyaca göre hastaneler oluşturulmuştur. Harekât başlayınca seyyar hastaneler orduyu takip ederek tedavi hizmetlerini yerine getirmişlerdir. Nakil araçlarının azlığına rağmen birliklerin arkasında ilerlemelerini aksatmadan sürdürmüşler, hasta askerlerin şifa bulması için gayret etmişlerdir. Konya Mecruhîn Hastanesi Büyük Taarruz sırasında ağır yaralı askerlerin tedavileri için önemli bir görev ifa etmiştir (Kurnaz Şahin, 2014, s. 1259-1260).

Sıhhi hizmetle görevli kurumların eksik personel ve malzemelerinin tamamlanması konusunda büyük bir çaba gösterilmiştir. Gülhane'de staj yapmakta bulunan doktor adaylarının eğitim süreleri iki ay kısaltılıp, yapılan sınavla bu doktor adaylarının birliklerin seyyar hastaneleri ve Anadolu'daki diğer hastanelere tayinleri yapılmıştır. Ayrıca İstanbul'da olan rütbesi yarbaydan aşağı askeri doktorlar ivedilikle göreve çağırılmıştır. Yine Hilal-i Ahmer'in (Kızılay) temin ettiği küçük kamyonlar yaralı nakli yapabilecek hale getirilerek Yaralı Nakliye Müfrezesi oluşturulmuş ve cepheye gönderilmiştir. Savaşın ağırlık merkezi düşünülerek Konya ve Adana'da oluşturulan hastanelerin 20-30 bin yaralıyı barındırıp, tedavi edebilecek donanım oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunun yanında Kayseri ve Niğde'de 1000'er yataklı, Adapazarı'nda 500 yataklı hastaneler açılmıştır (Erdaş, 2014, s. 432).

Büyük Taarruz öncesi Türk Hava Kuvvetleri cephe gerisini Yunan uçaklarına kapatmak amacıyla set çekme görevi sürdürüyorlardı. Bu amaçla 24 Temmuz 1922 tarihinde Cemal Bey ve Yüzbaşı Reşit Bahaettin Yunan cephesini gözetleme ve Yunan uçaklarına gözdağı maksadıyla uçuşa başlayınca Akarçay bölgesindeki Yunan uçak karargâhından iki uçak havalanıp, Türk uçağına saldırmışlar, Yunan uçaklarını karşılayan Türk havacılar bir Yunan uçağını Sincanlı Ovası'nda, diğer Yunan uçağını da Akarçay bölgesinde düşürmüşler ve Akarçay'daki Yunan karargâhını da bombalamışlardır. Ancak bu karargâhtan kalkan başka iki uçak ise Cemal Bey ve Yüzbaşı Reşit Bahaettin'i şehit etmişlerdir (Beyoğlu, 2010, s. 180).

Bu dönemde yabancı basın kendi ülkelerinde Yunanları haklı, Türkleri haksız gösteren haberler yayınlamaya başladılar. Özellikle İngiliz basını Sivas Kongresi'ne kadar Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele hareketini çok önemsemedikleri için iç sayfalarda kısa haberlerle geçiştiriyorlardı. Ancak Sivas Kongresi'nden sonra tamamen Türklerin aleyhinde haberler yayınlamaya başladılar. Bir gazetede baş sayfalarda "Âsi Türklerin oluşturduğu tehlikeler" i yazarken, diğer sayfalarda Yunanların haklı olduğu, İzmir'e İtilaf Devletleri'nin izniyle mütareke hükümlerine göre çıktığı anlatılıyordu. Bir başka gazete "Ermenilerin Türkler tarafından katledildikleri" gibi Türkler aleyhinde haberler yapıyorlardı (Aybars, 1996, s. 81).

Amerika kamuoyunu yönlendirme anlamında Amerikan basını da aynı şekilde Yunanistan'ı haklı göstermeye çalışan basın faaliyetlerinde bulunuyordu. Bunlardan The New York Times'da aynı içerikli yayınlar yapıyordu. Bu gazetede 16 Haziran 1922 tarihli "Yakın Doğu Sorununun Çözüm Yolları" başlıklı yazıda bahse konu sorunu Türklerin çözmelerinin mümkün olmadığı bu sorunun çözülmesi için Yunanistan'ın Anadolu'ya girdiği gibi anlamsız

ifadeler yer alıyordu. Ancak Yunanistan'ın İzmir ve Batı Anadolu'da tutunamayacağı korkusunun Amerikan basınında oluştuğu da görülmektedir (Öztoprak, 1996, s. 153).

Büyük Taarruz öncesi dünya basınında Türklere karşı olumsuz haberler yapan yayın organlarına karşı yerel basının da Türklerin Millî Mücadele'deki haklılığını anlatan haberler yapması gerekiyordu. Büyük Taarruz başlayınca kadar gizlilik prensibinden dolayı Türklerin taarruz edeceği ile ilgili Anadolu basınında fazla haber yer almamıştır. Büyük Taarruz'un başlamasıyla Ankara Hükümetinin resmi yayın organı durumundaki Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 27 Ağustos'ta "Dün Sabahtan İtibaren Bütün Cephelerde Kahraman Ordumuz Cani Düşmanla Çarpışmaya Başladı" başlığıyla ilk haberi vermiştir (Uzun, 2014, s. 1082).

Büyük Taarruz hazırlıkları sırasında çalışmaların gizlilikle yapılması esas olarak belirlenmişti. Bu çerçevede o dönemde yayınlanan Varlık Gazetesi'nin Büyük Taarruz'da Afyon başlığı altında incelendiğinde 3 Ağustos-25 Ağustos 1922 tarihleri arasında Türk Ordusu'nun hazırlıkları ile ilgili hiçbir habere rastlanmamaktadır. Bu tarihler arasındaki haberler: Yunanistan'ın Anadolu'daki askeri hazırlıkları, İstanbul'u işgal etme ve ablukaya alma istekleri, bu isteklere İtilaf Devletleri ve Rusya'nın tepkileri, Yunanistan'ın taciz taarruzları, Avrupa'daki siyasi gelişmeler, İngiltere'nin Yunanistan'ı destekleyen politikaları, Loyd George'un Yunanistan'ı destekleyen politikaları, bunlara İngilizlerin muhalefeti, Fransızların eleştirileri, Türk-Yunan savaşını sona erdirecek sözde barış konferansı toplama çabaları gibi mevzular gazetenin konusu olmuştur. Sadece 27 Ağustos'ta "Taarruz Başlamıştır" başlığı ile taarruzla ilgili bilgi verilmiştir. Daha sonraki günlerde taarruz konusu işlenmiştir. Büyük Taarruz hazırlık çalışmalarında gizlilik prensibine uyulduğu görülmektedir (Derinsu Dayı, 2010, s. 110).

Sakarya Savaşı'nda yenilmiş ve tekrar toparlanıp taarruza geçmeyi planlayan Yunan Ordusu'nu Afyon-Kütahya bölgesinde de yenip bütün Batı Anadolu'dan temizlemeyi düşünen Mustafa Kemal Paşa ve üst düzey komutanlarımız bu düşüncüyü sadece düşünce safhasında bırakmamış, orduyu asker takviyesi, askerin eğitimi, silah ve teçhizat temininin yanında yapılacak taarruz için fikir jimnastikleri ve tatbikatlar da yapmışlardır. Şükrü Sökmensüer'in kendisi ile 1972 yılında yapılan bir mülâkatta Büyük Taarruz öncesi durum ile ilgili anlattıkları bu çalışmalara iyi bir örnektir. Şöyle ifade etmiştir:

Atatürk Umumi taarruz sırasında Ilgın'a geldi. Ilgın, süvari grubunun, yani Fahrettin (Altay) Bey'in kumandasında idi. Ben de birinci şubede, Harekât Şubesinde vazifeli idim. Atatürk umumî taarruz hazırlığı sırasında süvari grubunun vaziyetini tespit etmek üzere ve gereken malumatı ve tetkiki yaptıktan sonra bir plan tatbikatı yaptı. Bu tatbikat Yunanlılar ve bizim hakiki durumumuz üzerine yapılmıştır. Beni Mavi (Yunan) Kuvvetler Başkumandanlığına, Ali Nuri Okday'ı da Kırmızı (Türk) Kuvvetler Başkumandanlığına tayin etti. Vazife olarak bu plan tatbikatı için ve plan tatbikatı başladığı zaman Atatürk harita üzerinde Mavi Ordunun ve Kırmızı Ordunun hakiki vaziyetini çizdi. Bize, bilhassa bana, şu vazifeyi verdi: "Kırmızı kuvvetin bir harekât hazırlığı ihtimaline karşı ne yapacaksın?" diye sordu. Ben de Mavi Kuvvetlerin kuva-yı askeriyesini Eskişehir'in güneyinde bir noktadan, Afyon'un doğusundaki Çay istikametinde taarruza geçirdim. Bir taraftan da süvari grubuna Sakarya istikametinde çekilmekte olan Kırmızı Kuvvetler süvari grubunu takip et emri verdim. Atatürk harekâtı durdurmuştu. Benim Kırmızı Kuvvetlerin bulunduğu hattın gerisindeki Çay istikametinde taarruz etmek kararımı sordu. Sebebi Kırmızı Kuvvetlerin, yani Türklerin Türk ordusunun Konya istikametinde çekilmesini önlemek ve Akdeniz'e doğru bu kuvvetleri sürmektir deyince, bundan apaçık olarak memnun oldu ve harekâtı durdurdu. Atatürk elimi sıktı oradan ayrıldı. Rahmetli Fahrettin Altay "Atatürk'ün takdirini kazandım" diye beni taltif etti (İnan, 1972, Mülakat, s. 2-6).

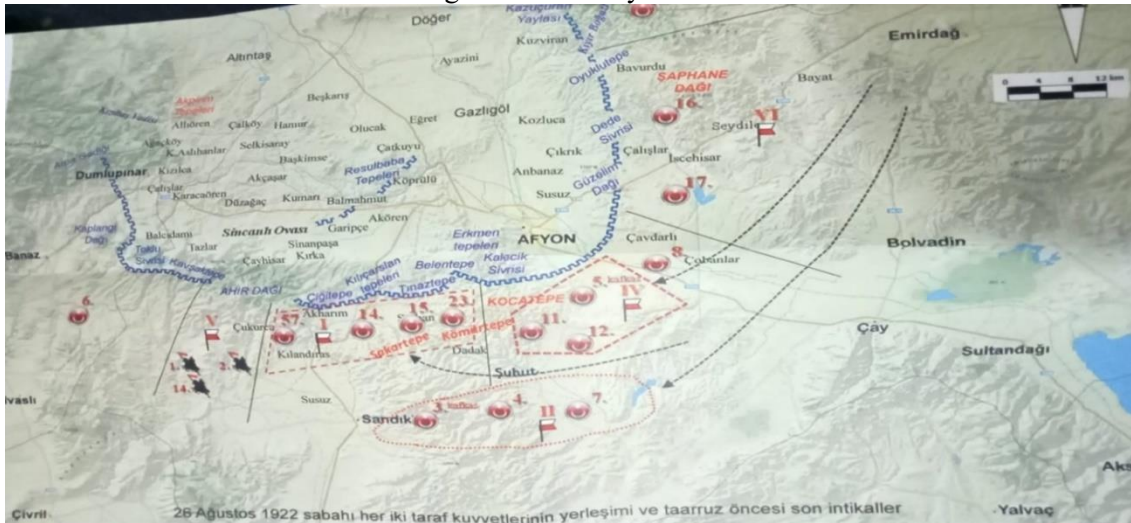
Bu örnekten de anlaşılacağı gibi Büyük Taarruz hazırlıkları sadece asker, teçhizat, lojistik konularında yapılmamış, taarruz planlarının uygulanması ile ilgili fikir tartışmaları ve tatbikatlar da yapılmıştır.

2. Büyük Taarruz'da Türk ve Yunan Ordusunun İntikal Öncesi Yerleşimi

Millî Mücadele'yi yöneten ve yükünü omuzlayan Mustafa Kemal Paşa yalnız bir asker değil, aynı zamanda sabırlı ve iyi bir strateji uzmanıydı. Millî mücadeleye başlarken I. Dünya Savaşı'nda savaştığımız ülkelere bazılarını bile uyguladığı diplomasi ile gerektiğinde yanına çekmeyi başarabilmiştir. Bunun en güzel örneği -Güney'de Fransızlara karşı Batı Anadolu'da Yunanlara karşı mücadele ederken- Rusya'nın desteğini ve yardımını alabilmesidir. İşte bu çalışmalar sonunda Türk Ordusu, Eylül 1921'de Sakarya Savaşı'nda Türk Milleti'ni uçurumdan döndürüp, savaşı kazanmıştır. Bunun akabinde 11 ay sonra Büyük Taarruzda yaklaşık iki yüz bin kişilik Yunan ordusunu yenip, İzmir'e kadar kovalayıp, denize dökmesi Mustafa Kemal Paşa'nın engin askerlik tecrübesi ve diplomasi uygulamalarının yanında aynı zamanda Türk Ordusu'nu Büyük Taarruz'a silah, teçhizat ve eğitim açısından hazırlaması ve uyguladığı savaş stratejisi ile olmuştur (Erdoğan, 2021, s. 9-11).

Bu çerçevede Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa gerekli incelemeleri yapıp, savaş ve taarruz planını önceden belirlemişlerdi. İngiliz General (Millet Vekili) Townshend Anadolu'ya gelince 24 Temmuz 1922'de Konya'ya gelip Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek istemiştir. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa bu bahane ile Batı Cephesi Karargâhının bulunduğu Akşehir'e 23 Temmuz'da taarruz planını değerlendirmek için gelmişti. Taarruz planını konuşulurken -henüz buraya ulaşmamış olan- Genelkurmay Başkanı'nın da olmasını istedikleri için 24 Temmuz'da Konya'ya giderek İngiliz General Townshend ile görüşüp, 25 Temmuz'da Akşehir'e geri dönmüştür. Mustafa Kemal Paşa Akşehir'de Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile 27-28 Temmuz gecesi yaptığı görüşmede taarruz planını belirlemiş ve 28-29 Temmuz gecesi de diğer komutanlarla taarruz planı üzerinde görüşmeler yapmıştır (Altıntaş, 2010, s. 60). 30 Temmuz 1922 gecesi Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı ile tekrar görüşmeler yapılarak taarruzun şekli ve ayrıntıları belirlenmiştir. 1 Ağustos'ta ise bu detaylar Ankara'dan Akşehir'e gelen Milli Savunma Bakanı'na anlatılıp, Bakanlığa düşen işler değerlendirilmiştir. Ordunun hazırlıklarının tamamlanması talimatını Milli Savunma Bakanı ve Komutanlara verdikten sonra Başkomutan Mustafa Kemal Paşa alınan kararları Bakanlar Kurulu'na anlatmak ve onaylarını almak için Ankara'ya dönmüştür. Ayrıca taarruzla karşı olanlara da mesele anlatılıp, ikna edilmeleri gerekiyordu. Büyük Taarruz'da düşmanı yenebileceklerine dair ikna çalışmasından sonra Mustafa Kemal Paşa Ankara'dan ayrılıp, Konya'ya gitmiştir. 13 Ağustos'ta Genelkurmay Başkanı Batı Cephesi Karargâhına gelmiştir. 20 Ağustos 1922 günü öğleden sonra Mustafa Kemal Paşa ve komutanlar karargâhta tekrar bir araya gelip, görüşmeler yaptıktan sonra Büyük Taarruz'un başlama günü olarak 26 Ağustos belirlenmiş ve Batı Cephesi Komutanına emir verilmiştir (Okay Ş., Okay V., Ural Ş. ve Öztuna Ö., 1972, s. 12-15).

Harita 1. 26 Ağustos 1922 Büyük Taarruz haritası

Kaynak: Erdoğan, 2021, s. (368+) 65

Bir numaralı haritaya bakıldığında mavi işaretli olan yerlerde Yunan birliklerinin yerleştiği görülmektedir. Türk Ordusu ise kırmızı ile gösterilen daha yükseklerdeki hâkim tepelere konuşularak, savaşı kazanmaya ve düşmanı vatanımızdan kovarak, temizlemeye tam olarak şartlanmıştır. Türk Ordusu Büyük Taarruz savaşını kazanmak ve düşman kuvvetlerini yurdumuzdan temizlemek için Afyon bölgesinde Kalecik Sivrisi, Erkmek Tepeleri, Belentepe, Tınaztepe, Kılınçarslan Tepeleri, Çiğiltepe mevkiilerine yerleşmiş bulunan Yunan kuvvetlerine hızlı ve rahat taarruz edebilmek için daha hâkim tepeler olan Kocatepe, Kömürtepe ve Sakartepe gibi mevkilere yerleştirilmiştir.

3. Büyük Taarruz Öncesi Türk ve Yunan Ordusu'nun Asker ve Silah Sayıları ile Bulunduğu Mevkilere Göre Muhtemel Taarruz Planları

Mondros Mütarekesi hükümlerince dağıtılan Türk birliklerinin yeniden toplanması için zamana ihtiyaç vardı. Mütareke ile Türk Ordusu hareket kabiliyetinden yoksun hale getirilmişti. 15. Kolordu askerini dağıtmamış olsa da Erzurum'daydı. 5 tümenlik asker Trakya, İstanbul ve İzmir bölgesinde kalmıştı. Dağılmış tümenlerin içinde piyade tüfeği, makineli tüfek ve topların çoğu çalışmaz durumdaydı. Donanma bakımsız halde, gemiler dört yıllık harpte çok yıpranmış, erlerin çoğu terhis edilmiş durumdaydı. Bunun için ordunun tamamen elden geçmesi gerekiyordu. Sakarya savaşı zaferiyle Türk Ordusu moral bulmuş ve düşmanı ülkemizden tamamen atma ümidi artmıştı (Ezer, 1997, s. 25-30).

Ancak ordunun asker, teçhizat, eğitim ve moral olarak hazırlanması belli bir süre alıyordu. Yunanların demiryolu boyunca taarruzuna karşı 1. Ordunun Batı Cephesi Komutanlığı'na yazdığı 24 Kânunusani 1338 tarihli 1. Ordu'nun Harekât-ı Harbiye Lâyihasında 1. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa şu tespitlerde bulunmuştur. Düşmanın Afyon-Konya demiryolu boyunca taarruz için takip edebileceği maksada göre muhtemel taarruz şekilleri aşağıda görülen üç şekilde olabilir. Bunlar:

1. Eğer düşman yeni asker ve silah ile malzeme temini sağlayabilmişse, ancak bu durumda kesin sonuca gidebilecek taarruza cüret eder. Bu taarruzda Afyon doğusundan demiryolunun kuzey ve güneyinden dörder fırka ile cepheden taarruz ederek ordumuzu tespit edip, 6-7 fırka bir kuvvetle de bir ihata kolu oluşturup Emirdağ'ın doğusundan Akşehir-İlgin arasına yönelebilir. Eğer lojistik olarak yeterli desteği sağlayabilmişlerse bu yöntem tesirli olabilir.

2. Düşman elindeki kuvvetiyle Türk Ordusu'nu imha edemeyeceğine kani olur ve siyaseten Türk Ordusu'nun bir kısmını Akşehir-Hoyran gölleri arasında sıkıştırıp, faaliyetlerini sınırlamak isterse, bu durumda galip gelebilmesi için demiryolunu tahrip etme maksadını güder. Böyle bir durumda bir kısım kuvvetiyle Akarçay kuzeyinden taarruz edebilir. İkincisi ise bir kısım kuvvetle de Akarçay güneyinden taarruz eder. Böyle taarruz şeklinde galibiyeti hep şimal tarafta aramak zorundadır. Böylece Akşehir bölgesindeki kuvvetlerimizi kuzeyden çevirebilir. Bunun sonucu Emirdağ kuzeyinden Akşehir'in doğusuna kadar demiryolunu tahrip edebilir. Bu taarruz da başarılı olursa önemli bir avantaj yakalayabilir. Ancak Emirdağ-Keş dağı-Paşa dağı hattında düşmanın 6. fırkasına karşı Türk Ordusu 5 fırka ile mukavemet gösterebilir. Yunanların Akarçay güneyindeki Kızıl dağı-Görmez dağı-Hasanlı dağı hattındaki 1. Ordu karşı koyabilir. Ayrıca ihtiyatta bekleyen 2. Kolordu ile 1. Süvari fırkası Akşehir doğusuna yönelerek düşmanı burada ezebilir.

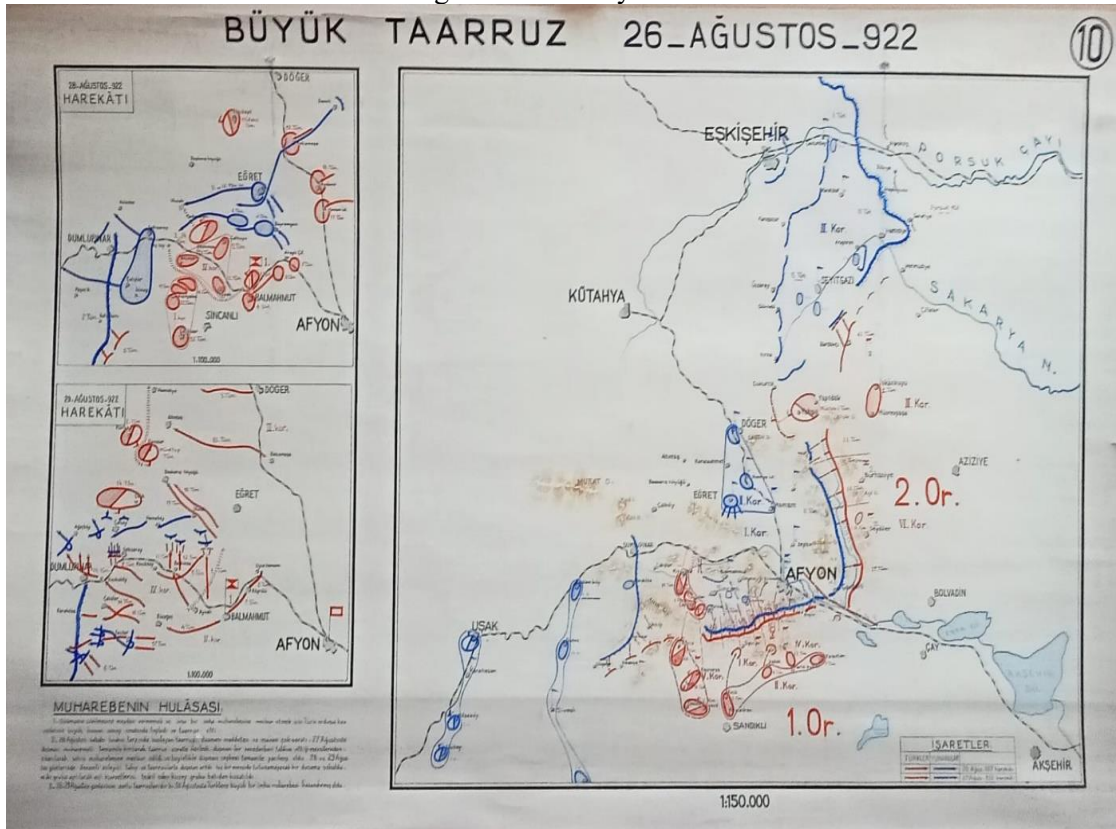
3. Düşman Türk Ordusu'na karşı galibiyet elde edemeyeceğini anlarsa daha geniş araziyi işgal ederek 7-8 fırka ile Türk kuvvetleri üzerine yürüyebilir. Bununla birlikte 1., 2. ve 9. fırkalarla, ihtiyat alayları ve süvari fırkasıyla Sandıklı, Dinar ve Denizli'yi işgal edebilir. Süvarisi ile de Antalya-Isparta arasına akınlar yaparak, Burdur gölü hattını ve bu hattın batısını ele geçirip, Dinar-Denizli demiryolu hattını tamir ederek Antalya'ya gelecek donanmasının yardımıyla Antalya-Burdur yolunu işler hale getirerek bölgedeki gücünü artırabilirdi (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım 1. Kitap, 1967, s. 290-297).

Harbiye Lâyihasında I. Ordu muhtemel düşman taarruz planlarını bu şekilde tahmin edip, gerekli hazırlıkları yaparken düşman ordusu da bir taraftan ikmal yaparak hazırlanıyordu. Türk Ordusu öncelikle Yunan ordusunun taarruz yapma ihtimaline karşı ihtiyatta iken, Yunan ordusunun da aynı tereddütle beklemede olduğu tespit edilir. Her iki ordunun ağırlık merkezi Konya-Afyon-Uşak demiryolu istikametinde bulunuyordu. Düşmanın silah ve asker sayısı Türk ordusundan fazla ve üstün durumda olmasına rağmen Türk ordusunun da süvarisi çoktu. Düşman ordusunun nakil vasıtaları ve uçakları da sayıca daha fazla idi (Bkz. Tablo 1). Bundan dolayı süvari birlikleri vasıtasıyla gizlice baskınlar yaparak taarruz etme yöntemi belirlendi. Bu durumda Sakarya Zaferi sonrası taarruz hakkı ve ihtimali Türk ordusunda görünüyordu. Harita 1 ve 2'de görüldüğü gibi asıl etkili taarruz Afyon'un güneyinde I. Ordu tarafından yapılacaktı. 2. Ordu ise oyalama taarruzu yapacaktı. 5. Süvari Kolordusu da 1. Ordunun sol yanında Sandıklı bölgesinde yerleşip, düşmanın gerilerine sarkarak Yunan ihtiyat birliklerinin yetişmesini engelleyecekti. Böylece İzmir ile olan lojistik bağlantısını kesecekti. 6. Piyade Tümeni de Uşak'tan Sandıklı'ya gelen yolun Susuz Boğazı'nı kapatarak bu yönü emniyete alacaktı. Bu sırada iki ordunun asker, silah ve diğer vasıtaları ortalama şu şekilde idi (Altay, 1949, s. 40-41).

Tablo 1. Türk ve Yunan Ordusu'nun Asker ve Silah Sayıları

	TÜRK	YUNAN
Piyade	18 tümen (her biri 5 bin)	12 tümen (her biri 10 bin)
Süvari	5 tümen (15 bin)	1 tümen (3 bin)
Topçu	350 top (40'ı ağır)	370 top (70'i ağır)
Hava	20 uçak	30 uçak
Nakliye	150 otomobil	500 otomobil
Muharip	110.000	120.000

Harita 2. 26 Ağustos 1922 Büyük Taarruz Haritası

Kaynak: TTK Kütüphanesi, H/0291

Şuhut-Afyon yolu ile Sandıklı-Kılınçarslan arasındaki yol kısmen taşlı olan bir şosedir. Afyon'dan Çiğiltepe'ye kadar olan tepeler düşmanın yerleştiği ve savunmada kolaylık sağlayan bir durumda idi. Buralara yönelik yapılacak taarruzda tekerlekli ve ağır topları sürmek çok zordu. Akarçay'dan Çiğiltepe'ye kadar olan yerlerde düşmanın 4. ve 1. Fırkaları bulunmaktaydı. Çiğiltepe hattına karşı güneyden yapılacak bir taarruzda düşmanın 1. ve 4. Fırkaları ile müstakil bir alay olan 49. Alay bulunmaktaydı (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım 1. Kitap, 1967, s. 338-340).

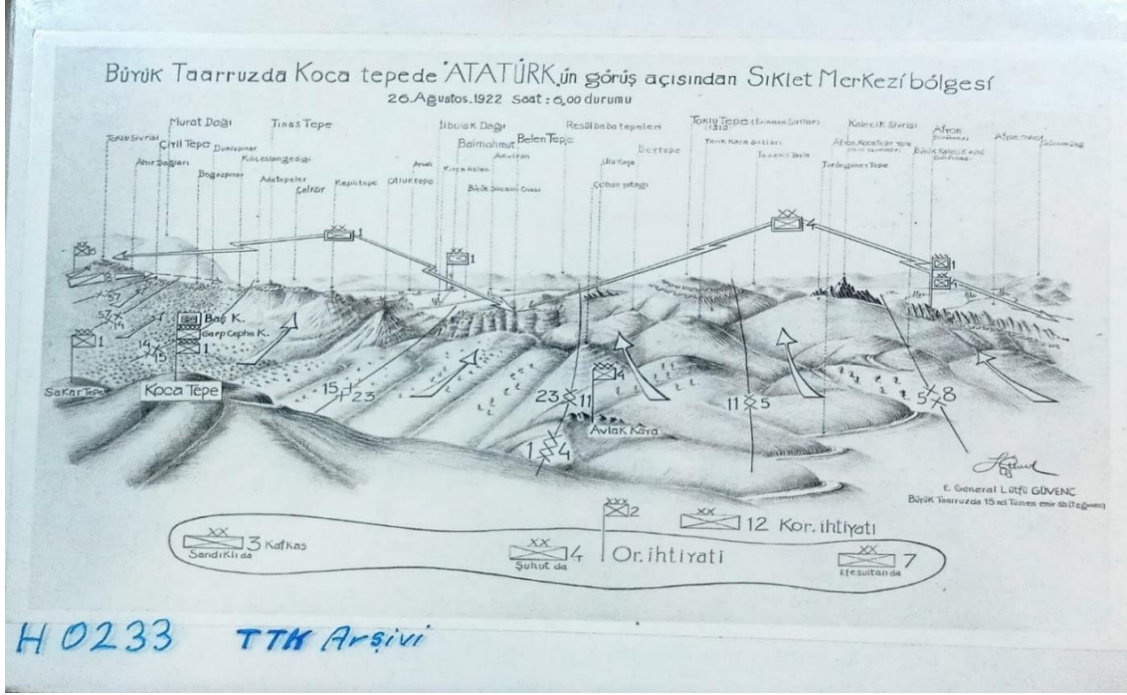
Türk birlikleri Afyon'un güney mıntikasından yapılacak bir taarruz ile Afyon'u alıp, düşmanın fırkalarını tek tek yenebilirdi. Ayrıca 2. Ordu'nun yapacağı taarruz ile de Hasanköy ve Gazlıgöl'e yönelerek düşmanın 1. ve 2. Kolordularını ezip, Afyon-Uşak demiryolu hattını ele geçirerek düşmanın ulaşım imkanını engelleyebilirdi. Taarruzun 1. gününde Süğlün-Çiğiltepe sırtları ve Afyon'u alarak Büyük Sincanlı Ovası'na inilebilirse ihata hareketinin devamı için 2. gün tekrar taarruz ile Balmahmut sırtlarına kadar elde etmek gerekecekti. 1. gün mağlup olup geri çekilen düşmanın 1. ve 4. Fırkalardan başka Sinanpaşa (Sincanlı) Ovası'nda 7. ve 13. Fırkalarıyla da karşılaşılacaktı. Yine 12. ve 5. Fırkalarla tren ve otomobillerle getireceği 2. Fırkanın da karşımıza çıkabileceğini hesaba katmak gerekirdi (Türk İstiklâl Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım 1. Kitap, 1967, s. 341-342).

Süğlün kuzeyindeki sırtlardan Çiğiltepe'ye kadar olan düşman mevzileri 30 km uzunluğundadır. Düşman mevzilerinin en önemli kısmı Beydağ kuzeyindeki 1310 rakımlı Erkmentepedir. Bu tepenin zaptı neticesinde taarruz eden ordu Afyon Ovası'na ve Afyon'a hâkim olur. İkinci derecede önemli olan mevzi Tınaztepedir. Tınaztepe'yi zapt eden Kılınçarslan bölgesine de hâkimiyet sağlar. Tınaztepe'den Erkmen sırtlarına ve Küçükkalecik sivrisi arasındaki Belentepe, Kilikmezarı ve Toklutepe mevkiileri de taarruzun devamı için çok önemlidir. Tınaztepe'yi aldıktan sonra doğuya doğru yapılacak ihata hareketlerine karşı düşman ordusu Beytepe-Türkmentep-Kayaüstü hattında müdafaasını sürdürebilir. Küçükkalecik Sivrisi-Toklutepe hattına taarruz edecek olan fırka bu taarruzunu Kulaklıkaya-Kırkpınar hattı üzerinden uygulayabilir. 5. Süvari kolordusu da vaziyetin durumuna göre Çiğiltepe-Ahır dağları hattında taarruz ile görevlendirilmiştir (Türk İstiklâl Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım 1. Kitap, 1967, s. 343).

Düşman tahkimatı bazı yerlerde iki hatlı olmasına rağmen mevzilerin derinliği az, asıl muharebe hattının ilerisinde de muharebe ileri kolları, ileri mevziler bulunmadığından Türk keşif kolları Yunan asıl muharebe hattına kadar sokulup keşif yapabiliyorlardı. Ancak mevzilerin önlerinde tel örgü engelleri bulunmaktaydı. Yunan kuvvetleri Çiğiltepe batısındaki sarp ve yüksek dağları değil de 15 km gerisindeki Toklu Sivrisinde bir savunma hattı kurmuştu. Açık bırakılan bölgede bulunan dar geçit gündüzleri Yunan süvari bölüğü ile tutuluyor, geceleri bu bölük geriye çekiliyordu. Böylece Türk Süvari Kolordusu için bir geçit noktası bulunmuştu (Demiralay, 2009, s. 10).

4. Türk Ordusunun Büyük Taarruz'da 26 Ağustos 1922 Günü Taarruz Ettiği ve Aldığı Mevkiler

Harita 3. Büyük Taarruz'da Düşman ve Türk Müntikalarının Kocatepe'den Görünümü

Kaynak: TTK Arşivi, H 0233

Yukarıdaki 3 numaralı harita Büyük Taarruz'da 15. Tümen Emir Subayı (Teğmen) olan Emekli General Lütfü Güvenç'in Türk Tarih Kurumu'nda Atatürk ve Yeni Türkiye Araştırma Merkezi (AYTAM) Müdürü olan Prof. Afet İnan'a 13 Eylül 1972 tarihinde hediye ettiği ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ve diğer komutanların savaşı yönettiği ve gözlemediği, Kocatepe'deki gözlem yerinden Yunan ve Türk kuvvetlerinin yerleştiği müntikaları göstermektedir.

Büyük Taarruz 26 Ağustos 1922 günü sabahın erken saatinde başlaması için planlanmıştı. Sabah Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve 1. Ordu Komutanı Nurettin Paşa taarruzu yönetmek ve birliklerin durumunu izlemek üzere Kocatepe'deki gözetleme noktasına hava ağarmadan gelmişlerdi. Topçu ateşinin 4:30'da başlaması düşünüldüğü halde yoğun sisten dolayı saat: 5:00 sıralarında başlatıldı. Topçu birliklerinin tahrip ve imha ateşleri akabinde piyadeler ilerlemeye başladılar. Saat: 5:30 sıralarında Yunan topçusunun top ateşleri olsa da çok etkili olmadı. Türk piyadesinin hızlı hareketi sonucu 10. Alayın 2. Taburu Poyralıkaya'ya, 9. Alayın 3. Taburu Kalecik Sivrisine ve hücum taburu da 1 numaralı tepeye hücum ederek buraları ele geçirdi. Saat: 4:30'da 127. Alaydan Kulaklıkaya ve Kırkpınar sırtlarına gönderilen iki piyade bölüğü bu tepeleri direnç görmeden işgal etti. 26 Ağustos 1922 günü öğleden sonra ilk olarak uçak bölüğünden ortada görünmeyen Yunan ihtiyat taburunun yerinin tespit edilmesi, Tokuşlar-Çobanözü bölgesinde olan 5. Süvari Kolordusunun durumu ile Döğër-Afyon, Gazlıgöl-Afyon ve Altıntaş-Dumlupınar yollarındaki düşman faaliyetleri hakkında bilgi istendi. Sabah başlayan 4. Kolordu'nun Kurtkaya taarruzu, 11. Tümenin Erkmentepe taarruzu, 4. Kolordunun Tezeklikaya taarruzu devam ediyordu. 1. Kolordu'nun 23. Tümeni Belentepe'yi, 15. Tümeni Tınaztepe'yi, 14. Tümeni de Kılınçarslan Tepelerini ele geçirdi (Türk İstiklâl Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım 2. Kitap, 1967, s. 89-98).

Büyük Taarruz'un başlamasıyla birlikte Başkomutan Mustafa Kemal Paşa savaşın safahatını İcra Vekilleri Riyasetine çektiği telgraflar ve yazdığı mektuplarla bildirmiş, Büyük

Taarruz'daki hızlı taarruz şeklinin düşmanın moralini alt üst ettiğini, şaşkınlık ve korku içinde mntıklarını terk ederek kaçışmaya başladıklarını günlük olarak bildirmiştir. Ayrıca her bir mntıkadaki taarruz ve savaşı detaylı bir şekilde anlatmıştır (BCA, 30-10-0-0 54 355 7, Telgraflar, s. 1-22).

Büyük Taarruz için ordunun cephedeki hazırlığı, askerinin morali, inancının kuvveti TBMM'de hissedildikçe milletvekilleri bu ruh halinden doğrudan etkileniyorlardı. Mustafa Kemal Paşa ve komutanların Büyük Taarruz'un başlama tarihi ile ilgili aldığı karar, gizlilik prensibinden dolayı TBMM'ne de bildirilmemişti. Büyük Taarruz sabah 04:30'da başlamasına rağmen, bu heyecanlı haber Meclis'e 26 Ağustos 1922 günü saat: 13:50'de yapılan gizli oturumda İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Orbay tarafından anlatılmış ve gizli oturumda değerlendirilmiştir (Şahin, 2010, s. 230).

5. Büyük Taarruz'un İlk Günü Türk Ordusunun Taarruzu Sonrasında Yunan Ordusunun Durumu

Yunan Başkomutanı Hacıanestis Anadolu'daki denetlemeler sonunda kendi komutanlarının verdiği bilgiler çerçevesinde 1922 yılında Trakya'daki kuvvetlerini takviye etmeye başlamıştı. Haziran ortalarında İzmir bölgesinden 1.000 kişilik bir kuvveti, 28. Piyade Alayını ve Atina'da yeni kurulan 60. Alayı Trakya'ya sevk ederek 1922 yılı Temmuz'unda Trakya'daki Yunan 4. Kolordusunun mevcudunu 13.000'den 30.000'lere çıkartmış ve Tekirdağ'da 3. bir tümen kurulmasının hesaplarını yapıyordu. Bunun için Afyon bölgesindeki mevzileri koruyarak cepheyi Trakya bölgesinde daha da kuvvetlendirmeyi planlamıştı (Altıntaş, 2010, s. 67-68). Yunan komuta heyeti klasik bir savunma anlayışını benimsemiş Afyon güneyindeki yüksek, sarp ve arızalı arazinin geçilemez olduğunu düşünmüşlerdi. Yunan ihtiyat birliklerinin yerleştiği yerler bu durumu kanıtlıyordu (Altıntaş, 2010, s. 69).

25 Ağustos'u 26 Ağustos'a bağlayan gece Afyon'daki baloda Yunan kuvvetlerinin birkaç tümeni dans edip eğlenmişlerdi. 26 Ağustos sabahı başlayan Türk taarruzu karşısında korkuyla kaçıp, Türk topları menzili dışına çıkınca çare aramaya başlamışlardır (Yazman, 1972, s. 41).

Yunan Başkomutanı Hacıanestis Türk Ordusu'nun ilk taarruz haberini 26 Ağustos sabahı Yunanistan'dan vapura binerken 1. Kolordu Komutanı General Tirikopis'in: "Düşman taarruza başlamıştır, ordu çöküyor ve askerler komutanlarını terk ediyor." mesajıyla almıştır. Bunun üzerine emir komutayı Trikopis'e verip, İzmir istikametinde geri çekilmelerini emretmiştir (Türksoy, 2004, s. 63).

Afyon'da karargâhını kuran 1. Yunan Kolordusu Komutanı Tirikopis 26 Ağustos'ta Türklerin kolordu cephesine taarruz ederek Kazuçuran, Kalecik Sivrisi, Belentepe, Tınaztepe ve Kılınçarslan tepelerini ele geçirdikleri haberini alınca Yunan kolordu ihtiyatı olarak Erkmen köyünde bulundurduğu 5/42. Evzon Alayıyla dağ topçu taburunu 4. Yunan Tümeni emrine vererek Küçük Kaleciğe hareket ettirmiştir. 1310 rakımlı Erkmen Tepeleri bölgesinin sorumluluğunu adı geçen alayın komutanı olan Albay Plastras'ın emrine vermiştir. Ayrıca 4. Tümen komutanı Afyon güneyinde ihtiyatta bulunan 11. Alayı ile ileride bulunan 35. ve 8. Alaylarını takviye etmiştir. 1. Tümen Komutanı ise Küçükhüyük'te ihtiyatta bulunan 4. Alayı ve Balmahmut'ta bulunan 7. Tümenin 22., 49. ve 5. Alaylarını takviye etmiştir. 1. Tümen Tınaztepe'ye tekrar asker göndererek karşı taarruz yapmak istemiştir. Çayhisar bölgesinde çok sayıda Türk birliği gören Yunan 1. Kolordu Komutanı, Türklerin Yunanlıları Sinanpaşa Ovasından hatta bütün Anadolu'dan temizleyeceğini anlamıştı.

İzmir'de bulunan Yunan Küçük Asya Ordusu Komutanı Hacıanestis Afyon bölgesindeki Yunan birliklerinin sevk ve idaresini Yunan 1. Kolordu Komutanı Trikopis'e bırakmıştı. Bunun için 1. Kolordu Komutanı 7. Tümenlerini Balmahmut'a hareket ettirdi. Türk Ordusunun ele geçirdiği Kazuçuran mevkiindeki 5. Tümenlerini 13. Tümen ile takviye ettirip, taarruz yaptırdı ve Kazuçuran tepesini geri almayı başardı. Bu durum 1. Kolordu Komutanı

Trikopis'te kaybettikleri mevkiileri karşı taarruzlarla geri alabileceği ümidini oluşturdu. (Belen, 1970, s. 38-40). Bunun için kendi emrindeki 5. Tümenini 2. Kolordu emrine bırakarak, 9. İhtiyat tümeninin de Afyon'a gönderilmesini ve Toklu Sivrisinde bulunan 1/38. Evzon Alayına Türk Ordusu'nun sol yanını etkilemek üzere Çukurca'ya doğru taarruz etmesini emretti. Durumu İzmir'de bulunan Yunan Küçük Asya Ordusu Komutanı'na bildirdi. Fakat bu ordu komutanı aynı fikirde değildi. 2. Kolordu'nun 15. Tümenle beraber Çay doğrultusunda karşı taarruza geçmesini istedi. Ayrıca Uşak'ta bulunan piyade tümeni ile süvari tümenine Ahır Dağına giderek oluşan boşluğu kapatmalarını emretti. 2. Piyade tümeni Ahatköy bölgesinde Türklerin taarruzunu durdurmaya çalışıyordu. Balmahmut'a göndermiş olduğu 7. Tümeni 1. Tümen emrine vererek Sinanpaşa'ya hareket ettirdi. 37. Alayın bir taburu Ayvalı batısındaki Türk süvarilerine karşı gönderilirken, diğer iki taburu da Çiğiltepe'deki birliklerine takviyeye gönderildi. Ancak saat: 16:00 sıralarında İzmir ile demiryolu irtibatı ve telli muhabere kesildi. 1. ve 7. Tümenlerin süvari bölükleri ile 1. Tümenin istihkam bölüğü Sinanpaşa batısında Türk süvarilerine karşı savunma düzeni aldılar. 1. Tümen komutanı Çiğiltepe- Kılınçarslan hattını 7. Tümen komutanı emrine verdi. 7. Tümenin 23. Alayından iki tabur Boyalı'da ihtiyat olarak bırakıldı. Akşam Yunan ordu komutanı 2. Kolordunun 15. Tümeni de emrine alıp, Bavurdu-Çay hattına taarruz etmesini ve taarruzu 28 Ağustos sabahı başlatmasını emretti. Yunan 1. Kolordusu'nun da Çiğiltepe mevzilerini korumasını istedi. 26 Ağustos akşamı bu emirleri alan 1. Kolordu Komutanı 27 Ağustos sabahı Kalecik Sivrisi ve Çiğiltepe hatlarını topçu desteğinde savunmaya başladı (Türk İstiklâl Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım 2. Kitap, 1967, s. 112-113).

6. Büyük Taarruz'da Çiğiltepe Savaşı ve Çiğiltepe'nin Alınması

Çiğiltepe'yi almak için 57. Tümen görevlendirilmişti. Komutanı Albay Reşat Bey 26 Ağustos 1922 günü sabah saat: 4:30'da Taşarası kuzey tepesindeki gözetleme noktasındaydı. Saat: 5.00'de başlayan topçu ateşi sonrasında 176. Alay iki taburu ile Çiğiltepe-Kızıldaş yaylasına güney cepheden ilerlemeye başlayınca Yunan ordusu hem birlikleri hem de gözetleme noktasını topçu ateşine tuttu. 176. Alayın 1. Taburu ile hücum taburu Kumpınartepesi gerisinde ihtiyatta bekliyordu. 39. Alay Üçüğürdan sırtlarından Kızıldaş yaylası mevziine doğru batıdan ilerledi. Arazi çok sarp, ormanlık ve derin uçurumlarla dolu olduğu için ilerleme yavaş oluyordu. 37. Alay da batı yönünden ancak saat: 10:45 sıralarında Ayıalanı tepelerine ulaşabildi. İki taburunu birinci hatta açarak Kırka doğrultusunda ilerlemeye başladı. Bu alayın hareketi gözetleme tepesinden görülmediği için 37 ve 38. Alayların emir ve komutası tugay komutanına verilerek Üçüğürdan tepesine gönderilmişti. 39. Alayın sol yanının açık olması nedeniyle tugay komutanı 37. Alayın bir taburunu Kırka'daki düşmana karşı mukavemet göstermesi için burada yerleştirdi. Alayı doğuya doğru 39. Alayın kuzeyinden Kızıldaş yaylası kuzeyine doğru yönlendirdi. Saat: 12:00 sıralarında bu alay 39. Alay hizasına doğru geldiğinde saat: 11.00 gibi 39. Alay hücum mesafesi kadar düşmana yaklaşmıştı. Düşmanın el bombası ve tüfek bombaları taarruzuna rağmen tel engellerini keserek süngü hücumu ile Kızıldaş batı siperlerine kadar varmıştı. Karşısındaki 5. Yunan Alayının taburu kuzey doğudaki Fundalıktepe siperlerine çekilmişti. 176. Alayın soldaki ikinci taburu güneyden Kızıldaş yaylası siperlerinin 200 metre yakınına kadar sokuldu. Sağdaki tabur ile arası fazla açıldığı için tümen ihtiyatındaki tabur iki tabur arasında birinci hatta muharebeye dahil oldu. Fakat Çiğiltepe mevzilerine girilemedi. 57. Tümenin sahra bataryası Kumpınartepesine mevzi nakli yaptı (Türk İstiklâl Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım 2. Kitap, 1967, s. 99).

Kızıldaş yaylasında 37 ve 39. Alaylar topçu desteği ile Fundalıktepe'ye taarruz ederken, 176. Alayın 1. ve 2. Taburları da güneyden Çiğiltepe ve Kızıldaş hattındaki siperlere 16:30 sıralarında hücumla başladılar ve ele geçirdiler. 37. ve 39. Alaylar da saat: 16:45 sıralarında Fundalıktepe'yi aldılar. Böylece 57. Tümen Çiğiltepe sırtlarındaki tepeler hattına hâkim oldu. Türk birlikleri sürekli Çiğiltepe'deki düşman istinat noktasına taarruz ettiler. Ancak Yunanlar Çiğiltepe ile daha kuzeydeki tepede şiddetli bir direnç gösteriyordu. Yunan Ordusu'nun Çiğiltepe etrafına çektiği tel engellerine Türk birlikleri 50 metre yakınına kadar vardıkları halde

düşman topçusunun Çiğiltepe ve kuzeydeki tepeden şiddetli top atışları yüzünden Türk birlikleri Fundalıtepe'ye geri çekilmek zorunda kalmışlardır. 57. Tümen komutanı ihtiyatta bekleyen son birliklerini de 176. Alay ile 39. Alay arasındaki hatta yerleştirerek tekrar taarruz emri verdi. Hava kararmak üzere iki tarafın topçu atışları devam ediyordu. Saat 20:00 sıralarında Türk hücum taburu ileri hatta yaklaşarak güneyden 176. Alay, batıdan da 39. Alay ve 37. Alay saat 22:00 ye kadar taarruza devam ederek tel örgülere kadar vardılar. Ancak Yunan direnişi devam ettiği için daha fazla gidemediler ve Fundalıtepe hattına tekrar çekildiler. Çiğiltepe mevzii üç sıra kazıklı tel engeliyle tahkim edilmiş durumdaydı. Akşamın bu saatinde cephanesiz, birlikler birbirine karışmış, kayıplar çok, yorgunluk çok fazlaydı. Tümen komutanı taarruzu ertesi sabaha bırakarak, bulunulan hattı savunma emrini verip, gece boyunca birliklerin düzenini tekrar sağlamak için taarruzu durdurdu. Hücum taburunu tekrar tümen ihtiyat birliği olarak düzenledi (Türk İstiklâl Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım 2. Kitap, 1967, s. 103).

57. Tümen birlikleri bütün gayrete rağmen sarp bir arazi ve çok iyi hazırlanmış mevzileri bulunan Çiğiltepe'yi zayıf topçu desteğiyle almayı başaramadılar. Sabah başlayan taarruzlarla Belentepe, Tınaztepe ve Kılınçarslan Tepelerini diğer Türk birliklerinin aldığı haberi duyulmuştu. Ancak Çiğiltepe ile ilgili mücadelelerde sonuca gidilemiyordu. Bu başarısızlık tümen komutanı dahil bütün subay ve erlerde büyük bir üzüntü oluşturdu (Görgülü, 1992, s. 25).

Tümen komutanı Albay Reşat Bey kolorduya durumla ilgili bir rapor gönderip, taarruza devam edeceğini ancak 14. Tümen bölgesindeki ağır topçu ile destek verilmesi gerektiğini bildirdi. 27 Ağustos 1922 günü sabah erken Kızıldağ yaylasına giderek birinci hattaki birliklerin yanına gidip, görüştü ve gözetleme noktasına döndü. Saat: 8:30 sıralarında 14. Tümen bölgesindeki ağır topçular Çiğiltepe Yunan istinat noktasına top ateşi açıtsa da mermiler aşarak daha ilerilere düştüğü için sonuç alınamıyordu. Mesafeler ayarlanıp, ağır topçunun ateşinin saat: 9:30 sıralarında yeniden başlaması sağlandı. 57. Tümenin kendi topçuları ile birlikte Çiğiltepe ve kuzeyindeki tepeye top atışları yapıldı. Saat: 9:00 sıralarında kolordu komutanı Sinanpaşa Ovasına hâkim olunması için yarım saate kadar Çiğiltepe'nin zapt edilmesini emretmişti. Saat: 9:45 gibi topçu ateşleri Çiğiltepe tahkimatını tahrip ateşine tutmuş olsa da cephanesizlikten sonuca gidilemedi. Çiğiltepe bir türlü alınamıyordu. Düşmanın topçu ateşi de devam ettiği için her sıçrayan er vuruluyordu. Bu arada Yunan kuvvetlerinin yaptığı karşı taarruz püskürtülmüştü. Saat: 11:00 sularında iken Reşat Bey'in birliklerinde şehit sayısı artmıştı. 4. Kolordu ve 1. Ordudan sürekli gelen telefonlar ve bir türlü zafere ulaşamama durumu 57. Tümen Komutanı Albay Reşat Bey'in sıkıntısını artırıyordu. Saat: 11:20'de Mustafa Kemal Paşa Reşat Bey'e telefonda hedefe niçin ulaşamadığını sorduğunda "yarım saat sonra bu hedeflere ulaşacağız kumandanım" diye söz vermiş, ancak söz verdiği saatte hedefe ulaşamadığı gerekçesiyle intihar etmiştir (Baş, 2020, Reşat Çiğiltepe Maddesi). Cebinden çıkan bir notta: "Muvaffakiyetsizlik beni hayatımdan bîzar etti" yazılıydı. Bunun akabinde durum 4. Kolordu'ya bildirilince Kızıldağ Yaylasında bulunan tugay komutanı gelip, emir ve komutayı ele almıştır. Tümen komutanının intiharından yarım saat sonra Yunan kuvvetlerinin Tınaztepe bölgesinden tamamen sürüldükleri ve dağılık bir surette Sinanpaşa Ovasına çekildikleri haber veriliyordu (Türk İstiklâl Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım 2. Kitap, 1967, s. 124).

Afyon'un güney cepheslerinden bozularak perişan bir halde çekilip, Sinanpaşa Ovasına inen Frankos ve Papulos kuvvetlerinin 1., 7. ve 4. Tümenlerinin sayıca yarıya düştüğü, karşısında süvari birliklerini gören askerlerinin süvari diye bağırarak telaş içinde kaçıştıklarını, subayların gayretine rağmen askeri durduramadıklarını General Frankos savaş sonrasında anılarında yazmıştır (Altay, 1970, s. 338).

27 Ağustos günü Çiğiltepe'de düşmanın iyi savunma yaptığı, bu yüzden Çiğiltepe'nin bir türlü alınmadığı haberi gelince 5. Süvari Kolordusuna bağlı 2. Tümenin Kırka ve Paşaköy istikametinde taarruz etmesi emri verildi. Ancak bu istikamet Kırka-Sinanpaşa arasını tutan düşman birlikleri tarafından kapatılmış ve Çiğiltepe kuzeyindeki düşman topraklarının tesiri altında idi. 2. Tümen bu taraftan taarruza başlayınca düşmanın sert mukavemeti ile karşılaştı. Fakat

kuzeydeki düşman ihtiyat kuvvetlerinin Çiğiltepe'deki Yunan kuvvetlerine yaptıkları takviyeleri engelledi. Yunan birliklerinin kuzeyden aldığı takviyelerin önü kesilince Çiğiltepe'deki direnci kırılmıştır (Altay, 1949, s. 46-47).

57. Tümenin karşısındaki Yunan birliği doğusundaki mıntikalarda bulunan Yunan birliklerinin de Sinanpaşa Ovasına döküldüklerini görünce Çiğiltepe mevzilerinde tutunamayarak korku ve telaş içerisinde adı geçen ova ve daha kuzeye çekilmeye başlamışlardır (BCA-ATASE Arşivi, İSH-21 1789 22, Harp Raporu, s. 1). Çekilme sırasında Türk süvari birliklerine rastlayınca dağınıklık ve şaşkınlıkları iyice artmıştır. 57. Tümen 27 Ağustos saat: 17:30 sıralarında Çiğiltepe ve kuzeyindeki istinat noktalarını tamamen almış, burada toplanan birlikler gece Paşaköy ve Sinanpaşa'ya doğru harekete geçmişlerdir (Türk İstiklâl Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım 2. Kitap, 1967, s. 128).

7. Sinanpaşa (Sincanlı) Ovası'nın Düşmandan Temizlenmesi

26 Ağustos 1922 günü sabah saat: 8:30'da 5. Süvari Kolordusu'nun 2. Süvari Tümeni Çayhisar'ın 5-6 km güneyinde, 1. Süvari Tümeni 1. alayı ile Çayhisar'da büyük kısmı 2 km güney batısında, 14. Süvari Tümeni ve 5. Süvari Kolordusunun Karargâhı da Yörükmezari'nda bulunuyorlardı. Kolordu'nun telsiziyle sahra topçu taburu düzgün yol olmadığı için Güdübez'de kalmıştı. Asker yorgun ve bütün geceyi yolda geçirmelerine rağmen moralleri yüksekti. Doğudan top sesleri geliyordu (Altay, 1949, s. 45).

5. Süvari Kolordusu Komutanı saat: 8:30 sıralarında 14. Süvari Tümeni'nin Tokuşlar güneyindeki koruluğa kadar varıp, batıya karşı kolordunun yan ve gerilerini korumasını, keşif bölüklerini demiryoluna kadar takip ederek demiryolu hattını birkaç yerden tahrip etmesini ve Altıntaş yönünde düşmanın olup olmadığının tespit edilmesini, 1. Süvari Tümeniyle arasındaki hattın Hisartep-Düzağaç-Başkimse (1. Tümen dahil) olduğunu, 2. Süvari Tümenin Çayhisar güney doğusundaki hakim tepeleri (Kızıltepe) elde bulundurmasını emretti. Saat 9:15'te hareket eden 14. Süvari Tümeni 5. Alayı ile Kınık ve Çobanöz köylerini işgal ederek batı kısmına yerleşti. Kınık'tan Tazlar yönüne gönderilen keşif kolları Tazlar'dan Yunanların ateşiyle karşılandı. 3. Süvari Alayı kuvvetli bir keşif bölüğünü tahrip müfrezesiyle beraber Altıntaş ve Dumlupınar arasının keşfedilmesi ve bu hatta demiryolunu tahrip etmekle görevlendirmişti. 34. Süvari Alayı bir bölüğü ile Tokuşlar köyünü işgal etti. 14. Süvari Tümenin önemli bir kısmı Tokuşlar koruluğunun hâkim noktalarına yerleşti. Süvari Kolordu Komutanı Çayhisar'a gidip, 1. Tümeni buraya yerleştirdi. Bu Tümen Sinanpaşa (Sincanlı) ile Ayvalı arasında Küçükhöyük'e yönelmesini ve 1. Ordu karşısındaki Yunan tümenlerine geriden taarruz etmesini emretti (Türk İstiklâl Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım 2. Kitap, 1967, s. 104).

Aynı zamanda 2. Tümeden Çayhisar'a gelen süvari bölüğünü de Kırka yönüne keşif için gönderdi. 2. Süvari Tümeni Çayhisar'ın güney tepelerine ulaşırken Kırka'dan bir Yunan bataryasının ateşine uğradı. Yunan bataryası Çayhisar'dan Sinanpaşa'ya giden bölüğe de ateş açtı. Saat: 11:15'te Süvari Kolordusundan Orduya yazılan ilk raporda: 1. Tümen'in Sinanpaşa-Ayvalı arasından Küçükhöyük'e yöneleceğini, 2. Süvari Tümeni'nin Çayhisar'da yerleştiğini, 14. Süvari Tümeni'nin Tokuşlar'da bulunduğunu arz ediyordu. 5. Süvari Kolordusu Komutanı Fahrettin Paşa 2. ve 14. Tümenlerini kuzeye göndermek istiyordu (Altay, 1949, s. 45).

Ancak buldukları mevzilerin batısında Yunan 2. Süvari Tümeni ile Yunan 2. Tümeni'nin olması buradaki birliklerin batıya karşı dikkatli ve uyanık olmaları gerektiğinden bütün kuvvetlerini gönderemiyordu. Süvari Kolordusu Komutanı saat: 12:00'de 1. Tümen'in Sinanpaşa-Ayvalı arasından Küçükhöyük'e ilerlemesini ve Sinanpaşa'daki zayıf düşmanı arkadan vuracak Paşaköy, Balmahmut, Çatkuyu yönlerini keşfederek tedbir almalarını emretti. 2. Süvari Tümeni'nin ise Çayhisar'ın doğu sırtlarını tutmasını, bir alayını da Sinanpaşa yönüne sürmesini istedi. 14. Süvari Tümeni'nin de bir alayını Düzağaç üzerinden Akçaşehir (Akçaşar) güney tepesine doğru giderek, tahrip müfresine destek olmalarını, Başkimse ile Yelgediği-Ulucak ve Küçükköy (Yıldırım Kemal)-Hamurköy yönlerini gezip keşfetmelerini emretti. 2. Süvari Tümeni saat: 15:00'te Süvari Kolordusu emriyle 13. Süvari Alayı'ndan bir bölükle 1.

Tümen'in taarruzunu kolaylaştırmak için Sinanpaşa'daki Yunan Süvari ve İstihkam bölüklerine taarruz etmesine rağmen Yunan kuvvetlerini buradan atamamıştır. 13. Süvari Alayı'nın bu bölüğü akşama kadar muharebeye devam etti. Akşam ortalık kararırken 2. Tümen 20. ve 4. Alaylarıyla Kırka batı sırtları ve köy içine doğru taarruz etti. 13. Alayı (bir bölüğü eksik) ve 2. Alaylarını Çayhisar'ın doğu kısmında ihtiyata çekti. Yunanlılar daha önce Kırka çevresinden yapılan Türk taarruzunu püskürtmüştü. Çünkü mevzilerini tel çitleri ile çevirmişler ve tam bu sırada takviye de almışlardı. Bunun için Türk taarruzu saat: 22:00'ye kadar sürmesine rağmen sonuca gidilemedi. Bunun akabinde Yunanlılar karşısında 13. Alay bırakılarak tümen Çayhisar tarafına çekilip, geceyi burada geçirdi (Türk İstiklâl Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım 2. Kitap, 1967, s. 105).

1. Tümen de 5. Süvari Kolordusu emriyle saat: 12:00'de 21. Alayı önde, 10. ve 11. Alayları sağ ve sol gerilerinde ikinci hatta, 14. Alay ile batarya bölüğü orta geride üçüncü hatta, olduğu halde Sinanpaşa-Ayvalı arasından Küçükühyük yönüne ilerlemeye başlayınca bir Yunan bataryası ateş açtı. Buna karşı 1. Tümen bataryası da hemen ateş açmıştır. Bu ateşe Çayhisar'da bulunan 2. Tümen topçusu da destek vermiştir. 1. Tümenin öncü alayı Ayvalı güney tepelerine vardığında, Balmahmut'tan yeni gelen 7. Yunan Tümeni 37. Alayının bir taburunun ateşiyle karşılaşsa da taarruza devam ederek ayvalı güney tepelerini işgal etti. Akçaşehir doğusundan kuzeye gönderilen 10. Alay keşif bölüğü saat: 15:00'te Başkimseyi işgal etti ve demiryolu hattının yüz metrelik kısmını tahrip etmeyi başardı. Öncesinde batıdan 14. Tümen tahrip müfrezesi de demiryolunda tahribat yapmış, böylece Yunan birliklerinin asker ve mühimmat naklettikleri demiryolu birkaç yerinden tahribata uğratılmıştı. Saat: 17.30'da 37. Yunan Alayı'nın bir taburu Balmahmut'tan Sinanpaşa yönünde, saat: 18:30'da ise başka bir Yunan taburu Bulca'dan Ayvalı yönüne ilerlemiş, 1. Türk Süvari Tümeni'ne taarruz etmişti. Akşam olup hava kararınca Yunan taarruzu durdu. Türk tarafı da geceyi dinlenerek geçirmek üzere taarruzu durdurdu. Yunanlılar gece saat: 01:50 sularında ayvalı batısında 21. Süvari Alayı'na bir baskın yapmaya kalktıysa da hemen püskürtüldüler. 1. Tümenin büyük bir bölümü geceyi Düzağaç'ta geçirdi. 14. Tümen Komutanı 3. Süvari Alayı'nı Akçaşehir güney tepelerine gönderip, keşif bölüğü ve tahrip müfrezesini bu alayın emrine vermiş ve Yelgediği-Hamurköy ve Küçükköy (Yıldırım Kemal) bölgesinin keşfedilmesi ve demiryolu hattının tahrip edilmesi ile görevlendirmişti. 3. Süvari Alayı Akçaşehir'in (Akçaşar) güney tepelerine vardığında keşif bölüğü Yunan Demiryolu Koruma Birliği ile muharebe ediyordu. Keşif ve tahrip bölükleri Başkimse bekleme kulübesi yanındaki köprüyü ve demiryolu hattında birkaç yeri tahrip etmişlerdi. Bu muharebeler sırasında Teğmen Selahaddin ve dört er şehit olmuş 15 er de yaralanmıştı. 14. Tümen'in 3. Alay görev bölgesi haricindeki görev muntıklarında zayıyatı yoktu. 14. Tümen'in bir alayı Akçaşehir, bir alayı Kınık-Çobanözü, iki alayı da Tokuşlar bölgesinde geceyi geçirdi (Türk İstiklâl Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım 2. Kitap, 1967, s. 106).

Gün boyu yapılan muhtelif yerlerdeki muharebeler ile düşmanın ihtiyat kuvvetlerinin Çiğiltepe'yi takviye etmesi büyük oranda engellendi. 14. Tümen'in kuzey ve batıya doğru yaptığı keşif bölgelerinde düşman görülmemişti. Ancak Elvanpaşa'nın Yunan kuvvetlerince tutulduğu haberi ulaştı. Bu gece iyi hazırlanmak gerekiyordu. İaşe kolları gelemediği için askerlerin iaşesinin köylüler tarafından canla başla karşılandığı müşâhede edilmiş, köylüler her türlü yardım için koşmuşlardır. Tokuşlarda Haydar Ağa tarafından Fahrettin Paşa ve birliği misafir edilmiştir (Altay, 1949, s. 46-47).

Afyon savaşında 1. Ordu birlikleri yoğun topçu ateşi ile başlayıp, piyadelerimizin taarruzuyla da Belentepe, Erkmantepe Sırtları, Çeliktepe ve Tınaztepe'yi ele geçirince Yunan birlikleri 1000 metre aşağılardaki Sinanpaşa Ovasına çekilmişti. Ayrıca 2. Ordu birlikleri de Kazuçurantepe ve Kırantepe'yi ele geçirmişti (Yazman, 1972, s. 41). Türk birliklerince alınan bu tepelerden kaçan Yunan askerleri Sinanpaşa Ovası'nda Küçükühyük-Garipçe bölgesinde toplanmaya başlamışlardı. 5. Türk Süvari Kolordusunun Sinanpaşa Ovası'nın batısını tutması ve Uşak tarafındaki Yunan ihtiyat birlikleri ile Sinanpaşa ovasının Küçükühyük-Garipçe

bölgesinde toplanan Yunan birlikleri arasındaki irtibatı kesmesi, demiryolu hattını tahrip edip, Balmahmut Bölgesi'ne de taarruz etmesi sonucu buradaki düşman birliklerinden kaçanlar Sinanpaşa Ovası'nın kuzeyinde bulunan Küçükköy'de (Yıldırım Kemal) toplanarak yeniden mücadele etmek istemiş, ancak burada da tutunamayınca Dumlupınar ve Çalköy tarafında toplanmaya başlamışlardır.

Yunan kuvvetleri Sinanpaşa ovasının batısı olan Elvanpaşa bölgesindeki birlikleriyle yeni bir hat kurmayı planlıyorlardı. Düşmanın buradaki kuvvetlerine 28 Ağustos sabahı Türk Süvarisi -topçu birliğinin desteği ile- taarruz edince, Elvanpaşa'daki Yunan kuvvetleri de dağılmıştır (Üçüncü, 2010, 61-62).

Erkan-ı Harbiye Reisinin Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyeti Riyasetine gönderdiği 28.08.1922 tarihli raporunun b ve c maddelerinde:

b. Daha cenûbda Meşecik sırtından Ahır Dağı'na kadar olan mıntıkadaki ta'arruz kuvvetlerimiz takriben üç saat zarfında düşmanın tel örgüsüyle takviye edilmiş mevâzi'-i asliyesinden kısım-ı a'zamını iskât etmiştir. Akşama doğru ve gece düşmanın bazı nikâtda yaptığı mukâbil ta'arruzlar muvaffakiyetle def' ü tard ve düşman eline geçen aksâm-ı sâire tekrar süngü hücumlarıyla istirdâd edilmiştir.

c. Kuvvetli süvârî kıta'âtımız dün 26/8/(13)38 saat 8'den i'tibâren Ahır dağlarından Sıçanlı (Sincanlı) Ovası'na sarkarak düşmanın tamamen gerilerine ve düşmanın Afyon'la Dumlupınar arasında hattı üç mahalden tahrib etmiştir (BCA, 30-10-0-0 54 355 12, Harp Raporları, s. 9).

şeklinde Sinanpaşa ovasının batısındaki savaşın son durumu ifade edilmiştir. Buna göre Sinanpaşa ovasında son kalan Yunan askerleri Kırka-Ahmet Paşa arasındaki birliklerdir. 5. Türk Süvari Kolordusunun 2. Tümeninin bu birlikler üzerine yaptığı son taarruzlar ile (Kırka-Kınık-Tazlar-Elvanpaşa hattından Murat Dağı'na kadar yerleşen Türk birliklerince) bu birliklerin de Elvanpaşa ve Uşak tarafındaki ihtiyat birlikleri ile irtibatı kesilmiştir. Bundan dolayı ihtiyat birliklerinden destek alamayan son Yunan birlikleri de hızla Sinanpaşa ovasını terk ederek Dumlupınar ve Çalköy istikametine çekilmişlerdir. Böylece Sinanpaşa Ovası düşmandan temizlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Türk Ordusu'nun Büyük Taarruz'daki başarısı bir tesadüf değil planlı hazırlanma, çalışma ve önceden tatbikatlarının yapılması sonucunda Türk askerinin azim, gayret ve inancı ile kazanılmış bir zaferdir. Bu çerçevede Türk Ordusu Büyük Taarruz Savaşı'nda başarılı olup, Batı Anadolu'yu düşmandan temizlemek üzere Çay, Akşehir ve Ilgın bölgesine konuşlanarak savaş planlarını icra edebilmek için hazırlıklarını tamamlamıştır. Hazırlık çalışmalarında gizlilik prensibi uygulanmıştır. Yapılan hazırlıklar sonunda 26 Ağustos 1922 günü sabah saat: 05:00 sıralarında I. Ordu birlikleri Erkmentepe ve Belentepe'den başlattığı taarruzunu, Tınaztepe ve Kılınçarslan tepelerinde sürdürmüş Yunan birliklerini bozguna uğratmıştır. Çiğiltepe Savaşı'nda 26 Ağustos'ta başarı sağlanamamıştır. Bunun için süvari birlikleri devreye girmiştir. 5. Süvari Kolordusu Çiğiltepe'den Toklu Sivrisi'ne kadar Ahır Dağı'nın dar ve tehlikeli geçitlerini bir gecede geçerek, Sinanpaşa Ovası'nda düşmanın Kırka-Sinanpaşa hattına batıdan sarkıp, hiç beklemedikleri yönden taarruz etmiştir (Türksoy, 2004, s. 62).

Bu taarruzla Yunanların Uşak bölgesindeki ihtiyat birlikleri ile yardım isteyen diğer birliklerini takviye etmeleri engellenmiştir. Telgraf hatları kesilip, demiryolu tahrip edildiği için İzmir'deki komutanları ile de irtibatları kesilmiştir. Sinanpaşa-Kırka hattındaki Yunan birliği Çiğiltepe'deki birliklerine yardım edemedikleri için 27 Ağustos'ta Çiğiltepe Türk birliklerince alınmıştır. Buradan korku ve telaşla kaçan Yunan askerleri Sinanpaşa Ovasında Paşaköy-Sinanpaşa-Kırka istikametine yönelmişlerdir. Sinanpaşa Ovası'nda son kalan bu Yunan birlikleri ile Küçükhüyük-Garipçe bölgesinde toplanmaya çalışan diğer Yunan birlikleri Türk taarruzuyla hezimetle uğratılmışlardır. Böylece Sinanpaşa Ovası düşmandan temizlenmiştir.

Çiğiltepe'nin alınması Yunan ordusunun önemli direnç noktalarından birisinden de mahrum kalması demektir. Çiğiltepe'yi kaybetmeleri Sinanpaşa ovasında tutunamayacakları anlamına gelmekteydi. Bunun için Uşak bölgesindeki ihtiyat birliklerini can simidi olarak görmüşlerdi. Ancak bunu daha öncesinde hesaplayan Türk Süvari birlikleri Sinanpaşa ovasının arkasına sarkarak düşman birlikleri arasındaki irtibatı kesince Yunan birlikleri Sinanpaşa ovasını tamamen terk etmek zorunda kalmışlardır.

Kaçan düşman birlikleri Küçükköy (Yıldırım Kemal) İstasyonu ve Dumlupınar bölgesine sığınarak, orada toparlanıp, mücadeleye devam etmeyi planlamıştır. Yine 2. Ordu birlikleri de Kütahya tarafından Afyon topraklarının kuzeyinde konuşlanmış Yunan kuvvetlerini yenip, Balmahmut ve Sinanpaşa Ovası'na doğru kaçan Yunan birliklerini kuzeyden çevreleyerek, güneyden I. Ordu'nun takip ettiği birliklerle beraber Sinanpaşa Ovası'nda bütün Yunan kuvvetlerini imha etmeyi hedeflemiştir. Ancak batı yönünde açık kalan yerden Yunan birliklerinin bir kısmı Uşak-İzmir istikametinde kaçıya devam ederken diğer bir kısmı da yine Dumlupınar Çalköy bölgesinde toplanmıştır. 30 Ağustos 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutan yetkisiyle yönettiği Türk Ordusu buradaki Başkomutan Meydan Muharebesi'ni de kazanarak Büyük Taarruz savaşını başarı ile zafere ulaştırmıştır. Bu savaşta bozguna uğrayan Yunan kuvvetleri İzmir yönünde sürekli kaçmıştır. Türk Ordusu da takip ederek 9 Eylül 1922 tarihinde en son Yunan kuvvetlerini Ege Denizi'ne dökmüştür (Yazman, M. Ş., s. 1-13).

Büyük Taarruz'un zaferle taçlanması akabinde Türk Ordusu Batı Anadolu'nun diğer yerlerindeki düşman kuvvetlerini tamamen Anadolu'dan temizlemek için günü gününe takiplerini yapıp, harp raporlarını Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa imzasıyla İcra Vekilleri Heyeti Riyasetine göndermiştir (BCA, 30-10-0-0 54 355 12, Harp Raporları, s. 1-7).

Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyeti Reisi Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya askeri plan, dâhiyane sevk ve idaresi ile Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi'ndeki başarılarından dolayı Heyet-i Vekile ve Türk Milleti adına memnuniyeti ve tebriklerini bildirmiştir (BCA, 30-10-0-0 54 355 3, Tebrik Telgrafı, s. 1).

Düşmanın Anadolu topraklarından temizlenmesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Millî Mücadele boyunca düşmana karşı mücadele edilirken üstün gayret ve hizmetleri tebrik etmek amacıyla üstün hizmet madalyaları vermiştir. Batı Anadolu'nun düşmandan temizlenmesinden sonra İcra Vekilleri Heyeti 29.03.1339 (1923) tarihindeki toplantısında 2395 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Savaşı'nda gayretleri ve fedakârlıkları ile öne çıkmış 429 askere İstiklâl Madalyası vermiştir (BCA, 30-18-1-1 7 14 16, Bakanlar Kurulu Kararı, s. 1).

Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesinde Türk ordusunun kazandığı büyük zafer Yunan komutan ve askerinin askerî, insanî ve ahlâkî açıdan insanlık, maneviyat ve medeniyet düşmanı olduklarını da belgelemiştir. Çünkü savaşmadan Anadolu ve Rumeli topraklarımızı başka devletler adına işgal etmişlerdir. Bu işgal sırasında ilerlerken de Büyük Taarruz'da yenilip, kaçarken de yakıp, yıkarak gitmişlerdir. Hak etmeden kazanma uğruna kapitalist büyük devletlerce kullanılmaya müsait bir millet olduklarını göstermişlerdir.

Netice olarak Büyük Taarruz Türk Milleti'nin birlik olup, her şeyiyle ordusunun yanında olduğu, varlık mücadelesidir. Vatan toprağına göz diken her düşmanın sonunun ne olacağına bütün dünyaya ilan edildiği büyük zaferdir. Bu zafer içerisinde Çiğiltepe'nin fethi ve Sinanpaşa Ovası'nın düşmandan temizlenmesi Türk askeri ve süvarisinin üstün gayretinin tezahürüdür. Komutan emriyle sonunu düşünmeden ölüme koşmanın bir semeresidir.

Kaynakça

26 Ağustos 1922 Büyük Taarruz Haritası, TTK Kütüphanesi, H/0291.

Altay, F. (1949). *İstiklâl Harbimizde Süvari Kolordusu*. İstanbul: İnsel Kitabevi.

- Altay, F. (1970). *Görüp geçirdiklerim 10 yıl savaş (1912-1922) ve sonrası*. İstanbul: İnsel Yayınları.
- Altıntaş, A. (2010). Büyük Taarruzun askeri hazırlıkları. G. Şahin (Ed), *Atatürk ve Büyük Taarruz kahramanlarına armağan* içinde (ss. 41-78). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını.
- Arı İnan'ın Şükrü Sökmensüer ile 15.02.1972 tarihinde yaptığı mülakat, TTK Arşivi, ATAM 7 18 2.
- Atatürk Kocatepe'de, TTK Arşivi, TTK 264 5.
- Atatürk, Fevzi Çakmak, İsmet İnönü, Nurettin Paşa, Yakup Şevki Paşa, Fahrettin Altay, Asım Gündüz, Muzaffer Kılıç, Salih Bozok 26 Ağustos 1922 Büyük Taarruz öncesi Akşehir'de, TTK Arşivi, GHDT 240 36 1., Mustafa Kemal Paşa Büyük Taarruz öncesi poligonda atış taliminde, TTK Arşivi, KHO 242 1.
- Aybars, E. (1996). Millî Mücadele'de İngiliz basını 1. 10. *Millî Egemenlik Sempozyumu (Büyük Taarruz ve Sonuçları)*, (7 Mayıs 1996 Gazi Anadolu Teknik Lisesi-Afyon) içinde (ss. 79-118). Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayını.
- Baş, İ. (29.10.2020). Reşat Çiyiltepe (1879-1922). *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı "Atatürk Ansiklopedisi"*. www.ataturkansiklopedisi.gov.tr
- Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım (Orbay) Paşa'ya gönderdiği 27 Ağustos 1338 (1922) tarihli harp raporu. (Çiğiltepe'de mukavemetle karşılaşılmasına rağmen 1. Ordunun bütün cephelerde zafere ulaştığını, düşmanın dağılımış halde kuzeye doğru kaçtığını bildirmiştir.), BCA-ATASE Arşivi, İSH-21 1789 22/1, Eski Kayıt No: 1592 166/6 (1-42,82).
- Belen, F. (1970). *Büyük Türk Zaferi Afyon'dan İzmir'e*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Beyoğlu, S. (2010). Kuva-yı Milliyeden Afyon Kongresine. *Millî Mücadele ve Büyük Taarruzda Afyonkarahisar* içinde (ss. 165-183). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını.
- Büyük Taarruz ve düşmanı takip hareketi hakkında harp raporları, BCA, 30-10-0-0 54 355 12.
- Büyük Taarruz'a kadar Kocaeli, Eskişehir, Afyon, Aydın ve Trakya bölgelerine ait harp raporları, BCA, 30-10-0-0 54 354 34.
- Büyük Taarruz'da düşmanın takibinde büyük fedakarlıklarda bulunan 429 kişiye İstiklal Madalyası verilmesi, BCA, 30-18-1-1 7 14 16.
- Büyük Taarruz'da Kocatepe'de Atatürk'ün görüşü açısından 26 Ağustos 1922 Saat: 06:00 itibarıyla düşman sıklet merkezlerini gösteren harita, TTK Arşivi, H 0233.
- Büyük Taarruz'da Türk Ordusu'nun başarısından dolayı Bakanlar Kurulu'nun 28.8.1922 tarihli tebrik telgrafi, BCA, 30-10-0-0 54 355 3.
- Büyük Taarruz'dan hemen sonra Komutanlar: Kazım Karabekir Paşa, Ali Sait Paşa, Kazım Paşa, Cevat Paşa, Fevzi Paşa, Ali Hikmet Paşa, Topçu Emin Paşa, İzzettin Paşa Kemalettin Sami Paşa, TTK Arşivi, TB 150 21.
- Büyük Taarruz'un safahatını bildiren Mustafa Kemal Paşa'nın çektiği telgraflar, BCA, 30-10-0-0 54 355 7.
- Demiralay, A. (2009). *Büyük Taarruz ve Büyük Taarruz şehitlikleri* (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

- Derinsu Dayı, S. E. (2010). Doğunun Sesi Varlık Gazetesine göre Büyük Taarruz. *Millî Mücadele ve Büyük Taarruzda Afyonkarahisar* içinde (ss. 103-156). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını.
- Erdaş, S. (2014). Büyük Taarruz öncesi lojistik faaliyetler. A. Güvenç, M. Saygın (Ed), *Büyük Taarruz'un 90. Yılında Uluslararası Millî Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu Cilt I* içinde (ss. 411-435). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Erdoğan, S. (2021). *Büyük Taarruz (Dağlarda tek tek ateşler yanıyordu)*. İstanbul: Kronik Yayınevi.
- Ezer, F. (1997). *Büyük Taarruz öncesi ikmal ve İaşe* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Gazi Mustafa Kemal, (2007). *Nutuk*. Ankara: Elips Kitap.
- Genç, R. (1996). Büyük Taarruzun gerçekleşen hedefleri. *10. Millî Egemenlik Sempozyumu (Büyük Taarruz ve Sonuçları), (7 Mayıs 1996 Gazi Anadolu Teknik Lisesi-Afyon)* içinde (ss. 167-173). Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayını.
- Görgülü, İ. (1992). *Büyük Taarruz*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Kurnaz Şahin, F. (2014). Büyük Taarruz sırasında sıhhi hizmetler. A. Güvenç, M. Saygın (Ed), *Büyük Taarruz'un 90. Yılında Uluslararası Millî Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu 2* içinde (ss. 1251-1260). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Okay, Ş. S., Okay, M. V., Ural, Ş. ve Öztuna, Ö. (1972). *50. Yıldönümü anısına Büyük Taarruzda batı cephesi komutanları ve şehitleri*. Afyon: Afyon İl Turizm Komitesi Yayını.
- Öztoprak, İ. (1996). Büyük Taarruz ve dış kamuoyo. *10. Millî Egemenlik Sempozyumu (Büyük Taarruz ve Sonuçları), (7 Mayıs 1996 Gazi Anadolu Teknik Lisesi-Afyon)* içinde (ss. 152-166). Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayını.
- Sarihan, Z. (1996). *Kurtuluş Savaşı günlüğü 4 Açıklamalı Kronoloji (Sakarya Savaşı'ndan Lozan'ın açılışına)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Selek, S. (1997). *Millî Mücadele (Büyük Taarruzdan İzmir'e)*. Ankara: Yenigün Haber Ajansı.
- Şahin, G. (2010). Kocatepe Ruhu (Büyük zaferin kazanılmasındaki psikolojik faktörler. G. Şahin (Ed), *Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan*, içinde (ss. 227-248). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını.
- T.C Genelkurmay Başkanlığı, (1967). *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi, 2/6. Kısım, 1. Kitap (10 Ekim 1921-31 Temmuz 1922)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- T.C Genelkurmay Başkanlığı, (1968). *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi, 2/ 6. Kısım, 2. Kitap (1-31 Ağustos 1922)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Taş, B. (2010). Kocatepe ve Büyük Taarruz savaş alanlarının coğrafi özellikleri. G. Şahin (Ed), *Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan*, içinde (ss. 7-20). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını.
- Türkmen, Z. (2010). Büyük Taarruz harekâtı. G. Şahin (Ed), *Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan* içinde (ss. 79-148). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını.
- Türksoy, M. E. (2004). *Askeri ve stratejik açıdan Büyük Taarruz* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Uzun, H. (2014). Anadolu asınının özüyü Başkumandan Muharebesi. A. Güvenç, M. Saygın (Ed), *Büyük Taarruz'un 90. Yılında Uluslararası Millî Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu 2*, içinde (ss. 1082-1098). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

Üçüncü, U. *Türk kamuoyunda Büyük Taarruz* (Doktora tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

Yazman, A. T. (1972). *Hedefiniz Akdeniz! (Sakarya'dan İzmir'e kadar Büyük Taarruzun öyküsü)*. Ankara: Pamukbank Kültür Yayınları.

Yazman, M. Ş. (bt). *Büyük Taarruz nasıl oldu?* İstanbul: Kenan Kutay Matbaası.

Ekler

Ek 1

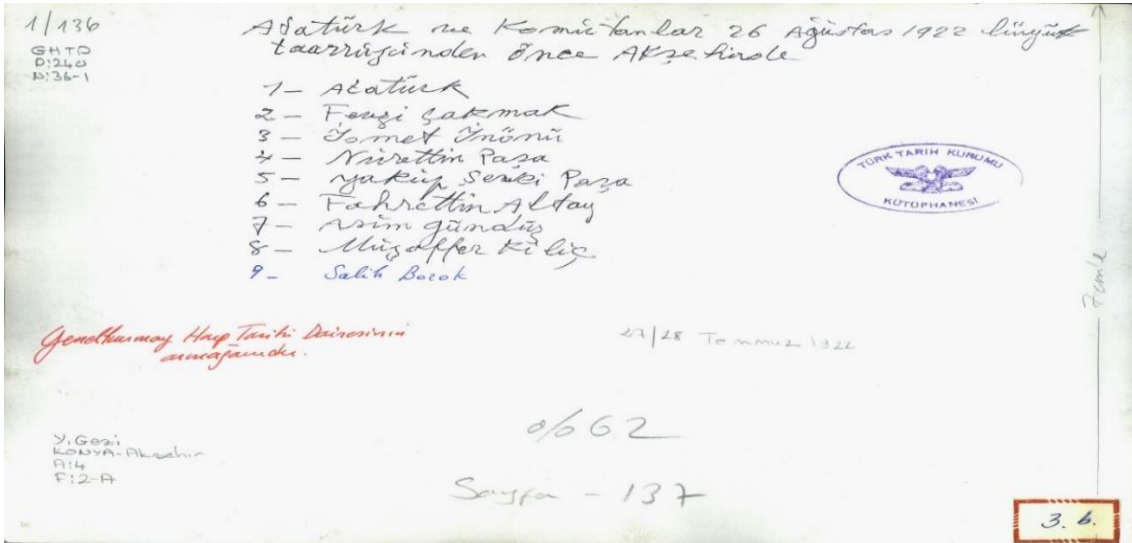

TTK Arşivi, TTK 264 5, Atatürk Kocatepe'de

Ek 2

TTK Arşivi, GHTD 240 36 1, Atatürk, Fevzi Çakmak, İsmet İnönü, Nurettin Paşa, Yakup Şevki Paşa, Fahrettin Altay, Asım Gündüz, Muzaffer Kılıç, Salih Bozok 26 Ağustos 1922 Büyük Taarruz Öncesi Akşehir'de (Ön yüz)

TTK Arşivi, GHTD 240 36 1, Atatürk, Fevzi Çakmak, İsmet İnönü, Nurettin Paşa, Yakup Şevki Paşa, Fahrettin Altay, Asım Gündüz, Muzaffer Kılıç, Salih Bozok 26 Ağustos 1922 Büyük Taarruz Öncesi Akşehir'de (Arka yüz)

Ek 3

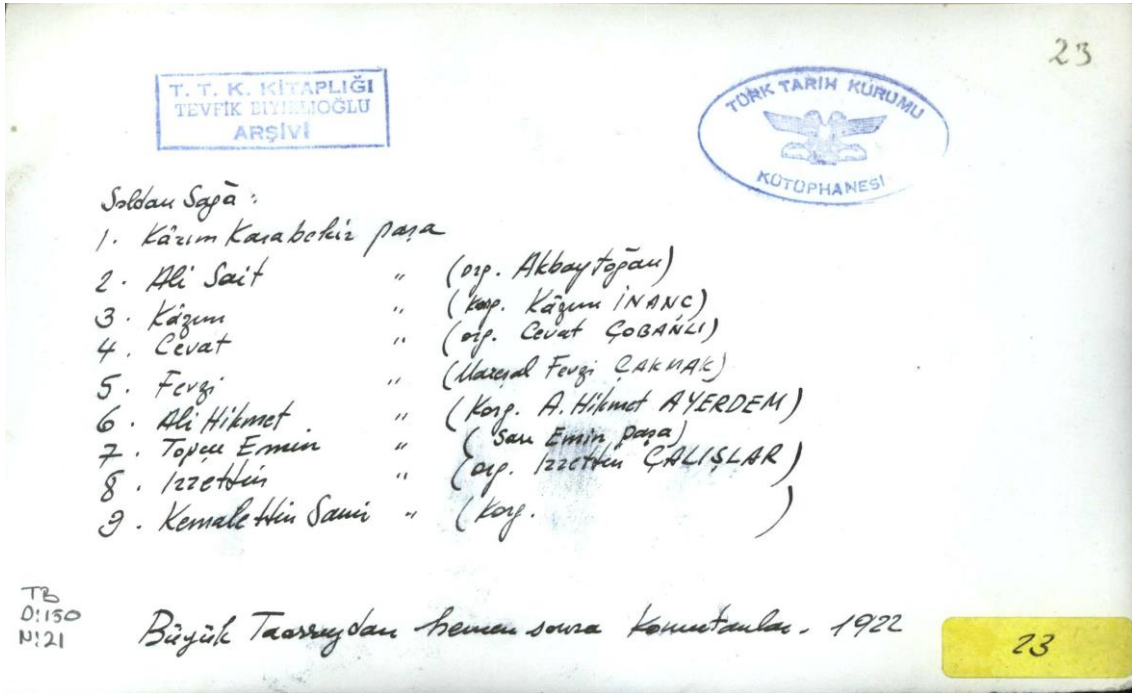

TTK Arşivi, KHO 242 1, Mustafa Kemal Paşa Büyük Taarruz öncesi poligonda atış taliminde

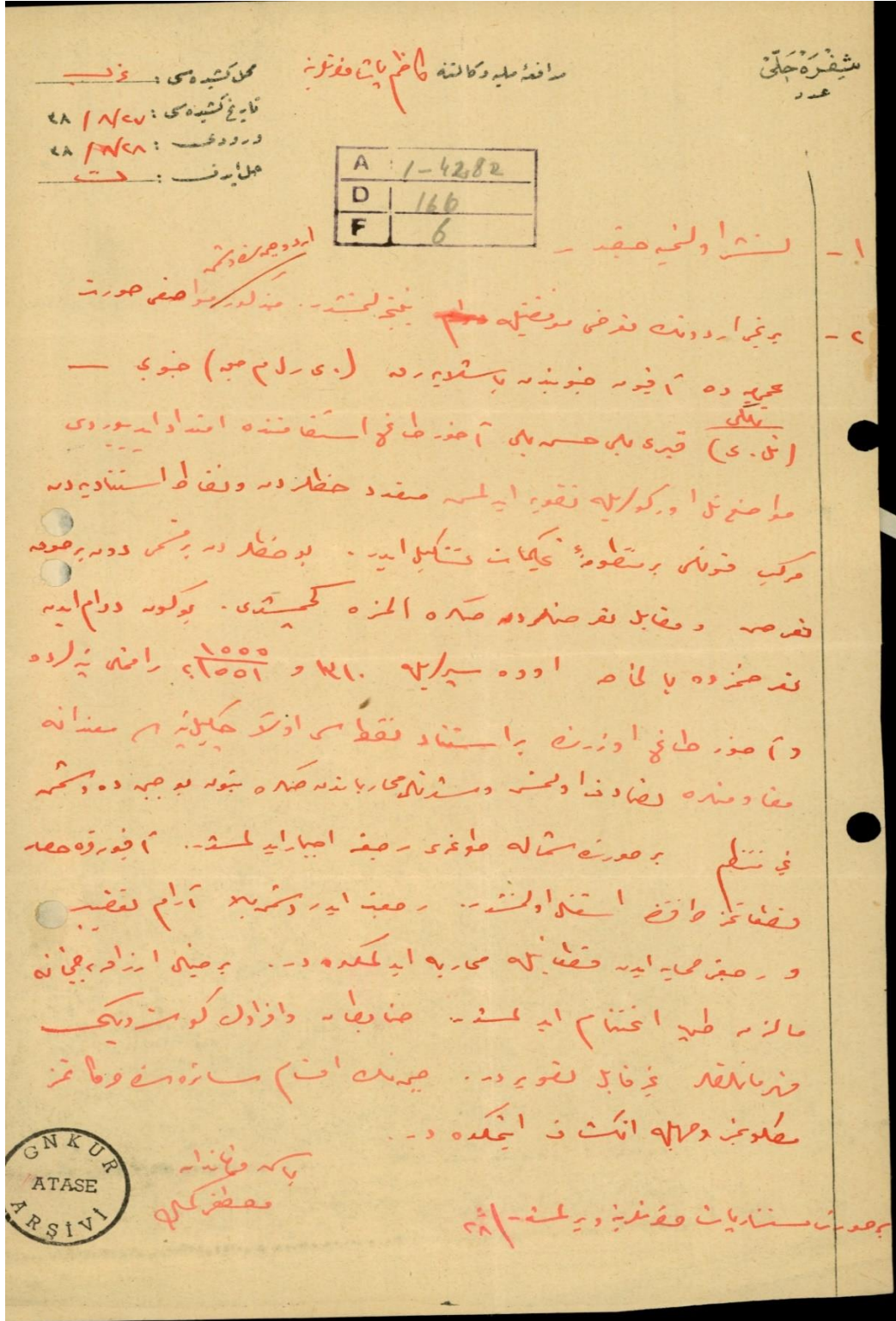
Ek 4

TTK Arşivi, TB 150 21, Büyük Taarruz'dan hemen sonra Komutanlar: Kazım Karabekir Paşa, Ali Sait Paşa, Kazım Paşa, Cevat Paşa, Fevzi Paşa, Ali Hikmet Paşa, Topçu Emin Paşa, İzzettin Paşa Kemalettin Sami Paşa (Ön yüz)

TTK Arşivi, TB 150 21, Büyük Taarruz'dan hemen sonra Komutanlar: Kazım Karabekir Paşa, Ali Sait Paşa, Kazım Paşa, Cevat Paşa, Fevzi Paşa, Ali Hikmet Paşa, Topçu Emin Paşa, İzzettin Paşa Kemalettin Sami Paşa (Arka yüz)

BCA-ATASE Arşivi, İSH-21 1789 22/1, Eski Kayıt No: 1592 166/6 (1-42,82), Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım (Orbay) Paşa'ya gönderdiği 27 Ağustos 1338 (1922) tarihli Harp Raporu. (Çiğiltepe'de mukavemetle karşılaşılmamasına rağmen 1. Ordunun bütün cepheelerde zafere ulaştığını, düşmanın dağılmış halde kuzeye doğru kaçtığını bildirmiştir.)

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

26-31 Ağustos 1922 Tarihleri Arasında 14. Süvari Tümeni'nin Harekâtı*

Operation of the 14th Cavalry Division between August 26 and August 31, 1922

Dr. Çağlar ÖNGEL ¹

Öz

Anadolu'nun 1919 yılı içerisinde Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesiyle milli direniş hareketi başlamıştır. Yunan düzenli ordusuna karşı, Anadolu'da düzensiz birliklerle başarı sağlanamayacağı anlaşılınca 2 Ağustos 1920 tarihindeki Afyonkarahisar Kongresi'nde düzenli orduya geçilme kararı alınmıştır. 26 Aralık 1920 tarihinde düzenli orduya geçilmiştir. 14. Süvari Tümeni 1921 yılının mart ayında Merkez Ordusu'nda, tümen karargahı ise Zara bölgesindedir. 14. Süvari Tümen Komutanı Yarbay Mehmet Suphi Beydir. Tümen, 1921 yılının haziran ayında Merkez Komutanlığı'ndan alınarak Batı Cephesi Komutanlığı'na gönderilmiştir. Batı Cephesi Komutanlığı'ndan da alınarak 1921 yılı temmuz ayının ortasında, yeni kurulan ve Albay Fahrettin Bey'in komutanlığı altında bulunan 5. Gruba bağlanmıştır. Kütahya-Eskişehir Muharebelerinde, Sakarya Meydan Muharebesi'nde aktif olarak faaliyet göstermiş, 3., 54. ve 55. Süvari Alaylarından meydana gelmiştir. 13 Eylül 1921 tarihinde ise 5. Süvari Grubu, 5. Süvari Kolordusu olarak adlandırılmıştır. 14. Süvari Tümeni ise Tuğgeneral Fahrettin Paşa'nın emri altında bulunmuş, 3., 5., 34. ve 54. Süvari Alaylarından teşkilatlanmıştır. 14. Süvari Tümeni, 5. Süvari Kolordusuna bağlı, 4 alayıyla birlikte Büyük Taarruz ve Takip Harekâtı'na katılarak Türk İstiklal Harbi Dönemi'nde etkin rol almıştır. Çalışma, arşiv kaynakları, Genelkurmay Yayınları, tetkik eserler, dergi ve tezlerden hazırlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, Büyük Taarruz, süvari, tümen, Mehmet Suphi

Makale Türü: Araştırma

Abstract

With the occupation of Anatolia by the Greek forces in 1919, the national resistance operation began. When it was understood that there would be no success against the Greek regular army with irregular units in Anatolia, it was decided to switch to the regular army at the Afyonkarahisar Congress on 2 August 1920. On December 26, 1920, the regular army was transferred. The 14th Cavalry Division was in the Central Army in March 1921, and the division headquarters was in the Zara region. The Commander of the 14th Cavalry Division is Lieutenant Colonel Mehmet Suphi. The division was taken from the Central Command in June 1921 and sent to the Western Front Command. From the Western Front Command, it was taken from the Western Front Command, and in the middle of July 1921, it was attached to the 5th Group, which was newly established and under the command of Colonel Fahrettin Bey. It was active in the Kütahya-Eskişehir Battles and the Sakarya Pitched Battle, and consisted of the 3rd, 54th and 55th Cavalry Regiments. On September 13, 1921, the 5th Cavalry Group was named the 5th Cavalry Corps. The 14th Cavalry Division was under the command of Brigadier General Fahrettin Pasha and was organized from the 3rd, 5th, 34th and 54th Cavalry Regiments. The 14th Cavalry Division, attached to the 5th Cavalry Corps, took an active role in the Turkish War of Independence by participating in the Great Offensive and Pursuit Operation with its 4 regiments. The study will be prepared from archive sources, General Staff Publications, research works, journals and theses.

Keywords: Afyonkarahisar, Great Offensive, cavalry, division, Mehmet Suphi

*Bu çalışma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Prof. Dr. Ahmet Altıntaş'ın danışmanlığında tamamlanan "Türk İstiklal Harbi'nde 5. Süvari Kolordusu" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹caclar.ongel89@gmail.com

Paper Type: Research

Giriş

Süvari terimi, savaş sırasında atın askerle birlikte kullanılması ile adlandırılmıştır. Türk ordu sisteminin ana çâtısını süvariler oluşturmuştur. Bunun göstergesi ise Türk Ordusu'nda piyadelerin az olmasıdır. Diğer devletlerde de ordunun çoğunluğu piyadelerden meydana gelmektedir. Bundan dolayı Türk Devletleri, savaş stratejisi ve taktiğini süvariler üzerine yoğunlaştırarak bu sistemden fayda sağlamayı düşünmüşlerdir (Kafesoğlu, 1998, s. 282). Süvari birlikleri I. Dünya Savaşı'nda da kullanılmıştır. Savaşta, İtilaf Devletlerinin piyade kuvvetlerine karşı, süvarilerin taarruz amaçlı kullanılması istenmiştir (Engin, 2007, s. 7).

1919 yılının Mayıs ayında ise seferberlik ilan edilmiştir. Bu nedenle savaşa katılanların atları ile gelmesi istenmiştir. Atları ile katılan askerlerden süvari alayları daha sonra da bunlardan süvari tümenleri meydana getirilmiştir. Süvari birliklerin oluşturulmasında ilk zamanlar yarardan daha ziyade çokluk aranmıştır. Sınıfsal olarak süvari subaylarının az olmasından dolayı da başka sınıflardan da süvari sınıfına geçilmesine müsaade edilmiştir (Altay, 1949, s. 8)

Yunan Ordusunun düzenli kuvvetine karşı başarılı olunamayacağı anlaşılınca Büyük Millet Meclisi Afyonkarahisar Kongresi'nde alınan karar üzerine düzenli orduya geçilmiştir. Düzenli Ordu, I. İnönü Muharebesi ile başlayan Türk İstiklal Harbini, 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşmasına kadar sürdürmüştür.

Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra, Birinci Dünya Savaşı'nın tecrübeleri, birliklere talimnamelerle dağıtılmıştır. Türk Ordusu'nun bütün askerlerine eğitim ve konferanslar verilmiştir. Harp oyunları, atlı geziler ve tatbikatlar gerçekleştirilmiştir. Er ve subaylar için topçu kursları açılmıştır (Belen, 1983, s. 410-411).

Ekim 1921 tarihinde Türk ve Yunan Ordusu arasında gerçekleştirilen Güzelim Dağı Muharebesi'nden sonra 13 Kasım 1921 tarihinde 5'nci Kolorduya bağlı 14'ncü Süvari Tümeni'ne ait makineli tüfek 14, silah 1624 ve cephanesinin 60270 olduğu belirtilmiştir (Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı, (ATASE) Arşivi, İSH, K:1341, D:4ak). 1921 yılının Aralık ayında ise 14'ncü Süvari Tümeni'ni Dinar'a hareket ettirmiştir. (ATASE Arşivi, İSH, K:1637, D:33). 5'nci Kolordu karargahı 1922 yılının mart ayında Iğın'a gönderilmiş ve buraya konuşlanmıştır. 5'nci Kolordu, 1'nci, 2'nci ve 14'ncü Süvari Tümenlerinden meydana gelmiştir (ATASE Arşivi, İSH, K:1642, D:72).

Büyük Taarruz'a sayılı günler kala 1 Ağustos 1922 tarihindeki Genelkurmay Başkanlığının raporunda; Yunan kuvvetlerinin konuşlandıkları yerleri paylamıştır. Buna göre; bir kısım Yunan birliğinin Güzelim Dağı'nda olduğu, bir kısmının ise Çukurköy'de bulunduğu bilgisi verilmiştir. Bir alaylık Yunan birliğinin de Afyonkarahisar'a gittiği ifade edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA, 30-10-0-0/54., 354., 34-16).

5'nci Kolordunun emri altında bulunan 14'ncü Süvari Tümeni'nin 15 Ağustos 1922 tarihindeki kuvvet sayısına bakıldığında; 155 subay, 2954 er ve 1546 adet silah olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca hafif 48, ağır 16 olmak üzere toplam 64 makineli tüfek, tüfek cephanesi 512547, top 4, top cephanesi 800 adet olduğu bilinmektedir. Buna ilaveten Tümeni'nin, 2069 binek, 542 mekkari, 100 merkep, 94 deve vardır (Türk İstiklal Harbi (TİH), C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, ss. 328-329.).

Büyük Taarruz sırasında 5'nci Süvari Kolordusuna bağlı süvari birliklerine görevler verilmiştir. 26 Ağustos 1922 tarihinde taarruz başladığında 14'ncü Süvari Tümeni'ne; Sinanpaşa Ovası'na inerek, Yunan Ordusu'nu Afyonkarahisar'da kuşatarak imha etmek, İzmir-Afyonkarahisar tren yolunu hattını kesmek ve Yunan 1'nci, 2'nci ve 3'ncü Gruplarının birleşmesini engelleme görevleri verilmiştir.

1. 26-31 Ağustos 1922 Tarihleri Arasında 14. Süvari Tümeni'nin Harekâtı

1.1. 26 Ağustos 1922 Harekâtı

Büyük Taarruz öncesi 5'nci Kolordu, 1'nci, 2'nci ve 14'ncü Süvari Tümenleriyle birlikte Ilgın'da bulunmuştur. Kolordu, Ilgın'da geçen süre içerisinde eksiklerini gidermiş ve ardından Şuhut'a gelmiştir (Gönçer, 1940, s. 100). 14'ncü Süvari Tümeni²; 21 Ağustos'ta Kundallı'ya, 22 Ağustos'ta Oynağan'a, 23 Ağustos'ta Haydarlı'ya varmıştır. 23/24 Ağustos gecesi Haydarlı'dan ilerleyen Tümen, 24 Ağustos sabahı Menteş'e ve 25 Ağustos sabahı Kılındıras - Kınık hattına varmıştır (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 38). Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın raporunda; 26 Ağustos 1922 tarihinde saat 4.30'da taarruzun top ve makineli tüfek atışlarıyla başladığını belirtmiştir (BCA), 30-10-0-0/54., 354., 34-2).

Büyük Taarruz'da 5'nci Kolordu, Ahır Dağlarını aşarak Sinanpaşa Ovası'na inme görevi verilmiştir. Ayrıca Kolordu, 26 Ağustos sabahı 1'nci Kolordu karşısında bulunan Yunan kuvvetlerine taarruz edecektir, Uşak - Afyonkarahisar arasında bulunan demir yolunu tahrip edecek, Döğer bölgesindeki yedekte bulunan Yunan kuvvetine ve Uşak'ta bulunan Yunan Grubu'na karşı keşif yapacaktır. 5. Kolordu bu emir doğrultusunda 25 Ağustos sabahı Sandıklı'nın kuzeybatısında bulunan Çukurca bölgesinde gelmiştir. Yunan birlikleri ise Ahır Dağı'nda bulunan engebeli ve sarp olan kısmı boş bırakmışlardır. Fahrettin Paşa, 14'ncü Süvari Tümeni'ne, 25 Ağustos 1922 akşamı Çayhisar'a ilerleyen 1'nci Süvari Tümeni'ni takip etme emrini vermiştir. 14'ncü Süvari Tümeni, 26 Ağustos 1922 sabahı kolbaşı ile birlikte Yunan birliklerinin boş bıraktıkları alandan geçmişlerdir (Belen; 1970, s. 30), (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, ss. 81-82), (Okulu, 2009, s. 70).

5'nci Süvari Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa anılarında 24 Ağustos'ta Sandıklı kısmına geldiğini ve 14'ncü Süvari Tümeni'nin de dahil olduğu birliklerle Yürükmezari'nden geçerek ovaya inişlerini ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır (Altıntaş, 2011, s. 317-318), (Kaya - Kaya, 2014, ss. 27-28).

5'nci Kolordu, 26 Ağustos'ta saat 00.30'da Çukurca'ya gelmiştir. 14'ncü Süvari Tümeni ise saat 1.00'de hareket ederek, Güdübez - Çukurca istikametini takip etmiştir. Bu sırada güzergah üzerinde Yunan 2'nci Tümeni birlikleriyle çatışmaya girilmiştir. 14'ncü Süvari Tümeni, Yürükmezari'na saat 7.30'da gelerek dinlenmeye geçmiştir (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 83), (TİH, C. VII, 1975, s. 494).

1. Ordu Komutanı Nurettin Paşa'nın, 651 sayılı raporunda; Yunan birliğinin Ayvalı - Sinanpaşa doğu hattını savunmakta olduğu ve iki alaylı Yunan kuvvetinin de saat 6.00'da Ayvalı - Sinanpaşa hattına sürüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca bu kuvvetin trenle Balmahmut'a çıkarıldığı anlaşılmıştır (Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (ATBD), 2015, ss. 42-45), (ATBD, 1994, ss. 49-52).

1'nci Ordu Komutanlığı, saat 12.20'de Cephe Komutanlığına çektiği telgrafta; 14'ncü Süvari Tümeni'nin saat 9.00'dan önce Tokuşlar'a ulaştığını söylemiştir. 14'ncü ve 1'nci Süvari Tümenlerinden hattı bozmak için tahrip müfrezeleri ve keşif bölüklerinin gönderildiğini belirtmiştir. (ATBD, 2015, ss. 27-30), (ATBD, 1994, ss. 43-46). Buna ilaveten 14'ncü Süvari Tümeni'nden bir alayının Akçaşar köyünü işgal ettiğini bildirmiştir (ATBD, 2015, s. 52-56).

26 Ağustos'ta³ 14'ncü Süvari Tümeni Yürükmezari'nda konuşlanmıştır. (Altay, 1970, s. 333). Paşa, 14'ncü Süvari Tümeni'ne, 5'nci Kolordunun gerilerini korumasını, Yunan birliklerinin Altıntaş üzerinden gelip gelmediğinin keşfedilmesini ve demir yolunun tahrip edilmesini istemiştir (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, ss. 111-112). Kolordu komutanının amacı; Afyonkarahisar güneyinde İhtiyat Yunan Grubunun yardıma gelmesini önlemek ve 5'nci Kolorduyu da Balmahmut - Ayvalı yönüne ilerletmektir. 14'ncü Tümen, saat 9.15'de hareket

² 14'ncü Süvari Tümeni'nin 21-25 Ağustos 1922 tarihleri arasındaki harekâtı için bkz: Ek Harita 1.

³ 14'ncü Süvari Tümeni'nin 26 Ağustos 1922 tarihli harekât için bkz: Ek Harita 2.

etmiştir. Tümen'e bağlı 5'nci Alay Çobanözü ve Kınık'ı işgal etmiş, ardından batı istikametine karşı düzen almıştır. Kınık'tan Tazlar yönüne gönderilen keşif kolları Tazlar'dan Yunan birliklerinin direnişi ile karşılaşmıştır. 14'ncü Tümen'e bağlı 3'ncü Alay'a, Dumlupınar ve Altıntaş bölgelerini keşfetmesi ve demir yolunun tahrip etmesi emredilmiştir. 34'ncü Alay, Tokuşlar'ı işgal etmiştir. 14'ncü Tümen da Tokuşlar'ın güneyi istikametine tutmuştur. Saat 11.15'de 5'ncü Kolordudan Nurettin Paşa'ya yazılan ilk raporda; 14'ncü Tümen'in Tokuşlar'da bulunduğu belirtilmiştir. Fahrettin Paşa, 14'ncü ve 2'nci Süvari Tümenlerini kuzeye göndermek istemiştir, fakat 5'nci Süvari Kolordusunun, batıda Yunan 2'nci Tümeni'nin bulunmasından dolayı kuvvetinin tamamından faydalanamamıştır. 5'nci Kolordu Komutanlığının saat 12.00'de verdiği emirde; 14'ncü Süvari Tümeni'nin bir alayını tahrip müfrezelerine destek olmak amacıyla Akçaşar güney tepesine süreceğini, ayrıca Hamur, Başkimse, Olucak, Yıldırım Kemal kısımlarının keşfedileceğini söylemiştir. 14'ncü Süvari Tümen Komutanı Yarbey Mehmet Suphi Bey ise saat 13.00'de 3'ncü Alay'ını Akçaşar güney kısmına sürmüş, öğleden önce yolladığı tahrip müfrezesi ve keşif bölüğünü de 3'ncü Alay emrine vererek yukarıda ifade edilen hattın keşfedilmesini emretmiştir. 3'ncü Alay, Akçaşar'a geldiğinde keşif bölüğü demir yolu civarında çatışma halindeydi. Yunanlılar, demir yolunu tahkim etmelerine rağmen, Türk keşif bölüğü demir yolunu tahrip etmiştir. Ayrıca Başkimse bölgesinde bulunan köprüyü yıkarak, Demir Yolu Koruma Birliğini ortadan kaldırmıştır. 14'ncü Tümen birlikleri, bölgedeki Yunan kuvvetleriyle yaptıkları muharebelerde başarılı olmuştur. Bu sayede Yunanlıların ikmal ve iaşe sağladıkları güzergahta ortadan kaldırılmıştır. Bu muharebede, keşif bölüğünden Teğmen Selahaddin ile 15 yaralı ve 4 er şehit olmuştur. 14'ncü Süvari Tümeni'nin alayları geceyi Çobanözü, Kınık, Akçaşar ve Tokuşlar'da geçirmiştir (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, ss. 112-114), (Türkmen, 2010, s. 99).

14'ncü Süvari Tümen ele geçirdiği Kılıçarslan mevziini terk etmiştir. Yunanlılar, dokuz tümenini tren vasıtasıyla Afyonkarahisar'a nakletmeyi düşünmüş, Afyonkarahisar kuzeyindeki tümenlerden de taburlar alarak 27 Ağustos 1922 sabahı Türk Ordusu'na karşı taarruzlarına devam etmek istemiştir (Kollu, 1992, s. 525).

Sonuç olarak 5'nci Kolordu, 26 Ağustos 1922 tarihinde Hacettepe ve Çiğiltepe arasından ilerleyerek Sinanpaşa Ovası'na gelmiştir. Ardından 1'nci Tümen Ayvalı'ya, 14'ncü Tümen ise Düzağaç'a hareket etmiş ve Çiğiltepe ve Kaleciksisivrisi hududuna püskürtülen Yunan birliğinin sağına ve gerisine hücum ederek Yunan askerlerinin arkasını kuşatmıştır. Süvari birlikleri daha sonra Uşak - Afyonkarahisar tren hattını bozarak, Yunan birliğinin İzmir ile bağlantı yollarını kesmiş, diğer yandan Yunan kuvvetini yok etmeyi amaçlamıştır. Buna ilaveten Döğer, Anıtkaya, Altıntaş bölgesindeki İhtiyat Yunan Grubu ile Uşak Yunan Grubuna karşı, emniyet ve keşif görevlerini yapmışlardır (Gönçer, 1940, ss. 101-102), (Altıntaş, 2011, ss. 313, 328), (Kaya - Kaya, 2014, s. 27).

1.2. 27 Ağustos 1922 Harekâtı

Nurettin Paşa, 27 Ağustos 1922 tarihinde⁴ saat 11.00'de İsmet ile Yakup Şevki Paşalara ilettiği raporunda; 14'ncü Tümeni'nin saat 2.45'ten sonra Yıldırım Kemal, Karacaören bölgesindeki dağ eteklerinde olduğunu belirtmiştir (ATBD, 2015, ss. 106-114).

27 Ağustos 1922 tarihinde 14'ncü Tümen'e bağlı; 5'nci Alay Tazlar'da bulunan Yunan birliğiyle temasta, 3'ncü Alay Akçaşar'da, Tümen'in çoğunluğu ise Tokuşlar'da bulunmuştur. Nurettin Paşa'dan, 5'nci Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa'ya saat 4.30'da telgrafta, Kırka bölgesinde durmayıp Yunan Ordusu'nun gerilerine faaliyetlerini çoğaltarak İhtiyat Yunan Grubu ile Dumlupınar bölgesindeki Yunan birliklerinin keşfedilmesini ve Yunan kuvvetinin cepheye yardım etmesinin tehirlenmesini emretmiştir. Fahrettin Paşa da emre bağlı olarak İbulak Dağı yönünde çevirme yapmayı planlamıştır. Bundan dolayı Kırcaarslan istikametine gitmek yerine Akçaşar'a hareket ederek yapılabileceğini düşünmüştür. Saat 7.00'de; Fahrettin

⁴ 14'ncü Tümen'in 27 Ağustos 1922 tarihli harekât için bkz: Ek Harita 3.

Paşa, 14'ncü Tümen'e, Karacaören sırtlarını tutması emrini vermiştir (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 138). Saat 10.00'a kadar on kilometrelik alanda Yunanlıların mevziileri yarılmıştır. 8'nci Tümen, Afyonkarahisar'a taarruz ederek şehri Yunan işgalinden kurtarmıştır (Kollu, 1992, s. 527).

14'ncü Süvari Tümeni, 26 Ağustos gecesini Tokuşlar, Akçaşar ve Kınık kesiminde geçirmiştir. Kolordu emrini alınınca da, Karacaören ve Tokuşlar istikametinden ilerlemiştir. Tümen, Dumlupınar, Arpalı, Karacaören alanlarına keşif kolları göndermiştir. 27 Ağustos saat 11.30'da Tümen'in çoğunluğu, Güneyköy'den kuzeye ilerleyen Yunan piyadesiyle öncü 54'ncü Alay muharebeye tutuşmuştur. Kınık bölgesindeki Tümen'in diğer bir alayı da, Tazlar'da bulunan Yunanlılarla muharebe halindeydi. 14'ncü Tümen Komutanı Mehmet Suphi Bey'in Karacaören güneyinde yalnız bir alayı elinde kalmıştır. 54'ncü Alay'ın 3'ncü Bölüğü telefon, telgraf hatlarını ve demir yolunu tahrip etmiştir. Bu tahrip işine köylüler de katılmıştır. Yunan Demiryol Koruma Birliklerine fazlaca kayıp verdirilmiştir. Akçaşar bölgesindeki 3'ncü Alay, karşısında bulunan yaklaşık 150 Yunan askeriyle çatışmıştır. 3'ncü Alay, öğlen adı geçen bölgeye gelen 2'nci Tümen'e buldukları alanı bırakarak 14'ncü Tümen'in verdiği emir üzerine Karacaören'e hareket etmiştir. Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa, Bakırcık sırtlarında muharebe eden 54'ncü Alay'ın sağ kanadının genişletilmesini istemiştir. 54'ncü Alay da Kızılca doğrultusundan gelen Yunan birlikleriyle muharebeye tutuşmuştur. Ahmetpaşa'dan gelen ve takviyeli 1/38'nci Evzon Alayı'ndan bir taburla, az sayıda Demiryol Koruma Müfrezeleri 14'ncü Tümen'i akşama kadar oyalamıştır (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 140).

Fahrettin Paşa, saat 14.00'te, 14'ncü Süvari Tümeni'nin Arpalı, Bakırcıktepe istikametine doğru ilerlediğini 1'nci Ordu Komutanı Nurettin Paşa'ya telsizle rapor etmiştir. Ayrıca saat 15.35'de, 57'nci Tümen Komutanlığı aracılığıyla da 5'nci Kolorduya gelen 1'nci Ordu emrinde, süvari kolordusuna verilen emirlerin kesinlikle yapılması konusunda ısrarcı olunmuştur (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 140).

Nurettin Paşa'nın saat 10.00'da yukarıda ifade edilen emri, beş buçuk saat sonra Süvari Kolordusuna gelmiştir. Geçen süre içerisinde durum haliyle değişkenlik göstermiştir. Uşak tarafından Yunan süvari tümeninin kesin olarak gelmesini bekleyen Fahrettin Paşa, Balmahmut'a yapacağı bir hareketle, Yunan süvari tümeninin arkasında kalmasının doğru olmayacağını düşünmüştür. Bu yüzden, 14'ncü Süvari Tümeni'ni Balmahmut istikametine alamamıştır. Sadece 1'nci Süvari Tümeniyle Balmahmut'a ve diğer iki tümeniyle de kuzeyden dolaşarak çevirme hareketinin daha faydalı olacağını hesaplamış ve Yunan birliklerinden önce, 2'nci Süvari Tümeni'ni İlbülak Dağı'ndan geçirek Kütahya - Afyonkarahisar demir yolunu kesmeye ve 14'ncü Süvari Tümeni'ni akşama kadar batıya karşı bırakıp gece olunca 14'ncü Tümen'i de 2'nci Süvari Tümeni'nin arkasından yürütmeye karar vermiştir. Bundan dolayı Fahrettin Paşa; 14'ncü Tümen'e bulunduğu alanı akşama kadar savunmasını, ardından Olucak, Akçaşar istikametinden ilerleyerek Olucak'ta kendisinden yeni emir verileceğini bildirmiştir (Altay, 1970, s. 337), TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, ss. 140-141).

1'nci Ordu Komutanı Nurettin Paşa'nın, saat 14.15'de birliklerine gönderdiği diğer bir emir ise saat 18.45'de gecikmeli olarak 5'nci Süvari Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa'nın eline geçmiştir. Kolorduya verilen emirde; birliklerin hareketleriyle, Yunan kuvvetinin bulunduğu bölgede tutunmasına imkan verilmemesi ve Yunan kuvvetinin geriye çekilmesini engelleme görevi verilmiştir. Fahrettin Paşa, Ordu Komutanlığının bu emrini, harekât durumu ile örtüştüğünden dolayı kendi emrinde herhangi bir değişiklik yapmamıştır. Fahrettin Paşa sadece saat 20.30'da 14'ncü Tümen'e Başkimse yolu ile Olucak'a gitmesini emretmiştir. Sinanpaşa'da toplanan bir Yunan alayının 27 Ağustos 1922 gecesini Düzağaç ve Dumlupınar istikametinden çekileceğini düşünmüştür. Bunun üzerine 34'ncü Alayı, 5'nci Kolordu Topçu Taburu ve telsizini getirmek üzere Çayhisar'a hareket ettirmiştir. Fahrettin Paşa ise saat 21.30'da Akçaşar üzerinden Eyice istikametinden Olucak'a ilerlemiş ve 27 Ağustos 1922 gecesini Olucak'a varmıştır. 14'ncü Tümen ise henüz Olucak'a gelememiştir. Çünkü 14'ncü Tümen, 27 Ağustos 1922 gecesini Başkimse'ye gelirken sağ taraftan gelen bir Yunan kolunun ateşine maruz kalmış

ve daha batıdan dolaşmak zorunda kaldığından ancak sabaha karşı Olucak'a varabilmiştir. Sabah yapılan incelemelerden ve alınan keşif raporlarından Yunan kuvvetinin, 14'ncü Süvari Tümeni ile çatışan Uşak demir yolunun kuzeyinden batıya doğru çekilmekte olan Yunan kollarından biri olduğu anlaşılmıştır. 14'ncü Tümen'e Akçaşar'dan geçecek şekilde hareket etmesi emredilmiştir. 14'ncü Tümen, Kolordu emrini 27 Ağustos 1922 tarihinde saat 20.30'da aldığından, Tümen'in toplanması zaman almıştır. Bu yüzden ancak 27 Ağustos 1922 gecesi Akçaşar'dan geçebilmiştir. 14'ncü Süvari Tümen karargâhı da Başkimse'ye doğru harekete geçmiştir (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, ss. 141-142).

1'nci Ordu Komutanı Nurettin Paşa, 27 Ağustos saat 23.00'da ve 28 Ağustos saat 2.00'da Cephe Komutanı İsmet Paşa'ya gönderdiği raporda; bir Yunan taburunun Güney köyünün kuzey tepelerini tuttuğunu dile getirmiştir. 14'ncü Süvari Tümeni'nin de bu Yunan taburuyla muharebe ettiği belirtmiştir (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, ss. 144-145), Türkmen, 2010, s. 102). 27 Ağustos akşamına bakıldığında; 5'nci Süvari Kolordusunun 14'ncü ve 2'nci Tümenleriyle İbulak Dağı'nı geçtiği, Olucak'ı işgal ettiği, 5'nci Kolordu karargahının ve 14'ncü Tümen'in Olucak'ta olduğu vurgulanmıştır (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 153), (Türkmen, 2010, s. 106).

Büyük Taarruz'un başladığı günden beri genel süreç değerlendirildiğinde, 14'ncü Süvari Tümeni'nin, Yunan kuvveti için önemli arz eden demir yolu hattını ve haberleşme ağını tahrip ettiği anlaşılmıştır. Süvari tümenleri, çeşitli yerlerden gelen bölük pörçük Yunan kuvvetleriyle muharebe etmişlerdir. Güneyde 1'nci Ordu ile mücadele eden ve geri çekilmek zorunda kalan bazı Yunan birlikleri de geri çekilme istikametlerini açabilmek için, muharebe etmeye çalışmışlardır. 5'nci Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa, Yunan cephesinin yarıldığını, ancak 27 Ağustos akşamı öğrenebilmiştir. Uşak'ta bulunan Bağımsız Yunan Süvari Tümeni Gediz bölgesinde, birliklerini cepheye kaydırmış olduğundan, 27 Ağustos'ta bir türlü toparlanıp 5'nci Süvari Kolordusunun karşısına gelememiştir. Bazı Yunan birlikleri ise Türk süvarilerini engellemeye çalışırken, bazıları da beklemedikleri bu baskın karşısında afallayarak dağılmışlardır (Artuç, 2005, ss. 106-107).

Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa anılarında; 27 Ağustos'ta cephenin açıldığını öğrendiği gün Anıtkaya'da Yunan ordugahını tespit etmiştir. Paşa'ya göre bu birliklerin ya taarruz edeceğini ya da geri çekilerek Dumlupınar, Toklu, İbulak hattında yeni bir cephe tutacaklarını düşünmüştür. Bundan dolayı Fahrettin Paşa, Yunan karargâhına taarruz etmeye karar vermiş ve birliklerini bu bölgeye göndermiştir. Ancak 2'nci Süvari Tümeni, Trikoupis Grubuyla muharebe etmek zorunda kalmıştır. 14'ncü Süvari Tümeni ise Frangou Grubu ile çatışmış ve Tümen, yolunu kaybettiği için gecikme yaşamıştır. Fahrettin Paşa; 14'ncü Süvari Tümeni'nin yolunu şaşırıp vaktinde gelebilmiş olsaydı Yunan birliklerinin esir edileceğini vurgulamıştır. Paşa, yine de Trikoupis kuvvetlerinin paniklediğini ve bundan dolayı birleşemediklerini anlatmıştır (Altay, 1970, s. 337), (Okulu, 2009, s. 72).

1.3. 28 Ağustos 1922 Harekâtı

28 Ağustos 1922 tarihinde⁵ saat 2.45'de verilen ordu emri 5'nci Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa'ya ulaşamamıştır. Aslında Fahrettin Paşa'da aynı düşüncede olduğundan emrin gelmemesi bir sıkıntıya sebebiyet vermemiştir. Paşa, 27/28 Ağustos gecesi Olucak'a gelmiştir. 14'ncü Tümen de sabah saat 5.00'de Olucak'ta bulunmuştur (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 172-173).

14'ncü Tümen, bir bölüğünü Yeldeğirmen Tepe'ye bırakmıştır. Yunanlılar Çatkuyu'dan batı istikametine hareket edince 5'nci Kolordu emriyle Tümen, 5'nci Süvari Alayı'nı Kozluca Tepelerine göndermiştir. Fahrettin Paşa, saat 7.18'de 14'ncü Süvari Tümeni'nin Olucak'ta sadece bir bölük bırakarak Kozluca Tepelerini tutmasını ve savunmasını emretmiştir. Tümen Komutanı Mehmet Suphi Bey, kolordu emrini almadan önce 5'nci Alay Komutanından, Yunan

⁵ 14'ncü Süvari Tümeni'nin 28 Ağustos 1922 tarihli harekât için bkz: Ek Harita 4.

kuvvetlerinin Kozluca Tepelerinin doğrultusuna ilerlediklerini öğrenmiş ve hareket hazırlıkları yapmıştı. Kolordu emrini alır almaz ise de hemen harekete geçerek saat 8.00'de Kozluca Tepelerini işgal etmiştir. Yapılan gözetlemeler sonunda Suphi Bey, saat 9.00'da Kolorduya; 1'nci ve 4'ncü Yunan Tümenlerinden meydana gelen kuvvetin saat 9.00'da Yıldırım Kemal'den geçtiğini, Başkimse de ise bir Yunan kuvvetinin bulunduğunu, Kadımezarı'nın kuzeyinde de bir alay kadar Yunan birliğinin olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca 9'ncü Yunan Tümeni'nin de Yenice'de dinlenmekte olduğunu vurgulamıştır. Saat 9.30'da ise 23'ncü Yunan Alayı'nın Başkimse istikametinden Kozluca'ya hareket ettiği bildirilmiştir. 14'ncü Süvari Tümen Komutanı Suphi Bey, bu gelişmeleri 5'nci Süvari Kolordusuna bildirmiştir. Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa, saat 10.00'da Olucak'ın bir kilometre doğusundaki tepeden 14'ncü Süvari Tümeni'ne, bulunduğu yerde kalmasını ve gerekirse Beşkarış istikametine çekilmesini emretmiştir. Tümen ise konuşlandığı Kozluca civarında savunma düzeni almıştır. 2'nci Tümen'in Olucak istikametinden kuzeye gittiği görülünce 14'ncü Tümen Komutanı Yarbay Mehmet Suphi Bey, Yunan birliğiyle temasta olan 5'nci Alay'ı artçı, 54'ncü Alay'ı yancı bırakarak Beşkarış'a çekilmeye başlamıştır. 14'ncü Süvari Tümeni'nin bir savunma muharebesi yapmadan erkenden çekilişi Kolordu karargâhını ve 2'nci Süvari Tümeni'ni güç duruma sokmuştur. Aslında arazi savunmaya elverişliydi ve durumda tehlikeli değildi. Tümen'in erkenden çekilişi üzerine saat 10.00'da 23'ncü Yunan Alayı Kozluca Tepelerini işgal etmiştir (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, ss. 174-177).

14'ncü Süvari Tümeni'ne bağlı 54'ncü Alay'ın 1'nci Bölük Komutanlığını yapmış olan Abdurrahman Özgen, anılarında yukarıda ifade edilen olayların canlı tanığı olmuştur. 28 Ağustos gününde Yunan kuvvetlerinin konusu hakkında; Sinanpaşa istikametinden gelmekte olan bir kısım Yunan kuvvetini keşif bölükleri tarafından dağıtıldığını ve Başkimse bölgesinde de bir Yunan muhafız birliğinin olduğunu ifade etmiştir (Özgen, (y.y), s. 103).

5'nci Kolordu Komutanının 27 Ağustos'ta saat 14.00'de Nurettin Paşa'ya telsizle verdiği raporda, 14'ncü Tümen'in sabaha doğru Anıtkaya'ya vardığını ve Yunan kuvvetine bir hayli zayıf verdirdiğini vurgulamıştır. Saat 8.00'de 9'ncü Yunan Tümeni'nin İhsaniye ve Döğer istikametinden Olucak ve Anıtkaya bölgesine hareket ettiğini, 12'nci Yunan Tümeni'nin ise Resulbaba ve Çatalçeşme istikametinden batıya çekildiği bildirmiştir. 1'nci Yunan Tümeni'nin de Başkimse'den Dumlupınar'a ilerlediğini eklemiştir (Altay, 1970, ss. 337-340), TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 177).

Nurettin Paşa, bu raporu 28 Ağustos'ta saat 16.35'de almıştır. Bu gelişmelerden, Yunan Ordusu'nun Dumlupınar istikametine doğru çekilmesini zorlayan süvari kolordusunun etkisinin olduğu kanısına varılmıştır. Bu düşünceyle de 1'nci Ordu, bütün birlikleriyle Yunan Ordusu'ndan önce hareket ederek İzmir'e gidiş yolunu kesmeye çalışmıştır. 5'nci Kolordu karargâhı, 2'nci ve 14'ncü Tümenler, 28 Ağustos'ta öğle üzeri Beşkarış ve Genişler civarında toplanmışlardır. 1'nci Ordu Komutanlığı ile irtibat kuramayan Fahrettin Paşa, dost ve düşman birlikleri hakkında genel bir bilgiye sahip değildi. Fahrettin Paşa, Yunan Ordusu'nun Dumlupınar kısmını elinde bulundurmamak istediklerini düşünmüştü. Bu yüzden saat 13.30'da 14'ncü Tümen'i güneye karşı savunma düzeni almak üzere Osmaniye, Genişler bölgesine göndermiştir. Tümen, saat 16.00'da Osmaniye'ye gelerek güneye karşı savunma düzeni almış, 54'ncü Alay'ı da daha güneyde bırakarak Olucak bölgesindeki Yunan birlikleriyle temasını korumasını ve keşif görevi yapma emrini vermiştir. 54'ncü Alay ise saat 17.30'da Efted, Batak, Kadımürsel, Altıntaş bölgelerinden aldığı keşif raporlarında; Olucak'taki 9'ncü Yunan Tümeni'nin daha kuzeye geçmediğini, Hacıbeyli, Efted, Kadımürsel, Altıntaş'ta Yunan kuvvetlerinin bulunmadığını, sadece Batak'ta miktarı belli olmayan bir Yunan birliğinin olduğunu öğrenmiştir. Yunanlıların Ermeni ve Rum çetelerinden kurdukları düşünülen üç yüz atlı, Cumalı'dan Olucak istikametine ilerlemek istemişse de 14'ncü Süvari Tümeni'nin gönderdiği birliklerle yapılan muharebe sonucu geri atılmıştır (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, ss. 178-179).

Gerçekleşen muharebelerde Yunan kuvvetleri parçalanarak muharebe yapmaya zorlanmış, Franko Grubu ile birleşmesi engellenmiştir. Yunan Ordusu'nun Dumlupınar bölgesinde yeni bir tahkimat oluşturulmasına imkan verilmemiştir (Altay, 1970, s. 339).

Kısaca toparlanırsa 27 Ağustos 1922 tarihinde 14'ncü Süvari Tümeni'nin bir alayı Tazlar'da, bir alayı Karacaören kuzeyinde, diğer bir alayı ise Kızılca'nın güneydoğusunda akşama kadar muharebe etmiştir (Yaşar, 2008, ss. 246-248). Saat 15.30'da Kolorduya verilen emir gereği, Uşak'tan gelecek Yunan tümenine karşı 14'ncü Tümen'e, emniyet alma görevi verilmiştir. Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa yaptığı bu manevralar ile Afyonkarahisar ve Sinanpaşa ovalarında bulunan Yunan kuvvetlerini iki süvari tümeni ile kuzeyden çevirmeyi düşünmüştür. Saat 18.45'te Kolorduya takip emrinin gelmesi ile 14'ncü Süvari Tümeni de Olucak'a gelmiştir. Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa, uyguladığı bu taktikle, Altıntaş Ovası'nı ve Sinanpaşa Ovası'ndan ayıran, İlbulak Dağı'nı kontrol altına almıştır. Bu şekilde Sinanpaşa Ovası'ndaki Yunan birliklerinin geriye gitmesinin önlenmesi, Altıntaş Ovası'ndaki birliklerin de güneye yönelerek burada bulunan Yunan kuvvetleri ile birleşmesinin engellenmesi düşünülmüştür (Görgülü, 1992, ss. 26-27). 28 Ağustos akşamı ise Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa, Yıldırım Kemal civarında, İzmir – Uşak – Afyonkarahisar demir yolu hattını kesmiştir. Paşa, 2'nci Yunan Kolordusuna baskın yapmak amacındaydı. Bundan dolayı bir tümeni geride bırakarak 27/28 Ağustos gecesi, İlbulak Dağı üzerinden Anıtkaya istikametinde ilerlemeye karar vermiştir. Ancak Yarbay Suphi komutasındaki 14'ncü Süvari Tümeni, 27 Ağustos gecesi Yunan birlikleri ile karşılaşmamak için farklı yolları takip ettiğinden gecikme yaşamıştır. Ardından Başkimse'de Frangou'ya bağlı 1'nci ve 7'nci Yunan Tümenleri ile muharebe gerçekleştirmiştir. Frangou hatıralarında, süvarilerin bu gece yaptığı baskın neticesinde morallerinin bozulduğunu ve süvarileri gören askerlerin “*Türk Süvarileri*” diye bağırarak kaçıştıklarını, subayların sakinleştirmelerine rağmen panik havasının önlenemediğini ve askerlerini ancak Dumlupınar'da toplayabildiğini belirtmiştir. Dumlupınar civarına çekilen Frangou'nun kuvvetleri, Yıldırım Kemal bölgesinde bırakılan 1'nci Süvari Tümeni ile karşılaşmıştır. Ancak 1'nci Süvari Tümeni'nin sayısı az olduğunda, 7'nci ve 1'nci Yunan Tümenleri ile Plastiras Müfrezesi, 1'nci Süvari Tümeni'nin etrafından geçerek Dumlupınar mevziine çekilmeyi ve burada bulunan Yunan 2'nci Tümeni ile birleşerek İzmir istikametini kapatmayı başarmıştır. 28 Ağustos'ta öğleye doğru 14'ncü ve 2'nci Süvari Tümenleri Olucak bölgesinde birleşmiştir. Dumlupınar'a gitmeye çalışan Trikoupis'e bağlı kuvvetler Altıntaş'a çekilmiştir. Sonuç olarak Türk süvarileri yaptıkları manevra ve muharebeler neticesin tarihi bir rol oynamışlardır. Türk süvarilerin yaptıklarıyla, İlbulak Dağı'nın kuzeyinde kalan Trikoupis Grubu ile güneyindeki bulunan Frangou Grubunun birleşmesi önlenmiştir. Akşam saatlerinden ise Türk piyadeleri bu birliklerin arasında yerleşmiştir. Ayrıca Fahrettin Paşa, iki tümenini Altıntaş'a çekmekle, 2'nci Ordu'dan önce Kütahya yolunu kapatmıştır (Görgülü, 1992, ss. 31-32). 28 Ağustos akşamında 14'ncü Süvari Tümeni, Genişler ve Beşkarış'ta konuşlanmıştır (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 191), (Türkmen, 2010, s. 111).

1.4. 29 Ağustos 1922 Harekâtı

Nurettin Paşa'nın 29 Ağustos 1922 tarihinde⁶ saat 11.30'dan önce İsmet ve Yakup Şevki Paşalara çektiği sabah raporunda, esirlerin ifadesine göre; 9'ncü ve 7'nci Yunan Tümenlerinin 27/28 Ağustos gecesi Balmahmut ve Çatkuyu'dan Başkimse'ye çekildiği bildirilmiştir. Adı geçen tümenlerin Dumlupınar'a çekilme emrini aldıklarını ve muhtemelen 13'ncü Yunan Tümeni'nin de çekilen birliklerin arasında olduğu ifade edilmiştir. Nurettin Paşa, buna ilaveten 14'ncü Süvari Tümeni'nin Güzelce Tepelerini tuttuğu belirtilmiştir (ATBD, 2015, ss. 175-178).

29 Ağustos 1922 sabahı 14'ncü Süvari Tümeni Osmaniye'de konuşlanmıştır. Tümen'in 34'ncü Alayı Sinanpaşa bölgesindedir. Nurettin Paşa'nın 28 Ağustos'ta 5'nci Kolorduya, süvari kuvvetini tamamıyla, Yunan Ordusu'nun Uşak doğrultusundan çekilmelerini engellemek ve

⁶ 14'ncü Süvari Tümeni'nin 29 Ağustos 1922 tarihli harekât için bkz: Ek Harita 5.

sürekli takip hareketi yapabilmek için bir arada tutulması emredilmiştir. Ancak, 5'nci Kolordu 1'nci Ordu Komutanı Nurettin Paşa'nın gönderdiği emri ancak 29 Ağustos akşamı aldığından kendi kararı doğrultusunda hareket etmiştir. Bu doğrultuda ise 5'nci Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa, Yunan kuvvetlerinin Dumlupınar bölgesine çekilmek istediklerini ifade etmiştir. Bunun içinde 1'nci Ordu kuvvetleriyle muharebe etmek zorunda kalacaklarını ya da Çavdarhisar istikametine doğrultusuna çekileceklerini belirtilmiştir. Eğer ki 2'nci Ordu birlikleri bu bölgeye yetişip kuzeyden taarruz edinceye kadar zaman kazanılması ve Yunan kuvvetlerinin Dumlupınar mevzilerine çekilmelerini önlenmesinin gerekli olduğu ifade edilmiştir. Bunun için de büyük kısmıyla güneye ilerleyerek çekilen Yunan kuvvetlerinin yanına taarruzun gerekli olduğu, eğer Yunan kuvvetleri Dumlupınar mevzilerine yerleşirlerse o zaman da Murat Dağları batısından arkasına geçilmesinin zaruri olduğunu bildirmiştir. Fahrettin Paşa düşüncelerini ifade ettikten sonra devamında Yunan kuvvetlerinin Eskişehir ve Kütahya'dan trenle kuvvet getirmesinin de beklendiğinden bu olasılıkta göz önünde bulundurulmasını arz etmiştir. Bundan dolayı Paşa, ilk iş olarak 14'ncü Süvari Tümeni'nin Yunan kuvvetiyle teması kesmemesini istemiştir. Bunun üzerine Tümen'den bir bölük alınarak Manastırtepe ve Beşkarış istikametine gönderilmiştir. (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, ss. 219-220).

Sabah saat 6.00'da Olucak istikametine gönderilen keşif kollarından alınan bilgiler doğrultusunda bir tümen kadar Yunan kuvvetinin Başkimse'den batıya çekildiği anlaşılmıştır. Yine aynı saatte 28 Ağustos 1922 gecesini Hacıbeyli'de geçiren Mürettep Süvari Tümeni'nin, sabah Genişler ve Altıntaş istikametine giderken 5'nci Kolorduya dair bilgi alınca yön değiştirerek Efet'e yönelmiştir. Ayrıca Osman köyün dört kilometre güneyinde birkaç Yunan yürüyüş kolunun batıya gittiği tespit edilmiştir. Fahrettin Paşa, bu bilgiler doğrultusunda saat 7.15'de; 14'ncü Tümen'i, Çal ve Hamurköy istikametinden ilerleterek Selkisaraya, Arpagediği ve Başkimse hududuna karşı keşif kolları göndermesini istemiştir (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 220), Türkmen, 2010, s. 122).

14'ncü Tümen, 5'nci Kolordu emrini almış, 54'ncü Alay'ının keşif bölümünü Kolordu emrine bırakarak saat 8.00'de 54'ncü Alay'ını Hamur ve Çirlek istikametine göndermiştir. Tümen'in çoğunluğu, 5'nci Alay, topçu bataryasına bağlı birlikler ve 3'ncü Alay sırasıyla Mecidiye Çiftliği ve Çalköy istikametine hareket etmiştir. Mecidiye Çiftliği'nden Yeşilyurt ve Eydemir istikametine 5'nci Alay'ın keşif bölümü gönderilmiştir. Saat 10.00'da Hamur köyün kuzey sırtlarına çıkan 54'ncü Alay Hamur köyüne gelmekte olan Yunan yürüyüş kollarına tesadüf etmiştir. Çirlek güney tepelerini tutarak saat 10.30'da Yunan kollarına ateş baskını yapmıştır. 14'ncü Süvari Tümeni'nin büyük kısmı saat 10.20'de Akpirin Tepelerine geldiğinde Selkisaray - Hamur yolu üzerinde yaklaşık iki Yunan tümeninin bulunduğu, küçük bir yürüyüş kolunun Selkisaray istikametine gitmekte olduğu, Selkisaray ve Mudamtepe hattında fazlaca topçu bataryalarının güneye karşı mevzilendiği ve ateş etmekte oldukları, Çalköy'ün iki kilometre doğusundaki dereler içinde çok miktarda ağırlık olduğu görülmüştür. Akpirin Tepelerini 5'nci Alay işgal etmiştir. Tümen bataryası, mevziye yerleşmiş ve Yunan kuvvetlerine saat 11.00'de ateş açmıştır. Bataryanın bu ateşi çok etkili olmuştur. 3'ncü Alay, 5'nci Alay'ın doğusundaki Çalköy'e karşı gönderilmiştir. Saat 10.30'da 14'ncü Süvari Tümeni'nin durumunu bildiren rapor ancak saat 13.15'de 5'nci Süvari Kolordusuna ulaşmıştır. Mehmet Suphi Bey, saat 12.00'de 5'nci Süvari Kolordusuna yolladığı diğer bir raporunda, batarya atışlarının çok etkili olduğunu, ancak top mermisinin azaldığını, Yunan kuvvetinin Çalköy'e gelmesi olasılığına karşı atlı hücum için düzen ve tedbirlerin alındığını, ayrıca bir Yunan tümeninin 28/29 Ağustos gecesini Aslıhanlar'dan geçerek sabaha karşı Dumlupınar'a gittiğini, bundan dolayı Mürettep ve 2'nci Süvari Tümenlerinden birinin Çalköy şosesiyle güneye ilerletilmesini teklif etmiştir. Suphi Bey, duruma hakim olduğu halde arazinin açık ve tümen cephesinin yirmi kilometre kadar uzunlukta olması hasebiyle Akpirin Tepelerinde yalnız altı bölümünü bırakmıştır. Suphi Bey, bu kadar az birlikle harekete geçmenin mantıksız olduğunu düşünerek, 5'nci Süvari Kolordusuna teklif yapmakla yetinmiştir. Fahrettin Paşa, 14'ncü Tümen'in raporunu alınca saat 12.30'da; 14'ncü Tümen'in Aslıhanlar istikametinden ilerleyerek Yunan kuvvetini zorlanmasını ve imkan dahilinde 54'ncü Alay'ını Tümen emrine gönderilmesi

istemmiştir. Paşa, Çirlek istikametine giden Mürettep Süvari Tümeni'nden bir hareket görmeyince bu gecikmenin 14'ncü Tümen'e de yansıtacağını ve fırsatın elden kaçacağını düşünerek saat 14.20'de 14'ncü Süvari Tümeni'ni vakit kaybetmeden Dumlupınar istikametine çekilmekte olan Yunan kuvvetine taarruz etmesini emretmiştir (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, ss. 220-223).

Fahrettin Paşa, Akpirin Tepesi'ne 14'ncü Tümen'in yanına gitmiştir. Tümen bataryasının bulunduğu gözetleme yerinden durumu incelemiştir. Hamur ve güneyinde peyderpey Yunan kuvvetlerinin Dumlupınar istikametine çekildiklerini görmüştür. Bir parça Yunan birliğinin Hamur civarında bir parça Yunan birliğinin de Aslıhanlar bölgesinden kuzeye karşı savunma düzeni almış olduklarının farkına varmıştır. Hamur güneyinden 8, 10 kadar Türk topçusunun güneye ateş etmekteydi. Güneyden ateş eden Türk topçularının mermileri Yunan hatları içinde patlıyordu. 14'ncü Tümen bataryası da Yunan birliklerine ateş etmekle birlikte top mermisi azalmıştı. Tümen'in 5'nci ve 3'ncü Alayları Akpirin'e yaklaşmıştı. Çirlek'te 54'ncü Alay ile sağlıklı bir haberleşme yoktu. 5'nci Kolordu, güneş batmak üzereyken cephanesi azalan bataryaya ateş etmemesini istemiştir. Bu işin süvari hücumu ile yapılmasının daha uygun olacağını düşünerek 14'ncü Tümen Komutanı Yarbey Mehmet Suphi Bey'e saat 18.45'de Hamur ve Küçük Aslıhanlar arasındaki sırtlarda bulunan Yunan kuvvetine taarruz etmesini emretmiştir. Paşa, Kurtköy'e dönerek saat 19.30'da İsmet Paşa'ya bir rapor göndermiştir. Raporunda; Yunan kuvvetinin Hamur, Selkisaray, Dumlupınar istikametine çekilmekte olduğunu, Aslıhanlar sırtlarının Yunan birlikleri tarafından zapt edildiğini, Selkisaray ve Hamur sırtlarında artçı ve yancıları olduğunu, 14'ncü Tümen'in Çalköy üzerinden bu birliğe taarruz yaptığı ve hava kararınca atlı hücum yapacağını, 14'ncü Tümen bataryasında top mermisinin kalmadığını vurgulamıştır. Ancak atlı haberleşmeler ile gönderilen bu rapor Cephe karargâhına 30 Ağustos 1922 tarihinde saat 8.00'de ulaşmıştır (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 224).

14'ncü Tümen'in saat 22.00'de Hamur ve Çalköy'ün kuzey tepelerinde başlayan süvari baskını, daralmış çemberde olan Yunan kuvvetleri üzerinde düşünülenden fazla yıkıcı bir etki yaratmıştır. Yunan Generali Mazarikis'in raporuna göre; bu hareket Yunan kuvvetlerinin moralini bozmuş, kuvvetler arasında kargaşalığa sebebiyet vermiştir (Artuç, 2005, s. 129).

29 Ağustos akşamına kadar Tümen, gözetleme, keşif ve bataryasının etkili ateşi ile Yunan kuvvetlerini yıpratmıştır. Tümen'in sadece 5'nci ve 3'ncü Alayları olduğundan Akpirin Tepelerinde çok zayıf durumda kalmıştır. Fahrettin Paşa, kafasında planladığı şekilde 2'nci ve Mürettep Süvari Tümenlerini bu alana getirememiştir. 14'ncü Süvari Tümen Komutanlığına, saat 19.30'da; Yunan kuvvetine taarruz edildikten sonra toplanma yerinin Eydemir olduğunu, görevini yerine getirenlerin Eydemir'e gelmesini emretmiştir (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, ss. 223-224).

Yukarıda belirtilen emir akşamüzeri 14'ncü Tümen'in alaylarına ulaşmıştır. Doğuda bulunan 3'ncü Alay, iki bölüğü ile atlı hücumu geçmiştir. Yüzbaşı Şekip komutanlığındaki 1'nci Bölük, Yunan gruplarının içine kadar girmiştir. 1500 - 2000 esir almıştır. Daha ötede bulunan başka bir Yunan grubuna da saldırmış ancak hücum ile karşılık verilmiştir. Yüzbaşı Şekip ile 17 er şehit olmuş, bölükten Teğmen Rifat Bey ise yaralanmıştır. Çal'ın batı kısımların da 5'nci Alay'dan iki bölük hücum etmiş, Yunan birliğine 200 kayıp verdirmiştir. Çirlek'in güney kısmında bulunan 54'ncü Alay da Hamur'un kuzeybatı kısmına giderek güneybatıya istikametine giden Yunan yürüyüş koluna 80 metreden, makineli tüfek ve piyade ateşi açmış, Yunan kolunu dağıtmıştır. Arazinin engebeli olmasından dolayı atlı hücum yapılamamıştır. Saat 23.30'a kadar muharebe eden 54'ncü Alay, Yunan kuvvetleri karşısında keşif kolları bırakarak Çirlek'e çekilmiş, Tümen'in emrine uyararak Mecidiye'de bölgesinde Tümen'e katılmıştır. 5'nci Alay Eydemir'de, 3'ncü Alay Akpirin Tepesi'nde geceyi geçirdiklerinden, Tümen birlikleri Eydemir'de toplanamamışlardır (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 224).

Nurettin Paşa, saat 20.30'da İsmet Paşa'ya çektiği raporda; 14'ncü Süvari Tümeni'ni Çal istikametine göndereceğini ifade etmiştir (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 225). General Trikoupis, Çalköy'e çekiliniz diyerek saat 21.00'e doğru sözlü emir vermiştir (Artuç,

2005, s. 136). Gece ise Yunan birlikleri Çalköy'e doğru hareket ederek çekilmişlerdir. 29 Ağustos'ta 5'nci Kolordu, 14'ncü Süvari Tümeni ile birlikte çekilen Yunan birliklerine Kuyucak'tan taarruz etmiştir. 12'nci Yunan Tümeni komutanı Albay Kallidopulos, Çalköy istikametine giderken 14'ncü Tümen'in baskısıyla karşılaşmıştır. Havanın karanlık olmasından dolayı Yunan kuvvetleri dağılmıştır. Ancak dağılmaya karşı Yunan birlikleri geri çekilmeyi başarmıştır (TİH, C. VII, 1975, s. 495), (Artuç, 2001, s. 450).

General Trikoupis; birliklerini Dumlupınar'a çekeceğini düşünmüştür. Ancak 29 Ağustos akşama doğru Yunan 2'nci Kolordusundan aldığı rapordan, sağ kısmının dağıldığını ve Dumlupınar istikametinin tamamen kapandığını öğrenince tümenlerine Çalköy'de toplanmalarını emretmiştir. Saat 22.00'de Yunan tümenleri, Çalköy'e hareket etmeye başlamışlardır. Fakat 14'ncü Tümen'in kuzey yönünden yaptığı hücum ve baskınlar, Yunan yürüyüş kollarını afallatmış ve dağıtmıştır. Yunan tümenleri ancak 30 Ağustos sabahı Çalköy bölgesinde toplanabilmişlerdir (TİH, C. VII, 1975, s. 496).

Fahrettin Paşa'ya, 1'nci Ordu Komutanlığından emir gelmemiştir. Kolordu ise 29 Ağustos sabahı General Trikoupis birliklerinin gerisindeydi. Ancak Yunan birliklerinin önüne geçip çekilmesini engelleyecek gücü de kalmamıştı. 5'nci Kolordunun Büyük Taarruz'un başladığı günden beri muharebe ettiği için zayıf düşmüş, cephanesi çok azalmıştı. Ayrıca, Yunan birliğinin Uşak'taki Yunan Bağımsız Süvari Tümeni de aniden karşısına çıkabilirdi. Ayrıca Eskişehir bölgesinde Yunan 3'ncü Kolordusunun bazı birlikleri kuzey yönünden Trikoupis Grubunun yardımına gelebilirlerdi. Özetle, 5'nci Süvari Kolordusu Yunan birliğinin gerisinde bulunarak birçok tehlike ile karşı karşıya kalmıştı. Bundan dolayı her ihtimale karşı 5'nci Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa, 14'ncü Süvari Tümeni'ne, batı yönüne gideceği tahmin edilen Trikoupis kuvvetlerine, kuzey yönünden taarruz ederek gidiş güzergahlarının kesilmesini emretmiştir (Artuç, 2005, ss. 127-128).

1.5. 30 Ağustos 1922 Harekâtı

14'ncü Tümen, 29/30 Ağustos gecesi Mecidiye Çiftliği, Eydemir, Akpirin Tepesi'nde konuşlanmıştır. 5'nci Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa, 6'nci Kolordunun Allıören, Çalköy istikametine taarruz yapacağını belirtmiştir. 1'nci Ordu'dan ise henüz herhangi emir alınmamıştır. 5'nci Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa; süvari tümenlerini 30 Ağustos'ta ilerleterek Belova Gediği'nin tutulmasını emretmiştir. Çünkü bu kesim Yunan Ordusu'nun arka kısmında kalıyordu. Buraya gidilirse Yunan birlikleriyle muharebe edilmeden bu alanı örterek Yunan kuvvetlerini sıkıştırılabilirdi. Bunun için de, 29 Ağustos'ta saat 21.00'de; 30 Ağustos sabahı için 14'ncü Tümen'in Eydemir yolu üzerinden Saraycık ve Alıncak civarlarına gitmesini emretmiştir. Ayrıca Karabel'e tan ağırmadan geçmelerini bildirmiştir. Öğleden sonra 5'nci ve 54'ncü Alaylar Yağcılar'da, 14'ncü Tümen ile 3'ncü Alay Şeyhler'de konuşlanmışlardır. Gediz istikametinde de Yunan birliklerine tesadüf edilmemiştir. Nurettin Paşa'nın 29 Ağustos'ta saat 12.30'da yazılan emri, 30 Ağustos'ta saat 11.00'de Fahrettin Paşa'ya gelmiştir. Nurettin Paşa'nın gönderdiği emirde, Kolordunun büyük çoğunluğuyla Murat Dağlarını aşıp Uşak istikametinde çekilen Yunan Ordusu'nu takip etme görevi verilmiştir. Fahrettin Paşa da, 30 Ağustos'taki faaliyeti, verilen emir doğrultusunda olduğunu görünce hiçbir değişiklik yapmamıştır. Paşa, 30 Ağustos'ta saat 14.00'de; Yunan kuvvetinin Çukurören'in batısına geçmeden 14'ncü Tümen'in Eskioğuzlar Tepelerini işgal ederek, geri çekilen Yunan birliklerinin durdurulmasını emretmiştir. Ayrıca Yunan kuvvetinin batı yönüne çekilmek isteyen kuvvetini de 2'nci Tümen ile 14'ncü Tümen beraber bertaraf etmesi istenmiştir (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, ss. 260-262), Türkmen, 2010, ss. 133-134).

Yukarıdaki emir tümenlere gönderilmiştir. 14'ncü Süvari Tümeni, emri saat 19.20'de alıp, Saraycık ve Kaştakalan Sırtı istikametine keşif birlikleri göndermiştir. 14'ncü Tümen birliklerinde 30/31 Ağustos gecesi bir değişiklik yaşanmamıştır. 5'nci Kolorduya bağlı süvari tümenleri, Çal, Tokul, Saraycık alanlarına zamanında gelmiş olmalarına rağmen ve 5'nci Kolordu'dan Kızıltaş Vadisi'nin kapanması emrini aldıkları halde 14'ncü ve 2'nci Süvari

Tümenleri, çekilen Yunan 15'nci Tümeni'nden arta kalanların yancılarıyla sadece teması koruyarak istirahat etmeye geçirdiklerinden Yunan 5'nci Tümeni kılıç artıkları Murat Çayı Vadisi'nden batı yönüne çekilme imkanı bulmuşlardır (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 262).

2'nci ve 14'ncü Süvari tümenlerinin bir kısmı, Saraycık'ın güney yönüne çekilmekte olan Yunan yancıları ile temasta, 14'ncü Tümeni, Şeyhler ve Saraycık bölgelerindedir (TİH, C. II, Ksm. VI, Kitap 2, 1995, s. 281), (Erikan, 2001, s. 592), (Özgen, (y.y), s. 109).

Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın 30 Ağustos 1922 tarihinde⁷ saat 13.45'te Cephe Komutanı İsmet, 1'nci Ordu Komutanı Nurettin ve 2'nci Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşalara gönderdiği telgrafta; 5'nci Kolordu ile 14'ncü Tümen'in beraber hareket ederek Pınarcık istikametinden Saraycık bölgesine ilerlediği belirtilmiştir. 30 Ağustos akşamının da adı geçen yerde toplanması istenmiştir. 5'nci Kolordu karargâhının Kurtköy'de olduğu vurgulanmış ve 30 Ağustos gecesi ise Aslıhanlar'a gideceği ifade edilmiştir. 5'nci Kolordunun amacının; Kızılaş Vadisi yolunu kapatmak olduğu belirtilmiştir. 5'nci Süvari Kolordu topçu cephanesinin çok azaldığı bildirilmiştir. Otomobillerle Üçhüyük ve Gökçeler yolu ile Çalköy'üne yeterli miktarda topçu ve az sayıda piyade cephanesiyle peksimetin gönderilmesi istenmiştir. Esirlerin ifadelerinden anlaşıldığı üzere, 5'nci Kolordunun karşısında Aslıhanlar mıntikasında, 9'ncü ve 4'ncü Yunan Tümenlerinin olduğu bilgisi verilmiştir. Daha doğuda ise 5'nci ve 12'nci Yunan Tümenlerinin 29 Ağustos'ta bütün kuvvetiyle Adem Tepesi'nde muharebeye katıldığı öğrenilmiştir (ATBD, 2015, ss. 214-215), (Harp Tarihi Vesikalar Dergisi (HTVD), 1967, ss. 273-276).

1.6. 31 Ağustos 1922 Harekâtı

5'nci Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa'nın 31 Ağustos 1922 tarihinde⁸ saat 3.15'de gönderdiği telgrafta; Yunanlıların Yeşilyurt, Saraycık, Murat Çayı doğrultusunda hızlı ve peyderpey şekilde çekildiği söylenmiştir. Esirlerin ifadesine göre; buradan çekilen tümenin Yunan 1'nci Kolordu Komutanı Trikoupis'e bağlı birlikler olduğu ifade edilmiştir. Yunanlıların Belova Gediği'ni güvende tutmak için Saraycık Tepelerini işgal ettiği dile getirilmiştir. Bundan dolayı Yunan birliklerinin gedikten geçmelerinin hayati öneme sahip olduğu belirtilmiştir. 5'nci Kolordunun, Yunan kuvvetine taarruz edeceği bilgisi verilmiştir. 14'ncü Tümen'in Saraycık'ta bulunan Yunan birliğine taarruz edeceği bildirilmiştir (HTVD, 1967, ss. 277-280).

Fahrettin Paşa, 31 Ağustos'ta 14'ncü Tümen'in Çomaklar ve Gökler kısmında gösteriş hareketleri yapacağını ifade etmiştir (ATBD, 1994, ss. 118-119). Nurettin Paşa'da aynı tarihte İsmet Paşa'ya çektiği akşam raporunda; 14'ncü Süvari Tümeni'nin Saraycık köyüne taarruz yaparak Yunan kuvvetine ağır zayıat verdirdiğini vurgulamıştır. Birçok araba ve ganimetin ele geçirildiğini de ifade etmiştir. Esir edilen askerlerin çoğunluğu ise, Yunan 4'ncü Tümeni ile Yunan Soma Depo Alayı'ndan olduğu belirtilmiştir (ATBD, 2015, ss. 248-253), HTVD, 1967, ss. 289-296).

14'ncü Tümen, 30/31 Ağustos gecesini Şeyhler ve Saraycık alanlarında geçirmiştir. Fahrettin Paşa, 31 Ağustos'ta yapılacak harekât için 14'ncü Tümen'e Saraycık güneyinde bulunan Yunan birliğine taarruz etmesini emretmiştir. Kolordu Komutanı bu emri verdikten sonra, İsmet Paşa'ya da saat 1.00'de yapacağı işler hakkında telsizle bilgilendirme yapmıştır. Fahrettin Paşa, birliklerine emri verdiğinde rahatsızlanmış, bundan dolayı da Aslıhanlar'dan ayrılamamıştır. 14'ncü Tümen, 5'nci Alay ile Yunanlılarla temasını koruyarak 30 Ağustos gecesini Şeyhler'de geçirmiştir. 5'nci Kolordudan taarruz emrini alınca da 54'ncü Alayı'nı kuşatıcı bir şekilde doğudan, 5'nci Alayı'nı cepheden taarruza geçmiştir. Saat 11.00'de 5'nci Alay Saraycık güney sırtlarını ele geçirmiştir. Yarbey Suphi Bey de Saraycık'a gelmiştir (TİH, C.II, Ksm, VI, Kitap 3, 1995, ss. 18-19).

⁷ 14'ncü Süvari Tümeni'nin 30 Ağustos 1922 tarihli harekâtı için bkz: Ek Harita 6.

⁸ 14'ncü Süvari Tümeni'nin 31 Ağustos 1922 tarihli harekâtı için bkz: Ek Harita 7.

Yunan Soma Depo Alay birlikleri silahlarını atarak kaçmış ve Yunan birliklerinden alınan esirler arasında, Yunan 1'nci Kolordusundan Albay Panayot Pelridis, Yunan Ordusu'nun artık hiçbir yerde tutunamayacağını söylemiştir. Suphi Bey, saat 12.30'da 14'ncü Tümen'in vaziyetini 5'nci Kolorduya bildirmiştir. Tümen'in vaziyetinden memnun olmayan Fahrettin Paşa, saat 14.00'de 14'ncü Süvari Tümeni'ne; Yunan kuvvetine şiddetli taarruz yapılmadığını, bataryasının neden atış yapmadığı sormuştur. Ardından da hemen 2'nci Süvari Tümeni'ne yavaşlmasını ve bu gece Gökler'e geçilmesinin gerekli olduğunu emir etmiştir. Tümen ise aldığı emir üzerine saat 16.00'da emri altındaki alaylara, hemen Tokul'da toplanılmasını ve Gökler istikametine hareket edilmesini emretmiştir. Ancak 14'ncü Süvari Tümen birliklerinin dağınık ve arazinin ormanlık olmasından dolayı toplanması zor olmuştur. Bu arada saat 16.00'da Yunan kuvvetleri takviye birlikler olarak muharebe etmeye devam etmişlerdir. Suphi Bey, Kolorduya saat 21.00'de verdiği raporda; bu saate kadar taarruz edilmemesinin sebebinin Yunan kuvveti hakkında bilginin saat 17.00'de eline ulaştığını belirterek bir savunma sunmuştur. Ayrıca bataryasının on mermisi kaldığından dolayı atış yapılmadığını izah etmiştir. Süvariler, saat 20.00'da Saraycık bölgesinden çıkıp saat 21.00'de Tokul'da toplanmışlar ve saat 22.00'de Gökler istikametine doğru hareket etmişlerdir. Öncü olarak da 54'ncü Alay ilerlemiştir. Alaylar sol yanlarını korumak için birer tane yancı kuvvet çıkarmıştır. 1'nci Süvari Tümeniyle hareket eden 34'ncü Alay da hareket eder etmez 14'ncü Tümen'e katılmıştır. 14'ncü Süvari Tümeni 1 Eylül'de saat 5.00'de Cebrail'e gelerek istirahate geçmiştir (TİH, C.II, Ksm, VI, Kitap 3, 1995, s. 20). 31 Ağustos'ta saat 24.00'da 14'ncü Tümen, Cebrail'in güney yönünde yürüyüşe geçerek yollarda rastladığı Yunan kuvvetlerini temizlemiştir (İncedayı, 1925, ss. 192-193).

Fevzi Paşa'dan 29 ve 30 Ağustos 1922 tarihlerinde 5'nci Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa'ya, hareketin nasıl olacağı ile ilgili emirler verilmiştir. 14'ncü Tümen, Çalköy'üne çekilen Yunan kuvvetlerine taarruz ederek durdurmuştur. Tümen, 30 Ağustos'ta hücum şiddetini de arttırmıştır. 14'ncü Tümen, Kızıldaş Vadisi'ni kapamaya ve buradan sızmayı başaran Yunan kuvvetini takip etmekle görevlendirilmiştir. Türk Ordusu, Murat Dağlarına doğru giden Nikolaos Trikoupis ve arkadaşlarını yakalamıştır. 1 Eylül itibarıyla de Süvari Kolordusu, İzmir istikametine ilerleyerek bir yandan kılıç artıklarını kovalamış diğer yandan da Yunan perakendelerin geçerken yaptıkları tahribatı engellemeye çalışmıştır (Gönçer, a.g.m., s. 103).

Büyük Taarruz'un başlangıcından (26 Ağustos 1922), Çanak Krizi'ne kadar geçen sürede (18 Eylül 1922) 14'ncü Süvari Tümeni'nin zayıtı, subay sayısı; 4 şehit, 6 yaralı, er sayısı; 18 şehit, 52 yaralı vermiştir. Ayrıca 4 esir, 8 kayıp ve 11 hasta er de zayıtlar arasında yer almıştır. Toplamda ise 14'ncü Tümen'in 22 şehit ve 58 yaralı verdiği görülmektedir. Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın (11 Ekim 1922) yapıldığı zaman da ise Tümen'in mevcudu; 165 subay, 2989 er ve 1479 silahının olduğu bilinmektedir (TİH, C.II, Ksm, VI, Kitap 3, 1995, s. 313-314).

Sonuç

14'ncü Süvari Tümeni, 16 Temmuz 1921 tarihinde 5'nci Grubun kurulmasıyla birlikte Albay Fahrettin Bey'in komutanlığında hareket etmiştir. Sakarya Meydan Muharebesi'nde, Büyük Taarruz ve Takip Harekatı'nda da Fahrettin Paşa'nın emri altında bulunarak aktif faaliyet göstermiştir.

Büyük Taarruz'un başlangıcında (26 Ağustos 1922) 14'ncü Süvari Tümeni, 3., 5'nci, 34. ve 54'ncü Süvari Alaylarıyla Ahır Dağları ve Çiğiltepe arasından Sinanpaşa Ovası'na inmiştir. İlk gün Türk Ordusu'nun, Yunan Ordusu'na karşı taarruzu sırasında Tümen, Yunan birliklerinin arkasından saldırarak, Yunan kuvvetlerini dağıtmış ve Yunan birliklerinin afallamalarına sebebiyet vermiştir. 27 Ağustos'ta Sinanpaşa'nın kuzey bölgesinde bulunan Akçaşar ve Başkimse civarlarında faaliyet göstermiş. Adı geçen bölgelerde Yunan kuvvetlerinin ulaşım alanlarını tahrip etmiştir. En önemli ulaşım hattı olan İzmir-Uşak-Afyonkarahisar demir yolunu keserek, Yunan Ordusu'nun batı ile olan bağlantısı keserek takviye birlik gelmesini

engellemiştir. Ayrıca Afyonkarahisar'da bulunan yaralı Yunan askerlerinin Uşak istikametine gönderilmesine mani olmuştur. Aynı gün telefon ve telgraf hatlarını da keserek Yunan birlikleri arasındaki iletişimi sekteye uğratmıştır. Tümen, 28 Ağustos'ta Olucak ve Anıtkaya bölgesine gelerek bu sefer de Yunan 2'nci Grup ile Yunan 1'nci Grubun birleşmesini engellemiştir. Bu engelleme Yunan gruplarının birbirine yardım etmesini ve bir araya gelerek tekrar direnç göstermesinin önüne geçmiştir. 14'ncü Süvari Tümeni, 29 Ağustos'ta Çal bölgesinde bulunarak keşif faaliyetlerinde bulunmuş ve yer yer Yunan birlikleriyle çatışmalara girmiştir. 30 ve 31 Ağustos 1922 tarihlerinde ise Aslanapa ve Çavdarhisar'ın güney kısmında faaliyet göstermiştir. Tümen, Yunan kuvvetlerinin tekrar bir tahkimat oluşturmasına izin vermemiştir. Yarbay Mehmet Suphi Bey, Yunan birliklerini sürekli takip ederek dinlenmelerine müsaade etmemiştir. Ayrıca zorunlu olarak Yunan kuvvetlerini Gediz istikametine doğru sürerek kaçılacak olan güzergah alternatifini tek bir alanda toplamıştır. Bunu 5'nci Süvari Kolordusu emri altında ve diğer süvari tümenleriyle birlikte senkronize bir şekilde gerçekleştirmiştir. Bu süreçten sonra ise 14'ncü Süvari Tümen, takip hareketinde da görev alarak 1 Eylül'den 9 Eylül'e kadar görevine devam etmiştir. İzmir şehrinin Yunan birliklerinden geri alınmasından sonra da faaliyetlerine devam ederek Urla Yarımadası'nda Yunan kılıç artıklarını temizlemişlerdir.

Büyük Taarruz süreci genel olarak değerlendirildiğinde 14'ncü Süvari Tümeni, piyade birliklerine göre hız ve manevra açısından daha etkili olduğundan önemli görevler üstlenmiştir. Bu görevler arasında Tümen, Yunan kuvvetlerine baskı yaparak rahat hareket etmesini engellemiş bu baskılar neticesinde ise Yunanlı askerler psikolojik olarak yıprandığı gözlemlenmiştir. Bundan dolayı da Yunan kuvvetlerinin muharebe etmek gücü zayıflamıştır. Ayrıca Tümen, Yunan kuvvetlerinin geri çekilme, kuvvet getirtme, yaralıları Uşak kısmına götürülmesini engellemiştir. Bu engellemeyi de demir yolu hattını keserek gerçekleştirmiştir. Buna ilaveten Yunan 1'nci, 2'nci, 3'ncü Gruplarının birleşmesi engellemiştir. Bu durum ise Yunan kuvvetlerini parçalamış ve aslında böl parçala yöntemiyle Yunan Ordusu zayıflatılmıştır. Tümen, aralıksız olarak hareket halinde olması ve Yunan kuvvetini takip etmesi, Yunan Ordusu'nun tahkimat oluşturmasına imkan vermemiştir. Tümen'in yukarıda bahsi geçen görevleri yerine getirmesi Türk piyade kuvvetlerinin de rahat hareket etmesini sağlamıştır. Ancak 14'ncü Tümen 26-31 Ağustos 1922 tarihleri arasında bazı zamanlarda sıkıntılar da yaşamıştır. Bunlar arasında Tümen'in alt ve üst kademe ile sağlıklı bir şekilde haberleşme sağlayamadığı görülmüştür. Buna ilaveten harita eksikliği ve arazinin durumundan kaynaklı olarak yolunu kaybettiği anlaşılmaktadır.

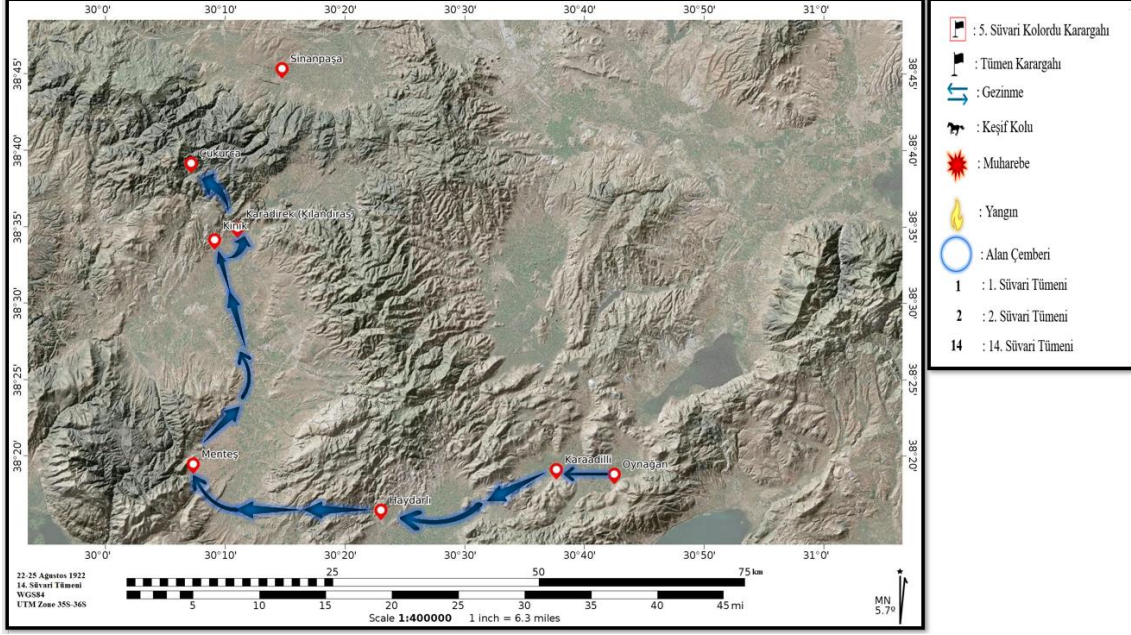
Kaynakça

- Altay, F. (1949). *İstiklal Harbimizde Süvari Kolordusu*. İstanbul: İnsel Kitapevi.
- Altay, F. (1970). *Görüp Geçirdiklerim 10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*. İstanbul: İnsel Yayınları, Dilek Matbaası.
- Altıntaş, A. (2011). *Milli Mücadele'de Afyonkarahisar (1919-1922)*, Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Valiliği Yayınları.
- Artuç, İ. (2001). *Yeniden Doğuş Türk Kurtuluş Savaşı*. C. II, İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Artuç, İ. (2005). *Büyük Taarruz Başkomutan Meydan Muharebesi Sakarya Meydan Muharebesi ile Başlayan Zaferlerimizin Belgesel Öyküsü*, 2. Baskı, İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, (1994). Yıl:43, Sayı:97, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, (2015). Yıl:64, Sayı:136, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- ATASE Arşivi, İSH, K:1341, D:4ak.
- ATASE Arşivi, İSH, K:1637, D:33.
- ATASE Arşivi, İSH, K:1642, D:72.

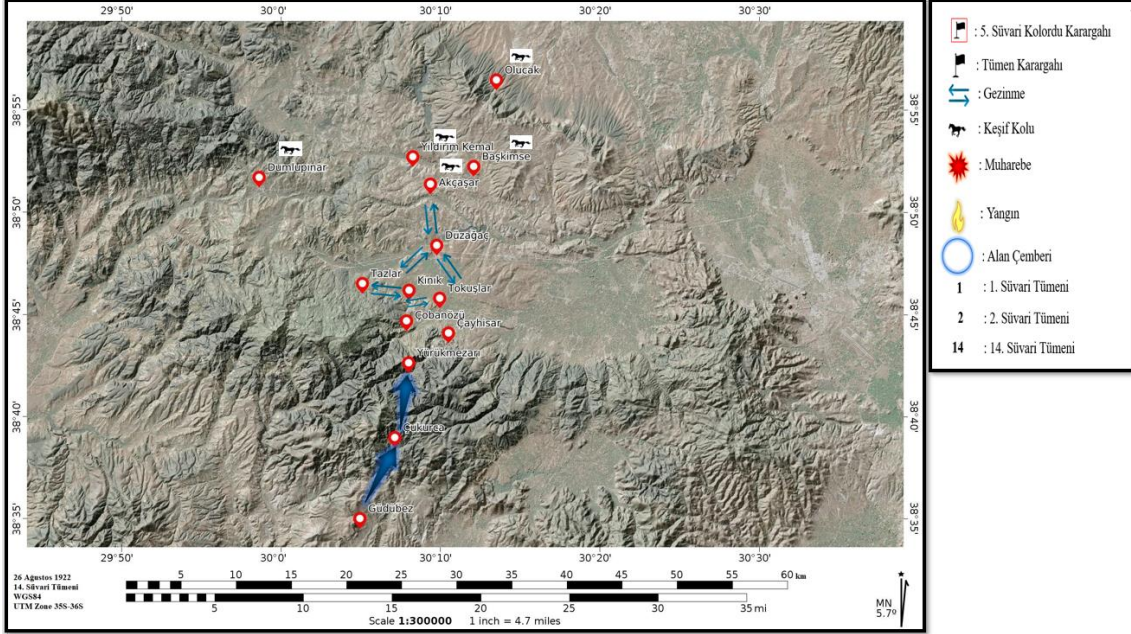
- BCA, 30-10-0-0/54., 354., 34-16.
- BCA, 30-10-0-0/54., 354., 34-2.
- Belen, F. (1970). *Büyük Türk Zaferi Afyon'dan İzmir'e*. İstanbul.
- Belen, F. (1983). *Türk Kurtuluş Savaşı Askeri, Siyasi ve Sosyal Yönleriyle*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi.
- Engin, T. (2007). *Türk Ordusunda Zirhli Birlikler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Erikan, C. (2001). *Komutan Atatürk*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gönçer, S. (1940). Kurtuluş Savaşı'nda Süvari Kolordumuz (Yazılı Vesika ve Hatıralara Göre). *Taşpınar Dergisi*, C. VIII, S. 84, Afyon. ss. 100-103.
- Görgülü, İ. (1992). *Büyük Taarruz*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, (1967). Yıl:16, Sayı:61, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- İncedayı, C. K. (1925). *Türk İstiklâl Harbi, Garp Cephesi*. İstanbul: Ebuzziya Matbaası.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*. B. 46, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kaya, F. ve Kaya, A. (2014). Kurtuluş Savaşı'nın İsimli Kahramanlarından Tokuşlarlı Haydar Ağa. *Taşpınar Yerel ve Kültür Dergisi*, S. 13, ss. 24-26.
- Kollu, A. (1992). Büyük Zafer (öncesi ve sonrası ile). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. VIII, S. 24, Ankara.
- Okulu, M. (2009). *Fahrettin Altay* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Özgen, A. *Milli Mücadele'de Türk Akıncıları*, (y.y). Ankara: TİSA Matbaacılık.
- Türk İstiklal Harbi, (1995). *Batı Cephesi, Büyük Taarruz'da Takip Harekâtı, (31 Ağustos - 18 Eylül 1922)*. C. II, Ksm, VI, Kitap 3, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklal Harbi, (1995). *İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919 - 2 Kasım 1923)*. C. VII, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, (1995). *Büyük Taarruz (1 - 31 Ağustos 1922)*. C. II, Ksm. VI, Kitap 2, Genelkurmay Basımevi.
- Türkmen, Z. (2010). Büyük Taarruz Harekâtı. Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan, Ed: Gürsoy Şahin, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Yaşar, S. (2008). Büyük Taarruz'da Türk Süvarileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. X, S. 2, ss. 244-253.

Ekler

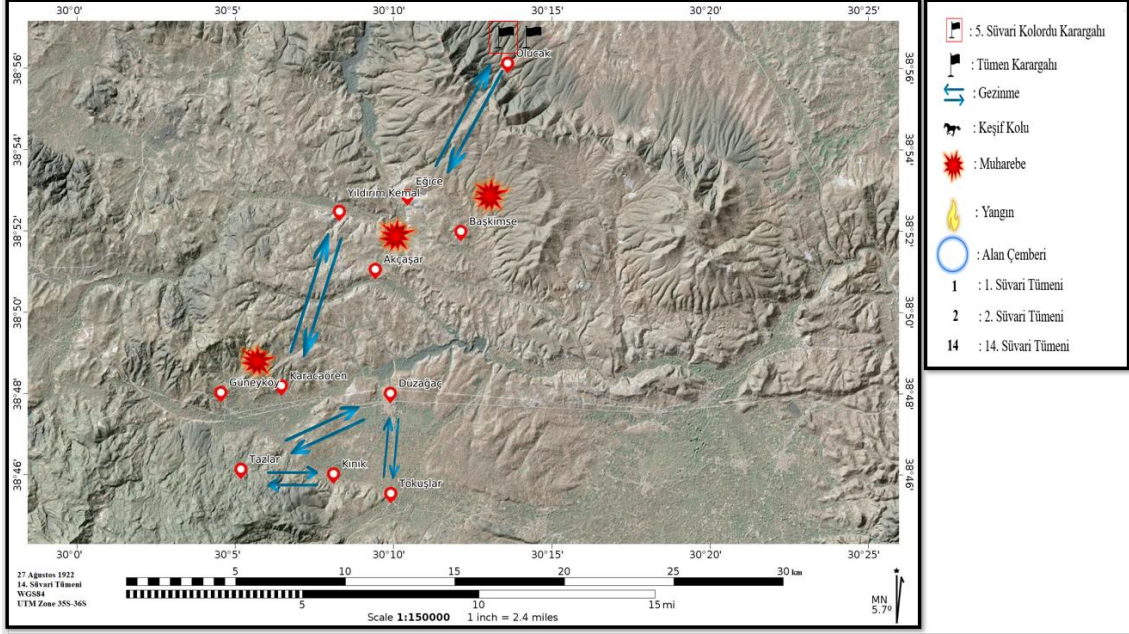
Ek Harita 1

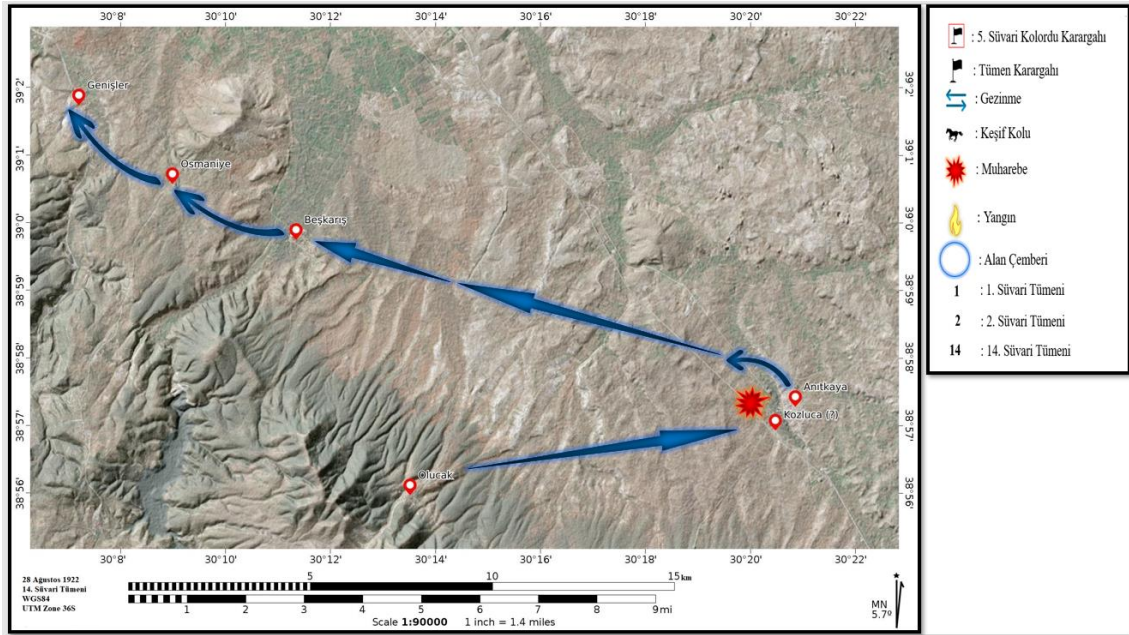
Ek Harita 2

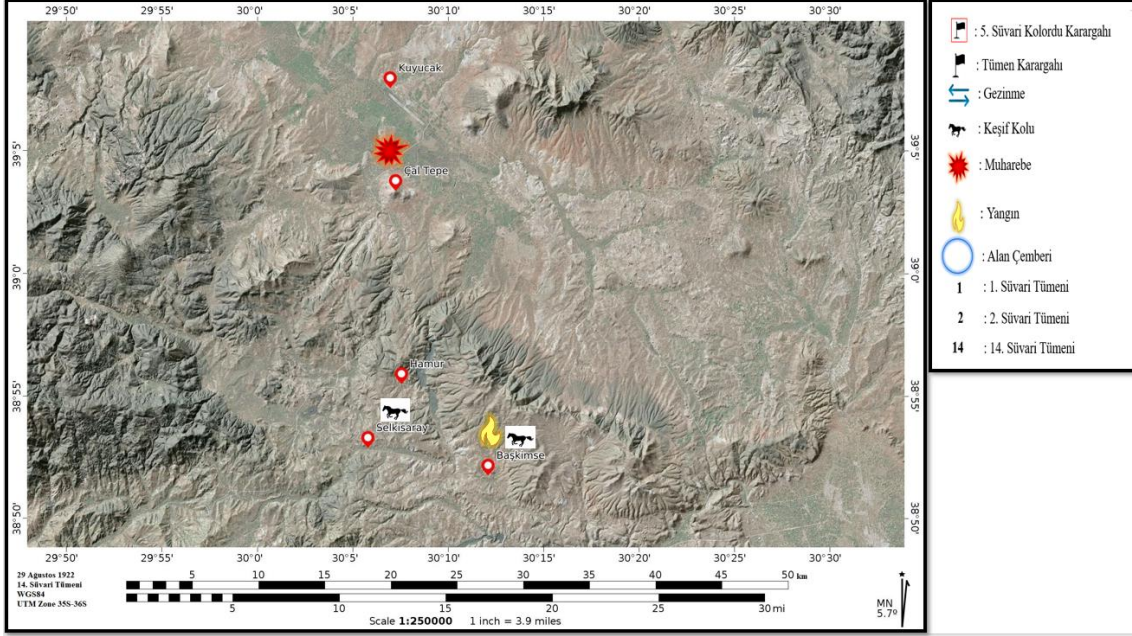
Ek Harita 3

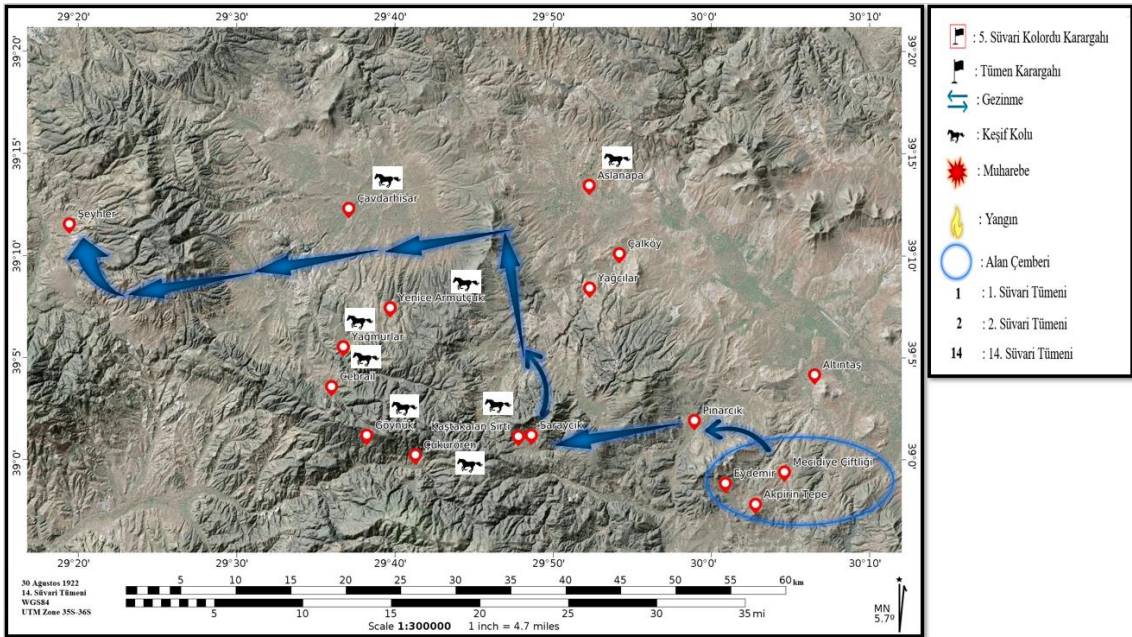
Ek Harita 4

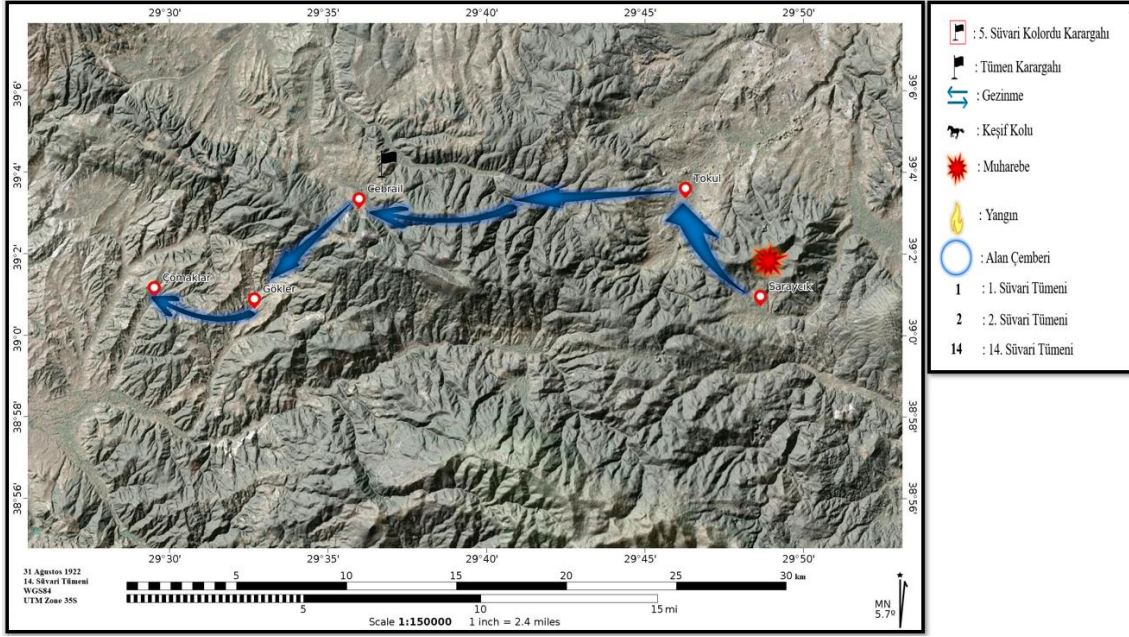
Ek Harita 5

Ek Harita 6

Ek Harita 7

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Destekleri için doktora tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet ALTINTAŞ'a teşekkür ederim.